

feketekönyv 1. feketelista (a céhszabályok megszőit nyilvántartó könyv); lista neagră (registru cu numele celor care calcă norme breslei); Schwarzliste (Evidenzbuch der Verletzer von Zunftregeln). 1665/1754 Ha valamely legény vakmerőségre vetvén magát, akár haza fia, akár idegen legény, és butszatlan el-menvén viszá nem akar jőni, tehát az olyan legénnek neve bé iratik a' fekete könyvben, a' melyben minden betsűleti el-vesztett Legénynek nevek fel-vadnak irattatva [Kv; AsztC Art. 19. 1].

2. 1591 Az Vdwarhaznal az Espotalyban a' keönywek Orgonahoz valo fekete keöny (!) Egi Magiar Cantualis Vigaztalo keőniwechke. Egi breuiar vagi official ... Deakul es magiarul enekiras [Kv; Aggm. A. 53].

feketelé 1. (sülthöz való) mártásfajta; un fel de sos (pentru friptură); Art Tunke (zum Braten). 1586 : az eles leben az kechiegehez alma hagjma -/2 fel font zeoleó az fekete leheoz -/4 [Kv; Szám. 3/XXIV. 77]. 1592 Vachiorara Chikot f 0 d 6 Kolbaz, pechienie f 0 d 8. Egi Niwl fertali f 0 d 6 Ket Niwl fertalj fekete lewel f 0 d 17 Meezet weőttem fel eitelt f 0 d 12 [Kv; i.h. 5/XIV. 121 Eppel Péter sp kezével]. 1600 Fel eytel mezet fekete lehez d 13. mert az pwspeók kwl-deot uolt egy eozet | Az fekete leben. 2. cypot. 1. kenieret d 6 [Kv; i.h. 9/III. 20, 42 Szabó And-rás sp kezével]. 1621 vasarlottam ... Fekete lewhez az eczetet, es vgia(n) ahoz Abrak Czipot lew 3 Az fekete lewhez diot, Almat, mezet | feozettem Ebedre Az Merajak hozta eoznek az ket elejt Fekete leuel. Varoset Eczetet hozza egi ejtelt f -/1. 16 [Kv; i.h. 15b/XI. 22, 15b/X. 38]. 1736 tehén - vagy disznóhús kaszáslével, ennél s az káposztánál magyar gyomorhoz illendőbb étket nem tartának az régi időben, nyúl-húst fekete lével, csukát tormával vagy szürke lével etc. [MetTr 322]. - Vö. a *feketeleves* címszóval.

2. (vmilyen fekete színű) báj/varázssital; bñtură miraculoasă (de culoare neagră); (irgendeiner schwarzer) Zaubertrank. 1584 Orsolia Jstwan kowachne vallia, Ezt hallottam a' fazakasnetol, Io fiaim vg' tarchatok baratsagtokat ez var-gane Anniawal, hogy ennekem fekete lewet Ada es vgy bolondita veszte megh [Kv Tjk IV/1. 257].

feketelenese aprószemű fekete lencse; Lens culinaris Medik. convar. microsperma Baumg. f. nigra; linte; Linse. 1681 Vagyon Kőles ... Qr. 6 Többire semmire kellő fekete Lencze (: csak Tyukok(na)k valo :) A. 1679 Cub. 2 [Vh; VhU 564]. 1682 : csak Tyuknak valo fekete Lencze Cub 2/1 [Vh; VhU 691].

feketeleves. E szőlásban; în această zicală; în diesel Spruch mártásféle; un fel de sos; Art Tunke. Sz. 1762 : Régen jövendőlük, hogy kiforgat a szász bennünket a praedominatióból, ihon megesék. A mi magyar vraink a előjáróink

abban haggják, nincs aki merjen szólni. Így szokta az Isten verni az embert nem bottal. De még hátra van a fekete leves [RettE 145].

A szólsábeli fekete lewen/levesen a szőlás magyarázó általánosságban azt a régiségben rendsz. étkezés végén feltálat mártásfélét értik, amely fekete szímet a beletört főtt vortól, borban áztatott pirított kenyértől, ill. szitán áttört, főtt szilvabéltől kapta [O.Nagy, Mi fán terem? 215 és az ott id. ir.]. A kv-i régiségből *feketelé* al. közölt adalékok az ott jelzett kellékekből készült, de jobbára sülttel, illetőleg pecsenyével együtt fogyasztott mártásfélének, tehát nem az ebéd végén felszolgált külön fogásnak sejtetik a címszóbeli ételnevet. - Vö. a *feketelé* címszóval.

fekete-muskotály muskotályszőlő-fajta; struguri de soi mușcat; Art Muskateller. 1843 : Fekete Muskotály Rosa-szin muskotály [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

feketén fekete színűre, feketére; în negru; schwarzgefärbt, schwarz. 1657 : foldoztam egy padot megis festettem feketén d 20 [Kv; Aszt-CJk 48b]. 1673/1681 Ngd(na)k alázatosan könyörgők ... kegyelmessen engedgye megh Ngd szamara, akar sárgán, akar veressen, akar feketén esztendő által gyarcsan Tiz kordovany bürt, csak Ngd jo bőrköt adasson(n) [Vh; VhU 464]. 1788. Ót darab veressen festett vászon. Egy darab sárgán festett vászon. Egy darab feketén festett vászon [Mv; TSb 47]. 1801 : edgy pléh táta feketén zamántozva [Mv; MvLev. 3 Tóbiás Antal hagy.]. 1805 Egy Tatár-nyil kéz-iv, hal lejből, aranyos, veressen feketén lackirozott [Mv; TGsz 52].

fekete-német (alvinci) habán, anabaptista, rég újkeresztény; anabaptist din Vinful de Jos; Habaner (aus Alvinc). 1792 Ami a kortsomárlás dolgát nézi Vintzen senki más kortsomát nem tarthat a Püspök eo Excellenciaján kívül, tsak Intzedi urak, B. Bánfi Ferentz ur és a fekete németek: hanem ha jo okkal moddal a Püspök engedelmevel nyerhet szabadságot [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

A jel-re nézve I. Dósa, Ejt I, 111; Kiss Lajos: MNy LXIII, 161 kk; TESz habán al.

feketeón ólom; plumb; Blei. 1574 Az cementnek fundamentomanak alapattiarol. A cement Negy allatokra vagyon fondalva teglara, sora, fekete onra es veres rezre [Nsz; MKsz 1896. 291]. 1585 Az Torda Wcha kys Aytaiara az my költ . wöttem .. 16 font fekete onat Zakal Benedektol ... d. 96 [Kv; Szám. 3/XVIII. 22b Gellien Imre sp kezével]. 1594 Fejer on egy thüret No. 1. fekethe on ugjan ket tablaual No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. 1620 Egy Masa Aczeltul f -/12. Egy Masa fekete ontul f -/28. Egy Masa Fejer ontul f 1/... Egy Masa Ken esetöl f 2./ [Kv; KvLt II/69 VectTr 17]. 1637 az my kegls urunk assecuralt keg(ie)(l)(me)ssen bennünket, hogy ... az fekete onnak masajat, nyolcz forinton be veteti [Thor. I/26. - *A torockói bányák termékére von.]. 1666 el különének Betlenben* az Clétért, addigh még ide

hozhatnák ha kegyed jó akarattya accedálna, egy keves Feket (l) onatis [Szűv; BLt 9 Nalaczy Istvan lev. — *SzD]. 1669 Fejer On Ur 3. Fekete On de elegyes Ur. 8 [Fog.; UtI]. 1687 Im az Templopra fekete onnot kültem fejer onra ne kölcsünk [Beszt.; Ap. 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez]. 1769: Ez Nemes Erdély országába külső Idegen Országaktól Fekete onot bé hozni Confiscatio büntetése alatt bé hozni nem szabad [UszLt XIII. 97]. 1807 adatott 1 1/2 font fekete onat 54 xr. 1/4 font fejer onat 30 xr. [Déva; Ks 120. 2/3].

feketepej barnásfekete; negru-brun; bräunlich schwarz. 1849 Fekete pej ló [Kvh; CsS].

fekete-posztó kb. gyászkelme; postav negru; schwarzes Tuch. 1599: Hannes Balk. Hozot Bechj Marhatt. 3 1/2 Weg Fekete. pozthot [Kv; Szám. 8/XIV. 21 hj]. 1697 itis az mint lehet igyekeznünk Uram azon az menyiben lehet fogatkozni ne legyen csak Uram Szebenben(en) az czimerek s az Zaszlo, s az Kartak készüljenek, az fekete posztot ha meg vetette Uram kgd ne neheztelje el küldeni mivel nagy szükségünk vagyon rea [Keresd NK; BK. Nyikodin György Bethlen Gergelyhez]. 1816: Vallnernének a' Mlgs Groff Eszterházi Fabrikabéli 3. vég Fekete Posztó ki szegzésére lett által engedéséért ... 60 Rf* [Kv; Born. IV. 41. — *Temetési költségek közt].

fekete-puska puskafajta; un fel de pușcă; Art Gewehr. 1653: A székelyeknek Báthori* a császár puskáit — kit akkor fekete puskáknak hívnak vala — mind oda közlkebe osztá, és igen szép hadat építte belölle^b [Nsz; ETA I, 44. — *Báthory Zsigmond fej. 1595-ben].

feketeretek téliyerek; Raphanus sativus L. convar. niger (Mill). Dc.; ridiche de iarnă; großer Rettich. 1763 Kettőség kívül van azis, hogy Urat eger kövel készült pogatsával intoxicálni .. az offeralt pogatsának más részit egy cséplőnek adván az Cséplő annyira inficiáltatott, hogj ha édes tejjel, s' fekete retekkal nem orvassaltak volna, halált okozott volna, de ezen orvasság által egész nap mint hánt [Torda; TJk V. 178].

feketés 1. fekete árnyalatú; de nuanță neagră; schwärzlich. 1687 u.: Vagyon a Csejdi* Ecc-lab(an) ... Egy feketés székely szőnyeg is predikallo széken [MMatr. 291. — *Csejd MT]. 1788 Egy pár ezüstös fekete szivárványos karkötő, hozzá hasonló pántlika, és gyöngyre való pántlika. Egy pár feketés szivárványos félgyászos konytra (l) és gyöngy kötőre való pántlika, es ehez hasonló fűző [Mv; TSb 47]. 1808 10 Sing feketés Len Kartony [Mv; Told. 22]. 1831 későn éjszaka a' tetőről meg látok három embert edgyet szűrőst kétőtt feketés Gubakba, hogy a' Gyertyásonon valami Lovakat terítgetnek [Dés; DLt 332. 7].

2. feketetarkás; impestrit cu negru; schwärzlich gefleckt; schwarz-fleckig/bunt. 1762 édgy vastag tövű Feketés Nyirfa [O.fenes K; JHb XXXIV/1] | az Medvés Völgy oldalának derekán édgy vastag tövű Feketés Nyirfa [Szent-lászló TA; EHA].

3. feketehímzéses; brodat cu negru; schwarz-gestickt. 1633: kett kezkenőt adot Zabo Jacabne Abruginak, egik Pellicanos aranyas, az masik bötös feketes, ez uolt rea varua: Buczimat veszem mar az en szeretőmtől, Nem külömben ugi mint egy ellensegemtől etc. [Mv; MvLt 290. 122b—3a].

Szk: ~ *festéses*. 1746 Néhai Damo Mária Asszony ... conferalt az Ekklesianak ... Egy feketés és fejrrel elegyes kötött festékest [Lisznyó Hsz; SVJk] * ~ *ing*. 1642 azt hallám, hogy Tüzi Márton azt kiáltja vala Fekete Jánosnak, hogy meghidd te, Fekete János, hogy nem te pénzéd ára vala az zöld szoknya s az feketés ing, hanem én adtam vala meg annak az ingnek s az szoknyának az árát [Mv; MvLt 291. 349b—51a átrásban!] * ~ *lepedő*. 1674 Vagyon más egy fejéres lepedő mely(ne)k az tarsa feketés, az feketést Czegében hadtam [Beszt.; Wass 72/6].

◇ **Hn.** 1608 az feketes elue az Zent Simoni hatar zelyben uagion [Szentimre Cs; EHA]. XVII. sz. köz. feketes elve [Kozmás Cs; EHA] | az Feketesen az Nagi Altal kelonel (sz) [Kercsed TA; EHA]. 1653: A feketésen (szd.) [uo., EHA]. 1843 k. A Feketésbe (szd.) [Bágyon TA; EHA]. 1855 Feketésen a Dugás domb mellett (sz) [Sentsimon Cs; EHA].

feketesárga sötétárga; galben închis; dunkelgelb. 1809 'Sombori Ferentz ... Retsenyédi (57) feketé sárga puffadt ábrazatu, feketé öszibe elegyedett hajú, bajuszu, és szemöldökü, feketé, kitsin, 's többnyire alá néző vérmes szemü [UszLt ComGub. 1677 nyomt. kl. — *Recsenyéd U].

feketesárgaság vészes sárgaság; icterus gravis, perniziöse Gelbsucht. 1820: Mlgs Baro Branitskai Josika István Ur Halálát meg előzőtt az előtti két három esztendőkbén különösön igen sok nyavalyák terhelték a milyenek voltak a gyakort gyomor Sikulások melyek telhetetlen életéből következtetek máj dugulás, melybéli vízkorság, köszvény és Fekete sárgaság [Torda; JHb F. 48 „Száknoivits István Aranyos szék fungens physicussa” kezével].

feketésen feketével; cu negru; mit Schwarz. schwarz. 1836 Juon Hejnutz .. viselt ... hoszszu oláhos inget, szebeni pakulárszűrt fe-jért feketésen sinarazva, ótska kerek oláh kalapot [DLt 1016 nyomt. kl].

feketésestarka feketéstarka; impestrit cu negru; schwärzlich bunt. 1697: Innét egj kis edgyet mas(na)k való boltban ... vad(na)k ... A

rudokon feketéses tarka pokrocz nro 3. Vereses nro 1 [Borberek AF; Mk Urb. 3].

feketéslik feketélik; a apărea negru; schwarz erscheinen. 1745 az malombol jo hajnalb(an) indultam el, és az mint mentem haza felé az falun kívül láttam távolról hogy feketéslik valami az utban, közelebb közelebb menvén, ... láttam hogy két ember [Bálványosvárálja SzD; Ks. Pap Gyurka (34) nb vall.].

feketéslő feketés; negricios; schwärzlich. 1810 feketéslő sötét hoszszu Nadrág [DLt 598 nyomt. kl.].

feketéstarka feketésen tarkázott; impestriřat cu negru; schwärzlich scheckig. 1756 Fekete notina 1 Feketés tarka notina 1 Fekete Kos Bárány 3 [Déva; Ks 92. I. 32].

feketeszeg 1. sötét gesztenyeszín; castaniu închis; dunkel kastanienbraun. 1629: latam az gyermeket ez szinte olyan szeoke mint az legeny ..., az lean pedig fekete szegh [Kv; Tjk 24]. 1799: Kováts András fekete szeg őszibe elegyedet [DLt nyomt. kl.].

2. sötétbarna; brun închis; dunkelbraun. 1803 Dési András. 41. esztendő. . . fekete szeg himlőhelyes [DLt ua.]. 1811 Schmidt Márton ... fekete szeg, fekete borzos haju [DLt 749 ua.]. 1829 láttam ottan egy fekete szeg barna forma Embert [Alfalu Cs; LLt].

◇ 1598 Szaz Mathe ... vallia egy Teorpe fekete zegh legyen fekete zokmanios egj kannawal hagyta az hajdwt [Kv; Tjk V/1. 241]. 1747 Láttam magam Házomnál Pap Mihály nevű katonát, más törpe, Csákos, fekete szeg katonával edgyűtt [Derze SzD; Ks 27. XVII]. 1776 Pripiulus Andreas Vajda Miles Limitaneus Ped. Ordinis (83) fatetur. Az nagy attyokot Csoma Istvánt jól ismertem fekete szeg közepszerű ember volt [Zágon Hsz; HSzjp].

feketeszilva szilvafajta; un soi de prune, prune vine; Art Pflaume. 1797 a Fejér és azon apro fekete Szilvának a szedését ma és holnap el fogjuk végezni a kit pedig eddig szedtünk 272 véka [Szilágycseh; IB].

fekete-szőlő szőlőfajta; struguri negri; Art Traube. 1679 Eczetes Ház ... Vagyo(n) itt: 4 Hordob(an) Fekete szőlővel foglalt eczet, a-gjastol Urn. 14 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 68]. 1774 fekete szőlőtis szoktak szedni ... melyből szűrhetek tiz veder bort [Backamadaras MT; LLt Vall. 216]. 1843: Bakator ... Lámpor ... Kövér (: Gohér:) Fejér Járdovány ... Vékonyhéju vagyis boros .. Fekete szőlő Riesling [KCSl Kemény Dénes kezével].

feketeszőlő-tő viřa de struguri negri; schwarze Rebe. 1788: éppen a szőlőt vesztegette meg a ho

harmat ..., aztis leg inkább a hovis (!), som szőlő, és fekete szőlő tőkből, az édeőbb természetűek u: m: kövér, király, s asszony szőlő egészen oda vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

feketeszürke sötétszürke; gri închis; dunkel-grau. 1656 Egy harmad fű szürke gyermek lo Czodor (!) Nro 1. Egy fekete szürke taualyi K(ancza) czitko Nro 6 ... Egy taualyi szürke Czódör nro 1 [Doboka; Mk Inv. 8–10].

fekete tángyéralma almafajta; un soi de măr; Art Apfel. 1802 k. A' Szatsvay Sándornál találtato oltoványok(na)k Specificatioja. Io Paris alma. Hoszszu száru, kurta száru, es tsokros, 2o Masántker alma. 3io Szebeni Tangyer, Fekete Tangyer 11o Szeretsen alma [Kv; IB].

feketetarsa feketetarka (feketén tarkázott); impestriřat cu negru; schwarz (bunt)scheckig. 1593 Balogh Mihaly vallia, Tudom hogy ez egy Jo eokreotis az teobbj keozeot el Atta frataj Janos, oly eokeor vala penigh ez fekete tarcha eokeor, hogy egy sem vala Az frataj eokreben ollia(n) [Kv; Tjk V/1. 427]. 1598 Az megj neuuezót hazamra Jót ra Tulaydon hatalmaual Azzokal kikel eó akkart wite wagj witete kóuetóm wram az Ked Zekit, egy borius Tehenet es egy harmad fw wnnót (!) tehenet egik Fekete Tarcza az másik zóke keselj zórwjek [Uzst 13/1]. 1604 ada Janos Deak ket Eokreoth kiknek az Eggyke belcz (?). Az másik fekethe tarchya wala [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/2]. 1641: aestimalta(na)k 2 tavaly eókeör tintot ad fl 4 Eggik fekete barna másik fekete tarcza [Tompaháza AF; Bál. 40].

feketetarka feketén tarkás; impestriřat cu negru; schwarz buntscheckig/fleckig. Szk: ~ *fusulyha* Phaseolus vulgaris L. nigrovariegatus. 1811 Termesztet a kertész Fuszuják Fejért Met. 6 1/2 Fekete tarka fuszujka kupa 13 Barát Fuszujka Met. 1 kupa 5 Fejér kardos Fuszujka kupa 10 Sárga Fuszujka 4 [Hsz; Mk IX/109hez].

fekete-végű I. mn fekete végszegélyű; cu margine de capăt neagră; mit schwarzem Endrand. Szk: ~ *fedél* fekete végszegélyű fejkendő. 1599 Nierges János. Hozot Ez zeren... 2 keotes Fekete Vegeo Fedelet — //45 1/2 [Kv; Szám. 8/XIV. 5 hj] * ~ *gyölcs*. 1687 k. Egy végű fejjér gyolcstol f — //07 1/2 Száz végű fekete végű Gyolcstol f 1//12 1/2 Egy Bál veres szellyű Gyolcstol f — //90 [MvRK Vect. 15–6].

II. *fn* fekete végszegélyű kelme; řesătură cu margine de capăt neagră; Stoff mit schwarzem Endrand. 1591 Kadas Jstuan vallia ... En teollemis teob tarsialu egietembe ... egi 32 penz ereo fekete uegwtt loptak vala [Kv; Tjk V/1. 139]. 1599: Simon Deak Hozot. Karolból ... Egy Ball Barazlaytt 3// — Egy Hordo. Fekete Vegeott 1200 ... 9// — ... Fel veg keoz. Barsontt 1/ — ... 9. Keotes Fekete Vegeott ...

2/2 1/2 | Tempe Janos. Hozot 10. keotes
Fekete Vegeot 300 [Kv Szám. 8/XIV. 7, 26
hjj].

feketevíz vasas gyógyvízfajta; apă medicinală feroasă; eisenhaltige Heilwasser Art. 1826 : Doktor Ferentzi Ur a' Gyergyai hideg viz feredöt jövösolta mint olyan vizet, a' melyet a' jövöslo Doktor Ur esmér jóságáról. A' Sibai fekete vizet énis esmérem, 's tudom hasznát de tsak a' köszvénybe probalhattam, más gyengeségekbe nem próbáltam ... a' vízbe annyi vas van, hogy a' miatt fekete [Zilah; Ks 94 Vegyes lev.].

feketezab 1. zabfajta; un soi de ovăz; Haferart. 1741: fejr zab fekete zab [Szentdemeter U; Told. 40a].

Nagy valószínűséggel az Avena sativa var. nigra néven ismert zabfajta.

2. csépeletlen feketezab; ovăz negru neimblătit; ungedroschener Hafer. 1786: Majorság fejr zabb Asztagban Gel. 105. Majorság fekete zabb Gel. 100 [Nagyalmás K; JHBK XXIX/36].

feketezöld sötétzöld; verde închis; dunkelgrün. 1597 B wram w kegelme hagiabawl hoszadtam az pwska Targ louó Mesternek ... 3 weg fekete szeold karasiat ... 2/10 [Kv; Szám. 7/XIV. 10 Th. Masass sp kezével]. 1598: B: wram w kegelme hagiabawl adtam az Seecz Mesternek az Targhoz 3 sing fekete szeold karasiat f 2 d 10 [Kv; i.h. 7/XVIII. 31 ua.].

feketített feketére festett; vopsit în negru; schwarz gefärbt, geschwärzt. 1718: az szoknja feketített Rása [Siménfva U; Pf].

feketítő kelmefestő; care vopsește; Tuch färbend. 1595: Az feleki feketítő olahnetol, veöttem 1. veka Mogyorot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 215 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Szn. 1593 Feketíteo Peterne [Kv; 5/XX. 171].

fékez (lovat) fékre fog; a trage calul de hățuri, a pune frâu calului; zäumen. 1650 egj ember az fel kezenel megh foga az ustöket az Lónak az mas keze az fekemlon vala fekozi vala az Louat [Nagykede U; UszT 8/64. 68g].

fekhetik 1. a putea sta culcat; liegen können. 1716: vizelleni kellett járn mind szüntelen, azt nem tarthatta, az csujtára az vizellet miatt mind öszve radhatt (!) volt, alunni derekallyra nemis feketet hane(m) szenán vagj szalmán hevert | ágiban sem feketetett szegény boldogtalansága miatt | nem feketik mellette az vizellés miatt, mert fél hogj le vizelli ... már most nem feketik mert fél hogj megh vizelli [Nagyida K; Told. 22].

2. lefekhet; a se putea culca; sich hinlegen können. 1753 Mykor hogi be keotette volna Mond^a hogi ha volna valamy oly helietek hwl fek-

hetnem Ely Mennek Innet [Kv; Tjk III/3. 55. ^aA scbesült].

Szk: nem ~ mellé nem képes mellé feküdni. 1758 h.: Léven pedig Gyulatelkén^a egy özvegy-asszonyka, Pekri Gábor leánya^b..., elmentem nézésére ... ángyom, Ördög Istvánné, s hugom, Ketheli Lászlóné asszonyomé által kéretem, de —Isten áldja meg — nem jöve hozzám, mivel unitaria lévén, nem akarta vallását változtatni, én pedig jó lelkiismerettel Krisztus-tagadó mellé soha sem fekhettem volna [Rettl; 72. — ^bK. ^bPekri Borbára].

fekolódás baszkodás; regulare; Notzucht. 1631 Szilagi Uarga Ianos mondgja vala azt Zabo Pertenenek, hogj te nylua(n) valo beste lilek kurua ..., az sokadalombais azirt jarsz hogj baszatod magadat, ugj mond, Bonyhanis el untam vala a Fekolodasodat ugj mond, hogi egik szallot a másik hagot read ugj mond, esse lilek kurua [Mv; Mvlt 290. 258a].

fekom 1. fikom

fékott (nöre) elintézett; regulatá; notzüchtigte. 1634: Zigiarto Mihaly szidgia uala ezt az Rab Ilona Azzont Tatar farkkal fekotnak, Tatar hor-doztanak, az lelekkelis szida [Mv; Mvlt 291. 9b]. **fékszár** kantárszár; dírlóg; Zaumzügel. 1711 portai fék agj szügjellőjével orrodzójával Tarka Selyem Majcz fékemlő szár rajta. Egj majd ket ujnyi szélességű veres Selyem Majczra vont aranyas Ezüst fék agj szügjellőjével edgjütt orrodz-lojával kék selyem Majcz fék szárával [Told. 19].

fekszik 1. a sta culcat/intins; liegen. 1572 Kyrat Mathe, hity vtan vallia hogj agiaban fekwennek Az Keomyes Georgy hazanal, vgy mint 10 orakor eyel, Az Mas hazban hwl Keomyes Georg lakyk halot volt ket ember Newetesset Bezedet ..., Es az fainak dobogasat, Az mely fal az ket haz keozt vagion, mely fal Mellet Bois feleségével feksyk volt | Mond Keomyesne, hogi Jt Ne(m) akarom hogi fekegel, hane(m) Az Mas hazban Eoremest agiat adok [Kv; Tjk III/3. 1. 10—1]. 1573: Teomeoswary Istwan deak, Azt vallia hogi az ely mwlt Idékben volt Eccher zallason az eo hazanal Kerestury, Eyel hogj vezteg fekennek, fely kely kerestury [Kv; i.h. 51—2]. 1582: Giulay Eothweos Jstwan ... vallia, Mentem vala Baniara ez el mwlt Napokba talalam ot az legent, Ezechielt, Monda, .. Egikor Es meg Agiamba mikor fekwennem Az Mihal vram hazanal oda Ieowe Az Azzony Thuri Palne [Kv; Tjk IV/1. 7. 68]. 1593: Kis Mihali vallia ... az feleségem az ladan fekszik vala, es inge zokniaia fel vetve vala [Kv; i.h. 370]. 1599: Fejerd Ach Janos az Borsoway Sigmund Jobbagya fatetur ... eo az keolseo Ajto mellet fekeott [Kv; Tjk VI/1. 316]. az Wargha Pal fia Gergely wgy rugha az aithot, hogj be nylek, Kis Thamasne veztegh feka-zigh (!) wala az agyba [UszT 15/186 Wargha Balas Zenth Mihaly vall.]. 1603: Madarassy

Mihály ... vallia latank valamj haydukot egy fa alatt hogy fekeznék wala [Kv; TjK VI/1. 692]. 1604 ketzeris hallottuk hogy Zörgettek az kosart de my azt tutuk hogy az ökrek zergeték, az zolgaia pedig wirattig ott fekwék [Kede U; UszT 77a] | Mikor onna(n) megh jeötht volna hazamnal fekezem wala eyel [i.h. 18/17]. 1610: Azonio(m) Agjban fekeöt [Dés; DLt 321]. 1614: Az feleségem peniglen az zobaban feküt merth Eyel volt [HSzj szoba al.]. 1629 lata(m) hogy Hornat Istua(n) es az Varga Geörgj fia az feöldön fekeznék [Kv; TjK VII/3. 101] | Csizmazia Miklósné Zsuzsanna asszony fassa est: Láttam azt egyszer hogy házokhoz menék, s hogy benézék az ajtón, s hát egymás hasán fekszenek wala [Mv; MvLt 290. 150b átirásban!]. 1631 en az szekerem fekttem Czetri Georgj s Uarga Menyhartne az feöldön fekszenek wala [Mv; i.h. 61b]. 1747 Kerekes Susi egy néhány rendbeli személyekkel étszaká(na)k idején egy ágjban fekunni lattatott [Torda; TjK III. 185]. 1761: hason feküve, aluva találván, fel költe [Koronka MT; Told. 26]. 1846 Meiszterem az ágyban feküdt [Kv; AsztCLev. Hat-Prot. 16].

Szk: halva ~ a. holtan fekszik. 1582 Catalin Zekel peterne vallia, Lattam hog Eppel Ianos pap eo maga, Zekel Balasnenak az Annia mikor halwa fekwennek teolle eg on palazkot vyn el [Kv; TjK IV/1. 87]. 1618 az felperes zolgaya halwa fekut volna az Erezbe [HSzj *evess* al.]. 1626: az molnar az Zegetj Janos kapuian deolt be ott fegzik (!) halwa [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1631 enis lattam(m) semmelle (!) mikor halwa fekütt az meniescke [Mv; MvLt 290. 230b]. 1793: Midőn

Néhai Tekintetes Kováts Ferentz Uram a' nyujtaztato Padan halwa fekütt akkor voltam edgyik nap Gál Ferentz Uramnak ... Földibe Szantója [Mezőbánd MT; MbK XII. 94 „Szabád Székell Iszlai Ferentz” (50) vall.]. — L. még BTA I, 25, 103; RettE 116, 137. — b. dölgölve fekszik. 1573: Ersebet pinch (!) Martonne, Marik Ersebet Zombok Ianosne, Azt valliak hogy lattak Nagy halak fekwettek halwa az fodor Istwanne Towaba [Kv; TjK III/3. 181] * *nyújtopadon* ~ 1702: mikor Istenben el nyugut Palfi Ferencz ur(a)t el nyujtottak wala, beteges lewen masod nap mehetek oda, a' nyújto padon fekütt a' szegeny Batjam [Tordátfva U; Pf]. 1764 midőn a nyujto padon fekütt [Tarcsa-fva U; Pf].

2. hál, alszik; a dormi; schlafen. 1570 k. Georgius Zeoch Jurat(us) fassus est, hogy Janos deaknak Az Annia hozot volth egy Jgen zakath Nywl Beor gereznat hozaya hogy meg varya, es ez wallonak azt mongya hogy wue az gerezna de az w Leonya Janos deakne fekwtt benne [Kv; TjK III/2. 102c]. 1590: Thudom hogy Pribek Gergely az tornaczban halt egy Zolgalo azzony Embereis halt ott az tornaczban fiais ott fekuttenek [Szu; UszT]. 1613: Lattam hogi az zolgalo azzoni ki iöve, es utanna iöve Czereny Caspar vramis, mind elől hatul elegege vaja, lattam az azzont es az azzoni meg inte hogy en ott fekezem, es nem telhe-

tek kedve Czereny Caspar Vramnak, de engemet felette igen megh zidogata hogi ott haltam [Görgénysztimre MT; KJ. Joan Csanalosz vall.]. 1630 k. Böruejne ... a hiuba(n) fekütt az szena(n) mert nem mert haza menni az Uratul [Mv; MvLt 290. 45a]. 1791: ment a' Csürbe, hol feküdt wala, s öltözött fel [Méra K; RKak]. — L. még RettE 100, 197.

3. (nő férfival) együtt fekszik/hál; (femeia) se culcā (cu un bărbat); beischlafen. 1592: Marta Hagio Andrasne vallia: Jntem wala Meggiesi Boldisarnet hogi gonoz hir volna feleolle, hogi az leginniel eggiwtt fekwtt volna, es eolelte chokolta volna: Monda Meggiesine, Az Eretnék, hamis kurua fianak mi gongia vagion rea ha azt miueltem mert vgianis velle fekwtttem es meg eoleltem chokoltam mint Attiamfiat, mert nekem Attiamfia [Kv; TjK V/1. 269]. 1593: Kis Mihali ... vallia az az Azzoni vntalan eggiwtt fekwtt az legenniel egi agiba [Kv; i.h. 353]. 1600: Borbely Istwanne Cathus azzony ... vallia ... lattam az Zabo Marton Gazdamat egy vtal ketten egy Agyban fekeony, ... azt zememmel latam ez fogoly azzonnyal be rekezkedenek es eggyewwe fekwennek [Kv; TjK VI/1. 482]. 1613: Czereny Caspar vram egi azzonniel egi iaszolba fekütt, es felis költe ... az latrahoz mént be az hazban [Görgénysztimre MT; KJ. Joan. Csanalosz ass. kezével]. 1649: Koczis Iloa azt referallia hogi az Razmany Istva(n) hazanal le vetkezwe fekwtttenek egymás mellett [Kv; TjK VIII/4. 380]. 1698 abban az időben kglid Medgyesi Borkával egy agyban fekütt, és maga is az akkori felesége előtt megh vallotta hogy egyszer megh gyakta [Dés; DLt 476]. 1762: Maga valya az I(nct)a hogy az Nyártol fogva egy sánta katonával baratkozik, s utánna jár, s ittenis más kataná által annak szállására fel hivatattván, ottan edgyütt vélek agjban mindenek szeme láttára fekütt, ... külön különis vélek ölelgetödzet, heverészet [Torda; TjK V. 140–1]. 1767: lattam ökött egy estve edgyütt fekünni [Ditró Cs; LLt Fasc. 149]. 1806 azt hirlte, s azzal gyalázta, hogy Ifju Legénnyel fekünni látta az ágyban fekünni nagy időn másod magával Kerekes Máriskot [Dés; DLt 250/1808].

4. betegen fekszik, az ágyat nyomja; a zăcea bolnav; krank liegen, das Bett hüten. 1570 Borbara azzon Bachy gergne ezt vallya hyty zerot hogy mykor Betegh agyaba fekzyk volt Notarius Janos deakne, Az kor vytht volt hozzaya Negy Aran parthat az zolgalo azzon ember [Kv; TjK III/2. 62]. 1584: Igiarto Thamasne vallia egkor giermek Agiamba lewen megh Niomnak wala, de ez Sos Ianosne Bant velem es erre gianakottam, egkor vgai(n) ebreu valem hogy egy fias dizno kepeben leowenek ream es a' malaczokal zoptatak teyemet ky, es huzon Niolcz hetig fekwem bele es Az giogitasara keolteottem keozel f 50 [Kv; TjK IV/1. 244]. 1599 Marchel Thamasne Ersebet azzony ... vallja Az az Kadas Janos az en hazamnal fekeott es betegsegeben Jelentette hogj egi Attiafianal teob sohult nin-

Szak : *feküdni* esik ágynak dől. 1606 : Az Szegeny Balogdi Farkas fekwnni esek, Biro vram eo kegime hagia, hogi ha mire keretne (?) betegsegeben penzt adnek neki [Kv; Szám. 12a/F. 32] * *gyermekágyban* ~. 1572 Katalin Molnar Demeterne azt vallyia hogi Latta aztis hogi gyermek agyban fekw^t* ky aranyat ky Tallert ky egebet adat neky [Kv; Tjk III/3. 33. *Hegedws Jánosné]. 1589 Lattam aztis hogi mikor Mattias deakne giermek agyban fekszik vala akkor Matyas deak az Bak Anna hazanal az Bak anna Agyaba fekzyk vala [Dés; DLt 226] * *élet és halál között* ~. 1729 Dragumer Mihály Polgár Maga vólt egj á meg kötöztetet személy á négy első hetekben élet és halál között fekütt [Sövényfva KK; TSb 51] * *hagyománybeli betegségben* ~. 1644 fekezo(m) vala hagyománybeli betegségbe(n) [Mv; MvLt 291. 125b] * *haldós betegségben* ~. 1766 A szegény bátyám, Rettégi István vram is ... halálos betegségében fekütt [Rette 203] * *haldosképpen* ~. 1748 az J halálosképpen meg sebhettett lövés al-(ta)l a' Pásztortol, ugj hogj nemis volt reménység életé(ne)k meg maradása felől, sokáig halálos képpen fekűvén azon meg sebhettés miá [Torda: TJK III. 198] * *haló/holtaszámban* ~. 1584 Sos Istwan .. vallia David Ianos Az wtesbe holt zamba fekzik vala [Kv; Tjk IV/1. 348]. 1600 Lazlo ... most halo zamban fekzik [Kv; Tjk VI/1. 455]. 1768 láttam Boka Mitrut az agyban holt szamban fekünni [Káján SzD; BK. Boka Togyer (32) jb vall.]. * *himlőben* ~. 1758 Egy kis Gondos Gyuri nevű árvať is tartottam Szakmáriné gyakran járt ki az említett árva gyermekhez, míg az himlőben feküdt [Rette 68]. 1842 a' Boltos Inas himlőbefekűvén betegségének akkor a legter-

10. áll; van; a sta, a se afla; stehen, zu finden
ist. 1585: Az Hidkapúhoz hozattam Keres
tely Antallak ket Nagy Erog fat Az fak az
Szarampo(n) belol fekúsnak, Vgian Ezen hid-
hoz (így!) hozattam ... 25 zall fatt mely (!)
az Szarampon belol fekúznek [Kv; Szám: 3/
XVIII. 35a Gellien Imre sp kezével]. 1595:

Az vezakon valo minden Akadaliokat Biro vra(m) eo kgme mingiarast el tiztitasson vgmint, keoweket, teokeket, Méz wermeket teolteseket dom-bokat Eo kgme ereos bwnetes Alat el tiztiti-tasson Azzal az zemelliel Akynek haza eleot p(ro)prie fekwennek [Kv; TanJk I/1. 260]. 1732 (A) kapura artzal fekszik a Ház [Dál K/Szász-sztjakab SzD; TSb 51]. 1762 az Atyámtól hallottam hogj az also gátnak fele alol a M. Petki István ur földén fekwennek [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31] | a felső Gát egészen a Melgos Petki jusson fekszik [Udvarfva MT. i.h.]. 1779 egy része az ős háznak fekszik az Lajos Péterén*, úgy az másikon is a más résziben, nem különben az Lajos József csűrinek is egy része a Lajos Péterén [Taploca Cs; RSzF 227–8. — *Ti. telkén]. 1824: A' Szamoson keresztül lévő Nagy gát, ... a' Silipre nézve Diagonalis linéába fekszik [Kisjenő SzD; TGsz 51]. 1842 A' papiros malom Az enyvező Komora fekszik a' malom nyugotti részén [Km; KmULev. 2]. L. még RettE 144.

Szk: pénze ~ rajta pénzében áll vmi. 1776 értésére lőtt ő Exljának az is, hogy ő Exljának az Ur által Zálogban adott Jozságnak nagyobb része, 's többnyire mind az Urnál is Zálogban lévén, sokkal fellyebb impignorálta, mint maga pénze feküdtött rajta [Kv; JHb VI/33] * *szívén* ~ 1865 Egyedül gyermekeim és utodaim boldogítása fekvén szívemen, rendelem, hogy ha kedves gyermekeim közül bár melyik maradék nélkül halna el, vagyonát egyenlő mértékben örököljék a' fenn maradók [Kv; Végr. 6].

11. van, nyugszik; a fi asezat, a sta; liegen. 1597 Hogy az allasokat meg kel wala chinal-nunk, Altai fakat a kin á dezka fekwet kellett penzen vennünk [Kv; Szám. 7/XIII. 4–6]. 1603 Nicolaus Kosa fassus est hoc modo talalam eleol Nagy Demetert hogy ieo vala ky a' hazbol, a melibe a' seb eset Balason, En be menek, latam hatt Darabos Balasnak az fel orcaia a' vallan fekwik [Kv; TJK VI/1. 670]. 1718 a szt Demeteri* gát csak fővenyen fekszik, nincsen semmi erőssége [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev. — *U]. 1759 Léven ekkor a' Koptais . Marusán Gavrilanak a Ke-zébe, a nyelével fel felé tartván a' Vasa pedig s.v. a Czomján fekvé [Árpástó SzD; BK]. 1817: Kortsuma a pinczének falai köből valok, mellyeken 6 kereszt, és 3 mester Gerendák fekw-sz-nak [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 7]. 1844: Egy Istáló ;fedele zsendelyből van, fenyő szarvazatokan fekszik [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével].

12. *dtv* vmi teherként van vkin/vmin; a greva asupra a ceva; zu Lasten sein. 1585 Arany es ezwt zalogok kiketh az zamuewo Vraim kesz penz erw beochw zeren attak kezekbe anny rezebeol, ameniebeol nemely ezewst marhak latatnanak meg nem erni, azt a penzt amyert za-lagul fekesznek [Kv; Szám. 3/XIX. 1]. 1784 az Executorokat nem az közönségesből tartoz-nak tartani es fizetni; hanem azon Individumok,

az kiken Restantia fekszik [Torockó; TLev. 2b]. 1739 olyan fekvő Javait betsültettnök meg . mellyeken semmi terűh vagy intabulalt adosság nem fekszik [Búzásbocsárd AF TSb 27]. 1846 Hogy mennyi Zálag Summa fekszik a kértett kaszálon, azt tisztán nem tudam [Kisesküllő K; Somb. II].

13. vmiben leledzik, vmibe keveredik; a se amesteca/incurca; in etw. verwickelt werden. 1613 Mikor én velem tractaltal volna az haza menes felől, akkoris nekem azon ket Nemes ember altall illien keppen izentell, hogy cziak haza menneh tehat mindennemű suspiciobol magat expurgallia (így!), en is eo conditione mentem haza hogi mind az Ispanokatt, es mind az szemeljeket kik az Ispan előtt emlékezetek töttenek felőled, rea keresed, De ha rea nem keresed, hanem alatta fekwell, az rut hir nevert en soha veled nem lakom egy nehanzor solicitattaltalak felőlle, hogy az rut hir neuek (!) alatta ne fekedgiell, de mind el halgattad* [KJ. Joan. Cs-nalosz ass. kezével. — *Feleség válasza váló-peres tárgyaláson]. 1639 monda Gergeli kovaczi hogi eo azirt iőt haza hogi azt hallotta oda ki magjar orszagba(n) hogy eotet hami (!) hitűe akarjak tenni, de eo az eo hiti melle iot haza, hogi ki akarja magat tisztítani belőle abból az rut hírből, nem akar benne fekenni [Mv; MvLt 291. 173b].

14. lefekszik/pihen; a se culca; sich (hin)legen. 1584 enys vgmond mondam hogy az ablakhöz fekwem, .. oztan en ky Mennek, De ferkely Miklos fekwek oda [Kv; TJK IV/1. 227]. 1590 Thudom hogy Pribek Gergely hittá az leant ... az leannis oda ment melleie fekwet es ott mulattak keuesse [Szu; UstZ]. 1593: Margit azzoni Molnar Gergelne vallia ... En minthogyi el hittem hogi igaz hazassagbeli emberek, derekalt vetettem nekik az feoldre, es arra fekwttenek [Kv; TJK V/1. 251]. 1597 Bacho Ambrúsne Sophia ... wallia az Kadas Ianosne fiach-kaia hallom ... hogy az legeny fel keolt wolt fekwew heliebeol s az Annia melle fekwew wolt [Kv; TJK VI/1. 25]. 1599 Zeken* lakozo Bardos Balas vallja ... Mikor le akartunk volna s fekeonny ... Azon ejel egy mas melle s fekeowe-nek az hazban [Kv; i.h. 316. — *Széken (SzD)]. 1600 vtolsoban az fogoly azzonnyal be rekez-kedenek es egyyewe fekwenek [Kv; i.h. 489]. 1613 Czereny Gaspar vra(m) ... Margit melle fekwen, es iol lattam hogy mit czinaltak, mert zep hold vilagh vala [Görgénysztimre MT; KJ]. 1629: nem oda fekwet az hun az eőne kese es bocz-kora volt ha nem el but az legeny [Mv; MvLt 290. 164b]. 1672 akkor etzaka mikor azokat az Tulkokat el loptak, estve le vetkeződek s le fekwévek, reggelis onnet kele fel az hova estve fekwet vala s ugj eoltőződek föl [Septér K; BfN]. 1749: az I ... ki vivén* czővekre ütötte, s, maga a' czővek mellé fekwett [Torda; TJK III. 263. — *A lovat].

15. odafekszik; a se culca; sich hinlegen. 1568: Sth(eph)anus Kowacz fass(us) est, panazolkodik

vala ennekem szóc sz fabian, es azt mongia vala, hogy az eo felesége Mast szeret, es az Darabon-tokai koszlotta a dolgot, Ezt monda hogy mikor az varban lakunk vala Egy leant kyt tartok vala, azt mongia vala az, hogy oda ment volt szabo Mihál az en feleségemhöz az lean ... az ayto hasadekiarol nezte, hogy szabo Mihál fel wette az Agyra az feleségemet es az laba közre fekw [Kv; TjK III/1. 225].

16. kb. leroggyan; a se lása in jos; niedersinken. 1732: Az bé-járo nagj-kapura nyilik edj fekúnni készülő sővény Majorság ól mely 'a régi fennállást meg únta [Erdőszengyel MT; Told. 11/67].

17. elterül; a se întinde; sich erstrecken. 1583/1584: (A tó) mindenink (!) feolden fekzyk [Ű-falu K; Ks 42. B. 9]. 1592/1593: az porond ziget, ki feleol most perleodik Serienj Miklos Christoff Vrammal az az porond (!) beleol Zent Benedek feleol fekszik vala az viz keozt | az porondon Tul mely part vagon addigh fekw az zamos vize [Bálványosvárja SzD; Ks] | egykor az viznek ereje zagatnj kezdé az zent Benedek feleol valo Martott, es egyzeris mazzoris addigh zagata, hogy az dirik viz telliesseggel az zent Benedekj mart fele fekwűk [Szásznyires SzD; Ks]. 1647: (Az) erdo fekszik ket vermezkeben [Doboka; JHb III/13]. 1715: Ezen falu fekszik egj nagj völgyben [Kisalmás H; JHb XXXII/1]. 1754: azon Erdő ottan kerekdeden fekszik [Koronka MT; Told. 27]. 1785 szánto földeinkek harmada hegyeken fekszik [Torockó; Thor.]. 1797 Ez a' kaszálo széna fű fekszik magos oldalos helyen [Ajton K; EHA]. 1816: Vagyon a' Falunak napkeleti Szélében egy nagy Domb nevezetű Hely, a' hol a' Templom, Tornyával, Czintermével, és a' Temető fekszik [Szentgerice MT; EHA]. 1840: Agyagos* — Terméketlen — Hegybe fekszik [Lisznyó Hsz; EHA. — *Ez hn]. 1864 Gyergyó Remete fekszik a' maroson tul egy völgyben de kies helyen [Remete Cs; GyHn 48].

18. átv kb. ráadja a fejét vmire, nekiadja magát vminek; a se arunca asupra a ceva; sich einer Sache widmen. 1767: adtam vala ki Salome leányomat Eperjesi Ferencnek, ki hirtelenséggel megholt Isten tudja hogy igazitsuk köztök* a dolgot, mert valami haszontalan leánytestvérei is vannak, kik a magok részjóságokat mind elvesztegették, s már ennek a kis Eperjesi részének fektűtek [RettE 208. — *A férj mostoha-anya és leánytestvérei, valamint az özvegy között].

fékta 1. hágtá, ek fertéztette; regulatá; gefickt. 1568 Warro Jiona iur(ata) fassa e(st), Ezt hallottam hogy Andras Katho Katona fektá bestie hies kuruanak szitta, es Racok beste hies kuruaianak | Anna Borbely Janosne fassa est, hogy hallotta hogy gergel deak, kerte az vrath hogy szolyon, erette, mert Andras Kato Racok fektá hies Kuruaianak zyta [Kv; TjK III/1. 235, 237]. 1582 Sara Erdeos Janosne ... vallia ... Ezen monda Rengeo Anna, No

hazud az Deak mate fekte (?)* hies kwrwa, az kwrwabol leot Iambor. ezen kyweolis eleg zitkat hallottam kik ezembe Nem Iutnak [Kv; TjK IV/1. 60. — *Lehetséges olvasat a fektó; más tanú vallomásában i.h. fokta formában is. Mindhárom forma elírás fektá h.].

2. csinálta, nemzette; făcut, procreat; (er)zeugt. 1634 Zigiarto Mihaly ... szidgia uala Erszenyes Paalt Mondvan Aha Tatar fektá kurua | Zigiarto Mihalyne monda Erszenyes Palnak, aha lator fektá kurva, megh lad hogy bizo(ny) megh bantato(m) ha el az ura(m) ueled [Mv; MvLt 291. 10].

fektében fekvő helyzetében; in poziție culcată; liegend, in liegender Lage. 1584 Ersebet Roma Janosne vallia, Az kapuban laktokba gyermek Agyban fektebe ez Labat hatra vontak volt, es Ne(m) Jarhatot, egy ky feoldi Azzony mikor be keotte volna, chak egiedwl fektze(m) vala a' házban [Kv TjK IV/1. 275]. 1585: Neb Ianos vallia Egy zolgalo leania vala az Azzon-nak Im Nem regen ... Zeoleombe hitta(m) vala, es ezt latta(m) teolle Mondwa(n) Ieowe Azzon-nomhoz eyel Hawassely Balas, es Immar Azzon-nom le fekwth vala, eleybe Mene az Agyba fektebe, es a' leanyt onnat a 'Zobabol ky kwideotek [Kv i.h. 492]. 1768 a földre le ütven fektében is karját Sebhetta [Dés; DI.t Liber In-ventacionis].

fektet 1. lefektet; a culca; nieder/hinlegen. 1597: Orsolia Rosta Antalne leanya .. wallia lattam azt, hagi ... az Kis Imre fiat aki megh holt, foga Kis Imreh ... az haianal fogwa igaz wgi han(n)ya wala ket fele mint az zamen zoktak az kenderit csapy verte tizen hatzor az feoldheoz chupa mezitelen vetkeztette ... ha-nitta fekte az gyermeket Kis Imre az hasara alla ... s az agi ala wete ot fekw az zegn gyermek oza(n) mas nap wirattig [Kv; TjK V/1. 42]. 1826 Majd minden semmiséget a Bankra fektett az udvar Bíró úr és veretteté-sünknek legalsobb calculussa 25. páltza ütése alól felkelni [TL Miss. „A' Holdvilági Communitas-nak panasza” című mell. Teleki Sámuel lev-hez]. 2. hevertet; a lása să se odihnească; ruhen/lagern lassen. 1806 a' Nyáját a' déllőb(en) az illendő időnél hosszassabban ne fektessék [Frákos U Falujk 17 Sebe János pap-not. ké-zével].

fektet 1. átv helyezhet, rakhat; a putea pune/aseza; legen können. Szk: terüt ~ (kölcsonnel) megterhelhet; a putea fi grevat printr-un im-prumut; (mit Anleihe) belasten können. 1862 csak az ideiglenes haszonélvezeti jogra nézve teszen e' rendelkezést, önként értetődik, hogy hasznát élvező leányaim arra semmi nemű terüt nem fektetnek [Kv Végr.].

fektű, fektű. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ helyzetben fekt-

tében; in pozíție culcată; liegend, in liegender Lage. 1603: mykor Jouok ualla az uduaron szo nelkwł hozam hayta^a ... az foldre essem

Azal megy ne(m) ellegedue(n) az folden ugy útte ueteg fektű helyyemben melynek faydalmat huszon(n) ot fory(n)tert ne(m) akartam uolna es uerem hullassath [UstZ 18/67. ^aTi. az alperes].

fekű l. fekvő

lekűt fektet; a culca; legen. 1572 Orsolia Hegedws Janosne, Azt vallya, hogy Istwan vayda fia Mond hogy Keomies georgne hit vala hazahoz, Es otth Marazta Agyaba fekwte hogy Mind ketten otth fekwzwnk vala vgy Jeowenek renak Zeoch gergy Es Krompina Mate [Kv; Tjk III/3. 12].

lekűvés, fekűvő l. fekvés, fekvő

fekvés l. culcare; Beischlaf, Liegen. 1597 (A legénynek) az Azzony agiaba wolt az eleot fekesse, es az túmultusban chak hertelen kapta az parnat es wgi ewlt rea, ex quib(us) p(rae)sumitur hogi az ew búiasagokat Zabardon wegbe wihettek [Kv; Tjk VI/1. 26]. 1689: Az Asszony ellen penigl vadnak holmi paráznságra mutato circumstantiakis egy Istva(n) nevű szolgájával egy szekérben ülése lába között valo heverése döföldése, egy ágyba(n) valo fekvése [SzJk 236]. 1716: már az Tomporájais el rothad az sok hugj mia, vagj hugjban valo fekvésben [Nagyida K; Told. 22]. 1739: Három oculatus Testisek Fassiojokból Constálván Néhái Gombkötő Mihály Özvegyenek Kibédi Máriának sokféle Nemzetekből valo Ferfiakkal egj ágjban hálása, fekvése, és hasárol való le szállásais egj őrménynek. Deliberáltott, hogj ... in poena Mortui Homagii ... Convincaltassék [Dés; Jk 301]. 1797 a Néhái Grofot a' kérdezett Asszonyyság el hagyta, azzal a kivel, azon tilalmas társalkodást gyakorlotta, edgyutt valo fekvéseket, őszve kerüléseket, edgyütt hálásokat és közösködéseket látta é? [Kolozs; Told. 42/24].

2. fekvőhely; culcus; Lagerstätte. 1573 Marta Zekel Antalne Azt vallia . zent lazlay gergel es agoston peter .. meg fogak^a ugi hoztak be fogwa, es vgian az fekesetis (!) Meg talaltak volt hwl halt volt [Kv; Tjk III/3. 291. — ^aZekel Antal].

3. (földrajzi) helyzet, elhelyezkedés; pozíție geografică; Lage. 1662 a fejedelem táborának fekvését meghallván s azon táborhelynek situsát, állapotját, jól tudván: ahozképest népét három részbe szakasztotta vala, igyekezvén háromfelől megütni a mieinket [Szalárdi, SirKr. 284]. 1810: Az Aérnek a' Hegyek fekvése és Erdők által eső fris járása és tisztasága, s ennél fogva a lélegzésre alkalmatosabb volta, mely szerént ... itt frissen és egészségesen lehet lakni, mulatni [Doboka; Ks 76 Conscr. 197] | Figyelmet érdemel ezen Falunak Szép Tér helyen valo fekvése

[Varsolc Sz i.h. Conscr. 346]. 1814: a Joszág-nak olyan fekvése van hogy egyebűtt rája bé jarot nem lehet nyittani [Mezőbánd MT; Hr 3/40]. 1817 A Kövesdi határ fekvése és terrenuma észre vehetőleg terméketlenebb, bajosabb művelésű, hogy sem az Háromszéken lévő föld [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318]. 1826 így a' Co(m)missio bebocsáttatván megnézi és megjárja a' Gyalakuta és Kelemenelke között lévő határ fekvését, és a' Csulokáj pataka folyását [Msz; GyL]. 1864 nagy és Kis barát Sorka és erdő hason fele . magas fekvése s távolsága miatt nem használtatik [Gyszm; GyHn 42]. — L. még i.h. 26, 48.

fekvésű. Csak jelzős szk-ban; numai cu funcție atributivă; nur in attributiver Wortkonstruktion: vmilyen (földrajzi) helyzetű/elhelyezkedésű; de pozíție geografică; von Lage. 1748: Vagyon ennek felső Végiben egy rendes fekvésű Halas To [Nyárádsztbenedek MT; EHA]. 1842 oly fekvésű sovány hely, hogy nem érdemli meg a' fel szántást [Kakasd KK; DE]. 1864 Kerülöttefeje, igen magas fekvésű legelő [Csomafva Cs; GyHn 20] | Hoporty^a Hápa hupás hoporjas fekvésű, magas kősziklán, sűrű bokros Czliheres helyl [A.sófva U; Pesty MgHnt LVII, 27b. — ^aEz hn].

fekvő, fekűvő l. mn l. intins, culcat; liegend. 1761 a ház ajtajában fekvő egy szolgáló Léányt Gombos Kristof, az alombol fel vájván monda néki^a [Koronka MT; Told. 26. — ^aKöv. a nyil]. 1820: a Néhái Báro Ur Ágyába fekvő Feleségének fejénél űlt [Várva TA; JHb Fasc. 48 Szakmári Samuelné Bontz Mária (37) vall.].

Szk: ~ ágy. 1617 Zeredara vyrradolagh eoltheek meg oth Gelenchen egy Zaz Peter neveo legenit^a fekuo Agyaban [HSzj ágy al. — ^aA közlésben sajtóhibával]. 1737 Az A. . Ezen Városban Contribuáló érdemes Tagjára és Nemes Emberre, in silentio noctis reá küldött maga Nemes Házában fekvő ágyából ., egj ingb(en) hajdon fővel el-hozatta, lántzra verette [Dés; Jk 246b]. 1776: magát fekűvő agyban láttam lenni [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. 1791 éttzaka vatsora után fekvő ágyamban hallék erős tolvaj kiáltást a' Fogadoban [Galgó Sz; JHb I/23] * ágyban ~ beteg. 1730 Minthogy ... most ágyban fekvő beteg vagyok az Leveleknek resignatiojab(an) modom nincsen [Kendilóna SzD; JHbK L. 24]. 1796: én szinte hat Héttől fagva mind Ágyban fekűvő beteg voltam ugyan másfél Hete vagyan, hogy meg gyogyultam [Kopánd TA; GyL]. 1813 Málnási Sára Özvegy Pápai Gy. katonáné így vall. Olyan terhes ágyban fekvő beteg volt, hogy minden nemű gondgya alája ment [Páva Hsz; HSzjP]. 1846: Verengző Virág László ... halálra vert, mely miatt most agyba fekvő beteg vagyok, mint a' hites Orvasi Látéletbolis (!) világos [Dés; DLt 530/1847. 30] * ágyban ~ dologtehetetlen. 1779: Michael Máté (53) Job ... Fatetur ... meg vere-

tése után Balog János ..., hetekig volt ágyban fekvő dolog tehetetlen [Tamásfa Hsz; HSzJP] * ágyban ~ nyomorék. 1728/1793 Értzen András Uram Felesége Miklos Anna Asszony a hosszasz (l) nyavalya mián ágyban fekvő nyomorek [Albis Hsz; BLv. Transs. 8].

2. ágyban fekvő, ágyhoz kötött; (care zace) in pat; im Bett liegend, bettlägerig. Szk: ~ beteg. 1628: Az Feleségem penigh feku betegh volt magaua tehetetlen ember volt [SzJk 24]. 1644: igen fekü betegh voltam [Mv; MvLt 290. 409b]. 1658: Veszem ... eszemben, hogy az en elemnek Utolsó Napia nem messe Vagyo(n), mert az halál az Eo keövetet, es postajat en hozzam ely (l) küldötte, Melyből Veszem eszemben hogy Magais az halál, Ezen ket napon keöszöbömön be lepik, Noha meg mostan fekövé Beteg nem Vagyok [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1684 Céhmaster tételkor ha fekvő beteg lenne valamely céhbéli mesterember .. mindazáltal vorát szükség beizenni kit választ céhmesternek [Dés; DFaz. 11]. 1820 a' Báró ha tsak fekvő beteg nem volt, Asszonyos volt [Aranyosrákos TA; JHb Fasc. 48 Vitán Józsefné Pantzi Juci (32) zs vall.] * ~ betegség. 1692 Szégyin edés Feleségem, neház nemzetes Meszaros Anna ... egy héti sullyós fekvő betegsége uta(n), lélikit az eo Teremtő Istenének, . szép csendesem meg adta [DLv. 5]. 1773: (Katso Sára) olyan lepcsésen járt, mint ha beteg lett volna, de én fekvő betegséget nem tudom [Selye/Magyaros MT; Bet. 7 Katso Mihály jun. (38) ns vall.]. 1794: Fiatskam Samukának himlőben fekvő betegsége [Dés; DLt 81/1807].

3. heverő; care stă culcat; liegend. 1648 eo oly rezegh volt hogi az falu eorzeok vontak fel fekwveo heliebeol [HSzj *faluőrzo* al.]. 1716/1723: Az Asszsu Cserefatís nemtsak fekvőt hanem fenn állotis hordják ki egy köz helyre [A. csernáton Hsz; SzékFt 29]. 1806: látzatott az attan fekvő személljnek* feje alá konyoritott vastag keze nyele [Dés; DLt 250/1808. — *Ti. az asszony-nak].

4. elterülő; care se întinde; sich erstreckend. 1592: Sigmond lewele: hogy a' Coloswariaknak mind ith valo s mind masut valo hatarokon fekw zwleiekreol Mustiokrol, Se vamat, se féold bert, se kilencedet ne vehessenek, Ne kerhessenekis semmj keppen [Kv; DiosyInd. 25]. 1725: az említett Tonak az Kölpényi és Mező Madarasi határan fekvő reszitis ... szabadasan meg halásztathatta volna [Mezősztpéter*; Berz. 14. XVII/16. — *Később: Udizsptéter K]. 1742: egj nap kelet felé fekvő oldalatskáb(an) [Pókafva AP; JHb XXV/58 Tomai László kijegyzése]. 1748 a Váczmán Kapunál (sz) Vicinussa egy felöl ... a mellette fekvő Nagy Kopár oldal [Koronka MT]. 1753: Az Udvar Fundussa. Vagyon a Falunak Csomafája felöl valo felső resziben szép térhelyben Nap keletre fekvő vetemenyes [Borsa K; JHb III/84]. 1761: Birnak még Csaplesz bokorból álló jo nagy heljen fekvő erdőtis a Bértz nevű heljb(en) [Homoródsztpéter U;

JHbK LXVIII/1. 131]. 1773 A Pusztá és a Telkek között fekvő közönséges Terrenumbol fel fogott föld [M. kecel Sz]. 1799: Két ág nevezetű Havas vagyon itten a Lemhényi Territoriumon jó Nagy tágas helyen fekvő [Lemhény Hsz]. 1805: az Anyaszék nevezetű ... a Kászoni és Szovatai közönség birodalma között fekvő helység [Szovata MT]. 1844: Szent Egyeden* Fekvő rész örökös Jóság [Wass. — *SzD]. 1863 a Faludi nevű Erdőben fekvő, erdő reszetském [Csekelaka AF]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

5. eső; care este așezat, care se află; liegend. 1784 nap nyugotra fekvő része ezen Háznak tornáztos, Sendellyel fedett [Burjánosóbuda*; JHbK LX/18. 9. — *Később Bodonkút K].

6. nyugvó; așezat (pe), culcat; ruhend, liegend. 1772 Felső Padlása ezen Háznak Fenyő Gerendákon és égy Cserefa Mester Gerendán fekvő Fenyő Dészakából áll [Szászfenes K; Bethlen Kt Mikes-conscr.] a két szobának .. Padlása pedig Fenyőfa Gerendákon fekvő Fenyőfa Dészakkal meg padolva [Kv; i.h.]. 1816 a' Czinterem részszerént medve talpokon fekvő tserefa talpokba véggel belé eresztett fenyő deszkából, rész szerént pedig sasok közzé rakottakból, egészen deszkával fedve [UnVJk 9].

7. umin ~ vmit terhelő; care grevează; belastend/haftend. 1735: Szinten most Esztendeje requiráltuk vala hasonló Instantiankal klneteket; hogy mi mint akkoronnis, ugy mostannis Hazunkon fekvő, Város Pénzének Onussától kévánván szabadulni; nagy restrictionkalis valami Fundust szerezvén a Nemes Városnak bizonyos Summa Penzt deponalni keszek vagynuk [Ne; DobLev. I/159]. 1782: Azonn Adósságot ... szedjék fel és fordítsák a' Pokafalvi Jóságon fekvő Adósságnak depuratiojára [Kv; JHb V/7]. 1792 A szántó földek közzül fél hold zálogos lévén melljetis Josef önként magának elvett Sub hac Conditione hogi ha ki válttyák is azért praetensiot nem formál a más két Léánj Testvéreiehez hanem azon fekvő Zalog Summával Contentus lészen [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1826—1827 A' Zálagos Jóságokon fekvő Capitálisok [K; JHbCs IIb. — Tomai László kijegyzése].

8. vkin ~ ráneheződ; care apasă, apăsător; drückend, lastend. 1786: tudom nyilván is bizonyosan, hogy az Taxa iránt mindenkor szoktanak restantiariusak maradni, ennek pedig oka hogy restantiariusakka maradnak az Taxáuknak (egy) nem az engedetlenségek, hanem az rajtok fekvő Szegénység [Torockó; TLv. 4/13. 11].

9. ~ láda kb. fekvő ládafajta; ladă culcată in lung; auf der Langseite liegende Kiste. 1572: Jaray bernatne azt monta hogy Koloswarat az hyd uchaban egy menzarosnenal két fekw lada vagyon az kyssebykben tyzen egy zaz forynt vagon [A.jára TA; Thor. IV/3 Lupsay Janos felseo Jaray ns vall.]. 1611 Egj zeöld eöreogh fekkeo lada vy [Kv; RDL I. 88]. 1631 vagjo(n) . az apja hazaba(n) egj fekü ladaba(n) ... marhaja | hoza Rado Peter az en hazamhoz egy nagi

fekü ladat | niomua teli uala az a nagy fekeő lada [Mv; MvLt 290. 55a, 262]. 1632 Az Lakatos Gergely Aruáinak Istoknak, maradot az Anniatol kétt derékaly, két párna egy tarka székyé csinalta rosz szeőniegh ... egy cőregh feküueő rosz lada [Gyf; EMKt VI. E. 2. 228a]. 1654: mint igaz Tutor mi Eleőttünk kezab(en) ada minde(n) ruha nemuyet Egy fekw ladaual Egywt [Polyiva MT; Told. 21]. 1678 egy nagy feküvő Ládát hoztak ide Gálfalvára Apaffi Györgyné Aszonyomhoz teli [Gálfva KK; Ks 19/III. 35]. 1697: Vagyon az Vinczi felső Várban Egj kő ház ... az gerendás cseléd házra nyilik edgj hitván záros ajto. Itt vadnak ... Egj paraszt hosz-szu fejer fekvő lada. Ebbe Vagjon Vasfedő nro 38 Egj tangjer tok fa tangjer benne nro 10 ... Onas rez selleg nro 1 Vas Voga(n)tyus Réz üstök nro 3 [Alvinc AF; Mk Alvinci Péter lelt.]. 1708/1719: adá . Segesvárt levő örög fejer feküvő ladáját egész benne tele levő fejer nemű bonumokkal, abraszakkal, kendőkkel, lepedőkkel s egyébeb külömb külömbféle öltözetekkel edgyütt [Tarcsafva U Pf].

A régiségben kétféle szőttes-, ill. ruhanemű- és más házbéli holmi tartására szolgáló, hasab alakú lada-, ill. szekrény-fajta volt: egy álló és egy fekvő helyzetben használt bútor-darab. Az utóbbit jelölhették a fenti, ill. a *fekü* ~ *fekő* ~ *fekő szekrény* szk-tal [Erre nézve I. MNr³ I, 230 kk].

10. ~ *szekrény* fekvő lada; ladá culcată în lung; auf der Langseite liegende Kiste. 1634: Egy Giontaros fekeő szekrenybe(n) ezek Vadnak rend szerint: Egj Arannys Kaphtan szoknia^a [Kv; JHbK XVII/15. — *Köv. a további fels.].

11. ~ *tőke* fekvő húsvágótőke; butuc culcat pe care se taie carne; liegende Hackbank. 1687 hus vágáshoz valo Labas Tőke 1 Fekvő Tőke is 1 [Vh; VhU 517].

12. álló, levő; asezat; stehend, befindlich. 1761 Krakkai Péter Uram(na)k offeralta B. Josika Daniel Vrfi ő Nga maga részéről valo Nyil vonást, kiis a Maros parton fekvő Curiaro valo Nyilat voná ki [Branyicska H; JHb XXXV/46, 17]. Ezen kapun bé menván ... Cserefa talpakra még alkalmas epségű, gömbölyeg fenyő boronakból negy szegeletre gerezdesen fel rova, most rongyos meg rothadozott, és egészszén ujjitást váro, 'sendelj fedél alatt találatnak egj más után feküvő, alkalmas nagyságu, három házak [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 12–3].

Szk: *mocsokban* ~ *átv* piszkos, aljas. 1765: olly motsokb(an) fekvő ember nem méltó hogy chae-hotis^a tartson, emberseges emberek közöttis tarsolkagyek [Torda; Tjk V. 265. — *Olv.: céhot is].

13. található; existent, care se poate găsi; findbar, befindlich. 1702 Jött mi hozzánk Zalath-nárol egy Sebastian János nevű Bányász Ur holmi materiáknak keresése, a' ki a' mi völgyünkbe fekvő Materiákot meg probaltatván ..., futatatt bizanyas materiákat [Torockó; TLév. 4/3. 1a].

14. ?befektetett; investit, plasat; angelegt, investiert. 1766: ha többet akart volna (nem akart pengi) adni Sárának; nem egjebet, hanem

az azon feküvő pénzét adhatta volna [Torda; Tjk V. 317]. 1836: a Gombáson^a fekvő penzed nem veszedelmesztetődik [Kv; TSb 20. — *Marosgombáson (AF)].

15. ~ *rét* '?'. 1763 az Utrizált Rét a' Szamostol meg hanyattatott, és maradt porondon berekből ki irtatott fekvő Rét | meddig most a' Gróff Gyulai Josef Ur ő Nsga emberei a' rétbe bé szántottak ot soha szántást nem tudunk hanem mindenkor fekvő rétnek tartatott [Széplak Sz; Ks 82, 92].

Valamelyes valószínűséggel állatlegeltetés, pihentetés célját szolgáló rétre vonatkoztatik az itt közölt két adalék. Kevesebb valószínűséggel a 'parlagon heverő föld' jel-sel is számolhatunk. Mint pl. ebben az adalékban: 1775: Az Ördő(a)-gós To alatt egy heverő Pallag. [Oklánd U; EHA].

16. ~ *véna*. 1806 Abrugyán Ianos sittes a fekvő venán [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir. Bányászat].

Vmilyen telérre vonatkozó jel-sel számolhatni. — L. erre EKsz *fekü* al.

17. ingatlan; imobil; immobil. Szk: ~ *jőljóh* / *java* ingatlan; imobil; Immobilien. 1808: Székely Márton ő Kegyelme azt mondotta, hogy ha ő fen Specificált fekvő Jokan kívül oszlora valo Jokkat birna még, és ezután ki tudodnek, tehát a' része veszzen el [Asz; Borb. II]. 1819/1831: Hunyadi Sámuelnek Benke Ferentzel, és Annával kötött Edggyező Levele némelly Csegezben vásárlott fekvő Jok iránt ... 1762 [Aranyosrákos TA; i.h.]. 1821: minden fiat léányt egy aránt illető fekvő jokat fel nyilazának [Csittszitvány MT; MvLt Msz-i anyag 8]. 1830 semmi szin és praetextus alatt vagy akármimemű Rendeles mellett a' Praediumbéli Fekvő Jokra nézve sem Conscriptiot sem sequestratit meg nem engedhetek [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. No. 1748]. 1840: ezen n(e)m(e)s székbe sohult sintsen a tisztelt Urnak több fekvő sem felkelhető Jovai (Igy!) [Bikfva Hsz; BLt II. 11]. 1846: mitsoda fekvő vagy felkelhető Javait tudják lenni [Dés; DLt 307]. 1863 A vizsgáló szék főbb feladata lejénd az Egyházak minden fekvő és felkelhető javait őszve írni [Gyalu K; RAK 84].

◇ Szk: ~ *birtok* fekvőség, ingatlan; imobil; Immobilien. 1854 kedves Feleségem Szabo Theresia székely Fiu Leány léve (!) birom az ő Fekvő birtokait a Szabo Jusson [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György kezével] * ~ *jószág* 'ua.; idem'. 1780 az okozando mindennemű károk(na)k meg teritesere, kötelezem minden magamat illető fekvő és felkelhető s akár holott tanálathato Jóságaimat [Kv MbK X. 58]. 1802 a' mely ingatlan fekvő Jóságok offeraltatni fognak, pro Pundo Executionis, azok igaz betsű szerint accep-táltassank [T; BLt 12 Végiai Horváth Gáspár sz kezével]. 1806: a' Küküllő vize a' fekvő Jóságokatis rendkül rontotta [Erdősztygyörgy MT; WH] 1818 Megvizsgálván a becsületes falusi szék mind a két feleknek feltételeket, a felkelhetőket minden névvel nevezendőket, tartozik Gegő György a két fiával egyenlő három részekre elosztani, ugyan

a fekvő jószágot is három egyenlő részekre [Jenő-fva Cs; RSzF 244] * ~ *szerzemény* szerzett (nem örökölt) ingatlan; imobil cumpárat (nemoštenit); angeworbene (nicht geerbte) Immobilien. 1846: kedves Léányom Katona Klári örökes birtokába rész szerént által adott, és ajándékozott, rész szerént holtam után kezére Szállando, akár fekvő akár fel kelhető Szerzemenyeim javaim

olly Sajáttjai és tulajdonai légyenek Kedves Léányom Katona Klárinak ., hogy azoknak jöendő Birtokossa, mindenkor es jöendőbe állandoul és örökesen rendelkezessék, ezekbeli szabad rendelkezése Senki által meg ne gátoltathassék [Kv; Végr.] * ~ *vagyon* ingatlan; imobil; Immobilien. 1837 a' Creditor magánok a' kezéseknek akármi névvel nevezendő 's hamarább pénzé tethető akár fekvő akár fel kelhető vagyonyokból minden költsége 's fáradsága meg terítésével edgyütt a' leg rövidebb uton eleget vehessen vétethessen [Torockó; Bosla. András Ferenc ref. rektor kezével]. 1862 Ha én Szentpéter János az isteni hatalom által hamarább szolítottatnék ki az élők sorából, mint kedves nőm azon esetre minden ... fekvő és fölkelhető vagyonom maradjon és szálljon szeretett nőmre, abból gyermekeim csak a köteles részt kapják ki [Kv; Végr.].

II. fn 1. fekvőség, földingatlan; bun imobiliar; Liegenschaft. 1845: Minthogy az én által adott fekvőim mind allodiaturak, tehát azokat colonisálni Ttes Biro Laszlo urnak szabadsagaban nem leend [Újlak*; Végr. — *Később: Szamosújlak Sz]. 1857: egy urbéresnek is semmi némű fekvőt eladni nem szabad [Komolló Hsz; Bet. 4 Sylvester Dávid lev.]. 1871: a csere ne áljon, hanem maradjon mind két egyház a maga fekvőjével mint volt a tagosításkor [Búrjánosbuda*; RAK 115. — *Később: Bodonkút K].

2. ágyban ~ ágyban nyugvó (személy); personā care stă culcată în pat; im Bett liegende Person. 1806: Angyomis bé nezett az üvegen által az ablakon, az holott magamis látván tsendes nyugovásokat az ágyban fekvőknek, úgy szolított meg kőműves Pruner Mártonnét, és Fősfűs Munkátsi Istvánnét hogy mennének oda, és látnák eő Kigyelmekis azt az nyugovást, de hogy az Exponens aszszony, — vagy más is dicsekedett volna véle, hogy ki fekvőnek vagy fekvőtt volna akkor Kerekes Máriskoval, azt nem tudom s nemis hallattam Senkitől [Dés; DLt 250/1808].

◇ Hn. 1720/1811: Az Altal feküben [Szotyör Hsz; Borb. II]. 1799: A Hegy által fekvőben (sz) [Martonos Hsz; EHA].

fekvőhely 1. culcus; Lagerstätte. 1597: Bacho Ambrusné Sophia .. wallia az Kadas Janosne fiachkaia hallam .. hogy az legeny fel keolt wolt fekw heliebeol s az Annia melle fekw wolt [Kv; Tjk VI/1. 25]. 1844: egyszer Szakmári Ferentz részegen ki jöve a' házból egy puskát hozván magával monádá, gyere ki Cseresnyés Dánielné, ... az Isten Istenem ne légyen, ha ma ágyadba fekvő helledbe is keresztül nem lölek [A.sófva U; DLt 1441].

2. hálóhely; loc de culcus; Schlafstelle. 1722: Oltján Oprát estve mikor már a' tsordát a' fekvő heljre haitották volt verték ugj meg, hogy ötöd napra meg is hala az Oltján Opra halalra valo veretése pediglen, volt estve, alkonjodatkor, mikor a' marhát a' halo heljre szokták haitani [Velkér TA; Ks 7. XV. 6].

fekvőség ingatlan; imobil; Immobilien. 1863: az adosságok más fekvőségeimből fedeztessenek [Kv; Végr.].

fel. I. hsz 1. fent; sus; oben. 1555/1566 Jsten Legien k minde(n) koro(n) es ez feoll meg mondoth testame(n)tomra figyelemezzek mindenkoron [Zsuk K (melyik?); SLt A. 33]. 1583: fell a Toromban a trompithas (!) ahon lakyk a börtöre (!) chynaltattam egj Borythot fazakas Janassal [Kv; Szám. 3/IX. 6. — *Értsd: börtönre]. 1736 (Az asszonyoknak) az ingek elől meg volt hasítva, annak kötője volt, s úgy kötötték meg az nyakoknál, mert akkor éppen az nyakokig volt fel az ingek [MetTr 342]. 1775/1802: fel az oldalán a Bércz tetőig nyilván a contraversiaban hozodatt Brdó is Nagy Kristoltsi Határház tartaznék [BSz; JHb LXVII/3. 80]. 1831: midőn valami két tulkakot a' Rósa hegy alá nem tudom kihez bé hajtattunk volna énis mindenűt gazdámval voltam, 's midőn tova fel a' hegyen bé tért volna engemet egy rongyos szokmányával kün hagyott az uttán [Dés; DLt 332. 15].

2. felfelé; (in) sus; hinauf. 1568 Matias Fabian iur(atus) fass(us) e(st), hogy ez dologban semit ne(m) tudok* túgya azért hogy oth Jartak fel, de o ne(m) túgya ha zabad Mesgie volt vag ne(m) [Kv; Tjk III/1. 191. — *Az -ok végződés utólag kihúzva]. 1570 Zabo Myhal Zabo Janos zolgaya hithy zerent vallya, hogy Egy hetigh lakot Zabo Janos hazanal, es egy korba hytta volt az zabo Janos Jnassa fely az Thoromba [Kv; Tjk III/2. 29]. 1577 az hatarat penigh monda az Patakigh ala es az Zaldopos (!) vtath Moson fele fel [Jobbágyfva MT]. 1598: (A határvonál) elé menván az lengyelfalvi tilalmasra igyenes fel a tilalmas erdő szélén, onnét elé menván az hon malomfalviak és lengyelfalviak az gyeptt össze tolgják [Derzs U; Barabás, SzO 341]. 1622: ügían ot mindgiart fel az Erdeóre veggel egy* [Közárzv SzD; Szjk 11. — *Ti. föld]. 1629: ejel

Jstua(n) Deak Urammal megjünk vala fel az ucza(n), mert en czirkalo volta(m) [Mv; Mvlt 290. 153b] | Ez házának pitvarából, az kis keringő grádicson fel, egy kis pitvar [Szu; SzO VI. 96]. 1671/1795 viték igyenesen az határát azon beszerikátul fogva fel igyenesen [Barátfva*; LLt Fasc. 61. — *Később: O. léta K]. 1699: Az befüggő cserék penig egy egy forinthal tiltatnak Sorkolatig fel és attól fogva az mint az Óvágásig megyen fel [Zalán Hsz; Barabás, SzO 389]. 1723 Also Kapolnában az Sűrű alat Széna füvet keresztül fel az hágóra hasitván az Gálfi Tanoroka felől valo fele nil vonás szerént Márkosné Asszonyomé [Kissolymos U]. 1752: a' Csatorna bérzin

vagy élen belől fel Bos felé a' Gödörben Erdő [Koronka MT]. 1763 : (Az erdőnek) egj meg keresztet Bik fa a' határa, onnan egészen fel az utba a' mely ut a' Sez Gavrilla szállásáról megyen a' hegy nyakára [Torockó; Bosla]. 1780 : A Falu végén kezdődvén a' Gyepűmérés fel a' Farkas szeg felé menő Gyepű [Harasztkerék MT]. 1793 : (A határvonal) ment a Görgény vize teretskéjén fel onnat ki egy verőfény meredék oldalon tsapnyólag bizonyos ép kő szikla alá [Görgény MT; Born. G. VII. 53]. 1798 : A Borzhegyi Pusztaszőlő kezdődik a Borz jukaktól fel a Balás szőlőig [Dés]. 1812 egyszer látom hogy az emberek Fejérnépek futnak fel a Felső udvar felé [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számtartó vall.].

Szk : *alá s ~*. 1570 Zeoch Benedekne Katalin hyty zeren valya hogy az lean ketzeris tartot zallast hazanal, Megis akarta fogadny ez (!) zegdny vele De hogy latta Alasfel walo Jarasat, es hallot sok fele Sooth (!) hozzaya Nem akarta Tartany hanem ely Bochatta hazatwl [Kv; Tjk II/2. 87]. 1600 Az gyermeket eő gyowatta el, es ala s fel budustattia mert Lenart Pál el taranā [Farkaslaka U; UszT 15/268]. 1626 Tundom) azt hogj mindennek ualaky ott akart iarnj mindeneknek szabad uttia uolt azon ala s fel ualaminak akart iarnj uagy zekeren uagy lón, Aztis tudom) hogj Beczj Paalne is iart azon felis kuczin s szanon [BlT 3 Borbat Janos Kozmassy^a (60) ns vall. — *Kozmásról (Cs) való]. 1724 : Mikor iffiu koromban itten az hol mostan állunk alá s fel jártam, ezen Egrestői Vár Domb allya nevű Erdő alatt lévő hely, . . . Kákás hely volt [Balavására KK; Ks 12/III St. Csiki (86) jb vall.]. 1731 : Egregius Clemens Kőnczei de Karatna (30) . . . fatetur . . . Láttam tarisnya lévén a nyakában alá s fel kuldulni a faluban [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP]. 1750/1797 : Bizonyoson tudok nállunk Vervölgyön valami két rudni Teleket, . . . szomszédja . . . a' falu kőzónsages alá s fel járó sikátora [Vervölgy Sz; Borb. II Kun István (54) vall.]. 1808 : magamis Száma nélkül való sok izben alá s fel járván . . . már a' mint most látom azon Meredek határ borozda a' Keresztes Ur Földéhez vagon Szántva [Árpástó SzD; Bet. 6 St. Kalára (60) col. vall.]. — L. még *alá II. 2 szk al. * ~ s alá*. 1677 : Marhajokot azon az uton, es csak anyi szelyés uton hajthassák fel s alá pascuatiara [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1741 : Isten Segedelméből kezdett vetetni . . . 23tia xbris A Farkas lyukban a fel s alá járó földben ősz tavasz buzát metr. 15 [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 16]. 1765 : A Szemeimmel láttam Koztán Fokát hogy Kotanává lett Botosár Lupujt jöven az Mezöröl az Uczáról el fogá, s részegen fel s alá őszve kötözve az Uczákon ugy hordozta [Marosbogát TA; Mk V/V. 97]. 1846 Maga a Fűrés Malom egészszzen kő fallbol van építve . . . A gépely jáрма, a most irt szekeren, es annak ágyán fel s alá jár fenyőfából alakított egy járom [Bács K; KmULev. 2] * *le s ~*. 1781 :

(A vízeresztő és elrekesztő táblák) gerendáit, Sajto fáit, ágassait Makán Urszu meg tette bár azokat lennenék emberei el végezni, lántzokkal a' Táblákat le s fel a' víz eleiben fel tenni [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

3. *alá s ~ járó jövő-menő*; umblind in sus si in jos; auf und ab gehend. 1668 : Thorda Vármegjében levő Zah nevű Falujának határan, Országh uttyán valo alá s fel járó szekeres, és egyéb uti embereket akadallozotato Mocsáros, Sep-pedekes, Sáros helyeket . . . minemű sok bajjal, fáradsággal, es költséggel éppítettendő hidakkal, töltésekkel tartaná [Radnót MT; Told. 1a. II fej.].

II. az igei állítmány teljes megismétlése helyett; in locul repetarii verbelor cu prefix verbal; für die Wiederholung des Verbs mit Verbalpräf. 1773 : Testis. Josephus Páljános Miles Ped. . . (26) fatetur — mondék akkoris mikor fel raka, hogy miért teszi felele ő kegyelme ezt bizony fel a' ménkö teremtetie heyen [Bikfa Hsz; HSzjP]. 1849 : mű előtt tovább lépének, fel olvastuk az idézett Bizonyságok előtt Kérelmes Széles Károly Urnak a Tanátshoz intézett két levelétt, fel az ara tett ki botsáttást [Szu; Borb. II].

III. *nu felül; in sus de; oberhalt*. 1606 Azon fel az Keőkeöllednek túl fele orzagh hauasa [UszT 20/71]. 1757 az után koros koromban már Cseléd Léven . . . , akkor darék bükkös erdő vala a' patakon fel [Gyszm; DE 3 Demetrius Vad (74) vall.]. 1763 : (A) Malom a' Néhai Fopa Opra Örökségből valo, és a' Patakon felis a' Gátnak fele részeig azon örökségből szakadott ki [Szecsel SzB; JHb 2 r. jb vall.]. 1766 : (A föld) határa a' Patakon fel egy kis élen alol egy Kis Völgyre a Krutsás alma Fánál fel nyulik a' Kratsun Péter szántó Földének széllyéig [Gyertyános TA/Torockó; Bosla].

IV. *mn felső; de sus; ober*. 1583 Catalin Rezeny (!) Albertne valia, Tugyia Az Gywlwőseget es eg mas keozeót Az Rut Zidalmot, Monta Igiarto Ianosne Igiarto Georgnek, Girko vgmend az Zarwadnak az fel vege Az Sarba hewer [Kv; Tjk IV/1. 139]. 1596 Az fel chewrbe(n) Mera-ban^a vagon buza kalongiabán gel. 70 [Kv; Szám. 6/XIX. 25. — *K]. 1600 ki kwldek az byrakat es az erra(n)t, mikor az Kormos wize towere iutank, a hon az Farkas mezeie wizibe esik az haliognak a fel felin, onnat az chaposo(n) ala iéwe(n)k az Les mezore . . . , annak az vtnak ugy chapasnak az bel felit Dobay hatarnak zakasztak. A mely vt penigh Doborul Altal megye(n) Almasra az hidegh azzo patakara be, attol fogwa az fel felit zakaszták Almasiak zamara, az hidegh azzo patakaigh be, az waargiasiaknak az vtnak az al felit hagyak, az fel felehez eők sem mo(n)-tak semmi keőzeket [UszT 15/11]. 1720 Nagy mezőn rét fel végiben (sz) [Szentmárton Cs; EHA]. 1753 : Mola bilapidaris Az also kéregben a fel kő hitván; a' felső kéregben penig a' talp kő hitván; ugy hogy csak egy fel kő kelene, és a hitvánból jó lenne talp kő [Told. 18].

Hn. 1595 : Vaida orotasa neuy hely, Az fel-tizes farchadi fel tizesnek oztott rez fiue keózzúl [Farcád U]. 1605 : az mint az Altizes magia-rasza hogi eó rajok az feltizes es keózep tizes giepwt mert [Homoródszmtárton U]. 1641 Az Fel mezőben, Ravasz lyuk oldalaba(n) (sz) [Déva; JHb 53/t]. 1665/1753 : Az Kerek tó fel Lábján (sz) [Dálnok Hsz]. 1677 Vargyasi Fel Tizes szena füvei [Vargyas U]. 1748 : Felhegy (szó) [Koronka MT]. 1761/1808 A Fel Járai Határ-ban [A.jára TA]. 1792 Fel hartzán (sz) [Derzs U]. 1797 : A Fel Hidon alol Szeged nevezetű helyben (k) [Szentimre Cs]. 1839 : A' Zompán v(agy) Felberekben [Tasnádszántó Sz]. 1863 belső főlmező nevezetű helyen (sz). a Külső főlmező nevű helyen (sz.) [Nagygalambfva U].

V. fn rendsz 3. sz. birt szr-os alakban; de obice-i la persoana a 3-a cu sufix posesival; gewöhnlich in 3. Person mit poss. Personalendung: 1. mennyezet; tavan; Decke. 1652 : Ezen ház felet vagyon egy Tarack állásnak csinált négy kő labako(n) álló Filegoria, ... a feli felig megh deszkázva [Görgény MT; Törzs]. 1679 Pitvar

Allya teghlaval rakott padimentomos; feli festet gerendas festet detzka padlasos; Tor-naczca ezen moso ház(na)k Czulakoko(n) álló, az feli gerendas, deszka padlasos [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János lelt. 14, 65]. 1681: Hoph-mester; avagi Tisztek szállasa, köből eppettett a feli gerendas deszka padlasos [Hátszeg; VhU 387] | Vajda Hunayd vára nap nyugotrol valo oldalais a felivel együt mint hogi ige(n) kezdet bomladozni, ha nem restaurálják job-banis le romladoz [Vh; VhU 502].

2. fedél(rész), tető; acoperis; Dach. 1592 Balogh Thamas Molnar Andras ... valliak. Ezt tugiuk hog' mi heaztuk megh Zechi Jstwannak az Maiornak felet eo adot sendelit(is) keol-chieon Zechi Jstwannak Zechi Peter hozzaya az Mayorhoz [Kv; TJk V/1. 230]. 1647 : Az Istallok eleott az Uduaron vagion egy szalmas Pincze melynek felin vagyon egy deszka száán [Drassó AF; BK 48/16].

3. tejfő; smintină; Rahm. 1584 Diossy Ma-thias ... vallia leowe hozza(m) egy dara-bant Weóm es kewana hogy Sos teyes lewest chinalliak Ez Zeles Miklosnetol ket penz arra vayat es ket penz arra Sos teyet hozatank, Az lewes kenyeret meg chinaltata(m), Es Bizo-niara mikor fel Adak ige(n) wayas vala, De mielt egy egy zelet kenyeret ky veottewnk volna benne, mingiarast Nagy hertelenséggel el Enyezek az vaia es fely, Es ottan() Sawoya változek [Kv; TJk IV/1. 250]. 1679 Sós Tej Kisebb, s nagyub Vanna-val nro 19. Tejfel, vanna-val nro 19. Alutt tej, felestö, öregf fazekek nro 35 (Uzdiz-stpéter K; TL. Bajomi János lelt.).

4. Gabonára von.; cu privire la cereale; in bezug auf Getreide: főle, színe; partea cea mai bună; Beste, Feinste. 1584 Az Wasar Vamrol ualo ieczse ... Aky gabonat hoz es Elégiedetnek talaltatik kinek az feli zep, az Alliah penigh es keozy elegies Awagy hituanos, Aztis el wehesse

az Wasarbiro az Alnok chielekedetert [Kv; PolgK 10].

5. Ruhára von.; cu privire la îmbrăcămintă; in bezug auf Kleidung: külseje, színe; fața exterioară; Äußere. 1596 Egy veres mégy zin chionka vyw skarlat menthe roka mallal bellet, az felit bechywlettek f 29. Az Bellését ... f 14 | Egy veres skarlat felseo rúha roka mallal bellett az fely ér f 32. Az bellese f 16 [Kv; RDL I. 65].

A szócikk jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

fél ige, ts is 1. a se teme; sich fürchten. 1568 Bestye kuruaiffi soha ne(m) felek a te kardotol [Kv TJk III/1. 140]. 1572 Semmy Bantastwl nem fylthenek Somkwtról hanem chak Desreol [Dés; DLt 184]. 1588 Ennekem azt monda Balazfy Christof ne fel sogor mert az mig En ilek soha meg nem perellek Jrette [Kövesd NK; SLt V. 14 Fodor Matias jb vall.]. 1590 : Mikor ala jeowenek* az zent egy haztol Ereossen felnek vala Pribeke Gergelyteol [Szu; Uszt. *A keresztesek]. 1592/1593 zabad mindennek ott itetnj*, bar semmit ne felljetek [Árpástó SzD; Ks. — *A barommal Dés és Szentbenedek határán a fővenyes porondon]. 1599 ment vala az en zegeny Vram Rhadak Andras egy nehani zolgaival niulaz(ni) Az Alparethi hatarra, de se eo maganal zegginnel, se velle leueó zolgainál semmi fegyver nem leuen, mint hogy senkinek nem vitett nem is tudot senkithetol filnj [Dés; Eszt-Mk]. 1600 A mikor walami faert menteónk által az Feier Nikon, s onnat esmegh wizza zaladhattunk által az patako(n), semmit nem fel-teönk aztan az Farkaslakiaktól [Ülke U; ; ; teönk aztan az Farkaslakiaktól [Ülke U; Uszt 15/115 Fodor Janos Zabab Zekely (60) vall.]. 1634 Varga Andras ... hozza foga az puskat, es Agoston Janos bele indula Varga Andrasnak ne(m) tudo(m) megh botlek e ... es az puska roppana, minigarast felre dole, enis mondek neki, mit felz, hizen többoris hallottal puska roppanast [Mv; MvLt 291. 30b]. 1640 hallottam Golia Geörgyteol hogy mondotta az el szabadított Ra-bok(na)k, hogy noza ighatok (!) dalolliatok, ne fellietek had bozonkodgianak odafel az esse felek kuruák ne fellietek igiatok immar ha meg sza-badítottunk [Szilágyceh; GyK I Andreas Bagosi (32) jb vall.]. 1664 nem ismertünk nekik szol-lany mert mjs mind fíltünk túllúk [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kis Vaszilj (35) jb vall.]. 1711 azt monda Imreh György hogy eó nem mer ott úlni mert fel ha valaki fel egeti [Dánfva Cs; i.h. XXXIX. 50 Ambarus György (30) pp vall.]. 1724 bizony meg vallom csak edgy ora-igis feltem Laczit el hadni, mint felt az meny-dörgőben* [Nyujtód Hsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez. — *Ti. mennydörgéses nehéz időben]. 1759 : Nobilis faemina Sara Köntzei (30) ke-fat(etur) felele az Aszony; Ne félljen ke-gyelmed, mert minden badgyodás és rontsodlás nélkül jó meg [Kovászna; HSzjP]. 1796 : fél-

nének a valóságos rosztol azok a Kiknek ettől félni kellene, és ügykeznék el távoztatni azt a' mi a Közönségnek valósággal rosz [Kv; Prot. oec.—pol. III/3. 363 Sikó István kérelme]. 1803 Podor Sigmondnének Komjattzei Mihályné a maga meztelen seggét meg mutatván azt monddta meg ütegetvén tényérel tsak annyit félek mint a Segemtől így bosszantatta [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1844 nem is mér közikbe menni mert fél hogy őtet is le agyolják [Torda; KLev].

Sz: ~ az árnyékától. 1653 Immár noha Bocskai oda fel a németet majd ugyan fel nyomta vala és Magyarországon ugyan már fejedelem vala, de az Erdélyben maradt németek nem igen félnek vala az árnyékoktól, nem igen hagyák alább a dolgot* [ETA I, 97 NSz. — *1605-beli feljegyzés] *nem ~ a király az udvarbírótól. 1653: a hajduk a vajda halálán oly igen megzendültek vala, hogy fegyvert akarának fogni; de Básta ő hadait mellette tartja vala, és semmit nem mert a hajdu indítani, — látván hogy nem fél a király az udvarbírótól, — hanem lesüték fejeket [i.h. 61].

2. tart vmitől; a-i fi teamá, a avea frică; vom jmjew. halten. 1579 Az 25 júny az Nozolat kyt az Tanach akaratyabol az Cancellariusnak chenaltattunk aztalos benedeckell semy kepen az aztalas benedek nem akar vala az menny az Nozolaual monda nag kart valana It hon my es felyünk vala, hogy valamý kar lenne benne [Kv; Szám. I/XVIII. 20]. 1595 Az mely vassarnap az legeni halala lett vala, az ige(n) nagy zél vala vgy annyra hogy barnajnkot kiket ott edirénk vala tiztara (?) kergeteók, félünk vala hogy meg yti a fa [UszT 10/57]. 1631 annak eleötteis jól ismertük my ezt az Peter kovaczot megh akara(m) is szolítani, de nem merem, mert felek hogj egjöld nagjób njavalia(m) keönetkezik miatta [Mv; MvLt 290. 256a] | felek attul migh törüeni leszen addigh megh eööl [Röd K; RLt]. 1722: emiat az rettenetes, és veszedelmes sik és jeges Ut miatt semmit meg nem indíthatok, félek hogy az Utban veszedelmézik el az marha [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1756 hitelb(en) nem akarták adni, félvén attol hogj az penz nékik az maga idejeb(en) meg nem adódik [Melegföldvár SzD; SLt XXXVII Illyefalvi János Suky Jánoshoz]. 1765 Az Executorok nem éltenek az magok Diurnumokból, hanem ingyen intertenéáltak eöket, mert féltünk, hogy meg tsufolnak bennünket [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 23]. 1806 a' Birák sem erőskedtek félvén a' roszsz következéstől mely bizonyasan megis lett volna [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1851 kistsi Titi is mostanság mind beteg volt el van pusztulva, féltünk hogy el vesszessük szegénykét [Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még ETA I, 56—7.

Szk: azon ~ attól tart. 1542: ew k. felne azon, hog az keth wayda ream zalanak Fogarast az raboknak zabadolásokert [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy lev.]. 1570 Sophia Kwn palne Azt

vallia hogi zayabol hallotta Kaytar palnenak hogy Mindenbeol ky attha volna az Menyenek Kaytar leorinchnenek Annosnak az gyermek Rezet, De azon felek hogy Migh fely Neo az gyermek Mind eiy keoltyk semy Nem Marad annak [Kv; TJK III/2. 203]. 1586 hallottam Bachy Ianos zaiabol hogy monta hogy hazatt chynaltatna ez peres helylen, de azon fel hogy Balattffy ferencz mind az thoba hanyatthya egykor az fayatt [Csapó KK; JHb XX/45]. 1633 az palczat el hozta az kiuel az embert agio(n) verte, es egikor el veti, de viszo(n)tagh fel veszi, felue(n) azo(n) hogi megh talaliak es eszekbe veszik hogi eö verte agio(n) az embert velle [Mv; MvLt 290. 135b/2] * ~ rajta fél töle. 1592 Peterdi Georgi... vallia oda Iuta Bekessi Gergelis, es monda Merai Tamas neki, tudode, hogi az meli ezwsteot az Nimeti Istuan daikaia en hozzam hozott vala, megh mondo(m) hogi megh ne oluazd, mert felek rafta, hogi lopot marha [Kv TJK V/1. 245]. 1731 Meg a töb marihának nincsen semmi híja, de filek rajta hogy a metely mia többs meg döglük [Varsolc Sz; Ks 83]. 1745 mondotta nekíe* Nyégya; meg hízta az Urad jovaiból de felek rajta, hogy le hull rollad a' kövérség, mert Mester Aszszont tartasz az házadnál [Szentbenedek SzD; Ks. — *A kocsomárosnének].

3. vkit félve tisztel; a respecta; ehren, achten. 1584 az so wagok filik tiztelik beotswllik az varas biraiath [Torda; DLT 212]. 1603 Jo fjaim az Istent mindenek felette tizteljetek felyetek s nekj zolgaljatok [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1605 az kinek Jsten aggia az orzagnak birodal(m)at azt fely, vrallya, es hywseges engedelmeüel beochwilly [Kv; TanJk I/1. 504]. 1626 szolgálíuk minden szugolodasnelkül, kialtasnelkül mint jambor jobbági szokta jambor Vrat szolgálni es beochiwilleni, felni, rettegni [Csekefva Cs; BLt]. 1676/1681 szükséges ..., hogi az ujonna(n) be állott német vitezekből álló szolgaim á Felséges I(ste)nt hiván segítségöl, annak szentséges nevébe(n) kezdgyek el szolgaltatjokat, félvén az Istent [Vh; VhU 661]. 1713: Elsöben azon kerem az io Giermekimmet hogy az Istent feliek [JHb XXXV/18 Jósika Gábor végr.]. 1726 kérem két Fiaimat, hogy az Istent igazán féljék, ... egimast szeresék, meg becsüllyék, edgjesek légjenek, mindenben edgimast segítségk [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.].

Sz. 1772 ugy félje az Istent, hogy az ördögöt meg ne bántsa [RettE 285].

fél I. fu 1. vminek fele/félrésze, hasonfele; jumátate; Halbe, Hálfte. 1539 az Sombori benedek az Sombor mellet walo rythbel rezyeth wetthe zalogan az ew atyafyanak Sombori mihalnak: hwzonharom forintuba es az feleth kewtthe magath hogh az my zalagossa ew Neky Sombory Mihálnal volna, egy masnal kewl Megh nhe (!) watthathna [Zsombor K; MNy XL, 137]. 1546 mykoron az tooth meg chenaltatyak, az wagy az thoon az molnoth megh eppythyk, thahath az my penzel walo fyzethesse lezen annak azth egyenlee kelchel esz fyzetessel fyzesseek megh Egykes feleeth

fyzesse, az masyk feelesz feleethl fyezesse [Panot: * Daniel O 6. — *? Panád KK]. 1564 felit az lw feiek nek w felsige hadba külte es feluel az zeginy nip között iart es hodolatot es maganak louanak elest zedet [Cszs; SzO II, 180]. 1570 Margith Makay Balintne, hity zerent vallya, hog ez Ely mwlt Zent Margit azzonnapha az Meggessy Zokadalomba hallotta Botha gasparnetwl hogy azt Beszelly volt, hogy zeoch Balinthne adot volt valamly vasat nekyk hogi ely aggyak es ha mywel fellieb atthatyak mynt eo hatta Eowek legen az fely [Kv; TjK III/2. 7]. 1592 k. Az teórúeni vgy hatta vala hogy ha Jo kertbe ne(m) tartja az J. falú, tohagh en sem tartozom fel kertelnj, zabad vagiok az en eörökségemet be kertelni kylen chák hogy az vetes kertbe ne ragaszak ha eök Jo kertbe ne(m) tartiak az felet [UszT]. 1597 Az felet^a uid el, de a' felet ne(m) hagio(m) el vinned [UszT 12/79 „Martinus Nagj de Parkaslaka” vall. — *Ti. a sarjúnak]. 1606: az meddigh annak az szegnek felet Azzonion (l) birna, addegh ada Miklos Vra(m) az Gatzegbelj rezet [Köpec Hsz; Ks 90]. 1621: Beke Marthais tartozzek el venni a penzt, es az giomölcz kert(ne)k felet kezéből ki boczatani es Vincze Andras(na)k kezebe adni [Asz; Borb. I]. 1632 az szegeny Uram halala oraja előttis azt monda ad el ezt az hazat s ted az ersziniben az arrat, s meni az Atia(m) hazaba(n) rakodgjál bele tejs feliben s temessenek teged's onnet el [Mv; MvLt 290. 63b]. 1678: Egy Eöreg hanczonnak az felenel nagiobbat elvesztette [HSzj lánca al.]. 1696: fele ötét fogja illetni [Dés; Jk]. 1710 minden Contributionnak felit még két adnunk, mind mas közsónsége Nemes Emberek(ne)k szombati szolgálai [Kászónújfalu; BCs]. 1742: Tudjae a Tanu ..., hogy az ki azon malomnak a Feleben belé Szállót letetee elsőben a zálagjat vagy csak ingyen Szállót belé [Nyárádremete MT; VK vk]. 1749: Cselekdöhetném hogi Hidtól fógva egészen z pörgölát kapuig az Zabos Kertt Falának felit Törvényel az más felek nyákába vethetném [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1762: az Atyámtól hallottam hogi az also gátnak fele alol a M. Petki István ur földén fekvünnék [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1767 a Tihaiak határunk alsó fordulójának a felit foglalták el [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 7]. 1840: A' ... kezesek ... az egy egy esztendőre illő 500 ~öt száz válto Rforintokat pontosann nékem fizessék bé két versen; ugy mint felét. Május 16kán; a más felét pedig Szent Mihály napkor [Torockó; Bosla]. 1842: többet felénél az adosságból lefizettetem [Dés; DLt 100].

2. vminek (egyik) része; parte, laturä; Hälfte, Seite. 1568 azt a földet ... toth Mathe birta es ... a felso felet birta wicey Ianos [Kv; TjK III/1. 212]. 1577 agoston tamas keresztur falwy, hite szerint eszt felele mikoron en tima faluaban laktam wagion huszon öt esztendeie szolga legin walek: mikoron az betfalui ökröket az szen egettő patakanak kit pör hogi patakanakis hinak ha anak az timafalu felöl ualo felen talaltuk be hoztuk tima faluara es az szokot bwntetes szerint

meg bwntetők, de esmet mikor anak az pataknak az twl betfalua felöl walo felen értek ökis megbwntettek [UszT]. 1592/1593 sokzor iartam Azon az porond vetis zigenet által ... azt a' porond zigenet az Kws zamos vize keet feleöl föllá vala, seot Dees feleol valo feljn, Azmely Aga az viznek mellette foli vala Dees felöl, oly gonoz által jaroia vala hogy vgyan filde menthem által rajta [Szásznyfres SzD; Ks]. 1600: Eznek^a az Nagy Kede felöl walo felet tiltottuk mi megh, mint mi határunkat [UszT 15/256. — *Ti. az erdőnek]. 1627: Az Porgolatbali feoldnek az falu feleol valo fele [Lőrincfa MT; Told. 26]. 1628/1635 Egi ueres skarlat czauz mente, nestel bellet, az belseo feliben fejer baranj beor belles rajta [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béldi Kelemen lelt.]. 1692: kezdettek most köből egy öregh konyhat építeni, melynek Del-felöl valo fele fel vagon rakva, a több részei(ne)k penigh megh csak fundamentomi vannak fel-rakva [Mezőbodon TA; BK 2]. 1711: az Birak Polgárok bizonyos felire Contribuálnak de az is suljos tere rajtok mostani állapotban [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Csík és Kászón tisztei és rendei]. 1759 az Üvernek eszokrol valo felin nagy vésvonás volt [Ditró Cs; EHA]. 1807: égyik féle a Nyilo kapu Sorkanak vas kavával tartozkodik, a más ugy mint az Udvár ház felöl valo kötel Altal kaptcsolodik [Dés; Bet. 6]. 1810: A két kercek^a mind belső, mind külső felekre nézve igen jok [Rákos Sz; Ks 76 Conscr. 265. — *Értel: malomkercek]. 1845 azon Jozság ... vagon Bözdödön a' falunak also fele felé, melynek is vici-nussa egy felöl alol Boros juss, felvel T. Kádár János Ur afféle jus Jozsága Külső bütiül az ország uttya [Bözödújfalu U; Borb. II].

3. páros testrésze egyike; una dintre părțile perechi ale corpului; der eine Körperteil (von beiden). 1629 Hallottam azt, hogy Varga Mihály mondotta, hogy mikor az ablakon^a látta volt, hogy az feleségének az felláha az hóna alatt volt az katonának s az fele az vállán, az kit ugyan ki is kiáltott vala [Mv; MvLt 290. 150b. — *Tollban maradt: benézett].

4. kb. egyik v. másik part(rész); unul sau altul dintre maluri; das eine od. andere Ufer [kb. az egyik v. másik part(rész) lakossága; locuitorii de pe unul sau celălalt mal; die Einwohner des einen od. anderen Ufers. 1597: My az sarchenalasból ket rezbe tartiuk dolgainkat az falún Kobatfal-ua(n)^a, Az Viznek^b eggik fele az másik felere ne(m) megy(n) sar chinalnj [UszT 12/81. — *U. ^aA Fehérnyikónak].

5. kapufélfa; usorul portii; Torpfosten. 1694 (A) kapu edgyik Felin vastag Tölgy fabol csinált ki jaro kis Ajtocskajais van vas szegekkel meg veretet azis [Kövár; JHb Inv.].

6. ajtófélfa, usorul uşii; Türstock. 1854: be-tsülték ... a' pitvarba a' Sövény padlást — Cserént — ajtot felestdl — a' pitvar oldalát öszve-sen 5 Frt [Etéd U; NkF].

7. mellék (vmi mellett/menti rész); laturä, parte; Seite. 1693 A vetés kert folyásának mind két felin valo scena fü [Szentmiklós U; EHA].

8. oldal; laturá; Seite. XVIII. sz. eleje: A kancza fajra á jo mely tempore coitús bal félre meg nézi á lovat [JHb 17/10 lótarási ut.]. 1743: Jol lehet azért a Rétek(ne)k és Szántó földek(ne)k Tilalmas felől való részekre engedtetik fa a' Gyepüre a' szélekből, hogy mindenütt aztis ne vesztesse ha azonn a' félenis a' Gyepűben nem volna arra való fa melljből Gyepűt lehetne tsinálni; mindazáltal a' Rétek(ne)k és szántó földek(ne)k a' mellj oldalai a' szabad felől vannak, azokat, a' szabadból tartozzek ki ki gypűvel tartani [Torockó; TLev. 10/1].

Hn. 1745: az Felső határbon az Arnyék fél nevő helyben egy darab erdőből fel fogot, tűzel, fejszével irtot őrgűség (l) [Magyaró MT; RHA].

Szk: *felűlő* ~ a lónak az az oldala, amelyről nyeregbe szállnak. 1683: adattam gondviselése ala Hat Szürke gyermek lovakat Mellyek között egy fejer farkunak az fel ülő felrűl valo első renden helyől felrűl holt tetem vagyon [UtI].

9. kb. oldalfél; parte; Seite. 1836: ezen Istálló meg van hidlásolva s a Középén el kezdve fél felől a Zab étető Deszka vállu és a' Soroglya meg vagyon [MNY XXXVIII, 134].

10. táj. tájék; regiune; Gegend. 1762 innet Dögmözöre mentem lakni s tsak egyszer más-szor jártam erre az félre [Magosmart SzD; SLt XXIV. 6].

11. felebarát, embertárs; aproape, seamăn; Mit-mensch. 1574 h. Ieowe My Eleonkbe Ez varos-bely felwnk Chisar Peter, hozwan my Nekwnk Egy Ados lewelet 117 forintrol valot [Kv; Tjk III/3. 316a]. 1604 bizonichion" ... aldomas Iut felekel, hogy ő Jgaz pínzel wötte" [UstT 16/55 „Lőrincz Janos czieherdfalwi, lofw Ember" vall. - "A vádlott. "Ti. a lovat]. 1688: Isten s ország Törvénye ellen valo dolgokb(an) és vétkekb(en) elegyitvén magamat, az Teremtő és gondviselő édes Istenemet Jo akaro Vr(aima)t Városi betsűl-letes nemes feleimet meg bántottam [Dés; Jk].

12. társ; tovaráš, coleg; Gefährte, Genosse. 1588: mihelt az vram Az sokadalombol megh lőnek, ottan Biro Vram Varost gywchwon tanachbely feleywelis Ielen legien [Kv; TanJk I/1. 69]. 1596: Biro vram paranchola, hagi az Eniedi gazdanak Craccer Lukachnak, es az pwspeok vram eoehenek, az kiknek Biro vram tanachbely felivel zokot zallani, Aiandekot kwlgiek [Kv; Szám 6/XXIV. 89 Bachi Tamas sp kezével]. 1640: en az kentelkj emberekkel közben jeűneűnk vala, kj kj feluel bezil az uton eleűteűnk [Sajókeresztúr SzD; BfR].

Szk: *gyilkos* ~. 1606 az mikor az habdűrsag uta(n) Benko Istua(n) Testame(n)tűműt tőn. Nagy Ferenczet Benkű Istua(n). Gylkosnak mo(n)da es az leainat Ilont Gylkos (l) felnek [UstT 20/107] * *parázna* ~ fajtalankodű/latorkodű társ. 1642: Hogy ha pedig az irt két parázna fél, azután is egy-mással őszve jővén, egymással tiltott Szerelemben élűneűk, mihelyst fel jelentetnek, rűgtűn a Tekintetes Nemes Tisztűség kezei kűzzű, meg bűntetűs vűget által adatni rendeltettek [Nagykapus K;

Rak 22] * *városi* ~ polgártárs. 1589/XVII. sz. eleje: Bereczk Mihaly, Bekeniesi Mathe Ceh mesterek ... Keonieűrgenek ..., hagi mi az eű ... ujonnan iratot Articululoskat, kegiesen Atiai engedelemmel vennűk ... Annakokaert mys ... az mely Articululoskat irattanak az mi keűzőn-seges Varosi feleinknek iouara megh bűnituen, az farago és Rako kűmives mestereknek őrkűs Priuilegiumara ... ki attuk őrkűeoswl, s meg al-landoul [Kv; KűmCart. 2].

13. egyenetlenkedű fél; partea invrűjbitű/cer-tatű; zwietrűchtiger Teil/Partner. 1579: mindenik fel Io hust es elegendendeokeppen wagyon [Kv; TanJk V/3. 187b/]. 1594: ha ennek vtanna, az Zaz vram keozzw/ valaki, maga gondolatlan ... az mas felt vagi akar mellyket tizteletlen zonal, vagi oli bozu bezeddel, ki el twhrtetien volna, illetne, ez dolog meg bizoniosuluan ki Adot legien okot effele dologra, ... minden kemelles nelkw/ az varos zaz Arany forintot vegien raita [Kv; Szám. 6/V. 41].

14. peres fél; parte imprecinatű; die streitende Partei 1550 az fewld zynyn myndenyk felly byzonsagokoth wygenek, es az byzonsagoth megli erthwen walamellyknek az fewldhez Job ygassaga lezen, az fewld annak maragyon [Mányik SzD; BfR II. VI]. 1564: valamy marhaya lepseny Matenak marat volia sukj benedek kezeűl miűdeneket lepseny Anna Azzonnak, s lepseny Miklos gyermekjnek meg adna, kyt vgian my elot-tunk meg ada, es az masfelis eleg newen won tolle [Kv; SLt A. 15]. 1576: valamellik fely Io By-zonsagal ely Igazittia dologat vallyek el keoztek [Kv; TanJk V/3. 136b]. 1587 Ennekem vgy Juth ezembe hogy az Jtileo Mesterhez eli kwldenek ezen dolog feleol, Mind ket fel azt monda hogy onnat olyan valazzok Jeoth hogy ha azzon Eppen fel vezy az ket zaz forinthot tehat az Eot-ven haz Jobagyt eois eppen ky erezza kezebeol Vesseleni Ferencznek [Hadad Sz; WLt]. 1591 Perniezzy vram megh Jzente az bironak hogy ez ket Agensek keozetot valo controuersiat el Jga-zichak, feoldeoket Jamborokkal mind ket fel-nek meg meryek [UstT]. 1617: Mivel hogy mind az ket fel az ruth oczmani ektele(n) szitkot egymasra kialtottak ha mindgiarast megh ne(m) adgiak az f 3 az varos birsagat mind az ket felt vigiek ki az kalitkaba ott szenuedge(ne)k 3 na-pigh [Mv; MvLt 290. 23a]. 1679: Decidaltatot az causa per pacificatione(m) Igy hogy ez uta(n) egyik felis az masiknűk eze(n) dologt szemere nem hannya [SzJk 142]. 1714: pro Die 24a Mens(is) Juny conflűllyon, kglm(e)t(e)k egy bizonyos helyre, és ott mindenik fél p(rae)sentiajaban assumműllya mindeniknek ratioit [Nsű; JHb XLV gub.]. 1746 A' Birűk eo kglmek tűrvűnye egűszszen helyben marad, melly mind két feltű a bekessűghez szorittya [Torockű; Bosla]. 1811 Deliberűtom Mind a két feleknek megvizűgűlű a nemes faluszűke feadűsokat. Mivel az actor két napi munkűval adűs volt, az egy forint abba ma-rad [Szűrhegy Cs; RSzF 170]. 1876 Kebli ta-nűcsunk ... őtű Csonkűnű becsűlete megűsűrtűsűben

Mymew haborwsaga esset volt Chiunka Matiaszal Bekesegre zerzenek keoztek Eok kezeket mind ketteonek Be veottek hagi Az myt keoztek ely vegeznek Mindenik meg allia, Az felet oztan vetettek 20 forint keotelet, hagi valamellik fely Meg Bontana Az 20 forintnak ket Reze az Byroe Harmada az Bekeseg zerzeoke legen [Kv; TjK III/3. 227]. 1588: asz mellik feel esz uegeszesz uel in parte uel in Toto, megj nem Akarna tartanj, mind az ket feel szasz forintra kóte magat, aszkj (!) violallia asz Compositioth, asz megh Allo feel megh uehesse rayta [Ne; Berz. 7. LXV/3]. 1611 dirinczele egy wles auagy haz helyet Keopeczy Janos Vram, Orban Lorinczteol, ada Keopeczy Janos wram Orban Lorincznek, egy darab szanto feoldet ... ha ualamellyk fel ezt az dirinczet megh masolna vagy masolni akarna az maradgion fl. 25 [Mv; Bál. 90]. 1666 Myndeneket Eö kgmek Egjút oltalmazzanak, ha mi, keziből kj megjen Akar mellik felnekjs masbol Contentaltassek [Altörja Hsz; Borb.]. 1744: Ha ... valamellyik félnek á más ellen gyanuja léjend az bánya torkán kettőt maga közzül szabadoson bé küldhessen [Torockó; Bosla, NyIrK XII, 116]. 1806: Mely megírt pontok alatt való pásztorlásra mindjárt meg irandó pásztorok is a fennebb irt módon kötelezék magokat, s mü is a két felek egyezéséből s kérelmére, mint a felek által evégre megbíráltott regiusok, igaz hitünk szerént megírók [F. rákos U RSzL⁸ 197].

Szk: *alkuvó* ~ egyezkedő fél/társ. 1629 az alkalom után mindgiarast mw eleolunk az perre menenek az ket felek, mert ne(m) akara Istvan Deak Uram hagi megh ne perellienek Azert hagi neki ne mondlassak az Atyafiak hogy pernelkül ment az compositiora, mert teorvenielis megh nyerte volna. Az utanon mint perletek az ket alkuvo felek mw ot nem voltunk [Msz; Borb. I. — Michaél Toldalagy de Ertse judex regius sedis siculicis Marus nyil.] * *álhatatlan/inhonstáns* ~. 1713 (Ha) ezen zalagositat valamellyik fél fel bontaná, tehát az az inconstáns fél convincáltassék cum f. 20., melljet az álhatatos fél az álhatatlan félén meg vehessen ez Levél(ne)k ereje által [Kv; Pk 3] * *álhatatos* ~ → *álhatatlan* ~ * *felbontó* ~. 1631: (A) Poena Calumniat, az föl bonto felen, az allando Pars, ez mi előttünk celebraltott Transactionak erejeuall maga szemelie szerent megh uehesse [Medgyes; JHbK I/5] * *inhonstáns* ~ → *álhatatlan* ~ * *kontrahándó* ~. 1731 Mi aláb meg irt Nemés Személyek az aláb meg irt dologban Contrahándó Felektől, mind két részről Fogot Birák, adgyuk tuttára Mindeneknek, a kik(ne)k illik [Veresgyháza SzD; Ks 25. Fasc. 7 sub B. 7] * *kontrahált/kontráhens* ~ szerződő fél. 1677/1681 mint hogy nagy káromat abban nem latom, nem banom, ha az Csere megh állis az ket Contrahált felek között [VhU 480 Thököl Imre vál.]. 1795 hogy ... a Kastély és Jóság az által adáskor találatott állapottyába viszá jöhessen a Contrahens Felek meg egyezése szerént a Jozágnak által adása előtt különösön Conscribaltassanak [Kv; JHb XX/41]. 1799:

Mely fel tételeknek meg állására a' Contrahens felek magokat jobb jobb (így!) kezek bé adásával mi előttünk kötölezék is [Mezőcsávás MT; Kp II. 54] * *megálló v. meg nem álló* ~ a szerződést megtartó, ill. szerződés-szegő fél. 1580: hog ha walamelyk fel Ezt az vegezest meg haborgatnaya vag fel bontana az meg alo fel Az rwyd Twrenre (!) hyhassa erte az meg nem Alo felt [Légen K; JHbK XVI/23]. 1583 az megh Allo feel, Egy paranchjolatot wywyn az fwzolgabyrora es az Vice Espanra Az megh nem Allo feelen, Jgazat wehessen [M. palatka K; i.h. IX. 21]. 1600 Chiiki Thamas eöst<eöl> maratt haza-wal eöresigewel cherelte, A keötele az, hogy az meg ne(m) allo fel, hat forinto(n) maraggio(n) [UstZ 15/136 „Mihaly Ambrus (60) Betlenfalui Zabad Zekely” vall.]. 1604 Ennek* ... az kötele fl. 50 hogh az megh nem allo fell megh nem allana, az megh allo fell ezen levelnek erejevel az ötven forjntot, az megh nem allo felen megh vehesse [Polyfva MT; DLev. 3. XXXI. A. 1. — *Ti. a szerződésnek]. 1609 Ada mi eleottunk Istok Gergelne . egi darab eoreokseghet, az Nehay K-uacz Mathenenak, es Bereczk Jstuanak eoreok eoreokbe (így!), fiurol fiura ... melinek eoreok arra tizen egj forint, illien okon hagi valamellik fel azt az arrut fel bontana, az megh allo felnek huzon eot forinton maradgion [Uzon Hsz; BLt 3]. 1707: valamellyik fel megh ne(m) oltalmazna az masikat tahat 50. forint legyen az kotese az megh allo fel az megh ne(m) allo felen tsak egy falusi Birovalis megh vehesse az 50 forintot [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1786: ameljik Fel violálná* a másik fel a' meg nem allo Fellen az Feneb irot Vinculumat meg Vehesse [Asz; i.h. — *A megegyezést] * *oltalmazó* ~. 1680 Ki volt inditto oka annak az veszekedésnek? Killyeni Mihaly oltalmazma fel volt e ott vagy tamado fel? [Kilyén Hsz; BLt 3] * *támadó* ~ → *oltalmazó* ~

18. felekezet; confesiuone; Konfession. 1653 Ez istenfélő és tökéletes igaz keresztyén fejedelem vala*, .a prófétáknak és évangyélis-táknak tanítások és frások szerént az egyedül való Atya-Istenről és annak az ő fiáról igaz val-lásban vala. De mind azonáltal egyik fél tani-tóit is nem háborgatja vala [ETA I, 34 BS. — *János Zsigmond, erdélyi fej.; 1571-ben halt meg].

19. kb. származék (vlonnonn elszármazott sze-mély); persoana care este din .. ; Abkömmling. 1724 az Felesége Lukának kit is Todosiának hittak tudom hogj F. Ilosvai Fél Vólt [Dögmező SzD; BK].

20. 1642/1722 k. A Fának meg hozasaban illyen Modalitast rendelünk mind itt s mind egyebütt az 1624 Esztendőbeli Visitatiokor: Hogy a Megye magát két felé osztván, vessen ket Nyi-lat bé, es a mellyik félnek Nyillya elsöben ki jön; az a fél, a fát Pünkösdig meg hozza, mind Papnak Mesternek [Beresztele MT; GörgJk 79].

21. Jelzői hszn-ban; attributiv; attributiv: kb. (vmelyik csoporthoz/párthoz tartozó; apartinã tor de un grup/partid; zu (Irgendeiner) Gruppe

od. Partei gehörend. 1579 : myert hogy az feyedelem, paranchiolattia Altal meg tiltotta az plebanost az p(rae)dicalastul teczet eo kegmeknek egez varasul, hogy botrankoztatás semmy ne essek az keossege keozt hogy mind a ket fel p(rae)dicator) az p(rae)dicalastul meg zwnnyek [Kv; TanJk V/8. 183b].

22. *szolgáló* ~ kb. szolgáló ember; slujitor, servitor; Dienstmannschaft. 1738 : a szolgáló fél igen kevés falunkban, mert szombati szolgálva gyon 15, kik is immunisok minden extraordinariákból és szolgálatoktól [Szentsimon és Szentimre Cs; SzO VII. 392].

23. *harangoztató* ~ (temetési) harangozást rendelő (személy); persoană care cere să tragă clopotele (la înmormântare); das Geläute bestellende Person. 1585 : Az harangozo eleibe Aggya az harangoztato felnek ez limitatiot es amint oztan valaszt az harangozasnak rendj keozzwl, Abban es az zerenet tartozzek a' harangozó hiwen el Jarny es a' fizetéstis fel venny [Kv; Szám. 3/ XIX. 6].

◇ Szk : ~ a *hatra* fél hat (óra). 1805 utánunk küldötték hogy menyünk le a komédia nézésre, fél a 6ra le mentünk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 101]. 1806 : Vasárnap volt, Fel költünk fél a 7re veszekedve zugolodva [Dés; i.h. 335].

II. mn 1. fele-, felerész-; (o) jumătate (de); halb. 1544 Zekel Myklosni Meg ezth wallotha hythy zereneth, My koron Istrigy Symon testamentumoth teth wona akoron ys ezth montha wolna Symon wra(m), hogy meg elegetethe az borbala azonth myndembeol, nam fel haz helleth attha az mayor haz heleth az borbala azzonnak az che Gergelne(ne)k az fel haz ellen Myhal wr sem tarth semy ellenh [Szászszombor (SzD) kör.; MNy XXXVI, 52]. 1576 : Eyelre penig az Eoryzssal az zaz vraymat Neh Bancyak az zemet Byrak hane(m) fel Tyzedet az keozszeg keozzwl vessenek az Drabantok melle [Kv; TanJk V/3. 135b]. 1590 Kowach Janchj fel hazzal, es fel ház helliel, es fel haz hel eoreoksegewel [Tiburc*; GyU 3. — *Eltűnt település Kv közvetlen közelében]. 1597 Ezekén kyweol is ada ezeket az Ide ala megh Irt marhakat tudny illyk egy fel hordo bort ..., Tawaszy arpat harom keobleon vetettett [Galac BN; Wlt.] hozattam a' Vasarbiroval Egy tag húst es fel zegiet f l d 83 [Kv; Szám. 7/XII. 130 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1598 k. ez Alperesnek vala egy fél keoz kerti az mi hazunk keozt [UszT 13/52]. 1623 : az ki pediglen fel terhet vött az mértéknek fele fizetést adott [Bh; BfN]. 1656 Ozdy ur(am) irta es az en uallomasomot le írúan uolt fel arkos papyrosson(n) [Kv; ChartTr II. 902 Steph. Baczi medius (34) vall.]. 1685 : Egesz orja fejestől Nro 4. Fel orja Nro 1 [Gyf; MvRK Urb. 26]. 1736 : Meg mérvén penig az faluban az Bánffi részből álló falu helylet ..., szaggatatott és borrozdoltatott ki 26 öreg ház hely ... az öreg ház helynke 28 ölös kötéllel hosszszát mindenütt két kötélre szelességet 22 „ölös kötéllel egy kötélre

hagytuk az apro az az fél öreg ház helylek(ne) penig szelyessége 22 „ölös kötéllel kötél egy hosszais 28" ölös kötéllel kötél egy [Záh TA; Mk V. VII/9]. 1760 : Mósa László Ur(am) vett ... egy darab Nobilitaris fundúst, mellyis nem egész Fundus de azt nem tudom fél-é vagy hányad rész [Dés; BK]. 1777 Az Albisi Dálnok felől valo Hegy Határban . volt fél földé Etzken Andrásnak Metr 3 [Albis Hsz; BLév. Vall. 4]. 1805 Délután 4 kor egy fél Conjugatiot elmondottam a Német Grammatikából [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 127]. 1848 : A' Kuti Mihály, István és Sigmond Jozságok bütién lévő fél rész Jozságot Kuti Josef bátyámnak adtam 180 rft [Uzon Hsz; HSzjp].

Szk : ~ *udvar* fél telek. 1597 : meg kerdeze az kaptalan, versendi Sara azzonnak hany Jobbagy vadnak vezzeodeon, es ki hún lakik, ki Egez vdvaro(n), es ki fel vdáro(n) laknak (így!), de mindenestwl az mint intezek harmadfel vdaro(n) vagyon [Vessződ NK; JHb XXIII/3]. 1632 az ki egez telkett bir, az ollian Botuen penzt ad, az ki pedig fel uduart, az ollian 25 penzt ad, az meli penigh harmad reszt bir egy Telekben, az ollian semmit nem ad [Fog.; UC 14/38. 109].

Sz : egy ~ *szót sem szól* meg sem mukkan. 1814 én fél szot se szollottam Csipkés Albert Urhaz még is az Uttzán majd minden tiz lépesnyire állott és mintha valamely Edictumot publicalt volna teli torokkal ... kiabálta* [Torda; TLt Praes. lev. ad 1316 Fodor Mihály ügyvéd Csipkés Albert ügyvéd elleni panasza. — *Köv. a szidalom].

2. ~ *céhigazság* kb. fele céhigogosultság/juss; jumătate din dreptul de breaslă; halbes Zunftrecht. XVIII. sz. eleje Az Tizen ötödik Articulus. műel hogy minden Czehekben ugy szakas, hogy az Mesterek(ne)k fiainak vagy Leányainak fél Cé igazága vagyon, az mű becsületes Czebbe (így!) is ugy legyen, hogy csak fél fűzetést adjanak [Kv; PosztCart.].

A céhtagok gyermekei a cébbe álláskor a bekövézési (bélési) díjnak, a legény-, ill. mesteravatáskor a céhnek járó taksának csak fele részét voltak kötelesek fizetni.

3. ~ *mesterasztal* a. félmesterlakoma-díj; jumătate de taxă a ospăţului de meşter; halber Preis eines Zunftmeisterschmauses. 1640: Ha teoretinnék, hogy walamely mester szofogadatlankodván az Czeh ellen tamadna es magát az büntetésben, nem adván, az Birót es Tanacziót (!) futna, tehat annyi büntetéssel tartozzék a menyit egy fél mester asztal teszen ugy mint hat forintal [Kv; KovCLév.]. — b. félmesterlakoma-díj; a ospăţului de meşter; Strafgehd in Größe des halben Preises eines Zunftmeisterschmauses. 1806: A Nemes Czeh pedig Articulus szerint el marasztja fél Mester asztalan [Dés; FazCLév.]. 1808 : megbékéllett hibáknak megbékéléséir l veder borral ... Ha pedig ennek utáná még abba tentáltatná magát, tehát tartozok (!)

félmesterasztallal [Dés; DFaz. 35]. — L. fél-mesterség 2. al. a jegyzetét.

4. ~ *hópénz* félhavi zsold; soldā pe o jumătate de lună; Halbmomatssold. 1597 Mierthogy ... Bwzay Matyas tizedes lewe(n) az theob gialoghosoknak gonoz peldat adot mert hawa ki nem telwe(n) noha az hadnagi fel ho penzelkenalta de fel nem akarwa(n) wenny az teobitis el hitegette az zazo alol, Azert teczik theorweny zerint hogy az orzagh wegezesse zerint megh bewntetessenek, es mint ilyen hity zeget ki ho penzet(is) hawat ki ne(m) teoltwe(n) el zeokeot az zazo alol fel keottessek erette [Kv; Tjk V/1. 124].

5. ~ *embermagasságnyi* fél-embermagasságú; inalt de o jumătate statură de om; halbmensch-hoch. 1722: mig az also malom nem épült a Sipipnek fél Ember magasságnyi esete volt [Ádamos KK; JHb XX/17. 42].

6. Páros testrésze v. tárgyra von; cu privire la părțile perechi ale corpului, sau la obiecte perechi; in bezug auf Doppelglied od. Gegenstand: az egyik; un, o; der/die/das eine. 1573: Angalit Hegedws Martonne ... Meg Eztis hallotta hogi Aztatlos Leorinchne Mongia volt Katonak Zembe te oly Ember vagy az en leaniomnak azt Montad hogi ha egy wy fazakat leh wtthnel az feoldre vtanna az fely zeme ky apanah (l) [Kv; Tjk III/3. 86]. 1607 Varga Birtala(n) Az fel labat teue feól az twz helyre fwteozik vala [Mv; MvLt. 290. 438b]. 1640 Csonka Maylád ... Fél keze nincse(n) [Patroh F; UC 14/48. 26]. 1686: Edgy bokor gyenge arany perecz, Edgy fél kézre valo arany perecz vastagb [BK Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina jegyaj.]. 1713 mais világtalan az fél szemivel [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 68]. 1760 Kotsis Péter orozva meg ütette pofon eg] darab fával ... látám hogy meg dagadatt Lukának az fél álla kapczája, akkorán mint egy fél Lud tojás [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1783: ötet a Biro fel akasztotta a fél Lábánál fogva s meg akarja ölni [Udvarfva MT; Told. 44/54]. 1786: (A fa) olyan Körtvélyeket termet mint a' fel óklóm [Backamadaras MT; CsS]. 1796: Egy nagy ládá(ban) ... fél sorkontyu [Esztelnek Hsz; HSzjP]. 1809 láttam Hold világnáll hogy a' fél pofája meg volt kötsmölve [Dés; DLt]. 1840: setét pej kantza 6 Eszkendős, félába szárcsa [HSzj 173 szárcsa al.].

Szk: ~ *kezéhez* szól a bírától a bepanaszolt peres fél kezének levágatását kéri. 1599 Az eo magha Jromus Peter veresegeérth pedig fel kezéhez zollok eo hosza, hogy enge(m) Azzonj-allatt leúe(n) vert nyomoretott [UszT 14/42].

Sz. 1582: en is meg mondam hogi fel laba az koporsoba fel laba az folden [Kv; Tjk IV/1. 59d-e. Fassio Io(ann)is Linzinger al(ia)s Bor-bely].

7. ~ *délidő* késő-reggeli falatozás ideje; timpul micării de dimineață tirzii; Spät-Frühstückzeit. 1774: mig Septerről Nyulasra érkezik a dolgos addig jo paraszt ebéd vagy fel dél üdö szokot lenni [Sár.].

Az adalékban vagyilagosan szereplő *parasztbéd* összetételt a Vadr. 373, 486 'reggel 9 óráját' ill. 'késő reggelizés' jel-sel értelmezi. A MTsz — ugyancsak székelységi adalékok ismeretében — 'reggeli 8–9 óra tájban való étkezés' jel-sel számol.

8. ~ *nyíl* fél nyílföld; jumătate din terenul repartizat prin tragere la sorti; durch Los zuge-teiltes halbes Grundstück. 1597 enis ofélesegenek zolgalok minden ziksegnek heliejn zolgalokis, mert en nala(m) fel nilnal tób ninczien [UszT 12/33]. 1724 a mi kevés kaszálo vagjon az Falusiak egj más kozott rudakkal e' szerint szoktak fel osztani: a kik egész nyílu gazdák azok(na)k egész nyíl adatattik (l), akik pedig fel nyílasok vagy Lipitorok azok(na)k fél nyíl szokott ada-tattni [Cente SzD; Ks 4. VII. 1].

III. *törtész* 1. egykettő; jumătate; (ein) Zweitel. 1560 Valamelly mester walamely legennek nyet arulna akar it akar maswt Chinaltak legen fel gira ezwston marad [Kv; ÓArt.]. 1570 Marthon Nyreo Josa zolgaya Ezt vallia hogi zolgalta Kys myhalt Ezztendeigh volt zegoedwe, De Tho-myb Nem zolgalhatta fely Ezztendénel [Kv; Tjk III/2. 128]. 1619 It* az haz helieket hyak Nilnak Ugi hogi kinek uagjon haza egis Nílen, es kinek fél Nílen az utan ugi oztjak az Nilakat azt mond-giak hogi az Mezoben az kinek eges Níla iut abban bele megien 18 Veka Buza Az kinek fél iut abban 9 ueka buza megien [BLt 11. — *Algyógyon (H)]. 1632: Beczybeól az minemw marhakat ... Jonas Deak hozatott. 2 Bal Fodor jglertt. 2 Fel vegh czimmazintt. 2 Fel vegh Rassatt. 2 Fel vegh keöz sayatt [Kv; KvLt II/69 VectTr]. 1747: Pap János Vr(am) reszire .. excindat-tassék az három singes Ruddal tiz Rud föld, a' más két Atyafinak kilencz, kilencz és fél Rud [Torda; Tjk III. 113–4]. 1757 érdő Csepleszes, fél órára egj ember meg kerülheti [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1794 En Istokat Lo hátan a Natságod parantsolatya sze-rint téven egy sakba fél véka Gesztenyet és a Hinto Elo Bórit, Szempalig el küldöttém vala [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1816: azt mondottad, hogy hazunnan ... egy fél által vető krumplit hoztál [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. szóismétléses szk-ban; in constructii cu cu-vint repetat; in wortweiderholender Wortkonstruk-tion: egy-egy fél (mindenikből), egyenként egy fél; cite o jumătate; (von jedem) je eine Hälfte/ Halbe. 1593: Margit Azzoni Keomius Esaiasne vallia ... Teolcheres Leorinczel az vr* megh zerzeodeot fel fel garasba talmieraert [Kv; Tjk V/1. 321. — *Bamfy Cristoph]. 1637/1639 kett cziffiras felfel Eiteles kanna [Kv; RDL I. 111]. 1681: Az Bányák szoktak fél szusztrais jární, ngimint meg indittatásokkor, es megh állatta-tásokkor, illyenkor szokott fel fel hét ob-servaltatni es az illyen fel hetb(en) fel szusztotis administralni Az fel szuszt idejen, jár az Tisztek(ne)k vasok huszon öt font, es egi Lapos vas; minden bányából külön külön [VhU 60]. 1727 Amint eddig volt mostanis tetszet, hogy az kalandosban levő emberek közülünk fel fel

veder bort adgyon (így!), ha az Isten aldását mutatya [Zilah; Borb. 2]. 1756 Fedeles fél fél ejteles Bokály 4 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23].

IV. hsz félig; pe jumátate; halb. 1598 Az en leanyomnak Ilonának hattam egy Arany lanczot ..., egy eoze jaro Arannyos kupat, egy fel Aranios kupat, kin kos feo vagion [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1788: Balás Mihály . egy Gerenda végbe ugy bele tsapodat, hogy fél halva vittük be [Nyárádkarácsonfva Told. 76]. 1789 Hordo szekerek fél vásottak [HSzj kápocs al.]. 1809 Tőlünk most vettek el egy flintát, ... egy fél rezes pistalt és egy fél vasas pistalt [UszLt ComGub. 1668–9].

L. még külön másfél, harmaðfél, negyedfél stb. al.

felabroncsoz megabroncsol; a cercui; bereifen. 1709 feles borok levén itt fel abroncsozták mind valamennyit készítettének volt [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

felad 1. átad; a da cuiva în primire, a preda; übergeben. 1579: Iryanak eo Kegmek Barbely Georgnek hogy heaba ide zekeryt ne munkaltassa, mert Az Zegenysegh pinczelkwl semmy keppe(n) az borokat ky nem adgya nemis adhatta Miért hogy telre valo zwksegenek megh zerzesse kenzerystette Az boroknak el Adassara, ha penigh Az Arrat meg kwldy Amint megh Arult vellek fel Aggyak neky [Kv; TanJk V/3. 203b]. 1678: Adtam fel az mi Kglmes Asszonyunk(na)k ő Naganak fejeritetlen vásznat, melylyet ő Naga fejerittetni es mangullottatni ismet le adott [UTi]. 1769 A nevezett idő tájban mikor bé hajtották volt nagyobb részét a Falu őkreinek immár a buza Határban nem volt másnak buzája hanem az Ur Exclja földin voltak még künn a kalongyák mely szerint a Hatar Pasztorok(na)k feladván a Falusiak hogy nem is lehetett volna bé hajtani onnan az őkröket; erre valo nézve in ugy tudom hogy a Határ pásztorok hajtatták volt ki az eo Excelja jóságából az őkröket [Bögöz U IB. Kováts István (34) szabad szem. vall.].

2. ? elad; a vinde; verkaufen. 1595 Barta Jakabnak az ménes louat adtam fel két magyar pénzen [SzO V, 160 Fejes Mihály, alsócsernátoni (Hsz) ember lev. feleségéhez az havaselvi hadakozásból].

3. át/kiad; a preda, a da pe cineva în mîna cuiva, über/ausgeben. 1696: Fugadon lako Marina Todert Orszag Articulusa szerént denominált Vas Agnes Asszonytól eo kgtól Szemelly szerént magától, vagy Birája vagy Jobbagya által fel kérték ő, fel adták é és kézben adván ugy vitték el vagy senkitől legitimo modo fel nem kérven csak meg fogták, ugy vittek el [Fejér m.; Wass vk]. 1701 Tudom bizonyosan hogy Gergocs Ur(am) kész volt fel adni s fel is adta volna őket* ha meg kaphatta volna [Kereszténymás H; Szer. It. Kőrösi (40) gondviselő vall. — *Ti. a

szűkött jö-okat]. 1735 Budoni Giraszin ... ezen Legeny nem egy Apától valo Budoni Vaszi-liaival, hanem csak Anyával egjek; hanem más ember Jobbagiatol valo, Iktári Bethlen Samuel vr(am) számára Repetáltatottis, de nem adták fel, hanem kezesseg alá vetették [Tóhát TA, JHb XI/9. 30–1]. 1768 hallattam egy Földvári Nagy Marton nevű őróg embertől ... beszélteni, hogy Triff Isztráyi Felső Kőherből jött volna lakni M Földvára a szűk időb(en), és ... hogy régenten a Felszegi uramék praedecessoritol a Fiscus Cancellistak által felis kerette Isztratyit es felis adtak repetitiojokra [Katona K; Born. XL. 80 Kotsis Todor (40) zs vall.].

4. ételt felszolgált/átal; a servi, a pune pe masă; aufstischen. 1574 Katalin Kwty ferenchne Azt vallia hogy Az myt vachorara készítet volt Margit Azzony fely atta az aztalra, Es Bortis hozatot hozza [Kv; TJk III/3. 380–1]. 1595 reggel fröstekemezenek Attam fel nekik: 4: Cipot tt d 4: És 1 Eytell borth tt d 10 [Kv; Szám. 6a/XVII. 161 ff. Heltai Gáspár sp kezével].

Szk: ebédet ~. 1804: olvastunk az Sandfort-ból míg az ebédet fel adták [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 44].

5. bead/szolgáltalt; a preda; abliefern/geben. 1575 Sárkanyi majórság vaját Fogarashan ad-tunk fel egy Kaddal s egy cseberrel [UTi]. 1734 Az kún valo dézma gabanák felöl Semmit nem tudok Ngodnak irni míg fel nem adgyák [Sza-mosfva K; Ks 99].

6. (iskolába) bead/írat; a înscrie (în școală); einschreiben lassen. 1863 A' szülék kemény büntetés terhe alatt gyermekeiket az iskolába fel adni kényszerítettessenek [Gyalu K; Rak 77].

7. meg/kijelöl; a indica; bezeichnen. 1734: Ezeknek* Földeiket az urfi eo Nsga számára Coláják vicinussit es köblössit Fel nem tугyák adni az emberek mivel az Tisztartó sok más Föl-dekkel öszve szántogatatot [Bogát NK; JHb D. 1. gr. Bethlen Farkas inv. — *Ti. jö-oknak]. 1766 ezen földet . . az harmad ideji Cons-criptiokor is egy néhányon ezen belső fundus után valonak lenni atunk fel [Ikland MT; SLt XLVI. 6 Mich. György (34) ns vall.]. 1796 Ezen föld mint hogy el maradtott volt, azután adták fel a Hütlök minek utánna a munkához fogtunk [Szentgothárd SzD; Wass].

8. kiad/oszt; a împărți; aus/verteilen. 1831 Ezen meg nevezett Helly agyagos és porondos lévén sován és csak inkább Zabnak valo Hely; igen de a Téglá vetésre nagyon jó és alkalmas Helly lehetne . . Itt csak az az akadály lehetne a Hellynek feladhatásában; hogy azon Helly fel van adva nyilaknak; ugy de azt az Tktes Magistratus meg teheti hogy az irt Gazdák-tól bé cseréllye, és azoknak másutt adjon érettek nyilat [Dés; DLt 904 mell.].

9. elő/felsorol; a însira; vortragen, aufzählen. 1769 Mind a kétt részről Urakrol el maradat Vagyonkájakat Igaz Hittel fel adták arrol mi is attestálunk [Marossztygyörgy MT Ks 67. 48. 31]. 1841: Biro Sámuel ... minden költséget

fel ad de mit vett bé sehüt [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

10. felhoz, állít; a aduce/invoca; vorbringen, behaupten. 1785 Insuper még feladá a praetendens párs, hogy 8 kalongya búza, 3 1/2 kalongya zab, 5 véka csős törökbúza, 3 kalongya kender a Pap István kezében ment [Albis Hsz; RSzF 238]. 1799 k.: <Prae>tendálvan Nemes Bartos Samel (!) eő kegyelme Fark nevezetű helyen lévő Szántó földökön eset Rosbéli kárának meg fizetését határ Bíró Vram Barabásnak mint Marháknak mián és Páter eő kigyelmén kárát. Emilitett Határ Bíró eő kigyelme az ellen ezet adá fel nem tartozik fizetni azon Szántó földről a Praetendensnek kárt [Albis Hsz; BLév.]. 1813 az egész hely a Ngod leg jobb Széna termő helye és nem igaz, a mint fel adták, hogy az tsak bürök és Hunyor termő hely volna [Perecsen Sz; IB. Botos Péter gr. Korda Annához]. — L. még RSzF 238.

11. előad; a prezenta; vortragen. 1726 Valaki a pap és deák ellen vádolkodni akar, azt frásban adja fel a mlgs püspök ő ngnak vagy vicarius uramnak, hogy a más fél admonealtatassék [Somlyó Cs; SzO VII, 325]. 1759 ha panaszul fel adják eő Exja(na)k mennyi ajandekot adtanak nekik, jövendőben praetendálni fogják tollók [BSz; GyL hiv.]. 1795: az Sós hajók minden akadály nélkül bátron járhattanak Hellytelenül adta fel tehát Hajós Mester eő Keeme a' Gátnak a' Sós hajókra nézve akadályos voltát [Déva; Ks 73. 74. VII. 108]. 1822 Elegedendőleg fel adtuk vala a mult universitásunk gyűlésével, adato Székely nemzetünk terheit Az Udvarhely Széki tere hordozó ns Székely rendek közönségesen fel adta Simó István mp. [UszLtv VIII/68].

12. előfelterjeszt; a inainta; vorlegen, unterbreiten. 1752: Ami az Discretioiokot illeti Generaliter ... Generalisnak mások(na)k az hova illet mind az egész országban minden inpedimentum nélkül discretizálta(na)k azután jöven eő Felsége parancsolatya Decretuma M: Guberniumával edgyütt, hogy minden helységek mit Discretizáltak Kóltettek, Generalisakra, Commissariusokra, Commendansokra és Tisztékre minden haladék nélkül adgyak fel, írjak le [Kv; Szám. 69/XXVII. 4]. 1780 En a' Collegiumi administatio(n) semmit magam nem újítottam, változtatam Ha kár, ha hiba esett, azt, a'hol kellett fel adtam [Ne; Borb. II Kováts József rekt. -prof. lev.].

13. feljelent, beárul; a denunța; anzeigen. 1776 Szörnyű és keresztényi füleknak irtoztato vádat tett ellenem azt adván fel, hogy én a papista vallást mocskoltam [Rette 363]. 1782: nem jól adák fel ő Nagyságának, hogy én a val fenyegetődzöttem, hogy lekasáljuk azon földben a Törökbuzát [Koronka MT; Told. 23]. 1806 fel adtuk kis Mamának a Károly roszszaságát korhelségét, kis Mama könyvezve halgatta [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 212].

14. bejelent; a anunța; ansagen/zeigen. 1783 az előtti való esztendőknben Néhai Blaga On Falus

Biroságáb(an) egy Ványalo meg szállat vala Nyana Makaveejnal éjtzakára, akinekis elveszvéen égy vég Posztoja a kárát feladta a Birák(na)k [Faragó K; GyL. Padurán Juon (40) zs vall.]. 1784 A Toroztkai Birák az Erdőkön valo Praevaricatiokért is tsak egy Forintig büntetthesenek Egyéb aránt, ha oly nagy a Praevaricatio, hogy terhesebb büntetést érdemel adgyák fel az Tks Vármegye Vice Tiszteinek [Torockó; TLev. 216. 4b].

15. vall; a márturisi; gestehen, aussagen. 1714: Lengyelfalvj, Malomfalvj, fatensék adgják fel hűtők szerint* [Orb. — *Köv. a vall.].

16. várat ~ a preda o cetate; Burg übergeben. 1707 Kapitány Ur(am) eő kglme az kaput megh nyitattá s az varat* fel adta (!) [Wass. — *Szúv várat].

◇ Szk: ~ja a hitet fel/megesket; a lua jurământul; vereidigen/eiden. 1597 Az Al peres Azt kerde hogy Jm Ertem Az Bizonsag vallasit Azertt Azt kerdeom hogy vagyone kyrál Biro kepe ki Az hyteott fel Agya [Uszt 12/67]. 1604 mind az ket Natiobol valasztottak vasarbirakat Gergh Magnert es Teolcheres Adamot mindenekreol rendelyenek vyab Instructiot ot Eleyekben es vgyan akkor adgyak fel a hwteot Nekyek [Kv TanJk I/1. 467]. 1618 Es mikoron eleő jw az uolna az hitnek napia az. 15. nap begwlenk az mi szekwnkre, az teoruni hazban, Eleő alla Kortomaz Georgi es ezkepe(n) szola, io uraim Kegtek adgia fel, az hitet, az mikepen, kegtek az teorunt ki atta en kez uagiok az hitre, Leon nemeli Eskwt Atiánk fiay keozwlwnk, kik ugián kertek hogi ne eskwnnek megh De mind ezekre, igi felele Kortomaz Georgi Ne fogion kegtek megh az teoruniemtol, ha nem adgia fel kegetek az teorunt, nem leon mit tennwnk, hanem Nagi Ferenczel az Joga Ferencz uram Jobagiaual fel adatok az hitet neki az szerint az mint az teoruni megh talalta uolt es megh eskwnek Kortomaz Georgi arra az mint ide fel megh Jrtuk [Vajdasztiván MT; RDL I. 12] * ~ja a követséget követi utasítást ad; a da instructiuni trimisului; Gesandtenanweisungen geben. 1613: Istennek kegyelmességéből indultam el házamtól, Maros—Székelyvásárhelyről az Báthori Gábor kapitihaságára, die 10 Aprilis lött szembe vélünk a fejedelem, Báthori Gábor és ugyan aznap adá fel az követséget imígy-amúgy nagy kevélyen, hogy úgymond; Mondjátok sok szolgálatomat az hatalmas császárnak én szómmal [BTN 63] * ~ja a lehel megleckéztet; a da cuiva o lectie, a muștrului pe cineva; jm eine Lektion geben. 1770 az sogorom az irodéakját egy udvarbirájával el küldötte hozzám hogy eő Protestál, mely dologért derekasint fel attam az leczkét az két expressusnak volt mit reportálni [Ks 99 Kornis Antal lev.] * ~ rajta kb. felmond neki; a-i abzice, a da drumul cuiva; kündigen. 1725 kérnem alázatosan az Asz(szo)nt ha lehetséges volna meltoztatnék Gottlibet arra a kevés munkára* Sz. Léleki Vraméktol ki szerezni, noha én ugy erttettem, hogy fel adtak

rajta, s más kömiveseket fogattak volna [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péterhez. — *Ti. egy kápolna felépítésére] *nyomot ~ nyomot át/továbbad; a preda urma; Spuren über/weitergeben. 1650 az Almasiak nyomra hiuak ki, hat az nyom az Dobai es az almadiak határok szellieb(en) uagion, az Almasiak kenalak az Daniel Janos Ur(am) ki küldöt Emberet, vargiasi Kadar Jstuant .. hagi az nyomot neki hűt szerent az orszagh törueine szerent fel adgiak, de az az Ember hűt nélkül megh hiue az Almasiakot felis ueue az nyomat Kadar Istuan töllök, az karos Emberis el mene az nyomon Kadar Istuannal [Száldobos U; UszT 39a]. 1760 egykoron egy gonoszul el veszet s.v. tehenet az Tolvajak meg nyuztanak és az káros nyomot advan fel O.Leta* fizette meg az arat ... tiz forintakat fizetennek az károsnak [EHA. — *TA] *reflexiót ~ észrevételt megtesz; a face observatii; Bemerkung tun. 1808: Mi Kővendi Nagy Péter, Gál Mojses és Tanka Mojses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hitess Assesszorai, és az aláb következő Osztálynak végben vitelére ... kirendelt Divisor Commissariusok . el mentünk a Székely Márton ő Kegyelme lako Házához, ... előtünk mind két Felek magok Praetensiojokat, és Reflexiojokat fel adták, és meg tették [Asz; Borb. II] *tisztét ~ja tisztét leteszi; a renunția o funcție; és ablegen. 1640: Mikor esztendeonkent az Czeh apa tisztit fel adgya es szamotis adott, tartoznak az mesterek munkaiat szaz penz ereo ui esztendeo ajandekjail az Chehebeol fel tisztelni [Kv; KovcLev.].

feladandó előterjesztendő; de prezentat, care urmează să fie prezentat; was zu unterbreiten ist. 1792 Münk meg irt Birákul le tett hűtünk után vallyuk, hogy most a közelebb mult Nyáron Vidékbeli Krajnik Urunk parantsolatyából Tyéjre össze gyűltünk, a végre hogy F. Lapugyi Popa Györgynének Péter nevű fiával valo sok viszontagságait Törvénykezéseknek akadályoztatását fülle vennénk; és értelmünközh képest vagy össze békeltetnénk az Exponenseket, vagy pedig fel adando panaszik Után Itéltetett is tennünk (H; Ks XLVIII/7. 21 Bunda György judex pagi Gerend (36) vall.).

feladás 1. át/kiadás; predare; Übergabe. 1749: in Anno p(rae)terito 1725 Néhai Mlgs Groff Széki Teleki Pál Ur Nemes Kővár vidéki Szakatura nevű Faluból el szökött Providus Buzura Farkas alias Marosán Ursz nevű örökös Jobbágyát, törvényesen ... akkori Vajdaszegi Popák-tól repetáltatta: repetáltatván ... Buzura Farkasnak minden Vajdaszegen* találtatott Attyafiait fel adták, ... Buzura Farkast pedig a repetitiora kézbe nem adták ... A repetitiot Subsequált fel nem adás után is ... Buzura Farkas, a meg nevezett Popak mellett meddig lappangot? [TKL. — *TA]. 1758: Tusoni* Ioszá-gomb(an) ... Tisztartoi hivatalra kötelezván magát Harko János nevű ember ... Fazakas Boricza

nevű szolgálomat maga melle gonosz végre fel vevén, ide Tordára .. szám adatlan, ideje előtte előt szegődségét el hagyván az Iknek házához jöttek, ... midőn modo legitimo repetaltattanak. Fazakas Boriczát kézben adván, Harko Jánost fel nem adták, sőt feleltek iránta ... megkérvánom hogj az Ik ... szökött szolgálom fel nem adását in poenam homagiale m judicialiter incurralyanak [Torda; Tjk III. 275. — *K].

2. meg/kijelölés; indicare; Bezeichnung. 1835: az elfoglalando Erdőnek, mely egy Triangulomat formál Határjait az irt Cometaneusoktól ki kérdezve fell adásokhoz keppet jegyeztetett Délről az Irtovány patakja [Magyaró MT; EHA].

3. előadás/terjesztés; prezentare; Unterbreitung. 1802: Certificáltatván a dolognak bővőbb fel adása mellett mellyis légyen az Urnak hírével és tudtára et protestatur [Kük.; Kp II/60a].

4. feljelentés; denunțare; Anzeigung. 1807: Székely István Hűtével erősít semeg (l) fel adását, vagy a' Pásztorokat botsássa Hűtre (l); de sem maga Hűtre nem mène, sem a' Pásztorokat nem botsátá, és így ... a' pusztá feladáson kívül semmit nem bizonyíthatott volna [F. rákos U; Falujk 26 Sebe János pap-not. kezével]. 1833: A' Somkut és Csátány felé valo részeken* tett foglalások, vagy Bitangolások fel adásai [Dés; DLt. — *Ti. földeken]. 1831 valami Te mondan 's fel adáson építve sebbel-lobbal a parancsolatot ki adták [MNY XXXVIII, 305 Wesselényi Miklós kezével].

Szk: ~t tesz feljelent. 1805: Fegyéri* Dis-unitus Diaconus Avrám Déák panaszkolt a' Fegyéri Dis-unitus Papra, hogy holmi hamis fel adásokat tévén ellene nagyon üldözöbe vette [H; JF 36. — *Fegyér H].

5. bejelentés; declarare; Anmeldung. 1797: vagyon az fel adás szerent az árva Kováts Sándornak egy egész vágás Szekere [Kőrispatak U; Pf]. 1808: Hibás abbanis fel adások hogy azon Bányák sokkal meszszeb volnának [Torockó; TLev. 7/13]. 1810: Az nemes faluszéke megvizsgálván mind az két feleknek felyadásaikat és panaszkokat az nemes hűtösségnek is végzése, hogy maradjon* az felyperes Gáspár Istvánnak. Végeztetett [Szárhegy Cs; RSzF 125. — *Ti. a fűrés]. 1847: ezen fel adásam investigáltassék [Dés; DLt 6].

6. bevallás; recunoaștere, mărturisire; Bekenntnis. 1842: Előállitatik Gy(alog) katona Jucze Danielné Moritz Mária Szent Györgyi 46 Éves feladása szerint Református, lite után kérdez-tetik [Szzy; Bogáts 10].

Ha. 1797: feladásak [Kv; DLt]. 1802: feladásak [Mezőpagocsa TA; Berz. 5. 38. P. 14]. 1818: fell adások. feladásamnak [M. írta K; KLev.]. 1849: feladásamat [Várfva TA; Borb.].

feladat ige 1. (ételt) felszolgáltatt/tálaltat; a dis-pune să fie servită (mîncarea); auf-tischen lassen. 1795 költ 1 hízalt sült Tyúk p(er) d. 8 attam hozza ... 4 Waias kalaczozt p(er) d. 4 Hazamhoz valo főzeleket is ő knek fel adattam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 54 ifj Heltai Gáspár sp kezével].

2. ~ja a hitet feleskettet; a dispune să i se ia cuiva jurământul; vereidigen lassen. 1618: nem leon mit tennwnk, hanem Nagi Ferenczel az Joga Ferencz úram Jobbagiaul fel adatak az hitet neki* [Vajdasztiván MT; RDL I/12. — *Ti. Kortomaz Georginek]. — A teljesebb szöveg. *felad* 16. ~ja a hitet szk al.

feladat fn sarcină; Aufgabe. 1863 A vizsgált szk főbb feladata lejénd Egyházak minden fekvő és felkelhető javait össze írni, úgy szintén a' Papi, és kántori fizetéseket is [Gyalu K; RAK 84].

feladatlik 1. át/kiadatik; a fi predat; aus/übergeben werden. 1783: minthogy... Barcsai Gergelyné Aszszony eó Nga Jobbagyainak tanáltottak ezen Botskaék Dévai Péter nevezetű akkori Tisztartó repetaltatván törvényessen fel-is adattak s, el-vitettek volt [Szamosfva K; Eszt-Mk].

2. meg/kijelöltek; a fi indicat; bezeichnet werden. 1760: Az specificalt Colonialis Appertinentiak között kaszálló helyi Sohól sem adatott fel, minthogy itten az határon semmi különös kaszálló helyek nékik nintsen, darabjában vagynak ollyas közönséges széna fűvek, melyeket ők rend szerént adaequate osztanak [Novoly K; BLt]. 1791: valami kaszállók... az Embereknek magok Lakó Sessiojok után fel-adott és meg irt... kaszállók között fel nem adattak [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscri. 94].

3. előadott/terjesztetik; a fi prezentat; unterbreitet werden. 1699: in A(nn)o 1696., Maros vasarhelyi Gyűlés alkalmatosságavall, az mintt az Nemes országh Fejér Vármegye Felső Jarasának defalcalt volt bizonyos számú adozo kapuit, azon defalcatio alkalmatosságával... Szasz veszszödon Nemz(e)t(e)s Kövendi Boer Pall Ur(na)k is adatott volt fel Rovatalra defalcatio [Mihályfva NK; JHb XXIII/10].

4. feljelentetik; a fi denunțat; angezeigt werden. 1768: Az Excessusok a falu akarattyából adattak fel; ki volt ennek inditoja, es iroja nints meg keresztelve [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29].

feladattatik feljelentetik; a fi denunțat; angezeigt werden. 1813: Özvegy Timár Ujvári Samuelné nemelly Czéh beli Tagok által, azzal adattatott volt fel, hogy némellyeknek Talpait a' színben titkon el adogotna [Dés; DLt 56. 12—3].

feladhatás átadhatóság/engedezés; posibilitatea de cedare; die Möglichkeit der Übergabe. 1831 Ezen meg nevezett Helly... a Téglavetésre nagyon jó és alkalmas Helly lehetne... Itt csak az az akadály lehetne a Hellynek feladhatásában; hogy azon Helly fel van adva... nyilaknak [Dés; DLt 904 mell. A teljesebb szöveg. *felad* 8. al.].

feladható átadható/engedhető; care poate fi cedat; abtretbar. 1831: Folyamattam vala egy alázatos kéresemmel..., melybe Téglavető

helynek adásáért esedeztem... az általam felkérendő Helly fel adható és a Téglavetésre alkalmas [Dés; DLt 904].

feladhatóság átadhatóság/engedhetőség; posibilitatea de cedare; Abtretbarkeit. 1836: Alább írtak; kérelmes Déési ujj paraszt Virtán Pista Instantiajára... ki rendeltetve lévén a kérelmes által Instantiajabann ki tett helyetskének meg nézésére, és annak feladhatósága környűl állásába meg is betszűllésére... el mentünk az ugy nevezett Czigány Sorbann... az hová az kérelmes vezete bennünket [Dés; DLt 556].

feladó 1. feljelentő; denunțator; Anzeiger. 1821 Egy Birtokos is Somboron a Ketskék iránt, semmi panaszt, Sohová nem kívánt tenni, Sombori István Ur is, koránt sem annak tekintetéből kívánt panaszolni, hogy abban valami különös kárát tapasztalta volna, hanem hogy az által a' Több possessorokon mintegy truttzolhasson; egész bizadalommal vagyunk az iránt, hogy az Felsőség, illyen privat Ráncorbol tamadott fel adonak kedvéért, annyi Szegény Embert romlásban nem kíván hozni [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

2. Csak e szk-ban; numai în această construcție de cuvinte; nur in dieser Wortkonstruktion: éthet ~ asztal kb. tálaló (asztal); másutá de servit, servantă; Anrichte-, Serviertisch. 1694: vagjon a' Konjha ház, Ablakai ennek nro 5 ~ hármak; azok között is egjgik nagyobb, mellj az étket fel-adó Asztalra szolgál [Borberek AF; BfR].

feladódik feladatlik; a se indica; angegeben werden. 1812: a Protector Ur Esketése szerint is inkább hallamásból ugy adodik fel, hogy ezenn Föld az Uradalomhoz tartoznék [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

feladott 1. meg/kijelölt; indicat; bezeichnet. 1761: a fel adott Sessioj után földek és Kaszálok nem irattathattanak, mert az határban nincsenek juxta Numerum Sessionum táblák a bé biro Possessorok között kötelekkel repartiaáltak [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 30]. 1792: Mind ezen fel adott Havasi mezők a körüllettek lévő tagos erdőkkel össze etetnek az marha legelésre nézve [Szováta MT; EHA].

2. előadott/terjesztett; prezentat; vorgetragen. 1761 Eperjesi Gergely fel adott panaszára Lött Commissiojat a Guberniumnak fell olvasván voltak jelen in senatu* [Kv PolgK 46. — *Köv. a fels.]. 1807 Falusbíró Bíró János előtűlése alatt törvényszék tartatván, ekklesiánk papja, tisztelt Sebe János uram mint felperes megszólítja felsőrákosi ifjú Fitori Pétert ilyen okon: hogy a csűrében szolgáljával csépelvén, csűrét egynehány ízben meglopták légyen;... Ezen feladott vád igaznak találtatván a szk előtt [F.rákos U; RSzF 168]. 1820: A' mi a' falusi közönségnek a' Határ eránt fel adott panaszátt illeti az igaz,

mert Vizekenyös, agyagos, és igen szegény [Nagyvajdafa F; MvLt Fogaras vidéki úrbéri összeírások 618. 11]. — L. még DFaz. 22.

3. felsorolt; insírat; aufgezählt. 1825: mint-hogy az itten fel adott Curialisták között nékem is vagynak Curialistáim, a kiknek lako helyeik Eleimnek osztály szerint Curialis helyeknek jutottak, hogy ezeket volna képpen meg bizonyíthassam, instalom a' Tekintetes Tisztséget méltóztassanak nékem a Szolga Biro Ur' Relátioját és opinioját felelet végett ki adatni [M.zsombor K; Somb. II].

4. (meg)említett; amintit; erwähnt. 1841: Balás Mihály egy fél fertályos üveget hozván előnkben, aztot a Falu mértékivel meg mérettetni ... kéri mű meg mértük az árendátor mértékét, és egy krajtár érdeklőivel kisebbnek találtuk a fel adott fertályost [Km/Bács K; KmULev. 3].

felaggyut felakaszt/erősít; a agáta; aufhängen. 1849: Istáló a' falhaz három saragják lántzokkal fel aggatva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

félágú egyágú; cu un singur braț; einzackig/armig. 1736 Az Ur Házab(an) ... Réznyelű kés villa uro 1. Paraszt kes villa eddgyik fél águ nro 3 [Pinárd*; CU XIII/1. 100. — *Később: Várhegy MT].

Szk: ? ~ cirhalom. 1741 Egy fél águ Czirkalom [Kv; TL 90 lak.] * ~ szaruas üllő. 1622 Uagyon egj teőke wleő beczwitek f 2. d. — Egj Zaruas wleő f. 4 d. — Egj fél agu szaruas wleő f. — d 25 Harom zaruas wleō es ket konor wleō f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 119 Néhál Tótházi Bötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

felajánl felkínál; a oferi; anbieten. 1875: Kozma Fogadó István magtári pénzbeli, valamint kepe tartozásai törlesztésére mint egy 7 vékás földjét fel ajánlaná oly módon, hogy az egyház azért a 8) frt zálogsummát lefizetné [M.bikal K; RAK 309].

felajánlhat ajánlással felterjeszthet; a putea inainta cu recomandare; befürwortend vorlegen können. 1864 A' kik alapítvány* elnyerni akarának utasították oda, hogy kívánt bizonyítványokkal ellátando folyamodványikat a' jövő Martzius végéig a T. H. Esperes úrhoz külgyké bé, hogy azokat a' maga idejébe a' Mlgs Egyh. F. Tanátshoz fel alyálhassa [Gyalu K; RAK 86. *Értsd: a Daniel-féle].

felajánlatik figyelmébe ajánlatik; a fi pus in atenția 'cuiva; die Aufmerksamkeits auf etw. gelenkt werden. 1864 Könyör adomány gyűjtésre fel alyáltatnak a Magyar Honba Abauj megyébe Also és Felső Czeccre meg rongált Év. Réf. Egyház Temploma kijavitása [Gyalu K; RAK 89].

felajoz felpeckel; a pune căluș; knebeln. 1765 (Az exécutörök) némellyeknek a szájokat fel ajoz-

ták* [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 304. *Az ajozták olvasattal is számolhatni].

felajtár 1. fullajtár

felakad 1. vmin beakadva ott marad; a rămine agățat de ceva; hängenbleiben. 1769: egj Sarogtulok ökör az kergetésben fel is akadott volt [Tarcsafva U; Pf].

2. megakad/feneklik; a se împotmoli; steckenbleiben. 1805 meg-fogadván az Alpereseket a' Felperes Gyergyobol egy néhány Détzkás Tutajainak Szász Regenig való le-hozatalok aránt, az Alperesek el-is hozták egy darabig; de a' ruszi hidon fellyül egy porondon fel-akadván, 's a viznek nagy léte mián a' Felperes a' fel akadott Tutajon nem Segithetvén az Alperesek azt .. a' Felperes hire s akarattya ellen el adták [Görgény MT; Born. G. XVI/2].

3. megmarad; a rămine; überigbleiben. 1748: a' Vendég fogadóban egy hordó bor a Kortsomiva fel akadott vala, s ott vesztett [F.karácsoniva KK; Told. 56].

4. fenn/megakad; a se împotmoli, a nu putea duce la capăt; steckenbleiben. 1752: Ha valami dologb(an) a' Határ dolgába(n) fel akadnak requirállyák az Udvari Birót [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIV. 14].

5. kb. bajba kerül; a da de belea; in die Klemme kommen/geraten. 1664 Tudom azt hogy Zagori Janos az Töröknek inne(n) el meneteli után, harmad nap visza' jöve 20 marha hijjával, s én mondék néki miért cseleketta, mert bizony fel akad [Szentanna MT; Bál. 55].

Szk: ~ érte. 1650: többször magát afféle dologban nem elegjitené, mellyet ha többször cselekednék, nullo juris remedio obstante érette fel akadna [Bodola Hsz; BLt]. 1680 hallotta(m) másoktól hogy lopogatot* egyunnenis másunnatis, nevezet szerint pedig budosi Gurzo Gergely panaszkodik vala, hogy az Diosi János ur(am) Juha között lelte volna megh egy Juhát ..., de ha megh esmérheti fel akad érette* [M.köblös SzD; RLt 1. -^bA szóban forgó jobbágj].

6. akasztófára jut/kerül; a ajunge la spinzurătoare; an den Galgen kommen. 1727: Balo István lopta volt el a penzt es fel kellett volna akadni, ha a' p(rae)titulalt Ur eő Nga meg nem váltotta volna az akasztó fátol [Hévíz NK; JHb Teleki lev.].

felakadott megakadt/feneklett; împotmolit; steckengeblieben. 1805 a' viznek nagy léte mián a' Felperes a' fel akadott Tutajon nem Segithetvén az Alperesek azt el adták [Görgény MT; Born. G. XVI/2. — A teljesebb szöve. felakad 2. al.].

felakadoz felakasztkodik; a se cățara, a se agățat; sich anhängen. 1763 szörnyű tsere fákot (:fel akadozván rájuk:) vagdaltak, és gazoltak le [Zágon Hsz; Szentk. Nic. Vajna (36) ns vall].

felakaszt 1. (vmit fent levő helyre) akaszt; a atirna; aufhängen. 1592 Taligas Janos vallia . Tudom hogi az Kotro Mihaly fia az zomzedsagel Igietlenkedet, es mikor kaphatta, megh leot az tykokban es fel akasztotta [Kv; TjK V/1. 209]. 1617 A peoreos azzony monda hogy akasztatok feöl az hagymat az leani feöl akaszt, Aztis monda az azzony hogy Akasztatok Egi kis kenieretis melle [Mv; MvLt 290. 25b]. 1726 Szász János kolcsár volt, a Kolcsokot fel akasztotta egy szegre s el szökék [Zágon Hsz; SzentkGy]. 1810 : égy Fűszfa Gussal égy Gyermeket fel akasztatt, akinekis alig maradt meg élete nagyon tikátsolva menekedett meg [KLev.].

Sz: ~ a fűstre. 1603 Varga Istwan zolgaloia Ersebet vallia: Hallottam Nyreo Martontol hogy monta az eoneon giermekenek hogy az Gergel Antalne hazahoz ne mennie(n) mert az fwtre akasztja fel [Kv; TjK VI/1. 642].

2. megakaszt/fenekeltet; a face să se împotmo-lească; auflaufen/fahren lassen. 1806 Gunsch Mihály Gyergyóban meg fogadt, hogy Sz Régenig a' Tutaját le hozzátok, mely szerint le is hosztátok egy porondon fel akasztottátok a' víz nagy lévén az Exponens nem segíthetett rajtotak s Tutajján [T; Born. G. XVI/2].

3. feltűz; a prinde cu ace; aufstecken. 1736 Az keservesek mentől durvább fekete posztóban öltöztének. Az asszonyok kendervászonnól burkot csináltak az fejekre, ., azt hátokon leeresztették, hogy az földön vonszolódott az farka, azt pedig az háta közepin felakasztották, ott egy darabig hármason függött az burok [MetTr 405].

4. felköt; a spinzura; erhängen. 1571 ha mely lofew attiankia valami vadat awagy madarat fogot ereossen buntettek fogsagel es birsagolal hazara mentenek nyakon keottek ugj vittek az varhoz es istrangot hoztanak ele kywel fel akasztak, fel akasztasa harangoztanak [SzO II, 325, a székelység foly. az egy-hez]. 1590 elege halotta(m) az fele gonoz etit latta(m) hogy az kiket most fel akasztottanak Jgen Jartak hozaiok [UszT]. 1630 edigh regen megh erdemletettek volna ha fel akasztottanak volna [Mv; MvLt 290. 225b]. 1632 hallottam hogy mondotá Kaycza Benedek, Kaycza Mihalinak, Mihali fel kellene teged akasztani, hogy iobagisagha attad magadot [BLt 3 Csobod Peter Kozmasi* (50) pp vall. — *Cs]. 1791 a sogoramot Gáldon fel is akasztatták [Sebeshely AF; JHb]. 1816 Mikor a kutadhoz a' Gémet csináltattad, akkor jobb lett volna Akasztó fát csináltatnod; hogy akasztottak volna rá, mint a' Német Nyergest-is felakasztották* [Dés; DLt 99. — *Valamivel ezelőtt valóban felakasztottak egy német nyergest rablógyilkos-ság miatt].

5. ~ja magát felkötöi magát; a se spinzura; sich aufhängen. 1589 Attam a Ciganoknak, hogi az Monostori legint, ki felakasztotta volt magát, ky vontattak, es eltemettek f. 1 [Kv; Szám. 4/X. 16]. 1625 Egi Hideluj azzonj magát fel akasztua(n) attam. Podoroczky Jstua(n) Cziganak hogi lo-

farkon hordozta f 1 [Kv; i.h. 209]. 1742 Csizsér Ádám Uramat ki fogatta meg? miképpen, és mivel akasztatta fel magát? [Kük.; Ks 15. LXIII. 19 vk].

felakasztás 1. fent levő helyre való akasztás; atirnare; Aufhängung. 1759 Azon Czégéres szeméjek miatt azon Háznál esteké gjakor verekedések, nemeljek Lová(na)k fel akasztása? [Msz; Sár.].

2. felkötés; spinzurare; Erhängung. 1571 ha mely lofew attiankia valami vadat awagy madarat fogot ereossen buntettek fogsagel es birsagolal hazara mentenek nyakon keottek ugj vittek az varhoz es istrangot hoztanak ele kywel fel akasztak, fel akasztasara harangoztanak [SzO II, 325, a székelység foly. az egy-hez]. 1701 : ha valamely más országban szökő ember akár Tiszt, akár más az kinek incumbálna, rajta érne vagy érhetné, és fel akasztással példát nem csinálna, az olyan kedvező Tiszt vagj akar kiis maga bűntödgjék azon emberért [UszLt IX. 77. 30 gub.]. L. meg ETA I, 132.

felakasztat felkötött; a dispune să fie spinzurat; erhängen lassen. 1573 Lazar chepes Azt vallia hogi ... Demien Eoche vayda Ianos Ezen kywlis fizetet valamit Zeoch myhálnak hogi fely Neh akasztassa de Nem Twgia Meniet [Kv; TjK III/3. 216]. 1591 az lopoth marhakerth vgyan felis Akarta Akasztatny vgy mint nylyan valo orvoth lopoth [A.csernáton Hsz; HSzjP]. 1595 en frathay Janosne Azzoniomat azon kertem, hogj hitemen erezzem el ő kgme, im meg eskezem öknek, ktek elot, hogj ualamj buza arra hatra vagion az mynd nallam uagion es ha az ó kalendariu(m) zerént valo nagj pentekre megh nem hoznam mynd egj pörig, ezen en hit leuelem tartassa zerent, ualahol kaphat fel akasztasson [M.fráta K; SLt U. 42]. 1629 bizony ha a teórueny szolgal, bizony fel akasztatlak [Mv; MvLt 290. 162b]. 1650 : meg lad azt hogi ha meg giauulhatok az is<tran>gott az niakadban vetteteom bizoni fel akasztatlak [Andrásfva U UszT 8/64. 682]. 1730 (A jb-ot) Köblos Peter Vram egy átallyáb(an) fel akasztattya [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámbhoz].

felakasztathat felkötethet; a putea dispune să fie spinzurat; erhängen lassen können. 1574 Marton porozlo hallota It az varos haza tayan Bezelletek keozensagel hogi vicey Ianos Izwst Marhat veot volna ky Tompa Istwan ladaiabol ., aztis hallota hogi ha akarna felis Akasztathatna [Kv; TjK III/3. 397]. 1625 Sukj Benedek vram vagj maga vagj arra renditetet embere megh foghassa* Es mint affele Hü-tötlembert . fel Akasztathassa [Melegföldvár SzD; SLt EF. 5. *A fejekötött jb-ot].

felakasztatik felkötetik; a fi spinzurat; erhängt werden. 1670 Mint hogi az Incta .. másra ne(m) adhatta magáról az szovatossagot, el lopot

marhak dolgabol pro exemplo alioru(m) az pelengerre keőteoztessék, és erősse(n) megh czapattassék, s ez varosbol ki üzettessék, annak utana ... effele nyilva(n)valo gonosz czelekedetben penigh comperialtatva(n) fel akasztatik [Kv; TanJk II/1. 776]. 1702: Tetczet az eo Felsege szekinek hogy ez praesens Captivus Malefactor ... Elsőben Torturara vontassék Complex társainak ki adasara, az utan ... fel akasztassék [Dés; Jk 323b]. 1745: mind à kettő à gonosságban palam comperialtatik, és mind à kettőben meg orvosolhatatlan nyavalya^a, meg kívánom hogy Lőrinczi Kisanna fel akasztassék és meg hallyon [Torda; Tjk II. 39. — *Ti. ledérség és tolvajság].

felakaszthat felköthet; a putea spinzura; erhängen können. 1584 Zabo Miklos, Es Szedőch Peter valliak, Minket ketten kere Bakj pal hogy Mennenk Balassy Gergelyheöz, es aminemeő ezewst marhay kj vesztenek volna az eo Beór Zepetebeöl azokat teorwennelkwl Adna megh, mert ha Sogora Ne(m) volna es teorwent zeretne felis akaszthatna Balassi Gergelt erette [Kv; Tjk IV/1. 197]. 1678 En nagi Janos ... suki benedek vrnak mind felesegenek es maradekinak neuk alol el ne(m) szököm Ha en pedig hwtömnek ne(m) allanak hozzam niulhasson w kegelmek es fel akaszthassanak minden per patuar nelkwl mint ez fele hwti hagiattat [Botháza K; SLt Y. 33].

felakasztott akasztással kivégzett, felkötött; spinzurat; erhängt. 1638: Bakos Danieltol hallottam, hagi Notari(us) Vram ugia(n) az eő hatan irta megh az szent iuanon fel akasztot ket Embernek uallasat, hagi Tartozzek Kallai Gfürka mert roid nap fel kötik ha meg kaphatiak [Mv; MvLt 291. 129b].

feláld megáld, áldást kér vkire/vmire; a cere binecuvintare pentru cineva/ceva; für ja/etw. Segen wünschen. 1786: Mikor az étket nagy muzsika-szóval béhozták, az mikor elrakták, mindnyájan felállottanak, és az pap az asztalt feláldotta [MetTr 383]. — L. még i.h. 388.

felalkotódik felállótódik; a fi plasat/ridicat; aufgestellt werden. 1844: az intézet elsőbbenis köztök alkatodjék fel [UszLt XI. 85/1. 61].

feláll 1. álló helyzetbe (fő)lgyenesedik; a se ridică în picioare; aufstehen. 1630 csak hagi hallam az zeördülest s hat fel allat mindenik, s latam hagi üte Banhazi Ura(m) Nagj Gergelyhez [Mv; MvLt 290. 195b]. 1644: süueges: Ianos igen reszegen jött vala Tariznia Petertül, s latam hogy az menteje dombos vala az hona allianal, en fel allek s megh nezem [Mv; i.h. 291. 403b]. 1736 Mikor ... az étket nagy muzsika-szóval béhozták, az mikor elrakták, mindnyájan felállottanak [MetTr 383]. — L. még ETA I, 59.

2. előáll; a se prezenta; sich einstellen. 1567 Ha penigy egy masra ualo panaz tewrtenik ket mester közöt azok ffeal allyanak Es eggik az ma-

siknak tiztesseggel zoldian, az Cehnek vg' panazolkoddianak [Kv ÚCart.]. 1585: Chiebb Georgy vallia, valek ott az czehben, az czeh mester Keotelweroő leorincz fel Alla es zamot Ada [Kv; Tjk IV/1. 439]. 1678 mikoron az utan eleő Jeot uolna az szek auagi az teőrueni napia, Fel alla Kortomaz Georgi, Es Varga Miklos is melleie alla, Jmreh Martonnal Egwrt, es megh halgatak feleletit Kortomaz Georginek [Vajdasztiván MT; RDL I. 12].

3. magasabban levő helyre áll; a se urca pe ceva/undeva; sich auf eine höher liegende Stelle stellen, sich (hin)aufstellen. 1598 Dienes Pal Bachba Coloswar megiebe lako wallia. Latam az zememmel hagi Trúcza Peter ... hatul kerewle egi padra alla fel [Kv Tjk V/1. 204]. 1638: ez a Uarga Miklos ki iöt, s fel allot az töltesre, nizez be az ablakon [Mv; MvLt 291. 146b]. 1784: látam asztis hogy mikor Jakab Pálnul loszánba el indula haza Csáki György Feleségestül vélek együt Kisseb Széjes Istvánis, s énis fel állottam a szán talpára s vélek együt elmentem a neveztem Kisseb Széjes Istvánni [Béta U; IB. Agilis Iljes János (15) vall.]. 1879 a mikor is egyik a Fiscalis Cellisták közül egy magos poltzra felálván a Királyi Adomány Levelet fel olvasta .. a Kövári Nemesség ... contradicalni kezdett [Nagysomkú Szt; Ks 67. 47. 28].

4. felkel; a se scula; aufstehen. 1794: Barátosi Josef Uram fel álla a földről [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1849: Cseh Josef Ur a midőn már nem tudott fel állani a Molnár ... réá álla a Fejire Döfte a puskával [Héjjasva NK; Cz. Szakáts Juliánna Lőrintzi Istvánné (45) vall.].

5. felfelé áll; a sta ridicat/în sus; nach oben/aufwärts stehen. 1584 Mas giermekis kynek a' laba(n) vyanak eg kis wtes miat el esek az keörme Es valamy lele zegennek a' labat de megh tekeredet es fel all az Nagy laba vya [Kv; Tjk IV/1. 279]. 1640: Én hogy szememmel láttam volna nem láttam, de egy kis öcsém vagyon az látta éjjel, hogy az lába között fekszik volt Jenei. az katona: feláll volt az lába [Mv; MvLt 291. 233a — 51a átirásban!].

Sz: az embernek ~ a haja szála. 1746: ha valaki kívánna vallatni, oly utrumakkal^a ... az embernek haja Szála fel állana, tsalárd, tőkéletlen, és álnok hatalmasságtételin [Szentgyed SzD; Wass. — *A lapalji őrszoban: utrumokkal].

6. megáll; a se opri; stocken. 1578: Az Göröfíy Gaspar gattia(n) az zay ismeg meg torlot es Immar vgyan iol fel allot Az Jegh, kery eo kegmet Byro vramot hogy lenne gongia Rea hogy leowendore Nagiob kar ne essek Az torlas myatt [Kv; TanJk V/3. 177a].

7. ~ az idő kiderül, szépre fordul az idő; a se insenina; (das Wetter) klärt/heitert sich auf. 1675 Be jöven ismet aratni, hogy az idő fel allott Tizen kilenczen [Kv; Szám. 35/1. 19].

8. át vki mellé áll; a sustine/sprijini; jm beistehen. 1754: igenis kívánunk közönségesen az ottan épített gyepüket el rontani, és az iránt következhető bajaiban a' biro mellett fel állani [Cálíva

KK; Ks 66. 44. 17a]. 1760 : (Az) erdélyi comendirozo generalis ... béresei Szebenben egy cigányt megöltek volt s satisfactioert hozzáment az egész cigányság s a magistratus is felállott volt mellett [RettE 109].

9. (bűnvallásra) kiáll; a se prezenta pentru spovedanie; (zur Sündenbekenntnis) sich vorstellen. 1733: Másodszor követet Ekklát Parázna-ságáért tsak Szombaton kéttzer fel álván Vasárnap reggel Medjesi Ersebet [Gyalu K; RAK 173].

Nemcsak a parázna-ság, hanem más bűn elkövetése esetén is a bűnösnek a templomban a gyülekezet elé kiállva, nyilvános bűnbánatot kellett tartania. A bűnvallás alkalmainak száma változó volt: rendszerint egy hétig 'mindennap, ill. egymást követő három vasárnap kellett a bűnösnek a nyilvános bűnvallást gyakorolnia [L. erre részletesen: Illyés 82].

10. kiáll vki mellett; a se expune pentru cineva; für jn eintreten. 1590: Ez dologra Syger Janos wra(m) w Kme Ellöth fel allottunk volna [UszT].

11. felkel/lázad; a se răscula; gegen jn aufstehen, sich erheben. 1807 A Lengyelek vagy 20 ezren fel állottanak szabadságok mellet a Prussiai Lengyelországba [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 216].

12. létrejön; a se înfăptui; entstehen, zustande kommen. 1777 Groff Bethlen Lajos Ur eő Nadtsága Colonialis Házát, az olta, amiolta az Unio fel állot, Tit Also Familia békességesen birta [Mezőpagocsa MT; BK. Bujág Vaszilly (60) jb vall.]. 1781: Álljon fel e' szerint a' Szent Békesség közöttünk, és adja a' Menyébéli Isten, hogy soha az meg se is bomoljon [Told. 27].

13. létesül; a lua înfăpt; zustande kommen. 1771 Győrfi József ... Azután, hogy ez a haszonlatlan tábla feláll, lett volt tabularis assessor 160 német forint fizetéssel [RettE 248]. 1772 száraz időben valami nagy köveks a' Küküllő fenekében messzse le a' Vízből nagyon ki tettettek, de minek utánna azon Malom fel állatt a' Nagj kövek se láttattak ki soha a' vízből [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 223].

14. életbe lép; a se aplica în fapt; ins Leben gerufen werden. 1764 Tudjuk bizonyosan hogy itten ... Also-Szováton az Inclytus Possessoratus között ennek előtte feles esztendőkkal fel állott volt az Articularis Limitatio a kortsma tartás iránt, de most de p(rae)senti senki is a Possessorok közül ahoz nem tartya magát [A.szovát K; GyK. St. Henter de Sepsi Szt. Ivány (28), Gab. Kornis de Leppend (50), Samuel Monóssos (1) de Erdőd (52) nb vall.]. 1784 mikor állott fel ezen szolgálat modgya? mű nem tudgyuk [Torockó; TLev. 4/9. 14b-5a].

15. kb. érvénybe lép; a intra în vigoare; in Geltung treten. 1698: valamikor a B. Cehnek valami mulatsága történik Boldisar Ur(am) megh nem becsülue(n) magát illyen illetlen dolgot követne* (!) tehát ugys ezen egész öreg mester Asztal büntetése fel állyon [Kv; AsztCjk 29. — *Ti. megérsegednék].

16. kikerül; a iesi/proveni; ausreichen. 1745 (A) Buzai Csáki rész Portioban az oeconomia,

ugy az épületekis kivált a Tatárok irruptioja előtt mind az nevezett Aszszony Abafai Jóságából állott fel [Buza SzD; Born. VIII. 8 Franc. Czógér (1 40) jb vall.].

17. megkezdődik; a începe; beginnen, anfangen. 1776: az szokás szerént ... Ujj Esztendő Napján álván fel az Mélgos Groff Urak eő Nagyságok korcsomáji, akkor egy Popa Vaszilia nevű Jobbágyának félbe volt még egy kevés már az előtt ki kezdett bora [A.kápolna KK; BK. Dikuj Szávu (30) jb sitár vall.]. 1792 ha ... a Szomos vizin a Tutajozás fel állana, tehát 12 gerenda fából álló tutajért fizessenek egy polturát [Egeres K; Ks 89].

felállapodik kb. felletelepedik; a se așeza sus; sich oben niederlassen. 1589: latam egi Nagi zolgaló leant hogi az agy melleol allapodek fel az puczokba [Dés; DLt 226].

felállás I. szólásra emelkedés; ridicare în picioare pentru a vorbi; Aufstehen zum Sprechen. 1636 Az praedikallo szekben fel allasat* es materianak fel vetelet ugy vallia^b az az felseo No 1 Testis [Mv; MvLt 291. 66b. — *Ti. a papnak. ^bUtána tollban maradt: mint].

2. kb. kirendelés; trimitere, dispunere; Bestellung, Beiordnung. 1799: bizonyossá válik, hogy az említett Vetelei* Közönség, még a Szélybéli Katonaság fel-állása előttis, a Kortsomárlás Jussával békességesen élt [Kv; Ks 101 gub. — *Vecel H].

3. létesítés; întemeiere, ridicare; Errichtung. 1769: A Felséges Királyi szent Igyekezet kívánván sok hasznos és szükséges okokra nézve az Határoknak három Részekre valo szakasztását, s ugy az három Határnak fel állását ... a Tavaszszal ki intéztet Com(m)issariusok által ... De most már mi gondolatból, a mint értettük fel akarják hagyni, és tsak két határokra, a régi modon akarják birni, igen keményen porontsollyuk, hogy az Három Határokat, kétfőre le hagyni meg ne mérésellyék [UszLt XIII/97 gub.]. 1770 ezen Király falvi malomnak fel állása előtt, nagyobb porond hanyást Láttom én az ... Adomosi malman alol, a mint most vagyon [Királyfva KK; JHb LXVII/99].

4. vminek létrejött; realizare, înființare; Entstellung. 1777 Tudom ... Sessiojat ... és azon erogált házot az Unionak fel allásától Also Péter Uramtol békességesen biratatni [Mezőpagocsa MT; BK. Manyirse Vaszilie (50) jb vall.].

5. fenn/megmaradás; menținere, păstrare; Erhaltung. 1782 (Az) igasságos Jussábon esett Karosittatását eddig az Atyafisagos Szeretnek fel állásáért illj hosszszas ideig turte s nyegte a Méltóságos Baronissza Exponens Aszszony ó Nagysága [Kv; JHb V/9].

6. (bűnvallásra) kiállítás; prezentare pentru spovedanie; (zur Sündenbekenntnis) Vorstellung. 1760: Kállo Ilona Másodszoris megesvén követett Ecclát 1760. 10 Febr a Templomb(an) Egj hetig valo fel állása után [Gyalu K; RAK 172]. 1773:

tsak egyszeri Templomb(an) lett felállással Reconciliált Nzt Zámbo Daniel ő kygle hajadon L'éánya Zambo Aniska Paraznasagért [uo.; RAK 193]. L. *feláll* 9. al. a jegyzetet.

7. 1745 Hogy az fertály közben bé állott Demes István, az rendtartás szerint három forintot fizetvén, szegénj állapotjához képeest az iden többel ne aggravalassék, s ezzel mind az fel állás és intertentiora valo penz fizetessel á fertály legyen contentus, itilletett [Torda; TjK II. 13].

felállat 1. felállít; a ridica/implinta; aufstellen. 1570 az kérdere Lakatos Myklos hyty zeren valya hogy hon Nem volt Sala Jmre mykor Balasy Lazlo ki Bontotta volt az keozt mely keoz Sala Jmrehnek Twlaydona, es Latta hogy egy dezka helien allatot fel egy labfat, Az talp fatis az Sala Jmre Talp fayara bochatta [Kv; TjK III/2. 60a]. 1573: Lenart Istuan es Ladas Janos ... Azt valliak hogy egy kis Saytot .. allatanak volt fely Nem az eo zeoleie Eleot hanem Mas helyen [Kv; TjK III/3. 300]. 1646 az szorosban valo kez, el deőleőlegh lene(n), fel allattuk, tamaztis assattunk melleje [Kv SzCLEv.].

2. felépít; a construi/ridica; aufbauen. 1592 Zabo Georgi adatot uelem az Achioknak . hog' ez konyhat fel allattak f 5 d 0 [Kv; Szám. 5/XIV. 127 Eppel Péter sp kezével]. 1637 tudom aztis hogj az migh az ora hazat fel allatak mind ot volt Jeremias [Mv; MvLt 290. 256-hoz]. 1677 egy őregh Czieled hazat, fundamentumbol az kerületie ualo palankjval eppen fel allattuk [Berz. 17].

3. *pellengérre* ~ *pellengérre állít*, (ki)pellengérez; a tintui la stlpul infamiei; an den Pranger stellen. 1577 Az zeole myseseknek fizettesse felől voxot kerde(n) egienleo akarathol vegeztek, hogy az ferfui myhesnek 12 penznel teobet ne aggianak, az Azzony alat Myesnek 8 penzt, etelt, italt penig senky ne Aggio(n) .. ha penig az vinczelér hya az myseseket az zokot fizetesnek felette meg fogtassa es teorweny zeren eo kegme, es az pellen gerre fel allassa [Kv; TanJk V/3. 15a]. 1588 15 Juny Egy farkas wczay Embert Zekely Jakab Newtt fogtak volt meg latorsagert melliet allattak fel az perengerre Adatot B. vram az Czigan Vaidanak Munkaiaban d. 20 [Kv. Szám. 4/I. 31]. 1646 Diosi Mihajlne foglia: Nagi Istok hat okor utert ualo Zeker szenaiat penzen el atta. Azert kiuanom Az töruentől hogi az káart refundallia, s az utan az pelengeren alatt meghuerettessek auagi ha az töruennek arra tekinteti nem lenne csak fel allassak az pelengerre, s szenat az nyakaban kötuen [Kv; TjK VIII/4. 130].

4. kb. *feléleszt/újít*; a redęstepta/improspāta; (wieder)beleben/erwecken. 1653 k.: *tāmada* akkorban* egy Dávid Ferencz nevű tudományos ember, esmét egy olosz Blandrata és egy Franken — az is tudós ember számban volt immár Ezek — mondám — a három tudókos emberek, egy akarattal fel kezdék állatni azt az anyaszentegyházról régen condemnáltatott tévelygést, ... ariana haeresist

avagy értelmet [ETA I, 27 NSz. *A XVI. sz. közepe tájára von. feljegyzés].

felállatás 1. felállítás; ridicare, implintare; Aufstellung. 1596: 9 octob(ris) Ach Gergelnek fizettem hid vca kapuba egi gem chinalastol. Esmet egi teolgi fa felallatastol, az kibe az gemet akaztiak d 40 [Kv; Szám. 6/XXIX, 78 Bachi Tamás sp kezével]. 1620 Latuan . az varos Cziwreős Kertenek karos voltat, hogy keőrnwllette ninczen seővenj. Azert Quartas vrajmek az Seővenjnek fel allatasára, es megh fonatasara visellienek go(n)-dot [Kv; TanJk II/1. 298].

2. felépítés; ridicare, construire; Aufbau. 1592. Az koniha dolga feleol igi zoltanak eo kegmek .. Az koniha fel allatasanak gongia viselesere valasztottak Zabo Georgieot, Zabo Lenartot [Kv; i.h. I/1. 171]. 1618/1669/1681: Mivel Hunyadi Molnaink es töb épületeknek fel allatasara Molnar Thamasst kellett volt Váradrul ide be hozatnunk Hunyadon Santa Kata Hazat . conferaltuk Molnar Thamasnak ad utrumque Sexum minden örökségével [VhU 301 fej-i rend. Bálint deák vh-i provisorhoz].

3. kb. megteremtés/valósítás; creare; Schaffung. 1607 Azt penigh mindeneknek felette cziudallink, hogy kgmetekkel ualaki fegiuerrrel es haddal ualo meneswnkett ell hitette es hogy az haza szabadsaga ellen, (: kinek fel allatasaban mw zolgal-tunk legh teőbbet) az Orzagh romlasara mw inditottunk uolna es uinnénk innét nagy hadat Petrus P. Alvinczi Concionator Aulae suae Serenitatis mp. Paulus Eőruindj mpia Simon Pechy suae Serenitatis Testamentarius [Törzs].

4. létesítés; infiuftare; Errichtung. 1785: az Metallurgianak fell állattására Styriabol Metallurgusok hozattattak ide Thorotzkora [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 16b—7a].

felállathat 1. felállíthat; a putea ridica/așeza; aufstellen können. 1623 az Istallok fáytt vgy rakassa zepen ell hogy mihelt az Ideő Nylyk azon-toll Cziak allatthassak Rakhassak fel eőkeőot [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.j.].

2. felkelthet/építhet; a ajuta pe cineva să se scoală; auf die Beine helfen können. 1615 az Vr Isten eő zent felge beteghségemből fel allathatna es megh iauithatna [Msz; Bál. 93].

felállatott 1. felállított; ridicat; aufgestellt. 1636: Az nduar haz es keő Istalo keőzött nagyon egy uy mostan fel allatott, kapu baluany, kapu nélkül ualo, mely az első uduart terminallya [Siménfva U; JHb Inv.].

2. felépített; construit, făcut; aufgebaut. 1647: egy Uy fakból fel allatott Gabonas haz. csak fel rottak, s be sindelyeztek [M.királyva KK; BK 48/10].

felállattat felállítottat; a dispune să fie ridicat/implintat; aufstellen lassen. 1665: nem rege(n) karókat allattatott vala fel hogy be kerteltesse [Csókíva MT; Bál. 50. — *Ti. a helyet].

felállattatik; a fi ținut/pus la; aufgestellt werden. 1645 (Szabó Judit Aszony) felöllem azt mondatta, hogy nyilvan ualo hires kurua uolnek ... megh keuano(m) ..., hogy az I: masok(na)k kuaalkeppen effele szabados nyelufi embereknek peldaiokra, az Varos piacza, az pelengerre fel allattasek, ott elseoben az illetlen szauait recanallia, annak utanna nyelue ki uagattassek es az pelengerre szegesztassek [Kv Tjk VIII/4. 27].

felállhat (föl)egyenesezhetik; a se putea ridica in picioare; sich aufrichten können. 1584: (A leány) egy fat veót kezebe, es a' fahoz tamazkodwa(n) leony kezdte be az zobaba, Maga hogy be vym ha a' varost Neki attak volnais sem fawal semmiwel fel Nem Alhatot volna [Kv; Tjk IV/1. 256]. 1644: azt szinten nem lattam mikor megh ütötte az szasz gjermekek az üstgjarto Istua(n) fiat ..., hanem hogj az gjermekek meg siualkocodek ki futek az siualkocodekra ..., fel kapam az feöldreol az gjermekek s az terdere allattam ..., s ismegh le esek, mert soha fel nem alhat vala [Mv; MvLt 291. 413a].

felállít 1. a ridica/implinta; aufstellen. 1653 A palánkot melyet először csináltunk vala, kezdetük a karóját felállítani először [ETA I, 105 NSz]. 1736 (A lakodalom) másod napján az palota vagy szín előtt egy meghántott ... fenyőfa fel volt állítva [MetTr 389–90]. 1777 volt fel állítva ezen haz körül ... 320 igen jó csere karokkal s vesszővel félig felfont kert [Hosszúaszó KK; BLt 9]. — L. még HSzj ülszék al.

2. felépít; a construi/ridica; aufbauen. 1725: Az napokban jöven ide két kőmives Medgyesről s alkuvoban indulék véllek, hogy a kis kamolnámot (!) (: kit régen hogy szándékozom fel állítani:) meg csináltassam de rettentő drágások lévén meg nem alkhattam [Darlac KK; Ap. 2 Gr. Haller János Apor Péterhez]. 1806 lehetne oda egy állandó Székes malmot még egyszer felállítani? [Dés; DLt 318]. 1810 Az mely fűrészt fely is állították minden hozzátartozandójával s kés(z)ésgivel ezen megnevezett emberek négyen ... mind együtt felyállítván az említett fűrésztársaság az fűrészt; és azután providus Sipos András, minden társai és veje híre nélkül az magarátarészinek felit eladta örökre [Szárhegy Cs; RSzF 124].

3. felhelyez/tesz; a așeza/pune (sus); aufsetzen/stellen. 1839: Egy kis harang felállítva haranglábra ugyanazon háznál* [Blenkemező SzD; ETP 107. 28. — *Ti. a Rác Károly és József házánál].

4. gyalogpallót ~ bürüt/pallóhidacsát ver (fel); a face un podet; Steg setzen. 1832 Gróf Lázár Josef Ur alodialis földjeihez kötött gyalog pallot állítottál és állítottál fel a' Kis Küköllő vizén keresztül [Szentdemeter U; EHA].

5. helyreállít; a reface/restabili; herrichten/stellen. 1786 Most a josszággal vesszőt s karot hordatok, hogy a kert végb(en) lévő gyenge kertet s a major akol körül még egyszer fel állítsom

[Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1806 viz aradaskor a Szabadon menő Tutajok sokszor le rontották a' régi pallot azt a Varos mikor el bomlott 100 forinttal sem állította fel [M. régen MT; Born. XVI. 165 Szabo Mihály (42) zs vall.]. 1839 én ugyan igyekeztem hogy az több aprolékosságokatis meg szerezze, hogy állítsam fel mostani használatatlan Házomat [Dés; DLt 700].

6. létesít; iníiinta; anlegen. 1761 Azt is hallám .., hogy Portugaliában az inquisitio haereticae pravitatis megszűnt, sőt egy universalis academiát állítottak fel az hova szabad minden religiójú embernek menni tanulni [RettE 122]. 1796: a kik eo Felsége birodalmából Jönének s ezen Hazában meg telepednének, és Falut akarnának fel állítani az olyanok a mostani Adozásnak modgja szerént három esztendő alát Fejekről és Facultasokrol nem adoznak [UszLt XIII/97]. 1837 A' Város a' helybéli szegény Özvegyeknek, és oly asszonyoknak is kiknek Férjek nyomorék vagy el betegesedett és dolog tehetetlen fel segíllésökre egy intézetet állított fel [Torda; TLt Praes ir. 466]. — L. még RettE 238.

7. megteremt/valósít; a face/realiza; schaffen, herstellen. 1774 Most jobban folyt dolga*, mint ezelőtt nyolc vagy kilenc esztendővel mikor az uniót derekasan fel akarták állítani [RettE 333]. — *Ti. Major Gergely, gk püspöknek].

8. felszerel; a echipa; aufrüsten. 1736: grófok valóának a Báthoriak, de egész táborokot állitanak vala fel [MetTr 317–8].

9. fenntart; a păstra/menține; aufrechterhalten. 1793 többet akar vala a' Szászóság parantsolni, a' maga faluja határából, mint a' maga földös Ura, talám ezt a' nagy Sohonnából vett privilegiumat, akarják fel állítani másokkal edjűtt az Ötsém uram Embereiért [Somkerék SzD; Berz. 10. Fasc. 77].

10. kb. gyakorlathá/szokásba vétet; a face să intre in practică/să devină o obișnuință; in Gebrauch kommen lassen. 1772 Baytay Antal József püspökségre beküldetett volt igen vakbuzgó ember . felállította volt, hogy akik catholikusból reformátussá lettek volt, a magistratusok által prosequaltassanak, prosequaltattak is [RettE 289].

11. életbe léptet; a face să ia ființă/să ființeze; ins Leben rufen lassen. 1757 Vénen azert Kigielme ezen Comissiot minden Falub(an) az egész Falubeli népett gyűjtse össze, és hallottakra (!) publicallja, Kigielmetek s mindeneb(en) observallja; s observaltatni, s az ejjeli nappali szoros Strásállást fel állítsa [Szkr; Borb. II Pavaj Sándor vice-királybíró kezével].

12. Isten ~ja az időt Isten szépre fordítja az időt; Dumnezeul face ca timpul să fie frumos; Gott kehrt das Wetter auf schön. 1770 ha Isten az üdött fel állítja ügyeaszunk a dolog iránt látni [Eszmény SzD; Told. 29].

felállítandó 1. felépítendő, care urmează să fie construit/ridicat; was aufzubauen ist. 1737: mé-

toztassék Excellentiád Paterne szegény helységünkre tekinteni, és az k(ö)z(önse)g(e)s haszonra fel állítando hidra kívántato költség iránt ... bölcs tanácsával Consolálni helységünket [Dés; Ks 99]. 1808 Lévén ... egy felállítandó nyoltz ól hosszúsága, és negyedfél szélességű fa épüitem, ... ígertem ötven Vonás Forintokat [Kakasd MT; DLev. 4/XLI].

2. létesítendő; care urmează să fie înființat; was zu errichten ist. 1765 k.: Három szék s Miklos várszék között fel állítando Cordonrol, mely is akkor mindjárt effectualtatott [UszLt XIII/95]. 1846: Meszáros János ... 30 Rf váltó fo(rint)okra oly hozza tétellel büntetődött hogy azon tömög, a Ns Város által, a most ujbol fel állítando dolgozo haz szüksége pótlására rögtön által adassek [Kv; AsztCLev. HatProt. 16–7].

3. életbe léptetendő; care urmează să intre în vigoare; was ins Leben zu rufen ist. 1863: Ha valahol még fel nem lenne állítva a' Presbiteriális rendszer felállítando [Gyalu K; RAK 84].

felállítás 1. așezare; Aufstellung. 1854 Kaszturm^a fel állításáért^b [Kv; HG Temetési költségjegyzék. — ^cTi. ravatal. ^dKöv. a költségek részletezése]. 1859 A harangláb felállítás, megszindelyeztetése 41 r.rft. 50 kr [Szelecske SzD; ETF 107. 32].

2. felépítés; construire, ridicare; Aufbau. 1725: Brassai és Szalantai ide valo Csehbeli Acsoznak fizettem, a Monostori majorban lévő Házak, Istálló s Majorság (így!) fel állításáért fl. n. 40 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. 1784: Biro Mihály ... a Penyedi uj Hidnak fel állítására egy szál hidfát le nem akart vinni [Zetelaka U; UszLt XII. 89]. 1842 a' mostani Haznak uttza felöl valo vegiben epittsenek édgý Szobát; melynek fel állítására a' Ratz Lupucz restáns napszámjai között applaudok ezennel 30 ~ napszámokat, melyeket Ungur Lup vélle tellyessitessen az Ház fel állításán [Törzs. Dési taxálisták 75–6].

3. (fel)emelés; ridicare, înălțare; Erhebung, Errichtung. 1766 Mihelyen Susanna az A édes Anya ... apprehendálta az Actionált Fundust ... attolfogva jussa volt Susannának azon Fundust a' közepin hosszára edgyik vegitől fogva a masikig két felé hasítani, és köz kertel Distingválni, vgy Testvéretis Sárát fele köz kertnek fel állítására adigálni [Torda; TJK V. 306].

4. felrovás; așezare; Aufstellung. 1783: fogattam meg Prust Adám áts Pallér eő kegyelmét a Szt Andrási vendég fogado ház Szarvazattyának fell állítására [Déva; Ks 107 Vegyes ir.].

5. helyreállítás; refacere; Herrichtung. 1747: az Pap háza el égvén, annak fel állítása alkalmosságával hozatott az Falu vagy négy szál fát az kérdésben forgo Erdőről [Cintos AF; Szentk. Gesán György (56) sz. vall.]. 1794 Most pedig ezen az Héten egész erővel azon romlott Pintzenek fel állítására állítottam a jobb Mester Embekeket [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1805: A Könyörgő Társaság ... azon Sinor mereteket Nem követte és a Birák ... a Rendet al-

tolhagokat annak megtartására nem szorította s ma sem szoritya ..., ennel fogva a Jo rendnek fel állításához ambar keves remenségem légyen ... az Const. Citalt Articulusait a Mostani Környul allasokhoz kepest ilyen Magyarázottal helybe alítani kívanom^a [Torockó; TLev. 9/38. — ^bKöv. a nyil].

6. '?' XVIII, sz. eleje Adtam az mentem(nek) fel állításáért flor. H. 35. Meg tsináltatásáért flor. H. 2 [Kutyfva AF; Törzs].

7. létesítés; înființare, deschidere; Errichtung. 1708: Az Korcsoma fel nem alléthása felől a' Kallyibaknál kgltek ream valo nehezseget ur(am) szemeremel és szomorian ertem [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1745 Hogy az Uy Tordai ökör pásztor(na)k, marháját ki ki eleiben adgya, és a Conventio szerint fizessen, ..., minthogy meg edgyezett akaraból vólt ezen Pásztorságnak fel állítása végezettett [Torda; TJK II. 24]. 1774: Gyarapithatták volna az Uraság jóvedelmét ... Fogadó fel állításával [Szentdemeter U; Llt Vall. 119]. 1878 gondnok indítványozza az ugy nevezett kalandos társaság felállítását [M.bikal K; RAK 339]. — L. még HSzj szabó-céh al.

8. megnyitás; deschidere; Eröffnung. 1784: (Az erdőt) még a' Szekerembí Bányák fel állítása előtt fogta fel néhai Boldor Máris es kezdette irtani [Szekeremb^a H; JHb XXXIII/36. — ^bKésőbb: Nagýg].

9. ki/elállítás; echipare; Ausstattung. Herstellung. 1741: Felettébb incom(m)odál Sokszor a Marschus ordinatioja a Szegénység oeconomijának etc. Ez illyen Marschualis ordinatio, az Marschualis Szekerek(ne)k fel állításában Cessalván, respiriumot e rezne magában minden Falu, és oeconomijához akadály nélkül láthatna [H; Ks 101].

10. felszerelés; echipare; Aufrüstung. 1745: A katonak fél állítása en(n)yiben vagjon, minden nyilás paraszt ember akár Jobbágy akár Sélér 2 Rs forint [Vasassztivány SzD; Ap. 4 Zilahi Balog Pál Apor Péterhez].

11. megindítás; pornire; Einleitung. 1670/1790: Törvény remediumokkal valo fel állításroll. Vegézék asztis hogy ha valaki perit absentálná, peressivel Szembe nem mehetne, három rémiduál állithassa fel perit [Homoródsztpál U; WLt].

felállíthat 1. felépíthet; a putea construi; aufbauen können. 1831: ha Dedrád^a a munkának tökéletesen utánna áll, és a fákat a Lütz víze mellé szállíttya, akkor álván elő az áts pallér, az egész Hidat 7. Hetek alatt felállíthattya, innen fizetése téssen 94 Rf 30 xr. [Torda; TLT Praes. ad nro 340. — ^bK].

2. ki/elállíthat; a putea prezenta; ausstatten/ herstellen können. 1739: Excellentiaknál Ngotk-nal elégséges bölcsesség vagyon, jobb(an) fel tanálhattya Excelltok Ngotk miképpen lehessen ezen v(á)r(me)gyét könnyebíteni, mért annyira jutott hogy jo Falu a ki volt az előt, egy szekeret

fel ném állithat, a nyavalyás emberek teheneit fogják a járamban [H; Ks 99].

3. újraindíthat, felújíthat; a putea reîmprospăta; wiedererwecken/erneuern können. 1670/1740: Törvény remediumokkal való fel állításról. Végezék asztis hogy ha valaki perit absentálná, peressivel Szembe nem mehetne három rémidiummal állhassa fel perit úgy mint üdö vétséggel, ujjabb felelettel és Prokator hivatalal ezen kívül több remedium nem engedtetik [Homoródsztpál U; WLt]. 1719: a' mit eddigh költöttünk asztis tartozik refundalni, a' mellyet penigh Szilagyi Mihály Ur(am) posthabealna, es p(re)stalni ne(m) akarna, tehát a' B: Céh ezen Causát fel állhassa, es megh indithassa, es proseqvalhassa eo kglmét [Kv; AsztC]k 110].

felállíthatás létrehozhatás; posibilitatea înființării; Möglichkeit der Zustandebringung. 1844: egy Megyei Kisdéd ovó példány intézetnek köz költségen léendő fel állíthatása iránti terv dolgozására ki nevezve volt Bizottmány Jelentésit meg teszi a következőkben [UszLt XI. 85/1. 60].

felállítódik felállítatik; a se întemeia; errichtet/aufgestellt werden. 1771 ha az Árvák (így!) és Spotály ... fel állítodnak ... maradjanak ezen Legatiok úgy a' mint Legaltam az Árvák és Ispotály számokra [Kv; KvRLt IV. 14].

felállított 1. ridicat; errichtet. 1668: absolute potentia median(te) botokal, vas villákal, Feyszék, puskával, az en fel állított seóvénye(m)re jöttek hatalmasul vágták holot ... potentiarius-kodások Nemesi szabadságom(na)k ellene va(gyo)n [K; Ks 65. 43. 10].

2. kb. felszerelt; montat, pus; aufgerüstet. 1848: Kozma Imre Ur Fő Ispányi hivatalába lett bé iktatása alkalmával fel állított világító piramis [Dés; DLt].

felállítat 1. létesített; a dispune să fie pus; errichten lassen. 1734: az Strasálast Nemes Városunkb(an) fel kellett állíttatnunk úgy-hogy minden nap egj étczakával míg el kerül a Város, őtt helyen ugymint a Piaczon, a Hidon, A Szamosujvár fele be jövő Kapunál, a Borsos Utczaj Kapunál, és Akna felől s Kodor felől bé jövő köz helynél tartoznak 10/10 Embert; egj egj helyre két két Embert állítani [Dés; EHA]. 1769: Az mostani üdönek Nehéz Circumstantiaira Nézve, hogy a Pestis, és Dög Továb ne terjedne, el Rekesztő Lineákat állíttatván fel meg porontsolta, hogy az ilyen Lineakon által menni erőszakoson sem Nemes sem paraszt ember ne bátorokodgyék [UszLt XIII/97].

2. gyalogpallót ~ bürüt veret (fel); a dispune să se facă un podet; Steg setzen lassen. 1832: Grof Lázár Josef Ur allodialis földjeihez kötött gyalog pallot állítottál és állíttatál fel a Kis Küköllo vízen keresztül [Szentdemeter U; EHA].

felállítatás ridicare; Aufstellung. 1867: A hangláb anyagja és felállítatása frt 12 kr. — [Mézóméhes TA; ETF 107. 32].

felállítathat 1. felemeltethet; a putea înjgheba; aufstellen/errichten lassen können. 1844 Tisztelettel instállyuk a' Tekintetes Tanátst, méltoztatna fel hozott igazolásunknál fogva, nekünk megengedni, — hogy az érdekelt kitsiny Boltat meg tsínáltatva — a kenyeret áruló helyeinkre a' piatzon felállíttathassuk, — melly a' piatznakis díszére lenne [Dés; DLt 1366].

2. létesíttethet; a putea înființa/deschide; anlegen/errichten lassen können. 1873: ha kedve lészen a' tserére méltoztassék Biro Triff Ignátot authorálni, vagy ha ötet nem authorálhatná küldendő levelében nekem meg engedni, hogy a Fogadot a' kedves Bátyám Uram helyére fel állíttathassam [Dicsősztmárton; RLt O. 3 Gyárfás Ferenc Weress Sámuelhez].

felállítathatás helyreállíttathatás; posibilitatea de reparare/restabilire; Möglichkeit der Wiederherstellung. 1802 a' Gátnek el vagatása napjától fogva ... annak a' mái naptól intézendő fel állíttathatása napjaig egészszen, mennyit erő kára lehet a' Felperes Báronissa Aszszonynak? [T; BLt 12 Végla Horváth Gáspár szb kezével].

felállítatik 1. létesíttetik; a se înființa; ins Leben gerufen werden. 1841 Ezen punktumoknak és conditioknak megmásolhatatlanul való megállására adjuk ezen obligatoriánkat, egyik a másíknak futuro pro testimonio nemes céhünknek usuális petsétjével is megerősítvén: ... Mely dolog^b állíttatott fel ezen becületes ifjak idejében^o [Dés; DFaz. 40. — ^oTi. a fazekas ifjak írásó társaságáé. ^bTi. az előbb jelzett társaság. ^oKöv. a nevek fels.].

2. helyreállítatik; a se restabili; hergestellt werden. 1758 Tit. Mihálcz (!) Péterné Abaffi Soffia Asz(o)ny . kívánta hogy egészen el vágattatott gátyát felköttethesse annyira hogy Malma meg indulhasson Replicalt Mihálcz Balás Ur(am) hogy azt kívánnya hogy mostani állapottyában maradjon azon gát, mert építendő Malmának s Joszágnak p(rae)judiciumára leszen ha fel állíttatik etc. [EMLt]. 1796 Én is azt akarom hogy Törvényesen a T. Tiszt urak által rectifiáltatván a régi Limita(ti)o fel állíttassék [Ádamos KK; JHb XIX/55].

3. kb. megnyitattik; a se deschide; eröffnen werden. 1688: az Varos Korcsomája fel állítatik és az Varos Czegere ki t t tetik [Dés; Jk].

4. kb. eltámasztatik/támogattatik; a se propti, a fi proptit; aufgestützt werden. 1694 van egy Toronyhoz ragasztva csináltatott keőtes fakbol allo ütő oranak az Labja es Tartoja, kinek is Also resze el rothadván, most vj erős Tölgy Fa darab Sztömpőkkel fel állíttatva restauraltat de vgyis az Lab fai igen el sorvadtak [Kővár; JHb Inv.].

5. állítatik, rendeltetik; a fi delegat; beigeordnet werden. 1722 Curator legyen minden helyeken, a' Megye pénze — s — bonumi conservatiojára — s erogatiojára. Választott emberek is állitassanak fel az Ecclesiakban, ugyan azok közül capax Curatorok [Hagymásbodoni (MT) ekl. könyve. Cons. hat.]

6. ? kb. rendbe hozatik; a fi pus in ordine; in Ordnung gebracht werden. 1699: Ezen udvarházhoz való az Hid'astol való jövedele(m) is, de circiter) esztendeje hogj el bomlott s meg fel ne(m) állitatt [Gáldtő AF; LLt].

7. kb. megvalósítatik; a se realiza/implini; verwirklicht werden. 1770 A városokon házak, pincék, istállók felmérettek s új impositiójuk léssen. A városak classificáltattak ... Mindezek ha felállítatnak, lehetetlen, hogy subsistálhasson se nemes, se parasztember, s valaki svadeálta Őfelségének, de nem javát, hanem kárát kívánta [RettE 224].

felállítatott 1. ridicat, fácut; errichtet, aufgestellt. 1763: Ezen udvarba menek bé dél felől egy régi hitván s már a földnek színén egészen ki rothadatt, negy tsere fabol fel állitattott, és délre hajlott, s regi sendelyel meg fedettett két felé nylo kötött galam bugós Kapun [Hortobágyfva SzB; Born. XXIX. 19 Néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 12].

2. felépítettett; construit; aufgebaut. 1841 gyalog katona Botár István amely helyet kaszálónak fel akar fogni a közönség legőleinek (!) megszorításával, meg ne engedtéssék; és a bírának szoros kötelességévé tétetik, hogy az otton felállítatott csűr elhányottassék [Taploca Cs; RSzF 175].

felállítattathatik helyreállítattathatik; a se putea repara/reface; hergestellt werden können. 1721 Ha egész állapotra felállitattathatik eza Malom 900 véka elegyes Gabonát be hajt [Szászfénes K; BethlenKt Mikes conscr.].

felálló 1. felfelé álló; care se ridică; nach oben stehend. SzK: ~ szarv. 1690 Beres Őkrök. 1 Sargha Fel allo Hegyes Szarva, 2 Barna, Boghar Szarva 3 Kesely, Buta Szarva 6 Kek, Konya Szarva 7. Fejer Fel allo Hegyes Szarva [BK. Kentelki (SzD) inv. 14—5]. 1697 Bérés Őkrök Kormos fel álló szarvaj [Almakerék NK; UtI] * ~ szarvacska. 1697: Tino . Tavaly Kek Barna fel álló szarvacskaj [uo.; UtI] * ~ szarvú. 1681 Az Milványi* megh holt jobbágy-
<omnak> ... Jánosnak maradtott eőkre negy egyik fel álló szarvu egyik rőt fel allo hegyes szarvu [RLt 1. — *K]. 1739: Egy fel álló szarvu kék szőrű Tehén [Torda; TjK I. 165]. 1769 kik verték rontották őszve egy fel allo szarvu barna szőrű őkrít? [Tarcsafva U Pf]. 1815 fejer szőrű fel álló fejer szarvu őkór [Marosnémeti H; CU].

2. kb. előállítható; care poate fi prezentat; vorführbar. 1600: Deliberatum hogj vtraq(ue)

pars fel allo bizonsagokkal bizonichon mint hogj az lewell erőtle(n) a kit p(ro)ducaltak az J. [UszT 13/48].

felálogat felállítgat; a ridica/infige; nach und nach errichten. 1727: a' Tonak belső reszi tölgy fa deszkával fel álogatva meg vagjon padolva [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 25]. 1789: karoimat a pitvarban fel álogatva meg tanáltam [Dés; DLt].

felálogatott felállítgatott; ridicat, pus; nach und nach errichtet. 1736 (A) Veteményes kert tsak olyan mintha tsak egy Corpusba volna, mert amelly Cserefa talpokra fel álogatott ritka Deszka kert egy mástol meg választotta szinten Semmivé leszen el avult [Várhegy MT; CU XIII/1. 87]. 1772: (Az) Épületnek napkelet felől való végibe az Udvarnak Északfelől való szegelete sűrű fell allagatott fenyőfa vesszőkkel veteményező Hellynek el vagyon rekesztve [Kozmás Cs; BKT Mikes conscr.]. 1801 fel álogatatt létzek [TL].

felannyi feleannyi; pe jumătate atita; halb so viel. 1764 bizony jó lenne azt statuálni, hogy mihelyen a jólelkű ember eféle enormitásokat tapasztal valakikben, mindjárt lenne szabad kikapuzulizálni, bizony felannyi gonoszság sem menne végbe, mert .. inkább szégyenljük az emberektől, mint az mindeneket tudó Istentől a bűnnek cselekedeteit [RettE 162].

felaprit apróra vagdal; a tăia în bucăți; zerkleinern. 1779 Gramma Todor . fenyegetődző szokai azt mondá az halásznoknak hogy mingyart egybe vagja az hálott fel apritván az hálott [Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Puj (60) jb vall.].

felárad megárad; a se umfla, a crește; an-schwellen. 1585: Berzete Myhalj Koloswary Balint Herczeg gaspar Barat Peter Keomywes Ferencz (vallia) az gergelj vram Towa farkaban vagion valamj Rekez de My vgy Jteltik hogy Mykor az gergelj vra(m) vyze fel arrad, megy kerilbety azt az Rekezt [Kv TjK IV/1. 430a].

feláradás 1. áradásos vízállás, (meg)áradás; creșterea apei; Überschwemmung. 1749 nevezett Malomnak Nem tapasztaltuk . olly magossan való Gáttjának fel kötössit mely miatt a Küküllőnek fel áradasakor valakinek kárt Causalna | az miolta az K: Sz: Mártoni Malmot építettek, és Gáttját fel vetették azt tapasztaltuk, hogy az Gát miatt fel dugodni kel az Viznek az olta Korod közöt is Lankásobban foly a Küküllő vize, dé hogy annyéra fel dagasztotta volna vizet hogy eo Nga korodi Malmának kerekai ... az két hatulso kerék nem foroghatott volna fel áradasakor is az Küküllőnek [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4].

2. ~ában áradóban; in creștere; in Anwachsen/schwellen befindlich. 1770: az Küküllő az

oculatiokor fel aradasaban volt [Dombó KK; JHb LXVII/145].

félaranyos félig aranyozott (ezüst); (argint) pe jumătate aurit; halb vergoldet(es Silber). 1585 Egy fél Aranyas kupa, Niom U 1 p 8 [Kv; Szám. 3/XIX. 1]. 1598: Az en leanyomnak Ilonának hattam . . . egj eoszue jaro Aranyos kupat, egj fel Aranyos kupat, kin kos feo vagion | Gerendj Istuannak hattam . . . egj fel Aranyas kupat, egj ewst poharoczkat [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1629: Egy teoreott sima fél Aranyas kupa nyom. m. l. p. l. egi kis teoredek Ezwtel aestim: ttf 27 [Kv; RDL I. 143]. 1677: Kisannának jutott egy fél aranyos kupa [Kv; i.h. 155b].

félárjában féláradóban; pe jumătate crescut/umflat; halb angeschwollen/gewachsen. 1702 mivel most csak fél árjában van az maros vize, tehát nagjab és egész árjában többire az egész Sz: Györgyi* also felső határ, Libáncs periculumában léssen [Bál. 86. *Ti. a marossztyörgyi (MT)]. 1770 a mikor oculáltatott ezen Királyfalvi . . . malom a Küküllő nem szállott volt úgy meg mint most, hanem a Küküllő még nagyacska volt, úgy hogy cir(citer) Lehetett fél árjában [Királyfa KK; JHb LXVII/95–6].

felarat learat; a secera; (ein)ernten. 1674: Harom Földet kétszer meg szantanak, Praedikator magvaival bevetik, Fel arattyak, be hordgyak jo üdöb(en), mind az al(ta)l az Fel aratasa gratuitum [Somlyóújlak Sz; SzVJk 63]. 1778 Tavasz buzat aratam 32 kalongyat az többi aratatlan, az rosat fél aratvan löt 24 kalongya igen jo [Szentpál K; TKI Mihály Deák lev.]. 1722 k.: Proventus Pastoris sem a Buzat sem a Zabot fel nem arattyak, de be hozzak [Abafája MT; GörgJk 163]. 1764 én már abból* Isten jóvoltából kevés gabonámat fel arattam [Bethlen SzD; Ks 8. XXVIII. 12. — *Ti. az említett földből].

felaratás learatás; secerare; Ernte. 1674: Harom Földet kétszer meg szantanak, Praedikator magvaival bevetik, Fel arattyak, be hordgyak jo üdöb(en), mind az al(ta)l az Fel aratasa gratuitum [Somlyóújlak Sz; SzVJk 63]. 1750: Pap Mihály kéréllő szóval kérte az jobbágy aratókat hogy segítsenek vagy két darabotska búzájának felaratásában [Perje Sz; Told. 3].

felaratódik learatódik; a fi secerat; (ein)geern-tet werden. 1840 a' természet törvénye nem azt tartja hogy lesse el mig felaratódik* [Dés; DLt. *Ti. a gabona].

felaratat learattat; a dispune să fie secerat; (ein)ernten lassen. 1722 k.: ha az Ertsei Határra vetik a' Parochus maga arattatja fel 's hordja bé [Unoka MT; GörgJk 161]. 1725: Becski Miklos Uram . . . egj darab szántó földemet . . . meg szántotta s bé vetette, az után fel arattatta s mind dézmasztol elis vitte [M.köblös SzD; RLt].

felaratatás learattatás; secerare, secerat; Ernte. 1750 Hoszszuaszon* lévő Búzájának fel arattatását el végezvén [Told. 3. — *Sz].

felárkol körülárkol; a înconjura cu şanturi; unschanzen. 1762: ezen utrizált szőlő földis Darabas Miklosek szomszédságiban vagyon, Melyetis egy szegény Erdélyi ember árkölt volt fel [Perecsen Sz; IB Reg. IV. 76 St. Kulcsár (64) jb vall.].

felás 1. beás; a îngropa/înfige; eingraben. 1582 Esmet weottem ket teolgyfat tamaznak wargalükachytol d. 28 Az zolgaknak hogy az tamazokat fel astak es az talpok ala keowet teottek. az achyoknak is ettzeris mazzoris borra walot attam d. 35 [Kv; Szám. 3/V. 29]. 1588 23. 9br(is) Az mely Chakanyokat keolchieon kertek volt, my kor az kapw balvanyokat es Sarampokat fel Astak teoreott volt el (így!) [Kv; i.h. 4/I. 43]. 1685 e. Asztag lábak fel ásva Nro 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 10]. 1732: ezen gjümölcsös kertben fel ásva egj árnyék órának valo faragott kö [Kóród KK; Ks 12. I]. 1714: midőn azt* fel ásták, mint hogy a' Fundamentum Szegeletinél ásták a gödröt, . . . tartott tőlle a' Nagy Atyám, hogy az Háza Fundamentumainak Szegeletit meg gyengitti [Dés; Ks 79. 29. 280 Sz. Czegői Balog Sigmond vall. — *Ti. a kapufélfát]. — L. még RettE 99.

2. kiás; a dezgropa; ausgraben. 1582: Jgiar-tho Janos . . . vallia hallottam Zeoch Martonnenak Igiarto Georg leanianak zaiabol hog Monta aztis hog ha most vgmond fel Asnak Az Aniamath, tehát vgia(n) tudom hogy ketteo hasadwa talalnak [Kv; TjK IV/1. 73–4]. 1620 Az Arokból az fwzfakat vagdalliak kj, es így az arkot megh zelesitwe(n), az feoldet mind ket feleől assak fel, es hordgiak kj az Arok zelire [Kv; TanJk II/1. 293]. 1843 Mikor a Bottyán Minya Kuttyát fel ásták panasolta nekem a Menyem, hogy vén Bottyánné azt mondotta volna, hogy ha Kis Sigáné oda megyen rudollyák ki, mert miattom ásták fel a Kutat [Bágyon TA; KLev. Özv. Kis Mártonné (50) vall.].

felásás beásás; îngropeare, înfigere; Eingrabung. 1792: Az Temeted kert Ayto ket mellieket megh fontak Tapasztottak, es valamy fakat ot fel asatol 2 Embernek fizettem f o d 24 [Kv; Szám. 5/XIV. 151 Eppel Péter sp kezével]. 1770: (A) helyetskét ki járák, és metázták kövek fel ásásával felyülről lévén a szőlőjek, alolrol pediglen a kövekkel ki jedzet helyetteske [H; JHb XXXI/17. 4]. 1794 nem emlékezem, hogy pénzen vett volna fákat azon Székér Szinhez, az agasok fel ásására, és szarvazat fel emelésére [Mezőmadaras MT; BKGazd. Mezőmadaras. St. Szép (28) lib. vall.].

felásat beásat; a dispune să fie îngropat; (hin-)eingraben lassen. 1586 Sigmond vram megh Jeowe es wgy Asata eoys Emytt Amott agasokat

fel, es azokott hanyatta volt el Kemeny Istvanne Azzonyom [Kisfalud (AF v. MT?); JHb XX/48]. 1625: Samúel Jaraj Ura(m) kere arra Engemet hogj az pincze Eleiben asatnek valami fat fel [Kv; Szám. XXX. 18]. 1751 közönséges Nagy ország uttyáig ki tsinálván egy Metát, 'a hol lehetett Ekével meg borozdoltatván, a' hol pedig meg borozdolni nem lehetett bizonyos élő fákat meg keresztetettvén, és a' mellett bizonyos Tsutkokat is fel ásatván [Koronka MT; Told. 31/4]. — L. még RettE 222—3.

felásatott beásatott; ingropat; eingegraben. 1586 Aztis lattam mert egywt voltam Kemeny Istwanne Azzonionnal, hogy Eo hanyata le Az Balattfy Sigmond fel Asatott Agasitt Az peres feöldről [Csapó KK; JHb XX/48]. 1784: Josika Daniel Ur eö Nsga Nogyer nevezetű kaszáloja ... az Aranyi határhoz tartozik ... az mostani Palusiak által ki nyomozott metáig, és a regi osztálykor fel ásatott kövekig [F. nádásd H; JHb XXXI/51. 7]. — L. még RSzF 143.

felásatlat kiásatlat; a sápa (un şant); ausgraben lassen. 1775: láttuk mük is az el múlt őszön ... Simon Gábor özvegye hogy egy darab sántat a Csűrös kertének végében az Exponens Ur eö Nagysága fölgye felet fel ásatatott [Marossztyörgy MT; MkG 36. 5/3].

felásatlatik beásatlatik; a fi ingropat/ridicat; eingegraben werden. 1829: ezen régi határ kö a' régi helyéből kivettvén más ujjabb helyre ásatatott fel és nemis olyan állásba a' mint régen állott [Csókíva MT; TSb 24].

felásott 1. beásott; ingropat, ridicat; eingegraben. 1732: Mely Nms Curában mennek bé, a Falu felől, földben fel ázott más fél kapu záben, fa sarkon s horgon nyilo Széllyes Sövény kapun [Szászsztyjakab SzD; TSb 51]. 1733: a két Fa közöt a Rét közpéb(en) egj fel ázott követis láttam [Hévíz NK; JHbT]. 1756: számláltattak meg a Ház körül fel ázott hosszú Bíkfa Gerendák, vagjis Boronák [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 16].

2. feltört; desztelenit; aufgebrochen, brachgepflegt. 1782: mindenik Gyeptől fel ázott és egészen Ujjan épült Szőlők [Dombó KK; JHb XIX/22. 15].

félátlat félátlasz (félselyem-fajta); tesäturá jumätate atlatz (un fel de mätase); Halbatlas (Art Halbeide). 1576 Wagon egj darab fel Atlatz weres mynt egy mas fel Syngh [Szamosíva K; JHbK XVIII/7. 8]. 1620: Selyem marharul ... Egy sing Aranyas Atlatzról f — /20. Egy vegh karmasin Atlatzról f 4/ ... Egi singh kez Atlatzról f — /5. Egy vegh fél Atlatzról f — /50 [Kv; KvLt II/69. 7—8 Vectr]. 1688 Selyem Matériaról ... Egy sing Aranyas Atlatzról — /30 ... Egy sing Karmasin Atlatzról sz — /15. Egy sing köz Atlatzról f — /07 1/2 Egy vegh fél Atlatzról f — /75 [Mv; BfR Vect.].

Szk: ~ *cipellös*. 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az Azzon' Thar hazaban. Egi rakot ladaban uagion ... Egi fejer fel atlatz cipelleös jdest No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33—4].

felázik ázástól fellágyul; a se desfunda; aufweichen. 1825: az Ut fel azván fel ölnyire bé vág az Szekér békotort [Dés; DLt 778].

felba bársonyfajta; un fel de catifea; Felbel. 1770: 3. Sing vereses feba [Gyf; Berz. 7 Fasc. 69. 1] | 2 Sing Teczin Posztó 2 Sing fekete felba 1 Sing felba [Told. 74]. — A szóra és jelére 1. EtSz.

felbakócaz bakócat (fakószekeket) megrak; a încărca un car neferecat; unbeschlagenen Wagen beladen. 1833: mikor el mentünk az Erdőbe, a Bakotzákat mind el hagytuk ... az hol jo fával, jól megrakodtunk megrakodva levontattuk éppen a faluba, ott úgy bakotzáztuk fel, hogy könnyebben mehessünk Martonfalvára" [HSzjP. — *Kézdímartoníva Hsz]. — A jel-re nézve 1. MTsz, EtSz *bakóca* al.

felballag felsétál; a merge 'plimbîndu-se; herauf/hinauf spazieren. 1634: fel Ballagank az Balogh Mihály kertj mellett, az Barom vasarra | Gombasi Istvan fel ballaga az Balogh Mihály kerti mellett az Barom vasarra [Mv; MvLt 291. 21a]. 1805: 8 után fel ballagtunk a Particulába [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 108].

felbarázdál 1. határbarázdát húz/von; a trage brazdă de hotar; Grenzfurche ziehen. 1694 Hogy pedig az határ(na)k osztásához közönsegesen nyultunk ... egy darabot köz hely(ne)k hadtak, mely(ne)k is barázdálása kezdődik az údósbik Vas György Ur(am) csűrös kertinek felső szegeletin kívül egy kis Vermen fel borozdolva, az Vasarhelyre menő út(a)n által [Mezőmehes TA; Wass]. 1745 ezen Praedium^a .. felis van osztva és barázdolva [M. bece AF; Told. 18. — *Praedium Solymos; később: Kis-, majd M. solymos AF]. **2** '?' 1765: ezen darabotska szántó földet, a' kinn állunk, minekelötte felszántatott volt mind az Mlgs Exponens Ur eö Nsga Eleje kaszállója volt, hanem hogy Titt. Zeyk Urak fölgjének vége mindenkor fel barázdálta, ugj azután szántattatta fel ö Nga [Haró H; JHb XXXIII/19].

felbarázdáltat határbarázdát húzat/vonatt; a dispune să se tragă brazdă de hotar; Grenzfurche ziehen lassen. 1843: A' Kérdés alatt lévő porondos helyet ... néhai Mlgős Béli László Ur — mint akkor szabad Helyet ... akkor D(omi)nalis Birája Köndra Nkával fel Borozdoltatta volt — s azután — ez előtt mintegy Kilentz Esztendökkel Deresztvét építvén rája — ujra Kránga György d(omi)nalis Biroval felborozdoltatta [Bodola Hsz; BLt 12 Molnár Györgye (60) szolgáló ember vall.].

felbecsülő felértékelő, túlbecsülő; care supra-evaluează; überwertend/schätzend. 1830: mind a' csupa szabad tettések szerint procedalo exequutorok (!) mind pedig a' dolgok érdemét vagy igen fel vagy igen alá betsülő betsűsök által külföldb féle és a' perlekedő Feleknek kárt okozó rendtelenségek csusztattak bé [Kv; Borb. II gub.].

felbecsültethet felértékeltethet, vminek az értéket megállapíttathatja; a putea face să fie evaluat/estimat; bewerten lassen können. 1678: eze(n) szölloket .. Fel ne böcsültethessek es Arat le tennek is kezekhez ne valthassak [Szilágycseh; SzVJk 126].

felbecsüz kb. (az alperes okozta) kárt felbecsül; a evalua/estima paguba (pricinuită de pirît); (von dem Geklagten verursachten) Schaden abschätzen. 1617 Mikor zanthot volna kj tiltatta pechettel az Inctust Thorvenyre kellett fel Bochuznom [HSzj szánt al].

félbehagy 1. befejezetlenül hagy; a lása neterminat; mit einer Sache aufhören. 1587: Az Buza kalongyalasra fogattam hatt olahott Mywel hogy az Jobbagyak felbe hagyak [Kv; Szám. 3/XXXIV. 10]. 1595 Nehezlik varosul eo kgmek, hogy az kinel restantia vagion ... illien keserves wdeokban zwksegh idejen fel Nem Zedik Zamweweseket felben hagyvan Azert kerik varosul biro vramat eo kgmet, hogy meg inchie az Zamweweo Vraimat, ereoltesse az teljes zamwetelnek el vegezesere eo kgmeket [Kv; TanJk I/1. 256].

2. abbahagy; a conteni; etw. bleiben lassen, unterlassen. 1597 Chizar Peter ... wallia ... thúdom azt hogi fogot embereket hittak wala az Andras kowach marhaia es ioway megh bechewlesere, kik mikoron az bechewheoz kezdetek volna, Gal kowach ... megh haborodek Stomp Ianossal mert ew le akarya wala az Arwak rezit tenny es az Arbitereknek felbe kelletek az bechewt hadny [Kv; TjK VI/1. 43]. 1628 Azert kezeket be adtak hogi ez el Jnditando Causat Matte vra(m) ellen felben nem hadgiak hanem vegigh urgealliak ... Mert ha felben kezdik hadni es Matte vrammal törveni elöt megh bekellenek az Papnak Dijan maradnak [SzJk 25]. 1629 az hugais perle de az Czak felbe hagyja az pertt [Mv; MvLt 290. 174a]. 1735 Groff Teleki Páll Vram igen nagyon pirongotta az Mester embereket ilyen szóval, miért hagyátok félben az én dolgomat, holott én néktek meg fizettem s fizetek ennekutanna is az alkalom szerint [Nagysomkút Szt; TKI Kis János (54) jv vall.]. 1770 Bodó Pállnak Testvér huga szolgálója lévén a Méltóságos Udvarnak (rae) tendálta az szegőtséget melyis volt 6 یدست hat Mforint [Madéva Cs; Ks 65. 44. 13]. 1794: A Czibre éltél félben hagyván ilyen bizanságot tett* [Aranyosrákos TA; Borb. — *Köv. a nyil.]. 1782/1799 A Méltóságos Groff Ur Jobbagyai ... az éhezés miá tehetetlenek, s

erőtelenek lévén az ő nagysága Jobbagyai félbe hagyták a munkát az Istájon* [Torockó; TLev. 5/16 Transs. 380. — *Egyik torockói vasbánya]. 1800 leg ottan haza érkezék Pinta Andrásné Aszszonyomis, a Mentét áruban botsatotta, alku-doztukis ugyan, de Nékem nem tetzven az alkalmat félben hagytuk [Torda; TVLt Közj. ir. 362]. 1840: oljan kevés kedvem vagyon mind ezekhez, Látván a fiaim gondolkodásokat is, hogy jo szível mindent félben hagjok, bár mindenemet által adhatnám nekik, s csendesesen meg huzván magam nyugodhatnék [JHb Jósika János lev. Bécsből]. — L. még ETA I, 52.

3. félbeszakít; a intrerupe; unterbrechen. 1640 Michael Szekj Rector Scholae Bettleninae* Tőreők földén Bekesen Mestersegen lakua(n) ez-tendejet felben hatta, egi embert agiot útven sallariomaban huz Tallert fel veven anal onnet el szeőköt [SzJk 52. — *Bethleni (SzD) iskola-mester.], 1724: Világos dolog Tar János Ur(am) circiter négy vagy eot holnapokig olyan igye fogyot, el esett, gyámoltalan utolsó állapottyában viselte gongyát Tar Andrásnak ... mikor meg holtis minden dolgait félben hagyván tisztességesen el temettette [Asz; Borb. I]. XVIII. sz. kőz. Mester Legény pedig tartozik mives nap a mihelyben szorgalmatosson dolgozni a munkát pedig félben nem Szabad hadni imitt amott járn [Kv; FésüsCjk 4]. 1769–1770: Én rettegi és kisbudaki Rettegi György minekutána egynéhány esztendőre más volumenbe holmi dolgokat feljegyztettem volna, ezelőtt mintegy két esztendővel félbehagytam, mivelhogy megbetegesedvén életem továbbterjedését nem reményltem [RettE 215]. — L. még i.h. 109.

4. felhagy vmivel; a renunța la ceva; aufhören. 1739 Kedvetlenül értettük, hogy az Isten haragjának engesztelésére s duplás ostorának elfordítá-sára rendelt böjt nem kezdett volna observáltatni, sőt sok helyeken magok a tisztek és az első rendbeliek hadták volna félbe, scandalisálmának vendégeskedéssel, musikáltatással, tánczokkal, melyből példát vett volna a község is, holott az ily publicum edictumoknak ... observáltatni kel-lene [SzO VII, 398–9 gub.].

5. (egyezségtől) eláll; a retracta o înțelegere/învoială; (von der Übereinkunft) zurücktreten. 1758: Minnyájan mi nekünk kezét adának Sub Vinculo flr: hg: 20, hogy minden ítéletunk(ne)k, általunk Celebrando Divisionak meg állói lész-nek, félben nem hadgyák, fell nem rugják [Asz; Borb.].

félbehagyat abbahagyat; a dispune să lase intr-atita/să intrerupă; unterbrechen lassen. 1772: Ityim hozzáis fogott a' dologhoz, három hetet dolgozottis a' Malom körül ..., hanem hogj szor-gatta a' dologgal, meg haragutt Todor reá, s félben hagyatta a' dolgot véle [Kük.; JHb LXVII/240]. 1785: En Bentzentzen félben hagyattam a Mester emberekek a munkát, mert több kárt láttam benne, mint hasznat [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev.].

Ha. 1765 félben hagyatatt [Vingárd AF MúzRadák. Tomai László kijegyzése].

félbehagyhat a putea intrerupe; mit einer Sache aufhören können. 1589/XVII. sz. eleje Seöt ugy anniera ne hagiassak itt ez Varosi miuet felben*, hogy ha aszt az mestert az Feiede(m) szwksegere vagy Varosera kenszerítették volna, de mégis más mestert io ok es alkuuas alat az Ceh Mesterek szorgalmatosan kesedelem nélkül rendeliene mind addig az migh ott az epwlet végben megien [Kv; KőmCART. 16–7. *Ti. a kőműves mesterek].

félbehagyott abbahagyott; intrerupt; unterbrochen. 1649/1650 Razma(n) Istuan alias Adam keouetet volt ennek előtte három Eztendőel Mester remeket, és mint egy fel reszent munkaloduannis raita, miczyoda okokra nezue Remeket felben hatta, Mostan gondolkoduan magaban ket beczületes Cehbeli Attyankfia altal keruen az Cehet hogy eo neki, az előbbeni felben hagiót Remeket, engednek meg, hogy keszitene el Cehwl eo kglmek igy deliberalanak felölle, hogy vagy az felben hagyott Remeket el bonczya es vionnan kezdgie czinalni, Az vagy egy Gira Somancz Ezwsteot adgyon be az Ceh Ladaiban [Kv; ÜCJk].

fél-bélelt félig bélelt; cäptusit pe jumätate; halb verkleidet/beschalt. 1815/1817: fél bérlett fenyő Deszka ajtó [Szu; TSb 47]. 1840 majorház, — ennek ajtaja félbérlett — viseltes [HSzj majorház al.]. 1844 Ezen pitvara bocsát bé, egy fenyő deszkából készült fél bérlet festetlen ajtó [Km; KmULev. 2].

félbélelés félig bélelt; cäptusit pe jumätate; halb beschalt/gefüttert. 1851 a' ház-ajtó félbélelés [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

félbélelő félig bélelt; cäptusit pe jumätate; halb beschalt/gefüttert. 1807: A Pintzeben járó gátor és a pintzeben járó ajtó félek haszon vehetlenség, ajtaja berletlen fenyő faból van tsinalva fel bellesű vas sarkakon forog retesz és reteszfióval meg lehető [Dés; Bet. 6 „GyUjFalvi Nagy Ferencz mpr”].

félbélyegez rábélyegez; a ştampila; abstempeln. 1688 az sokadalmi alkalmatossággal, megengedetetik az Meszarosak(na)k három napok alatt hogy az Tehen husnak fontjat negy negy penzen aruljak . Az Becsi fonton fel legyen belyegezve a font szám [Dés; Jk 26b].

félbemarad 1. befejezetlenül marad; a rämíne neterminat; unvollendet bleiben. 1581 Az Palle-rok . . az Mywet sietessek a mint Jobba(n) lehet, hogy . . felbe ne kellessek a fálnak epwlety marady [TanJk V/3. 238a]. 1653 a házaz is nem akarám hogy félbe maradjon [ETA I, 140 NSz].

2. abbamarad; a rämíne baltá; liegen/unterbleiben. 1648: az mint ettették apathi Sigmund Uramtol az farattsagh megh leszen ugyan az busulassal edgyütt de az dologhnak végben vitele felben marad [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. 1714 azonban megismérteti magát a nagyobb kalugyer . . s gyanoban is esvén, elszökik, a mellette való kalugyer meghal, nem lesz kinek tartani a monaszteriat az itt valo írtás félbe marad [Déda MT, BfN].

1733: félbe ne maradjyan a munka [Kv; Ks 99 Endes Péter lev.]. 1736 ezen(n) Ca(us)a agtáltatván, félb(en) maradtott vala [Dés; Jk]. 1797 ennek előtte kevés idővel holmi praetendalt szomszedos földeknek barozdájok kijártottatásokra 8tzad napra admonealtotta vala az Ur s az Asszony Verbalis Instructio mellett eo Nsgát . . de a dolog félbenn függöbenn maradtott [Kük.; JHb XIX/87]. 1829 (A munkát) a tudva lévő időre végezze bé, mert osztán félbe marad [Haddad Sz; TSb 5]. — L. még ETA I, 124.

3. félbeszakad; a se intrerupe; abbrechen, unterbrochen werden. 1761 azt is monda, hogy sok féle Portékái maradtanak volt, de azonb(an) emberek jövőnek bé és a Beszéd félbe marada [Ákosfva MT; Told. 23].

félbemaradt abbamaradt; intrerupt; abgebrochen. 1792 A folti erdőn éppen most ég ket mész kementze a Ludesdi^a Ház építésére, meg tekintetem a Mész kementzékettis, s remélem hogy a jövő héten megis oltjuk Ludesden*, azután ha az idő szelidülne a Mester emberek a félbe maradt munkához fognának [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *H]. 1807 ván . . felig negy Sorral masut öttel fonni kezdet s félbe maradtott kert mely ha gondviseles lesz rea s el végződik még fedik Szolgalható lesz jo darab ideig [Dés; Bet. 6 „GyUjFalvi Nagy Ferencz mpr”].

félben 1. befejezetlenül; neterminat; unvollendet. 1589/XVII. sz. eleje Valamely Mester az mineltető Gazdaual megh szegődik, valami bizonios epitmenyre, es azt el kezdette volna ugian, de félben hadná el; Valamenemw okból cziele-kette legien: De tartozzanak minden haladek-nelkwl az Ceh Mesterek ugian azont, vagy más io mestert annak az félben álló epitmennek el vegezere szorgalmatosan rendelni, es ugian kenszeríteni [Kv; KőmCART. 16–7]. 1604 Hogy búzat hordottuk vala, az aztagh megh félbe vala, oda jeóúe Borbelj Peter el kere az lonakot Zekeret hogy búzat hozzon be [UszT 20/266].

Szk: ~ álló befejezetlenül/félben hagyott. 1589/XVII. sz. eleje: De tartozzanak minden haladek-nelkwl az Ceh Mesterek ugian azont, vagy más io mestert annak az félben álló epitmennek el vegezere szorgalmatosan rendelni, es ugian kenszeríteni [Kv; KőmCART. 16–7] * ~ levő 'ua.' 1687: Vagjon jelen széna, az mezőb(en) és csüres kertben egész, és félben levő kazalokb(an) áll 40 [A.porumbák F.; UtI]. 1772: hogyha a . . . Konyha mellett, félben — levő Téglából in-

dult Szobátska, el készítették ugy 600. Mporintokot meg-érne az el-betsült hely, és épületek [Mv; DLev. 5. XVII. 4]. 1813 egy félbe lévő 4 Ölös kazal Széna 4 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1823: a' Panaszlo Báro Ur a' mikor a' mostani fenn álló félbe lévő Kő Kertét tsináltatni kezdette [Dés; DLt].

2. félben megkezdve; inceput pe jumătate; halb begonnen | félig töltve; umplut pe jumătate; halb gefüllt. 1583: Palastos Jsthwan tegnapy Napon Az Maglas Tamas hazanal kezdette meg egy borat, ky mikoron meg zorgosodot volna, es az bor felben volna, Mas borat teolteotte rea Zegenyebet [Kv; TanJk V/3. 273a]. 1682: Ecetere valo félb(en) oh bor cir nr. 15// [A.porumbák F.; UtI]. 1685 Ecetere valo bor felben vagjon nr 25// [Porumbák F.; UtI] | F(o)g(a)r(a)si Fenyőmagos Turó félb(en) UtI. 1733: két átalagh félben mindenik edgyik Űrmes, másik Oh bor [Marossztkirály AF Told. 25]. 1778: Talaltam

Két Hordo Alma etzetet De mindenik Félbe van [Agárd MT Told. 8]. 1793 a Kődi* Fogados bé jött volt hozzám, hogy a bort vegyem vissza mert nem iszsza Senki és pintzéje nem lévén ott félb(en) álván el romlik [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev. — *Sz]. 1834 A' Rátz Űrmős félbe van, nem tudom, ó vagy új borral kellé megfőteni? [Kv; Pk 7].

Szk: ~ levő megkezdett. 1795 a Kortsomákba félbe lévő Italaknak el árultatásara is egy holnapi idő engedtetik [Kv; JHb I/36]. 1837: Déésen egy félben lévő átolag Űrmős borral .. Egy kis atolagban lévő félben valo Medgyes bor [Szentbenedek SzD Ks 88. 50] * ~ való 'ua.' 1730 Gőzei Uram egy félbe valo barban be ütette az chopat ugyanabban (!) egy palaczk bort töl-tet az utra [Abosfya KK; Ks 8. XXIX. 24]. 1837: Egy kis atolagban lévő félben valo Medgyes bor [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 30].

3. félig, felerészben/részt; pe jumătate; halb. 1699 két oldalán pedig ezen háznak körül köte-sekre Csinált félb(en) meg deszkázott fojosaja [O.csesztve AF; LLt]. 1757 Báro Berke neve-zetű Szigethbeli Berkének .. régi igaz hatá-rozattya, es Météja volt fell Nap Nyugotra ama' .. fejer félben le tsonkált kopatz fűsz fá-nál [Betlensztniklós KK; BK]. 1769 A Bánffi nevezetű kerti, és Balla nevezetű Rét körül valo kerteket kik hordatták, prédálták; nevezetesen a Balla kertinek ujj tsere karoit félbe kik vagdal-ták el s hova hordották el onan? [Bögöz U; IB vk].

4. félbehagyva; intrerupt, lăsat baltă, abandonat; unterbrochen. 1643 Vgy informaltatunk hogy az mely Banyaszok hüsegték Jozagaban Viffalui hatarban Porond banyat colaltanak, mely-nek perlustralasara Zalaknai Banya Praefectusunk-at küldöttük volt, mivel Isten utan szepen talaltak Aranyat, megh akartak volna ielenteni a Zalak-nai Praefectusnak, melyet eszeben veuen hüseged utannok küldöt, es megh fogatuan, ez ideighis fogna tartya, s az banya felben aluan nem colallyak

[Thor. XVI/2. — A fej. Thoroczky Lászlóhoz]. 1844 iszonyu aggodalomba kerül az itt mulatás, tudva azt hogy miánnam menyli dolog áll félbe [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

◇Szk: ~ áll benne 1574: Meg Ertettek eo K. Byro vram altal az May Bey (!) gywtesnek okat, Az esptal Mesternek kewansaga feleol, ... eo k. lenne Bekesseges ez Mastany Ideo Mert alkot-matlan volna hozza, Miert hogi eo k. Majorkodot es Megh felbenis allana Benne, Azert karachonig viselne gongiat, akkor az Tyzt valtozwan eo k. gongioik lezen Rea [Kv; TanJk V/3. 104b].

félbér 1. a pásztor fél évi járandósága; jumătate din plata anuală a păstorilor; halbjähriger Lohn des Hirtens. 1588: Az mely fél ber hatna marat volt Zabo Lenart vram ideibe az Joh paztornak ky teott f 3 [Kv; Szám. 4/I. 66]. 1847: Kötelez-tetnek minden gazdák a meddű marhát ideadni

Ha Szent János-nap után hajtatik a meddűbe, tehát fél bért köteles fizetni a gazda [Zalán Hsz; RSzF 204].

2. fél-papibér; jumătate din retribuția preotului; halbes Priestergehalt. 1683 k. Az mely özvegy Asszony(na)k szanto Fia vagyon egész bért ád. Kinek penigh olyan Fia nincsen, de haza es öröksege vago(n) tartozik Felbéért Fizetni. Gusalyos özvegy ád Telar(um) ulmas nro 3 [Nagy-falu Sz; SzVJk 50].

3. fél-makkoltatódij; jumătate de taxă pentru îngrășatul cu ghindă/jir; halbes Eichelmastgeld. 1849: A rüdeg sertés' makra valo járásáért fél-bér 1 forint [Somb. II].

félbéresség kb. fél-bérszolgáltatási kötelezet-ség; obligația de a plăti jumătatea prestației; Halbleistung zählende Zuständigkeite. 1847 (Tar-tozik) minden gazda két ökörről egy véka ősz-gabonát, egy véka haricskát, egy kenyeret és 3-om garos(t) fizetni A fél béresség megállít-atik a közönség által [Zalán Hsz; RSzF 203—4].

félbeszakad abbamarad; a se intrerupe, a con-teni; aufhören, unterbleiben. 1700/1808 a kér-désben forgo Örökség iránt néhai Harko Peter Deak Uram alkalomban indult volt az Exponens édes Attyával de félben Szakadtott [Vaja MT; VH]. 1780 Noha a' törvények szerént kezdették vala a' verős kovátsok a' verőket fél fogni, de fél-be szakadt a' szép törvény szerént való rend [Torockó; TLev. 9/16]. 1820 tsak arra vigyázz hogy a Curád félben ne szakadjon, ély fiam ügyi-ben a Curával [Kv; Pk 7].

félbeszakadt abbamaradt; intrerupt, contenit; unterblieben. 1744 Mikor én a mostan itt Közép Ajtán* félben Szakadt Connumeratióra el érke-ztem, hát az Emberek bomolnak ei [Bölön Hsz; INyR. — *Hsz]. 1867 A félbe szakadt vizsgálat* megindul .. Bikalra érkezik Mart. 4kén [M.bikal K; RAK 162 esp. kl. — *Ti. egyházlátogatás (vizitáció)].

félbeszakaszt félbeszakít; a întrerupe; unterbrechen. 1676: Mind ezáltal ezen inchoalt materiát ne(m) akarván fél(en) szakasztani, computusb(an) vettük, hogy in genere az Dna Tutrix mennyivel maradna adossá az Arvák(na)k [Kv; RDL I. 155a]. 1724: Hallottam az Atyamtul ... hogy Néhai Dobolyi Lakatos Bálint perlette volna a' Gónos jusson, az Gonos István Feleségét Néhai Váro Juditot, de a' Tökölji járása, és Enjed Városá(na)k tűz miatt való romlása szakasztatta felben a' per foljását [Ne; DobLev. I/106. 11b Joanes Szabó de Szathmár (48) ns vall.]. 1806: el mondottuk a Sz. Historiát mert Korodi Ur félbe szakasztotta volt [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 324].

félbeszakasztat félbeszakított; a dispune să se întrerupă; unterbrechen lassen. 1770: gr. Teleki Sámuel ... mátkásította volt el a Bánffi Dénesné leányát, de őfelsége félbeszakasztatta minden szándékát [RettE 227].

félbe-szerbe félig-meddig; într-o oarecare măsură, pe jumătate; halbwegs, halb und halb. 1699: fenyő fűrez dezkábol csinált es félbe szerbe bellet fa kilincsu ütközetü ajto [Szentdemeter U; LLt Inv. 13]. 1837 Szabo Juon ... korhely dologtalan életet élt az Ur dolgát is félbe szerbe tette gyalog szerel is [K; KLev.].

félbevágott táiat în două; in Hälften geschnitten. 1732: Egy pár fa héj szín poszto félbe vágot Anglia nyullal bélet kestyű [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6].

félbír fel tud emelni; a putea ridica; emporheben können. 1568 Anna poztometo István deakne fassa est, eo Ezt hallotta gergel deaknetol, hogy monta, banom hogy az meny fath fel bírok a val (!) ky ne(m) verem, de en ne(m) tudom kynek monta [Kv; Tjk III/1. 237]. 1574: Mond Zabo peter No tudom Mybe betegwt meg mert az eo féldebol ky asta az hatar keowet es az en feoldemre vitte kyt három Ember fely Nem birt volna [Kv; Tjk III/3. 375].

félbírhat fel tud emelni, felemelhet; a putea ridica; empor/hochheben können. 1574: ky Indwnak es myhelt Az hazbol ky lepnek Eoneky az karyat wgy wthy egy varga ... hofi fely Nem Byrhata az karyat [Kv; Tjk III/3. 390].

félbízta házassággal lehetget; a amăgi cu căsătorie; im Heirat/Ehe vorschwindeln/spielen. 1688: Causa Visaiensis. Jáno Ersik kíván el válást mátkájától Barannai Istvántól ... A' leány ez okon kíván el válást 1. mert erővel adták nekíe. 2. mert ugy hallották hogy mast bízott volt fel. 3. mert lábravalóján láttánnak valami tisztátalanság(na)k jelét [SzJk 228].

félboesát 1. felenged/ereszt vkít/vmit vhová; a lăsa să se urce; her/hinauflassen. 1570: Aztis

vallia hofi Bokretatis adot neky^a Es az Trombitas alah vetette az Torom kulcyat mykor fely akarta bocatny (!) [Kv; Tjk III/2. — *Az asszony]. 1646: Mikor gyermekek voltunk s malomba mentwnk meg hattak az falubeliek az atiaink, hofi az Nirasban igen fel ne boczassuk az marhat, mert el mulik az malomba menes, s mikor ki eresztettwnk is az Leórincci fiaktol igen feltwnk nemis mertwnk ott mulatni csak kapdosztattuk az marhat [Mv; MvÁlt Bereczki lev. 39. — Pál Sándor kijegyzése].

2. felküld; a trimite (sus); her/hineufschicken. 1621 Horwat Matthias vizza ieouen Kassarol, melliet Gubernator^a vra(m) bocziatot fel a Tatar keouetekkel Cassaygh [Kv; Szám. 15b/XI. 223. — *I. Bethlen István, a fej. öccse]. 1622: az panazra az itileo mestert fel boczjata hofi megf lassa azt az dulast chikban mi alapattal uagjon [Szentmárton Cs; BLt]. 1716: Bálintot Méltotassék Ngd, hamar fél bocsátani, Mivel en nála nélkül semhez ne(m) foghatok [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

3. növeszt; a lăsa să crească; wachsen lassen. 1822: (A) Szöllőt ... a' miveletlenség által el pusztulni hagyták, a Szöllő Tők el romlottak, a Gyep fel vette, s Fű aratni jártak beléje azolta nagy munkával a Gyepből ki vette, Tőveit takarította, sok sarju Szőlőket felbocsátott [Kv; Pk 4]. 1842 ezen Erdő Mag Fákka merőben bé vagyon álva, mert mintegy létz. Kert Karo vastagságu magnak valo Cserefák rendszeren — egy és két ölnyi távulságra egymástul merőben mindenütt vagynak hagyva, és fel bocsátva — vagy nyesve, az allya két Esztendőse vágott [Kakasd MT; DE 2].

felbocsátatás jog (perorvoslasra) át/felküldetés; transmissio; a transmite/inainta (pentru recurs); (zu prozessualem Rechtsmittel) Weiterleitung/Übermittlung. 1675: nyilván lehet Nagodnál nemű perlekedésem legjen Haller Pál vrammal eő Nagaval; Mivel peniglen ex consilio engedtetet volt megis ezen perlekedésében ellenem Novum cum gratiaval valo élődheteis eő Naganak; Annakokaert ha teörténnek ellenem valo Novizálásával súlyosittatása Törvenyemnek ez Casusban, Alazatosan Jnstalok Nagod(na)k ... ez Hazának Törvényes reghi szokása szerent in praesentiam Principalis suae Celsi(tu)dis az Felseő Forumra: az Ngd Méltosagos Törvényes Táblajanak kglsen Demandalni ezen Torvénynek fel bocsattatasa feleöl [Wass]. 1811 Az Alperes Appellálja Tkt és Nmes Belső szolnak Var(me)ve Törvényes, G(ene)ralis székére, s kéri felbocsátatását A' Felperes ellenemond, minthogy a' szék Authoritassát meg nem haladja s annál fogva fel nem bocsátatását meg-is kívánja [Dés; Dlt 250/1808].

felbocsátatik 1. (új mátkaságra/házasságkötésre) engedtetik/bocsátatik; a-i fi permis/ingáduít (să încheie o căsătorie nouă); (neue Vermählung) erlaubt werden. 1679: Mivel hetedik esztendőben fordult immar Szóts Mihaly hűtetlenül feleségét

Kis Katát Gyermekivel együtt el hagyta, azolta oda tsapongot, költségevel ne(m) taplalta tartotta ... az aszonyi allat diuortialtassek hütetle(n) ferjetül, et ad secundus nuptias in D(omi)no fel bocsattassek [SzVjK 140]. 1680 Kovats Joseph matkajato! Rebechatol^a diuortialtatni kiva(n). Absolvatitak, et ad secunda vota fel bocsattatik, mivel constal hogy ferje vagyon matkajanak [i.h. 151. — *Csak így, vn nélkül].

2. jog (perorvoslatra) át/felküldetik; a fi inaintat (pentru recurs); (zu prozessualem Rechtsmittell) weitergelassen/übermittelt werden. 1797/1799: (Az apelláció) ha ... minden reménség kívül fel bocsáttatnék fenn hadgya az Al Peres maga részéről is azt a' facultást, hogy a' mennyiben ezen Itélettel meg terheltetését érzi az Itéletnek meg jobbítását kérhesse [Torockó; TLev. 5/18. Transm. 416]. 1834 az Appella(tio) ... Birodalman kívül felbocsáttatik^a [Asz; Borb. I. — *Ti. a táblára].

felbódít 1. felkészítet/bolondít; a indemna; her/hinaufbetören, hinhalten. 1763: Látám hogy Vajna Gábor Uram a' Taligával fel indúla az úton, és fel bodita másokotis mondván: jertek hozzunk miis egy egy teret^a ha más is pusztittya^a [Zágon Hsz; Szentk. — *Teher fát. *Ti. az erdőt].

2. felzaklat/bolygat; a ajița/tulbura; aufwühlen/stören. 1763: En Ifju Hegyi Adám^a tudom bizonyosan hogy midőn a' Tatár hír fel bodította vala az Országot Mányika Todor ... Záhrol hozott két tele sákott is [Désfva KK; Mk V. VII/1. 45. — *44 éves jbl].

felbódul felbolydul; a se agita; sich (auf)rühren. 1575 az Zathmari nemetek . minemő hertelenséggel özve gyűltenek es fel bodultanak, azon modon el ozolnak [BáthoryLev. I, 313 és hm; fej.]. 1653 Mindjárt újabban^a felbódula a város népe, és a kitől lehetett készült hogy elmennyen. Esmét azért megfutamodék a város népe, ki hova láta meni [ETA I, 72–3 NSz. — *1602-ben]. 1745: egy katona egy embert el ér . hozzá vág az paraszt emberhez ... látván az Sokadalmasok fel bodulnak az katonákat visza nyomják az verőbúlo helyre [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6].

felbódult felbolygató/zaklató; ajițător, tulburátor; aufrührend. 1763: En Berkár Vonya^a mikor az Országban an a' fel bodult Tatár hír vala Hid Vámoosa voltam az Aszszonyom ő Eccellen-tiájának [Gálfva KK; Mk V. VII/1. — *70 éves jbl].

felbolydult felzavarodott; tulburat; auferührt. 1843: A bé-töltés után jól bé kell főjtani, és néhány óráig csendességbe hagyni, hogy a könnyű sajtólvány, föl-bojdult szénsavanya le csillan-podhassék [KCs! Kemény Dénes borkezelési ut.].

felbolygat felzavar; a scula, a scoate din; aufstören. 1723: bizonyosan tudom hogy Luka Vaszilt Némási (l) ur(am) a tömlőczre kuldván

Abafájára it a feleségit két hetü gyermekágyából fel bolygatván mint verte hurczolta nem láttam, de másuva kötve vitte s ott láncozva tartotta [Hodák MT; VGy].

felbomladozik felbomlik/szakadozik; a se desface/rupe; sich nach und nach aufreißen. 1652: Felindulván a Várban az kapu előtt job kez felől vagyon egy oh sendelyes Filegoria pedimentoma deszkából valo, de fel bomladozot, egy hitva(n) pad széke benne, oldala deszkazatla(n) [Görgény MT; Törzs]. 1694: ez a Bastya . meg va(gyo)n padolva, az mellyeken az Algyu Kerekék járnak, de az Esső igen meg sorvasztotta, nemellyike fel bomladozott, ki meg el-tört hasadot benne; uyittatni felettebis szükséges [Kővár; JHb Inv.].

felbomladozott felszakadozott; desfácút/rupt; aufgerissen. 1652 a haz padimentoma fel bomladozot, padlása gerendái rosszak [Görgény MT; Törzs].

felbomlás 1. elromlás/rongálódás; stricare, deteriorare; Verderben. 1721: most is szívesen udvarlunk de rész szererént (!) az utnak fel bomlása resz szerént pedig az lo eledelinek szűk volta lehetetlenne tészik [Alparét SzD; Ks 96 gr. Csáki Zsigmond lev.].

2. dtv megromlás; inrăutățire; Verschlechterung. 1877: Consistoriumunk ... vádolt Kozma Katát azért^a mert Bálint Jánosról olyat mondott, a mi közte s férje közt a béke felbomlását eredményezheti, s mert panaszolt a szék színén is sértegette, az asztalpenz kétszeresére az az: 2. Rfr. 80 kra bünteti, becsületsértési keresetével panaszolt az illető polgári bírósághoz utasítván [M.bikal K; RAK 338. — *Ti. marasztalja el.].

felbomlik 1. felszakad; a se desface; aufreißen. 1590: Az Swteő haznak penigh az kemenczejenek az allia, miuel hogi fel bomloth uala, es az zajais le zakath uala Karaznai Janosnak fizettem teölle hogi megh chinalta f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 4/XIX. 16]. 1598 Az koszeb kapznak Eggik deezkaia fel bomlot wala [Kv; i.h. 7/XVIII. 126 Th. Massas sp kezével].

2. feltöredezik; a se crăpa; nach und nach aufspringen. 1681 Ebédő nagy Palota, Az allya öntött ... az ajton belől egi darab helyen az öntés ighen fel bomlot, rút godrós, azo(n) helyen vjonna(n) kellene önteni [Vh; VhU 543].

3. el/megromlik; a se strica/inrăutăți; sich verschlechtern. 1590: Mikor az Vice kiralbíro Mihálj Kouach Előtt perlenek Vaghas falúaa Síkeófaluaual^a Akkor az Előbbi vegezes erejebe marada keőztök, merth Mihálj Kowach azt monda hogy vgja(n) nem Akaro(m) hogy fel bomolijo(n) [UszT. — *Sűkő és Vágásfva U]. 1667 az kősztko valo bekeség is fel bomoljon [Kv; Ks 65. 43. 10]. 1765 szivemből sajnálom hogy az jo harmonia közöttünk fel fog bomlani [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 316]. 1801 ne hogy valami vetékedés származék, és a miatt az égygyezés által meg

álítat atyafiaságos Égygyezés fel bomljék [JHB XLVI/4 Jósika Miklós kezével]. — L. még RettE 143, 213.

4. megszűnik; a se curma/termina; aufhören. 1602 De ha ualaminet törtennek hogy az szekely szabadsagh ualaminet fel bomlana, es ha kj foldes vru(n)k lenne az szena Retet el venne Ferencz kouacztol, ilj ok alatt attuk nekj, ... hogj my rajtunk falujul semmit ne kereskedhessek s azt az penzt az kit erte adot rajtunk meg ne uehesse hane(m) az ő karauat maragion [Vaja MT; Törzs]. 1653 : 1592 esztendőben .. német császár között — ki Rudolphus secundus volt — és török császár között felbomla a frigy. Ez lön legelső ok és alkalmatosság a jövőendő háborúságokra, hogy a török a frigyet a némettel megszegé [ETA I, 41 NSz]. 1786 : A' Felséges Decisio Publicatioja után a' Meszárosak Árendája s allapattya miként bomlott fel bizonyosan nem tudam, hanem köz hírből hallottam, hogy nemely külső lako Mészárosak szombat napon bé jüttek a' Thoroczkai Piaczra arulni s aszt híresíteték azok s ide valokis az után nemelylek beszéllettek, hogy az Tisztelt Fő-szolgabiro Ur azt Publicatla volna, hogy már nincsen Arenda [Torockó; TLev. 4/13. 8].

5. meghiusul; a esua; scheitern. 1638 Monda Notarius Uram en ugj tudom hogj compositioja volt kgdteknnek egj massal efföl az dologh felöl s ... da Czumadjo Peter hogi volt nem tagadom, de evel az Czelekedetivel mind el bonta ... monda Notarius Uram ismet hogj azis fel bomlot az első kötes [Mv; MvLt 291. 141a]. 1679 : az tsere fel ne bomollyan [Torda; Pk 2]. 1723/1770 k. A' praenotalt hat Punctumokb(an) ha mi fogyatkozást tenne az Ura ő Nga, tehát ezen Concambialis permutat(t)io egészen fel-bomoljon [Vajdakamarás K; SzConscr. 144]. 1849 : Ezen Contractusban irt Jovakott s' ugy a Kádár János Uról cserélit Jokotis Bözödi Vass János uramnak és nojének Osváth Máriának 300. három száz válto magyar forintokért, azon jussal a meljel mü meg örökösítettük volt által adok .. akkor bizonyos okokból a vásár fel bomlott, és a vásár meg is semmisítettet — most p(e)d(ig) ujbol bizonyos szükségeink mián, kéntelenek voltunk átt adni [Bözöd U Borb. II].

6. érvényét veszti; a nu mai fi in vigoare, a-si pierde valabilitatea; ungültig werden. 1606 Valakjnek minemy teoruint tettek fel nem-bomol, hane(m) ha valami iussat p(rae)tendalhattja az malomhoz referallia [UszT 20/267]. 1775 : azon Verő ha ... valamiképen kezünkől kivétetnek, nem tsak egy rendbéli Divisionknak egészen fel kellene bomolni, mellyből egy meg gátolhatatlan zürzavar lenne [Torockó; Bosla].

felbomlott megromlott; stricat; aufgelöst. 1607 az regi feel bomlott io rend tartas es allapat lassan, lassan ismet io rendre hozatnek [Dés; DLt 297].

felbomolhatatlan felbonthatatlan; de nedes-fácút; unauflosbar. 1608 : teonek my eleottwnk illien fel bomolhatatlan alkalmat es arrut: hogy

. Berecz Lukaczi Berecz Istuannak ada ... egj hold zanto feoldet p flo 16 . meli feoldeket ada Eoreok eoreokbe fiurol fiura maraduarol maraduara megh hihatatlan kepe(n) [Uzon Hsz; BLt]. 1620 : tónek mi eleotteonk illien fel bomolhatatlan alkalmat és végezést [Bikíva Hsz; BLt]. 1691 : Mely megh másolhatatlan Czere, es fel bomolhatatlan alkalmom, a megh irt két fel között ilyen modok es condi(tio)k alatt menének veghez, hogy Szathmari Szabo Janos Ur(ama)t az fenn declaralt Kőháznak dominiumaban maga kölcségével es faratcságával megh oltalmazza [Ne; DobLev. 1/34]. 1726 egj részről .. Nts Kovács Péter ur(am), más részről Bándi Kis Mihály Ur(am), mi előttünk, kézen fogott közbirák előtt szép meg edgjezett akarathol, tőnek eő kglmek illyen meg másolhatatlan és fel bomolhatatlan cserét és alkalmat [Mezőbánd MT; MbK 167]. 1772 égy felől Kun Márton, más felől kedves Házastársa Fajt Mária eő Kglmek . tevének mi előttünk illetén fel-bomolhatatlan Mutua Fassiot és Testamentaria dispositiot [Kv; KvRLt VII. 25].

felbomolhatik érvénytelenné válhatik; a putea deveni nevalabil; ungültig werden können. 1596 : Ha peniglen Földwary Giörgy, megh nem Elegettenh az Kozárwary Gergelly Jobbagitt az közöttök el végezett cziereh fel Bomolhasson [Melegföldvár SzD; SLt DE. 8]. 1778 hogy az első Contractus ezen az okon fel bomolhassék, fundamentumat nem látom [Ks 96 Apor Péter lev.].

felbont 1. ki/megnyit; a deschide; öffnen, aufmachen. 1585 Betegh Peter Thusnadj* chik Zekben lako vallia . lata(m) mikor fel bonta Patkos ferencz A' hordott es az hat szaz sywge nek 118 heat talala [Kv; TJK IV/1. 455. — *Tusnád Cs]. 1599 Kopaz Balinth al(ia)s Nagy vallya, egyeb marhaja penigh Thamansnak semmy nem volt hanem chyak egy hordoban any aprolekos volt, és azert soha fel sem bontottam hozza sem Nyultam [Kv; TJK VI/1. 300–1]. 1600 : az leuelet .. nemelj baratom fel akarja bontani [UszT] 15/65]. 1639 : immar akkor megh eset volt az karlatok hogi fel bontottak az szekeret [Mv; MvLt 291. 186b]. 1641 György Mojses jobbágy, (40) fassus kezdé Dósa Uram kérdezni vane a Paternek verme s monda az Inas vagyion, azomban monda Dósa Uram Nosza boncsuk fel mentest [F.volál Hsz; HSzjP]. 1748 : bártsak Nékem forintom volna annyi a' meny darab Zacsókat láttam ., s mindenikén czedola lévén, Nékem meg mutogatá az Ur, s Némellyi két fel is bontá előttem, kiben oláh izlót, kiben Tallér, kiben válogatott Arany, kiben peták, kiben tsak garas volt külön külön elválogatva [Csúcs AF Szentk. Nic. Sebesteny (60) jb vall.]. 1773 : menyem kijed ihon sogram (!) és lugom Aszony jó akaratyából bontson fel edgyet hozzon jobbat* [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69. — *Ti. hordó bort]. 1843 látván hogy a Bakkan Kupfer van ..., fel bontattuk, gyengetske Lakatját

ő a kezivel le fotsarvan, következöleg a ... talált portékákat ki vettük [Bágyon TA; KLev.]. 1853 meg kel dörgöltetni^a kívül mert fel bontani nem lehet [Kv; Pk 6. — *Ti. az üveget].

2. kibont; a desface; auswickeln. 1655 mutata Valja Petre kötesekb(en) es golyobis formáb(an) annyi aranyat, hogy en soha nem lattam annyit, mint vélhettem lehetett 300 nehézék arany többis ... ada egy kötesb(en) nekem, de én nem néztem megh, onnét haza jövén, fel bontám a kötest megh nézém, hát nem jo marha, es úgy attam Sós Mártonnak magam [Kv; CartTr II].

3. feltör; a sparge; aufbrechen. 1736 Nem akarom elmulatni azt is, hogy, noha nem értem, de hallottam az régi emberektől, hogy mikor valamely leányos házhoz leánynéző ment, tyúktórást főztek s az legény eleiben tették, azt három széken nélkül kellett megenni. Elsőben azt kellett megtudni, hig-e vagy kemény, mert ha az hig tojáást kemény gyanánt, vagy a keményt hig gyanánt bontotta fel, első széken volt [MetTr 377–8]. 1795 tanáltunk tizen öt edény Uraság borát jól be petsetelve, a petséteket fel bontván az edényeket héjánosoknak tanáltuk volna [Ádamos KK; JHb XIX/50]. 1832 Hát a Leveles Ládája az Exponens Néhai édes Attyának, kik által petséttetett le ezen alkalmatossággal^a; annakutánna kik bontottak fel a petséteket? mit miveltek a Levelekkel? [Dob.; RLt vk].

4. felszed; a desface/smulge; aufreißen. 1585: Mikor a' templumokba temetnek, a' padimem-tumot a' harangozo chinallia zep Egienesen be, mellet az Syr Asok fel bontottak volt [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1604: Demeterfalwj Gergelj Janos azt bizonyichia meg hogj az malom arokon minden Ember hidgiat Zabad wolt fel bontanj, mikor Jegnek dugodassa lezen, wagy walakinek kara lenne az wiz meg dugodassa miat [UszT 18/139]. 1621 Az kettye^a az plebania haznal bontottak fel az sendelt az kemenj mellett ket feleol [Kv; Szám. 15b/IV. 22. — *Ti. az ácsok közül kettő].

5. szétbont/szed; a demonta/desface; zerlegen/teilen. 1595 Az Owari Aztalos Lúkacz mind eggyik az padokat fel bontotta es uyolan czjnalta [Kv; i.h. 6/XVIIa. 249 ifj Heltai Gáspár sp kezével].

6. lebont/szed; a dārīma/demonta; abreissen. 1597: Kwmwess aúagy dabo leorincz Mwel Egiedwl az hid kapwn az Emelczw Eleyt fel bontotta chinalta ket nap el sem wigszte Adtam 1 Napra Neki d 25 f — /50 [Kv i.h. 7/XIV. 106]. 1609: Keomjes Gergelynek, hogy az Ouarban az Timar Andras haza vegiben, az Rostelj alat fel bontotta es meg czjnalta, az Varos falat, attam ... d 25 [Kv; i.h. 26/IV. 167]. 1621 (Az) Aczok az nagj boltok hiazattiat bontottak fel Boltokat hiaztak [Kv; i.h. 15b/IV. 22].

7. felszakít; a desface; aufreißen. 1595 25 May Hogi az templum hiazattiat az Zel meg hanta es fel bontotta vala ket helien, hogi ismeg meg chinaltatták Egj legennek ... ket nap attunk f — /16 [Kv; i.h. 6/XIII. 38].

8. felszánt/tör (gyep- v. parlagföldet) a des-teleni; brachen, das Brachfeld stürzen. 1799: (A földet) az udvar törökbuza Földnek szagatta fel, a több véle egy barázdában levő Földekkel edgyút; akkoris Afétnek adták által, és ő bontotta fel leg elsőbben is [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. 1805 vagyan egy darabb helye, mellyet most mintégy három Esztendeje bontotta (!) fel [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt].

9. felvág/szeletel; a tăia felii; aufschneiden. 1736 Mikor az sültet elhozták, az asztalok ki-vitte tálastol, s arra készített külön asztal lévén, felbontotta, s tálban rakván, úgy vitte be asztal-ra | Az mely vőfély tanulatlan volt, neki esett az késivel hogy fel bontsa^a, semmire nem mehetett, gyalázatban maradott [MetTr 335, 389–91. — *Ti. az ún. nyoszolyó-asszony bélesét].

10. megkezd; a începe; anschneiden. 1604: Egi zalonatis wiuenek el kit czak akor bontottak wola fel [UszT 20/319 „nagi Balas Zent Abranj zabad zekel” vall.].

11. (leölt állatot) felnyitva feldarabol; a im-bucătăi după ce a fost deschiș (un animal sacrificat); (geschlachtetes Tier) aufgeschlachtet zerstückeln. 1633 ug' hozok el az harczat ... es Bandi Ferencznek az Felesege Bonta fel [Mv; MvLt 290. 120a]. 1775 egy sertését meg fogvan meg öltük s en magam bontottam fel [Tarcsafva U Pf]. 1819 Tartozik egy kövér Sertést meg perselni, megtakarítani, és fel bontani. s annak minden féle aprolékját tisztességesen és leg jobb izüen fel takarítani [Kv; MészCLev.].

12. felboncol; a diseca; sezieren. 1844 Bartha Lajos egy hétre megis holt. Azután fel bontták — mikor fel bontották a' fejiben vért vízzel elegyesen találtak [Abafája MT; TSb 22]. 1853 Kuti János lakatos, kit 12ikén gyilkoltak meg .. borzaszto verést tettek rajta, feje, homloka, keze össze volt törve foga kiverve fel bontták 's úgy temetődött el [Gyalu K; Rak 222].

13. a anula/desface/rezilia; aufheben. 1507 Ezt <az> testame(n)tumot en Eletembe egessegembe Jrtam az en gyermekymnek meg maradasokra es taplalasokra az en keze<mel> hog ez mellett mynidenyk meg maradyon, es ezt fel ne <bonc>yak [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István kezével]. 1566 hywanak Mynket Ez wytezleo ferfyak Tudny Jlyk Kemyny ferencz, Kemyny Lazlo, Es Kemyny Imre Beoyt Mas honak heted Napyan gereomonosthorara^a Az Eo Jozagoknak Meg osztassara, . Eokys Jgazolwan es Meg Elegedwen azmy El Rendelessewnket Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk hogy valamellyk Azmy osztaswnkat es olassokat fel Bontanna Azt Meg Nem Akarwan Allany Ez fellyewk Meg Jrt Eotzaz forynton El Maradgyon [KP. — *M.gyerőmonostor (K)]. 1580 Enek Az dolognak wrwke walo meg maradasaert my(n)d az ket fel wonek zaz forynt kwelet fel my elwtwnk wg mynt kwz byrak elwt hog ha valamelyk fel Ezt az vegezest meg haborgatnaya vag fel bontana az meg alo fel Az rwyd twrenre (!) helyasa erte az meg nem Alo felt [Légen K; JHbK XVI/23].

1600: azt az erdeőt mikor megh megh (így!) oztottak ..., akkoron annak eötwen(n) forint keöltit hattak valamelik megh ne(m) allana, es az wegezeit felbontana [Uszt 15/75]. 1616: ha penigh valamelly keozzulunk megh nem allana es az wegezeit felbontana, az Nemzet hat forintra Zalagalhassa es büntethesse [Lozsád H; Törzs]. 1632: Az Az Matiasis haza iüue az kire de iure nezet volna az eöreöksegh fel bontia vala azt az első arutt [Mv; MvLt 290. 68a]. 1700: édes Attyánk Tótt Cserejét mikis fell nem bontyuk [Pókafva AF; JHb XXV/39]. 1767 Igaz e az hogy néhai Bodoni Klára és Susánna Aszszonyék Postiritási neptsak egyszer, hanem két vagy három izben is osztozodtak? ha hibát láttak az osztályban fel bontották, s meg ujra osztoztak? [Torda; JHb IX/48 vk]. 1873: Kozma György jelenti, hogy kénytelen a mátkaságot felbontani, igérvén, hogy a kézfogási költséget méltányosan számítva, a leánynak megtérítendi ... A leány anyja költsége, fáradsága megtérítése fejében s háza meggyalázásáért 40 o.é. írtot követel [M.bikal K; RAK 301–2].

14. (szerződést) megszeg; a cälca/nerespecta (un contract); (einen Vertrag) brechen, verletzen. 1614: (A békesség) nem sokat tarthata, mert amaz kevély Báthori Gábor és az elkárhozott lélek Imrefi János több olyan jó hősökkel azt felbonták [BTN 53]. 1618: az hatalmas császárr és az vezér az német császárral való frigyet és békességet fölbontani nem akarják, hanem erősen őrzik [BTN 112]. 1653: Nem csak maga* békélék meg pedig, hanem mind a két császárt* össze békelteték, és állandó békességet inditta és csinála is közöttök. A mely compositioban az erdélyi állapot is helyére állapoték a portán szintügy, a mint régen volt Báthori Sigmond idejében, melyet ő felbontott vala [ETA I, 100–1 NSz. — *Bocskay István. *Ti. a német császárt és a török szultánt]. — L. még BTN 111.

15. megbont; a strica/deface; lösen, verletzen. 1696: Az Asszony ... beteg ágyamb(an) el hagyott paráznságával házasságbéli kötelességét ő bontotta fel [SzJk 297]. 1813: Sepsi Szent Györgyi Gy. kat. Kováts Bénéiam (56) vall kérte hogy fogadgya bé Zakariás Urat házához, mert különben miánna a' felesége ... a' házassági életeteket fel kívánnya bontani [Sszgy; HSzJP].

16. megront/zavar; a turbura; stören, trüben. 1752: az Váloztás légjen két Esztendőnek el fojlása után és légyen két Része mind annak az rendi, mint Ché Atyákat mint Legények Atyát, mint bé Járokat, valamely mester Ember ezt az szép Rend tartást ügyekezük fel bontani az Ország Pbenájában incurral ugy mint flor. 8 [Kv; KCJk 20a. — Németből fordítva!]. 1812 Arrais emlékezem, hogy mikor ... Grantzki Mosessel a Groffné és édes anyja nétalám edgyet értésből a' Groff ur eö nsga meghurtzoltatott, ekkor a nagy Asszony Josi nevü Legényét fel küldötte Mlgos Simény Elek Urhoz, hogy Joszágt felköltvén jöjné segítségül, hogy a Grofot udvarából hánnyak ki ... Azt mondotta Simény Ur, hogy azon Törvény-

telen dolgot nem tselekedheti, egyéb arántis az eddig volt szomszédsági jo életet fel bontani nem kívánnya [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

felbontás 1. fel/kinyitás; deschidere; Öffnen. 1661: az leveleket Regestralni iszszonyu munka leot volna, s hejaba valois nemellyk, csak az megh latogatassanis ne(m) keves munka(m) leven, ugy atta(m) ő kgme kezehez, hogy kgd eleibe(n) fel bontasnelkül vitessek [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.]. 1784 A sákok fel bontásatis ki puhaltotuk Benedek vram(m)al, s a folti* embereken sült, megis vallották töstént de azt nagyon erősítik hittél hogy ők a sákokból egy fontaikát se vettek ki (!) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *H]. 1840: Az egész malmon* keresztül ... a földben viz szivárványok vannak helyeztetve, ... Ezen szivárványok hány darabokból állanak, minők és mitsoda vasakkal vagy rézekkel rakvák? fel bontás nélkül tudni nem lehet [Km; KmULev. 2. — *Papirosmalmon].

2. felszedés; scoatere/smulgere; Aufreißen. 1741 az felső háznak pädimentomát téglával bé ragták s agyaggal síkárlották bé, és azon helybe vasat ragtak, hogy ne lássék az téglának fel bontása és Sikárlása [Megyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII].

3. (leölt állat) felboncolása/nyitása; deschidearea/despicaarea/táiere(a) (animalului sacrificat); Aufschlachten. 1818: a fel bontáskor Selétet kaptak benne* [KLev. — *Ti. a disznóban].

4. boncolás; disectie; Sektion, Autopsie. 1855: A Grof Ur .. holta után nagyon csuf színbe volt képe rutul nézett ki, fel is volt puffadva a fel bontás után a puffadás elmúlt, és az abrázatyá kinézéseis jobb szint váltott [Marosgezse AF; DE 5].

5. dlv anulare/desfacere/reziliere; Aufhebung. 1566 Eokys Jgazolwan es Meg Elegendwen azmy El Rendessewnket Teonke eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk hogy valamellyk Azmy oztasswnkat es ozlassokat fel Bontanna Azt Meg — Nem Akarwan Allany Ez fellyewl Meg Jrt Eotzaz foryuton El Maradgyon ket Rezen Nekewnk harmadykon Aznak az ky Masykat Reya hya Az ozlas fel' Bontassara [KP]. 1646: Mas szoual penigh hagi tagadgia obligatioianak fel bontassat abbulis elucescal hagi inellem, s Actiom melle erezkedett [SzJk 63].

6. megszegés; cälcare (nerespectare); Bruch, Verletzung. 1632: lelkek iduességere kenszeritem eökkeöt, hogj minden puntiaba(!) es Cikkeliben(n) fel bontas nelkul megh tartsak* [Mt; KJ. — *Ti. a végrendeletet]. 1764: valamelyik félt el áltattya hogy hamissan volt a compositio s ugy ingerli fel az annak előtte vég(en) ment compositioknak fel bontására [Brdócsinád MT; Told. 44/25]. 1848: minthogy még akkor midőn közöttünk a' csere kötés tétetett, a' birtok viszonyoknak ilyen fordulatára* senki sem számíthatott — reméllem nem fog ötsém uram Jóg és igazságtalansággal vádolni, ha most azon cserebeli kötésünknek fel bontására uram öcsémet atyafiságoson fel szóllítom [Ipp

Sz; Végr. Veres József lev. — *Ti. az úrbéri törvény megjelenésére].

felbontat 1. megbontat; a dispune să se desfăcă; aufreißen/brechen lassen. 1570: Zigarto gërgh Azt valya hogy, Az Sala Jmre felesége hytta eotet latny hogy Balasy Lazlo fely Bontatta volt az Jgenes gebelyet eo hyre nelkwl es akaratyanelkwl [Kv; TjK III/2. 60a]. 1587: 26 Junj az Thor-daj vt mellet valo bodom kwat esmeg felkellet bontatnom Negi leginiel es az arkat melliebben azattattam (!) Czinaltatam fiszettem nekiek — 148 [Kv; Szám. 3/XXX. 18]. 1594 Az monosttor vcjai ku Hidatt Bontattuk fell mirrt (!) Hogi Be szakadott valla Egi darab Hellien az Bollttja [Kv; i.h. 5/XXIV. 20].

2. felszántat/törlet; a dispune să fie arat/desfelenit; (zum erstenmal) aufackern lassen. 1808: ezen Törökbuzza földet ... attol ezt egy régi gypes el vagy-is Borozda határozta meg s mindenkor a' fellyebb meg-mondott régi gypes el Borozdáig mivelük ... azután pedig Tktes Keresztes János Ur azon határ gypes elet felbontatván, a' maga Torma rész Földéhez Szántatta [Feldr SzD; Bet. 6 Joannes Junior Süket (44) col. vall.].

3. felboncoltat; n. dispune să se disece/să se facă autopsy; sezieren lassen. 1735: a testet, másnap fel bontattuk és az aprólékját egy ládában tévén, a görök (!) templomban el temették, a testet pedig a borbélyók füvelkel bé csinálták, mert még nem tudjuk mikor vihettük constan-cinapolyban ... a szívet francia országban hadta hogy küldgyük [Mikes, TorL 204]. 1736: az asszony kérdi, micsoda szekér az, mondják, hogy az megholt ura testit vizik, akkor az felesége az asszony hanyattá esik és mindjárt szörnyű halállal meghal. Az fejedelem febonatván a testit hát az urán való busultában az szíve ketté hasadott volt [MetTr 403].

felbontatás 1. feltörés, rég felverés; spargere, deschidere cu forța; Aufbruch. 1792: egy Kalamár Ládátskának, vagy-is Tábori Chatoulnak házi tolvaj által lett erőszakos fel-bontatása [DLt nyomt. kl].

2. felszántás/törés; arare, desfelenire; Bepflügen, (Auf)ackern. 1836 Az irt uton alol és fejjül, ugy a' szorosan alol a' nagy árok felbontatásával együtt egy darab ujjonon valo felfogás [Vámosgálva KK; Ks 78. 21 Conscri. 14].

felbontatuk 1. fel/kinyitattik; a se deschide; geöffnet werden. 1681 A mely levelek Ladakb(an) s Asztaloko(n) czomókb(an) vannak, azok fel nem bontattak, hanem marattak a' bé kötés szerint [Vh; VhU 541].

2. a se desfăce; (eine Ehe) aufgelöst werden. 1805: Hogy a' házasság ugy bontassék fel, hogy a' házások meg különbözzenek egymástól lakásra, asztalra, és a' házassági Kötelességre nézve [Gyf; Berz. 19].

felbonthat (egyezséget) felmondhat; a putea denunța/desface (o convenție/invoială); (auf)kündigen können. 1745: a mely Atyafiak(na)k ennek előtte egymás között meg edgyezések volt ezen Controversiaban forgo Joszág iránt, tehet edgyik félis azt fel nem bonthattja [Torda; TjK II. 9]. 1848 a' cserében kötött tíz évi határ idő még el nem tölt, és így a' cserét a' kötlevel értelmében egyikünk is fel nem bonthatná [Ipp Sz; Végr. Veres József lev.].

felbonthatatlan de nedeşfăcut; unaflösbar. 1620 Jöuenek mi eleonkben ... Egy feleol az nemzetes Vzoni *Beldj Keleme(n); Más feleol Szöke Balintne Bikfaluj^b mind ketten Sepsi szekben lakok, Es tónek mi eleotneonk illien fel bonthatatlan alkolmat es végezést^c [Hsz; BLt 5. — *—^bBikfva és Uzon Hsz. *Köv. az egyezés szöv.]. 1798: egy felöl ... Bornemisza Anna Maria Ur Aszszany ő Natsága személyesen, más felöl Zágoni Mlgos L. Báro Szentkereszt György Ur ő Natsága ... bennünkét kéz bé adással meg bírálván mi előttünk ilyen állandó meg másalhatottlan, fel bonthatottlan egyezésre cserére lépének* [Ádamos KK; JHb XIX/61. — *Köv. az egyezés szöv.]. 1841 az alább Coramizáládo Regiusok előtt, léptünk egymással az alább irt eg(g)yességre, és tevünk(!) egy mással ily fel bonthatatlan, megmásolhatatlan állandó örökös Cserét* [M.zsombor K; Somb. II. — *Köv. a csereszerződés szöv.].

felbontó 1. mn 1. care denunța/desface; aufkündigend. Szk: ~ *fél.* 1631 (A) Poena Calumniiat a föl bonto felel, az allando Pars, ez mi előttünk celebratott Transactionak erejeuall maga szemelle szerent meg uehesse [Medgyes; JHbK I/5]. 1637: ket szaz forint legien az kötele ha valamelyk fel ez Contractust fel bontana az fel bonto felel az meg alo fel Egi vicze Jspanal es egi szolga biroval Ezen levelnek vigoval meg kereshesse, mely ellen se Contradictio se inhibito se repulso söt sem(m)i nemw törvennek remedioma ne obstatlhasson [K; SLt D. 10]. 1700: Hogy ha penig köszülünk valamelyik ezen Cserét violálná, Tehát addig Semmy uton modon, Sött Törvényyelis hozzá ne foghassan az mig az fell bonto fél az másíknak más fél száz magyar forintokat nem déponáll [Pókafva AF; JHb XXV/39].

2. megbontó/rontó; care strică/tulbură; störend, verletzend. Szk: *békesség* ~ *személy.* 1597 veres Pal Iúrallion harmad magawal artatlansagarol, hogy telliesseggel artatla(n) abba(n) az giazatba(n) kikkel az Incta diffamalta, Júralwan Chisar Peternet mint ilyen keozeonseges bekesegeh fel bontho zemelt iamboroknak giazalattyara igyekezet meg bewnteti az teorweny vgy hogy elseoben az nyelwet meliel az giazatot hirdette ky messek, azutan eo magat mint ilyen nyilwan valo parazna zemelt sakban bútasak es az vizbe(n) wetwe(n) bele eolylek es súffocallyak [Kv; TjK VI/1. 76—7].

II. fn persoană care denunță/desface; Kündiger. 1573 Michael Thakach de Dees, Iuratus fassus est... Az mynt egbe alkwattak eoket arról lewelet attak pecetek alat... Ez dolognak penig valamelyk lenne fel Bontoya fl 50 kételet vetettek keozkybe [Kv; Tjk III/3. 102]. 1626: Mikor ezeket Szabo Mihali maga nielue uallasaua elöttwnk igi el rendelte volna, vegezetre ezzel keote be beszedet: Az ki az en Testamentom tetelemnek meg masloia vagi fel bontoia lenne akarki Atok legien rajta [Kv; RDL I. 129]. 1701 az Fiak és két árva hajadon leánjok tőnek egjmás eilen ezen dolognak nagyobb erős-ségére s meg tartására mielőttünk ily kötést vagy Contractust, hogj az ki ennek fel bontója lenne jövendőben, minden törvinj nélkül az meg álló felek az meg nem álló félen 40 magjary forintokat dúlathassanak vehesse(ne)k [Polyán TA; JHb XVI/7].

felbontogat felmond; a desface, a renunța la; (auf)kündigen/sagen. 1753 ha ezen Vásárt... fel bontani Vagy bantagatni akarná [Mv; MvRLt. Tomai László kijegyzése].

felbonyolíthat felezkábálhat/építhet; a putea asambla/ridica/clădi; zusammenstellen/schlagen können. 1852: szivesek voltak meg ígérni, — ha nyerekek helyet és fát, a' télen le vágni, és] el hordani az anyagot, — hogy tavasszal fel bonyolíthatnám kunyhómat [Dés; DLt 608].

félbor ? félhordónyi borszolgáltatás; jumátate butoi vinărit; Weinstellung von einem halben Faß. 1632 ualamey faluban eöregi bort adnak korczomara, az ollian helieken mindenwt ab usu antiquo két roka beörrel es két vago barommal tartoznak, az houa pedig fel bort adnak az az egy egj feőldest (így!), ollian helieken adnak roka beört No. 1 vago barmot No 1. s egjeb féle élestis [Ludisor F; UC 14/38. 84].

? fél-borított félig borított; pe jumátate acoperit; halb beplattet/beschlagen. 1810 A nagy ház.. gyalult fenyő deszka ajtoja vas fél borított zárral kolcsal fordítóval záródik [Jenő SzD; Ks 76 Conscrip. 531].

felborongat felborítgat; a rásturna; nach und nach umstürzen/stoßen. 1844 akárhogy örizzük áruló helyeinket — mégis gyakran meg történik azon alatsan bánás, s mégis elis lopják sátrainkat, — vagy fel borongatyák a' mintthogy azok sörün megis történtek [Dés; DLt 1366].

felboroz beboroztat/szeszeltet; a îmbăta cu vin; jn betrinken lassen. 1777 ott közel valami Czigány Hurubák lévén az össze vagdalt fákat mind réájak hánták ugy anyira hogy majd oda őlték a Szegény Cziganyakat, mint hogy jól fel borozták az jobbágyakat [Hosszúaszó KK; BLt 9].

felborozdol 1. felbarázdál

felborsol dtv felpaprikáz/piszkál; a ațita/instiga; aufstacheln/bringen. 1849: még csak Eszterrel nem vagyunk tisztába, mert ötöt úgy látszik valaki felborsolta, 's nem igen akar anyám mellett maradni [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

felborzad 1. feldudorodik; a se bomba/umfla; sich (auf)bauschen. 1603: mondotta azert Tot mihalj hogi keressetek* Jol meg az hol fel borzadt az földel auagy dombos [UszT 17/22 „dienes görj Etedy Zabad Zekel” vall. — *Értsd: a házföldébe rejtett mentét].

2. ' ?' XVIII. sz. eleje : A mely lo vagy Kanca fel borzadva vagyon, bágyatul viseli maghat, vony kégyő fű gyökeret, a melye hegyesibe annak minden részeibul egybe vonnya a rut genettséghez, és mind a Szugyin folyik ki [JHb 17/10 lőtartási ut.].

felborzít kb. felpiszkál; a inteți/ațita; aufschühen. 1617 az tuzet fel Borszithvan cheberben veoth benne az Aszalo torkabol ky vytte [HSzj cseber al.]

felborzosít felborzol; a zbirlı; zersausen. 1831 egyszer tavaj láttam hogj Fodor Péterné Aszszonyomnak egy 11 Esztendő Léányat láttam hogj kétszer pofon vágta... azután minthogy mérges a Léány maga magának a haját tepézni kezdette, s fell borzosította, s ugj sirva ki futott az utcára [Torda; TVLt].

felbosszankodik felmérgelődik; a se enerva; sich (ab)ärgern. 1805 egy Simo nevű Procurator tanátslásából Makrainé meg hült a' vásártol ezen én fel bosszankodván és látván hogy ezen tőkélletlen Sibillával czélt nem érek és sok Crisisek alá vettem a' dolgot [Dés; Ks Thuróczy Károly lev.].

felbuesuz 1. 1617 Mikor zanthot volna kj tiltatta pechettel az Incust, Thorvenyre kellett fel Bochuznom [Kovászna Hsz; HSzjP]. 1690: ados volt azon ohlanak tíz forinttal, Kirally Bír Ur pecsetivel megh tiltottam uala, felis Bucsuztam Tiszt uram előtt kezetis adtam [uo.; i.h.].

Az öss utótagjának búcsús olvasatával is számolhatni.

2. 1670 Egy bejaro kjus kaput fel bul csusztam [Kv; HSzjP].

felbuesuzás 1609 az mint penig hala vyttasson hy, itt az a törvény nem iar, sótt megh a Szekelsegh köztis cziak vsusok voltak azok, vgj mint halat vyttas, tetem emeles, föl buczluzas ott sem órók törvény volt ez [Hídvég Hsz; HSzjP].

felbújik felrejtőzik; a se ascunde; sich oben verstecken. 1633 en menek fel az hatulso hazba szalonnaert s lata(m) hat egi ember all az kemen-czenel, de jedtembe(m) ki uolt nem tudhato(m), en ala futek es az hadnag' olgajat kialta(m).

azonba(n) az Hadniagis fel futa, s hat jmmar az ember fel but az hiuba, megh az Hadniagis latta az labat mikor fel uonta az padlaso(n) [Mv; MvLt 290. 121a]. 1845 ijedtembe fel bújtam a' hiúba, a' hunnan csak akkor szállottam le, a' midőn már vége lett mindennek [Kiskapus NK; HG. br. Diószegi lev.].

felbuzdít felbízta/tkésztet; a instiga/indemna; zu einer Sache ermutigen. 1820 Tótósi Ferentz Urnak mondása kébzeletem szerint tsak azon okbol esett hogy engemet a Bároné ellen téjendő vallamásra inkább fel buzditson [Aranyosrákos TA; JHb P. 48 Bárdutz Mozes (31) ns vall. A teljesebb szö. *felbuzdítódhatik* al.]

felbuzdítódhatik felbíztaódhatik/késztetődhetik; a putea fi instiga/indemnat; sich zu einer Sache ermutigen lassen können. 1820 Tótósi Ferentz Urnak mondása kébzeletem szerint tsak azon okbol esett hogy engemet a Bároné ellen téjendő vallamásra inkább fel buzditson, én pedig szeretnémre ithon nem lévén fel nem buzditódhattam annál fogva meg se eskettethettem [Aranyosrákos TA; JHb P. 48 Bárdutz Mozes (31) ns vall.].

felbuzgó buzogva felfakadó/törő; care țighește clocotind; hervorsprudeln/quellend. 1864 Bojgo kut egy az földből felbuzgó forrás, és a' mely olykor idő szakonként zavaros bojgásba is jön [Zsobok K; KHn 324].

felbuzog buzogva felfakad/tör; a țighește hervorquellen/sprudeln. 1767 In hoc anno praesenti 9-na Novembris Apahidán* Andron Togyerás nevű embernek az házában, úgy mint a tűzhelyéből s háza földből egynéhány helyen vér buzgott fel, még pedig nagy bővséggel, mely meleg is volt s szintén úgy, mint másféle vér, megaludt [RettE 212. — *Kv közelében].

felceduláz listára felvesz, összeír a trece in listă, a consemna; auf die Liste setzen, registrieren. 1699: még mikor Nsgtok között az osztozkodás lón, jött vala hozzám egy Udvarhelyszéki becsültes Szekely Nemes ember, jelentvén, hogy volnanak az Nsgtok földén nekie őt el bujdosott Jobbágyi az több fel osztando Jobbágyok közé ő kglme fel ne cedulázná... az után feledékenségből ő mint értem, fel cedulázták őt [Kiskend KK; Ks 96 Biró Sámuel Gyerőfi Borbálához].

fél-céh fél-céhdj; o jumătate de taxă de breaslă; halbes Zunftgeld. 1640 Mester fiának fel Czehe vagyon, ki veuen azt hogy az ketszeri vendeglessel azis tartozik mint idegen, ő mely teszen fl. 12. Ha valaki mester cozeugyét auagy leányát veszi el, annakis fel Czehe vagyon [Kv KovCLev.].

félcehes fél-céhdj-at fizető; cel care plătește o jumătate de taxă de breaslă; halbes Zunftgeld Zahlender. 1702 a B: Cehb(en) be köszönvén Walter János Ur(am) adta meg az Nagy Mester

Asztalért valo pénst fél Céhes lévén mivel Be-tsületes meg holt Mester tarsunk feleségét vőtte el azért adott az nagy Mester Asztalért fl. 8. Ittem az Kis Mester Asztalértis adott fel Céhesek rendi szerént fl 2 [Kv; AsztCJk].

felcemenel kb. (aranyat) finomít/tisztít; a face să devină mai curat; (Gold) abfeinen. 1675 (Az alperes) bizonyos számu nehezék poraranyat vévén itt az magha házánál Cementelte" fel, az mint maga meg kérkedett véle, mutogatvá(n) az ötös aranyakat itt Colosváratt az Vadkerti János béres házánál [Kv; TJK VIII/12. 95–6. — *A béres I. 2. al. a *Cementelte* alak sajtóhiba].

A valószínű jel-re l. *cement*, *cemenel* és a többi származék al.

fél-cenzus félbér; jumătate de plată/leafă; Halblohn. 1830 a Migos ki fogado ur az előre fizetni kellett fel censusbol száz az az 100 ~ vRfkat le számlálván előttünk — annak valóságos kifizetése felől, ezennel meg nyugtatjuk [Kv Somb. II].

feleésszpelődik feltápáskodik/kecmereg, táj feleszpetelődik; a se ridica anevoios; sich (mühevoll) aufraffen. 1839 mingyárt a földre essett, az honnet fel czésszpelődvén Germán Dánila nevű iffiu megfogta, s úgy vezette haza [KLev.].

felcifráz 1. feldíszít; a împodobi; (auf)schmücken. 1736 az menyasszony lakadalma napján az haját az fonadékból kifonták, azt széyiesen az hatán leeresztették, fényes keskeny pántlikával közben felcifrázván, de azt is hosszan lebocsátván [MetTr 387]. 1823 Fein sujtásos Anglus Valisz Iberrok, vapórral fel czifrázva | Fejér briliántin Német göla (!) köntös, két rend echt blondal, és atlatztzal felcifrázva [LLt Csáky-per 601. L. 1].

2. felcicomáz, cifrán felöltöztet; a gāti/impodobi; aufputzen. 1780 Cserei Uram . sok Joszágot váltott a Felesége jussan, sok jo féle gyöngyöket is szerzett mellyekkel a Feleségit fel tizfrázta, egyéb drága köntösöket is tsináltatott Néki | a Lakodalomkor hallottam Csereinének egy Asszony Attyafiától mutatván nékem egy rongyos régi bársony vállot, ezt mondotta Lássá az Asszony! tsak e' volt, s ilyen a Leánynak köntösse a mig Cserei Uram ide nem kezdett járni, de hogy ő kglme ide kapott fel tizfrázta [Bethlen SzD; BK. Julianna Ersekújvári conj. Stephani Butzi (24) vall].

3. pénzt cifrálkodásra elkölt; a cheltui banii pentru satisfacerea maniei de a se gāti; Geld für Putzsucht ausgeben. 1745 en laudetur nomen D(omi)ni Sem magamra Sem Hugomra fel nem Czifraztam a Szek pezit (!), Sem jo kedvemben a Hegedűsök(ne)k nem discretizaltam, s el nem tanzoltam a Damakkal [Árkos Hsz; Ap. 4 Benkő Raphael Apor Péterhez].

felcifrázhat felcicomázhat; a putea gāti/impodobi; aufputzen können. 1780: Hallottam Cserei-

től magától kérkedve beszélni, hogy nékie elég pénze legyen, s fel tziírázhattya a Feleségét... mondotta nékem, hogy már szóba vették melyi gazdagon ruházza s tziírázza a Feleségét, Ezt is mondván beszéd közben, de külömben kurvannya az ilyen attáknak, mi gondja réá akár kinek s mi baja véllé, a magaméból tsináltatom, de még ezután tziírábbakat tsináltatok, s vont aranyba jártatom, mert vagyon modom benne, most is van a Szabonál egy rendbeli pápelgrin szín Selyem öltöztette [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj. Stephani Butzi (24) vall.].

felcirkál 1. felkutató; a cerceta/căuta; aufspüren, durchsuchen. 1603: Czepletlen búzat pengi ő kk sem(m)j úton be hozatnj ne(m) engednek, Sem pengi az szalmaia hane(m) az mennyere barmanak szűkege volna, Nyalabbal és apro szekerekkel Szenat is ne(m) akaryak ő kk varossúl hogy Zakasszal rakyanak és Búglakat, hane(m) Istaloira rakya, ket szeker neműt. Zoba hean es boltok hean se tarczak. Ezt is az Capitan es Tizedes Wraim fel Circalyak, és ha ky ne(m) hordattyak, tehát Biro Wram varos szamara foglalya és byzo-nyos helyre vitettesse ő kme [Kv; TanJk I/1. 448]. 1662: valakik szegeny Barczai Akos Fejedelemséginek kezdetitől fogva eddig perceptorj voltanak kegltek között az porta Contentatiojara valo Contributionak, mingyarast ige(n) szorgalmatoso(n) fel circallya, es külge ki szamadasra ökök personalit(er) ... böczületes exactor híveink elejekben [UszLt IX. 75. 42 fej.]. 1688 Az mely jobbágyoknak pengi marhajok nem volna, s, vetések vagyon, Az olljan emberek(ne)k vetéseket circallyák jól fel, s, dézmállják megh eo Ngok számára [A. porumbák F; ÁLt Urb. 7].

2. megvizsgál; a examina; untersuchen. 1666/1793: A Falu Határára járo meljék kerteket melyek előtte valo időkbén voltanak noha felesen szines dolgok által le rántattanak mostan senki sem teszi azokotis a Hütösök fel circálván sub poena flor. 1 fel tétessek az régi mod szerént minden helyein a Falu Határának [SzékFt 23]. 1683 Az egyéb Adozásbéli difficultásokat ... Vice Tisztek kötelességek szerint szorgalmatoso(n) fel czirkalván és fel írván hiteles Regestrum-b(an) raportalni el ne mulassák fogyatkozás nélkül eze(n) Diaetara ha kárt nem akarnak vallani [UszLt IX. 76. 13 fej.]. 1697: elsőbenis fel kell czirkalni, ha Deesi Bor talaltatik tiz Hordoval addig masunnan idegen Bort ne legyen szabad bé hozni [Dés; Jk]. 1702: valahol pengi illyent tapasztal*, felczirkálja, megvizsgálja [SzO VII. gub. *Hatósági visszaéléseket, hatósági személyek ijesztegetéseit].

3. számba vesz; a socoti/număra; zusammenzählen. 1673 Jgy mind az ket rendbeli adossagokat fel circalván es az meg fizetendőket meg fizetven az Be varando adossagok felől így concludalunk* [Kv; RDL I. 154. — *Köv. a hat.]. 1674 az öreg Rakolczi Jdejeben egy Balas Nevű Botos Leginy vala, az melyi(ne)k harmincz kőver ökre vala tsak maganak es az Fejedelem(ne)k el

arultak vellé (!) hogy sok hizo Barmokat tart maga szamara az Salyin, mélyhez képest Rákolczi Fejedelem rea kulde az Barmara hogy hajczak elő es Czirkallyak fel hany hizo Barma vagyon, es az utrumb(an) forgo Szena fűn külön valanak azon 30 ökrök [Uzdisztpéter K; Wass. Sáarmasi Andras (60) jb vall.]. 1697 Valamit eddig vagj azon Statiobéli, vagj á kórnyúl lako szegenségh szamokra erogált hűsegesen czirkallyák fell s tudakozzak megh véven az mi Tiszteinktőlis arról valk Jnformatiot [Told. 20a].

felcirkáltat 1. felkutattat; a dispune să se cerceteze/caute; durchforschen lassen. 1600: Az Mezarosok feleol minthogy felette sok panazolkodas vagyon Tetzet eo kgmeknek hogy ... A' kik barmokat keozzeolleok kereskedesnek okajert el Attak, Azokat eo kgmek fel circaltassak es megys beontessek [Kv; TanJk I/1. 358]. 1621 Biro Vram eo kglme szorgalmatosan minden haladek nélkül Circaltassa fel kik legjenek azo(n) (!), es annak modgia zerent condigna poena büntetődjenek megh [Kv; i.h. II/1. 327].

2. számba vétet; a dispune să se socotească/numere; zusammenzählen lassen. 1621 az Beczj Aros Embereknek az Minemw penzek es adossagok it Colosvarat volna, azokat Kaműthj Balas vram eo kglme által, fel akarna Circaltatni es ereős hwt szerint ki szednj [Kv; i.h. 324].

felcirkáltatik számba vétetik; a se socoti/număra; zusammengezählt werden. 1753: A' Gyümölcs iák fel circaltatván, és perlustraltatván, s az fructifica(t)ionakis végére menvén aestimáltatott ad Flor, ung. 15., [M.nádas K; RLt].

felesalhat (pénzt vkitől) kicsalhat; a stoarcé (bani de la cineva); (Geld) von jm herausschwindeln. 1847 a Tekintetes Hadnagy Ur még piron-gat hogy ha sürgetem a' Tekintetes Tanács határo-zata teljesítését, edgy birtoktalan s meg eshető hogy ha sok pénzt fel tsalhatott el illanto emberét (így!) [Dés; DLt 617].

felesap kicsap/hajt; a mîna (afară); austreiben. 1799: a mi... az én Jozságom felől eső köz kertit nézi Czerjék György Uramnak rég az ideje hogy le romlott volt s mind ugy állott a Tavajj esztendeig a mig a Sarjuban fel tsapta az ökreit ekkor által jöttek hozzám a résin az ökrei a fuszuj kámot és veteményemet el gazlották ekkor kértém eo kegyelmit hogy tsinállya fel a rést [Albis Hsz. BLév.].

felesapólag felfelé húzódva; intinzindu-se in sus; sich aufwärts erstreckend. 1774 az patakon fél csapolag keskenyen nyulik felső vége azon Széna fűnek [Szentsimon Cs; Hr 10/54].

felesattan dtv (dühösen) felzúdul; a se înfuria; auffahren. 1584: Mondanak a' kathonak, ad ide erezd Nekewnk az Agarakat, Monda Istwa(n) deak Ne(m) ereszte(m) Mert az Agar sem vetet neked, Ezenbe fel chattananak a' kathonak es

Monda egy Magas feierbely Eold vagd az Neste lelek Curwafiat En ky futamoda(m) az Vczara [Kv; TJK IV/1. 312].

felesegelyesedik ék alakúan elkeskenyedik; a se ingusta in formă de pană; keilweise sich verschmälern. 1746: Az 22dik Táblának melly áll két kis földetskéből, mellyek vagynak a Zsejkre* kijáró Útnál az Asszony Lábján feljül az Erdő között a mint a Láb föld fel tsegelyesedik [Nagyida K; Told. 9. — *A tőszomszédos Zselyk BN].

felesemegél felcsemegéz/falatoz; a minca/consumma tot; aufknabbern/essen. 1855 A becsesebb étkeket nem hozák előnkbe* s nekünk a távolból kelle végignéznii, miként csemegélik föl azt a választottak [ÚjE 147. — *Ti. a gőgös vendéglátó gr. Teleki Mihály asztalánál az elkülönlítve ültetett patvaristák elé].

felesonget csengetéssel/harangozással fellármáz/riaszt; a alarma; auf/anläuten. 1778: az Fia Etzken Miklos, Etzken Andrásra tamada, és egy Paltzával verni kezdé az Attyát, addig veré míg az Fogat be rontá, s a mián az Falut Felis tsengeték [Albis Hsz; BLev.].

felesongettet csengetéssel/harangozással fellármáztat/riasztat; a dispune să se dea alarma (prin clopoțire și dangă); an/aufläuten lassen. 1755 En*... el akartam adni most a Napokban a Csűrt és a Házat, hogy ottan el ne ve(sz)szén. ., de ő nem engedte sőt azt mondotta, hogy ha meg próbálom, a Falut fel tséngetteti, és meg fogat [Albis Hsz; BLev. — *Bartos Kelemen. *A mostoha].

felesepередik felserdül; a crește mare; heranwachsen. 1729 ezen erdösebb s füzeseb helyet... miolta én fel cseperette(m) így erte(m) [Kancapataka*; JHb I/19. — *Eltűnt település Csokmány (SzD) táján]. 1762 az utrizalt Berket miolta fel cseperedtem... Rosnyai Joseph Ur birodalmáb(an) tudom Lenni [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1770 Mi minyájon az miolta fel tseperettünk Szász Nyiresen lakván az Útrumban Specificalt helyet tudgyuk bizonyoson, hogy mind eddig a Szász Nyiresi határhoz sine ulla Controversia tartatott, s biratott (így l) [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI]. 1782: Bocska Gligorrol miolta fel tseperedtem mindenkor köz hallomással azt hallottam hogy az Migos Urak(na)k Szőkőtt állapottyából... ide Fodorházára redukalt Jobbágy volt [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. 1814: Minekutánna fel tseperedtem, s esmét viszsza jöttem, hallottam hogy azon Telek... Dálnoki Teleknek neveztetett [Dés; Ks 79. 29. 794].

feleser 1. katonai/tábori orvos/sebész; medic/chirurg militar/de campanie; Feld(wund)arzt. 1756: Tit. Némethi István Uramat kártyázás közbe találtam, az Inclyt Gyulaianum Regimentből való Tamás nevű Feltserrel [Kv; Mk IX. Vall. 31]. 1769:

a' Feltsernél vólt egy kard és honya alatt egy Pistaly [Szentmargita SzD; Ks 19. VI. 12]. 1796 én a' Feldschernél Lippán Cura alatt vóltam [Déva; Ks 115 Pável Juon vall.].

2. rég borbély; felcer; Feldscher. 1721: Az inficiált Gainár* iránt akarám Nsgodat alaz(a)tosan informálni, ... egy héttől fogva, vjjalag recrudescainak az embereken az fokadékok, de I(ste)n(ne)k hála nem halálasak, az mint hogj az ott ben includalt emberek, minden irtozás nélkül vadnak észnek isznak s az Felcserrel szüntelen vendégesked(ne)k [Keresd NK; Ks 95. — *A szerk. nem tudja azonosítani. A nagyon távoli fogarasföldi település aligha lehet]. 1779 egy olyan ismeretlen felcser vetődöt ide az mely feleletre gyogyitta [Meggyesfva MT; JHb Bálintitt lev. Torma Éva Bálintitt Susánnához]. 1800 Jantso Jánosné Birtalan Khristina K. Vásárhelyi (48) így vall... mondám mennyen el kied a' ferczerhez [Kvh; HSzjP]. 1806: 1. Testis Providus Stephanus Molnár (52) Colonus mikor ide haza volt mindennap láttam hol menni, hol jöni a feltser [Peselnek*; i.h. *Később: Kézdikóvár Hszj].

felcserél 1. megcserél; a schimba; tauschen. 1804: Dél előtt tsaládságból nem a Repetitiot hanem más Letzkét tanultam, mellyet delutánra hagytak volt, de azt sem tudtam mellyért on Monétát a nyakamba akasztották. ., én kértem az on Moneta le vételét a Rector azt mondotta hogy ha 12 orára meg tanulom hiba nélkül fel tseléri (!) az ezüst monétával [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 93]. 1807 modunk mostan nem lévén, hogy kész pénzül vegyük ki obligatoriankat a' Zalogból, tehát ezen obligatoriankal aztat fel tseréltük [Kv; Somb. II]. 1814: mindenekről számat vetvén egy Contractusamat Szentpéteri Lukátstól fel tserélt volt, annak interesivel együtt háram száz hetven ött Rforint hja volt, hogy az négy ezerre ki teljék, asztatt is belé számlálta, olj conditioval, hogy 18 pár papucsat, 300 Rforint ára niderlandi Csipkét hoz [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Samuelné Fekete Klára lev.]. 1819: az észtanai sesiot Ha Nsgd fel tseréli Grof Eszter Házinéval vistába* vagy 20 esztendőre ugy én előre le tészek Nsgdnak a mikor a Contractuss meg iratodik 1000 ezer Rfrot válto tzedulában tiz esztendőre a más tiz esztendőre p(e)d(ig) ismét előre az az Anticipatio [Kv; GyL. Székely István lev. — *Vista K].

2. Szk: *nevet* ~. 1726: mint hogj penig ifju ember özvegysegben idejét nem töltheti, ha Férjhez megjen vallásán valohoz mennyen, és valami alávalo nyalkáért a nevetet fel cseréllye [JHb XXXV. 21 br. Jósika Imre végr.].

3. kicserél; a face schimb; austauschen. 1797 Egy el tört Leveses kalánt fel cseréltem, és adtam mellette xr. 12 [Déva; Ks 96].

felcserélődik megcserélődik; a se schimba; austauscht werden. 1819: NB. Itt a bizonyosságok irodtak volt fel hibáson, feltserélődve* [Damos K; RAK 18. — *Kihúzás alatt lévő szöveg].

feleserepez megcserepez; a acoperi cu țigle; mit Ziegeln decken. 1755 midőn a kapu felett valo Házakat fel szarvazták cserepezték akkor az szaru fák végeit bé csináló kömveseknek fizettem 84 Dr [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

felesigáz. Csak e szk-ban numai in această construcție de cuvinte; nur in dieser Wortkonstruktion: *essét ~ za* érdeklődését/kíváncsiságát felkelti; a-i trezi curiozitatea; sein/ihr Interesse erwecken. 1869 Leveledet, illetőleg kuertedet vagy is az abban levőt olvasván egészen föl csigáztad eszemet lakadalmadba valo hívásoddal de látom a násznépét s ebből meg tudtam, hogy a te lakadalmad is olyan mint az enyim*; csak abban különbözhetik hogy meg lehet nem egy farsangba lesz a kettő [Kv Pf. — *Ti. válás].

felesikar be/felhajt; a percepe/stringe; aufreiben/bringen. 1786 az Thoroczkai Lakosak .. mind ez mai napig az Vasbol valo Dezmat ki adták és adgyák, de ha az rendes és ki szabot üdöre meg nem adhatták vagy adgyák az Szegénység mián, annak utánna erővelis fel tsikorják az olyanakan [Torockó; TLev. [Torockó; TLev. 4/13, 27]. 1815 holmi adosságait a felsőbb rendelkezések ellen fel Csikortam volna [Mv; Berz. 21]. 1841: ezen vátot talántám azért kívánnya rajtam fel csikorni, — mivel gáttját ezen alkalommal a duzzadt viz meg rongálta [Dés; DLt 707].

felesikarás (erőszakos) adóbehajtás; incasare/percepere (forjtatá) a impozitelor; (willkürliche) Steuereintreibung. 1850 Kecsed Szilvás* helysége községétől az Insurgensek által — pénzben — ugymint természetnyekben tett fel csikorások menyisege [KLev. — *SzD].

felesikart be/felhajtott, kicsikart; perceput, incasat; auf/eingetrieben/gebracht. 1815 (Az) Utazok is azért hogy a' nyomáson ki eresztenek, sok féle pénzbeli huzavonásokat szenvednek az Helység Lakossitól, behajtván a' Marhákat, a' tetzés szerént fel tsikort pénzbeli fizetésen kívül, felette nagy mértékben szoktak venni töllők hajto pénzt is [Dés; DLt 361]. 1850 Ki mutatása az Insurgensektől fel csikort adonak, pénzben és termékben [KLev.].

felesinál 1. felépt; a clădi; aufbauen. 1647 volt egy igen rosz Szeker Szin mellyet most elbontuan, Új talpokra, Uyolagh fel chinaltak [Meggykerék AF BK 48. F. 16]. 1679 Harang láb avagi orás Tornyczka Felljeb irt kapu felet valo haz mellett vagy(n) gerendakból fel czinalva; oldalai gyalult fenyő deszkával borított [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 7]. 1694: Hogy Szent Peterben azon haranglábot felcsinálták meg is zsenedelyezték, fizettem nekik flor. 8 [Kv ETF 107. 15].

2. készít, (meg)csinál; a face; (an)fertigen. 1677: Vagyon az istállóban ... sasokban fenyő

deszkából félig fel csinálva egy egy lónak való két rekesz [Madaras Cs; CsVh 52]. 1798 Az Utzára ki járó Kapuja ezen Fundusnak tsak most ujjontában erigált három sas fákból es egy fejjel egyben kapcsolt tölgy fa gerendából vagyon fel tsinálva, arra ujj léztes kapu lévén applicálva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27]. 1799: Két fatyol keszkenők főre fel csinálva, fejér, s' fekete hozzá valo tollakal, és olasz virágokkal [Kelemenleke MT; LLt]. 1816 Két nagy Űst 3. tsőjű kádjával fel-tsinálva [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemissza Krisztina conscr.].

3. felállít/von; a ridica; aufstellen. 1570: Alcz Lenart ezt vallya, hogy Eotet hytta volt Balasy Lazlo keoz chinalny, Es Mwtat neky egy Talp fath hogy arrah chinalia az keozt Mert éwek volna, Es hagi az keozt fely chinallya Mwtat neky egy Zendelbeol chinalt chatorna haytast, es azt Mongya Nekey hogy Bonch (!) ely ezt Jnnet [Kv T Jk III/2. 61]. 1590 k. negjen chénalliak fel az feöld mellett az vetes kert az országh vta felöll [UzszT]. 1593 Hiuanak minket Rebeczej (!) Andras es Zaz Tamas egi akaratbol az eo hazokhoz, hagi az minemw seouent Zaz Tamas akarna fel chinalni, mi io lelki esmeretwnk zerent intenzwnk el az seouennek heliet es hatarat [Kv; T Jk V/1. 368]. 1593 k. Egikor az teórueny megh hatta vala hogy fel chenallya Az ffalú Az kertet [UzszT]. 1632 ha valaki tizenket napra tanorokot vagy tanorok kaput fel nem czinalna az tizenket 12 napra flo. 1 buntethesse meg az falu [HSzj tanorok-kapu al.]. 1644 Azt az hazat en attam Gurgulias Istuannanak, s az kuz kertet en czenaltattam mind vegigh az eő reszetis en czenaltam fel [Mv; MvLt 291. 403b]. 1807 a mostani metákon kiki a Gyepűt ugy tsinálja fel örökire [Nyárádszttenedek MT; Told. 37].

4. megjavít; a repara; ausbessern. 1593: gywto Marthonnak fizettem hogy az waras Istaloia kapuia kowet fel Czinalta fld — lakatos balintnak fizettem hogy az waras Istaloia kapuiat fel Czinalta, az sarkanak az Eoreg keowet altal fwrtá, az Retezt masua Czinalta es az pantokhoz zegeget (!) Czinalt f — d 50 [Kv; Szám. 5/XXI. 64]. 1599 Szent Peterben* az Segestie ajtaját czinaltak fel sarkot zart ujojan reiaa Lakatos Benedek czinalta attam neki f 2 d 77 [Kv; i.h. 8/XIII. 5. — *Régebben Kv egyik városrésze. 1777: Pel egykor önálló település (KvTel. 107)]. 1777: Pel Csinaltom Nro 10 Otska Strofakot negynek az Srofjat meg vágtom Srofházával edgyút [Szász-város; BK]. 1799 a mi. az én Jozságom felöl eső köz kertit nézi Czerjék György Uramnak rég az ideje hogy le romlott volt s mind ugy állott a Tavaji esztendeig a mig a Sarjuban fel tsapta az ökreit ekkor által jöttek hozzám a résin az ökrei a fuszujkámot és veteményemet el gazloltak ekkor kétem eő kegyelmit hogy tsinállya fel a rést s a beresse odo jött borzaaggal be gyámolta s még májig is ugy van [Albis Hsz; BLt.].

5. feltesz; a monta/amenaja; aufsetzen/legen. 1570 Eothwes ferencz hithy zerent vallya Fo az vallo egykor az vtan Ment Az Keomyes

Tamas hazához, Latta hogy az Ajto kőve keszen volt, Mondotta Keomyes Tamasnak chinald fely Aytot, Thamas azt Monta hogy fely chinallya chiak feowent hozasson, Eo megh hoztta [Kv; Tjk III/2 172]. 1587 egi lang fogot veottem az kwrteon kiweól hagi az faszakas eo maga fel csinalta attam) /13 [Kv; Szám. 3/XXX. 33]. 1627 a varos var fokan, körül Gerendakat Czinallua(n) fel myuel hogy rozzak voltak . . attam egy Napra . . /25 [Kv; i.h. 15b/IX. 242]. 1777 az Ablak Rámáknak Tokjai — is fel voltak csinálva [Koronka MT; Told. 26/21]. 1781 bár már ezen molnárok emberei volnának, víz eresztő lántzas Tábláit* fel tsinálni [Mihálcfa AF; Eszt—Mk. — *Ti. a malomnak, ill. zsillip-jének]. 1798 Vasaltam egy új Szeker Főrhéctzet megy Nádoltam két csatlás pácztát és Fel Sötöttem egész Vasat két Tekerő pántot fel csináltam rája [Déva; Ks 72. 54. kádár-számla]. 1807 Dolgoztam Kovács Munkát . megy vasaltam 4 új hordot új Vassal fel csináltam 24 új Abroncsot és meg Nádoltam [uo.; Ks 120. 2/3 1/2].

6. felfüggeszt/akaszt; a agáfa/atirna; aufhängen. 1681 Ezen also Contignatio felett levő Kő ház Asztalos csinálta hosszú fogas a falon, csak fejéren Nro 3, Ruha tartó fa rúd, fel csinálva Nro 1 [Vh; VhU 503]. 1736 Mikor ebéd vacsora ideje volt, egy kis harang volt felcsinálva az konyha előtt*, az konyhamester azzal csemetett, úgy gyűlték minden felől elé az sok szolgák [MetTr 320. — *Gr. Apor István udvarában].

7. felállít/teszt; a inálta/ridica; aufstellen. 1736 Volt penig az színben* két muzsikáló-szék magosan felcsinálva, az egyikben muzsikáltak az vőlegény muzsikái, az másikban az örömatyáé [MetTr 383. *Ti. ahol a lakodalmat ülték].

8. sátrat ~ sátrat (fel)ver a intinde cortul; ein Zelt aufschlagen. 1570 Sos Mathe hithy zereit vallya, hogy Latta azt hogy Ratz Balinthnet Zokadalomba hordozta More Ambrws, Aztis latta hogy lowawal Bantli Sathorat fely chinalta [Kv; Tjk III/2. 148]. 1572 Dorottia Zabo lazlone azt vallia, hogy megh Az vra eltheben kezdet volt arwiny egj kadasne az helien hwl parthazeowe katalin Satorat fely chinalya Mostan az katalin Satorais Nagi karara vagion az Ellenebe valo kamaraknak [Kv; Tjk III/3. 20].

9. felhajt; a sufleca/sumete; auf/überschlagen. 1736 Az fekete posztonak az szélyit kétfelől hat legény fogta mikor közönséges uton mentenek, az posztó fel volt csinálva, hogy el ne szakadjon vagy meg ne sárosodjék [MetTr 403].

10. felrak; a ingrámadi/face; aufstapeln/häufen. 1599 Az kiraly retin az Szel mind el forgatta az bugliakat, Fogattam 15. embert az kiket ala kwitem, az kik uyolan felczinaltak. 2. nap voltak oda f 2 d 60 [Kv; Szám. 8/XIII. 24].

11. (szénát) felgyűjt/takar; a stringe/aduna (finul); Heu machen. 1748 k.: el adtuk volt* készen fel tsinálva Szénául [Ohába AF; Told. 3. — *Ti. a füvet]. 1803 Ezen kaszábolol egy darabott le kaszáltom, s fel is tsináltam, s

a midőn már készen fel tsinálva Bugjában vala akkoron Nekié menvén, az Nagyságod Koltsárja a' nélkül hogy engemet attol fel tsinálása előtt el tiltatott volna, jó két Szekér Szénámat fel rakatta el vette, s bé vitette [Szásznýres SzD; Ks 34 Szásznýres I. 12]. 1838/1839 Kaszálok Az Avas, fel van csinálva a' Nagy rét fel van csinálva [M. péterlaka MT TGsz 18].

12. felhasznál; a folosi; benützen, gebrauchen. 1595 Közép útzai kapúnak csinaltatasara költettünk. Az Zegetseg felet Kömies Peter haza elől 1. horogh köuet hozattak el, és csináltak fell [Kv Szám. 6/XVIIa. 241. ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1763 azonn utrizált Fákából. a nagy Hidra is sokat Csináltak fel [Msz; Told. 44/5].

13. (házasságon kívül) teherbe ejt; a insärcina (in afará de căsătorie); dick machen, jm ein Kind anstellen. 1742 Veres Samuel a' feleségitis borju pásztor leánya lévén előre fel tsinálta 's az után vette el [Kisenyed AF JHb]. 1799 az kurva Győrfi Mária azt fogta réám, hogy én tsináltam fel [Dés; DLt].

Szk: ~ja a hasát teherbe ejt. 1757 Sipos János Ifiu Legény korában a szolgálónak meljet el is vett Feleségül s ma is együtt vagynak feltsinálta volt a hasát, s együtt el is szöktek vala, s vgy költék őszve [M. bőlény MT Ks 4. VII. 8]. 1799 Győrfi Márisnak Veres István tsinálta volna fel a' hasát [Dés; DLt].

felesinálás 1. felrakás; clădire, Aufstapelung. 1792 A Fazekasnak a Főző haz beli kementze fel csinolasert fizettem H.F. 3 Dr. 20 [Szentmargita SzD; Ks 67. 49. 41].

2. (kerítés) felállítás/vonás, rég felkertetés; făcut (ul gardului), ridicare (a gardului) Verzäunung. 1593 k. Az kertnek le vonasanak es fel ne(m) chenalanasanak terhetis Az j ffallúra hadgya. myerth hogy Az eo reszeket fel ne(m) chenaltak, seót le vontak [UstT]. 1603 medeseri lazlo Imrehétis Zabaddította mattias peter wram törwinr Eön karara, az kert fel chinalasaba, lörincz Janos Ellen [i.h.; 16/85].

3. felállítás; ridicare; Aufstellung. 1588 Az varas zenayanal, hogy az kapw le deolt volt, az Korchyoliasnak attam munkaiaban d. 12 Keolteottem esmet ezen kywel egyget mas Zwkssegere azon Kapwnak fel chynalassara d. 23 [Kv Szám. 4/I. 38].

4. feltevés; punere, montare; Aufsetzung. 1593: Kowetkezik Rendzerent az Miket az feorodo hazra koltotem Zagal (!) Andrasal zegotunk esmeg hog az kemenche Sayaira 3 Ablakot faragianak f 4. Az Azon Emberek feredő hazakban faragtak 2 Ablakot Annak faragasatol es fel Czinalasatol Attam Nekié f 2 [Kv; i.h. 5/XXI. 145]. 1621 Az ayto fel Czinalasakor volt hett nam Zamosunk kik keonet mezet Czináltak hordottak [Kv; i.h. 15b/IV. 17].

5. (széna) felgyűjtés/takarás; strinsul/adunarea (finului); Heumachen. 1803: Ezen kaszábolol . .

egy darabott le kaszáltom, s fel is tsináltam, s a' midőn már készen fel tsinálva Bugjában vala, akkoron Nékje menvén, az Nagyságod Koltsárja ..., a' nélkül hogy engemet attól fel tsinálása előtt el tiltatott volna, jó két Szekér Szénámat fel rakatta, el vette, s bé vitette [Szásznýfres SzD; Ks 34 Szásznýfres I. 12].

felcsinált 1. készített; clădit, făcut; angefertigt. 1801: a Pitvarba ... vagyon egy Kőből tsinált, Sütő Kementze, és felette egy fenyő Fából hosszában kúrtó feljebb a rövidebb modilak (!) fél tsinált két ajtaival [Nagynylas K; DLev. 5]

2. felállított/vont; ridicat, făcut; aufgestellt. 1750 az tziinterem mellet lakván egy Kálvinista Nemes ember meg lesvén, hogy az Péter el meny nyen hazul, az tziinteremben (!) egy ölnit el foglal és kertet tétetet reá ... az Pater az koltsártol embereket kére és levágatá azon fel tsinált kertett [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev.].

3. felkötött/tett; legat; aufgebunden. 1788: Ki készített Len egy rokásba 145. csomo ... Pátza 23 font Gusajra fel tsinált Pátz [Mv; Tsb 47].

4. felgyűjtött/takart; strîns, adunat; angehäuft. 1803: a' Gyitraiak* a' Topplitzaiaknak^b hat vagy hét szekérni készen fel tsinált jo szekér szénájokot erővel el vették [Gyszm; Born. XVc. 1/14 Zacarias Anisor alias Lázár (65) örmény kereskedő vall. — *Ditró (Cs) lakosai. ^bA vele szomszédos Toplica (később: Hévíz MT) lakosai].

felcsináltat 1. felépített; a dispune să se construiască; aufbauen lassen. 1654: Vitezlő Czerej Mihaly ielente alázatosan hogy ennek eleötte egy nehány esztendeövel leven teörvenye ... Madefalván lako Tanko Máthével ot valo hatarokon lönö molna felöi kit az eö molnára tsinálttat volt fel, s már teörveny szerent megh nyerte [EszT-Mk fej.]. 1769 az hova szükségesek az hidak oda fel kell tsináltatni [UszLt XIII. 97]. 1843 ezen felfogott porondos Helynek felső részire építette a' Deresztét, s hogy feltsináltatta a Deresztét, azután ... a' kérdés alatti helyet ujra béborozdoltatta [Bodola Hsz; BLT 9].

2. felállított; a dispune să se ridice; aufstellen lassen. 1573: Az zerzes vgy leot volt hogy az egy elseo vy zeowent tartozek Hennig Jacob feli chinaltatny [Kv; Tjk III/3. 184]. 1596/1820 k.: Az ö reá jutot porgolátat fel nem tsináltat(ta) [MvÁlt Fogaras vidéki úrbéri összeírás. Fogaras város 530. sz. mell. 20].

3. megjavított; a dispune să se repare; ausbessern lassen. 1589 Chinaltatam az feredeo haznal fel az Gemet hogy el Zakat volt, Alchy Lukachial attam) f. — d. 40 [Kv; Szám. 4/V. 40—1]. 1803 Nékem Nagy Moses János Kereszt Apám volt, és Sokszor beszélte hogy Tordai Mihálynak ha nem adok vaj egy darab földet nem tud élni, azért hogy élhessen hol egy hol más esztendőbe adott egy egy darab földet, söt még a Csürit is fel csináltatta [Szenterzsébet U; Borb. II].

4. feltétet; a dispune să fie aplicat/montat; aufsetzen/montieren lassen. 1582: az Fekethe Thamasne Aythayra (!) wettem egy zart es fel chjnalthattam f. 1 [Kv; Szám. 3/VII. 10]. 1600: Boncziday Gergelne kamarai tablaiait hogi fel chinaltattuk es sarkokat chinaltattunk, fizettwnk f — //20 [Kv; i.h. 9/IX. 50]. 1739: Beke az Táb-lákot fel csináltotta az ablakokra [Ks 99 Kornia Antal lev.].

5. (kontyot) feltűzet; a prinde cu ace (cocul); (Haarknoten) aufstecken lassen. 1641 En semmi egyéb gonoszsgot hozzá nem láttam, mert énhozám nem igen is járt, hanem az kontyát hogy csináltotta fel velem — de ott, az én házammal semmi gonoszsgot nem cselekedett [Mv; MvLt 291. 274b—7b átrásban!].

6. feltámasztat/pockoltat; a pune să sprijine; aufstützen lassen. 1819 A Felesége urának ferfiatlanságáról hogy panaszozt volna nem emlékezem, — hanem annyit férjének szollat, a' midőn fejét az ágyba örökké magassan kévánta a párnákkal fel tsináltatni, hogy a' gyermeket nem úgy Csinályák ám [Kv; Pk 2].

7. felgyűjtet/takartat; a dispune să se strîngă; adune; Heu machen lassen. 1801 k.: Szena termő avagy Kaszalo Helyek Mindeniket, maga a Pap tsináltatja fel a maga erején [Visa K; Sz Conscr. külön mell.]. 1821: azon le kaszált Fű az Exp(onen)s Urnak ítéltetett, és jártattatott, a' mint hogy azt felis tsináltatta, és jo darab Idő mulva mint magát szabadosan fényes nappal bé hozatta a' maga Udvarában [Apahida K; RLt 0. 2].

8. feldolgoztat/használtat; a dispune să se folosească; anwenden/gebrauchen lassen. 1757: Lécz ... Török buza kasa tsináltattam fel Nro 10 [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

9. ~ja magát (házasságon kívül) teherbe ejteti magát; a se lăsa însărcinată (în afară de căsătorie); sich ein Kind anstellen lassen. 1814 Te mond meg annak a Kurva Nénédnek, hogy kurva, most is a' Németekkel csináltatta fel magát [Dés; DLt 22].

felcsináltatás felállítottatás/vonatas; ridicare, făcut; Aufstellung. 1607: Cziekefalwi nagj Peter Zabaditata magát, az Kertnek fel czinaltatatasaban [UszT 20/243].

felcsináltatik 1. felállítottatik; a se ridica/face; aufgestellt werden. 1807 a Madarasiak a Gyepű alatt lévő Sántozt a Szent Benedeki határ fele le nyomták, a Szent Benedekiek pedig fel a Madarasi határ felé, és így a két határ között lévő metát egészen el horgosították, melyet most a két Falu edgyütt mind a két határból esett foglalást, vagy is inkább horgosítást ... edgyezésből, a hibákat meg igazították gödrökkel meg jegyzek, vgy hogy mikor ezen Esztendőre a határ gypű fel tsináltatik mind két falu jelen légyen, és a mostani metákon kiki a Gyepűt vgy tsinálja fel örökire [Nyárádszbenedek MT; Told. 37].

2. feldolgoztatik/használtatik; a se folosi/intre-buința; aufgearbeitet/benutzt werden. 1778 A Kapu Táblának a' vas sarkai meg vagynak, a' masika valami Szegek(ne)k Tavaly fel csináltott [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

felesipeszkedik felkapaszkodik; a se cățara; aufklettern. 1843 a székely szekeret Bottyán Mihály hajtotta, Asztalos tsak fel csipezkedett rá, Gáboris s a Czigányok a szekérbe ültek [Bágyon TA; KLev.].

felesipkéz csipkével (fel)díszít; a împodobi cu dantelă; mit Spitzen besetzen. 1848 Harmincz-hat egész ujj női ing, fel csipkézve és csinálással együtt 165 rft 36 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

felesípőjű I. mn felemás csípőjű; soldit; an einer Hüfte lahm, hüftlahm. 1682: Barna Pej fell csípőjű Török giermek lo [Görgény MT; UI] XVIII. sz. eleje: Fél csipeju kék unő Tino [U; Pf]. 1837 el adtam ... két vén Tehenyet melyek közül egyik volt fél szemű, és fél csipejű [Budatelke K; Born. F. Ih].

II. fn felemás csípőjű (állat); animal soldit; an einer Hüfte lahmes Tier. 1753 egj lovat küldjen bé kgd de azt a fél tsípőjűt bé ne küldje mert az gonosz [JHbT Árva Bethlen Kata lev.].

felesittan felhólyagzik/pattogzik; a se bășica; blasig werden. 1638 Miklos Mellette(m) wl uala le uete az sariat es futi uala az szaratt egj kor monda im minth Egete meg az Labomat, es kon-nivezni kezde, de en ne(m) lattam hogj oda az labara harította uolna az twzett, ez utan oda Menek hat fel czittant az laban az beór [Mv; MvLt 291. 133a].

feldegad felduzzad; a se umfla, a crește; sich an/aufstauen. 1725: olykor enis voltam ott, mikor à viz à Tüz helyig dagadott fel [Désakna; Ks 25. IV. 5]. 1815/1817: A Vár alatt lévő Nagy Rét ... meg terem Esztendőnként portio szekér szénát 50. szekér Hanem a Nagy Küküllő vize éppen mellette folyván le a mikor megárad (: fel dagadván a Malom miatt:) ki önt, és ekkor leg-kisebb hasznót sem vészen belőlle a Mgs Udvar [Szu; EHA].

feldagaszt felduzzaszt; a stăvili/zăgăzni (apa); an/zurückstauen. 1717 A sövényfalvi Gáton és malmon aloll levő magyar és oláh szerben levő és fundusokra hova való gát dagassza, tolja fel a vizet [Sövényfva KK; EHA]. 1749: az miolta az ... K: Sz: Mártoni* Malmot építették, és Gát-tyát fel vetették azt tapasztaltuk, hogy . az Gát miatt fel dugodni kel az Viznek az olta Korod közöt is Lankásobban foly a Küküllő vize, de hogy annyára fel dagasztotta volna vizet hogy ... eo Nga korodi Malmának kerekai az két hatulo kerek ... nem foroghatott volna fel árá-dásakor is a Küküllőnek [Zágor KK; Ks 15.

LXXVII. 4 — *A Kóródsztmárton (KK) hatá-rában lévő].

feldarabol 1. darabokra (fel)vág; a tăia in bucăți; zerlegen. 1692: perseltem szeplaki Disznót Giller Peterrel ... Csula Radulytis lattam hogj eolt edgyet s fel darablatta [Szászsztlászló KK; SLt AF. 20].

2. felvagdálva eloszt; a împărți îmbucătățit; zerlegt aufteilen. 1692: Haliska Opra es Orosz Gligor perselnek vala ket szeplaki köver Disznót felis darablottak egymás között [uo.; i.h.].

feldarabolás darabokra vágás; tăiere in bucăți; Zerlegung. 1599: Az kereknek attam az hat Darab onnak fel darablasatol f l d 50 [Kv; Szám. 8/XIII. 36].

feldarabolódik 1. felaprózik; a se îmbucă-tăți/diviza; aufgeteilt werden. 1796/1802: mind Ilentzfalván mind Makfalván a' possessorium ugy fel darablodott, hogy azok(na)k sem egyik, sem másik illendő hasznát nem veheti [Ilencfva MT; DLev. 6].

2. (a jég) összerepedezik; a (se) crăpa; (Eis) sich zerspalten. 1763: A To egészen keresztül fagyott s ujjabb(an) a meleg időben fel darabolo-datt [M. szentpál K; TL. Cseh Benjámín lev.].

feldarabolatik darabokra szabdaltatik, felsza-bdaltatik; a se îmbucătăți, a se tăia in bucăți; aufgeteilt werden. 1763: (A) Controversias Föld ... mi formán darabolattott, és osztatott fel régentén, egyikünk se tudgya [Forró AF; JHb XXVIII. 47].

féldél féldélelött; jumătatea primei părți a zilei; halber Vormittag. Sz: ~ig járó féldélelött megszátható; ce poate fi arat in jumătatea primei părți a zilei; im Laufe eines halben Vor-mittags beflügelbar. 1727: Fel delig jaro Török buza föld. [Bordos U; Pf].

féldeltájban féldélelött körül/tájt; pe la jumă-tatea primei părți a zilei; gegen Halbvormittag. 1779: az Expns Aszszony Malmának silipjen dol-gozván Varga Tamas egy szeker gát ágat hoza oda fél dél tájban [Berekeresztúr MT; Bet. 6].

felderékalj ?keskeny derékalj; saltea îngustă; schmales Unterbett. 1619 Vagyon egy feualj es egj fél derékalj, meljet egywt intiztek p. f. 1 d. 25 [Kv; RDL I. 107]. 1633: Haloszerszam Juditnak jutot. Egj derékalj f. 2 d. — Egj fél derékalj f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 103]. 1636: Egy io meztelen Derealj (!) ér f. 4 d. — Más Egj meztelen Derealj alabulo er f. 2 d. — Item, Egj meztelen fél derékalj ér ... f. 1 d. 50 [Kv, i.h. 109]. 1708 Az melly Leánykát Zambó Mi-halyne Aszszonyo(m) tart arva leányt Katit, annak hagjom (!) egyg vankosotskat hejastól, s, egyg kús fél derakalt haj nélkül valot [Kv; KvRI. t VII. 11 Zambó Mihály végr.].

föderékalj-csúp ?keskeny derékalj-vég; capătul unei saltele înguste; Ende des schmalen Unterbetts. 1658 Egy Veresses derek alj tsup Es. d 20 ... Egy fel derekalj ueresses tsup. Est d 5 Egy fel derekalj kekes tsup. Est d 5 Egy kekes derekalj tsup d 25 [Kv KJ].

felderítettik *dtv* megvilágíttatik; a se lāmuri, a fi lāmurit; erhllt/erleuchtet werden. 1872 A csere dolga kurátor Szentiványi Ferencz ur által felderítettve, egészen eldöntetett [Búrjánosóbuda^a RAk 119. *Később Bodonkút K].

felderül *dtv* felvirrad; a zori; anbrechen, aufdämmern. 1836 Szivemből ohajtom! hogy az Új Esztendő öröm fénybe derüljön fel Uri házára [Bözöd U Pf Árkosi Mihály esp. lev.].

földézma féltized; jumătate de dijmă; Halbzehe)ut. 1603 Megh ertettek eo kgmek egez Varosul az mostany feiedelmwnuknek kegelmes Adomanyat az fél dezmanak Arenda fizetesert ez varosnak valo conferalasarol, mely feel dezmanak fel takartatasara tettzet eo kgnek hogy inneth felywl valasztassanak az varos keozzeol ket Vrain kik eztendeot teolchenek benne es annak az fél dezmanak gondulselesereol eztendeo Zenth Janos napbau adgyanak zamot [Kv TanJk 447].

földézmás félbördézmá-szolgáltató; care dă jumătate din dijmă de vin; Abgeber des Wein-Halbzehtes. 1580 Az my az Dezmalast illety vydret mikor mernek mind 'a harom fel dezmas oth legie(n), es ha ky annak vtanna vydret mer is semmyt rayta ne vehessenek [Kv TanJk V/3. 228b].

földcsekedhetik eldicsekedhetik; a se putea lăuda/făli; sich einer Sache rühmen können. 1738 Földcsekedhetik Albertnek emberei ember telenségivel [Kv Pk 7].

földiktál tollba mond; a dicta; diktieren. 1854 Atyám a 260 ujoncz nevét, születése helyét, életidejét s jellemét . egytől-egyik (!) feldictálja a főjegyző tollára. Később a főbíró megtalálván az eltévedt jegyző könyvet, a feldictált lajstrommal merőbe talált [ÚjFE 116–7].

földiktált tollba mondott; dictat; diktiert. 1854: a főbíró megtalálván az eltévedt jegyző könyvet, a feldictált lajstrommal merőbe talált [ÚjFE 116–7 A teljesebb szö. feldiktált al.].

földiribol felapróz/darabol; a îmbucătăți, a tăia în bucăți, aufteilen. 1853 gyermekeim csak úgy lehetnek Istentől megáldva, ha egymás között a békét és atyafiságot fenntartani törekednek és az két jóságot nem fel diribolva hanem in massa célra vezetőleg használják [Kv; Végr.].

földivatlanokodik felfal/lakmároz; a nūnca tot; aufessen/schmausen. 1808: a' Magyarok nem

bőjtölvén, és minden konyhára valót fel divatlankodván, nints mivel kenhessék a' kereket [Kemény, Coll. Manuscr. Tom. XXX Varia XII].

földividál el/feloszt; a împărți/diviza; aufteilen. 1633 My Aztalos Totthazi Istúan, Gerich Wolman, Lakatos Gergi es Petter Werner, Colosúarat hwteos Diuisorok . . Mindeneket az harom Attiafiak köze fel Diuidaltunk mindennemw neúezendo Jokát [Kv RDL I. 22]. 1640 Ezeket* küül minden dib dab egjetmast az Attjafiak keozott fel diuidaltunk, es kinek kinek kezehezis attuk [Kv i.h. 117b. *Ti. a felsorolt árukon].

földividáltatik el/felosztatik; a se împărți/diviza; aufgeteilt werden. 1627 Ezek az meg specificált Aranymieuk iutottak az Elseő Anyai Harmadbol az Eőt Aruaknak az meliek köztök fel Diuidaltattanak [Kv RDL I. 132].

földmarsall kb. tábornagy, marsall; mareșal; Feldmarschall. 1739 az Muszka Gralis Felt Marschal Minich, az Armádájával négy Oranyi földre volt Hutinhoz, é. Bizonyos számú hadatt küldött előre, Hutinak Obsideálására [Ks; 99 Kornis Antal lev.].

földmarsall-generális kb. (vezér)tábornagy; feldmareșal; (General)Feldmarschall. 1815 Méltóságos Groff Feldmarschal Generalis Gyulai Sámuel Ur [Ks 77. 19. 489]. 1815/1817 Néhai Mgs. Nagy emlékezetű Feldmarschal Generalis Mgos Groff Gyulai Samuel Úr eő Excellentiája [Tsb 47].

földolgoz 1. megmunkál; a prelucra/fasona; be-arbeiten. 1723 ez az üveg mint hogy a tanyerok szepek es nagyok nem lat penzhez valok, masnak het het penzert sem dolgozta volna fel* [Pálos NK; Ks 95. -- *Ti. az üveges]. 1780: A Tavalyi Futatásnak rendre szerént Tavaly ki ki Négy darab vasat fúthatott, és mint hogy nem mindnyájan Dolgozhatták fel, hanem Restantiában maradtott erre az esztendőre, De Dézmát Taxát Portiot költséget 's Város Nyomoruságít szint úgy praestalták, mintha ugyan fel dolgozták és pénzé teheték volna; Nsgtok Kegyes Gratiajából meg nyerték azt, hogy a restantiában maradtott Darab Vasakat ebben az esztendőben ki mivelhessék [Torockó; TLev. 9/18]. 1810 A Malomhoz meg kívántato Arolékos Munkára valo fákat maga erein tartozék meg vinni . . Ugy felis dolgozni [Görgény-ország MT; Born. G. IX. 5].

2. felhasznál; a utiliza/folosi; benützen. 1717: Az Asztalos serenyen dolgozik. fel dolgozott 101 deszkát még vagyon 26 szál deszka [Búzás-bocsárd AF IB]. 1720 Kenderünk nekünk nincsen, mert azt csak kötőfek szárokrais fel dolgozzák, már pedig czövekes kötélnek sok kel [Brassó; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1792 Téglát a mennyit vetettünk, azt fel dolgozták, a hátra lévő munkára is feles téglá kell [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1810: A Malom Vasaiho

meg kívántato fel dolgozni valo két darabotska Vas [Sóakna MT; Born. G. IX. 5].

feldolgozás 1. megmunkálás; prelucrare, fasonare; Bearbeitung. 1825: Közép vastagságú fenyő fák fel dolgozásáért ölit 15 xr [Dés; DLt 3]. 1846: 10/12 hüvejk vastag tölgyfának negy oldalni ki faragása, s a' szükséges helyekre leendő alkalmazása feldolgozása és elhelyeztetésiért Rírt 307 Kr. 48 [Dés; DLt 858/1847].

2. felhasználás/munkálás; folosire, utilizare; Benutzung/arbeitung. 1738 Concludáltuk ., hogj minden ökrös és lovas atyánkfiai ö kglmek ... vecturázassan(a)k 's vecturázassan azon gát éppítésére egj egj szekér veszzót 's egj egj szekér tövissét; a Gyalog szeresek pedig azon(n) materialnak fel dolgozásával 's meg mivelésével tartozzan(a)k [Dés; Jk 508b]. 1740 Nemes Városunk Malma Gáttya nagj ruinában lévén, Concludáltuk, hogj minden marhas atyánkfiai vigjenek 's vitessenek egj egj szekér Tövissét. A Gyalog szeresek pedig két két ezen ág és töviss feldolgozására, tartozn(a)k elhenni [Dés; Jk 540a. — *Tollvétségből utána kimaradhatott: nap]

feldolgozhat megmunkálhat; a putea prelucra; bearbeiten können. 1771 Hogj ha pedig Valamellyik B Fésus mester Embernek Rendelitet Timárjánál a szaru Felettébb meg Gyölne s nem birna véle hogj fel dolgozhassa tehát Tartozik a Celnek által adni ne hogj idegenek a szarvat el vigjek [Kv RészűsCLev. 9]. 1780: A Tavalyi Putásnak rende szerént Tavaly, ki ki Négy darab vasat fúthatott; és minthogy nem mindnyájan Dolgozhatták fel hanem Restantiában maradt erre az esztendőre Nsgtok Kegyes Gratiájából meg nyerték azt, hogy a restantiában maradt Darab Vasakat ebben az esztendőben ki mivelhessék [Torockó; TLev. 9/18. A teljesebb szöve. feldolgoz 1. al.].

feldolgoztat 1. fel/megmunkáltat; a dispune să se prelucraze; bearbeiten lassen. 1759: Petsét-szege a' Jobbagyok Aszszonyok (így!) 90. avagy 100. sing vásznat szöttek, a' többit pedig mind magának és Gyermekeinek fel dolgoztatta [Marosludas TA; TKI]. 1807 Ferentz Márton feldolgoztatta egyik részit azon vasnak, valamint Ferentz Péter ... megnevezte a nemes faluszéke előtt a vasat; éppen azt a vasat dolgoztatta fel Ferentz Márton [Szárhegy Cs; RSzF 293].

2. ? megcsináltat; a dispune să facă; machen lassen. 1827: a Görény fogo Ládát még a régi inventálás előtt fel dolgoztatta volt a' D. Biro Székely András [Koronka MT Told. 34].

A fogalmazásbeli bizonytalanság miatt ez az adalék a 3. jel. alá is tartozhatik.

3. felhasználtat; a dispune să folosească/utilizeze; benützen lassen. 1748 a Nagy Szamosi hid fel sprájtolására fel dolgoztattott 15. Gerendákat Acs Peszternák Mihály által [Dés; DLt].

feldolgoztatik felmunkáltatik; a se prelucra; folosi; aufgearbeitet werden. 1820/1821 A' vett Vasak Ajto Sarkak(na)k fel dolgoztattak [Mezőmadaras MT; MRLt Tomai László kijegyzése].

feldombosodik fel/kidomborodik; a se reliefa; ridica; sich wölben/abheben. 1768 azonn helyeknek ottan mélysege maradván, aloll fel dombosodott [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.].

feldorbézol elpazarol/tékozol; a irosi/risipi; vergeuden. 1783 készítettek . 22 Verőb(en) . 49.896. számú Vasakat ... Ebből jutna elég, ha fel nem dorbézolnák, a' Verők építésére [Torockó; Thor. XX/5. 43].

feldöföl felbökdös; a inghionti (pe cineva) să se scoale; (jn öfters) aufstupsen. 1801 a' férje Jantsó Péter ötet álmából fel döfölte ezt mondván kelj fel te cigány kurva, nem tudok nyugodni a' ptrütsköktől — kergesd el [Kvh; HSzjP].

feldöl 1. elvágódik; a cădea (la pămînt); zu Boden fallen/stürzen. 1599 latam azt(is) hogj Makruj Peter ugy chapa Zabo Jstuant hogj mj(n)dgart fel deöle az patakban fel kele s el mene [UszT 13/106]. 1626 az Beldj vra(m) Tizartaia által mene az uizen egj puska uala az kezibe(n) csak hallek palcza czatanast latam hogj az Molnar ala futamodik egyze(r az) zememmel el neztem, ekentem (így!) ha(t) fel dcölt [Szentgyörgy Cs; BLt 3., Peter Andrasne Margit azonj nemess zemelj" vall.]. 1629 ki icöue Horuat Jstuanis s ott wte agjban egy bottal Varga Geörgy Hor Ist hogj mingyarth fel deöle minth egy eökeör [Kv; Tjk VII/3. 101]. 1644: Nagy Ianos Ismet ugj suita egj bottal, hogi fel döle Szima Geörgy [Mv MvLt 291. 415b]. 1770 Sebenbe az pestisbe . 24 ora alatt két háztól 10 em(ber) holt ki az hazakot beis pecseteltek . Kolosvárátt harmad nap alatt 180 ember döglött meg. Elanyéra grassál hogj <az> uczán járo ember fel döl s megh ha(1) [Illyefva Hsz; Ap. 2 Ghidoffalvi Gábor Apor Péterhez]. 1747 Egj alkalmazossággal veleni egjütt Szántot a Papnak ugj meg ütő föben egj jármás tehenit a Gazdájának hogj mingjárt fel döle azon a napon nemis dolgozhattunk véle [Szőkefva KK; Ks 17/LXXXI. 14]. 1779 Indrej lovás (!) vasvillason Mihály Czigány Bérest egy kapával fobe vákta, hogj mingyárt fél hialva dolt fel [Záh TA; Mk V VII/12. Pakulár Lupuj (25) zs vall.]. 1796 mikor az Erdölő Utba bé ereszkedett, az egyik ökre a Székér alá hátra maradtott s fel dölt s ha Mi egész Utzástól ki nem jövünk vala, megis döglött volna akkor az az ökre [Albis Hsz; BLv. Vall. 2].

2. felborul; a se răsturna; umkippen. 1634: poczy falva* fele menyunk vala ala fele, az tar szekerek edgike tehát fel dolt, Engemet fel kulde az Hadnagy hogj fel emellint [Mv; MvLt 291. 28a. *Küküllőpócsfva KK]. 1645 szanomom jarvan ugj utottem volna kett lovat, hogi fel

dőltenek volna, egyikben az szan rudgia bele ment [HSzj szdn al.]. 1736: Azonban egy szekérkerékből titkon az szegat kiveszi*; Petki Farkas mint kocsis megindul kevesen, az ostorral megsújtja az lovakot, az kerék kiesik az szekérből, feldől az szekér az sok asszonyokkal együtt, s mind egyben romlik [MetTr 419. — *Az egyik asszony]. 1823 Tekintetes Vajasdi Ajtai László ... a Szekér fel dőlven vele a két Agu Temploznál, a Czomjába a' Lába el tört [Gyalu K; Rak 198].

3. összedől; a se präbuši/surpa; zusammenstürzen. 1786 Oly rossz volt ezen Malom midőn az Exponens Vr birodalmában ment hogy az ahaz p(rae)tendáló Attyafiai tűznek a' fáit fel akarták osztani egy más közt, melyet azoltátul fogva az Exponens Vr Conservált Curiose meg támogatván kül felől három támaszakkal, Ugy a' Kő padotis meg támogatatta melyetis ha nem tselekedet volna rég már fel dől volt (Sűrű papokat rakatván alája:) Vég képpen [Apahida K; RLt O. 2].

feldőlés felborulás; rásturnare; Umsturz. 1819 a' Szekere eldőlvén egy kert mellett az Asszony maga szépen le tsuszt minden sérelem nélkül. annak utanna egy héttel beszélt meg ezen fel dőlését [Kv; Pk 2].

feldől 1. felborít; a rásturna; umwerfen/stürzen. 1591 Theolczeres Georgi . fel deoite aztolat Leorincznek, akkin arul vala [Kv; TjK V/1. 176]. 1665 A mikor pedig magatak meg indultok a feleségem szekérére gondod legyen, valahogy fél ne dőlczek [Feketehalom Br; EMLt Petki István aláírásával]. 1693 szekeremet feldőjtötte, derékszeget fergettyűt az bokorban hánta [HSzjP fergettyű al.]. 1745: a' kufárne asztalált ki, és miképpen dőjtötte' fel? [K; Ks 5. X. 6 vk]. 1806: ebéd felet feldőtöttem a poharamat [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 311].

2. dőlve felfektet/tesz; a așeza/culca rásturnindu-l; umgefallen hin/heraufsetzen/legen. 1603 Farkas Jstuan Etedi Zabad Zekel hwti wtan ezt wallia ... hogy kokas zokor ment wolt boret tot mihalnj fel kel Tot Mihalj hogi ki menien az hazbol wgi esset hogi alig wonta fel az feleség wgi dőytot(w)k fel az feleségewel kette(n) az agjba Tot mihalt [UszT 17/22–3].

3. ledönt/bont; a dărma; umstürzen. 1699 az konyha sorban valo rend hazat Nyiga Todorek es Stefan Gaborek szolgálva dűjtötték fel [Rücs TA; KvAKt Mss 344].

4. lefektet; a culca; (nieder)strecken. 1820 (Dregánné) egy versen hozzám jövén panaszlá aztis hogy ötet a Baróné kurfázta, meg akarta verni, bundáját el vétette, melyért őis haragjába azt felelte, hogy ha kurva voltis ő tsak egynek volt kurvája, Nem dőjtette fel a világ mint a Báronét [Áranyosrákos TA; JHb F. 48].

5. 1808: a Novizáták Inquisitoriája szerint az édes Anyához háládatlansággal viseltetvén a

Novizáns és Felesége, kételenített maga Házától el menni és utolsó állapottyában a' Novizáták Házánál magát meg huzni, a' minthogy ottis holt meg; nem pedig a' maga Házánál, mely tselekedetivel ha lett volna valami Testamentum tétel azt egészen fel dőjtette [Asz; Borb. II].

feldőlőget felborítgat/borogat; a rásturna treptat; nach und nach umstürzen/werfen. 1849: a falusiak ... (a) kő oszlopokat fel dőjtögték [Drassó AF; HG. Gr. Lázár lev.].

feldörzsölt ?(fel)morzsolt; freat; aufgebröckelt/gerieben. 1790: A Feltörstölt Malátából per Ur 6 [Msz; Told. 9].

feldug 1. feltaszlt; a împinge în sus; hinaufstecken. 1780: Márton Lászlóne monda nékem, kedre akkor haragutis az Asszony hogy ki ment a tselédházban, még szidtákis, mert ott akkor Pujkát sütöttek s mikor ked ki ment, mindenkor a kürtőben fel dugták a nyársat, hogy ked meg ne lássa még a nyakais mind el kormosult [Bere keresztúr MT; Bet. 6].

2. (gátat) feltölt; a ridica; aufschütten/werfen. 1626: az hol Lorincz Balint az Gátot fel dugta mind eőreőkke szabad wtt vala | en iartam ott az hol Lorincz Balint az Gátot fel dugta(n)*, akkor szabad vtt uala, senkj nem haborított mikor rea iartam [Szentsimon Cs; BLt 3. Dementer Janos (60) nb vall. *Olv.: feldugtán. Erre az igealakra l. NyM 182 kk és az ott id. ir.]. 1651 Az Gatt es Uyz feldugassertt, hogy az A. karara fel dugta, potentia(n) vagio(n) [Amadé-fva*; Eszt-Mk. — *Később: Madéfa Cs]. 1761 (A) To heljen ... meg terem őt szekér széna ha a két rész egjre birattatnék fel lehetne ugyan dugni de a víznek szűk volta miatt Malmot nem volna miért erigalni, hanem a Viziért a Falu Kalákát adna [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 25]. 1794 tudom továbbá azt is, hogy most három Esztendeje ujra kilentz Svábokat hozatván, kik is ismét az mostani formájára azon kertet ki plánérozták, és az Malomnál lévő Gátot fel dugták [Mezőmadaras MT; BKGazd.].

A régiségben főként a tódugásokat/gátakat olyan szélesre és szilárdan töltötték fel, hogy a gyalogos, sőt a szekeresforgalom céljait is szolgálták.

3. felduzzaszt; a stăvili/zăgăzui (apa); an/aufstauen. 1723: <a sővén>falvi* malom inkább dugja fel a vizet mint az Adámosi^b [Királyfa KK; MbK 162. — *^bAdámos és Sővényfa KK]. 1746 eő Nagisága Malma Gáttyánál, mivel a' víz fel dugja ki ütt a' Küküllő a' midőn meg árad [Dicsősztmárton; JHb XIX/8]. 1772: a' Gátrol le folyó Víz, a silipról le folyót soha is addig fel nem dugta [Adámos KK; JHb XX/27. 34]. 1823 a' Gátrol le folyó Víz a' silipról le folyót árvíz idején fel dugja, 's ez az oka hogy a' Malom alá a' holt Víz fel gyűl [Mikefva KK; JHb XX/27. 26].

feldugás 1. (gát)feltöltés; umplere(a stăvilăru-lui); Aufschüttung. 1639: Uitezeleó Pettki Istva(n) Ura(m) ... az Oláh Tinkossi Uyzett el asatta es be uitette volna az maga Udvarara, mely Uyz arokanak el asassa es fel dugassa mjatt Eó Nekik nagy karok keőnetkezett volna azon Uizen valo Molnokban [Ks 67. 46. 24]. 1651 Az Gatt es Uyz feldugassertt, hogy az A. karara fel dugta, potentia(n) vagio(n) [Amadéfvá; Eszt-Mk. — *Később: Madéfvá Cs]. 1772: oly helyeken is a' hol annak előtte a' Vizet könnyen meg lehetett lábbalni, semmiképpen uszás nélkül meg nem járhattam; a' Gátnak fel dugása miatt annyira meg nevedett volt [Ádamos KK; JHb XX/27. 33]. 1778 a' Méhesi Határon nem régiben Malom építésével és Toja gáttjának fel dugásával a' Viz Mlgs Grof Wass Samuel Vrfi Malmajáig (!) fel tojulván, Mlgs Grof Wass Ádám ur(na)k hol? hány? és mekkora Capacitasu földet lepte el a Viz ? [Mezőmehes TA; Wass vk].

2. felduzzasztás; stăvilire, zăgăzure; An/Aufstauung. 1620 az malomnak uize fel dugasa lattatott volna lenni karokra Bako Janosnak es feleségének [Szentháromság MT; EHA]. 1770 az Exponens Ur ezen Malma pedig azon Bereczki Sándor Ura(m) Malma(na)k a' Viznek fel dugásával nem praejudicál semmit is [Berekeresztúr MT; Bet. 7].

feldugat 1. (gáttal) megdugat; a dispune să fie stăvilă/zăgăzure (cu un stăvilă); (mit Damm) aufstauen. 1622: az Rauaz Patakaban ualo to helliet tudom hogj Becz Pal dugatta fel [BLt 3 Laurentius Pal de Tusnad* pp vall. — *Cs]. 1640: Maros Szekben Szent Laszlo* nevű falu határan az hal laknak (!) dugatot volna fel egy kis haltartozakat [Sár. — * Nyárádsztlászó MT].

2. felduzzasztat; a face să se crească nivelul apei (la un stăvilă); aufstauen lassen. 1665: igen fel dugatta az malom arkabali vizet [Jobbágyfa MT; Bál. 50].

feldugathat (gáttal) megdugathat; a putea face să fie stăvilă/zăgăzure (cu un stăvilă); (mit Damm) aufstauen lassen können. 1642/XIX. sz. eleje: az kis Tot az mikor akar maga vagy Maradéki fel dugathassa és meg halasithassa [Nyárádsztlászó MT; EHA].

feldugódik felduzzad/torlaszolódik; a se acumula/stringe (la un stăvilă); sich an/aufstauen. 1749: az miolta az ... K: Sz: Mártoni* Malmot építették, és Gáttját fel vetették azt tapasztaltuk, hogy az Gát miatt fel dugodni kel az Viznek [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4. — *Kőröszt-márton KK]. 1780 Édes Atyám ... azon Rétet, ugy ki sántzoltotta volt, hogy mindenütt szekérrel lehet rajta járni, miolta a' to fel dugodott ..., azon árkokon ugy anyira fel tojul a' viz hogy hasznát nem vehetem [Szamosfva K; Born. XXXIX. 51].

feldugódott feltorlaszolódott; strins, acumulat; aufgestaut. 1753 ha a Palorol valaki bele talal eszni ez után, a soha ez utan onnan ki nem jó ki nem mász eddig ha bé hullott is csak ki verdődött, de már olly fel dugodot a viz hogj szinte a pallot éri némelykor [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. XXXII/7].

feldugott (gáttal) megdugott/feltorlasztott; stăvilă/zăgăzure (cu un stăvilă); (mit Damm) aufgestaut. 1813: A Koronkai fel dugott uj Tón vagynak két uj zugok [Koronka MT; EHA].

feldugul felduzzad/torlaszolódik; a se umfla/stringe/aduna; sich aufstauen. 1743: azt mondá Györgj Molnár nekém láddé Istok, nézd el hogy a' Küküllő mind dugul fel ide a' mű Malmunk alá ez a' mű Malmunk soha jo nem lészen a' miá az Fekete Istvánné Aszszonyom Malma miá [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1746: a' Gát miatt, midőn meg árad a' Küküllő fell dugulván kiűtt, és sokaknak kárt tézen [Dicsősztmárton; JHb XIX/8]. 1757: Gáll István Primipilus ab origine Pávai (66) fatetur Az gátnak fel vetése mián annyira fel dugult a viz, s iszoppal is meg tölt az árok, hogy a Torja vizinél által nem lehet menni [Kvh; HSzjP]. 1764: az utrizált gát miatt fel dűgült a' Viz ... a Maroson ezen a' gáton folyó Malma alá [Vajdasztván MT; JHb IX/46]. 1772 Valóságos dolog az, hogj eő Excellenciaja Malmára tojja fel a' vizet a' Királyfalvi Gát, mivel addig a' mig a' nem épült ezen Malomra a' Viz soha is fel nem tojult, az után pedig már most ugj fel dugult, hogj még a' Nagj Gát alattis láttatik a' Viz To modgjára állani [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 292]. 1842: az Forrásnak ki folyo vize fel dugulván így az egész hely haszonvehetetlen Tová vállott [Nyén*; BLt. — * Később Keresztvár Hsz].

feldugulás felduzzadás/torlaszolódás; acumulare/stringere/adunare; Auf/Anstauung. 1743: a' Malom Mester mondotta hogj a' Sövényfalvi mostan epitetett Malom gáttja miá a' mű Malmunk el pusztul és nem foroghat mivel annak gáttja miá éppen a mű kerekeink alá fel dugul a' viz éppen egj Singnire mellj viz fel dugulását magam is láttam a szemeimmel [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1772: ezen alol a' Küküllő árka keskenyebb, nagj Martok és hegjek között tekervényesen folj egjben szorulván a' Viznek fel dugulása meszszebb szolgál [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 283].

feldugult felduzzadt/torlaszolódott; crescut, strins, adunat; auf/angestaut. 1771 az Also Silip allya Szellyeig áll az alolrol fel dugult Viz [Dombó KK; JHb XX/26. 9]. 1772: az említett két also kerek jobban a' mostani állapottjoknál nem foroghatná, mivel alattak vgj is a' fel dugult viz tsak meg maradna [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 282].

feldúl 1. a devasta; verwüsten/heeren. 1575 egyszer az ő társaival ott felkele, és beméne My-siába, és ott feldúlának egy görög kalagor kalas-tromot, és igen drága kénecset hozzának abból vissza [HeltaiKr 285]. 1602 reá ment Eynek czendeségebe, fel dülta hazamott*, három zeonyegemett el vitte, Eőt kenyeremett, zalonnamatt, Eőt veka zabomat [UszT 17/19. *Tarcsafván (U)]. 1603 Vermesi Marton vallia ez fogoly Dulta fel az zomzedo(m) hazat [Kv; Tjk VI/1. 696]. 1616 Fazakas Lukaczi Lazar Istwan Vramnak keoteotte feyet hogj az Patakj Peter molnat fel dulta vala s az marhayat megh wtte vala, azert keotte vala feyet [Kásonfalsófalú; LLt]. 1653 sok helyeken udvarházakat dülának fel — a székely urakét, kiket ők megtudtak, hogy az ő atyokfiának halálában részek volt* [ETA I. 54 NSz. — *Az 1599. esztendőre von. feljegyzés]. 1753/1781 (A jószágot) a Német Nemzet is fel dultotta volt [Renget H; JHb LXXXI/3. 208 vk]. 2. összetapod; a călca în picioare; zertreten. 1756 későn mikor már a nemesség maga Gaboná-ját bé hordatta, és az Tilalmas Szabadulni kez-dett, adig az Marha gabonainkat fel dulta az alkalmatlan essős idő vesztegette [Durusa Szt; TKI].

felduladás duzzanat, táj kakas; cucui; Anschwellung, Auflauf. 1801 Mutata Aszszanyam a lőt az ütésnek helyét, ugymint homlokán egy kék fel duladást a feje tetejen látzat duladás [K; KLev.].

feldulás devastare; Verwüstung. 1602 Beke Mathyas vallya . Pokos Peterenek elegh panazolkodasat hallottam hogy eo megh emezteodik es el fogy az ket gjermeke miatt . Az haz fel dulasaban thwdom hogy panazolkodot Pokos Peterne hogy kart vallot [Kv Tjk VI/1. 605].

feldulát a dispune să se devasteze; verwüsten lassen. 1653 Ebben az esztendőben* szent Márton nap után Báthori Gábor fejedelem Szeben városát megvéve, és nem tudom mi okon — de Szebenből kitolyta vala a százságot és feldulatta a miket láb alatt találta [ETA I, 103 NSz. — *1610-ben].

felduvasztott felduzzasztott/torlasztott; umflut, strins, adunat; auf/angestaut. 1754 azon Ulj (!) Malom gáttja által fel duvasztot Njárád vize [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10].

feldúz. Csak e szk-ban; numai în această construcție de cuvinte; nur in dieser Wortkonstruktion ~za az orrát a. felhúzza az orrát, megbántódik/néheztesztől/sértődik; a se simți ofensat, a se supăra; beleidigt werden, jm etw. übelnehmen. 1736 régen az tizenkét tanács úr, gróf és nagyságos urakon kívül többnek úr nem vala neve. Régen az tanács urakon és nagyságos urakon kívül azért haragúsnak vala meg ha úrnak mondják vala; ma nézd meg, egy elévaló városi ember is

ha úrnak nem monddod, feldúzza az orrát [MetTr 356—7]. b. duzzog; a se îmbufna; schollen. 1831 Én Székely Farkasné jol esmerem mert engemet szolgált . a' mig nálom lakott jol viselte magát, némelykor holnapos volt fel duzta az orrát, de megint helyre jött, 's végben vitte a' maga kötelességét [Torda; TVLt Közig. ir. Musnai Mária (55) vall.].

feldwebel őrmester; plutonier; Feldwebel. 1746: Militaris Tisztek segítő Szállásai . Placz Major Vram(na)k cseledi számara 3 Ober Lejtnantnakis 3 Unter Lejtnantnak 1 Strasa Mesternek 3 Kapi-tány Lejtnant Vram(na)k 3 Furirnak s Feldwebel-nek 2. Obrist. Lejtnant Companiájában Ka-puzaro Strasa Mesternek 3 [Kv Ks 11. XLVI. 25].

fele 1. vminek fele részét kitevő, felényi; jumátate; Hälfte, halb. 1570 Martha nehay Balas deakne hithy szere(n)t vallya, hogy hallotta Mykor Mogorossy palne Zent Myhal napba Ezteendeigh valo Berbe Megh fogatta Bakos Andrasnetwl az hazat, Arra Jgerte Magath hogy Zent Gergh napba fele beryt megh aggya Orsolya Zas orbanne Azont vallya Mint az elseo az zegeodest (Igy!) feleol hogy fely Ezteendo ely teluen fele beryt leh tegye [Kv; Tjk III/2. 140]. 1578 az malo(m)nak az fele hazna eppen, Pal mate Lazloneje, Anna-zonjnie es maraduaiaye legien [Hsz; Bál. 1]. 1588 hogiha jeöue(n)deöbe az tellyes házat So-mogyi András el adowa tenne tehat mindeneknek eleotte tartozzek az eö Battját Zabo Demeterth velle meg kinalny es azon Penzen ferhessen hozza fele rezhez tudni illik zaz tiz ftan saiat penzen [Torda; Pk 2]. 1603 annak az Malomnak fele haznat az hagian zerent zalagb(an) vetette volt [Buzaháza MT Berz. 15. XXXVIII/4]. 1604: Az vallás mellett megh kel eskenni az Actornak hogy mikor az J. felesége vtan(n)a ment az zekerek loúaknak, hogy megh jútott s fel vittek az vtan eö ne(m) vitte él, ha megh ezekiz, fele arraúal tartozik megh az J. az lonak, felet tyrje él megh hitetu(n) mith erth [UszT 20/265]. 1647 Az Uduaran vagion Egy hoszu paita, fele boronabol rott, fele ereös seoueny [Drassó AP; BK 48/16]. 1700 (A telket) Most először Csonka Gy. ura(m) kerteli be azontul fele kertyevel tar-tozek edgyik edgyik Successivis semper temporibus [Dés; Jk]. 1747 A' mi az Jnek az szöllön tött fele munkáját illeti, mivel az J is más szántó föl-dek(ne)k kaszálók(na)k hasznát vötte [Torda; Tjk III. 125]. 1772 a' mint látom a' Silip árka-nak fele szélessége bé iszaplodott [Ádamos KK; JHb LXVII. 292]. 1781 (A földek) most be vad-nak vetve, azoknak fele fructusát tartozik az incta az actornak általadni [Taploca Cs; RSzF 248]. 1800 A mely időktől fogva felettébb szűk idő nem volt, de néha fele Termésnél is kevesebb volt [Msz; DLev. 3. XXXV. 6]. 1843 félegettem, hogy Beldi Albert Ur elvészti töllem a' Fele termést [Bodola Hsz; BLt 9]. 1868 meg ürlt ...a' Fejérdi Iskola mesteri állomás, hol az öreg

Iskola mester fele fizetéssel nyugalmaztatik [Gyalu K; RAK 141]. L. még RSZF 165, 239.

Szk: ~ *arán kél el*. 1798 igen nagy zür zavar lévén, azt gondolták a' vévők, hogy véghetetlen nagy hó és Tél leszén, abból az okból mások a' szénájokat el-nem adván, már most búsulnak, mert tsak Fele árrán is el nem kél [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.] * ~ *bordba ad* ? (szőlőt) fele bortermés fenntartásával elad. 1593 Kadar Georgi Varga Simon valliak Mi az zeoleo aruban ott voltunk, es emlékezwkn arra egíarant, hogi Takach Crestelj aru zeren tizen niolez forinton, fele boraba ada az zeoleot Angial Martonnak: Es az aldomasban egi puskatis adott vala Marton az zeleo arraba Takach Crestelnek [Kv Tjk V/1. 324] * ~ *útja*. 1653 Imecs Mihály is esmét eljött volt, hogy Háromszéket ugyan derekasan megissse és boszszuját kítöltse rajta Mózesért; de fele útjában megüé a Rácz György szele s megtére, hogy keményebb csatával mennyen be rájuk [ETA I, 80 NSz]. 1791 ha Natságod bártsak két héttel parantsolt volna eléb a borok bé vitelről és nem Hederfajaig mert felettéb terhes a jóságnak hanem tsak fele utyáig ... a Boros szekerek .. fele utyánál le rakodván víszsza jöenek [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

2. fele-fele (a szóban forgó dolgok mindenikének) felerészre; jumátate; Hálfté, Halbe. 1781 Ennek előtte usussa volt a communitásnak, hogy a mezőre kimenő jóságok lábán levő kerteknek felit-felit örökfal kert helyett acseptálták; de most megegyezett a communitás rajta, hogy senkinek a jósága végín valo kertit határkertnek be nem veszik, mivel több jóság vagyón a faluban olyan, aki nem rúg ki a határa; azért ki-ki a maga jóságát kertelje be, a falu senkiét nem kerteli [Árkos Hsz; RSZF 146-7].

3. Lig félig: pe jumátate; halb. 1763 Azis acedal, hogj Boros Miska mikor fen forgat ezen dolog, mindenkör tsak feleig agnoscalta magát búnesnek, s' fele refusiot igért [Torda; Tjk V 154-5].

felé 1. vkinek/vminek az irányában (haladva); (mergind) spre, către, in direcția; nach, gegen (gehen, fahren). 1570 Latthak hogj Zeoch Demeter az penthek kowachhoz Ment, es otth egy kewešet Mwlato, Esmet alah Thartot az Mayor feleh [Kv Tjk III/2. 79-80]. 1590 Egikor be menek en az Sikej zena fibe Valami barmoth latek hogj feó uala az giepi fele, latom hogj az giepwn res uala ket feli hantak uala az Agath az giepiról [UszT]. 1592/1593 nem mertwk barmünkat bochatanj Dees fele, mert be hajtottak volna [Déce SzD Ks]. 1632 Bereczki Jstua(n) ot uala az kapunal es el jezte az louakat hog' az Jspotali kapuia(n) be ne mennienek, az louak mind el futanak az varos fele [Mv MvLt 290. 104b]. 1677 az Egyetfi Janos haza fele be jaro szoros vagy uttza [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1732 a' kert szegeleti felé menván egj Sövényből font s.v. kopok ollya [Buza SzD; Llt 244.

B]. 1763 egy ága az Marosnak ki szakadván a Nagy Marosból, foly le Szent Anna felé [Udvarfva MT; EHA]. 1796 Ezen helynek Határa az Észak felé bé Fojo Viz árok és azon árok(na)k Fején lévő Halmazás [Albis Hsz; BLev. Vall.]. 1850: A' nyíren a' Fetske farku^a szomszédja Északról a' Ditro felé menő ország ut [Szárhegy Cs; EHA. *Ti. föld].

2. vkinek/vminek az irányába (fordítva/fordulva); (orientat) spre, către; nach, gegen (zugewandt/gedreht). 1568 Vrsula R(elict)a Emerici Alch fassa e(st), hogv arra vgy Emlékezik hogj ez kerekas benedek hazanal lakot, es annak vagyón eöthüen hath ezteneye, de akor az kerekas benedeknek hazarol zabad chyepeges volt, az Zely gergel haza fele [Kv; Tjk III/1. 216]. 1572 Zekeol Jstwan es Zekel Marthon Ezt wallak hogj my Nem Lattok, hogj Senky Az Nemeos vraym fele hagjtoth volna [Zentelke K; KP]. 1592 egyczer Janos Gereb ment vala fel oda hatar Igazitani az szek hagasabul akkor az oroz hegiek azt mondak nekik hogj Zekely oszo pataka mellett tietek vgy mond Zent Thamasiak, azon tul az Nywlad fele fanczaliaké, nem szallunk mi oda [UszT]. 1644 az Haydu, Marton kuczay az giermek vtan rohananak Az giermek hatra vete az palczaiat az Eb fele megh riualkodek az eb [Mv MvLt 291. 431a]. 1656 Beczeő Miklosne kapuczkat tartot ot ki az Becző Peter hazanal ki az templom fele [Ikfalva Hsz; Bogáts 11]. 1718 Az Zallogosokrol tudom ezt bizonyjon, hogj az Templom felé fordulo mezőben vett Néhai Sándor Mihály Vram Pető Andrastol egy földet flo 40. idest negjven forintokon [Szentmihály Cs; Borb. II. — Buzás András mājor (64) pp vall.]. 1796 a' Vas villát nem fel emelte, hanem az ágával 'a Föld felé tartotta [Mocs K; Esz-Mk]. 1800 (A kődiek) látom hogj a' Szamos felé néző végivel bé tsusztak a' szántással a' Kelentzei Határba [Benedekfva Sz; Bfr 58/21 Bósházi Szilágyi Mihály (50) jb vall.].

Hn. 1588 Popmezee feli [Bács K; GyU 7]. 1594 eztye(n) felet kith Erdeo felének hinak el Borozdoltatta [RLt O. 5]. 1669 Benczed Felf Fordulo hatarban [Tarcsafva U]. 1687 Ravasz Lyuk fele fordulo hatarb(an) [Gyerőmonostor K]. 1699 Monastor feli forduloban az Akasztófa, vagy berek alat (sz) [M.alkó K; KHn 102]. XVII. sz. cleje Gyeke feli valo Nyomasba [Légen K]. 1748: Udvarfalvi Várhegy felé forduló határban(an) [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31]. 1762/1779 A Vermesen .. Szőtyei hegy felé (sz) [M.csaholy Sz]. 1766 Ördög lik felé bé menőben (sz) [Szentkirály Cs]. 1783 Ders feli valo Forduló Pálos feli valo Fordulo [Petek U Hr 4/13]. 1796 a' Róka Lyúk felé (sz) [Póka MT]. 1815/1859 A' Sos víz fele [Hídvég Hsz; MkG Urb.]. 1822/1823: a tul a vízi Határon a F. Porond felé az Ergénél [Dés]. 1834 az ut mellett ... fetske farkulag hegjesedve a falu fele (sz) [Andrásfva MT]. — L. még számos ide vonható adalékot: MNnyv

IV, 168–9. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

3. vminek a táján/tájékán; in jurul/partea; um, in der Gegend. 1694: A' ... Nobilitar(is) Curiára vissza térvén ... vagyon ahoz, eleitől fogva tartozó, Nagj Majorság Szőlő, mellj(ne)k szélessége alól, az Udvarház felé tájjon ulnar(um) nro 243 ~ két száz negyve(n) singni [Borberek AF; BfR]. 1767: Ugyan abban a Sorban vagyon alábbatska a falunak közepe fele [Pócsfva KK; LLt Fasc. 129]. 1782: az also Utzanak Vége felé, a Körtvéjes Arkán Levő Szegelettel együtt [Kide K; BHN 95]. 1845 azon Joszág ... vagyon Bözödön a falunak also fele felé [Bözödűfalu U; Borb. II].

Szk: valamely ~ valamerre. 1792 ő Nga Molnárja hozzám jöven, hívott mennyek véle, keresűk a Zugofáit, a Deszkait, és a Dugókat, mivel valaki el vitte vagy el vetette valamely felé nem találja, a vizet sem állíthatja meg [Szászkerked K; LLt Csáky-per 224. L. 25].

4. körül; in jur de ~; gegen, etwa, um herum. 1584: Weres Thamas Coloswary vallia, Ezt tudom hogy feoldessy István fel verte Galgocz tayan a' Zombati^a kalmarokat ertette(m) ezt(is) hogy harom ezer forint fele volt a' marha kit el veót volt [Kv; TjK IV/1. 290. — *Értsd: nagyszombati]. 1585 Daroczy pal Coloswary vallia, tudom hogy Ados eg' Nehannak de Nem tudom kinek Menyewel Ados, ennekem azert Negzaz harmincz eót forint fele Ados [Kv; i.h. 466].

5. Időre von. haszn-ban; referitor la timp; in bezug auf die Zeit: a. táján,tájt; in jurul, pe la, către; gegen, um. 1567: 1567. esztendőben a király nagy erejét indította a börtmäs hava fogyta felé és személye szerent megszallá Kővárat, kit Báthori György a németek kezébe adott vala [ETA I, 25 BS]. 1584: Delkor fele az leany fel Mene az Zeóleobe es vtanna Mene ferkelj Miklosis [Kv; TjK IV/1. 226]. 1629 virrat fele oztan az vcza ajtonak mene^a nagyot Zeordüle s ot le deole megh hala [Kv; TjK VII/3. 120. — *fi. a futkosó tinó]. 1748 Erkesztünk Vargyasra^a hajnalban viratt felé [CsS. — *U]. 1767: e pedig volt kaszálás farka felé, de aratás előtt [Úzon Hsz; Kp IV. 243 G. Kováts (20) miles equ. vall.]. 1788 most Martiusnak a' fogyta felé tölt két Esztendeje [Dés; DLt]. 1797: a Groff Urfi eő Nagysága maga pénzen vett szenájávalis tavasz felé Gidelgette az eő Nagysága marháit [Csapó KK; LLt]. 1808: a' Betsületes Ns Czéh ... már Tavasz felé, mind eddig 'a Téből nagy költséggel majd ki tartott Legényeimet, mintegy elragadozni, s különös nem is képzelt utokon modokon, s az Igazságtul jól távul járva el venni szándékozik [Kv; AsztCLEv.]. 1819: mostan utolya felé fél kupa sylviorium sem volt elegendő [Kv; Pk 2]. 1831 a Gujás egész éjtzaka a Guja mellett nem volt, hanem viratta felé került a Gujához [Dés; DLt 332. 3] — b. körülbelül, közel; a-proximativ, vreo, cam; etwa, ungefähr. 1573: Kereztesy Iános azt vallia hogy hat Eztendeo fele vagion Mykor Zolt volt eoneky Nyreo Istwanne

hogy chatorna (l) vontatna fely az keoz falra Mert karos [Kv; TjK III/3. 239]. 1585: Anna Maytini ... vallia ... vagyon az dolognak tiz estendeie fele [Kv; i.h. 467].

6. ? iránt, felől; despre; über, von. 1747: (A katonák) az mi tűzünkhöz jövének, s Pentek^a felé kérdezősködének, és jollehet oda kérdezősködtek, mégis azt mondták hogy Bétlenben^b visznek szorgos leveleket, s ha Bethlenb(e) ügykeztek volna úgy Péntek viszá esett volna [Désakna SzD; Ks 27. XVIIb. — ^aO.péntek Désaknával délnyugatról tőszomszédos falu. ^bBethlen, Désaknától keletre, kb. 30 km-re eső település].

féle I. mn 1. fajta; de felul; -artig, von der Art. 1586 Daroczy Balint . vallia ... kerny kezdem hogy Iob illien varossy felet segillene hogy sem mint ideghent [Kv; TjK IV/1. 585]. 1611 Ferkeőnek . Jutot nekj Egi Tyzes Aranj mely az Bathory Christoff Arania fele f. 20 [Kv; RDL I. 88]. 1638: szenat vetettek be az kertben ... s latam hoga szena vagion az lovak eleot s nem az mi szenank fele [Mv; MvLt 291. 153b]. 1770: egy fekete Roka májal (l) perémezet mente ugyan egy Barassai fele [Köpec Hsz; Köpeci lev.].

Szk: külön(b)-külön(b) ~ különböző fajta. 1680: eze(n) virágos kertb(en) be lépvén, vadnak az ablak allat 19. bokor borosttany fák azon tuul harom szakaszban levő tablakban rosák, es külön külön felé virágok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 10]. 1699 Ezen középső Udvarrol mennek bé az Kas-télyba ket erős csere fákra külömb külömb fele fából csinalt fel vono kapu [Szentdemeter U; LLt Inv. 8] * régi~ régi fajta/módi. 1767: Egy bétlen, és börtlen, négy szegeletin való karika forma vasakkal, régi féle nagy karos szék [Maros-sztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2]. 1849 egy nagy régi féle rakatt metzett tükör [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55].

2. vkihez/vmihez tartozó, vkié/vmié; care apar-tine cuiva/de cineva; gehörig. 1585: Bornemizza Gergely Vram faia felebenis hordottak oda ala en Nem Tudom Meny, kegmtetek ő kegielmeotol er-tekezzék megh [Kv; Szám. 3/XVIII. 37a]. 1643: kivana ... hoga azon haz heliekett, azon hiteőkre kiis mutogassak; Es ki menue(n) az ki mutogata-sara, legh elsőbennis az Lukacz Toth haza helie fe-let mutatak [Pókafva AF; JHb XXV/30]. 1727: az Urfinak rendeltetett szállásul az Salanki Mozes ur(am) Buci Háza féle [Dés; Jk 368a]. 1730: hét főnn reggel jövének s — hozának őt pólturát, s — mondták hogy az Vizi Miklós jó-szágá félén találták [Altörja Hsz; Borb. I. — Danka Lászlóné Jloná (40) ns vall.]. 1748: Szilagyi Samuel ur(am) ... Jobbágy sessioi felék [A-közül kettőt szélire hosszúra megmérdeklénk [A-kosíva MT; Told. 8]. 1813: Borda Vonuj mondtá nekem né te Ianko ez a Nagy Gerendaís a Báro uré féle [Petele MT; Born. G. VII. 67 Vidám János (47) vall.]. 1833: A Malaton levő Henter Házafélet ... Taxara ki adtam Csizmadia Kis Joseff es Felesege Török Theresianak [Dés, Törös-Dési taxálisták ir.].

II. fn. Csak szk-ban; numai in constructie; nur in Wortkonstruktion: *afonya* ~ *h* Vaccinium genus. 1844: Afonya-félék (Vaccinicae) [Landoz János, NévSORa a' Kolozsvár környékén termő növényeknek. Kv, 1844. 11].

felebarát 1. embertárs; aproape, seamăn; Mit-mensch. 1588 se az Articulus ellen, se valamely megh eset felebaratunk ellen az Waros Ne wtke-ozzek megh [Kv; TanJk I/1. 91]. 1663 Rab Elekes Ferencz Derzen* lako, ada alazatosan ertesünkre, hogy Tatarok rabsagaban Keserves in-seget szenvedven, az alat lator Felesege szolgálja-hoz Szalanczi Janos Jobbagyahoz Dienes Balashoz adta magát gonosz veg alat, kivel, s töb complices-sivelis minde(n) jovait dissipalta, az uta(n) mas Kereszten felebarattia Istenes indulattatol visel-telve(n) szaz hatvan taller Sanczon ki váltotta [UszLt IX. 75. 50 fej. — *Székelyderzs U] 1696: en az en Ifjusagomnak sengejet nem Istennek az kinek tellyes eletemben valo haladással tartoz-tam volna szenteltem, hanem az ördögnek, mivel mas szegeny kereszteny Felebaratimul el lopot lovak(na)k kereskedesevel masok botrankozasara tudva eltem [Dés; Jk]. 1712: Balog Mihályné nős paráznaságba(n) Comperiáltatvá(n) ... halálra sen-tentiaztatott volt ...; de ... az igazságot irgalmas-sággal meg elegyitven vijolag gratiájába(n) vötte*, és az Városba(n) admittálta ugy mind azon ál-tal hogy in loco publico reconciliállyon meg bán-tott jo Istenet s Felebaratait s az Szent Ecclesiát is meg kövesse [Dés; Jk 357b. — *Ti. a városi tanács]. 1762 az Ia. ily vakmerő felebarattyan motskolo, és bestelenítő szavaier, s' tselekede-teiért ... mindenikért külön külön in Poena Emendae Lingvae, karonkodásáért pediglen az következendő vásár Napján ugmint holnap reg-geli 9 órától fogva 11 óráig, fa lóra ültetvén ott tar-tassék, és akkor le vétetvén az lo alat 25 pácza ütésekkel keményen meg verettvén, büntetőd-gjék [Torda; Tjk V. 139–40]. 1779: én részemről a' Tkts Urnak is, és minden Felebarátomnak töl-lem kitelhetőkben szolgálni kívánok [Mv; MvLev.]. 1842 azon gabonájokot el sem hordhatják, ha tsak mindenkor más felebarátjoknak gabonáját el nem rontják 's kárba nem tészik [Kézdiopolyán Hsz; Törzs]. — L. még RettE 137.

2. *céhbeli* ~ céhtárs; breslas, confrate (de brea-slá); Zunftgenosse. 1813: Vagyon a' Nemes Czéhnek Articulusa ... hogy a' ki a' Czéh béli Felebarát-tyát ha tsak rágolmazo szoval illetné, tehát azon személy a Czéhnek terhes büntetése alá rekesz-tessék [Dés; DLt 56. 37].

felebaráti embertársi; față de semeni; Näch-sten-. 1772 a' felebaráti Szeretetés magával hozza, hogj az eő Excellentiaja Malmais hasznos légjen [Kük.; JHb LXVII/268].

felébe 1. fölébe

felében 1. felérészt, félig; pe jumătate; zur Hälfte, halbp. Szk: ~ *harmadában*. 1696:

Gjula Fejervárott a' Szam tarto házban gondvise-letlenül találtatott executoria hitvan ladabeli Levelek Registruma sokat az egerek égészlén sok(na)k nagy részét. öszve rágták megh ör-lötték a' mellyek feléb(en) harmadáb(an) meg maradta(na)k ki szedegettük, porából ki tisztogattuk es ujjolag be rakosgatvá(n) be pecsetel-tük [Gyf; BfR].

2. félig megmunkálva; lucrat pe jumătate; um die Hälfte (bearbeitet). 1586 Bőro vram Jgirt volt az kwlseo farkas vchiajaknak, az temetesh-ezi kapat vetottem nekik —/25 ... Az Mihálj Lovath hogi meg vaszastak az kovachjnak vaszatol az mit ra adot miért hogi az eleotis meg volt az vaszafeleben attam —/40 [Kv; Szám. 3/XXIV. 22]. 1677: Vagyon most itt felében ki meczeni szállított tőke no. 200, kész ki meczet bél deszkák no. 200 [CsVh 54].

3. fele termés/termék ellenében; pentru ju-mătate din recoltă, in jumătate; um die Hälfte. 1661 Arpat is adot volt ugjan az Nehai Aniam hogi feliben el vetven megis arassa [HSzjP]. 1677: Vagyon eő nagyságoknak jó sindelyes héjazat alat Rákoson egy kő udvar házak ... Ezen udvarház-hoz jobbagyok nem lévén, ha az hozza való földet feliben kezdik colaltatni, az helynek felettéb való vad és soványsághoz való képest, az mint referaljak, nem sok haszon jó ki belőle [CsVh 54–5]. 1740: Bőro János Papné Relicta Király Kata (40) ... fassus (!) est Bora Sigmund Uram jóságán feliben csinált tubákot [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1783: hogy öszgabona nem maradt azon földön, úgy adá oda Vízi Ferenc Szekeres Gergelynek. Szekeres Gergely bétetvé az földet; s az földnek felit feliben, s az felit harmadában [Jenőfva Cs; RSzF 165]. 1805 (A kaszálot) en-nek előtte mint egy 12 Esztendeji Feliben Kaszáltam és az Ergének közepéig mindenütt le Kaszáltam [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt. Nyerges Mihály (31) ns vall.]. 1825: Egy Bál dohány 's effelett holmi Papusa Dohányok, mellyek a' Fe-libe csinálva osztani valok [Jedd MT; LLt].

felébred álmából felserken; a se trezi din somn; aufwachen. 1606 Tudom azt hogy ... el aluttam uala, hogy fel ebredek latam hogy felessem hozak be Georgiet [UszT 20/111 Breda (!) relictia Stephani Abramfalui ppa vall.]. 1724: Laczika ... az ejjelis mind jól alutt fel sem ebredet [Nyújtód Hsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1740: Li-berlinus Martinus Szabo de Százaz Ajta (18) ... fassus est az nagy zérétére és zugásra fel ebred-vén látam Bora Sigmund uramot Bora Joseph uramal hogj kijövének az kamarából [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1791 egy étzaka abban ebrettem fel házunkben, hogy valaki ház híjáról le ugrot [Sebeshely Szb; JHb]. 1794 Barátosi János Uramis fel ebredett [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1819: Kretsun Josziv a' házba bé ment, el álmosodott szunyokálni kezedett ..., el aludt, éjjél feléig fel nem ebredt [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. 1823 a' Bároné álmából fel ebredvén elé kérte a gyermeket [Várfa TA; JHb Fasc. 48. 19]

1846 Tegnap későn fekvén le szokásom ellen két óra körül ebredtem föl Egy óra beletölt mig fölöltöztem [Kemény Zsigmond naplója 157]. 1852 a' lelkem Anyám minden legkisebb mozdulatjára felebredek, 's felugrom segítségére [Kv Pk 7].

felébredés felkelés; sculare; Erwachen. 1837 nem lévén ott hármunkan kívül senkiis el szenderedtünk, de fel ébredésünkkel is mind vártuk a' Gujást [Dés; DLt 332. 9].

felébreszt 1. felkölt; a scula; wecken. 1820 Erősnébe is még a' Lélek Belé jár hálai hogy a' tiz orraji Misékre fel serkentse 's ebsseze [Kv GyL. Székely István lev.].

2. ráeszméltet vmire; a face să-și aducă aminte; auf etw. besinnen lassen. 1817 Az Ipomnak Váradi Jánosnak intézett levele ebresztett fel enegemet erre hogy a Tkts Urhoz ilyen aperte irják meg mindent [Migen AF KmULev. 3 Benkő Sámuel lev.].

3. átv felserkent; a trezi; ermuntern. 1854 a „Héti Lap” báró Nalácz Józsefnek emlékefratit közlé . szunnyadó írni akaratomat fölébreszté [Újfé 5].

felébrülés átv felserkenés/buzdulás; trezure, inviorare; Aufmunterung. 1847 Sokan bámulnak, honnan támadtak fel egyszerre a' protestans egyház reformja iránti vágyak? honnan ezen százados álomboli felébrülés Ezen felébrülés okát találja a' protestans egyház ellenségei mesterkedéseiben [Méhes 21].

feled felejt; a uita; vergessen. 1597: w kegelmek ithon feledtek wolt az pinczetokok kwlcziat [Kv Szám. 7/XIV 101].

feledékes 1. vmiről megfeledkező; uituc; vergeßlich. 1770 it beszélt dolgaimról ne légyen feledékeny [Szentdemeter U; Pf]. 1730 Mint-hogy most ágyban fekvő beteg vagyok az Leveleknek resignatiojab(an) modom nincsen, különben nem vagyok feledékeny iránta, csak hogy mostani betegségem miá nem kereshetem őszve [Kendilóna SzD; JHbK L. 24]. 1767 Amely dolgot kétszer találtam leírni, ne controvertálja a kegyes, istenfélő olvasó, mert feledékeny az embernek elméje, hamar felejt, amit meg kellene is tartani elméjében [RettE 214]. 1804 Valójába nem voltam feledékeny az Ngtok réám bízott dolgáról az Emberek(ne)k ujob Contractusra vétele iránt [Told. 6].

2. (a háláról, viszonzásról) megfeledkező; care uită de (recunoştinţă, recompensă) (Dankbarkeit, Erwiderung) vergessend. 1677 Kérem. .minde(n) egyházi és szerzetes Atiaimat, a mint én is nem voltam eo kegl felől feledékeny, eo keglmekis lelki kötelességekis aszt hozván, lelkemről ne legyenek szent imádságokban es az Isten ol'táran szent áldozattokban feledékeniek [Ks 14/XLIIIb Csáki Istváné Mintsenti Krisztina végr.]. 1672 nem Leven feledékeny s haladatlan a regi sok jokert

Nemes Peter vram, hanem maga szabad jo akaratya szerint ada es ajandekaza ... Szakmari Peter ur(am)(na)k Tohaton levő haz helyeit [Torda; BLt 11 Nemes János ns kezével]. 1802 nem lévén feledékeny az Urnak eddig is érettem tett fáradságairol: töltetem most ezen a héten egy átalag jo korodi bort fűszerszámokkal firmesnek el készítve [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.].

feledékenység 1. megfeledkezés; uitare (de); Vergessenheit, Vergeßlichkeit. 1582 Egkor talala(m) az feleséget* es monda(un) Neki hog az poztot chaki Lazlonenak veottem volt, de Busultomban monta(m) volna es feledekensegembe hogy Kalma(n) vram Atta volna [Kv; TJk IV/1. — *Ti. Nireo Kálmánnak]. 1590 ha mith mostani Első p(ro)positionban feledekensegeből hatra hadtam vagy Elő szamlalni nem tudtam volna. Zabád legien en nekem mind Responsiomban s mind Replicatiomban megh mondanom es eleő zamlalom [UszT]. 1699 még mikor Nsgtok között az osztzkodás lön, jött vala hozzám egj Udvarhelyszéki becsülletes Szekely Nemes ember, jelentvén hogy volnanak az Nsgtok földén nekie őt el bujdosott Jobbágyi az több fel osztando Jobbágyok köze ő kglme fel ne cedulázná ., az után feledékenségből, a mint értem, fel cedulázták őket [Kiskend KK; Ks 96]. 1739 Irsai Sigmund szolgálatra ő kigyelmeis magát obligálván, fizetést rendeltünk ő kglmének Ha pedig ő kglme szorgalmatossága által a Nms Tanács és Város fructust percipál, abbólis ő kglme iránt nem leszen feledékenység [Dés; Jk 509b]. 1778 mikor most az Hus hagyatra az Fiamhoz küldöttem volt feledékenségben itten maradt* [Septér K; JHbK XLVII/10. — *Ti. a levél]. 1780: tsak feledékenségből lett, hogy ezen dologról nyilván szóló törvény nem irattat [Torockó; TLev. 9/17]. 1832 olykor olykor vagy feledékenségből — vagy betegségből, vagy tapasztalatlanságból enis másis hibázni szoktunk [Torda; IB. Demény János udv. tiszt nyil.].

Szk: ~be(n) mehet. 1741 Nagyságod kegyes el intézett reflexioja és parancsolattya szerint alázatossággal requiráltam vala edjszersmint udvarlo, de magam szerencsétlen állapotaimatis alázatossággal Nagyságod eleiben terjesztetni kívánt Levelem által, melj talám Nagyságod Uri szeméjje eleiben nem ment, vagy ha elmentis, elmés gondolkodási között könnyen feledékenségben mehettem dolgaimmal édjben Nagyságod előtt [TL. Ónadi B. Josef alumnus gr. Teleki Ádámhoz Francofurti ad Oderam-ból].

2. feledés; uitare; Vergessenheit. 1592 Ammi nezi az leuel vetelt, en vgi veottem vala leuelet Keormondi Ianostol, mierthogi feierwari josa fel ne(m) jeoue, az leuelbeol akartam hogi megh ertesse feierwari Josa, hul legien az barom arra: de ezt en magamtól azert cheleketttem, hogi feledekensegbe ne legien az dologh [Kv; TJk V/1. 223]. 1653 Azt hiszem, hogy nagy ígretet is tett nekik, hogy inkább melléje vehesse őket, sőt az

elmúlt időben, hogy mellőle eljövénnek Brassótól, hiendő dolog, hogy igrhette azt is nekik, hogy arról meg nem emlékezik, hanem örök feledélenységben leszen [ETA I, 106 NSz]. 1768 hallattam egy Földvári Nagy Marton nevű öreg embertől ... beszélni, hogy Triff Isztratyi Felső Kőherből jött volna lakni MFöldvára a szűk időb(en), és hogy régenten a Felszegi uramék praecessoritol a Fiscus Cancellistak által felis kerette Isztratyit de Isztratyinakis kedve nem lévén a visza menetelre, a Regius Fiscus Tiszteis nem impetaltak, a dolog mind eddig felejdékenységben volt [Katona K; Born. XI. 80].

Szk: ~be eltemtetetik feledésbe merül. 1769–1770 ezen írásomnak célja az, hogy a jó emberek jó emlékezetek, magok virtusai által amelyeket szerzettenek, feledékenységben el ne temettessenek [RettE 215] * ~be jó feledésbe megy. 1802 Jollehet 1780ba Februariusi Holnap 27én hasznos, és igen ditséretes Constitioink jó rendben szedegettetvén az Mlgs Familia általiss Approbáltattak s meg erősítették Mindazonáltal már ma az Abusus ennjéra bé ts. szot, hogy tsak nem minden Articulusai Constitutionknak felejdékenységben jöttek [Torockó; TLev. 9/35] * ~be megy. 1757 az Exponens vr részín való örökség feledékenységben menvén el idegenedet az örökség [F.borgó BN; BK. Bésa Szimion (76) j b vall.]. 1783 Bocska Gligor édes Annyának .. Berendi Jobbágy voltának (egy helyből más helyben előbb előbb lőtt szőkéseléssel :) anyéra uttyát vesztette és örökös Jobbágyi kötelességét homalyb(a) hozta volt, hogy ha Szamosfalván laktában leg nagyobb fián történt gyilkosság által halálozás nem interveniált volna, kétség kívül valóságos örökös Jobbágyi kötelessége egész felejdékenységbe) ment volna [Kovácsi K; Eszt-Mk]. 1803 azután felejdékenységbe menne az egész dolog [Ebesfva KK; Pk 4].

Sz: az idő mindent ~be eltemet. 1766: mivel tempus edax rerum az idő mindent meg emész(t) feledékenységben el temet mivel a' jó, s bölts Constitutiok is Irás nélkül, meg avulnak 's végre nemis pra(ctizál)totnak, mivel a' Birákis Irrott Törvény 's Levélbe töt Constitutiok nélkül, tsak ollyanok mint az Harang ütő nélkül, az nevezett Stomp Vasak(na)k tsinálása irántis töt Constitutioknak eppen semmi vigora nincsen [Torockó; TLev. 9/11].

3. ? mulasztás; negligentiá; Vesäumung. 1598 az mj en nekem volth teóruembelj fogiatkozásom es feledékensege(m) mindenben uetteom az Uy Jtileteth [Uszt 12/98].

feledes feles, felerészes; pártas (care lucrează pământul in parte); Halb-Beteiligte. 1814: az nevezett feledes Pap László [Dés; DLt 174]. 1851 Atolyába véve hogy ha . nevezett feledes Máthé György hanyagsága miatt a' tulajdonos Úr asszony — részibe jutandó fele rész terméke bár minő kárt vallana, köteles lesz meg téríteni tulajdonos Úr asszony(na)k A' felibe ki adott

érintett egész rész Jóságra háramlandó Cs kir: adót — minden névvel nevezendő kőz terheket, rovatokat egyedül tulajdonos Úr asszony tartozik fizetni, hordozni, a' feledesen csakis a' föld jól mívelési kötelezettség maradván [A.esküllő K; RLt O. 4]. 1852 Kötelesek a' feledések a' tulajdonos Mlgs Úrnak is minden nemű terménybeli részét maguk erejeken bé hordani — takarítani, 's azt jó moddall a' ki jelelendő helyre el helyhezteni [uo.; i.h. Tussai László jegyző kezével].

feledés elfelejtés; uitare; Vergessen. 1854 Gyakran szomorúan gondoltam: mennyi minden megy feledésbe .. melyek a' történet közfolyamára hatással voltak és lesznek [ÚjFE 4].

feledkezik megfeledkezik; a se uita de; vergessen. 1722 az Ház adójáról Ngtok ne feletkezzék az mikor mod leszen benne mert engem szorgatnak érette [Ns; Ks 96 Bornemisza Imre lev.].

félegesen félben, megkezdve; pe jumátate, inceput; halbbegonnen, eröffnet. 1844 k. 1841-iki Szinbor. Félegesen — állása úgy tetszik színén és üzen is valami kis változást tett [Csekelaka AP KCsl 6].

feléget 1. felperzsel; a preface in cenuşă, a incendia; versengen, einschern. 1562 1491. Mátyás király halála után választák a királyságra az Albert herceget, a lengyel Kasimir királynak a nagyobbik fiát .. de a királyi székbe bé nem ültetheték Albert herceg megtértében a falukat mind elrablá és felégeté [ETA I, 10 BS]. 1573: Margit terek palne Azt vallia hogi 65 karotis vytht volt oda az Azzony vra kyket eo Mind az haznal hagiót, De az mynt Erthy Az Molnar Mind fely egette volna [Kv; Tjk III/3. 274]. 1644 Isten ugi segelien hogi fel egetem ezt az hazat mind [Mv MvLt 291. 419b]. 1701/1786 Ritzken Miklos nagy orditva attával, teremtetével káromkodva jó a Jóságra, fenyegetis az Attyát hogy meg öli, és fel égeti [Albis Hsz; BLev.]. 1711 azt monda Imreh György hogy eo nem mer ott ülni mert fel ha valaki fel egeti [Dánfva Cs; Born. XXXIX. 50]. 1728 Péter Mihalyne Erdő Katalin de Al-Torja primipila, (56) fatetur ... az ablakját csákánnjal bé veré telé torokkal kiálta hogy fél egeti az házát s az gyermeket szénés tökéve csinálja [Altörja Hsz; HSzP]. 1730 a Kováts Péter Jobbágy Házát Kőrispatakban ki akarta fel égetni? [Usz; Pf vk]. 1738: László Pista fenyegette ő kglmét hogi fel égeti [Ádámos KK; Ks 17. LXXXII. 2]. 1744: mi ugyan jó akarathol nem, de ketelenségbol ketelenítettünk mint jobbágyok és szolgák el menni, és az említett szénát fel égetni [Szentmarigita SzD; Ks 17/LXXXIV. 27]. 1747 (Az alperes) emberséges emberek előtt az Actort gjalázatos, nehez és híréb(en) nevéb(en) meg ölt szokkal s, terminusokkal illetni p(rae)sumalta, signa(n)t(e)r azt mondotta hogi az jnek házát az a' tolvaj Szöts György t.i. az Actor égette volna

fel [Torda; Tjk III. 189]. 1803: réá mentek a' Gyitraiak*. ... az házokra, azokat széjjel hányták 's fel-égették [Toplica MT; Born. Xvc. 1/35 Molduván Szimjuon (50) vall. — *Ditró (Cs) lakosai]. 1844 Szászfenesi Székely, másként Csutorás István ... utasított el, azzal tudni illik hogy hagyunk békét néki — mert feléget [Km; KmULev. 1].

2. ráéget/süt; a infiera; ein/aufbrennen. 1780 k. Az Béres szekérre egy lóts karikát az lajtorjára xr. 3. ket Sastís hozzája az magam vasambol xr. 6. egy pléhetís hozzája otskát fel égettem xr. 3 [Szászváros; BK].

3. 1571: Jo arany festek Mwhöz valo. Vegy grispanit loth 1, galichkouet loth 1, saletromot loth 1, zalamiakot loth 1/2. Chak Meg kel kenny vele az Mwuet es vgy kel fel egetny es Meg oltany [Nsz; MKsz 1896. 356]. 1578: Ha akara ... Chinanya ... Feier arany festeket 5 lot soot, 5 lot saletromot, 1 1/2 peseta egetet timsot, Töriek meg es elegyechk echetben auagy vyzben, felegetuen olchak vrinaban [uo.; i.h. 371].

féleget egy kissé fél; a se cam teme; (ein bißchen) sich fürchten. 1843: én magamis [a' mult esztendőbe egy darabocskát* vettem volt bé felibe a' Deresztésnek Kölessel félegettem, hogy Béli Albert Ur elvész töllem a' Fele termést mivel én tsak az ő Nsga Deresztéstől vettem volt ki Udvar hire nélkül [Bodola Hsz; BLt 12 Farkas Josef (70) szolgálmaer vall. — *Ti. földet].

félegottet felperzseltet; a dispune să se prefacă în cenuşă/să se incendieze; einäschern lassen. 1790: G. Kornis Sigmond Ur eő Nga, két versen ... a' kész szénát el-vitette, két izben pedig . Vadászat alkalmatosságával fel-égettette [Szásznyfres SzD; Ks 33 Szásznyfres IV. 15]. 1815 akkori praefectus Székely, maga mellé vett Josság erejével, a' mint bizanyasabban emlékezem ősi Időben ... Hersánnak iratványán volt épülettjeit fel égettette [Hodák MT; Born. G. XV. 13]. 1817 Mohai* és Székely Josef őket fel égettette, még könyörgött Harsány luon, és egy Aranyat ígért Székely Joseffnek; hogy tsak annyi időt engedjen, a' míg a Méheité el takaríthattya; de ezt sem nyerte meg [Hodák MT; Born. G. XVIII. 5. — *Csak így!].

felegyenesedhetik felemelkedhetik; a se putea ridica/îndrepta; sich aufrichten können. 1629 az decurio le hailot vala, de hogy fel kezdé igyenesednj, nehezen igyenesedheték fel [Kv; Tjk 28. — A teljesebb idézet felegyenesedik al.].

felegyenesedik felemelkedik; a se ridica/îndrepta; sich aufrichten. 1629 az decurio le hailot vala, de hogy fel kezdé igyenesednj, nehezen igyenesedheték fel, hogy fel igyenesedek, ket kezevel kapá az mellyen az Dolmant eozsue foghua(n) monda Jai el vesztel esse kurva fia [Kv; Tjk 28].

félegyházi a Félegyháza tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al numelui de localitate Félegyháza; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Félegyháza: Félegyházaer. Szn. 1700: Felegyhazi V. György ur(am) [Dés; Jk 302a]. 1704: Georgius Viski alias Félegyházi [Dés; Jk]. 1730: Felegyhazi Varga Péter [Dés; Jk 395a]. 1752 Felegyházi Mih(ály) és Pál [Kv; RKak 1].

Nem dönthető el, hogy a Bihar- v. Kiskunfélegyháza tnből alakult-e a címszóbeli va-ként jelentkező -i képzős származék.

feléje]1. vkinek/vminek az irányában (haladva); (mergind) spre cineva/ceva; in der Richtung zu. 1599: ot az zyniey* hataron az herepa Neueó veolgy(b)e Ieódeógelne ala Nyulazuan zegeny Vram, es látta hogy Nagy sokasagh sereglet megh chák ot az Alparethy hatar ziliben.

Es zegeny Vram keozelgetne felelyek [Dés; Eszt—Mk. — *Olv.: szinyei (Radákszinye SzD)]. 1629: Chyernatoni Mihály Eccken Janosban vaghta az Chyakantis mikor magabol Eccken Janos az chyakant ki vonta minden fele chyapdosot ... felejek ment es ugy vaghta eoket [Kv; Tjk 13]. 1803: a' Remeteiek* ... azt izenték viszsza, hogy Feléjek senki, a' kinek kedves az élete, kozelíteni ne merjen, külömben őszve vagdallyák, 's keresztül lövöldözik [Toplica MT; Born. Xvc 1/57. Sztóján Jakabutz (32) col. vall. — *Gyergyóremete (Cs) lakosai]. 1826 mikor felénk jött dölinközve mindenkor Ferenczi Josefre dőlt [Somosd MT; CsS]. 1855 Forró hévvvel ölelém meg a felém közelgő parasztot [ÜjFE 186].

2. vki/vmi felé/irányába; inspre cineva/ceva; in directia ...; auf ihn/sie/es ... zu; (nach) zu. 1606: Hallottam az regj Emberektwl marfaluanak feniednek betlen faluanak* remetejével vetesők mikor feleiwk volna nekwnk njomasnak az fele [Remete U; UszT 20/90 Barabas Gjörgy jib vall. — *Bethlenfva, Fenyéd és Márfva U]. 1714 Bajori Ferencz Uram ... Nyisztor Matyást Nyisztor Miklos gjanánt meg akarta löni, ha szerencsájére meg nem fordult volna, hogy meg ismérje mivel hattal volt feléje, meg is lötte volna, mert már a puskát az kertre tőtte volt [Berekszó H; Szer. Nyág Avram (30) jib vall.]. 1752 csak azért lőttem feléje, hogy meg — észszem (l) s akaratom ellen tanáltam [Abosfva KK; Ks XXIX. 29]. hallottam hogy Boda Mihály beszült felénk de mint hogy roszul hallok nem érthette: mit beszült [Diosad Sz; WLt]. 1782: azzal meg szollaiván a' Felső Suki Falus Biro Valaszutyán Todor hogy azt meg ne próbállya hogy valakit meg löjjen, feléje fordult a Pistallyal, és réájais fel fogta a' Pistalt s egyenesen néki tartá hogy meg löjje [F.zsuk K; SLt XLII/5. 9]. 1844: Láttam hogy Szakmári Ferentz részegen állottam (l) puskával ki jöve mondá; jere ki csereznyés Dánielné baszom a véredet, 's az Istenedet, 's az Szentedet, mert az Isten Istene nem légyen 'ha ma keresztül nem lölek: ilyen 's több égtelen káronkodások között egy darabég jött; s hogy Csereznyés Dánielné ki nem

jött, a' puskáját ki lőtte; még az ágyassa kiáltotta, hogy feléje ne lőjön [A.sóíva U; DLt 1441].

Szk: (*senki*) *sem lát* ~ kb. senki nem néz feléje, senki sem látogatja; nimeni nu-l vizitează; von niemand besucht. 1597: Bothos Mihály ... wallia ... az zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panazolkodasat hogi egygy attiafia sem lat feleieis hane(m) chiak Borbely Imreh, halala wta(n) penigh az marhaia fel oztozasaban ielen nem wolta(m) [Kv; Tjk V/1. 120].

3. közelébe; in apropierea ... in seine/ihre Nähe. 1584: Nemes gergely vallia ... a' tehenek rittak be Aytaya(n) ez Azzonnak mikor a' choradabul leottek meg, hogy feleiek sem mehettek [Kv; Tjk IV/1. 254]. 1653: Egykor elmenének hogy Medgyest megvegyék ágyu nélkül. De feléje sem mehete a mi hadunk, meg sem nézheté jól Medgyest, haza jövének onnat [ETA I, 94 NSz]. 1687: az Iza és a Rhona^a töve midőn meg áradnak azokat kelletvén által jární Talyigával olykor feléje sem mehetni [Máramarossziget; Törzs. — *Az Iza és a Róna Mm két folyóvize]. 1743 58 szekér széna kárnál többet teszen a víz mivel annjára meg hánta iszoppal és a' víz ki terült a' Sövényfalvi^a gátt miatt hogi feléje sem mehettünk [Dombó KK; JHbK XXVIII/9. — *Sövényfva, tőszomszédos település]. 1765: mig előbb nem kellett mozdulni az Executoroknak, addig feléjiek sem ment [Marosszitimre AF; Eszt-Mk Vall. 209].

Szk: ~ *sem jön meg sem látogatja, fel sem keresi*. 1655 mi helt érttettem az budai vezér változását, mindjártást írtam és moldovai kallarásoktól küldeni akartam, de az moldovaiak félénk sem jönek [RákDipiÓ 252 Jac. Harsányi Konstantinápolyból a fej-hez]. 1828 Tkts Gál Miklos Urís, akit leg alább a sokadalomra vártam félém se jött [Mv; Pk 2].

félejszaka-tájban éjfél-tájban; către miezul nopții; gegen Mitternacht. 1770 Vonyisat (!) a' mint egy fél étzaka tájban a Falu között a Groiff Tholdalagi Pál vetemenjes kertye, ot lévő patak, és Udvara között valamely gurdelyokban egy néhány Falusi lovakat talált őszve gyűjtve, látta hogy egy csoport burjánból egy Czigány ki üti a fejét [Mezőpagocsa TA; SzentkGy].

felejt 1. feledékenységből otthagyi; a lása undeva din distractie ceva; a uita; vergessend liegen lassen. 1568: Engemet hywth vala oda Sos Martone, hogy az ladat meg nissam, de az Nemes azyony, azt monda hogy ne(m) sokat tezen, ez, e-gyod az zar meg vez (így l), en haza víze(m) meg Nitom othon, merth az kulchot othon felejtettem [Kv; Tjk III/1. 188]. 1618: en Lestjan Janosnit felejtette(m) kesemet, utanna megek [Kozmás Cs; Vlt 3 Pottjo Istua(n) ns val.]. 1632: egiczter Szabo Ferenczne d 60 felejtet volt az agia feje alat, ... es aztis eo talalta volt meg s ugi monta az masik szolgálonak ... hogi im az Aszoniom d. 60 felejtet az ag' feo alat es en rea talalek [Mv; MvLt 290. 92b]. 1758: oly reménységben voltam,

hogy mikor beviszik^a, engem is bevisznek. S hát mikor az az idő eljő, csak elhülök bele, hogy engemet künn felejtene [RettE 62. — Ti. az úrfiakat Kv-ra].

2. elfelejt; a uita; vergessen. 1670 Az siskat igen megszolgálám Kegyelmednek, ha beküldené; kérem ne is felejtse [Bonchida K; TML V, 127 Bánffy Dénes Teleki Mihályhoz]. 1770 Ker(em) kdet mint hogy én nem lehetek ide b, annak alkalmatosságával az én ládám is had forgana elő: bár tsak leveleimet vehetném kezemhez, felejtene(m) s el halgatnám más karaimat [Nsz; JHb Br. Jósika Imre br. Jósika Máriaóhoz]. 1760: a' Tökös tón túl szénát gűjtöttünk oda jöve az említett Praefectus és engemet negyed magamal ficzko társaimal jól meg Suprála egj veszzővel és azt mondá: Kura fiaí jusszon eszetekbe) hogy ez a' Nyil ház után valo nyila az Ur eő Nsgá(na)k, tsak azért verelek meg benneteket hogi el ne felejtsetek, nem is felejtettem [Dés; Ks 28. 5]. 1785: ez előtt oltotska volt a roz bor, de a millyen szűkség volt az idén ezen a földön felejtették inya a parasztok s még másokis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800 én a hazból is sem (így l) mozdultam, mert volt mit dolgozam felejtettem vizitálni, hogy kik vannak a faluban [Borsa K; IB].

3. *vmit magánál* ~ vmit elfelejt megadni; a uita să dea; etwas vergessen zurückzugeben/erstaten. 1758: az Actrix(na)k fel Bugja szenajat magá(na)k distrahalta, annak is az arrat mind eddig magánál felejtette [Torda; Tjk III. 278].

félejt-tájban éjfél-tájban; către miezul nopții; gegen Mitternacht. 1766: Josika Imreh Uram ... Januarius holnapnak, 27 Napját követő éjtzakán fél éj tájban maga mellett lévő feles számból álo emberekkel fegyveres kézzel ... Udvarházomra és Curiámra reá ment [H; JHb XXXV/54].

felejtár 1. fullajtár

félejtél 1. félejteles/kupás mérőedény; cupă de o jumătate; halber Achtel. 1587 Veottwnk ket vekat az Malomhoz es az hazhoz egy fel ejtelt pechetest | Harom veka. Egy fel eytel [Kv; Szám. 3/XXXII. 12–3]. 1595 Ökmeke egez Tanaczul czinaltattak ohnbol egy eyttelt és fel eyttelt az Wasar Birak kezekben, aduan [Kv; i.h. 6/XVIIa. 120 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1683: Szallitanak ... Kumpanat fontokkal no 2. Merczet no 2. Merő Ejtelt no 4. Iczet no 4. Fel Iczet no 2. Fel Ejtelt [Uti].

A címszó jelzette mérőedény kb. félkupa, azaz 0,75 l űrmértékű lehetett [vö. RtSz ejtel al.]. — L. még *ejtel* al. a jegyzet.

2. félejtelnyi/kupányi; de o jumătate de cupă; halber Achtel groß. 1777: A Méheket Mester Ur(am) ném vállalhadt fel mert cseled nélkül vagyon. s ném felelhet még neki. haném én lévittem, s a majorhászhoz szorítottam olyan helyré a hova mester Ur(am) es Varga Gábor jovollották. dé az hármá szé-

gény ha ném táplállyuk s vagy fél ejtél mezét nem vészek számokra kár leszén bennék [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. 1733: egy lecmány számára fel ejtel bor [Kvh; Bogáts 7]. 1774 a melly kufárnék Palinkát Szoktak árulni*, ha három Nap arul (!) minden Napra égy fél Ejtel Palinkát kelletik Venni az Udvarból három, három Sustájkával [Szépkényerúsztmárton SzD; KS Conscr. 103. — *Ti. Mocson (K) a vásáron]. 1822/1823 adattámaszt fél ejtel palinkát [Mezőmadaras MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

3. ~enként félejtél-számra; cu cite o jumátate de cupă; halbachtelweise. 1595 Waiat vöttem igiten eitelén s fel eitelenkent es vertalonykent fazekokban osztúa ., mert most Czöbrekben oly hertelen nem talaln [Kv Szám. 6/XVIIa. 211–3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

félejteles félejtél/kupa úrtartalmú; de o jumátate de cupă; halber Achtel groß. 1572 Dabo Tamas, Azt vallyia hogi vadnak otth Dely Martonne es Krompina Matene, fely eyteles kannawal Iznak volt [Kv; Tjk III/3. 10]. 1577: Lazar Anna aszsson, ada Beldy Janosnak eg' ewst pohart fel Eytelet [Uzon Hsz; BLt 7]. 1611 Egj eytteles io kannu. Egj io dreteljes kannu. Egj fél eytteles teoreöt fedetlen kannu [Kv; RDL I. 88]. 1629 uala egj kis on talaczkaja, s egi felejteles on kannaja [Mv; MvLt 290. 163a]. 1643 egj fel eiteles mertek f. d. 05 [Kv i. h. 131]. 1652 Tiz uj viaszas kupák ejteles es fél ejtelesek [Görgény MT; Törzs]. 1658 Eöregli kannu uagion nr. 2 Kett eyteles uagion nr. 2 Eyteles kannu uagion nr. 5 Fel Eyteles uagion nr. 4 Masfel eyteles uagion nr. 3 Drettelies uagion nr. 2 Meszszelies uagion(n) nr. 1 [Kv JF]. 1669 Boer Sigmond Uram adott égy Eörög On Condért egy fél ejteles on palaczkot [Fog.; Szád.]. 1699 Gerezdés fél ejteles üveg Nro 2 [O.csesztve AF; LLt Litt. C]. 1704 e./1770 k. Szász-Sombori Nagy Miklós Ur(am) vött . egy Keresztelő ön fél ejteles Kannát [Szász-zsombor SzD; SzConscr.]. 1723 négy Pórumbáki ónos Sutus Palatzk . fél ejteles hét sutus üvegek [Koronka MT; Told. 29/2]. 1727 Felejteles Pa kupak kettő [Dés; DLt Liber Inv.]. 1736 békért az gazda hol két, hol három ejteles fazakat, hol segesvári ejteles viaszas szép uj kupát, azokat másod-, harmad- negyedmagával elköszönte, s ugy ittak mindaddig, míg mind az gyümölcsöt beadták, akkor egyenest kezdettenek innya vagy almási veres csuporból, vagy járai hólyagos csuporhol, vagy segesvári fél ejteles, vagy kisebb szép uj viaszas kupából [MetTr 326]. 1746 Egy félejteles aranyas és kiülő virágokkal czifrázott ezüst selleg [Kökös Hsz; SVJk]. 1753 Ejteles bokaly no 1 Fel ejteles bokaly no 7 az egyik csonka az másik csorba [Buza SzD; LLt]. 1761 Szegedi fél ejteles kék Sárga festékű Kancsok 6 Más üveg fel ejteles a közepin szivarvanyos 1 [Branyicska H; JHb XXV/39. 10]. 1778 Ön fedelű Barátszinre mázolt fél ejteles Kancsó [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. 1801: Pintze tokbali

Floskák fél Ejtelesek [Vargyas U; CsS]. 1811 vittének el Egy fél ejteles szijas Brassai ónotlan Palatzkot [DLt 629 nyomt. kl].

félejtelesnyi félejtél úrtartalmú; de o jumátate de cupă; halber Achtel groß. 1680 Arany valasztáshoz valo öregh üveghe tökök (!) no. 3. Aprobszerü öveg tökek is no. 4 mas fel ejtelesni egy üveg fazek no 1. Rövid szárú kottyogós üvegek egy kosárba no. 35 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 23].

felejtés megfeledkezés; uitare; Vergessen. 1855: A helyéről, a bába felejtése miatt ki maradván irodott ide* [Kalotasztkirály K; RAK 15. — *Ti. az újszülött neve].

felejtett elfelejtett (feledékenységből el nem mondott); uitat; vergessen. 1640 Felejtett dolga Szabó Mártonnének: Azt is monda, ha tudná, hogy ki nem csapnák, csinálnatna egy lejánt — ha csak annyi lenne mint az kisujja is [Mv; MvLt 291. 218a átirásban!].

felejteth elfeledhet; a putea uita; vergessen könnyen. 1723 Nemasági vr(am) . az ökrömréi rá jü nagy véletlen mégh penigh a meszárostis el hozta magaval hogy le üttesse, alig tutták rolla el verni Szöcs János vr(am) Töb becületes emberekkel edgyütt mely is hallatlan dolog lött volna hogy azolta sem felejtethem [VGy. Tamás Demeterné Oroszfalvi Juvána (50) jb vall.]. 1844 Csép Tamás mindenféle szidalmokkal szidalmazott okául azt adván, hogy én gyömolcsit . el oroztam volna . de ezen velem valo bánást gondolotlonságból nem felejtethem, és azzal boszultam meg, hogy egy Puskáját a Tornáztzából el loptam [Bágyon TA; KLev.].

felejtethő elfeledhető; care poate fi uitat, de uitat, vergeßbar. 1699 Támaszon Kgd(nek) olly szives jo akarokat mint nekem volt a Boldog emlékezetü, Soha Tüllem nem felejtethő Vr volt az én árvaságomban az én árva házamnak [Karkó*. Ks 96 Árva Wér Judit Gyerőfi Borbálához. — *Borroskrakkó AF].

felejtkezik 1. megfeledkezik; a uita (de); js! einer Sache vergessen. 1759 a mint minapi levelemben is irtam, ujabban rebesgetik a tatár hirt, én Ngdhoz bizom hogj ha valami félelmes hir lenne, Ngd rollam is ne felejtkeznék [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixéna lev.].

2. elfeled; a uita; vergessen. 1723 Azon Szurdoki Divisionak mint hogj már alkalmas ideje vagjon, az olta felejtkeztem az dolgokrol, és ha üdö lött volna réa, hogj az akkori actakat is revidéalhattam volna talam világossabban fatealhatnék [Kv JHbK XLIV/3].

felejtődik feledésbe megy; a se da uitării; in Vergessenheit geraten. 1699 tsak felejtödvén a' dolog naponként, némellyek a' kik a' dologban

lorgottanak a bizonyoságok lehetnének ki halván, Exactor Uramék a' Ratiokra difficultast nem tudnak keresni, az Ecclesiának igen nagj kárával [Kv; KvRLt X. A. 9].

félekéjű 1662 Az török vitézek számokra élest rendeltünk e szerént két úttal adminisztrálni: Minden egész ekéjű ember adjon négy-négy véka lisztet, zabot két annyt, félekéjű felénit [EOE XIII, 190 a medgyesi ogj végzése].

Talán a 'féltelkes' jel-sel számolhatni.

félekésít feldíszít/ékít; a împodobi; (aus)schmücken. 1597 Nagi ferencz wallia . az hazatis Cantor Pal ekesite mindenkepe(n) fel hogy bele keolteozok [Kv; Tjk VI/1. 9]. 1753/1781 a kastélyban* Josika Imre ur is mint Tutor bőven eleget lakot, akkor igen szép volt, 's ép Toronnyal fel ékesítve [Renget H; JHb LXXI/3. 207. — *Agyógyon (H)]. 1879 A templom és torony romjaiból ki van véve a torony hasonlóan új földéll-bádoggal, új gombbal felékesítve [Léc-fva Hsz; ETF 107. 8].

félekésítettett felékesített/diszített; împodobit; (aus)geschmückt. 1761 Nehai Kováts Agnes Aszszony ... feles Uri portekákat viselt, nevezetesen egy drága kövekkel fel ékesítettett njak szorított, ahöz alkalmaztatott fülbe valot, jo féle gyöngyös pártát ugyan ahöz hasonló elő pártát [Mezőbánd MT; MbK IX. 28].

félekésíthetők feldíszíthetők/ékesíthetők; a se putea împodobi, a putea fi împodobit; (aus)-geschmückt werden können. 1723 u./1770 h. Gróf Bethlen József Uram Hogy az Istennek szent Háza Isten Ditsőségére tartozó Eszközökkel jobbal fel-ékesíthetessék, Gróf Uram Ő Nga az Asztalra conferalt egy szép dufla szőnyegyet [Vajdakamarás K; SzConscr.].

felekezet kb. (közösségbeli) társ/rég fél; membru al aceleiași comunități; Gerfährte. 1665/1754 Ha pediglen Társaságbeli* felekezetivel veszekedik*, büntetése egy heti bér | Ha valamely legény Társaságbeli* felekezetinek avagy Mesterének jelenti, határt s napot mondván hogy fel kél mű helyéből, és akkorá fel nem kél, büntetése egy heti bér [Kv AsztCart. 13, 19. — *Ti. asztaloslegény-társaságbeli. *Ti. valamely legény].

felekezeti vallásfelekezeti; confesional; konfessionell. 1864 a' .. Kormány a' szent czélok elősegülésére eddig gyakorolt segély kéregetést, több vissza élesekot tapasztalván, azoknak meg gátlása tekintetéből meg szüntette, és a' hasonló segély gyűjtésnek saját hatás körökben hiveik közötti el intézését, jövőre az illető Egyházi felekezeti fő hatóságokra bizván, mi czélra a' Mlgs Egyházi fő Tanács egy szabaly rendeletet nyomtatott [Gyalu K; Rák 85 esp. kl].

felel 1. válaszol; a răspunde; antworten. 1568: Ezt hallottam hogy, mikor Zabo Janos egy vas zegeth keres vala, kerde mynket ha lattuk, my Ig felelenk hogy Nem lattuk [Kv; Tjk III/1. 171]. 1570 Anna nehay Brassay Ambrowzne Mostan Mar Georgne Azt vallya hogy az Eleby vra eltebe az eo vra kerdezte Nagy Benedeket, Koima vra(m) mynt vagi Jmmar az haz feleol valo perben Syweges gergellyel, Azt felelte Rea Nag Benedek, Jo komam vege vagion annak . mert en megh atta(m) az arrat az haznak [Kv; Tjk III/2. 151]. 1595 Erkezek be Cornis Gaspar az Waradj Capitan 6 kúciúal Zegedj Gaspart küldé Biro W. velem, könyergen hogy ő Nga ne bantasso(n) az victuáliakkal az postak által: Ő N. azt felele, hogy mi(n)deniknek költséget adnak otthon és aual elegegyenek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 166 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1634 Kerekes Balasnetol ... hallam hogy monda, Im idegen orszagban az Isten megh tarta az fiamat, es haza hivata(m), im ithon fel akartak meszalni, hoherlani kire mond(a) Pragai Thamas, my nem akartuk jo azzonyo(m) miszarlani, ismet felele az Azzony vay tü meszarlottatok, bar ne johtet volna haza az sok hengerek közü [Mv; MvLt 291. 2a]. 1679 Mikor Daczo Urammal az Hadakkal bé mentünk azt kerde edgy Szász hová megyen Kglmetek felelék Fogarasban [Fog.; Törzs. St. Liter(atus) alias Bibarczfalvi (34) ns vall.]. 1711 nem kell eltékozlani Szabo Mihály ur(am)*, hanem az mit lehet adgyon el kegyelmed azokban ..., de eő kgme engemet hol le beste kura fiázott, hol pedig azt felelte hogy bizony ugy kellene lenni [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Márton Miklós (50) jb vall. — *Ti. a bort]. 1737 Venczel Wallis Regime(n)tbeli kapitány Vagenhainb ur(am) hat Németet s kaplárt Executióul az Torjai Házamra küld . Kérem adgyák elé az ordereket, azt felelék, nekik csak Szóval adott ordert a kapitány [Altorja Hsz; Ks 99 Apór Péter lev.]. 1745 én köszönék néki de semmít sem felele hanem Csak az kalapját emelité egy kevésé [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1774 az Hent(er) Jstván Ur Tisztartója így felele: Lássák az Urak, mit cselekesznek | mi ketten ... így felelünk, hogy mi semmi Limitatiohoz hozzá nem állunk [A.jára TA; BLt 12]. 1815 Hegyessi Mihály Ur a' Báro Ur eő Nagyságának azt mon-dotta hogy Huntzfut bört visel, melyre a' Baro eő Nagysága felelt én nem akarok Huntzfut bört viselni [Körtvélyfája MT LLt]. 1838 az akkori Tisztelendő káplány Ur a házassulandokat egyenként ki kérdezvén, valhatom hogy . Ferentzi Mária Aszony sirva felelte hogy ő telyességgel nem szereti elis szaladott a káplány Ur házából [Bet. 1 Antonius Czicziri (72) vall.]. L. még RettE 129.

2. jog választ ad, válaszol; a da răspuns, a răspunde. Antwort geben. 1792 1-ma Decembris continuálván ezen causát, másodsor is megszólítá actor az inctus őkegyelmeket, hogy amint exmissiora kéredzettek és párt kívántak, mostan

azok mellett mit felelnek, elvárja [Árkos Hsz; RSzF 257].

3. ~ *ellene* vki keresetére v. vádjára válaszol; a răspunde la acțiunea sau învinuirea cuiva; auf js Anklage od. Eingabe antworten. 1570: Chinek gergelne ersebet azzon mikor Engomet Palochky Janosth elew (!) Idezot volna az w zeoleie felewl ky En nalam zalogba volt zent gergy heggen, ... ez okaert hogy En hatalmaswl Bwchultetem volna el az zolot es wgy mentem volna ky mert ithon Nem volt. Buchwiet kouetj vala raytam az zolonek es az hatalmasagnak terhet, ezt felelem w ellene, hogy ezt w En hozzam Nem mo(n)dhatna mert En wtet annak elewte Biro eleybe Herchegh Antal wram eleybe Ideztem wgy hatta megh hogy ky meressem az zolot, Az varos meoiewel [Kv; Tjk III/2. 166b].

4. vall, vallomást tesz; a mărturisii, a face mărturisire; gestehen, Geständnis machen. 1570: az Kis veolgyetis gyalakwtj hatarnak feleli [Gyalakuta MT Bál. I]. 1577: agoston tamas keresztur falwy .. hite szerint eszt felele* [UszT. — Köv. a vall.]. 1590: mi okon mondacz engemet hamisnak monda Chiomortan Janos ezert mondlak hogy Nem Jgazan feleltel, mert az en eoreoksegem keozot orzhag vtia vagio(n) mind ket felen az vtnak te penigh falwienak felelted [i.h.]. XVII. sz. eleje: Gaspar balint hitti uttan azt felelin* | Peter deak zent giorgy ... hitti uttan azt felelin | Marton mihaly ... hitti uttan azt felelin az mint gaspar balint | Azont felelin az mint hollo antal | gaspar balint ... azt felelin | Peter deak zent giorgy hitti uttan azt felelin [Szentsimon Cs; BLt. — *Ez igealakra még több adalék és az igealakra von. magyarázat: NyIrK VIII, 77–92, NyM 182–220; Pais: MNy LIV, 334–5, LV, 287–9 és az ott i.h.]. 1602: az el mult nap(ok)ban my kor Janosfaluy leorincz Andras az leorin(cz) lazlone szolgait ki wzte az feoldbeol Hit szerint felele hogy szemmel latta [UszT 16/57]. 1609: Balas benedek Zent martoni nobilis .. hiti uta(n) azt feleli(n) tudom hogj mattias Janosnit uagjo(n) ontal tanger | Benche peter Zent martoni lib (35) azt felelin | Both Janosz. m. primipilus (40) .. hiti uta(n) azt felelin hogj tudom azt hogi az albert mate melet ualo tanorokot bech Imreh bira [Cszs; BLt 3, NyIrK VIII, 80 kk]. 1629: Az J. azt felelj hogy az melj faktumokat az A eo ellene felélt, ez azokat nem chylekette [Kv; Tjk VII/3. 200]. 1640: Ad. 3.* az Taulay Inuentarium Berint felelnek [Km; GyU 48. — *Ti. a kérdőpontok harmadikára]. 1650: az szerint adhattuk az Relatoriát, az mint az bizonisagok felelték [UszT 13b]. 1718: Isák Lőrincz az Jobbagjok iránt ugj felel mint az első bizonisagh [Szentsimihály Cs; Borb. II]. 1764: Kókósi Barta Mihály Uram, midőn ... látná hogy nem az ökegyelme inye szerint felelnék ezt monda; miért nem mondgya Ked még, hogy Simon Jus, mert ked tudgya, mivel ked birta [Kókós Hsz; Kp I. 218 G. Barta sen. (38) ns vall.]. 1777: nem feleltem azt is hogy Etzken Jánostol Vásároltatott volna az a Jus, hanem azt hogy

Etzken papnéto! vette volna Bartos Márton meg [Albis Hsz; BLév.]. 1807: Az én Egyházfiszághomban ... az Templomban azon föld felett az Pap által a falu öregei meg kérdezettvén idgy felelték az hely bizonyoson Horgya hely [Kersec H; Ks 116 Vegyes ir.]. 1822: Bokor András is meghalgattatván egyebet nem felel [HSzj nyoszolya al.]. — L. még HSzj *lelemes* al.

A címszóbeli ige jel-ét az a körülmény magyarázza, hogy minden esetben vallatókérdésre adott válaszból, azaz vallomásról van szó.

5. ~ *vhire* vmit rávall valakire; a depune ca martor contra cuiva; gegen jn zeugen. 1792: Az actionalt actor megszólítván az intusokot coram sedria, de nem comparealt, hanem egy bizonságot, akit temondából mások felelték Bedőházi Bálintra, de ő maga jelen lévén, mind megtagadá.* Azért a temondából felelték rá és azokból magát ki nem tudja tisztítani, azoknak actioja szerint convincáltatik az intus is per non venit az actornak actioja szerint, convincáltatik [Árkos Hsz; RSzF 257. — *A közlésben a szöveg ilyen zavaros!].

6. *vkhez* ~ *vmit* vkire rávall vmit; a depune ca martor contra cuiva; gegen jn zeugen. 1648: Directores ciuitatis ki hozatua(n) Kapusi Kathat es Sipos Ersebeth new captivakot paraznasagot felelnek hozzájuk, mint fattia vetettekhez [Kv; Tjk VIII/4. 272].

7. *jog* ~ (*vk/vmi felöl*) felelősséget vállal vki-ért/vmiért; a-și lua/asuma răspunderea pentru cineva/ceva; Verantwortung auf sich nehmen. 1568: monta Veres tamasenak, ne haych (!) az gyermek Eleybe az Tehent, mert ha el vesz, nem felelek felele [Kv; Tjk III/1. 224]. 1579: Azert Vranktol es Attiank fiaitolt felelunk, hog senki, Kemer Istuant es az w maradokit, meg nem haborittia felölle [Kémer Sz; BfN XVI/38]. Bwda J(anos) ezt halwan es latwan az embernek zegenesgeth adoth esmeg Niolez ffitoth ky tezen az eleybe 32 ffitol 40 ffitoth es felelwen my elottonk hogh o soha sem az o Maradekya az Reteth nem keresne es megh ne(m) haborytana [Dés; DLt 205]. 1589: Az J monda hogy mielhogy felelt felessege feleol szembe(n) ne(m) tartozik allatny [Homoród-sztmárton U; UszT]. 1629: Mikor minkett Soos Janos Ur(am) es Pal Deak Ur(am) megh fogadának megh mondottuk mi eökegyelme(n)k hogy my az marha felelő nem felelhetnk s nemis felelünk [Mv; MvLt 290. 149b]. 1672: ez I Czeremegh mondotta az Czigányok(na)k kik az Czerében interessatusok voltak az Lonak nyavalyássághát, mind penigh hogy nem felelt felölle [Kv; Tjk VIII/11]. 1712: hallottam füleimel mikor Sibon kiáltatták az Veselenyi Vr(am) Tiszteje a Sokadalomb(an), hogj akár kj jobágya menyen kezek alá Közep Szol(no)k Va(rme)gyébe(n) felel(ne)k felölle [Balázsháza Sz; Born. VIII. 2]. 1777: kérdettem tölle: Tetziké a' Biroság és a' Czipo, vagy el méggy Báyád után; melyre ő azt monda: A' Czipo hiszem jo volna; de nem felelek, hogy nem sokára meg-nem keresem Báyád-

mot [Sajóudvarhely SzD; Ks. Anna Székelly quondam Martini Lombárt rel. vidua (40) jb vall.]. 1800: Mikor a' Kődiéktől* Erdőt bereltünk előnkbe adták, hogy ha által megyünk az árkon ..., jo szerentsénk leszsz ha el haladunk a' Kelentzeiek-től*; mert ők az iránt nem felelnek [Benedekfva Sz; BfR. R. 58/21 Koszta Irimi (80) col. vall. Vervölgyi Bányai János kezével. — *^aKőd, ill. Kelence (Sz) lakosai].

8. jog ~ *ukihez a.* (a felperes keresetére v. panaszára) válaszol; a rāspunde (la actiunea sau plingere pitorului/reclamantului); (auf die Klage des Klāgers) antworten. 1592 k. azt ne(m) kiána hogy azt megh oluassak hane(m) azt kiána hogy Jsmegh vyollag felellie(n) hozzáia es Irassa propositioiat az A [UszT]. — *b.* keresetet indít v. váddal illet vkit; a intenta o actiune impotriva cuiva, a acuza/invinováti pe cineva de ceva; jn verklagen, beschuldigen. 1600 Az mellett azon kertem mellet azon ebreöksigen wala wgy mint het zal fwz famis, azokatis le wagtak vgian akkor mint ollia(n) hazon weweð fakat, ollian erdeőtlen helen. Azért azt mondo(m) Gelllerd Gyeörgyhez es Doka Istua(n)hoz kik elnek, ha elne Jo Janos hozza felelnek, de hogy ne(m) el, az fiahoz Jo Leörinczhez felelek, es ahogy Doka Gyeörgy megh holt, az eöchehez Doka Isthwanhoz, felelek, es azt mo(n)dom, hogy minde(n) karo kile le wagasaert, es minden fwz fa le wagasaert kileön kileön hatalmon wadnak, sigillatim mindenik zemely [i.h. 15/242–3].

Az a. jel-re I. Dósa, EJt III, 180; Őrszék 1006–7.

9. vminek nyilvánít vkit; a declara pe cineva ...; für etw. erklären. 1631 Antos Thamas Nobilis (60) ... fatetur ... Azt nem tudom, hogj Keoles Istvantis Imeczi Istvan Vram lelemesinek felelj [Nyújtód Hsz; HSzjP].

10. gyanúval ~ *ukihez* gyanú alapján vádol valakit, ek gyanúperrel él; a acuza pe cineva bāzindu-se pe bănuieți; argwöhnen. 1601: az Actor lattatik hogy chyak gyanuvalfelel Zabo Mathehoz az Alpereshez es az gyanu melletis semmyt nem bizonit, az Inctus penigh az eo Artatlansagat egy nehany bizonisagokkal az gyanusagh ellenis tamogattja [Kv; TjK VI/1. 506].

11. jog ~ *nek egymáshoz* kb. (a törvény előtt) vádolják egymást; a se acuza reciproc in fața legii; (vor Gericht) einander beschuldigen. 1573 Gergel teomeswary Azt vallia hogi Barat Istwannak vtolsory Birosagaban Idezte volt be Kis Antalt Hennig Iacob valamj feold veget, hogi otth feleluenek Egimashoz, Mond Kis Antal Hennigne, hogi venedd ely te az en Marhamat Ereowel hatalomal ha en Ne(m) akarom adny, Erre tudoma(n)t teot henig Ezt Mondwan En ne(m) hatalomal hane(m) teorwenyel Iarok, Az biro Kis Antalt Zekteoresen Marasztia [Kv; TjK III/3. 188].

12. hitet ~ *ukinek* kb. az eskütétel jogát vkinek tulajdonítja/vallja; a atribui cuiva dreptul de a depune jurământ; das Recht des Eids jm zuschreiben/beimessen. 1770: A pásztorinasnak is, mint-

hogy azt láttam — a pászortot pedig magát suhult sem — tehenemet megmutattam; melyekről most is fatenseim mellett kész vagyok törvénykérréssel hitemet letenni, minthogy ... bizonyságaim világosan az törvénykérest, azaz hitet, számadás dolgában az jámbor falu usussa és törvénye szerint elsőbben a gazdának felelik [M.hermány U; RSzF 210].

Az eskütétellel való bizonyítás joga kárvallás esetén — a falusi szokásjog alapján — a kárt okozóval szemben a károsultat illette.

13. jog (*vmely összeget*) ~ *hozzája* (a törvény előtt vmely összeget) követel tőle; a pretinde (o oarecare sumă in fața legii); (eine bestimmte Summe vor Gericht) verlangen. 1647: Veres Gergelj citaltatua(n) Molnar Peter new Iffiw leghent inuasioiaert, es megh vereseert Minor potentiat faidalmaert szaz forintot felel hozzáia [Kv; TjK VIII/4. 234].

feléled feljavul; a se intări; besser werden. 1844: én ezt a Bivalt el viszem a Bongordba hogy fel eleggyen mivel szinte el döglök [Dés; DLt 1379].

felelegyít összekever/elegyít; a amesteca; (ver)mischen. 1809: A F. Molnár Biro Ambarisnének egy 'Sak buzáját babbal felelegyítvén alig költ-hette el [F.rákos U; Falujk 31c Sebe János pap-not. kezével]. 1816: Kevesebet vetett mind a' mint bé irta e' mellet nem jott vetett hanem tsak a harmadik Juku Rastáról még is fel elegyitette Pojvával [Kv; IB].

félelem 1. teamä; Furcht. 1575 Találtam egy tytkos Jeles bölchesseget*, kit soha Nem hallottam Mastol es Nemis lattam Mastol, hanem Isten velem leuen Magam meg kisirtem bizony Nagy gondal es felelemmel [Nsz; MKsz 1896. 365. — *Vagy az aranyfinomítás vagy az aranycsinálás tudományának titkára von.]. 1582 Birot es polgarokat kedwert Attyafywsagert Baratsagert vagi adomanyert partolasbol nem valasztok, Es Ezeknek meg tartasaban, semmynemw Attia fywsagot Baratsagot kedwet zerelmet adomant, felelmet es gywleoseget (!) Nem Nezek hanem Igazsan az en hywatalomba ely akarok Iarny [Kv; TanJk V/3. 257a. — A százférfiak (centumvirek) esküje]. 1600: Oda mentemet ne(m) tagado(m) de ne(m) gonoz wegre me(n)tem, a mit zommal intesemmel haznalhatta(m) volna eö kegmeknek, mint ollian felelembe, azo(n) leötte(m) volna [UszT 15/25]. 1675 Az jobbagoikat annak rendi, s modgia szerent szolgaltassad, senkitis adomanyert, baratsagert, felelemert, vagi egyeb akarmi tekintetre nezve, az dologbol hatra ne hagy, hanem min-deneket egy arant szolgaltass [Borb. I. — Petki János csákcscsai jb-bírójához]. 1719/1724 az pészst az Legénjétől való félelem miatt el nem mérte vinni Szilágji Sophia Aszszonj [Torda; JHb XIV/6. 60]. 1736: valami ijegetésitol es admonitiotol való félelmekben bujdostak volna el [Gyszm; LLt Fasc. 161]. 1765: A mely ház-as-

ság törvény utja kívül vitetik véghez az semmi házasság A mely házasság szer felett való félelemből vitetik véghez az törvény utja kívül vitetik véghez [GörgJk 197]. 1783 külömb meg tizfrázttatott iszonyu adta s teremtetten szüntelen a' szájába, melyeket minden tartozkodás és félelem nélkül sűrű záporosó módjára szor [Torda; KW]. 1835: és a' félelem miatt akadoztam [Zsibó Sz; Wlt]. 1836 a' félelem, rettegés, tűnődés, és éjszakázás miatt nagyon bádgyadva vagyok [Kv Pk 7]. 1843 Bottyán Márton azt állítja, hogy már most ő a Bátyának aztat szemibe nem mondhattya, mivel előbbeni vallamását is csak félelemből tette [Bágyon TA; KLev.]. — I. még ETA I, 80; RettI: 124—5, 144; RSzF 121.

Szk: ~től viseltetik fél. 1726 Az Tövisi Pater Priortul hoztunk levelet hogj ne háborgasson, de az volt az felelet Hadnagy Uramtol nékem nem paranczol az Pater. mi pedig se félelemtől nem viseltettünk; se gonosságunként nem löttünk Pá-pistává; hanem megismervén az igazságot, meg tertzem [Ne; Ks 90] * *félelme van fél.* 1592 effele dolgoknak gondúselelet nem az zaz vrain-ra, hanem az Safar polgarokra zoktak biznj miert hogi az varos pinzeis eo kezekbe jar, az keossegnekis nagiob felelme, tartasa vagion eo kegmekteol hogi nem mint az zaz vraintol [Kv; TanJk I/1. 190]. 1653 Más napra^a kelvén, annál is nagyobb vehementiával előli kezdik esmét a dolgot, hogj általán fogva reánk jönnek és elhány-nyák a kastélyt. Az uraim arra esmét így repli-cálnak: hogj „lám Háromszéken sok kastély van, és azt miért nem hányátok el?” Arra azt mondák hogj Molduvából gyakran félelmek van azoknak s azért — de azok csak apró kerítések | De a tatár-tól is volt félelmünk^b, és szinte esteledik vala immár [ETA I, 88—9, 136. — *1603-ban. ^aAz 1621-beli moldvai orosz-török hadakozás alkal-mával].

2. vkitől/vmitől való félés; fricá de cineva/ceva; Angst vor jm/etwas. 1574 Anna Zakach ferenchne Apalín Zakach Ianosne, Azt valliak hogi Eok az my Ideotwl fogwa Esmertek az Borbara New leant partas katalinal, soha semmy gonoszagot hozza ne(m) latot (így!) szeot Inkab Annvera vigiazasal felelemmel zorgalmatoszaggal zolgalta hogi Annal Inkab Nem lehetet [Kv; TjK III/3. 362c]. 1589/XVII. sz. eleje az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak oka-ert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tu-domany kedueert, igaz hellieken, kwlseo meste-reknél szolgálhat tiszttesegen, es onnat meg iöüen, az Cehbe minden bwntetesnek felelme nélkülwl viszontagh be állhat [Kv; KóMCArt. 7—8]. 1708 Az szegeny Recsei Laszlo Deak(na)k csak meg kelle hálnia Kuruczok rongálása es felelme miatt, az el mult heten [Fog; KJ. Fogarasi János lev.]. 1794 Az Exps Veres Györgynek félelme miat bukálva járt és ditsekedése miat [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. 1812 azért gondoltam idején korán bé zárva lenni, hogj ... csak az ök félel-

mektől zárták bé olly hamar a' Kert ajtaját [Déva; Ks 119f].

3. rettegés; groazá; Grausen, Angst. 1653: De nagy része a fő népeknek a török földé felé alá méne, és ki havason, ki várakban nagy félelem-mel lesugorodék, mert tudta vétékét a maga conscientiája dictálta azt sokaknak^a [ETA I, 83—4 NSz. — *1603-beli eseményre von.]. 1683: Ugy Lattyuk hogj felelmünk naponkent nevedek-ten nevededik, kihez kepest a' Hid kapura rendel-tük migh I(ste)n job alkatmatossagod (!) ádd Hi-ripi Mihaly Vr(ama)t [Dés; Jk 20a]. 1702 az szegény embert az német inquisitiótól való fé-lelme hallgatásra vagy panasznak vissza hazudá-sára ne indítsa [SzO VII, 100]. 1761 az mai napig is olly félelemb(en) vagyon hogj jó Kovaszok nélkül Házát éppen tartani nem méri, ugj hallot-tuk egytűlis mástulis hogj jo Kovaszszát ... Toldalagi Pál ur eo Naga lövette meg [Nyárad-karácsonfva MT Told. 76]. 1784 Mlgo Patronus Urainkis hertelenséggel közzölünk minden rendelés és dispositio nélkül el futattak, minket vezér és oktatás nélkül hagyván, mely tseleke-detekkel, még nagyobra nevelték felelmünket, s reménytelenségben ejtették szívünket [Torockó; TLev. 4/12]. — L. még ETA I, 52, 84—5, 88—9, 112, 129, 162.

Szk: *félelmet csinál* rettegé. kelt, rettegtet. 1678—1683 Bethlen Gabor hogi felelmet csináljon, az haza fiaí között azalis, megiese(n)^a, azon szegeni főrendekket, melto cselekedetekert^b, méltatlan kő szivel megh szententiaztotvan, megis öletet benne kettőt [Ks Kornis Gáspár kezével. — *Medgyesen. ^bBáthory Gábor lekasabolásáért] * *megfogja a ~* erőf vesz rajta/elfogja a rettegés. 1653 De Básta György is esmét oda érkezvén a német haddal, és egyéb hadak is, tehát meg-fogá a félelem és megtartózik [ETA I, 57 NSz].

4. isteni ~ istenfélelem; fricá/teamä de Dumne-zeu; Gottesfurcht. 1600 Megh ertettek eo kgmek biro vramtol . az eo kgme keresztény mód(n) valo Jsteny felelemre, es tizteletre valo Ammoni-tioiat [Kv; TanJk I/1. 353]. 1633 Az ket Arvat, Jovokkal egygywt, hattük Az Edès Anniok kezenel vgy mint naturalis Tutrixnal, hogj az Arvakat nevellie, oktassa, Jsteni félelemben [Kv; RDL I. 103]. 1762: az Ik az I(ste)ni félelmetis férre tévén, az tellyes Sz: Haromság egy bizony örök I(ste)n, és annak két személye ugymint Piu, és Sz: Lélek I(ste)n ellen sokféle keresztény-ség(en) halhatatlan káromkodásokat követtek el [Torda; TjK V. 109]. 1780 mind két ágon lévő kedves Gyermekeimet édes Anyai hatalommal és szível intem Az Isteni félelmet, kegyes életet, a tiszta szín mutatás nélkül való igaz Atyafiui Sze-retetet, egyet értést magok között tartásák főbb Czéllyoknak [Mv; Told. 27]. L. még RettE 299.

5. az Úr félelme 'ua.; idem' 1782 tellyes ügye-kezettel azon iparkodgyál hogj esztendeiddel ne-vedekgyék benned az Úr félelme [Ks 28. VII Da-niel Zsófia tollba mondott lev.].

felelés 1. vallatás; interrogatoriu; Verhör. 1590 az Domosi lowakat. Az Miklossi Peter kertibe(n) bocziatia be Az mely Jakabnal volt az kamoraibul vontak ky ez az feleles vtan vontak ky [UszT].
2. felelősségvállalás; asumarea responsabilității; Verantwortungsübernahme. 1600 Azok mellett hittam volt* Gellerd Gyeörgyets, es Balassi Gergelynet Vrsula azzont, Ahogy felelt wala Balassi Benedek felol ki akkor Zolgaia wala Balassi Gergelynenek, de most leania vtan fia, Ahogy en raftam az Balassi Benedek patralt potentiat, ki nek terhét felelesewel maghara weötte wala az Balassi Gergelne Vrsula azzony [UszT 15/242.
 *Ti. törvényre]. 1786 mig az Ur választát veszem adig itt tartom Lánctan az Udvarnak, és ahaz tartazo Dsudgyák(nak) felelések mellett [Krisztor H; Ks 74. VII. 143–4-hez „Steph. Kristosori vice judl.” lev.].

fél-éles fél élelemadási kötelezettség; obligatia de a asigura jumătate de hrană; Verpflichtung von halber Lebensmittelgabe. 1632 Censur et Proventus ab antiquo tartoztak fél Elessel, vgy mint egy vago barommal 16 Tiukkal, negj ejtel vaval [Bucsum F; UC 14/38. 23] | miuel kiczin az falu, fél elessel tartoznak, nem vgy mint az nagy faluk [Korbi* i.h. 60. *Korb F].

feleleszt újraéleszt; a trezi din nou; wiedererwecken. 1796 azonn merő nyakassága a' Torotzkai Lakosoknak, mely által el felejtkezvén, mind az ország Végezéseiről, mind a' Felséges Királyi Poronsolatból rajtok véghez vitetett kemény Militaris Executio, mind pedig ezen Saeculumnak kezdetinn Palujoknak közepette a' közfélők valo Coriphaeusokkal meg virágozott akasztófáról, azonn régi Kovaszt mostis fel élesztteni kíványák, magok praetendalt Privilegialis kiváltásokat urgalni mérészik [Kv; TLev. 5/16 Transm. 97].

felelesztet felújított; a dispune să fie reînouiți; wiedererwecken lassen. 1803 A ki bocsátott Commissarius Urakat, esztendő el forgása alatt, ámbár törekedtünk ki vinni, a Mint erről a Méltosagos Baro Pö Biro Ur eö Nagycsága és Tekintetes V Ispány Kabos Ur* bizonyosságot tehetnek, ki nem jöhettvén, a ki bocsátatásokrol valo kegyes választ újra fel élesztetni s meg erősítetttni alázatosan instáljuk [Kv JHb LXVII/4. 9. *Csak így!].

felelet 1. válasz; răspuns; Antwort. 1648 latua(n) szöleombe(n) eset sok karomot az veszzeöt hozza illetwk az szeöleomben es hozza illet kerdue(n) teöille hagi hol ueötte, ket uton jart feleletfibe(n) egyszer azt monta hogy az Annia szeöleöjebeöl hozta, masodsor azt mondta, hogy az maga szeöleöjebeöl metelte [Kv; TJK VII/4. 292]. 1726 Az Tövissi Pater Priortul hoztunk levelet hogj ne háborgasson, de az volt a felelet Hadnagy Uramtol nekem nem paranczol az Pater [Ne; Ks 90]. 1772 : azon kérdésekre való felelet-

nek ... más részit vellünk Udvar Bironk ö kigyelme nem Communicalta [Drág K; TSb 21]. 1780 az említett Articulus utasit benne, de semmit nem hajtván ezen utasításra, oly haszantalan söt tsufos feleletet adtak nekünk kik a nem mivelhetéssel károsadtunk, hogy tartsuk avasnak darab vasunkat [Torockó; TLev. 9/17]. 1807 Bátyámat (: a ki a leg nagyobb halgatásnak mélységeben percipiállyá az árendát:) admonealtattamis, jol tuttam mi lesz a felelettye [Kv Incz. XII. 3 Br. Josinczi József lev.].

Szk: ~et (meg)tesz választ (meg)ad. 1660 kérette volna Faragó Istvántól az deputatio szerint bizonyos beczületes személyek által azon posztó arrát .. de amaz ilyen feleletet teöt volna a posztó arrát a' deputatio szerint megh adgya csak legyen várakozásban [Kv; RDL I. 144 fej.]. 1818 méltotassék a Dézma adás vagy vétel iránt a Szükséges meg világosító feleletet meg tenni, és hozzám A posta uttyán lehető hamarssággal el küldeni [Vh; Ks 118 Vegyes ir.]. 1829 Köz Lakos Sursa Kretsun Felesége Mária tön ilyen feleletet Férjem Kretsun Kolo-san van, de utánna küldek mindgyárt [Alsóes-küllő*; Somb. II. *Nagyesküllő (K) egykori névváltozata].

Sz. 1868 Grois visgán igen jol viselte magát, ugy vágtam a feleletet neki, mint Salai a szapant, csak hajttagatta a fejít [Kv; Pf Barabás Sándor jogász lev.].

2. jog al- v. felperesi válasz; răspuns/replică din partea pîrîtorului sau a pîrîtorului/reclamantului; Antwort des Angeklagten od. Klägers. 1560 Banffy Miklosnak Lepseni Annaöonnak az ew felesegenek kepeben valo Replicacio az elsew felelet melle valo | Mynd ez feleletek zerent varunk tw kegyelmetektwl teruent de legy elewzer az kewtel dolgabol es elewzer be adot feleletwnkbel [Kv; SLt ST. 6]. 1569/1577 My az ket fel feleletit Ertwen, Itileok hogy az fel peresek Bizonsaginak kel be kelny az eo feleletek zerint [Dés/ Székelyvásárhely*; SLt XY. 24. — *Mv]. 1570 : Zewch Fabian es feleseghe anna azzon feleletyk* [Kv TJK III/2. 174c. — *Köv. a vall.]. 1584 meg bizonytom a' mint kiuanad felelettedbe(n) genealogiamat [Mv Bál. 80]. 1599 az Incausamat(tractus)nak procuratora teob akkori felelethi keozeott teött ilyen zoot* [Dés; Eszt-Mk. — *Köv. a felelet]. 1613 ha az I: megh esküszik hogy feleletiben elő adot okokbol es nem egieb wgyből ment el az vra hazatul, az sz zek absolvallia az Actor hazassagatul, es az Actor per nota(m) infidelit(at)is marad [Dés; KJ]. 1646 az mit pedigh lattatol iratni semmibennis de merito ne(m) attingallia az en feleletemet [Kv; TJK VII/4. 167]. 1699 mivel azon feleleti*, hivatalom szerint valo böcsületeskemnek nem kicsiny Praejudiciomomra vago(n), meg kivano(m) a' Jure hogy in poenam vivi homagy juxta Constitution(em) incurrallyon, insuper kölcsөгemet farattasagomat refundallya^b [Dés; Jk 287b. — *Ti. az alperesé. ^bA felperes a város hadnagya]. 1736 az I ... ezen vakmerő feleletiért Városunk regi

tartozik [Dés; Törzs. Dési taxalisták 50]. 1835 fekvők elidegenítése, erdők nagyobb mértékbeni vágása, valamint nagyobb a' tőkét meg csonkító költség. ezután meg tiltatnak .. Ilyen esetekben tehát fel jelentést kell tenni T. Esperes urhoz, a' kitől a' Mlgs Egyh. Fő Tanács feleletet kér, 's a felelet terhét rojja rá ... a' T. Esps ur is a' felelet terhét a' T. Papra, és a' gondokra rojja [Gyalu K; RAK 63-4].

Szk: ~ terhe alatt vmilyen felelősség terhével. 1826: Szilágyi Andrásnak ... Könyörgő Levele ... oly meg hagyás mellet közöltetik Kegyelme-tekkel, hogy a K Guberniumot a Fő Hadnagy különös Felelettye terhe alatt .. tudositani elne mulassák [Kv; DLt 889 gub.]. 1840: méltotatott a' Tktes Fő Hadnagy Ur kötelességemmé tenni, - hogy Déesen lakó Gubás Bikfalvi 'Sigmondnak minden Javait Conscribáljam, - s ezen nevezett Bikfalvi 'Sigmond szomszédjainak pedig felelettyek terhe alatt tégyem kötelességekké - hogy a' Conscribálva léendő Javakból Gubás Bikfalvi 'Sigmondnak Felesége leg kisebbbetis el ne pusztítsan, se-el ne szökhessék [Dés; DLt 1039 Dozsa István városi szb a város főhadnagya-hoz].

feleletesinálás panaszírás/szerkesztés; redactare /scriere de plingere; Verfassung der Klageschrift. 1786: Orsolia Geongfwzeo Matiasne vallia, hogy a' leantol ne(m) hallotta hogy eo hfrewel ne(m) leót volna a' felelet chinalas [Kv; Tjk IV/1. 591].

fél-életes féltelkes; de o jumátate de sesie; mit halbem Grundstück, halbes Grundstück besitzend. 1654: Fazekas Janos ... Szanto föld: Negied fel hold fél életes [Hétúr KK; Ks Bánffy Anna urb.].

feleletíratás panaszlevél-íratás; redactare/scriere de plingere; Verfassung der Klageschrift. 1786: Botweos Orban vallia Az másik kérdésbe(n) Ne(m) tud (így!) hogy a' leant Igyarto Georgy kenzergettette volna, hogy Ne vallana azt hogy eo hirewel leot volna az felelet Íratás | Igyarto Georgne be kwide a' toronyba Orsoliahoz ... hogy kerneok a' leant ky Altal leót volna a' felelet Iratas [Kv; Tjk IV/1. 596].

felelettel válaszadás; dare de răspuns; Antwortgeben. 1803: A Dévai Ref. Parochia 80 Ved(er) Bor árulhatásának Mődgyáról valo Dévai Domini-um izetlen Második kívánságot is ... a' Parochia részéről arra adando Felelet tétel végett ... alá-za-atos tisztelettel vettem [Déva; Ks 111 Vegyes ir.]. | az illetőn Reflexióknak írásban valo köz-lése, és arra meg kívántato felelet tétel, igen későn mégyen [Mv JHb XLVI/6 Cserel Farkas kezével].

féleleven pe jumátate viu; halblebend. 1716 annyéra volt, hogy fél holt vagy fél eleven volt [Nagyida K; Told. 22].

felelget válaszolgat; a tot răspunde; wiederholt antworten. 1833: e' Targyban a T. Urnak

felelgetni nints modom [M.sülye AF; Dob-Lev. 1207 Zudor Elek Dobolyi Sigmondhoz].

felelgetés (ellenőri megjegyzésekre való) válasz; răspuns (la observațiile controlorului); Antwort (auf die Revisorbemerkingen). 1841: A Gál Számadása difficultásait küldöm, s a felelgetések után, az edgyütt lett ujj meg vizsgálás után készült Computusi írást [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

A perfolrás alatti felelgetések (allegations) értelmezésére nézve I. Dösa, Ejt III, 180.

felelgethet válaszolghat; a putea răspunde; antworten können. 1823: ennek analogiájára a' hasonló Kérésekkel elő álloknak bajaikat nem Igazíthattya azokra nem felelgethet a' Czéh tete-
mes kára nélkül [Kv; AsztCLev.].

felelhet 1. válaszolhat; a putea răspunde; antworten können. 1653: Ilyen válasra semmit a törökös urak nem felelhetének egyebet, hanem csak azt: „hogy nem az ő akaratjokból adta Csáki a hitlevelet, s ők nem tartoznak azt megtartani” [ETA I, 58. — „Az 1600. évi kv-i egy-en a török-párti urak felelete a németpárti rendeknek] 1775: Potsa Uram kijöve es monda: ... feleljen meg ked, keed eleget beszéllet, azért felelhet [Peselnek*; HSzJP Joannes Kajtar (48) lib. vall. — „Később: Kézdikővár Hsz]. 1791: Idősb Györgj Péter Uramis ... monda kegyelme-tek el vadnak készítetve hogj engemet kérdezen(e)k ... melyre én mondek ne haragudjék kglmed Györgj Péter Uram mert nekünk kötelességünk hogj a dolognak jól vegire járjunk meljre ismét igj felele, No, no tsak tessék Kglmetek(ne)k mert énis elvagjok készítve hogj feleljek, meljra én ismét mondek ha Kglmed el ván készítve már könnyen felelhet [Usz; Borb. II Sig. Szarka de Kövesd (60) in poss. Keresztur-falva vall.]. 1809 látom, hogy a' Replicájában citált Documentumai mind égyig közöttök Al-földi Antallal, és Fizi Mihályal ... s annál fogva .. teljességgel nem felelhetek úgy hogy az Al-földi és Fizi ő kegyelmek Feleletjeket ne érdekel-jem [Kv; Pk 3].

2. vallomást tehet, vallhat; a putea face o mărturisire; Geständnis ablegen können. 1600 Myert hogy az fogoly legenyek kepeben az procurator excipial, es kewannya ertheny hogy feoldwary Balinth ky kepeben es mynth Akar felelny: kyre feoldwary Balinth azt Allegalia hogy eo neky vthy tarsa es kenyeres tarsa volt es szabadon felelhet: Tetczyk azert theorweny zerenthis hogy szabadon felelhet es lehet c(on)petens az megholt legeny kepeben feoldwary Balintnak (így!) [Kv; Tjk 454]. 1669: Masodik Szék eljőve(n) ésmét az Actor az Inctust proclamaltassa, ha párt vőtt az Inctus, felelhessen(n), agalhasson [Dés; Jk].

3. felelősséget vállalhat; a-si putea asuma răspunderea; Verantwortung auf sich nehmen können | jótállhat; a putea garanta; Gewähr leisten können. 1604: az huga borok* azonj kere gergely wramot hogy az lohoz hoza latasson, s monda gergely wram hogi, Jo atiamfia, hogi En fellenek nem

felelhetők^b az magamet sem ohatom [UszT 18/126 „Zaz mihaly Andrasfalwy molnos Ferench Joba-gia” vall. — * Olv: Borók, a Borbára név be-ceformája. ^bAlkalmazint a *felelhetek* igealaknak usz-i ő-ző változata]. 1629 Mikor minkett Soos Janos Ur(am) es Pal Deak Ura(m) megh fogadanak megh mondottuk mi eökegjelmek(ne)k hogy my az marha feleöl nem felelhetwnk s nemis felelünk hanem vagj eö magok visellia gondgjat vagj penigh embereket adgjanak mellenk, mert hatal-masokkal nem felelhetwnk [Mv MvLt 290. 149b].

felelkezés felelgetés; räspuns; Antwort, Erwiderung. 1842 a’ fennebb meg tett költsönös felel-kezések után az Executor A Ispány Ur az exequenda summát 297 az az két száz kilentz-ven hét Rftokba és 32 Xrokba ezüst pénzbe meg állította [SL].

felellenkezik ellene/nekítamad; a ataca; jn an-fallen/greifen, auf jn losfahren. 1759 Kús Janos oda ment ahol az együt való tokejek volt Balassal . azonnal Kús Balas fel ellenkezet a Báltját Kús Janost ket versennis megvere [Remete Cs; Llt Fasc. 149].

félelmes 1. félelmetes; infricoşător, temut; fürchterlich, furchterregend. 1574 Talaltatnak meg az feyedelmet, hogi ha eo N. Io akarattia volna, hogi Eyely Ideoben Neh kellenek nekyk kapwt Bochatny, kywalkeppen az Mostany felel-mes Ideoben, Ne keowetkeznek valam nyemw chalaridsag Azok mellet valamynemw Idegen Nepektwl [Kv; TanJk V/3. 103b]. 1590 Nemis az vég(h)re veottem az hazat hogy en valami haznos Jeowedelmet varnek beleolle, Hanem igyekeztem azon, . ha mi felelmes Ideo tamadna, volna howá egyetmasomat be reponalno(m) [Kv; i.h. I/1. 131a]. 1613 Itt egy falka ideig voltam csak félelmes várakozásban [BTN 76]. 1658 Orszagunknak mostani felelmes es veszedelemre tendalo allapattjarol gondolkodvan es eleue latvan hogy az keonetkezendő vdeóban nem csak az természet szerent valo njauajjak es betegsegek által fogh sok Emberek eletenek változasa keo-uetkezni, hanem küleömb küleömb felé kégjetlen Ellensegek(ne)k kezek és fegyverek altalis [Balázs-telke KK; Kp III. 84]. 1706 Ellensegh nyelven remitven mostani felelmes időben az embereket [Dés Jk]. 1715 Ami Takarmany Gyülhetett az Oeconomiabol az félelmes idők miá az Sanczon belől a vad kertb(en) kellettett bé rakatni [Sárkány F; UtI]. 1737 Szép nyári mulato hely . . . Nyogot felől való oldalában vagyon egy kús boltos rejték, melly hihető avégre készítettett, hogy félelmes időben féltő portékát rakjanak belé és követl bé rakják [CU. Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.].

2. félő; e de temut că; es ist zu befürchten. 1585 Towabba myerthogy feokeppen mostan Az hos-tatokban sok Idegen Nepek vadnak es Takaro-dasnak es zwretnek ideyen penigh felelmes hogy feokeppen twz es Lopas miath veszedelem es kar

ne legien [Kv; TanJk I/1. 18]. 1828: talám abba is Correctioik tétettek, s azért félelmes azt elé mutatni [Dés; Dlt 87/1829].

3. félénk, félős; fricos; furchtsam, scheu. 1763: az Apjok öreg és félelmes ember lévén, azt mon-dotta, hogy semmiképpen nem mér többszer Tol-dalagi László Vr ellen jární [Mv Told. 33/26]. 1770 25-dik Martii holt meg a szegény Wesselé-nyi Ferenc úr dexcelentiája nagy ménest tartott. Igen szerette a jó lovat, de maga reá nem ült volna sokért, mivel félelmes ember volt [RettE 226].

4. veszélyes; periculos; gefährlich. 1574 Ertyk eo kegek hogi az Gyalwy Tyztarto Jeowendeobe Igiekeznek (!) az Dezmat az Brassay Mihal chwry Melle raknj Mely dolog . . . karos es felelmes . . . Byro ura(m) agya erteny hogi Mas helt keressen Neky Tawolban (!) az varostwl [Kv TanJk V/3. 102b]. 1625 Mivel hogj az Utt felelmes volt, kwleöttek eö kglmek el Botha Jstwan(n)t, Nagj Mihalial, hogj el keserje Fejerwarigh [Kv; Szám. 16/ XXXIV. 183]. 1736 Mentünk szent Péter és szent Pál napján az bácsi templomhoz is, de mikor oda mentünk, csak az Nádas pataka mellett öltözött fel az páter, az mint az Hóján Monostorról által-jón az út . . . de akkor az fejedelem németjeiben fegyveresen felesen kísértének, mert félelmes vala mind a váradi töröktől, mind az pribékektől [MetTr 434–5]. 1780 egy konyhát olyan hurré építettett . . . a’ hol semí illendősége nintsen, a tüztől pedig igen félelmes [Császári SzD; Ks Miss I. gr. Toldalagi Kata aláírásával]. 1794 ezen kapu Felek(ne)k ennekelötte Galambugos Tetejek volt, de igen felelmes lévén annak fenn állása a’ . . . Mlgs Groff Vr eö Nsága el bontatta, és reno-valtatta [Szentmargita SzD Ks 68. 49. 41].

5. rettegtető; care bagă groază/spaimă; Furcht erregend. 1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségcskében* [ETA I, 77 NSz. ^aA mv-i várban 1602 táján].

6. ~ hír rémhír; zvon; Gerücht, Gerüchtnach-richt. 1693 Interrumpalodvan az Divisio, hir-telen következett rossz es igen felelmes hirekre neze, az Inventariumban specificalt, es a kastelyban az Szász Papnal levő, egy Zöld Tarka Ladaban levő Bonumok, maradnak a tovab valo Divisioig Dobaj Janos Ur(am) kezinnel [Ne; DobLev. I/38. 2]. 1739 meltoztassek ha mi oljas felelmes hir leszen informalni [Petek U; EMLt Nagy Boldizsár lev.]. 1759 a mint minapi levelemben is irtam, ujabban rebesgetik a tatár hirt, én Ngdhoz bizom hogj ha valami félelmes hír lenne, Ngd rollam is ne felejtkezne [Zsibó Sz; Wlt Árva Daniel Poli-xéna lev.].

félelmesen félve; temindu-se, cuprins de frică; sich fürchtend, angstvoll. 1585 Ersebet Sarloy Ambrusne vallia Es hát az Ersebet leany az kowach legenyl eoze Nagy borzason Az fwwo alol Ieowe kj Az vtan Zeoke eotweos Mihalhoz kwledek . . . De ige(n) Nehezen felelmesen Mene odah Zeoke Mihalyhoz [Kv; TjK IV/1. 387].

1764 Méltóságos generális Hadik úr *δ*excellen-tiája* így köszönt be az erdélyi guberniumba: Félelmesen venném azt^b vállaimra, ha excellen-tiátok és az vraknak próbált személyeiben biztos elviselésére kőszálakat nem szemlélnék támasztékul mellettem [RettE 174. —. — *Gr. Hadik András 1764–1768 között Erdély katonai főparancsnoka és az erdélyi kormánysszék vezetője. ^bTi. az előbb jelzett tisztet]. 1795 a Mlgos Baronissa Exponens Aszszany ő Natsága, itt a Küküllőn lévő állo Hidgya, nagy munkával sok költséggel, de mégis igen félelmesen conservaltathatik, kivált ha a két végein való Küküllő martyai veszedelmeknek [Ádamos KK; JHb XX/18].

felelő I. mn 1. megfelelő; corespunzător; entsprechend. 1810 Bontzidai Sugár Jánosnak... a' termete a' Nevének felelő sugár [DLt 654 nyomt. kl].

2. 'v' Szn. 1729: Felelő Vonya [Velkér K; Ks 7. XV. 14].

II. fn 1. (valló/vallomástevő) tanú; martor (care depune o mărturie); (aussagender) Zeuge. 1792 mikor pedig a több vallokat kérdeztük volna, azt mondá a több ott lévő felelő(nek) hogj amiképpen én feleltem másis ugj feleljen [Usz; Borb. II]. 1845 Harmadik Felelő. Gidofalvánn lakó Székely Gyalog katona Bőjthe Miklós 41 éves felel [Fotos Hsz; HSzjP].

2. kb. szavatoló, szavatos; garant; Hafter. 1766 solemniter László Vaszi előtt ra esküttem magam Conjuratorival a lora, insuper reá eskütt Tot Vaszi nevezetű Czigányis két versben, a' ki felelője* volt László Vaszinak [Torda; Tjk V. 299. — *Adásvételi, főként állatvásárlási ügyletekben a vevővel szemben az eladott jószág igaz voltáért felelősséget vállalóra von.].

felelőnap (alperesi válaszadó) tárgyalásnap; zi de dezbatere (in care pîrîtul își prezintă răspunsul/ replica); Prozeßtag (Antwortung des Geklagten). 1629 Luduegi Gasparne feleleo napot kewana ut I Wasarheli Daniel ellen | Borsos Demeter A. ellen, az Teorueny Kantor Kis Mihálnak ad p(ro)xime futuram sedem Judiciar(iam) feleleo napot megh engede [Kv Tjk VII/3. 140–1]. 1649 Orcz Mihalyne actiojat movealva(n) ellenne, Az I felelő napot keva(n) [Kv Tjk VIII/4. 372].

Szk: ~ *adás.* 1629 az Ax . az feleleo nap adas ellen contendal [Kv; Tjk VII/3. 204] * ~ *ot vesz* alperesi válaszadó tárgyalás-napot jelöltet ki. 1593 Egi leani Jwť feneseorol kinek Giermeke leot uolt fogtatuk megh attam d 4 Hozattam ki Teorwent d 4 feleleo Napot veot Jrattam megh az Notariussal d 2 Hozattam ky hogj felelien d 4 [Kv; Szám. 5/XX. 172. 1]. 1609 Heljfer Andrasnet ket uttal idestettem az szolganak attam hogi ideztek f — d 4 Felelő napot ueot, Notariusnak attam f — d 2 [Kv; i.h. 126/IV. 22]. 1648 Hidelui aliás Aluinczi Istua(n) felelő napot ueot volt Vasarhely Szabo Istuannak ellene valo actiojaba(n) [Kv; Tjk VIII/4. 310]

* ~ *ot vehet.* 1646: Teczik azert az teoruennek hogj most az fogoly feleleo napot vehet, de azert tartozek az masik A is comparealni akkorra mikor az derek eoszwe felesre mind az ket fel Compareal [Kv Tjk VIII/4. 135].

felelős I. mn felelősségre kötelezett; rāspunzător (care este obligat să răspundă); Verantwortungs-, zur Verantwortung verpflichtet. 1868 Az erdölésre nézve mulhatatlan fel tétel legyen, hogj felelős erdő pásztorok legyenek [Szu; Pf Gálffy Sándor lev.].

II. fn felelősségre kötelezett (személy) persoană responsabilă/care este obligată să răspundă; der/die zur Verantwortung verpflichtete Person. 1835 az mingyárt irt Héjánosságok tisztába valo hozatalára nézve a volt czéh mestereket Felelősökké hadjuk [Kv AsztCSzám. 105].

felelősség responsabilitate; Verantwortung. 1862: komoly felelősség terhe alatt hagyatik meg a Czé-elöljárósnak Io Mind a helybéli rom. katolikus mind az év : református vasárnapi iskolában járandó szegény sorsu inasok számára a szükséges könyveket és írő eszközöket, a czé költségén mulhatatlanul bévásárlani [Kv AsztCLEv.].

felelte vallotta; mărturisit; bekannt. gestanden. 1793 ezen feleltem föld Cir. tiz veka fereje [A.csernáton Hsz; BLEv.].

feleltet I. vallat; a interoga, a supune unui interogatoriu; verhören/nehmen. 1585 Varalliai Antal Keleme(n) palfi peter jobbagia mongia hogj mikor az palfifalwj teteon feleltete Mihaleak, akkor minden keolcheghekkal az loffeiek mellette wolttak, Sert feoszttek rea, kenieret feienkent az embereknek [Firtosváralja U; UszT]. 1625 Fabian Thamas az hit dolgabol feleltetet kj miczioda hyten vagion [i.h. 79]. 1646 feleltetünk az varos szamara Janco Janosnit [Kvh; HSzjP Elekes Peter de Szent Katolna* (56) nb. vall. — *Hsz]. 1650 my nekünk az itt valo sezkből emanaltatot vtrumat hosztak, es abban paranczioltak Tiszt Vr(a)mek, hogj feleltetnenk, my nekünk vgi kellett hytünk szerint feleltetnünk, mivel hogj mi akar mint s akar hogj my czak birak voltunk es az szerint adhattuk az Relatoriat, az mint az bizonisagok feleltek [UszT 13b]. 1656 feleltetünk az varos szamara Ianczo Janosnit [Kvh; Bogáts 12]. 1752 Első nap itt e' tallyekán feleltetének a' kérdésben forgo Feleltető Tisztek a' hol most kegyelmetek, de más nap bé vitette-ték a' Bogos Cserefához az Asztalt, s ott feleltet-tenek [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 326]. 1791 Ezen jószágok aránt az Exponensek eó kglmek ellen kik azok az személyek, akik a napokban feleltetvén a' Bizonjságokat igirettel adományal unszolták hogj feleljenek jol | kik feleltetnek haraghol vagj boszuságoson sőt fenyegetözve valja meg a Tanu igaz hiti szerint [Usz; Borb. II vk].

2. (vki által) vallomást tétet; a face să depună o mărturie; Geständnis/Bekenntnis ablegen las-

sen. 1653: Bertalan Anna Jacob Peterne Sze-szarmi kiua(n) uratol el valast vadollia aual fer-iett hogi impotens. Az ferfi azt felelteti Atthia által, hogi eő nem volna Impotens de az felesége Bertala(n) Anna engedetlen hozza es nem engedi velle valo közösülésett [SzJk 26].

feleltetés (tanú)vallatás; interrogatoriu, supune-re(a martorului) unui interrogatoriu; Verhör. 1593: mikor penig zantani azba(n) az feoldben bele Mentetek zantani azon 1593 hwsuet nap tay-ba(n), az feleltetesnek Rendiben mindgiart oda Mente(m) az kiraly biro Vraimhoz megli mo(n)-ta(m) hogy az en Jobbagiom Jo modgiawal biria [UszT]. 1600: En falú szwksegeert mentem vala arra a' peres erdeore a' Notariushoz, es talalam eleöl az vargiasiakot egibe chokorodanak, es hal-la(m) hogy azt ieleontek, Jo Vraim Valakiköt my bitünk volt, innet tartozzek be az falura Vargiasra, mert a' feleltetésnek hellie nem itt vala [i.h. 15/17 „Balint Kouach Kis Bachany" vall.]. 1603 Ezert hittuk az al peres falúth az feleltetesnek rendire az vice kiraly biro vraim eleiben hogy volt mj nekwnk tilalmunk alat fel neöt erdeönk [i.h. 17/9]. 1782 az határbíró az faluban 12, tizenkét esztendősn fellyel minden rendbélieket megfeleltetvén ... Ezen feleltetésre pedig, aki vakmerő-ségből elé nem menne, az falusi bíró az falu törvénye szerint egy forintig büntesse vagy bün-tettesse meg [Oroszfalu Hsz; RSzF 152]. 1803: A köpeci regiusoknak feleltetés alkalmatosságával 8 Rft 40 krajcár [Bodos Hsz; i.h. 299].

feleltető vallató; cel care ia interrogatoriu; Verhörer. 1803: A feleltető vrak számára a baróti bírónak 20 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 299].

feleltető-bíró judele care ia interrogatoriu; Verhörrichter. 1735 Jancso Mihaly Uram Gomb-kötő Samuelnit feleltetven attunk a feleltető Biroknak kenyeret turot aqua vitat Den. 18 [Kvh; Bogáts 12]. 1775: kitől valo volna a Gyernek, ugy annális inkább hogy a Tiszteletes feleltető Bírának asztot beszéllette volna ingyen sem hallottuk [Peselnek*; HSzjP. — *Később: Kézdikóvár Hsz].

feleltető-ház a tanúvallatás színhelyeül szolgáló ház; casa in care se ia interrogatoriu; Gebäude zur Abhaltung von Zeugenverhören. 1775 ő kegyel-mével el jövének a Feleltető Házhoz [Kézdikóvár Hsz; HSzjP]. 1787: Tusa István lovas katona feleségestől együtt a feleltető házban benn ültenek [Martonfva Hsz; i.h.].

feleltető-régiusz vallató fejedelmi ember, val-lató bíró; persoana/judele care ia interrogatoriu; Verhörrichter. 1803: A feleltető regiusokra magokra, lovokra, két napi intertentiojokra 5 Rft 23 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 299].

feleltető-tiszt vallatótiszt; funcționarul care ia interrogatoriu; Verhör-Beamte. 1752: Első nap itt e' tallyekán Feleltetének a' kérdésben forgo

Feleltető Tisztek a' hol most kegyelmetek [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 326. — A teljesebb szöve. *feleltet* 1. al.].

feleltette vallotta; bazat pe interrogatoriu...; verhört/nommen. 1650: be aduan ... mind az Relatoriat mind az kit eok tsinaltak, mind penigh az Assessorok feleltette Relatoriat, azokat eo-szue vetue(n) ki laczik abbol hogy az két Relatoria ellengezik edgyik az masikkal [UszT 13b].

fél-élű egyélű; cu un singur tăis; mit einer Schneide, einschneidig. 1637/1639: Vagyon Egy kett eleo Ezüsteos pallos, vagjon raita hatt bog-lara fortuasa maroklatya boritot kerezti, viseltes f 40. d. — ... Egy Reouid fel Eleo pallos, 2. boglara, Toroklatya, Ezüst, az kerezti vas, az maroklat tetein Ezüst f. 10 [Kv; RDL I. 111].

felemás I. mn 1. felemás-páros; disparat, ne-potrivit; ungleich/paarig. 1625 Wagon valami felemas ezüst kapoczi es egyeb dirib darab ezüst ... er f 8/50 [Kv; RDL I. 126]. 1637/1639: Elegy belegy felemas apro talak [Egy felemas bokor kapocsj, geongeos türkeses granatos: nyom p. 24. f. 10 [Kv; i.h. 111].

2. különböző; diferit; verschieden. 1627: valami fele mas mertek kouek tt fd 32 [Kv; i.h. 134]. 1686: Egy nyakra valo gallér, tizenket rubintos gyemántos, gyöngyös elegyes boglár rajta az kö-vekis felemások, negyven edgy öreg gyöngy rajta ... Edgy gyöngy láncz kilencz köves arany bog-lár rajta, elegyes kövel s az gyöngyeis fele más [BK. — Bánfi Parkasné Bethlen Krisztina jegy-aj.].

3. ~ házask ? törvénytelen házask; cásăto-riți nelegitimi; illegale Eheleute. 1816 Nötelenek, özvegyek, felemás Házask [UnVJk].

A 'vegyesházask' jel-sel is számolhatni (Szilágyi N. Sándor véleménye).

II. fn 1. törvénytelen élettárs, szerető; amantă; Geliebte, Buhle. 1689 Deák Jánosnak maga nyelvével valo sokszori kérkedékensége parázna-ságával, és hazassági hitinek bontogatása; sus-pecta felemássalval el szökésre valo igyekezés, vgyan azzal paráznaságra valo tilalmas conversatioja, csokolodása, falhoz valo dőjtögetese constálván ... Feleségét Czinege Annokat Férjétől Deák Janostul divortiallya [SzJk 241].

2. ? vmilyen öltözködarab; un fel de îmbrăcă-minte; Art Kleidungsstück. 1472: parvulo meo Blasko unam tunicam felemas lego [TelIO II, 115 Vásárhelyi Erdélyi János végr. Bogyzslói And-rás váradi kanonok átírásában].

felemásul felemás-párba/párként; ca neperechi; als ungleiches Paar, unpaarig. 1610: az marhatis nem eggiwue fogtuk uala, ha nem fele másul az eő marhaia melle [UszT 4. 9b].

fél-embermagasságnyi cu o înălțime de jumă-tate de om; einen halben Menschen hoch. 1771:

Tudom ... hogy? ... Ezen eő Excellentiája Mar-
mának also Silipjéről jo fél ember Magossányi (!)
Szőke volt*, mivel én halász ember Léven több-
bire őréké a vizett bujtam s buvam máigis és
ezeken Malom Silipje alatt száma nélkül halásztam
[Ádamos KK; JHb XX/25. 11. — *Ti. a Kü-
küllő vizének].

felemel 1. megemel; a ridica; heben. 1584 :
Varga Georgy vallia Aluzom vala eyel, fel serkenek
hat Az eggik karom ereőssen fay, wgy Annysra
hogy A másik karommal emelem fel [Kv; TJk
IV/1. 262]. 1597 Acz Gergely es lwkacz Mester
chinaltak megh az Monostor wcza kapwnak az
Emelczw (!) az kiben iar ket felol az walwiat wion-
nan az Tengelt fel Emeltek f 1/50 [Kv; i.h. 7/
XIV. 105]. 1647 : Az maros felől kasamatahoz
valo őregh Gerenda kikett fel kell emelni az Kasa-
matara vagjon hét [Marosillye H; Vlt 55/541].
1772 : a' Malmot pedig oly magosságra fel emelni,
hogy a fel tojult viz a' két also kerekeknek ne árt-
san, semmi képpen nem lehet [Ádamos KK; JHb
LXVII/2. 326]. 1794 : Most pedig ezen a Héten
egész erővel azon romlott Pintzenek fel allitasára
allítottom a jobb Mester Embereket éppen most
Szállitok ki belőlle mindeneket hogy a Mester
Emberek fel emelhessék a pintze Derekát kun (!)
egeszzen fel rakattam és tsak az a hejja hogy fel
emeljük és alája rakjuk [Szilágycséh; IB. Foga-
rasi István lev.]. 1824 A malom követ fel emelve
tarto rud egy es egy hengergő [Nyárádsztbenedek
MT; Told. 37].

2. ~ a fejét a. felemeli a maga fejét; a-și
ridica capul; den eigenen Kopf heben. 1573
mykor Eo leh fekvő volna, giakorta Kappa My-
haine kyaltia volt zolgaloiat Newen, Erzebet hwl
vagy, Az penigh Mond volt Ihol wagiok Mayd
beh Menek, chak talat fazakat Mossok fely, Ez
keozbe feyet fely Emely az agyrol latta hogy az
kapw keozt Minth ket Embernek Arnyeka volna,
De esmet ely Enyeznek eleote [Kv; TJk III/3.
53-4]. 1842 fejét kisség felemelvén [Dés; Dlt
662]. — b. megemeli a más fejét; a ridica capul
altuia; den Kopf eines anderen Menschen heben.
1629 : egi kor Racz Danielne kiiőue, felemele az
Uranak az feiet, s el sivalkodek az Aszony, hogy
meg eőlte az Uratt [Mv; MvLt 290. 155a].

3. magasba emel; a ridica; hoch/emporheben.
1585 hallotta(m) Mihaly deak szaiabol az ikta-
taskor mondotta hogy eo az loffeiek, nemessek es
darabantok ighassaghaban chak egy uynit se(m)
iktat, vyat fel emelte vgy mondotta [Firtosvár-
alja U; UszT]. 1736 : Mentünk szent Péter és
szent Pál napján az bácsi templomhoz is, de mi-
kor oda mentünk, csak az Nádas pataka mellett
öltözött fel az páter, az mint az Hóján Monostor-
ról általjön az út, a keresztászlókat is ott emelték
fel [MetTr 434-5]. 1759 ezen Hellyre az hol
állunk, el érkezvén Marasán Gavvila, a' Ka-
pájának nyelét fel emelte, és a' vasát a' Czombjára
tévé ugy tartá p(ro)testálás modra [Árpástó SzD;
BK]. 1796 a' Vas Villát nem fel emelte, hanem az
ágával 'a Föld felé tartotta [Mocs K; Eszt-Mk].

1846 : nem szűnvn meg Darvas a' további psz-
kolodástól ... ellene csákányomat fel emeltem,
— de tsak alig érintgettem [Dés; Dlt 530/1847.
28]. — L. még RettE 123.

4. felállít, talpra állít; a așeza în picioare, a ri-
dica; aufrichten. 1593 : Az keo Aztal hōgi le deolt
űala ismegh helire chinaltattam 4 embernek a'
ky fel segitete emelni, attam f — d 4 [Kv;
Szám. 5/XX. 131]. 1634 : poczyfalva fele menyunk
vala ala fele, az tar szekernek (!) edgiķe tehat fel
dolt, Engemet fel kulde az Hadnagy hogy fel emel-
liuk [Mv; MvLt 291. 28a].

5. talpra segít, felsegít; a ajuta (pe cineva să se
ridice în picioare); jm auf die Beine helfen. 1756
Németi István Uram ... az Űt közepin a' Sárba
dőlt . fel emeltem a' Sárból, s' bé vezettem a'
Patikába, s ott meg mosódván kéré a' Gazdámot:
hogy késértesse ő Kegyelmit haza velem lámpás-
sal [Kv; Mk IX Vall. 39]. 1843 futottunk a' ház-
ba meg nézni ... fel emeltük a' Földről. 's
akkor Pekárk fel utsudatt ájulttságából [Dés;
Dlt 856. 11].

6. felépít/rak; a ridica/inălta/construi; auf-
bauen/setzen. 1868 : Templom szilárd kőépület.
Harangláb roskadozott, benne két harang
E harangláb helyett méltóságos Macskási Ferencné
gr. Grundeman Iulia (férje segélyével) új kőtorony
építése indíttatott, melynek falazata fel van emelve
[Görgénysztimre MT; ETF 107. 20].

7. feltesz; a așeza/pune; aufsetzen. 1573 : Al-
mas Myhal azt vallia hōgi Tawaly Aratas elcōt
Eorel volt eo espotali Molnaba, Azkor telman
Benedekne is ott érel volt hōgi ely vezegte volna
Eotet kerte hōgi feyere zegellene fely Emelny az
liztet [Kv; TJk III/3. 212]. 1625 : Fizettem Kolosi
Georgjnek az Teőmleőczj kuttianal, Egj vy
Agast megh faragott az gemivel egjetemben es
felis emelt ... d. 15 [Kv; Szám. 16/XXXIV.
229]. 1844 A csonka fatorony a közelebbi szelek
alkalmával erőssen megrongáltatván, kötelességévé
tétetik az egyház előjáróinak, hogy az egy érte-
mes mesteremberrel megtekintvén, ha a haran-
gok többé veszedelem nélkül abban fenn nem áll-
hatnak, levétessék s egy haranglábocskára emel-
jék fel [Válaszút K; ETF 107. 19].

8. ~ i szemét felveti szemét; a-și ridica privirea;
die Augen heben. 1570 Calara Theolcheres Mat-
hasne Ezt vallya hogy Mykor ez Zabo Myklosne
Igen Betegh volt megen hozzaya Iso Ambruzne
Es ezt Mongia Neky Io Azzonim Im latom hogy
halálnak vagi fia, Azert az en Zolgalatomrol
Emlekezzel megh Neh hagy pert vtannad,
Arra Zabo Myklosne az zemeth fely Emelte, es
Mond neky Nem hagiok semyt, Mert en teged
ky hazasitotalak [Kv; TJk III/2. 197].

9. felhúz, helyére húz; a trage la loc; zurecht-
ziehen. 1637 meg vagta Borbely Istuan az hom-
lokán az erett s mihelt en hozam haza iőue mind-
gárt le esek az szeőmeőldeőke az uta(n) nemis la-
tot ..., en vittem oza(n) Bardosra az Orvos
Aszonihoz s ot emelek fel az szeőmeőldeőket, de az
szemeuel ugia(n) nem latot akkoris [Mv; MvLt
291. 404b].

10. felhajt/húz; a ridica; hochziehen. 1573 hegedwsne Az faran fely Emely zokniayat Es mond Ihon Ragiatok kwrwak az alfelemet megis elegy Marad benne kyn wlliek [Kv Tjk III/3]. 1597 Az Veres Pal mostoha leanya zaiabol hallottam hogi rea megien neha veres Pal az paplant le wonya rolla az inget fel emeli ne(m) tudgia michioda vereset dúgh az laba keozze eo inmar vgian el vnta [Kv; Tjk VI/1. 84]. 1724 én azért szökttem édes Uram mert Pekri anyira el gyötrött, h(ogy) majd meg is őlt, a véle való közössülés miatt ihol a jelét is meg mutatot, és hogy magam is meg tudhassam, hogy hazugság ne legyen dolga, a Leány fel emelvén felső ingét, otmányság volt nézni a vért rajta [Mezőbergenye MT BK. Dienes András (53) hites ass. lev].

11. fejedelemségre ~ fejedelmi székbe emel/ültet; a ridica la tronul princiar; in den Fürstenthuhl erheben/setzen. 1684: Anno 1684 die 18 Septembris, Emeltek fel az mi kisebbik Urunkat* fejedelemségre az Török előtt, melynek örömet is löttek mindenut az egész országban minden Varosokban Kastelyokban [Kv AsztCjk 13b. *II. Apafi Mihályt].

12. fel/megsegél; a ajuta, a da mină de ajutor; helfen. 1600 az azoni. Mondotta aztis hogi az isten megh algia az szilahiakat* es az Brasai olahokat mivel isten utan azok emeltek fel engem az hazatis azok embersegeuel czinaltattam [Kv Tjk VI/1. 381d. — *Értsd: szilahiakat]. 1759 méltotassék valami szarvas bornyutskákkal szigoru szegenységemben fel emelni [Szökefva KK; Ks 72. 54].

Sz: ~i Isten felviszi Isten a dolgát vkinek. 1597 Nicolaus Kalmancehi fassús est Elek Janos . . Panaszolkodasat giakran hallotta(m) hogi mindenet el vezette az kereskedesben de az után amivel Isten megh latogatta mind ez mostani feleségewel egygyewt elwen es forgolodvan keresek . . az Azzoni waltig forgolodot munkalkodott, es kalmarkodott, hogi az Isten ewket faratsagok uta(n) esmet fel emelte [Kv; Tjk VI/1. 14]. 1632 ige(n) fel emelt az Jste(n) Nierges Thamas, de rövid nap ala ront az Jsten Nierges Thamas vra(m) erre monda neki meni be te mert ige(n) sokat zolal ne morog' maid oli helire uitetlek hogi ne(m) laez nap feni (!) [Mv; MvLt 290. 107].

13. felduzzaszt; a îndigui; an/aufstauen. 1763 Minek előtte a'. Malmat tsináltatta a' Mlgs Exponens Ur addig az a Patak folyását nem változtatta hanem az után; hogy a' Vizet fel emelték, tudjuk bizonyosan hogy a Molomra (!) a' Mlgs Exponens Ur tulajdon földén foly keresztül [Sze-csel Szb; JHb].

felelemelés 1. megemelés; ridicare; Anhebung, Aufschüttung. 1723 hallottam hogy a Deési gátnak fel emelésétől ne(m) foroghatna jól az ő Excllja Malma [Szilágytő SzD; Ks 25. IV. 5]. 1778 földes Asz(zonyo)m építtetvén Malmot, Tojának Gáttya meg dugásával és fel emelésével nem tudom hogy a' Viz leg kisebb kárt is okozott volna [Mezőmehes TA; Wass]. 1795: a Malom(na)k

s Gátnak szerfelett való fel emelése miatt a Nagyságtok Malmok p(rae)juditiumait, s okozott kártételeit miképpen fedezték fel, s minemű Orvosló protestatoria p(re)cautiokat kívántak még akkoris tetetni, azonn readmonitiobol meg tettzik [Ádamos KK; JHb XIX/48].

2. magasba emelés; ridicare (in sus); Empor/Hochhebung. 1729 Meltosagos Lázár Maria Aszszony . . Kovács János nevű Jobbágy Birája, meg alván a' meg irt Ház(na)k kapuján kívül az Executiot . . Méltóságos Aszszonyok neve alatt egy bot(na)k háromszori fel emelése által tőt repulsioval az Executiot obviálta [Dob.; Born. VII/15]. 1740 leg(iti)ma Executiot peragáltattam vólt de az I. ezen leg(iti)ma Executiot, velamine Repulsionis, bottyanak; vagy pálczája(na)k felelemelésével inviálta, Repelláltatott, azon leg(iti)ma Executiot impediálta, Contentumot teni 's tétetni nem engedte [Dés; Jk 334b]. 1815 a Biro Falu képében és Nevében kezében lévő faja felelemelésével Repellált ezt mondván cum protestatione: A Falu Nevében és képében Repellalok ide Senki hé ne lépjék, mivel most nagy karunkal esnék meg, az Árok kinyitattása, mivel a Török buzát még a közönség meg nem szedte [Asz; Borb. II].

3. felállítás; ridicare; Aufstellung. 1794: A kapu oszlop fái és palánk oszlopainak gödrei ki ásásáért és a' kapu Fel-emelése Rf 2 [Déva. Ks 73. IV 10] nem emlékezem, hogy pénzen vett volna fákat azon Szekér Szinhez, az agasok fel ásására, és szarvazat fel emelésére [Mezőmadaras MT BKGazd.].

felelemelget gyakr felemel; a ridica; öfters heben. 1754 nemis igen hánták ki a Ládákbol az edjget másokat, hanem csak azokat fel emelgették [Ger-nyeszeg MT TGsz 33].

felelemelhet 1. a putea ridica sus; hoch/empor-heben könnyen. 1598 az mely keouet az kis templumba való temeteeo bolt aitaiaara faragtattunk abban eoreg karikakat chinaltattünk kiwel az keouet mikor zwkseg fel emelhessek [Kv Szám. 7/XVI. 34].

2. megemelhet; a putea ridica; heben könnyen. 1757/1758 ezen also kerék Stomp az oltatol fogva' tojul könnyen fel emelhetnek a Stompát azon régi statussára, melyből aláb szállat az Lettyes helynek le csuszása, és rokkánása miat [Abrud-bánya; Szer. — *Ti. amióta árendások bérlők]. 1794 Most pedig ezen az Héten egész erővel azon romlott Pintzenek fel allítására allítottam a jobb Mester Embereket éppen most Szállitok ki belőlle mindeneket hogy a Mester Emberek fel emelhessek a pintze Derekát [Szilágycsen; IB. Fogarasi István lev.].

3. lábra állíthat/segíthet; a putea ridica in picioare; auf die Beine helfen könnyen. 1841: gazdámát . . hozzám kiabáltam, hogi jőjjön 's segittsen, hogy emelhessek fel a tsikot [Dés; DLt 1541. 4b. — A teljesebb szöveg. felelemel 9. al.].

4. *du* helyrehozhat; a putea îndrepta/repára; (wieder) gutmachen können. 1808: várjuk az időtől, a' mit valamely szerentsétlen Revolutio alá vét, más szerentsébb könnyen fel emelheti [Kemény, CollManuscr. Tom. XXX. Varia XII].

felemelhetés megemelés, megemelési lehetőség; posibilitatea de ridicare/de a ridica; die Möglichkeit der Hochhebung/Aufrichtung. 1772: En Kerekes Ferencz ezen Malomnak fel emelhetéséről, s nem emelhetéséről semmi bizonyost mondani nem tudok [Ádamos KK JHb LXVII/2. 318].

felemelhető felhajtható; care poate fi ridicat; erichtbar. 1825: 20 Szál deszka a Szin elején lévő fel emelhető oldalhoz és az ajtóhoz, Szálát otkasagaert per 12 xf 4 Rf [Dés; DLt 3].

felemelítés felemelés, magasba emelés; ridicare in sus; Hochhebung, Aufrichtung. 1766 Király Biro Uram meg indula hogy bé menjen a kapun és... az Exponens Aszszonyinak executioni mediante contentuonot tehessen, de a kapun belől álván. Bölöni Perentz nevű Udvari Birájok egy páltzátskájának mely keziben vala fel emelésevel repellála [Ms; Ks 20. XIV].

felemelkedés kiemelkedés; proeminentă, partea proeminentă; Abhebung, Hervortreten. 1816 Egy ujj Frantzia proba tétel nélkül valo 'Sebbeli Ora a' mutato táblájának mezeje kék, a' melyre egy Bronzirozott ezüst Borostyán koszoru, egy ezüst Koronával volt téve, az Orákat, és minutákat mutato tábla égyiken fejér, egy kevéssé fel felé emelkedve Tsillag formálag körül véve, igen kitsinyen a' kék mezőn, a' belső Kapszula ezüst, a' fel emelkedése rondéroza van, egy fatsart Láutz Gyűrűvel [DLt 456 nyomt. kl].

felemelkedett 1. kiemelkedett; ridicat; herausgeragt, sich erhoben. 1864 Magoss — szántó, egy a határban magossabban felemelkedett hely [Alfalu Cs; GyHn 61] | Csüget. Ezt keletre egy magossan felemelkedett hegy tézsen nevezetessé (gy) [M.bikal K; KHn 72].

2. felegyülemlett/halmazódott; ingrámadit; sich angehaufft/angesammelt. 1842 A gyalogosok sok felé voltak el osztva, főbb munka tételők volt a Ronai két szőlő hegyek közti írtáson fel emelkedett szepre tisztítás [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

felemelkedik 1. felegyenesedik; a se ridica/ scula/inálta, sich erheben. 1582 Lattam hog megh werék az Azzont, mert az Azzony Siuálkodik wala, es arra kezdék zekereureol fel emelkedny [Kv; TJK IV/1. 8].

2. megemelkedik; a se ridica; sich (auf)heben. 1762: midőn azt vallyá, hogy látta légyen az embrionak ütlődését Annja hasában*. ilyen declaratiot tézsen; hogy ő az ház közepiben mért egy kötés vásznat, s az Ita ült az ablaknal, s midőn hanyotta formalog dőlt az ablak felé, úgy

látta hasának reszketesét, az mint az vál csapja fel emelkedett [Torda; TJK V. 97. — *Az ítéletlevélben is e szövegrész szóról szóra így kerül elénk].

3. kiemelkedik; a se înălta; emporragen, sich abheben. 1864: a' helység felett magosan emelkedik fel... a Rapó hegye [Nagyalmás K; KHn 317].

4. felduzzad; a se umfla, a creşte; auf/anstehen. 1834 a' két also Malom arendássai... a' gátokat is emelik, mely által neki s a' Groff Hallér malomának holt vizet okozva kételenek lesznek magokis malmaik alá lészákat huzatni 's gáttyaikat fel emeltetni melynek következése a lesz, hogy a' Szamos Vize ágga több Schugokkal felemelkedve árkat el fogja hagyni [Dés; DLt 566/1837].

felemelő megemelőt végző; care au executat ridicarea; die Emporhebung verrichtend/durchführend. 1587 az saito Jde hoszasatol kiuel fel emeltek az egész konjhat, az fel emeleo achioknak fiztettem —/82 [Kv; Szám. 3/XXX. 29].

felemelődik fel/megemeltetik; a fi ridicat/inálta; emporgehoben werden. 1772 ezek* fel emelődvén de necesse a' Gátnakis fel kell emelődni [Sóvényfa KK; JHb LXVII. 280—1. *Ti. a malomház és a zsilip].

felemelőleg felemelve; ridicat; hochhebend. 1770 az tarisznának fenekit az kezivel fel-emelőleg tartotta [Nagyercse MT Told. 3a].

felemelt 1. megemelt; ridicat, inálta; erhöht. 1714 Két égető Üveg, fab(an) foglaltatott, egjike nagjeb egj felől egjenes s más felül felemelt, a masika kissebb mind két felől egjenes 1/80 [Nsz/Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 36]. 1795 (A) felettebb fel emelt gáttakís, a Jeg 's viz szabados nem mehetése miatt nem tsak meg romlott, sött egészen elis szakadt [Ádamos KK; JHb XIX/48]. 1810 A malom fel emelt meg Czifrázott derék fáju kőpad benne, Négy darabb also felső Csitsai malom kővekkel [Almásrákos Sz; Ks 76 Conscr. 265]. 1841 Konyhája... padimentuma föld föl emelt rossz téglá főző helye felett nagy sátor 's a' felett a' kémény [Nsz; Told. 18 gr Toldalagi Zsigmond lelt.].

2. felállított; ridicat; aufgestellt. 1732 Vagyon 'a Nemes-Curia Mellyb(en) az Úttzáról, vastag tsere-fábol négy szegre faragott, huvárlott (!), három földb(en) jó magaszan felemelt, nem régen Galamb-hásason deszkázott, Sendelyezett, kapú nélkül valo kötött lábfákon mennek bé [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. 1797 (Az árnyéknak) a fedele rövid fákon áll melyeknek végeit küvül a ki járo Sasok végeiken fel emelt ájazo fák tartják [Kőrispatak U; Pf].

3. felduzzasztott; indiguit; an/aufgestaut. 1781 A' Szabó örökségin egészzen el pusztította még az alsó Gattal felemelt viz a' Házat [Kisalmás H; JHb XXXII/22].

4. magasba emelt; ridicat; empor/in die Höhe gehoben. 1756: azon eczaka Iszonyu nagy hideg

s' Dér lévén ... igen meg fázodván bé mentem az házban melegedni az hol Balog Uram mulatot azonnal Balog Uram fel emelt kézzel nekem szőköt káromkodván hogy meg verjen [Remete Szt; TKI]. 1768 Dánu Juon, Burján Vonulyt kezzer fel emelt botyával meg ütette [Katona K; Born. XL. 81 Marsinyán Vaszily (28) zs vall.]. 1794 Barátosi Josef uram pedig egy fel emelt rudal a kapun kül járt [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

felemeltet megemeltet; a dispune să se ridice; an/erhöhen lassen. 1585 Byro vram akarattyabol az Ohvar kys aytaya Elött az palot fel Emeltette(m) az korczyolassal Massod magauat attam d 16 [Kv; Szám. 3/XXII. 72]. 1771 A Réti kereteket mellyeket el szagatott vólt az Ar viz, fel emeltettem [Esztény SzD; Told. 5a]. 1772: a' két also kerekéket meg kisebbittetem, s silipjeket fel emeltettem [Kük.; JHb LXVII/258]. 1795 azonn szer felett fel emeltetve vólt Gátnak el szakadásával mind ... eö Nsgoknak mind pedig a Dombai Közönségnek szornyú karok tétettettek [Ádamos KK; JHb XIX. 48]. 1834 a' két also Malom arendásai a' gátokat is emelik, mely által neki s a' Groff Hallér malmának holt vizet okozva kételenek lesznek magokis malmaik alá lészákat huzatni 's gáttyaikat fel emeltetni [Dés; DLt 566/1837].

felemeltetés megemeltetés; ridicare; Erhöhung. 1780: a Nagod Kis Kükellő folyo vizen epítettett Lísztelö Malma fel emeltetése, és oly magassan mind Gátya(na)k mind Malom szerszama(na)k fel vétele mind az eö Exja régen epített Malma(na)k ..., mind pedig Dézma ado helye(ne)k és Széna Rétek(ne)k Nagj kárt okoz [Ádamos KK; JHb XIX/20].

felemeltetik megemeltetik; a fi ridicat; erhöht werden. 1772 ezen Malom egj kevéssé a' Viz mérték szerént alább vagjon, mint a' több Malmok ..., ez is ha annyira fel emeltetnék, mint a' többi vadnak, mikor a' többi forganának ez is forgana, mikor meg állanának meg állana [Mikefva KK; JHb LXVII/2. 305].

felemelyedik (a gyomor) énielyegni/kóvályogni kezd; (stomacul) incepe să i se răscolească, a-i fi greață; es beginnt (davon) zu ekeln, es beginnt (der Magen) umzukehren. 1835 melegítés és herbatejezés által, gyengült gyomra helyre állhasan ... de a' herbatéj adásnakis következése az lett, hogy a' mint máskor is szokott, gyomra felémejedett, és vagy kétszer hánt [Kv Pk 5].

felemészítés elemészködés/sorvadás; mistuire; Gram, Zehrung. 1862: Julius 13án reggeli 7 órakor halt meg Szőke Jozsef 22 éves korában súly általi felemészítésben [Dés; RHAK 137].

? **felén** felerész; pe jumătate; zur Hälfte. 1575 Towaba eo K. varosswl az korchoma dolgat hattak Az vasar Byro vramra, ... legien hatal-

mok Rea Mindennek pinceyet meg latny a hwl ketszeg talaltatyk, eo k. varosswl zolgalatyokert felen neky Igertek ha myt Talalhatnak [Kv; TanJk V/3. 112a].

felén 1. félre, félrébb; la o parte; abseits, beiseite. 1776 mivelhogy ez a hely félén vagyon és távul Zágontol, titkon erdőltek sokszor a Tzofalviak* [Zágon Hsz; HSzjP Michael Tsoria (40) miles ped. vall. *Cófva (Hsz) lakosai]. 1780: el szaladott félén az utbol, a' földekre [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20]. 1806: megkívántatván, hogy az haza vivő utban találtassék az elesett Marha, nem félén valahol [F. rákos U; Falujk 12 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: ~ áll a. félreáll. 1634: en felen allek elotte az migh ki jeoue az kapun | ály felen, ály felen had allion oda az Hadnagi Vram szekere [Körispatak U; Pf]. 1767 hamar Láma esvén kijövének a Legének s az után En félén állottom onnon s a sok között ki mit csinált nem tudom [Betlensztmiklós KK; BK]. — b. kb. félrekajszul. 1771 ö valami Lovakot hajtván s kergetvén ... az edjik a másik(na)k határa szőkött s az a' mellyik a' másra réa szőkött meg is bénult mert hogy ki ment az árokból az edjik Lába félén állott s nem állhatott réa az eb atta [Berekeresztúr MT; Bet.] * ~ állás. 1775 ha szaladással, és félén állással magát, nem eliberálta volna, meg is verte volna [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20] * ~ dől oldalra dől. 1770 a malom félén van dölve [Dombo KK; JHb LXVII/137] * ~ esik el/összeszik. 1722: Az mely kis búr elmenes laczott az orczajan Nimeth Sigmondnak, tudgyae a Tanu hogy ez így történt ... az nyavaja töres rea juven felen esven Sietséggel hogy meg nem tarthattak úgy ütötte meg valamiben az orczajat [Kük.; Szentk. vk] * ~ fordul. 1774 nyegésid s jajgatásid között félén fordulvan nevetél [Msz; Bet. 7] * ~ hajlott félrebíllent/dől. 1583: chinaltatunk egy apro sinwasbol egy hozzá wassot meg haytotot, kiwel az masa hazan walo felen haylot gombot megh zegezettuk, vassert es chinassatol attunk f O d. 13 [Kv Szám. 3/XIX. 39] * ~ hív. 1572: Sall Wasaran Lakozok ... Ezt wallak hogy Mykoron wgy Mond az helre Meontwnk volna Azhol Az liatart Akaryak wala feol wettny Kabos ferench Es Rado Myhaly, az wraym keozwl ky Jevenek Es, Az Monostorhoz tartozo paraztsagnak feyeth feleon hewan, Bezelenek weleok [Sálvására*]; KP. *Később: Sárvásár K]. 1593 Azomba felen liwa Vas Marthon az byro Anthal Palnet [UszT]. 1607 latamis hogy félén hyúa Beogezy Andras Vram Galfj Istua(n) hogy be jeoúenek az félén hjuasbol, azt monda Galfy Istua(n)* [i.h. 20/56. — *Köv. a nyil.]. 1753 félén híván engemet valami Levelekbőlí jedzegetésekbőlí tón ilyen declaratiot* [Marsosztikrály AF; Told. 25. — *Köv. a nyil.] * ~ hívás → ~ hív * ~ indul. 1780: Hoszszo László félén indult az utbol, kitis hivutt viszsza a' Groff [Buza SzD; LLt Csáky-per 113.

I. 20] * ~ jár. 1634 kerte az Hadnagy ... jary az szazlo alat . . de eo ugla(n) mindenkor felen jart [Mv; MvLt 291. 28b]. 1768 En egykor edgyütt telettem Molduvába Dobrosszal és az a kantz felen jarván midön keritette volna öszve hozzá haitott és ugy titötte ki a szemit [Páké Hsz; SzentkGy] * ~ megy. 1737 félen men-vén egy mással azon földnek határozásáról jozanon beszélgetvén, meg egyezet akaratból így határozák meg [Göcs MT; Berz. 15. XXXIV/11]. 1780 féltiben az utból félen ment [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20] * ~ megy a szája. 1534 a' giermek Rettenetesen Syr, vegre zolhata es hat vglá(n) el veritezet ... Az giermeknek felen Mene az Zaia es Nagy Sebek leonek Zegienien [Kv Tjk IV/1. 277] * ~ ránti félrehúz. 1638 ot az menlegzőben, ozue haborodot vala, ez az kajantaj Szeőcz Marton fia Ianos mester, Pal kovaczal, s ez az Jnas sir ot vala (így!), s mindjart az szab-lara vete kezet s ki akara vonni, s en megh raga-dam felen rantam onnet az Inast s az utanki czapdosak az hazból [Mv; MvLt 291. 155b] * ~ szőlőt félrehív. 1650 : mikor az szentgy haz-ból ki iötönk ualla maga szoczj giorgi engemet fe-len szolita, s azt monda* [Szentlélek U; UszT 8/64. 37a. — * Köv. a közlés] * ~ ál. 1702 : a' Test mellett notariusne Asszonyom ... ot ült, de Palfi Istvanne Asszonyom mas szekben félen ült [Tordátfva U; Pf]. 1800 kérdé az sze-gény Öreg Asszony hol volna feleségem, kit az aj-tón bé hogy félen ült, nem látott[Bereck Hsz; HSzjp Keresztes Gergely (23) kereskedő vall.] * ~ való félreeső. 1725 Ponor* ... félen valo, és igen népes hely lévén, más Falukhoz képest nem terheltetet meg [Veresegyháza AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev. — * TA]. 1756 ezek igen félen való telkek [Déva; Ks 101]. 1763 félen valo helyen lakom [Nagyida K; Told. 9]. 1793 hozzám küldé Hegedüs Moysést hogy fogadnám meg és szezeketne (!) is néki félen valo helyen lako gaz-dát [Angyalos Hsz; HSzjp Helena Forro (60) us vall.] * ~ való dolgára bajára, szükségére. 1777 Azon el fogott Legény ... félen valo dolgára ki kéredzett [Koronka MT; Told. 26/21] * ~ van féltre van csúszva. 1630 : latta(m) ... hogj Szanto Martonnenak fele(n) vala az kontia [Mv; MvLt 290. 203a] * ~ vet el/félredob. 1725 : eois ra-gada egy borona fát s ketten futának Gergicza es Andreka után ... Trifán a' borona fát félen veté [Velkér K; Ks 7. XV 12b] * ~ vonja magát félrehúzódik. 1761 : orozva meg akará utni Botskor Thodor Moldván Vonult, észre vévén Vonul félen voná magát [Majos MT; Told. 35]. 2. ~ viseli magát kb. ingadozóan viselkedik, megbízhatatlankodik; a da dovadä de şovăire/ ezitare, a nu inspira incredere; sich unschlüssig/ unzuverlässig benehmen/verhalten. 1618 : Szöl-fikár, noha azelőtt félen viselte magát, de most igen jól kezdte magát viselni, talán nem kellene Nagyságodnak tőle szánni, hanem hamar fl 50 frt küldene neki, mert bizony sohonnat jobb móddal hírt nem kaphatni, mint őtőle, csak keresnük kedvét [BTN 131].

félenbeszél 1. félrebeszél; a vorbi (intr-)aiurea, a aiura; irreden. 1728 Nenem Asszony eő kglme bizony most is tsak edgy állapotban vagyon gyakran az hideg ell lelven annak utanna nagy forrósága vagyon eo kkg ell annyira hogy gyakran felen beszél eő kglme [Darlac KK; Ap. I Apor Susánna gr. Kálnoki Borbálához.].

2. összevissza beszél; a vorbi fără noimă; durch-einander reden. 1777 mind a Vénség s mind a Betegség mián mind örökké félen Esze nélkült beszéllet [Kórispatak U; Pf].

félenk 1. félős; timid, fricos; schüchtern. 1595 egynehány boerok voltannak, kik ... félenkek voltanak [MonIr. XXX, 97]. 1792 : némelly félen-kebb emberektől foglalt is, és bírja [Szováta MT; Berz. 16. XL/5].

2. gyáva; laş; feige. 1758 Kolozsvári Dániel literatúrája kevés, jóra sohasem igyekező, csalárd, félenk, rossz gazda, de cifraságot szerető, jószágát elvesztegető [RettE 60].

félen-szabásúan félre, oldalra; la o parte, în lături; abseits, beiseite, seitwärts. 1631 : latta(m) hogy Szantayne Aszonio(m) ugja(n) felen szaba-suan hajla s megh szida Szilagit ... Szilaginakis csak egj haragh szouat sem hallotta(m) [Mv; MvLt 290. 257a].

félenüt (harangot) félrever; a trage clopotul într-o dungă; Sturmglocke läuten. 1573 : Albert deak hity vtan azt vallya, hogy latta hogy Az Daroczy Janos mayora gyuladot eleozót meg, vgy futamodot az harang felé, és fele(n) űteotte az harangot, es walamy egy Nehany Zegeny Em-ber Jwtt Melleie Azockal Jsnet oda Ment, tahat Immar Az Kalmar Lázlo Maiorais Mind eg volt [Kv; Tjk III/3. 191].

félenver félrever; a trage clopotul într-o dungă; Sturmglocke läuten. 1592 Bedeo Balint Bedeo Boldisar es Bedeo gieorgy Kálnoky lofeok fassi sunt tuggiuk aszt hogy . Bedeo Balas verte volt asz harangot felen ugy giultek volt Elejebé [Kálnok Hsz; HSzjp]. 1599 Rhadak Andras Az Alparethy* hataron Niulazuan tér vizza haza fele ... Az harangot Alparethon felen verven minthogy ertettek volt megh Alparethra (!) ze-geny Vram hogy kwn az Alparethy hataron Niulazna [Dés; Eszt-Mk. — *Település Déstől nyu-gatra]. 1620 Az J falú Contendal azt mongja hogy az Njomra valo kj hiuatalt Nem tagaggj<uk> mj az harangot felen vertwk kj mentwnk de mj az Njomon senkit Nem talaltwnk [UszT 46a]. 1664 Hogy Tolnait kialta az Ura(m) verek felen az ha-rangott [Fszovát K; SLT R. 28]. 1754 ez után csak hamar hallam hogj az harangot verik félen [Mázósámsond MT Berz. 14. XIX/11]. 1779 ha én szántattnám meg tudnátok mert a' Haran-gotis félen vernétek rám, hanem el ménnyetek és ki hajtátok [Bh; BfN Bh-i cs.]. 1811 az Harangat félen verték* [K; KLev. — *De uo. alább:

az Harangatis félre verték]. L. még HalmágyiNir. 665; HSzj *kapu* al.

A szerk. gyermek- és ifjúkorában – újfajta tűzjelzőberendezés hiányában – még Désen is, faluhelyt alkalmassint még ma is – tűzvészkor a vészjelzés harangkongatásával történt. Hogy az ilyen harangozást megkülönböztessék a rendes istentiszteleti harangozástól, jóval gyorsabb ütemben csak egyik oldalán, egyik félre verték a harangot nyelvével.

felenverés félreverés; tragerea clopotului într-o dungă; Sturmläuten. 1599 Myuel az harangh félén veriskor teortenth volt egy zyniey Jobbagiom zinthe akkor Alparethon lennj Neminemeó dolgaérth, Erti megh Jobbagiom hogy zegeny Vramra vertik felen az harangot Alparethon es fegyueres kezzel eo rea Jeónek kj az Alparetiak [Dés; Eszt-Mk]. 1719 Harmadidén Szücs Vonkának Szenáját hatalmasul ki vitte el, akkor harang félén veresre fel költé az Falu [Dob.; RLt vk]. – L. még HSzj *tolvaj-kialtás* al.

Szk: ~t tess félreveri a harangot. 1734 Az egész Communitasban observáltassék es observáltassék hogj az harangokkal ne abutallya(na)k az helységbéliek hogj minden díb dáb dologra csengesse(ne)k vagj harang félén verest tegje(ne)k. Tűz tolvaj kialtas vagy láрма es olyan meritalis veletlen Casusban lévén szabados az olyan csengetés [SVJk].

felenveret (harangot) félreveret; a dispune să se tragă clopotul într-o dungă; die Glocke anschlagen lassen. 1662 kjaltottam tolvajt hogj kelljenek fel, az harangot is felen verettem [HSzj *tolvaj-kialtás* al.]. 1702 : akkor mikor Vass Daniel Ur(am) ő kglme inne(n) erről az földről ell vitette az Czente Ur(am) buzaját, Czente Ur(am) verette félén az harangot, es eo kglme kialtott Tolvajt [Pulyon SzD; Wass].

felényi fele(résznyi); jumătate; Hálfte. 1662 Az török vitézek számokra élést rendeltünk a szerént két úttal adminisztráni: Minden egész ekéj ember adjon négy-négy véka lisztet, zabot két annyit, félekéjű felénit [EOE XIII, 190 a megyesi og. végzése]. 1683 k. Az Mester jövedelme buzabol Felényi mint az Pastore [Bagos Sz; SzVJk 51]. 1778 A kiknak a' Torkok fáj .. hörpöllyenek gyakran felényi Lenmag olajjal elegyített jó meleg káposzta, vagy fött répa Levét [MvÁlt Mátys, ConsSan. gub.]. 1805 az a' alvéus használhatatlan volt, annyira hogy nem lehetett Nád-nál, a két felin egyebet vágni ... mikor száraz idő volt, akkor használta . az Alvéusnak felényi részit [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt].

felényiben felében, fele részben; pe jumătate; zur Hálfte. 1785 Az Sellérek ... gyűjtenek Esztendónként edgyik edgyik hat Nap, vagy egyéb praestatiokatis valaminut az Jobbágyak, ugy tésznek meg felényiben [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 4a].

felényire 1. félig; pe jumătate; zur Hálfte. 1770 : Vacársib(an)*... felényire eximálta(m) a

portiotol; egyéb fele szolgálattól egészen^b [BCs. – *Cs. Három exemptus neve után irt megjegyzés]. 1725 osztan az oda már felényire el készített Keczi Uram Malma csak el pusztula [Türe K; Told. 28]. 1785 : Mint hogy tsak felényire vagon Tüzi szükségünkre Erdönk, Szükségünket a szomszéd Faluk Határairol pénzünkel potólljuk [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 12b–3a]. 1819 ugy vettem észre darabos, és akadozo beszédjéből, hogy pálinkás lenne ..., mint egy felényire volt részeg [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. feleannyira; pe jumătate atita; auf die Hälfte. 1590 : Voltak ennekem 3 Roh louaim, kiket az elebbj feleségemmel kerestem uala eggiwth, hogi megh eskettek uala az Adossok, hogi az mith uelle kerestem ele adom, az minth penigh ennekem allottak az Louak felennire sem bechülleltek uala, az Jffiu Phljstek (!) Peternek megh ualtottam őket teölle fl. 24 d. – [Kv Szám. 4/XIX. 175–8].

felényvez enyvvel felragaszt; a lipi cu clei; (auf)leimen. 1597 Heltüs Gaspar vram ... Adot az Magiar Constitútiokhoz 4 sing Vaznot Zeochy Antalnetol ... d 32 . Keonikeoteo Jochinának (!) hogj eoziue es fel Eoniuzte f – d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 37].

felépít 1. megépít; a construi; bauen. 1585 Biro vram es a Tanach akarattiabol eo Kegk hatlak vala megh hogy a Scolaban egy puzta Kamarat fel epitsunk [Kv; Szám. 3/XIX. 34]. 1604 : Fabian Janos . azon fewriz molnothys az mint szinte az eleött wolt megh eppeczie fogiatkozás nekewl ... Az fewriz molnotis fel nem epptene ... eze(n) kezessek ... záz forinton maraggyanak [Korond U; Ks 14. XXIX. 9]. 1635 : (A malmot) Vayda Marton ... fel epitte [Abrudbánya; Törzs]. 1713 az mely Pusztá Malmot Illyei Udvarbiro Ur(am) Varczán fel epitet vagj restauraltatot, mint hogj csak most a Telben készült el egy nap sem forgot, most sem foroghat, mert az idők kemenysege miatt az Viz egészen meg fogjot [Marosillye H; Uti]. 1784 : Én halotam bizonyosson az Néhai Sámuel Deák Uram szájából hogj Csutak István adott nekem egj Csűre valo fákat fel is segilti építeni [Kovácsna Hsz; HSzjP „Andreas Csutak Lázár fia (így!) miles pedestris” (56) vall.]. 1804 Köteles Mihály . a fenn irt epitendő Uj Házat ... Ajto felekkel Ablak Szemöldökökkel . fel épitti [Szásznyires SzD; Ks 34 Szásznyires I. 14].

2. megjavít; a repará; aus/verbessern. 1579 haggyak megh hogy harmad napigh minde(n) ember az twzelleo helyeket fel epychie, Mert harmad nap mulwa ha megh nem chinallya le wonassa byro vram [Kv; Tanjk V/3. 195b]. 1582 Any Romlas az Zent Petery Haranglabon leót, Albert deak es themeswary Mihál epichek fel keoltsegeket a waros meg Aggya [Kv; i.h. 253a].

3. fel/megsegít; a ajuta; helfen. 1605 ö kk Jo Lelky Ismerettel és natúra deliberatione az menyire az Wr Isten őket fel epittette iratnak az mit

iratnak, Mindenben az mi eleinknek Jo rendtar-
tassokat kouetnj igyekezuén vegeztek [Kv; i.h.
1/1. 540]. 1739 Kis Szász János Szegenj em-
ber volt, hanem Karda Peterek építették fel .
Nehai Idösb Palffi Ferencz Szekeret, ökröt
ekétis egész készségivel adott egj szoval az mint
maga szolgált ugj építette fel Kis Szász Janost
[Tarcsafva U; Pf].

4. (építésre) felhasznál; a utiliza/folosi (pentru
construcții); zum Bauen verwenden. 1777 (A)
faluj gyűlés alkalmatosságával lön ilyen determiná-
tio, hogy ha valamely árkosi lakos cserefát kérne
maga bizonyos szükségire, és azt esztendő elfolyása
alatt fel nem építené, azon fa esztendőn túl legyen
a falujé [Árkos Hsz; RSzF 112-3].

5. '2' 1617 Az Bradi Janostol marat Eörök-
segek(nek) Diuisioia igi vagion, Az meli Stomp
kett szököllőre hatt hatt Nylra volna fel epítue
oda fel Verespatakon, az is ket fele ozlatik Sors
szerent eggik szököllő eggidke (!), az másik masike
[Abrudbánya; Törzs].

felépítés 1. megépítés; construire; Aufbau. 1584:
Amint Az elöt az Zeoch Marton fala Allot, Azon
kyweöl sem belieb sem kilieb Nem Mentenek az
fálnak fel Epiteseben [Kv; TjK IV/1. 375]. 1650
az Swtó haz es kertek(nek) fel epitteséből minde-
nekb(en) ugj felel mint az első bizonyogh [Cseke-
fva U UszT 8/64. 61b]. 1721 a dési torony
utolsó felépítésének alkalmatosságával azon to-
ronynak építő mestere volt egy Király Péter nevű
ember [Dés; ETT 107. 28]. 1771 eő Naga mal-
mának fel építése után hogy ezen Kerekék mindeg
holt vízbe kezdettek álloni, ezen also Silipet egy
orosszal és egy Hívelykes tenyérrel fellyebb vet-
ték azért hogy inkább Légyenek el merűlve az
also kerekék [Ádamos KK; JHb XX/26. 6].
1815 azon malomnak s gáttyanak ujonnan lett
fel építése [Dés; DLT 169]. 1821 valameddig a
két kommunitásokkal gróf Lázár József úr meg
nem egyez, addig az újonnan építtetni intézett ház
felépítése meg sem engedtetik [Ditró/Szárhegy
Cs; RSzF 141].

2. (sövény)felfonás; impletirea gardului de nu-
iele; Zaunflechten. 1605: Forgot eo kgmek eleot az
Seowenyeknek my voltak, panazolokdwan beo-
segesen arról hogy az keoz seowenyeknek fel
epiteseben Nemely zomzedok tellyessegesen megh
Vonnak magokat [Kv; TanJk I/1. 517].

3. helyreállítás/hozás; întărire, restabilire; Her-
stellung, Befestigung. 1785 midőn a Bányáknak
hertelen romlási történnnek igen késő volna az
hogy a Bányász elsőbe a Mlgs Uraság Tisztyeinek
hirt tégyen s annak utánna váglasson fát a
Bányának meg erősítésére, s fel építésére, mert
addig vagy nagy romlás, vagy még halális követ-
kezhetnék a' bányának meg indulása miá [Torockó;
TLev. 4/19. 1b].

felépíthet 1. megépíthet; a putea construi;
bauen können. 1666: föl ipíthetik az Abafai
Templomott [Radnótfája MT; BLt. — "MT".
1759: ha azon ... igen káros új Malmot meg is

fel építhetné, és annak Gáttya meg köttethetnék
(a) Jedd felől el folyó Patak(na)k vizét ugj
fel tolná hogy azon patak(na)k két felől
valo részén sok szép és hasznos szántó fölgyeit
kaszáló réttyeit az Expónens Communitásnak a
víz el borítván éppen haszontalanná és Semmivé
tenné [Mv EHA].

2. megjavíthat; a putea repara; aus/verbessern
können. 1767: Ha valamely bányának hertelen
romlása következne, az abb(an) dolgozó bányá-
szok, a' szomszéd bányászok(na)k meg mutatván,
hírekkel, és ha tettzik jelenlétekb(en)is az ilyen
romlást Éjtzakais fel építhetik, csak hogy tsalárd-
ság a' dologhoz ne férjen [Torockó; TLev. 7/1].

**felépített (újja)épített; reconstruit; wiederauf-
gebaut.** 1742 az ennek előtte cir. 40 esztendővel
ujjanan felépítet Szent Jakab nevű Falub(an)
[Szentjakab AF EHA].

felépített 1. megépített; a dispune să fie construit;
bauen lassen. 1687 az Soo Varadi* felső határban
Sáros Patak közti nevű helyben építtetenek volt
fel egy más erejével egy két köjű kása törőjű
Malmot [Sóváradi Bíró lev. — "Sóváradi MT".
1792 Én azon dűrűtzköző építtetésének ellene
nem mondok, hanem ha meg edgyezhetem Eő
Exjával, építtesse fel maga költségén nem bánom:
[Ádamos KK; JHb XIX/34]. 1814 az istálo el
égyén menkö által, a Király Bíró Ur fel építtető
[Szentkatolna Hsz; HSzJP Kováts Pál (28) vall.].

2. megjavított; a dispune să se repare; (aus)/
verbessern lassen. 1620 a malcoms hogyi szinte
el dölőlegh uolt olj hituan uolt es vyolag építtette
fel Boer Peter [Récse F Szád. Reczey Radulj
Boerezkul (29) lib. vall.].

**felépíttetés megépíttetés; construire, Aufbau,
Errichtung.** 1800: ezen Hamornak fel-építtetése
a Co(m)munitasnak régi, sot hajdoni Elejek által is
mindég ususba volt [Torockó; TLev. 9/33].

felépíttetett 1. felrakott; clădit; gelegt. 1699
Továbbá vagy on ezen házban edgy paraszt kaj-
hából hitván kö labakra fel eppéttetett felől
tűzelő kemence vas lévén az allyában [O.cscszíve
AF LLt Gyulafi László inv.].

2. felfont; impletit; geflochten. 1605 Tetczik
azert eo kgmeknek hogy amely Attiafiaknak eifele
keoz seowenyek feleol volna controuersiaok hogy
a' kik az keoz seowenth nem akartak fel fonatt-
ny, az eo seowenieket az fel epitetet seowenyicz
ne ragazhassak hanem elseoben az eo rezere valo
keoz seowennek az Arrat es minden rea valo
keolcheg<it> zomzedgyanak teritchye megh [Kv
TanJk I/1. 517].

felépíttetik 1. újjáépíttetik; a fi reconstruit;
wiederaufgebaut werden. 1756: Hagyván ezen
egész épületeket reparatoria, mely ha annak rendi
szerént, a mint el kezdetett volt a szerént fog
fel építtetni kellemetes lako helynek tapasztaltatni
fog [Branyicska H; JHb LXX/2. 23-4].

2. építéshez felhasználtatik; a fi folosit la constructiū; beim Bauen verwendet werden. 1823 Téglá a' mi fel építettett 106 Rf 15 xr [Majos MT; Told. 19].

felépül 1. megépül; a se construi; aufbauen. 1745: az említett Gróff Ur Jászági mindenűt Pusztájában voltak ..., annak utánna edgyütt laktokban rész szerint edgyütt valo Industriából, rész szerint pedig az Aszszony Jászági jövedelméből épültek fel [Buza SzD; Born. VIII. 8].

2. elkészül; a se termina, a fi gata; fertig werden. 1771: már a Titt Siményi András ur(am) Gátja fel volt epülve [Széplak KK; SLt].

3. felgyógyul; a se vindeca; gesund werden. 1630: mikor halua fezik vala^a ... monda^b nem tehetek rolla ha Isten el uette teollem, de nem az en ueresegem miatt holt megh, mert en ugia(n) nemis uertem mostansagh ..., az elebby ueresegh miat valo faidalmabol fel épült uolt es az uta(n) io egesegebe(n) io ideigh elt az en atia(m) fia az azzonj [Kv; RDL I. 19. — ^aA feleség. ^bA férje].

felépülés 1. megépülés; construire; Aufbau. 1743: a' Sövényfalvi Malom(na)k fel épülése; 's gáttya meg kötése után. eö Natsga Malma ritkán forgot és pusztulni kezdet [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1772: a' silip Jármának régi helyit; à mellyen tudni illik ezen Malomnak alsó silipje régen a' Királyfalvi Malomnak fel épülése előtt feküdt; meg kerestük [uo.; JHb XX/27. 15].

2. újjáépülés; reconstruire; Wiederaufbau. 1734 Meg Tekentvén s melto respectusban vetetödvén Instans Atyankfianak^a a Varos malma körül valo sok fáradságát, s ruinájából valo fel épülésében tött nyughatatlanságát az Instans Atyánkfia eö kglme Consolaltatik .. tiz magyar forintokkal és 20 véka buzával [Dés; Jk. — ^aMartinus Dobolyinak].

felépülhet 1. megépülhet; a se putea construi; aufgebaut werden können. 1765/1770: ezen mostan kezdett Malom, ha fel épülhett a' Mlgos P. Horváthi Familia földéből könnyen két száz öletis el szaggatt és veszteget [Széplak KK; SLt Transm. 229—30]. 1846: a hallattis az Ujj Templom és Torany fel épülhessen [Magyaros MT; MRElt. Tomai László kijegyzése].

2. meggyógyulhat; a se putea vindeca; gesund werden/heilen können. 1708 mihelyt ide hozta az vad kertb(e) akkor mindjart le esett^a, az olta minde(n) nap velle bajlotatok de kecseg(es) ha fel epulhet [Fog.; K.J. Fogarasi János lev. — ^aTi. a ló].

felépült megépült; construit; aufgebaut. 1795 (Az) össze tudult temérdek jég meg mozdulásával az Exponeus Aszszony eö Nsága ... nagy költséggel fel épült drága vámos hidgyát nagy erővel érdekelvén majd majd^a végső pusztulásra s veszedelemre hozná [Ádamos KK; JHb XIX/49. — ^aÍgy kétszer!]. 1801: a' 98. Togatusokbolis

tsak valami 70-t helyheztesztettünk-bé a még félignyire is fel-nem épült Collégiumunkba [Kv; SLt P. Horvath Miklós öccséhez].

felér 1. vmít (felfelé)elér; a ajunge sus pînă la; er/hochreichen (bis zu). 1594: az vyz fel ne erye az kereket [HSzj *malomkerék* al.]. 1625: enneke(m) aban az denotalt helyben Kalongiaiban zina(m) uolt, melliet az marhak el hantak, es az mit gioztek, meg is öttek benne, uoltanak oltouaniokis ugy mint ööttuenig valo, melliekben az marhak az mit fel ertek, ki ragtak es teordeltak [UzT 64a]. 1753: egy kisség ujjul a viz a felső keréknek a Gerendely fáját fel éri [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15 XXXII/7].

Sz: egy kóróval fel nem éri az orrát. 1777: midőn a királyi felség meg akarja különböztetni az igazi nemesembert a nem igazitol, igazat kíván és igazat parancsol, mert tudja Isten annyin vannak e mai napon affélék, akiket senki sem tud, honnat jött s hova megyen némelyeknek annyi aviticuma nincs, az hová leüljön mégis oly fennlätnek, hogy egy kóróval fel nem erné az ember orrakat, sőt ellene vannak az igaz töszyköres, régi familiából származott embereknek [RettE 250].

2. vmely mennyiséget/tulajdonságot elér; a ajunge (cantitativ), a egala (sub aspectul unor cantități/calități); eine Quantität erreichen, einer Eigenschaft gleichkommen. 1594: Mehbeölis dezmat adnak ha az tiszet fel nem erik mehekkel minden kosar Mehet kett kett Penzel ualtnak meg [Coroszló Sz; UC 113/5. 34]. 1769: a Gubernium személljenként való igirete Hetven két Lovaknak számát eddig fel érte [Nsz; Ks 18/XCIII. 7 gub.]. — I. még RettE 200.

3. vminek az értékét eléri, értékben azonos vmivel; a fi egal ca valoare; den gleichen Wert haben. 1604 ha az meg neuezet Kantor Janos az kezessegebe bele hadna, hofi Tizen ötöd napra Zembe nem hozna, minden marhaiabol az meg neuezöt Zekel balintnak minden marhaiabol Jozagabol, az mig fel Erj Jgazat wehessenek Anak fölötte Bon maganakis ha Jozaga fel nem Erj az feyehöz niulhassanak [UzT 18/140]. 1606: az meddigh annak az szegnek felet Azzonion (!) birna, addegh ada Miklos Vra(m) az Gatszegbelj rezet, Anniet az menj fel erj az Azzonj rezet, birniok Janos Vraméknak [Köpec Hsz; Ks 90]. 1609: Vött uolt Gergely mester Egi malom konett az ki à malom konett hozta uolt ados uolt Gergely mesternek, az Adossagh fel nem Erte az konet [Kv; Szám. 126/IV. 65]. 1639 reggelig hat ökröt szekeret az ki iob it hagia, de mennel roszab volt megj eökre ugia(n) ki valogatta vala ... s az az Negi eökeör bizoni az Andras Deak karat fel nem erte volna [Mv; MvLt 291. 187a]. 1767: az edes Atyám ... Bazedott^a conscribal^b Jattais ha fel érie az Andrasfalvi^b es Sellyei^c Jozságok(na)k felét [Szentistván MT; Ks 20. XIV. 9. — ^a—^cAndrásfva, Selye és Bazéd MT]. 1812 és melly ilyenén drágaságok vásárlása mellett és ezeken kívül az udvari Tisztek, Kotsis, Béres,

Sütő, Kertész, Bihalos .. építések és a' Kert 's, Malom és a kertben lévő ékességek 's egyebekben való Jobbítások a Jóság jóvedelmét úgy fel érték, hogy abból nem hogy valami kész szerzemény félre tétetett volna sőt még elegendő sem volt [Héderfája KK; IB].

4. győzi/tudja (fizetni); a fi in stare (sá plä-tească), a putea plăti; zahlungsfähig sein. 1570 Petronella Nehay Debrecheny Balogh Myklosne ... vallya hogy ew teole kert volt keolchen Gal

kery Ewtet Gal Benedekne hogy az 16 flot huzra tellesiche Mert Nem ery fely vele adossagat [Kv; Tjk III/2. 110]. 1600 az Capitanok hogi fel ne(m) ertek az penzel az zeoleo fedest, fizettem 11 fedeonek f 1/32 [Kv; Szám. 9/IX. 54]. 1627 it az pachely chehy* harangunk el töröt uolt, azt mi faluul ujonnan megh czinaltattuk, mint hogy az falú szegeny alapattal uolt ne(m) annira értük fel az falú költségeul, itt mi faluul ... kertünk uolna kölchön az migh az falú megh adhattá uolna, de senkynél ne(m) talaltunk költsón penzt [RLt O. 5 „Balas Deak ... keöz biro Kideben (K) lako” vall. — *Páncélcseh SzD]. 1717 Molduvába járo s hír tudakozo embereink szüntelen bé járásokb(an) Continuuskodván, azokra valo költséit egyk, edgyik része székünk(ne)k negyven negyven Rhénénsisekkel fel ne(m) érte [INyR. Cszs, Gysz és Ksz rendeinek nyil.].

5. megelégszik vele, elegendőnek tart; a se mulumi cu ceva, a considera destul; sich begnügen. 1595 Bogathy W. fő szolgais köztek valának, panazolkodának hogy fel nem erttek volna az elessel: Adatot Biro W. Jobbadon [Kv; Szám. 6/XVIIa. 182 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

6. be/megéri vmivel vmeddig; a (se) ajunge cu ceva pină la ... mit etw. auskommen bis ... 1595 1. May: Az Varos Zenaia tellyességgel el fogya, az szükseg keüana hogy vegyünk, kerestünk mennel küsseb szakaszt talalnak, kijel fel ernök Wy szenaig [Kv; i.h. 128 ua.]. 1597: Kasat a' piazton kit veottem f — d 48 ... Harmatzoris kasat mert ne(m) ertek fel f — d 8 [Kv; i.h. 7/XII. 126].

7. kb. ki/megelégt vkit vmivel; a îndestula pe cineva cu ceva; befriedigen. 1606: Ez Eztendeóban hogj az szegenieket, az ket swtő hazak vamiabol kenierrel fel nem ertem, szegeniek zamara ualo Erdeő le uagonak, kert fonoknak, haz tapaztoknak, Giwmeölczj kert eörzőnek, szeőleő Paztork(na)k, Szeőleő zedőknék kenieret attam ki, meliek Regestrumomban fel uadnak Jrva [Kv; i.h. 12a/I. 15].

8. ~i a próbát ki/megállja a próbát; a rezista probei; eine Probe bestehen. 1586 Seres Marton vallia, Igy zola pesty Ianos, eo maga Vram, megh valia hogy az ezwt Nem Io volt es a' probat fel Ne(m) Erne, Megis monda vra(m) hogy lassad ha ky Verhed azert, Igy zolwa(n), Im a' bestieye Nem ery fel az ezwt a' p(ro)bat [Kv; Tjk IV/1. 614].

9. ~i az esze felfogja, megérti; a pricepe/in-telege, a pătrunde ceva cu mintea; begreifen.

1824 A Sertések mennyit szaporodhat-tak volna azt az én eszem fel nem éri [Szentde-meter U Told. 40].

felered felfelé indul; a porni in sus; aufwärts aufbrechen. 1755 onnan fel eredvén észak fele Á Sovány Völgynek ... oldalán több halmokotis hányának [Nagygyeke K; Ks K. 80].

felereszt felényi; jumătate; halb. 1676 Ezen el zalogositot őt pusztakatis simul vel divisim az melyik fél rehabeállhattya, birja modo ut supra, miglen az másik felis erette adando fele rész summat nem refundallya [Gyf; JHb XXXI/7]. 1776 Laczk Sandru a' Kanczáját végye kezéhez, és ha meg gyavithatya, maradgyon Kan-czájával, s Igna Ursz akkor ne tartozzék Semmivel, eő altalla fizetni itilletett fele rész áráért procurahatván gyavittását [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

felereszt félrészes/félrész-munkát teljesítő; care prestează numai jumătate muncii; zur Hälfte Arbeit leistend. 1830 A Kémény takarittatás, és szemét hordatás servitussait, olly Formán vészi magára, hogy ha az egész Telket ne talám egyedül találándja bírni abba az esetbe ami takarittást azok kívánnának egyedül, ha pedig alolrol is idegen lako lészen, a proportione fele részes lészen [Kv; Somb. II].

felereszt 1. (erdőt) sarjazni hagy a lăsa lăstărească (arborii în pădure); (den Wald) ausschlagen/entsprießen lassen. 1590 az en Atiam ott az faluban lokott feő Ember volt, Annak vtan-na enis ott láktam, ez idegh, nagiub reszem volt az fahu hataraban keöz erdeyben Az en Atiam ereztette fel es kezdette newelni az erdeőt az fahu-ual egytt, az vtan enis neweltem az fahuul egytt [Usz; Eszt.].

2. kb. felilleszt; a fixa/pune; an/aufsetzen. 1736: A kisasszonyok, sőt elévaló fő nemes leányok is az fejeken két felől, az homlokokra feleresztve sok színű festett strucz tollakat viseltenek, s igen díszesek voltak azokkal [MetTr 344].

3. (vízzel) felenged; a subția (cu apă); (mit Wasser) verdünnen. 1842 midőn az ebéd el ke-szítés körül forgolodván a' tüzőn lévő dinstelt forro riskását hus lével fel ereszteti akartam, az Asszony nagy mérgesem egy kalán forro kását úgy csapot a' szemem közé, hogy ha tenyereimnel nemülleg szemeimet nem védem a' szemem is ki égett volna [Dés; DLt 1452a. 3].

4. bocsát, enged; a admite; lassen, erlauben. 1681: Mivel ... Szovati Janos nem ugy tartotta feleségét mint keresztzen hazas ember, hanem verte taglotta, seőt ölessel fenyegette Tetzet minekünk hogy az aszonyi allatot absolvallyiuk verengező kegyetlen ferjetől et ad secunda vota fel eresszük [SzJk 154]. 1683: Hogy Nagy Istua(n) feleséget Fazakas Katat mind prostituala s mind penig az napsagtol fogua el hagyta. Annakoka-ert mint ollyia(n), Iste(n) szent szörzesenek meg

rontojato! absolvallyiuk az aszonyi allatot et ad secunda vota fel eresztjük [i.h. 194].

5. enged felkelni; a lása/permite sá se scoală; aufstehen lassen. 1852 Miklos még fekszik .. még vagy egy hétig nem ereszt fel a doctor kopik a' himlője, s ha fel két hamar vizkorságot kap [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev.].

feleresztés 1698 ha az Arannyokat edgyüve olvastyák mind színe s mind valósága meg lészen, mivel csak valami színének fel eresztésében vagjon hiba [Nsz; KaLt Simonffi Mihály lev.].

feleresztetik bocsáttatik; a fi admis; gelassen werden. 1682 Causa Nagy Devetseriensis* Deliberatum. Mivel Vig Annanak egy nihanyszorj infidelitassa haromszori violalasa, lopasa, tekozlása és urara valo nagj gondviseletlensége mind Relatoriabol és elő bizonságok által constal, per hoc Szilagi Andras tölle absolvaltatik et ad secunda vota fel eresztetik, az infidelis desertrix pedig ligaban hagyatik [SzJk 170. *Nagydeveser SzD].

feleresztett (fel)sarjaztatott; lăsat să lăstărească; gesprossen, ausgeschlagen. 1670/1740 Végezék azt is, hogyha valaki valakinek Erdéjéb(e) megyen. mind annyiszor valahányszor hozott, büntetődgyék egy egy forintra. Ha p(e)d(ig) fel eresztett Erdőb(en) megyen, minden Szálfaért Zalogottassék egy egy forintra [Homoródsztpál U WLt]. 1779 az utrizált erdőnek vicinussa Sz Márton felől feljűll a Sz Mártoni fell eresztett erdő [Gyepes U; KaLt 93/10]. 1842 az Egész Erdő gyéressen hagyatott, mint egy jó Kert Karo vastagsága fel eresztett Cserefás fiatal erdő [Kakad MT; DE 2].

feleresztő-viasz ? vmilyen aranyfinomító szer; un fel de ceară pentru înnobiliarea aurului; Art Mischung für die Verfeinerung der Qualität des Goldes. 1578 Ha akarz Jo felerezto vyazt Chinalnya, Wegy 8 lot viazt, 5 lot verescretat, 2 lot banyazöldet, 1/2 peseta porist, 1 1/2 peseta galichkőet egettet, 1 peseta borkőet, 1/2 peseta rezport [Nsz; MKsz 1896. 371 ötvös-recept].

felérhet 1. elérhet; a putea ajunge pină; hinreichen können bis 1629: az keofal alachyonb hogy sem az chyatornat fel erhetne [Kv TJk VII/3. 205].

2. kb, futja/jut vmiből vmire; a ajunge/a fi suficient din ceva pentru ... reichen, genügen. 1596: minde(n) tizedbeol ket ket puskas waltassek kiknek az varos penzebeol hora (így!) fl. 3 fizetesse legie(n), eze(n) kywewl penigh ha annak az két embernek valamely oly fogiatkozasa teortenek hogy azzal az fizetessel fel nem erhetnek hane(m) az fizetést megh kellene jobitany tehat azt az fogiatkozast az Tized suppleallya [Kv; TanJk I/1. 288]. 1656 Azonközben az hadakozasis, fen tartot, kiczin ioszágoczkam jövedelmevel, fel nem erhettem, kelletet az Felesege(m) aranykőves,

es giöngiös marhaitt, zalaghba(n) vetne(m) [Adamos KK; Bál. 93].

3. elméjével ~ megérthet; a putea pricepe/cuprinde cu mintea; begreifen können. 1666/1701 ezen kivülis sok külömb külöféle Casusok eshetnek, mellyeket most ember elméjével sem érhetne fel, azonba(n) egy illye(n) exceptionnal való élés az egész dolgot bontaná el [KvLt I. 188 egyi végzés].

felérkezés megérkezés; sosire; Ankunft. 1735 (A levélből) értettem Ngd szerencsüss fel érkezését örömmel [Lozsád H; Ks 99 Györffi József lev.]. 1771 Aprilisben a commandérozó generalis Carolus comes O-Donell felhívatatván Bécsbe, felérkezése után csakhamar, mondják, hirtelen megholt [RettE 251].

felérkezik meg/odaérkezik; a sosi; ankommen. 1573: Zabo Istwan, Boldis Pal, Es Zabo peter Egy Arant valliak fely Erkezet oda hwl Rok voltak Tompa, hallottak ketten hogy zytkozodyk volt [Kv; TJk III/3. 78]. 1688: ne(m) latta(m) az verekedest, es hol foghta megh Fodor Marton az Keczeley Ura(m)ek Jobbagyokat, midöre En fel érkeztem akkor már foghva volt az leginy [Mész-kő; Borb. I]. L. még ETA I, 42, 78; RettE 234.

felérő 1. vmely összeget kitevő; care se ridică/urcă la suma ; betragend, sich belaufend auf ... 1760 ha penig valamelyik kezesnek akár az időben az 40 magjár forintokat fel érő java nem talatatnék az kezes(ne)k maga személyében hozza nyulhasson az nemeshoz nön obstanté nobilitári p(rae)rogativa meg foghassa fogtathassa [RettE SzD; GyL. Rettegi Geréb István belső-szolnoki hitess ass. kezével].

2. vmivel egyenértékű; echivalent/de aceeași valoare cu ceva; gleichwertig. 1728: Nehai N: Kuppán Miklos ur(am) ket Gyermekei előtűnk egjjezének meg e' szerint A Szajka pataka mellett lévő Majorjok mivel a kettőnek nem alkalmasos ugy hogy ketten usualhassák, erre nézve igrte es obligálta magát Kuppán Eva Aszszony, hogy azonn Majornak felit fel erő azon szükségre alkalmasos Fundust véssen Arva Ócsének Kuppán Josephnek [Dés; Jk 380a]. 1771 Hogy ha pedig valamelyik e' fel tett Specificalt motskolodásokba tapasztaltatik, s nem akarna a' büntetésnek engedelmeskedni, tehát Czéh Messter Uram Jure jurando a' Szinbe büntetésig fel érő munkáját el vehesse, s vétethesse [Kv; Pé-sűsCJk 21]. 1856 ez éven tul pedig bérbe csak egy adom* ha a bérő azon özvegy kamatjával fel érő bért fizet ötöt véve száztol — minden le hagyás nélkül mint Galfi Sándor etsem jóvállá [Gagy U Pálfi Mihály lev. *Ti. a birtokot].

felért 1. hozzáért/számít; a adăuga la socoteală; dazurechnen. 1810 Az egész Áts munka... a' Gabonásba lévő négy szakaszu Hámhártis fel értve 937 német forint Kilentzszáz Harmfntz hét

Német forint két krajtzár [Dob.; Ks 76 Conscr. 33] | A malom Erectioja Munkáját és egyéb megkévántato minden Némű Materialékat per 180 ... Vonás Flor, felvéve léssen egész Summája a' Groff Kornis János Ur ő Nga reparatiojátis felértve 475 Mf és 60 Pé(n)z [Rákos Sz.; i.h. 266].
 2. félreért; a inlelege gresit; mißverstehen.
 1698 emlékeztetik kgylmed réá édes Praedikátor Uram, mennyészszér töttem ígéretet felőle hogy ez nyavalyás szolgámat Majlát Mártont manumittalom fel szabaditom holtom után most utolszor immár teszek ilyen dispositiot mivel az Attya is nem volt egészen örökösöm ... ezt egyedül fel szabaditom. Több jobbágyim közöttü fiurul, fiura, eddég is meg lett volna ez édes Praedikátor Ur(am), de félttem hogy ilyen gyámoltalanságomban fel érti s ide hágy [SLt A.J. 50 Ebeni Judit nyil.].

feles I. *hílan szn* számos, sok; numeros, mult; viel, zahlreich. 1645 leven akkor ezen helyben jelen Lekenczerül ujjalubul*, es Bödönből* is feles emberek [Szászszjtjakab SzD; Told. 27. — *Bödön és Szászújfalu, tőszomszédos faluk]. 1681 Azomban ő nagyságának tartozott arendája sumájában feles vassal tartozván Péter János uram, ideje alatt gyűjtett vasak közöttü tanáltunk most de praesenti kilencz mása vasat cent. 9/ — készszen [CsVh 94]. 1699 már sok üdöktől fogva fen forgo hallatlan és példa nélkül valo szük üdöktnek miatta. kért volt feles adosságot [Csikfva MT Bál. 50]. 1711 salvo honore két vono marhát még a Fársángba Sakács (!) Peter ur(am) fel fogván a Hamor számára avagy épültre akarja eőköt tartani, bizony it is szükseges volna bár csak kettő volna, mivel feles kertelőink, es egyéb dolgaink is volnanak [Impériva Cs; BCs]. 1721 Az szarnyas Majorság(na)k Szaporodása valob(an) kevés réajok fellyeb el kelni iratott gabona pedig igen feles [Dés; Ks 26. XVI. 1]. 1730: feles buza, Vagyon, szemül, de a buza fíreg igen erőssen vesztegeti [Varsolc Sz; Ks 99 Datz Péter ub lev.]. 1757 a Kótsár Tamásék házát egykor el égeték, s feles marhájokat el predálák [Gyszm; DE 3]. 1761 Mikor Makk termésnek ideji van pénzreis feles Sertést lehet az Makkra fogadni [Oroszhegy U JHbK LXVIII/1. 194]. 1784 a Király Biro vris tartoztatott biztatván hogy feles vadat vár tsak legyek jo készüllettel hogy el küldhessem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1812 Feles Kamuka Asztalnéműk lévén, ugy szintén ezüst nyelű kések, kalanók azoktis elvitte kevés maradván belőlők [Héderfaja KK; IB]. 1850 Muntján Szimion feles restans usorával maradott ados [Hodor lev.]. — L. még HSzj *bollos* al.; MetTr 378, 382, 402, 404–5; MetTrCs 484; RetE 138, 160, 216–7.

Szk: ~ *ebb számban* többen. 1709 Sárpataki-ak*... felesebb számban lévén az Unitáriusoknal, kívánnák a Templomot s Parochialis Hazat [RekLt ConsJk I. 35. — *Értsd Marossárpatak (MT) református lakosai] * ~ *ideig/ideig* sokáig. 1678 magatol Sükösd Mihály Uramtol hallottam egy néhányszor (: mivel feles ideigh

béres szogája voltam :) hogy ő neki egy is ninczen örökös Jobbágya [Somosd MT; Ks]. 1722 (Also Filei Sima) feles időkig lévén az Eccla Jozagiban Ur birája, és már el őregedvén ... vita durante szabadcságban hagjatik [Kv; KvRLt VII. 17]. 1745 Az Incta captivaltatván gyanóra, és feles időkig itt tartatván rabságban [Torda; TJK II. 94]. 1758 itt Mészkon feles udöktig perelvén mind az két fél Istenesen meg gondolkodván Litis Intermedio békességre condescendának nem kívánván tovább hurtzalodni [Mészko TA; Borb. I]. 1776 Hogy M.B. Henter Urffi ide Kóródra* jöven, feles időkig ittem mulatott az igaz, de mi végre, azt nem tudom [GyL „Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva” vall. — *KK] * ~ *idők alatt* sokáig. 1742 Léven edgy széna füvem melyet feles idők alatt bírtunk [Magyarós Hsz; HSzjP] * ~ *időtől/ideőtől fogva* régóta. 1742: Makove eddig lesz 40. esztendő, és házasa, de hol lakik, és élé nem tudjuk, mert nem láttuk feles időtől fogva [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. 1794 Azon Nemes Armálisták kik feles időktől fogva ez előtt mentekké tétettettek a N(eme)s Szék szolgálatyára fen(n) tartatnak, a' nélkült, hogy egyéb terhet hordozzanak [Szu; Borb. II] * ~ *számból álló* nagyszámú. 1765: a Gyergyo Remetei Lakosok el hajtottanak volt feles számból álló Berbétseket [Libánva MT; Born. G. VII. 36]. 1768 a' Biroság Háznál jövenek előnk(en) a' Toroczka Verös Kovátsok képében feles számból álló, közönségesen a' Verös Kovátsoknak dolgokban szorgalmatoskodó Providusok* és mások sokan [Torockó; TLev. 9/12. — *Köv. a név szerinti fels.]. 1784 a Julok most jo féle fajtájú s feles számból állók, sajnállottam el senyvedni engedni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] * ~ *számmal* nagyszámban. 1694 Szilva fák apró cseprőstől, feles számmal valók [Borberek AF BFR Néhai ifj. Bálpataki János kúria-lefr.]. 1737 Városunk Nagj Rétin, kivált Ejttzakánként, valami idegenek, marhájokat feles számmal legeltetik [Dés; Jk 485b]. 1797 minden lábos Marhái (az Juhakan kívül:) feles számmal vóltanak Koronkába* telelés végett [Mv; Told. 42/1. — *MT] * *mennél ~ ebb mentől* több. 1775: Palko két fiat fogattam meg a' Devai Udvar szükségére Cserép és Téglá vetésre hogy itt Déván mind két felét mennél felesebb lehet vessenek [Déva; Ks 107 Vegyes ir.] * *sokkal ~ ebb jóval/jócskán* több. 1695 idösbik Vass György ur(am) nagyob részt birna, és sokkal felesebb szántó földeket, és Kászáló Réteket [Cege SzD; Wass].

II. fn 1. félrészes-munkás, táj feledes (a tulajdonos földjét fele termésért művelő személy); fáran pártaş la jumătate; Halber, Halbbauer. 1781 a Felesemnél egyéb Cselédem az házomnál nintsen [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. feleség; sotie; Gemahlin, Gattin. 1631 Láttam azt is, hogy Csetri György ment oda Menyhátrnéhoz, s még én mondam neki, hogy miért jár oda, nám vagyon felesé, s monda Csetri György, hogy mert nem ad az beste kurva leánya benne —

úgy mond [Mv; MvLt 290. 61a–2a Varga Jakabné Erzsébet asszony vall. – Átírásban!]. 1639: Egykor benézett az ablakon az legénnek felesé* s mondotta, hogy jaj, jaj; ihon, most teszi az uram az kemence megett Kállainénak – úgy mond [Mv; i.h. 291. 188a átírásban!]. – *Egy másik valló ugyakkor feleség-et mond].

felesebbeckén többbecskén; cu ceva mai mult; ein bißchen mehr. 1725 úgy történhetik, hogy ha az alatt felesebbeckén jüne penz kezem közli, egészen is meg maradhatna [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péterhez].

felesebben számosabban, nagyobb számban; mai numeros, in număr mai mare; zahlreicher. in größerer Zahl. 1645 Torma Vra(m) Jobbagjis felesebbe(n) (így!) az kik ez dologhban fáradózának [Kisbuda BN; BesztLt 20 Retteghj István kezével]. 1690 az General ő kglmeis az maga rezsiről kívántato Patenseket, az szerint az mint pöcseltve ide küldötte, mennel felesebben keszítessen és; külgye ki azon Ország gyűlése [Ebesíva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]. 1702 mikor juhok felesebben voltak, Josziffnak két gjap-ját attak edgjet másra, bocskort a megnyit el szagathatnak [Mezőrűcs MT; Ks 12. I.]. 1749 Tegnap tegnap előtt jövének bé* felesebben az Meltóságos Urak [Ap. 1 László András (Hsz) lev. *Nsz-be].

Szk: mentől ~. 1632/1720 mint hogj az sok háborúságos üdőkben(en) az ember ugj el veszett volt hogj Sohult ött vagj hat hazas embernél több meg nem maradt az jó földön, hogj azért a jó föld ugj pusztában ne álljon hanem ennél inkább meg Szállják és meg építették ... Pap István uram is ígervén nekünk arra magát ... mentül felesebb(en) embereket Szallitson es Telepittsen az mi nevünk alá az mi földünkre, Sz. Gothárdra*, enis adtam Osvát Orbán ház helyett pro f. 32 [Wass. – *SzD].

feleeseckén sokacskán, számosacskán; multşor, destul de mult, cam mult; ein bißchen viel. 1739 az miénk ... eruptiot csinálván hat ágyujokot elnyerték*, s feleeseckénis vestek az elenségek közül [Nalác H; Ks 98a Kornis Antal lev. – *Ti. a töröknek]. 1744: mikor az Adózó Rend egyben gyült Köpeczre azon Adozo Rend Gyűlésekben vetettek Pénzt fel felesetskén [Középahta Hsz; INyR Vall. 9]. 1749 Gabona felesetskén volna [Gagy U; Ks Péterfi Sándor lev.]. 1779 Itt a' Czitrom fákot igen meddön találtam, valami Narentsok vad(na)k felesetskin erő felben [Kercisora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

felesedik sokasodik; a se inmult; sich vermehren. 1708: ezeres-kapitan Rác András levén az commendó, maga mintegy hatszázad magával portára megyen, Kaczkón* túl az németek portáissal össze találkozáván, ellenkezni kezdenek; felesedvén az német portássi segítsége, az kuruczokat meg-

indítják, az kik ellenkezve nyomulván előttök, midőn az tábor meglátta volna, hogy az portásokat visszahajtják, mindjárt megszabadnak [TT 1889. 500 SzZsN. – *Déstől nyugatra az országút mentén a negyedik falu].

felesedmagával sokadmagával; împreună cu mai multă înşi; mit vielen anderen/Genossen. 1609: Kerczei (l) Peter Erkezek Magyar orszagbol felesed magaua vagion [Kv; Szám. 126/IV. 431]. 1658 13 Xbr(is). Bálpataki Vr(am) megh jüne(n) felesed magaua Borberek(b) akkor magam hon nem leuen, Erogalt addig az Kulcsar maga penzeből konihara valo husra es egyeb accidentiara, melyet refundaltam neki fl 3//77 [Borberek AF; Wass. Perc. 51]. 1673: rea jöve(ne)k az szanto földre aratni felesed magokkal [Nagyegrestő KK; Bál. 44]. 1720 már az Ipam rám szállot mind ketten felesed magunkkal léven el nem térünk [Szökefva KK; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. 1743 láttam, hogj eő Nga felesed magával vagyon [Szentlélek Hsz; HSzjP Tóth György (30) pp vall.]. 1758: úgy jöve belé az Tisztarto eő kegyelme felesed magával [Ditró Cs; LLt]. 1763: Strasa Mester Székelly László ... felesed magával házára menvén el fogatta [Egerpatak Hsz; HSzjP]. 1776: Mivel az körül valo Falunkban is igen sok károkat tettek*, mivel igen sokanis vadenak ha egészsegem engedné az volna az Szandekom hogj felesed magammal fel gyűlvén gyalog hajtókkal hajtattan ugjan meg puskáztatnám őket [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev. – *Ti. a farkasok]. – L. még MetTr 338.

feleség 1. sojta, n vastá; Gattin, Gemahlin. 1507: <ha>zamba laknek vag fyam vag felesegem [Kv körny.; NyIrK VI, 187 Cheh István kezével]. 1554: hagyom felesegemnek hazamat és Jozagomat [HSzj búza al.] | En Borlobassy linart Hedwrfay ... Engethem az en vramnak Es Batyammak borlobasy Janosnak Egy Jobagom feleseght (l) Jobagwl [Héderfája KK; BfN]. 1568 Es hogy soha o ne(m) latot ferfiat ky olyan zwe zeren bant volna felesegewel mint ez gruz peter ez azzonnyal bant [Kv; TjK III/1. 146]. 1569 az toth Janos felesige megh bolondwla [Kr; Bál. 78]. 1573: Eleózer Galfy Mihalne Aszonfomat wette Jsten el. Akkor a' mi maratt Galfy P(e)ternel maratt. Eótetys hogj el wette Jsten ugi maratt az mj keúes marha uolt az en kezemn<el> mjert hogi az en felesigem Galfy Mihaly liania [UzT 20/127]. 1582: mo(n)da eze(n) Iygarto Gorgh im ides Gergely ura(m) az istenirt kerlek hogj enneke(m) hagy beket az orat sem tudo(m) melyen megh hal az en felesigem [Kv; TjK IV/1. 58d, 60a]. 1585 felesighe által hittwk Buda Janos Vramath | myerth hogj megh nem denotaltwk wolt az megh Irt Nemess Szemilyeknek feleségekné neweket [Des; DLt 215–16]. 1588 balatfy Christof el Jeoue es el foglalta az haro(m) falibely rizt felesige szamara [Bürkös NK; SLt V. 14]. 1593 porkoláb wram kwldeotte hazamra szolgait andrast es miklost boros hordomnak feneket wagattan ky.

felesegeomeot boros hordomnak tazigaltak, es szolgaló lyaniomot llokat werrek tazigaltak [Szu; UszT]. 1599 Walek ott Kys Thamasnith teób baratimmal egyetembe Molnar Mihály ott wala felesigestel Kis Thamasnith [Szentmihály U; UszT 15/186]. 1600 az my keües Jngo bingo marham vagio(n) ... Azokath harom rezeke ozak, Egik rízyth hagio(m) az felesigémnek Annanak, az keth rízyth hagio(m) az en keth gyermekömnek [Kv; RDL I. 70]. 1617: minap cziak eolelgete(m) czokolgatom vala az feleséget s raita kapa [Mv; MvLt 290. 27b]. 1622: Czefej Vram . . az euictioi jobbagj, felesige, es gíermekj es minden attiafiat, in genere minden teórujnjel haborgatok ellen . . . , magara, es holta után jozagara viue [Mihály-fva NK; JHb LXVI/11]. 1630 Betle(n) Farkas és az felesige mind Vass Janosis ki most ez josagot biria szabad urasagaba bikesígesen birtak mindenkor [Szentegyed SzD; Wass. Nic, Ratonj (65) ns vall]. 1641 Rosnaj Péter felesége Marto(n) Anna [Sajókeresztúr SzD BfR]. 1688: édes feleségem minde(n) sulyós betegség gemb(en) melette(m) lévén gondomat viselte [Uzon Hsz; BLt Lukács István végr.]. 1736 Az régi magyarok az uj asszonyt azért neveztek menyecskének, hogy az jó feleség olyan mint egy kis meny vagy menyecske, az mint hogy az gonosz asszony bizony igen nagy pokol és gehenna [MetTr 389]. 1752: Kis Kata Kolcsár István Felesége [Diósd Sz; WLt]. 1823 Nms Szabo Josef Uram . . nemis olyan féle ember . . hogy mással a Feleségén kívül magát tégye [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez]. 1849 ott letemben paszoltam (!) a Felesigem haszontalan beszédgyit Eszter iránt [Medesér U; Pf Ferenczi Lajos lev. - "Tollvétséggel panaszkodtam h.].

Szk: ~e-hagyott feleségét (hűtlenül) otthagytott. 1592: Joüegh Peterne, Ersebet Azzoni vallia . . . Egikor Juta megh Niari Marton, es erossen kezde magaban busulni es teoreodni Im ez esse Neste kúruah zinte megh emeztenek, zariatok ki Immar. Azomban az zabo Georgi haza nepe nagi rutul kezdek zidalmazni, es ezt mondani, te felesége hagiót kúrua [Kv Tjk V/1. 183] * ~ ére száll férjként a feleség, ill. vóként a feleség szüleinek házához kerül/száll. 1604 aztis tugia hogi baricz mihaljnak az apia Baricz Tamas gergiobol Zalot wolt oda az felesegere [UszT 17/43 „olah Lukaczina Agotazonj Timafalwi”^b vall. - *E jel-re I. SzE 371-2. ^bTimafalváról (U) való] * ~et vesz (magának). 1690 ara is intelek attjai indulattal mivel nagj Nemzetből való Felesegett vottél illendő keppen meg becsülyed [Göröcsön Sz; Eszt. Serédi Benedek fiához Gáspárhoz]. 1696 Lovász al(ia)s Marosan Jantsi nevű Szólgám . . illegitime vött maganak feleséget [Dob.; Wass]. 1765 az I tulajdon hites feleségét, Péter Sárít, Péter Czigany Leányát rutul vervén, rongalván, magatol el idegenítette, s el tsapta, s gonoszul más feleséget vett [Torda; Tjk V 278]. 1775 tudom bizonyos (!) azt is hogj deurtalt Kováts Péter és Jakab magok(na)k vettenek feleséget Orbai székből Barátosrol [Borb. II. „Adamus Török de Felső

Csernáton” (50) ns vall.] * ~ül ad. 1628 De-liberatu(m). Az z. Ecclianak ezek feleől illien vegese vagio(n), mivel semmi el valasra valo ok keözteók nincz: hat egiben bekelljenek es lakianak iol, es az Attiais az Menieczkett semmi ideoben ne kontossa; hanem ha egiszer neki adta feleségől hat hadgion bekett nekik [SzJk 21] * ~ül (el)vesz (magának). 1614: Hallottam penigh Dengeleghine feleől az feyedelem^a Zayabol hogy azt Mondotta, lsten eötet Vgy segillye tellyes Zent haromsagh hogy el vezi maganak feleségeol Dengeleghinet [Medgyes; VLt 53/5267 P. Kezeczghi (!) (45) ns vall. - *Báthory Gábor]. 1634 az legenye ennekem nem adot semmit, hanem azt igre hogy el uzen feleségul [Mv; MvLt 291. 31b]. 1656 Varallyan^a lako Laszlo Kata prokatora által proponallya hogy az Ura Veres Janos a miolta feleségül el vette huszszoris hagyta el [SzJk 79. *Bálványosváralján (SzD)]. 1700 nem tudom el vötte volte feleségül vagy nem [Sszgy; LLt]. 1744 Mikaran engem elvön Feleségül Nehai Grúz Todor akar ezen Grúz Petre igen kitsind gyermek Vala [Uraly MT; SLt]. 1753: En voltam kús njuszojoja Nehai Tiboldi Gergelljnek az mikor el vette Feleségül Nehai Szabo Kalárát [Körispatak U; Pf]. 1819 bízán egy bűdös vén embernek ily iffiu Aszszont feleségül el venni nem is kellett volna [Kv; Pk 2]. 1842 Farkas Ignázt is mindég azt mondotta, hogy . . ő éngem bizonyoson el nem hágy, 's ha Céhba álhat feleségül vészen [Dés; DLt 85. 11] * ~ül megadattatik. 1654: Buzaban^a lako Czeke Istvan aszt kivannya hogy avagy az leany feleségul nekie meg adattas- sek vagy tüle absolvaltassek [SzJk 72-3. *SzD] * ~ül megy. 1656: en ilyen okkal mentem feleségül Török Istvanhoz, hogy nemes személy legyen [i.h. 79]. 1657: Gerlahon^a lako Safar Margit ily dolgot proponallya az Ecclesianak Vagyon mar 4 esztendeje hogy Bencze Janoshoz mentem volt feleségül Sekehen^b [i.h. 82-3. - *Gerla, Száv egyik része. *SzD] * ~ül tart. 1791 azon Leányt a kinek Popa Jakob Román Fatyat tsínált én vettem, és tartom is Feleségül [Sebeshely Szb; JHb Szimion Frate (59) jb vall.]. 1802: másik Leányától való unakáját tartya Feleségül Biro 'Sigmond [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1804: György András Moses Evának Tordai Mihály-nénak, a Leányát tartván Feleségül Tordai Anno- kot, . . az is felesége után praetendálhatna [Szent- erzsébet U; i.h. II] * hites/híves ~. 1589 az zegenj megh holt zegenj azzonni allat enneke(m) hites feleségem vala [Márcfva U; UszT]. 1593 Ezth mondo(m) az aly pereshez kj ennekem az eleoth ez el mülth ideokbe hytves feleségem wala [i.h.]. 1642 nekem hűteos feleségemet itt Colosua- rat kuul Magyarutszaba(n) hazrol hazra lappang- tatua(n) teollem fortim el szöktette maga szekeres- t fogadua(n) alaja [Kv Tjk VIII/4. 179]. 1679 Kovacz Marto(n) cohabitált az nenemmel, megh is terhesítette az nenemet, engemet hűtős feleségét el hagiót, bujdosoba(n) menve(n) [SzJk 135]. 1688: engemet hűtés feleségét . . oknélkül vert rongált fiacskámat el kergette [i.h. 231].

1736 : Mihalcz Peter Uram .. hűtős Felesegenek Abaffi Sofia aszszony(na)k legitimus Plenipotentiussával agitaltatott [Kocsárd TA ; Borb. I]. 1796 : Bernád Ersebeth Aszszonyt maga házánál úgy táplálta a' világi Splendoron kívül mind hites Feleségét [Lukafva MT ; DLev. 4. XL. A].

2. Megszóltásban (1. sz. birt. szr-os alakban is) ; in formule de adresare (și sufixul de pers. 1.) ; in Anrede (auch mit possessiver Personalendung 1. Person). 1637 Padocz Istuan mondotta az felesegenek hogi Felesegh ugj czelekedgjel hogi el ne veszessük ezt az hitua(n) hazat az fejünk felül [Mv ; MvLt 291. 112b]. 1749 adgyan Isten latnom edes Felesegem jo Constellaciob(an) hamar időn [Buzd AF ; Ks 96 Mikó Ferencz feleségéhez]. 1819 : Feleség! te engemet nagyon sokat busitol [Kv ; Pk 2].

Ha. 1568 : felesygynek [Sajókeresztúr SzD ; HJ]. 1589 : felesige [Dés ; DLt 226]. 1609 k. felesigiu el [Dés ; DLt 311]. 1646 Felesegomel egyot [Moha NK ; Kath.].

feleséges nős ; insurat ; verheiratet. 1683 : Thoma Bukur Ez feleséges gyermekek [Preszáka AF ; Incz. V/24]. 1715 Azon örökös Jobbágyok . . hul, mitsoda Vármegyében és szekes helyben, Városban vagy Faluban, ott pediglen ki földin és ki nevé alatt lak(na)k, Feleségeseké, vagy nőtelenek ? [T ; WH vk]. 1749 : Bancsila Feleséges ember, a Lunkán a Pia Algja Feleséges, ugjan a Prásmári határon egj Méheskertben lakik [Pürkerec Br ; BrÁlt Stenner IV. 104. — Binder Pál kijegyzése]. 1780 Egy Bukur János nevű Feleséges gyermekek és Jobbágyom hon nem letemben hírem és akaratom ellen Gagyban Miklosi Mihály Uramhoz szögödöt esztendeig beresnek [Bözödújfal U ; Pf]. 1823 Csernátoni Samuel Uram gyermekek, és Feleséges ember [Radnótfája MT TLt Praes. ir. 65/1827-hez].

feleségetlen nőtlen ; neinsurat ; unverheiratet. 1732 Thót János Feleségetlen gyermeketlen öreg circit(er) 60 esztendőös . . mással lakik [Szásznyíres SzD ; Ks 40. XXVIIIc]. 1768 Puskás Todor nevezetű Feleségetlen Jobbágy [Backamadaras MT ; Ks 74. 55 Conscri. 86] . — L. még feleségetlen al.

feleségtartás kb. házasság ; cásnicie ; Ehe. 1703 Veres Gergelynek esztelensége, feleség tartásra alkalmatlan volta, egy néhány izbeli infidelis desertioja, paráznságával valo kérkedezése ; ennek felette, hogy feleségét prostitualta, maga küldvén, a' Legínyeket házához hogy feleségével paráználkodgya(na)k (így!) [Szjk 342].

feleségtartó feleség-megbecsülő ; soř bun ; guter Ehemann. 1758 : (Danczkai Samuelné) igen derék asszony... a Szolnok* vármegyei főbíró Mósá László sógor vevé el, de ő rossz feleségtartó ember lévén, rosszul is élte vele [RettE 73. — *Értsd : az erdélyi, Belső-Szolnok].

feleségtelen nőtlen ; neinsurat ; unverhairatet. 1751 Első nyíl . . Szász Benéből* egj feleségtelen élödi [Ks 11. XLI. 36. — *Később : Homoródbene U]. 1770–1799 az apám Céhba nem állhatott, *mert feleségtelen embert nem vettek be [FogarasiÖné. 62. *Nsz-ben]. — L. még feleségetlen al.

feleségű. Csak jelzős szk-ban ; numai in construction : becsm vmilyen feleséget tartó ; cu o nevastă . . ; verheiratet mit . . 1570 : fekethe Mihál ezt vallyá hogy mykor az Zeolebél Jeo volt eztwe Jllien Soth hallot Jsthan vaydatwl az azzonhoz . . The veotted ely senky nem egieb, Erre esmet ezt felely az azony, hogy hazuch Bestie kwrwa fyawl benne Tyztessegem arwloywl (!) Mint Illien Erzen Methleo felesegw, Jstuan vayda megh azt Mongya neky hogy Te hazuch Bestie kwrwa [Kv ; Tjk III/2. 59]. 1582 Besan Anna vallia halottam hog Rengeo Anna Igiarto Georgieot kwrwa felesego bestie hires kwrwa fianak monta [Kv ; Tjk IV/1. 69]. 1584 halla(m) aztis hogy oza(n) Curwa felesegew kuruaify Agebnak zidá Thamas Istwan deak [Kv ; i.h. 306]. 1591 Nagi Sofia vallia Jeoue ki Santa Jstuanne, es monda, te kurua felesegw Tot Jstuan. Jeoue ki Tot Jstuanis, monda, ezt halliatok ezt ne(m) mondhatnad neke(m), mert ha az voltis ki veotte(m) beleolle, en Jamborul eltem az vtan velle [Kv ; Tjk V/1. 153].

felesel 1. veszekszik, pöröl ; a se certa ; streiten. 1589 Thudom hogy taualj eztendeobe(n) en Irtoz vala ez feoldbe(n) Zondj Istua(n) zamara, azonban Jeowe oda Antal kowaczj zolgastol sokat feleslenek Zondj Jstwannal ez feold veget [UszT]. 1631 monda(m) enis hogi hagyjanak beket az reszeg embernek, de eők mind csak feleslenek [Mv ; MvLt 290. 258a]. 1657 ugi kezdenek Janka Miklossal felesleni, addigh feleslenek hogi egikor Jankam hogi Dobos Georgi az kapuan ki czapa Janka Mikloshoz [Szentmárton Cs ; Berz. 12. 92/121].

2. nyelvvel, szájkodik ; a contrazice ; wider/zurückreden, 1742 illyen teremtetten ne felesely, és ne ágaskodgyál Uradra, mert levertelek, enis tsak belé hadtam [Méra K ; Aggm. C. 12].

feleselés 1. veszekedés, pörölés ; ceartă ; Streit, Hader. 1592 Mondanak az leginiek tahat mi okon zidogatal le bennwnket it ez falun*, es Coloswari kuruaknak zidal. Mihál ez feleseles keozbe azzal mente magat, hogi eo neki ketelem kellett akkor az hazbol ki menni, mert eo rea biztak volt, hogi az aratokhoz lasson [Kv ; Tjk V/1. 287. *Kara K]. 1711 feleselést hallatt(am), de hogy egyéb besztelenites löt volna nem [Vadverem AF ; JHb XXIX/20].

2. nyelvélés, szájkodás ; contrazicere (necur vincioasă) ; Keifen. Widerrede. 1819 a Béressét az Iffiaszszony, némely illetlen feleselésiért kitaszította, hogy menne dolgára [Kv ; Pk 2].

feleselő (vissza)nyelvelő, szájkodó; contrazi-cátor; widerredend. 1847 Juli* erősen ki kapott feleselő veszekedő lett, — nem lehetne tovább ki jöni vele [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez. *A mindenes].

felesen 1. sokan; multi; viele. 1600 hogy az Achok felesen voltak, negy embert tartottunk mellettek, kiknek attunk d 40 [Kv; Szám. 9/IX. 36]. 1606 hogy fel ebredék latam hogy felesen hozak be Georgiet [UzT 20/111 „Breda relicta Stephani Abranfalui Primpila” vall.]. 1653 Az mely gazda embernek fiai felesen vadnak, adigh legyenek az fiai Attyok mellett migh az házasságnak idejét el érik [Cege SzD; Wass]. 1698: Felesen Szótkenek el a nagj portiozas miat [Bece AF; Told. 24]. 1719: az jobbagyokban igen felesen hullotak el [Magyarfülpös MT; Born. XXXIX. 50 Deák Márton lev.]. 1736: Bizony nem is volt az erdélyi vallások között addig olyan gyűlötség (!) az mig ez az két szó Nostra, Vestras bé nem jött; mert nagy úri, nemes és fő emberek is, az kik más valláson voltak is, felesen az kolos-monostori pápista iskolában taníttatták gyermekeket [MetTr 422]. 1765 látom, hogy az Falusiak felesen össze gyűltek [Szépkényerüsztmarton SzD; Eszt-Mk Vall. 18]. 1798 Bernád Pentso első Férjétől olosz Tamástól lett el válása után soha senkihez törvényesen Férjhez nem ment, hogj Bitangjai Felesen voltak aztis Tudom [Kakasd MT; DLev. 6]. 1801 a Csonték pedig mais Tótfaluba nagyon el terjedtek és felesen vadnak [Tótfalu SzD; Ks 39. XXVI. 4]. — L. még: ETA I, 158; MetTr 433; RettE 267.

2. nagyszámban; in numär mare; in großer Zahl. 1666/1793 Az Falu Határára járo meljék kerteiket melyek előtte valo időkbén voltak noha felesen szines dolgok által le rántattanak fel tételessék az régi mód szerént minden helyein a Falu Határának (így!) [A.csernáton Hsz; SzékFt 23]. 1692 Pávák felesen vannak; de mivel nyári idő lévén mint teli időn enni ele nem jünek széellyel az udvarház tájékán elődnek s költenek [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. 1699 Vagyon egy jo darab majorság szálló it vagyon tiz öreg dio fák, ket Barkocza fa, ezeken kívül baraczk, es Silva fák felesen [Szentdemeter U LLt Inv. 39]. 1711 Tudom hogj . . . voltak Szár hegjen* ökrei felesen, nálunk is tartottanak benne [Ditró Cs; Wlt. — *Cs]. 1714 Földek az Kis Mezőn felesen vadnak az Udvarház körül [Rákos Cs; DobLev. I/86]. 1755 Méheis felesenn vala itten [Gernyeszeg MT; TGsz 35]. 1758 tudok Szántó földéit felesen mind az két fordulón [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1767 A Vintzelér az szőlöst ki karózta felesen ki is hajtott benne [Esztény SzD; Told. 29]. 1775/1781: Juhok is felesen lévén, abból is szépen ment bé dézma [Algyógy H; JHb LXXI/3. 364]. 1795 Az Kertek(en) imit amott Csemeteket is rakattam és oltaltunk is felesen Erdei Jánossal [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1796 az Juhok közzül . . . felesen el-dőgletenek [Kv; Ks 74/56. 59].

1813 Hójasos és más féle Medgy Pák is felesen [Koronka MT; Told. 18].

3. nagy mennyiségben, bőségesen; in cantitate mare, abundant; reichlich, in Fülle. 1646 keolt-segemis ugian felesen ment kiualtkeppen az fel házra [Bádok K; JHb III/72 Kézdipolyáni Veres István atyjához]. 1656 Tudom hogi. Buzá-ja is felesen volt es arpaja is, melyet Anyamnit czeplettek el [Ikafva Hsz; HSzJP Thomas Farkas vall.]. 1680 Tömlőkben valo ó Turokat talaltunk

Defectus is penig felesen talaltatik benne [A.porumbák F; Ált Inv. 15]. 1722: Lenünkis még Tavalyi vagjon felesen [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1734: egjeb gabonais felesen vagjon aratatlan [Dés; Jk]. 1762 Széna csinálni valo még bizany felesen van [Gyeke K; Ks Miss. I]. 1796 A Cseple most is fojt és már felesen is Csepeltettü(n)k [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1825 kömény magvatis felesen szedjenek Fenyő Magvat és gyalog fenyő gyokeret is füstöl-őnek Gyöngy virágotis felesen szedjenek [Kv IB. Korda Anna ut.].

4. sokat; mult; viel. 1704 első lövésre az szé-kelység megszalat, az kiket is az rácz, némettel együtt meg üzvén, igen felesen levágnak benne [TT 1890. 315—6 SzZsN]. 1721 en mar Ngos Vram Udvar ház helyl kertelni Veszszót karot támaszt felesen hordattam [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1749 az uton Dumitru haláláról felesen beszéltem s kérdezőskettem, hogy miért Cselekette volna aztat [Korolya*; Ks 101. — *A szerk. nem tudja biztosan azonosítani; talán Karulya [Szt] v. Karulyfa [SzD]].

feleske felesecske; multişor; ein bißchen viel. 1754 Idvezult edes Anjától feleske Edjetmásokkal Vitéz Ersébethnek adatott Ládák [Gernyeszeg MT TGsz 33].

felesket 1. esküt letétet; a dispune să se ia jurământul; vereiden lassen. 1869 az igaz, hogy mi csak egy évig szolgálunk s akkor haza bocsátunk, de 10 évre esketnek fel a sárga fekete zászló alá [Kv Pf. Pálfi Károly lev.].

2. megesket; a pune (pe cineva) să jure; vereidigen. 1772 Soha egyebet a tisztességes hírnél névnl Májor Iuanáról nem hallottam Sőt el hittem magammal hogy ha egész falut fel esketnék is utánna a jonál egyebet rolla tudni nem lehet [Záh TA; Mk V. VII/17 Prunya Vonutz (30) zs vall.].

felesketés (hivatali) eskületétel; depunerea jurământului (oficial/de serviciu); Eid(es)leistung. 1873 Mind az egyházfi, mind a harangozó felesketését kerí egyházunk [Búrjánosóbuda*; RAK 18. — *Később Bodonkút Kj].

feleskettetés (hivatali) eskütétel; depunerea jurământului (oficial/de serviciu); Eidleistung. 1834 Megérkezvén . . . Járásbeli Sz; Biro . . . Városunkba, és a fel választattaknak fel eskettetések véget elő állásokat parantsolván . . . , a választás

helybe hagjas iránt újabban parantsolt | Alázatosan esedezőnk azért Nagyságodnak méltóztassan ... fel eskettetések* iránt hathatosan parantsolni [Torockó; TLev. 3/2. — *Ti. a megválasztástól vonakodó bíró és két esküdt].

feleskettetik vkitől (hivatali) eskü bevétettetik; a fi luat jurāmintul (oficial/de serviciu); ein Eid abgenommen werden. 1871: Ujj egyházi presbyterium választatott 3 évre . innepélyesen fel eskettettek [Búrjánosóbuda*; RAK 113. — *Később; Bodonkút K]. 1874 A praesbiteriumnak harmad részbe történt választása Megválasztatott Tussai Ferencz, feleskettetik [uo.; RAK 19].

felesküdt esküt tett, *ek* hites; cu jurāmintul depus; vereidigt. 1820 Felesküdt bírónak, és parasztnak nevei* [Báld K; BLt 6. — *Köv. a fels.].

felesküszik (hivatali) esküt letesz; a depune jurāmintul (oficial/de serviciu); einen Eid ablegen. 1836: haladékon kívül jo kedvel véve fel a Curátor-társágot ... eskügyék fel ezen Hivatalra [Bözöd U; Pf Arkosi Mihály esp. lev.]. 1844: valakik még Polgárnak fel esküve nintsenek, leg fellyebb 8. napok alatt fel esküdgýenek [Kv; AsztCLev.]. 1848 Horváth János Polgárnak felnem Esküdt [Kv; i.h. Hat. Prot. 28].

felesleges 1. fölös; de prisos; überflüssig. 1835: Fejér személy, s Gyerekek is felesleges számmal voltak [KLev.].

2. '1844: Pe'sgőnek-való Silleres. Alkalmas tiszta, Galánka üze úgy tetszik fölesleges [Csekelaka AF; KCsl 6]. 1846: Krecsovitzki István bé adja kérelmét, hogy a' remek éve, pénzbeli fel válthatását nyerhesse meg ... A' benn frt felesleges kérelem meg nem adodhatik ..., a kerelmes érdemtel fizetés mellett a rendes remek év töltsre utasittatik [Kv; AsztCLev. Kül. Perc. 48].

felesmagával felesed/sokadmagával; împreună cu mai mulți inși; mit mehreren anderen zusammen. 1657–1658: a vajda .. Tatroszon belől ... főbojérát feles magával küldvén előmben commissariusul, kik Jászvásárig igen nagy processioval vittének [KemÖn. 477]. 1814 Czimbalmos Albert gyalog katona ... mivelhogy az templom jóságában lakik és feles magával is vagyon ... erős dézmát kell adnia [Szárhegy Cs; RSzF 139].

felesszámú nagyszámú, sok; în număr mare, mulți; viel. 1681: My azért az Marko Borbara Borbara* ben ualo öröksegenek szinere menuen Uduarhelyszekben Homorod Sz Martonban Altizesben es oda feles szamu böczulletes emberketis Conuocaluan, es azon ben ualo örökseghnek az nyr felől ualo külső reszit az Czurrel edgiutt, uiszont azo(n) öröksegen lenő Kő hazat pinczestől, Biro Istuan Urunk szamara böczullóttunk (így!) [Homoródsztrmárton U; Borb. II. *Így kétszer!]. 1694: az ... Udvarhaz fele continualódik,

a' Gjumöltsős kert, mellyben vannak feles számú szilva es megj Csemetek is [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. 1734 Nagy Dán feles számú pénzt az Anak Kolosvarrol ki vitte Kolosra [Torda; Tjk I. 36]. 1763: feles számú sertéseket tartott [Fületeike KK; Ks 18/LXXXVIII. 5]. 1823 Ezen . . feles számú Verős Gazdák által Magokéva tett edgyezést vagy Határozást Magomis helyben hagyom s megerősitem [Gyéressztkirály TA; TLev. 9/47 gr. Thorockai Pál aláírásával].

felestekem, fölöstököm 1. reggeli (étkezés); mincare de dimineață, micul dejun; Frühstück. 1570: Segeswary peter ... vallya ... mykor az Mayost megh akarta volna Swtthny felestekemre az felesge hogy az Nyasra akarya volt vonny kettőo hazadott (!) [Kv; Tjk III/2. 114]. 1574: Kalara az nehay Hegedws Mathene Azt vallia hogi ... mykor leanyat varada hazasította volna Albert deaknak, ... felesteokemen Iol tartotak [Kv; Tjk III/3. 347]. 1589: Minden Napp keolt feoleosteokeomre es vachorara 8 Eytel bor [Kv; Szám. 4/XI. 21]. 1589/XVII. sz. eleje: az Legeni bér fizetés hatuan penz legien hétre, és feolesteo(keo)mökis kilencz orakor az ő mesterektől megh iárion [Kv; KőmCART. 6–7]. 1595: Czakor Pertert és Kerey Balast, Wrünk ő fge postait ... vitte Thordaig Neb Lörintz ... Monda Biro W. hogy jo fröstekem(m)el mutatnam (!) el őket | Az Legenyeknek fröstekemezesre d 6 Biro W. töl-tette az Vtra fröstekemnek, ... 2 1/2 Eytel bort p(er) d 26 ... Kenyeret es feierwari Cipot az vtra az fröstekemezeshez vöttem p(ro) d 12 | Az Nemet Capitannak ... felesteökeomre kwldet-te(m) enni ayandekot: Zegedinetöl karazt ... d 10 Egy kenieret d 8 Ket Eytel bort d 4 | 23 July Vrunknak ... Tehen hust vachioran felesteökeomeon p(er) f 1 d 64 [Kv; Szám. 6/XVI. 31, 40] | Fröstekemre hozottam mindgyaiunknak 2 Eytel borth p(er) d 8. Teyfelt nyersen p(er) d 2 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 271 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1596 13. May. Mustraltatak ő km(e)k az egez Varost: Hagya Biro W. hogy 2. Tablara fözessek, mert ő kme az Hadnagyokatis mind be hua Reggel az Mustra alat, miert hogy keső lön, keuananak ő km(e)k fröstekemet: költette(m) ő kmekre* [Kv; i.h. 6/XVII ua. — *Köv. a fels.]. 1597 Ez Grof Sigmond reggel addeg el nem ment, kellet ... fleosteokeomre neki adnom Cipot d 5. 3 Eitel bor d 18 [Kv; i.h. 7/XII. 140 Pilstich Lörinc sp kezével] | megh flostokomreis megh kertek mind Seert es Bort [Kv; i.h. 7/XIV. 21 Th. Masass sp kezével]. 1600 Csiszar Gergelynek hogj el ment Fleosteökeomre attam cipot. 10. d 10 [Kv i.h. 9/III. 8 Szabó András sp kezével]. 1603 Nicolaus Kosa fassus est hoc modo. Minthogy ennekem hozot volt egy lewelet horwat Adam ott maraztam nallam egy felesteokeomre egy tykmoniat swtetek neky es egy eitel bort hozatek melleie [Kv Tjk VI/1. 669]. 1606 Flöstökömre az ket nap attam sajtot [Kv. Szám. 12a/I. 30]. 1609: Achy ferenchy, Balint es

Geörgy Az chynterembe(n) Miueltenek Akkoro(n) kerthenek teöllem felesteokeomre... egy eytel meesert . d 10 [Kv; i.h. 126/IV. 129]. 1621: 4. Aug. Eo kemek Tanaczul bocztanak az hatar dombok fel hanyatasara Monostor fele bizonyos Atiankfiajt feoztettem eo kemeknek Ebedre. feoleosteokeometis kuldue(n) az mezeore* [Kv; i.h. 15b/LX. 214. — *Köv. a fels.]. 1625 feles-teokeomre, ebedre, az napszamosoknak etelt ada-t(m). d 32 | Fleostekemre attam Tiukott nro: 6. Ludatt Nro: 4 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 143]. 1653 Mikor Kolozsvárnál menne, oda bé akara téni avagy inkábbban csak próbálta őket, de nem bocsáták bé*, s nem is hívák sem fölöstökömré, sem ebedre, se osonnyára — meg fogtak volt elégedni az ő szép tánczának látásával [ETA I, 114 NSz. *1613 őszén a Nagyvárád felé menekülő, könnyelmű, zsarnokoskodó Báthory Gábor annyira elvesztette az ország bizalmát, hogy a kolozsváriak sem nyitották meg előtte a város kapuit]. 1655 az Atsok . megh keuantak minden nap az fristeökeomott [Kv; SzCLev.]. 1684 Bedő uramat felestökömré marasztottuk [Torda; TT 1889. 263 SzZsN]. 1685 Kis Asszonyok(na)k Felestökömré es Asztalokra nr 4// =]UtI]. 1717 Páter Superior Uram adat ugyan felestökömré hus levest [Szu; Ap. 2. „Udvarhej kis Mester” Apor Péternéhez]. 1736 (A völégény) az lakodalom előtt való nap az lakodalmas házhoz való közelebbik faluban megszállott, ott reggel felestökömöt ettenek [MetTr 378]. 1744 : fölöstökömré meg allotunk [Besenyő AF; Told. 3]. 1816 reggeli el indulások előtt fölöstökömöt adni nem tsak parantsolni tudnak [K; KLev.]. L. még MetTr 389, 431—2.

L. még a *frustuk* szócikket. — A fenti kései kfn jövevényszó adalékait — az EtSz-ral egyezőleg — az ún *frustuk* (~ *frústük*) adalékaitól elkülönítve, önálló szócikkben sorakoztatjuk fel. De l. a TF z-ben az adalékoknak együttes felsorolását *fölöstököm* al.

2. ? uzsonna; gustare/minicare de după masă, ajină; Jause, Vesperbrot. 1570 k. Masod napon az nagy ebed után az vy mesternek kell adnj az mestereknek fölöstökömöt, mezes borral egy tal etekkel egy peczenyével [Dés; FazCLev. L. még átírásban: DFaz. 8—9].

felestekekmezés l. fröstekekmezés

felestökömözik reggelizik; a dejuna; frühlstücken. 1595 21. Január. Iőuenek az Lengyel kiraly köuetenek... szolgálai .. Erkezenek be del után l orauul, fröstökemeztek Olaz francisco Boiuéra, coert vöttem egy Retket | Olaz francisco Boiuéra, 2 ora taiban jőue, reggel ezokaert fröstekekemezenek, Attam fel nekik: 4: Cipot tt d 4 És 1 Eytel borth tt d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 159, 161]. 1736 Reggel osztán mikor megindultanak, minddenkor felestökömöztek az hintoban, az frajoknak is adtak az egyszer való felestökömből; az reggeli-ből ha valami megmaradt, azt az kocsisnak és felestárnak küldötték | az vőfély mint gazda legelsőben elhozatta melegen az mézes bort abból rendre ittanak, s mikor ittanak osztán az

ital után az férfiak és asszonyok egymást csókolgatták; azután az vőfély elhozatta az étket és vigan felestökömöztek; de az felestököm igen sokáig nem tartott, felköltének és az míg az ebéd elkészült, tánczoltanak [MetTr 370, 390]. 1807: felkölttem fél a 7re flöstökömöztem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 364].

felesztendei félvi; de/pe jumătate de an; für ein halbes Jahr, halbjährig. 1580 az fel eztendeu bert megh Aggyak nekyk* eot eot forintot [Kv Tan Jk V/3. 225b. — *Ti. a látómestereknek]. 1584 a' giermek meg giogula, fel eztendeu Niaualliaiahol [Kv; T Jk IV/1. 276]. 1833: Szabadította fel György Antal Kosintzi Joseffet 4 Esztendei és fel Esztendei inaskodasa utan [Kv; AsztCLev. Perc. 5].

felesztendő félvi; jumătate de an; ein halbes Jahr, Halbjahr. 1570 Mogorossy palne Zent Myhal napba Eztendeigh valo Berbe Megh fogatta Babos Andrasnetwl az hazat fely Eztendeo ely teluen fele beryt leh tegye [Kv; T Jk III/2. 140]. 1632: Korcziomat ennek eleötte így tartottak, hogy fel eztendeigh az faluie uolt az korczioma, fel eztendeigh az Uarhoz korcziomallottak, mely munkaiert iart az korcziomarosnak az fel eztendeore az Uarbol f. 6 es hatt keöbél buza [Betlen F; UC 14/38. 99]. 1746 az Mlgos Aszszonj eö Nga malmának a' kereke ... eppenséggel fél esztendeig nem foroghatott [Dombó KK; JHb XIX/7]. 1789: Az hátulso Házokba szálláskodo Boer tartozik felesztendő(e) Rf 20 [Mv; Conscr-Ap. 94]. 1833 A Malaton levő Henter Házafélét Taxara ki adtam Czizmadia Kis Joseff es Felesege Török Theresianak A Censusa fel esztendőkre szakasztva két versen tartozik tsalhatatlanul be fizetni [Dés; Törzs. Dési taxalisták 50]. 1836 bé szegödöttette Liebzeit Joseph az maga inassának Vavritsek Lörintzet 5 az az öt Esztendőre hogy maga Ruházza és fel szabadítsa ha jól viseli magát fél esztendő el engedődik [Kv; KCJk 122a].

felesztendőbéli félvi; de jumătate de an; für ein halbes Jahr, halbjährig. 1617: im(mar) az tauaszna ideie el iöt es mind meszőkón hegicken ualo maiorkodasok által embernek fel esztendőbéli életére alkalmatosságot szolgaltat [Ks O. 21 fej.].

felesztendő félvi; de jumătate de an; ein halbes Jahr alt. 1627 Muel az Vr Isten az Eö kegme* felesetet Simandi Kata Aszszont az Arnick világol ki uoette Es maradtak ket Aruai, Az nagibbiknak neue Jantsi, az ki mostan negi Esztendőös, az Kissebbiknek neue Kis Anna mostan fel Esztendőös [Kv; RDL I. 135. — *Ti. a „Bekesi Varga Gaspar vram”-ét]. 1662 Disznajoi Selter András Fel esztendőös [Disznajó MT; BJ. 1]. 1730 ada Harom Süldökt, fel esztendőös harom Süldökt [Usz; Pf]. 1820: a' ki a' Bártot esmerete néze meg az Urfit ... meg tsak fél Esztendőös, máris még tépi a' Szogálott [Aranyosrákos

TA; JHb F. 48 Pantzi Juci Vitán Josefné (32) cigány zs vall.].

felesztímál felértékel, fel/megbecsül; a evalua/estima; schätzen. 1637 Azonkúul mindene-
ket rendel fel aestimalua(n), es penzre tuduan,
Jutt Peternek f. 5 d. 33 [Kv RDL I. 24].

féleszű együgyű; tönit; Halbnarr, Trottel. 1640:
az az leány ugyan bizony nem is igen vala eszes,
mint egy féleszű olyan vala [Mv; MvLt 291. 236b
átírásban !]. 1736 nem tellyes eszű ...féleszű, sza-
vaib(an) tétovázó [Dés; Jk]. 1781 Tumus Adám
Testvér Hugával edgyütt egygyügyű fél eszűek
lévén Nötelen deficiáltak [Vingárd AF; Mk 34].

felétet lelegeltet; a läsa sã pascã; abweiden/
treiben. 1822 Itt kiki szabad kényére prae-
dálja a' határt, különösön azzal hogy földjeit és
réteit elebb tulajdon szabad marháival mások
ki rekasztásával, és szomszédjainak kárával fel
éteti [M.zombor K; Somb. II]. 1840 egész
Sajumat (!) fel étették [Dés; DLt 985. — *Toll-
vétség *sarjumat* h.].

feletlen pár nélküli, társtalan; fähr pereche;
einzig, ohne Gegenstück. 1634 Egy feletlen virá-
gos fedeles Aranian kupam vagion, aztis az edes
hugomnak hagiom [Wass. Czegei Wass János végr.].
1716 jármás ökör 14, egy félétlen [Szentdemeter
U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1726 félétlen
okórtulok 1 [Abosfva KK; Ks 4. 14]. 1789: Egy
feletlen Béres ökör(nek) az Árát 33 Rfr. 59 xr
[Déva; Ks 95]. 1805: egy feletlen jármos Bival
Vír 60 [M. köblös SzD; RLt]. 1808 Ökör Bialok
... A' Daru és Kesely 5. eszt A' Bingye az
ifjabb feletlen 5. esztendőös [Egeres K; Ks 89].
1841 egy feletlen ökör vago marha [Dés; DLt
66]. L. még MNy XXXVIII, 131.

felett 1. fölött; deasupra; über. 1581 Esmeg
Byro vram Akaratyabol az eskolla fellet, heaztat-
tunk [Kv Szám. 3/IV. 12–3]. 1597 az Scholaban
a pintzetorok felet hogi a gyermekek be ne essenek
chinaltattunk egy talpfat es dezkawal werettettwk
be [Kv; i.h. 7/III. 27]. 1635: Debreczeni ... az
feje felet megh fordita az mezitelen pallosat [Mv
MvLt 291. 39a]. 1636 ezen uy pincze felett va-
gyon berenafabol uy kerezten formara epittetett
gabona tarto haz [Siménfva U; JHb Inv.]. 1681
Templom fölött levő Kő Ház .. Ajtaja Nro
3 [Vh; VhU 531]. 1732: ezen palotának két ajtajai
felett két felől az ajtó Szemöldök pánkánján van-
nak heljhezette két .. effigiesek [Kóród KK;
Ks 12/I]. 1784: A' Curianak Kapuja ... felett
vagyon csinas jukatos kötés [Udvarfva MT; Told.
42]. 1812 az ágyam felett volt egy pácza a'
mely egy Királyfalvi Hordó boromnak tizinkussa
vólt [Héderfája KK; IB. gr. I. Bethlen Sámuel
nyil.].

2. vminél fennebb/fentebb; mai sus de
etwas höher. 1570 Janos deak Kismester vchay
... vallya hogy ... Jelen volt mykor Zabo Sy-

mon Magat az hazba Mely Borbel ferench haza
felett vagion Be Jktata [Kv; TjK III/2. 117].
1590: Az Lomb felet szanthassanak, de ... az
Czorda Barom fely mehessen Rayta [Kv; TanJk
I/1. 136]. 1606: mikor az Azo(n) Elj vezteotte Az
vneot eyel El nem mehete(n)k az nioma(n) reggel
Ele mene(n)k vagas feleot altal terwlenk Az ma-
goros Hidra [UszT 20/303]. 1697 a' megböcsült
Hely felet való berkecskenek teteje [Dés; Jk 88a].
1718 Az kertek felettis lévén egy darab osztatlan
Parlag [M.nádas K; RLt]. 1748 Wagon az
észkas oldalon a Koronkai Falu mellett lévő To
felet egy Nagy darab Gyümölcsös Tanorok [Ko-
ronka MT; EHA]. 1801 A' Falu felett vagyon egy
negyven vékás föld [Légen K; SzConscr.]. 1828
Van még egy Czigány Huruba Pál Petre kertye
felett építve egy árokba [Mohaly SzD; Wass].

Hn. 1503: földé az Bereske felet [Szentlelek
Hsz; MNy LX, 105]. 1510 Nagh Barazda felewt
[Gdc SzD; DL 36399 p. 325–6 nr. 1. Jakó
Zsigmond kijegyzése]. 1514 attingisset^a quandam
semitam vulgo Zylasayfelethwalo ewswen [Tóhát
BN; TelO II, 327. — *Ti. meta]. XVI. sz. v.
Az zent Egjhaz feőlött [Jedd MT]. 1603/1839 Az
Major Kert föllet egy szél föld (sz) [Egeres K;
KHn 189]. 1631/1640 Mogyoros kut felett [Gyala-
kuta MT]. 1636 Az nyomásban Benke kerti felet
(sz) [Siménfva U]. 1659 Az Feyer kő felet (sz)
[Kide K; BHn 86]. 1676 Kért felét nevű helyben
(sz) [Tarcsafva U]. 1680/1792: Az Csorba kut
felett (sz) [Albis Hsz]. 1739 Suhadas Felet (sz)
[Menaság Cs]. 1743 Az Kert felett egy darab
Sovány Kővecses Pallag [Csókíva MT]. 1797
Roka Lik felet ezis le vágattatot Bokros hely
[Tarcsafva U]. 1817 k. A' Nyerges felett (sz)
[Fejérd K]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-
ból valók.

A nu hn-i szerepére von. 1. még MNy IV, 169–70.

3. közben; in timpul; während, bei. 1635 Egi-
kor leven Ebeden Vass Janos Uram Aztalanal
harmon . Es mikor ot Ebed felet volnank, sok
busango bezedekkel Vas Janos Uram ... zinten
nem emlekezhetem, hogi ha azt mondaie Eö kegi-
me hogi az leveleket oly helire tezi az vagi teötte
hogi megh az giermekys sem lattia Sohays [Dob.
Wass]. 1762 Tudadé! vagy Füleidel bizanya-
san hallatadé! . Mező Bándon^a azan ebed
felet Szemellyek szerint hányan voltanak, és
név szerint kik? [Msz; MbK IX. 29 vk. — *MT].
1798 hallattam magatol Petrotzki györgj vrtol
Vatsara felett beszelleni^a [Kük.; JHb XIX/58.
6–7. — *Köv. a nyil.]. 1806 ebed felett feldü-
töttem a poharamat [Dés; Ks 87 Kornis Mihály
naplója 311]. 1820: a' Báro Ur Sokszor ebed
felett béhozattatván^a . gondoskodott körül-
tet [Várfva TA; JHb F. 48. — *Ti. a csecsemő
fiát].

Szk: asztal ~ étkezés közben. 1774 Csutak
Uram .. azon borral meg nem érte, a mellyet
asztal felet meg ivut, hanem egy egy Flaskoval
hozott asztal utánis magának [Mocs K; Ks
Conscr. 93 Varro János (26) jb vall.]. 1776: mi

discursusok folytak ott asztal felett, jelen nem lévén aztot nem hallottam [Kóród KK; GyL Georg. Vizi (30) rk kántor vall.]. 1806: dél(ben) asztal felet előtöttem a Rector asszuszóllós boros poharát s eltört [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 344].

4. vmin felül/kívül, vmin túl; peste, in plus; darüber hinaus. 1585 Jeotencz Beztercerói haza a cherepel a zekeressek Vgion akor az egik zekeresen az terhes Zeker mind a ket laban altal ment es meg zekte ... attunk az zeker ber felet neky f. I [Kv Szám. 3/XIX. 43]. 1593: Egi Altalag Bor ... Mely Altalog borba, Maratt Meog az Sepreo felet, Talam Egi Cheber Bor [Kv; i.h. 5/XXII. 9]. 1595 Az Zegetseg felet Kömies Peter haza elől 1. horogh követ hozattak el, és czjaltak fell [Kv; i.h. XVIIa/6. 241 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1604 Az iozagh es marha feleől pedig teczik* hagi zamot wetüen eg' massal, az mi megh marad az adossagok felett az Aszonj resze marha az léanra szal, az Galfy Peter resze kette oszol [UszT 20/127. *Ti. a törvényszéknek]. 1695: Találtuk az nagj hámost. az nagj hámor végiben két kő bótót és egy kiss fa házacs-kát, azon felett két kiss házacs-kát es egy kamarát, padok, asztaok lévén mindenik házacsban [CsVh 116]. 1749: Az Juctus itten Tordán edgj sá-kot lopott legjen Ezek felett találtattak nálla más sok portékákis kiknek Urok meg nem találta-tott [Torda; Tjk III. 267]. 1872 Sipos Sándor

Vasárolt egy Szovátai embertől egy Szürke szörű fel álló szarvu ökröt; mely ökörnek egjébb esmertető Jegyei felett nevezetesebb Jegye az volt, hogy mind a' két vékonyján kesely [Nyá-rádszlászló MT; Sár.].

Szk: ezek ~ kb. ezen túlmenően. 1603 az mostany niomoruult niawalias zwk ivdeokheoz kepest az ferfy zeoleo mywesnek kapasnak es homlironak fizessenek nap zamra tizen negy negy penzt, az azzonnyallatnak penigh az zeoleo myweteol fizese-nek kilencz kilencz penzt, Senky ezek felet teob-bet ne merezellyenek fizetny, se etelt Adny [Kv; Tanjk I/1. 441] * mindenek ~ mindezen felül/kívül, mindezen túlmenően. 1748 Láttam ... egy ezüst órát, más Tornyos fertályos rezes órát ... Mindezek felett voltak annal a' Mlgos Ház-nál drága Török Szőnyegek igen felesen [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) nb vall. — *Polytatódik a fels.]. 1777 minden ember titulált papjának és mesterinek járandó fát elsőbben is megvigye Nemkülönben a fogadott strázsáknak járandó fát is megvigyék. De mindezek felett a titulált mili-táris tiszt uraknak járandó fát is, jó idejekben ki-ki administralhassa [Árkos Hsz; RSzF 112].

5. vmit meghaladóan; in plus; darüber hinaus. 1571 Vannak az dezmasok miattis nagy es feleteb valo dezma vetelek regy teorvinyek es zokasok fellet valok [SzO II, 330 a székelyég panasza az egy-hez]. 1585 Instructio Campanatoris Az Chymiterium Aytaiara Zorgalmatos gondot vis-sellen, es mindenekre az eo tizty zrent, Nagy hyw-segesen vgmint Jstennek hazaba hyw legie(n) Senkith az eo Instructioia felet megh sacczoltas-

sonş. Es mindenekben Az Egyhaz fiaknak zolgal-lion [Kv; Szám. 3/XIX. 7. — Így, de előtte toll-ban maradt: ne!]. 1658/1681 Szolgaly az mint eddigh, erőd felet nem terhelnek [VhU Zolyomi Miklós vál.] 1703 Maga tudhatya kglmetek, hogj mind közönsegesen az Harom Natio között egymás aránt, mind az Nemes Varmegyeken, edgyik az másik aránt, ugy az Székelly és Szász Szekekis egy-mas arant, ugy alább alább Szálván az Reparti-tioiban csak edgyik Faluis Söt edgyik ember az másik aránt, mennyit panaszolódik a maga más felett valo terheltetéséről [UszLt IX. 77. 61 gub.]. 1749 Méltóságos Ur Nékem érdömöm fölött valo Mlgs ur(am) [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]. 1765: Solemniter protestalok azon, hogy a mostani I most kötelessége felett, mint egy erővel akar meg szorittani [Torda; Tjk V 281]. 1787: Áldássék az Isten, ami (!) atyaink(na)k Istene mind örökkén örökké, ki ... meg kegyelmezett a Nsgtok életének emberi remenség felett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1826: erőm felett valo nékem oda egyedül egy Hidotskát építtetni [Dés; DLt 937]. — L. még RettE 130—1, 188, 195, 213.

6. vmi miatt; din pricina/cauza; wegen. 1585 Eozwe veszenek Az penz felet, Mert Pazma(n) Pal 60 frtnak mongia vala Vicze Andras penig kewe-sebnek [Kv; Tjk IV/1. 445]. 1678: az hon az szeoleo melleik Giepw el indittatott, regenten, az mint el oztottak uolt az szeoleo, mellick giepwiet, ot kezdenek nemeli Atiank fiay kik ugyan Eskwt polgár tarsaynk ... wetelkedni az Gepw weget, az uagi az felet [Vajdasztiván MT; RDI, I. 12]. 1631: Az mikor az zekeres felet veszekedenek, halla(m) hogi monda Lengiel Miklosne hogi har-mad napia hogi az szent Miklos penzet megh atta [Mv; MvLt 290. 260a]. 1676 I(ste)n oltalmazzon hogj olyan darabocsa föld felett en alkalmat-lankodgyam kglldel [Tövis AF; Bál. I]. 1725 Azon széna rétnak melly felett vagjon villangás és perlekesés ... Szomszédja edj felől az ólt [Hévíz NK; JHbT]. 1757 ezen Almás Mezeje felett mindenkor vesződtek, hol edgyik, hol másik el Csóváltatta, s a' másik el gazoltatta [Gyszm; DE 3]. 1871 Csikjenőfalvi Borbély Ferencnek, gyalog katonának contraversiója lévén az meddű csorda mellett lévő pásztorokkal egy meg-döglött tinónak a bőre felett [Jenőfva Cs; RSzF 214]. 1806: Károlyal veszekedtünk a fűsű felet [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 191]. — L. még RSzF 136, 139—40, 217, 232, 254—5, 260.

7. vmire nézve/vonatkozólag; cu privire/referire la ceva; hinsichtlich; sich beziehend. 1642 En soha nem hallottam, hogj az Veres patakj stomp es Baniak felol akar nemes Ember s akar Varasbelj Ember, hogj az Varmegie szekin perlettek volna hanem ha kinek mj perlodese volt, Baniak stom-pok felet az perk mester szekin perlettek [Abrud-bánya TA; Törzs]. 1672 Gálfi István vr(am) meg tekintvén ... Hegyesi István vr(am)nak ... azon házuk felett peressűkkel valo meg egyeztetésekben s — alkuttatásokban ... ígért, es meg mutatando fáradságát, forgolodását es assistentiáját ... kötő örökösön ... Al vinczen ... egi darab fundussokat

[Alvinc AF; Incz. IV. 6a]. 1748 : volt a' Kolosvári Divisióban egy jó féle gyöngyös pártá, mely felett nem alkhathat meg különben, három részre vág-ták [Torda; Borb.]. 1813 nem igen járom a' Czéh gyűléseket, s nemis tartozom véle s annal fogva ezen kérdés felett igen kevesett tudak mon-dani ezen kérdésre (így!) [Dés; DLt 56. 26]. 1862 : egészséggel és ép elmével . kívánunk vagyonunk fölött rendelkezeni [Kv; Végr.]. — L. még RettE 128.

Szk: (meg)alkuszik vmi ~ (meg)alkuszik vmin. 1634 Mikor az Faluban Reczien megh uette s megh alkut Boer Peter Coman Raukaual az Reczey Boersag Portioj(a) felet en akkor ott nem uoltam [Récsé F; Szád. Sztojka Motok de Sesczör Boer (70) vall.] * osztozik vmi ~ osztozkodik vmin. 1568 Elyzabeth famula Joannis Tyborczy ... fassa e(st) in hunc modu(m) ... mikor az dez-ka felet oztoznak vala Ezt monda Zabo Janos^a [Kv; TjK III/1. 171. — *Köv. a nyil.]. 1805 : vgy voltunk mint mikor két asszony osztozik a' szeretője nadrága felett, az edgyik az edgyik szarát a másik pedig a másikat tartotta [Dés; Ks 94 Tauroczy Károly lev.].

8. ára ~ árán felül; peste preț; überbezahlt. 1702 : Sok Difficultasokat tapasztalvan eddigis ... az hűrökuek igen Draga volta miat, mellyis kő-Betkzet az Bocskorok(na)k arulasa es ara felet valo adasa miat [Dés; Jk 320a].

9. nélkül; fără; ohne. 1792 regel bé menék Móses Dániel Uramni, a házba és ott valla szent Ersebeti Agillís Tordai Sándor Akijis mñden kér-dezés fellet, aszt mondá, ottan ... hogy az melj Mójsej földeket bír a Báttya Agillís nagyob Tordai Miháj azon fődekről Tordai Mihajnak ő irt Hamís Testamentomat az meljett tóváb nem víhet a lel-kín hanem meg valja hogy továb ne nyomja az ő lelkitt [Szentersébet U; Borb. II].

10. idő ~ kb. (bizonyos) időpont elteltével, megkésve; după expirarea termenului, cu intri-ziere; verspätet, nach Verlauf eines (bestimmten) Zeitpunktes. 1609 Semmit az Zallas oztoknak nem akaruan gazdalkodni, miertthgi wdeo felet jeotek uala az zallasokat oztani [Kv; Szám. 126/IV. 325].

11. át előtt; înainte . înainte de . ; vor, bevor. 1734 a szomszéd az első vevő minden vérek felett [Dés; Jk]. 1770 én minden atyámfiai felett meg vagyok csalattatva [RettE 219].

12. egyh la (cadavru); über. 1652 igerenek Halot felett valo praedikallasert Flor. Nro. 1. Az szegeny rendek penig a' mit alkhathnak s ad-hatnak [Borzás Sz; SzVJk 47]. 1683 Az özvegy Aszszony temetése felett ha tisztelegessen enekel az Mester, tartozik hadni egy hijas Fővally [Hor-váti Sz; i.h. 37]. 1734 Halott felett valo egy prae-dikatiotol az eddig valo usus szerint leszen 3 : / 3 márvás, ket praedikatiotol a kettőjök(ne)k eo kglmek(ne)k^a leszen egy Tallér [Dés; Jk 556a.

*Ti. a két ref. papnak].

◇ Sz. 1845 : Pap Márisko a szembesített alkal-mával annyit el esmér, hogy el ment Madarasi Istvánhoz ... és akkor azt mondotta ottan: Tes-

tem lelkem felett van két forintom el megyek a Tkts Hadnagy Urhaz, és nem hagyom magamon s léányaman a piszkot|hozzzák|menvén Pap Marisko azon kezdette beszédjét, hogy teste lelke felett két forintja van, el mégyen a Tkts Hadnagy Urhaz, és el igazítja, hogy azon utszában nem fog Madarasi Adámné korcsomárolni [Dés; DLt 502].

felette! 1. fölött; deasupra; über, darüber, oberhalb. 1688 : Ezen konyhán van tölgy fábol fel rott egy Tűzhely, mely(ne)k felette van sövényből font tapaszos kemény [Kozmás Cs; Eszt. Inv. I]. 1693 az Alsó iratos ház annak felette levő Küs hazaczkákkal, es fel jaro gradicsaval együtt [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1716 Ngtk aszt parancsolja hogy az pusztá pinczet s az felette valo hazat botoztassam meg [Szamosfva K; Ks 95 Bíró Márton lev.]. 1720 : edgj záros tömletz felette kalitzka vagjon [Köröspatak Hsz; HSzP]. 1744 : Ezen pinczé(ne)k felette gabonas ház ... Vagjon ezen Gabonás házban ... Egy Eszténára valo olto kád [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1755/1758 Exhibeallya az I... Collationalissat azon Stomprol melynek felső arka miatt felette levő Stomprol praejudiciuma vagyon [Abrudbánya; Szer.]. 1778 : Ezen pincze Torok(na)k felette vagyon egy kis filagoriacska [Csapó KK; Berz. 4 Fasc. 8. C. 18]. 1813 A' Konyhában vagyon egy hitvány süttő Kementze felette egy hitvány vak Kémény, vgy is cserény [Udvarfva MT; Told. 42]. 1844 fe-lettek egy jo fenő gerenda van [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével].

2. fennebb; mai sus; höher (liegend), oberhalb. 1748 Ezen Vápa Szőlőt felette valo két függővel edgyütt egy nap Circiter 220 ember ki kapálna [Ko-ronka MT EHA]. 1748/1784 a Függő felette lévő vápás pusztá oldalal edgyütt [Galambod MT; Told. 29]. 1836 szőlőjekeket a' felette lévő bokros helyen meg-telepedett rigók, és madarak miatt meg nem őrizhetném kárré vallyák [Dés; DLt 731/1840].

3. miatta; pentru, din cauza; wegen. 1604 : Az malomba ualek Czur Jakabne is ot űala kerdem mint alküt az falual az malo(m) feleol minel hogy ertette(m) uala az eleot hogy uonakod-nak felette [Bogárfva U; UszT 18/177 Nico-laus Demeter lib. vall.]. 1692 25 forintig ada be az kezét Filep Menyhart noha Eleget ve-sződenek felette hogy 50 forint legjen az kotele [Kercsed TA; Borb.]. 1701 : szep Attiafiusagason, egymás között igazitanok el az hatart, ne vesze-kednenek felette [Szentjakab SzD; Told. 2]. 1715 : Török Pál Ur(am) azt a földet ... keresztil nem szántotta, hanem azután edgy jobbágja kes-dette ki szántani és azoltától fogva minden eszten-dőbe veszekednek felette [Szászfülpös K; WH. 1718 adá az hejaszollypataka mellet valo ker-tet tudom hogj virgottak felette de nem láttam [Szentmihály U Pf Bíró Mihály (70) jő vall.]. 1733 minyájan a kik ott voltak a határ járásb(an) azon egjezetek meg hogj csinályonak valami jegjekeket, azon Controversias hely(ne)k, hogj

ne veszekegjenek anyit felette [Hévíz NK; JHbT]. 1757: most három Esztendő alatt kezdének felette* virogni, és az fűvet el gazoltatni [Gyszm; DE 3. — *Ti. a szóban forgó hely felett]. 1806: valamelyik esztendőben villongottak és kotzodtanak felette [DLt 125/1808 nyomt.]. 1832: azok* között Keresztes tallérok lévén még disputáltak felette hogy égy se nem ér öt forint 30 xrt [Kv KLev. — *Ti. a pénzek].

4. vmire nézve; cu privire la ceva; hinsichtlich. 1771 Mikor azon marhákat tartani ki oszták, én is elmenék hogj el hajcsak benne, akkor vala meghat borjuzo Tehen, de én nem alkhattván meg felettek, ott hagjám [Szárhegy Cs; WLt Greg. Erös (66) ped. pix. vall.]. 1758 meg nem alkhattak felettem, mivel az öreg azt akarta volna, hogy mellette menjek, az ifjú pedig azt, hogy maga mellé [RettE 66]. 1776: Minek utánna azt válaszolta volna Mgs Praepost Ur, hogy magának hatalmában nem volna azon Henter Urffival való Mátkaság dolgát fel bontani, hanem Groff Lázár Urffival egyezzenek meg felette, hogy ha Henter Urffi le mondand, ellene nem fogna lenni [Nsz; GyL hiv.]. Szk: *alkuszik* ~ (meg)alkuszik vmin. 1653 az Véér Familia s kegték között villongás lévén azon falu véget, Inscriptionalis summáját le tétettyük az Captalanban, s kegték alkudgyék felette [Ks 101 fej.].

5. rajta; asupra; daran, darüber. 1653 És így reá rohantak a táborra, azt tudván, hogy senki ott már nincsen, hanem mind elfutott az ellenség. Elhagyván azért ordinantiájokat minden seregek, a tábornak estének, foglalták a sátorokat magoknak és osztottak felette* [ETA I, 49 NSz. — *1596-beli eseményre von. feljegyzés].

6. tanítást tesz ~ temetési beszédet mond (vki koporsójánál); a fine un discours funebre (lángá sícriul cuiva); eine Leichenrede halten. 1683 Az özvegy Aszszonyiallatok ha meghálnak es az pastor Tanitast teszen Felettek egy egy híjas Rövalyt hadni tartoznak [Horváti Sz; SzVJk 37].

7. vminek ~ vminél több; mai mult decit; mehr als. 1599 Ez leanzo .. engemetis zolgalt, ennallam keweisse lakott, tehát egyszer fel keolt es ment el hazamtol mindenesteolis penigh talam vgyan Egy holnapnak felette nem volt nallam vagy ket inget chynaltattam vala neky eo azokat el vitte [Kv; TJk VI/1. 335]. 1604 Myerthogy az bor korchiomaroltatasban feletbe valo abusus latatik kyert mind az egez varosul zidalmaztatunk: Tetzet annakokaert hogy senki sem tikton nylyan akar mely feo boratis húz penznek felette eytelet ne merezelye adny, mert valaky ebben megh talaltatik tehát borat varos Zamara mind awal az penzel a' kit arolt beleolte el vehessek [Kv; TanJk I/1. 484].

8. előtte; inainte; vor. Szk: ~jár előbbre való; a fi mai presus de; wichtiger. 1778/1781 az atyafiságos és szép meg egyezés felette jár minden Törvényeknek [H; JHb LXXI/8. 483] * ~ való mindenek előtt/szerfólott való. 1578 Miert hogy penig az dolog teoweo nap fcoekppen az vasarnap az be gywtresre ige(n) karos, kewannyak eo kegmek,

hogy eo kegmek Biro vram ha oly felette valo zwkseg nem kewannya, hogy egy alkoholatosb napot valasztana, az be gywtresre es ha lehetne az Zombatot obserualnak eo kmeK [Kv; TanJk V/3. 166a]. 1827 Én hogy egy Czégéres életű Ember mégis én vélem így bányék felette valo Törvénytelenségnek látom [TLt Köz. ir. 1519 Pónyi Sándor kezével] * mindeneknek ~ mindenekelőtt. 1603: Jo fjaim az Istent mindeneknek felette tizteltetek felettek s nekj zolgalljatok [Csapó KK; JHb XXV/23].

9. kívül; in afară; außer. 1542 igen nehezen thettek* ennekem, az, hogy az ky kewlchegeth kegelmed ennekem adoth wala, azonym azthes zolgalthomba thwda mynden kar wallasimnak felette [Fog; LevT I, 17. — *Elírás, téves olvasat v. sajtóhiba thekek (olv.: tetszék) h.?).

Szk: *annak* ~ a. azonkívül, amelle. 1560 Ha valamely mester mas warosrol ide iöne az cehbe be akarna allany az is tartozzek az mester Remeket meg chinalny Az mesterseget penig az feliw meg' irt fizetessel es mynden mog'g'auel fel waltany Annak felette az o tiztesseges masonnat valo el ualasarol es tiztesseges allapattiarol leuelet hozny [Kv; ÖCART.]. 1579: Sylwaszy Balas.. orpksege felöl, az desy Byrakath es polgarokath megh Talalvan megh kenalta oketh wele annak felette atyafyayt es zomzedyth, es senky megh nem akarta wenny [Dés; DLt 205]. 1588: Annak felette Jsmege feleségem ket tehenemet atta ell [Zsákfa Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1590 k. Annak feoleotte myert hogy az zegeny Embeoreokeot Alapsis trib(us) dieb(us) tartotta vgy mint ket egez hetig meollyet Juxta att(estati)one(m) kez vagiok meg bizonitano(m) [UszT]. 1632 annak felette az hazis (így!) melyb(en) most azo(n) eöreöksege(n) Cziutak Mate lakik, eö vruaal epette [Kászonimpérfa; BCs]. 1643 talala megl Buzaban* lako Sennar (?) Janos Jnstalu(n) azon, hogy tölle el fütöt (!) feleségének keresesére adna(n)k egy Uti Levelet ... Mivel hogj az Töreök feöldere el bujdosot Jenöbölis az kereztyenek között; Annak felette immar Husvetkor ez iövendo eöt esztendeje leszen hogi el hatta [SzJk 60. — *SzD] 1699: Annak felette mivel ezen perlekedő Felek edgjmással igen rosszszul élnének a Nemes Vármegje imponállyá eö kglmeknek, ezen dolognak finális decisiojáig, élyenek edgjmással atya fiasagoston, szeretettel, és addig edgjk is a másik Joszágára potensiosé ne mennyen [Dob.; SLt AX. 44]. 1759 Bánffi Dienes.. sok több joszágainak jövedelmét, s sok ládabéli portékainak az árát mind elköltötte. De annak felette rakott fel 243. 105 forint s ötvenegy krajcár s félből álló summa adósságot [RettE 94]. 1795 Berár Juvont olly Conditiokkal fogadták volt meg itthon az Allperesek az Marhák mellé Pásztornak, hogy négy Tulkamat és 21 Darabokból álló Juhaimeit ki teletetik, 's annak felette Sanyaruságáért fizetnek 6 Forintokat [Msz; MbK 104]. — h. vmit nem tekintve/figyelmen kívül hagyva. 1568 Megis vagion Mas gianosagomis vgian ezen aranyra, tudny illik hogy vram apank Vachy Peter ... az a sok rezes aran-

nak addicioiat Nem gondolta es Nem computalta Meg es annak felette Merte az Regula zerenet valo adiciot, ez is volt az defectus abban, ky ennekem gyanosagom [Nsz; MKsz 1896. 355]. 1653: 1583 esztendőben is hasonló olcsóság volt*... N.b. Annak felette nagy csendes békesség volt minden rendek között [ETA I, 40 NSz. — *Ti. mint az előbbi évben] *ennek ~ ezenkívül, emellett. 1562 1515. János vajda megveretik Sarno alatt a törököktől, holott elveszének Magyarországnak sok válogatott vitézi és hadi szerszámai; ennek felette Paksi Mihály és a Szkender vitéz [ETA I, 11 BS]. 1568/1585: Jo eoehym Mikola Pal, valamikor az te Rezed Jozagot Meg ne(m) Akarnam engedny Az Sommat le tewan, az Jozagnak Beochwen Maraggiak, Ennek felette az Jozagot pinzed nélkül Megh bochassam [Gyerőmonostor K; JHbK XXVIII/29]. 1592 Meg ennek felette ualमित ki feletlenek Jancho Petertől hog' falu folde (!) egyget sem ereztet ki keziből, mind nala uagion [UszT]. 1799 a' Kerületbéli Tisztek... ha valami Excessus találának..., a Birák által azt a' mi általok a' Contribuensektől fel szedetett, de a' perceptoralis Cassában nem administraltott a' Királyi Aerariumnak tőstent megfordítván, 's ennek felette a' Praevaricatorokat méltó képpen meg-büntettetvén [Kv; INyR gub. nyomt. rend. 6014, 6463] *ezeknek ~ mindezen kívül. 1582: Ezeknek felette Nezwen az Gabonának ez mostany wdeoben olchosagath amy megh maradot el Nem Attak es penze Ne(m) theottek, hanem Az Maiorsagbol Mutattak anny haznot azon kiweol kith el nem vetettek benne Tawaz buza cb 15 3/8. Eoz buza cb. 19 1/4 Arpa cb. 10. Zab cub. 25 [Kv; Szám. 3/VI. 15 Diósy Gergely not. kezével]. 1590 Hoztanak egy Jesouitat Moldoabol Batory Jstúának vittak Eoteod magaiál Byro vram Akaratyabol. Attam etelt Italt nekyek zabot zenatis Attanak. Ezeknek felette kolteottem Reyaiok tt f. — d. 40 [Kv; i.h. 4/XXI. 31].

felette² nagyon; foarte; sehr. 1571 Megh Ertettek eo k. az Zaz vram varoswl Az Articulosokat mellyet vegezet az orzag az vasarhely gywlesben Az Myes nepeknek feleole, Azert mywel hogy felete es elj viselhetetlen terheknek lacchyk eo kegmek varoswl, keryk eo kegelmet Byro vramat Kyrál biro Vramal egetembe, hogy... keoneregyenek eo felsegenek Mennel Jobban Thwgiak, hogy eo felsege keonnyebitene Ez Nagy Tereh viselest az Zegen Mywes Nepekreol [Kv; TanJk V/3. 32b]. 1582 Myert hogy Az zena felette meg dragodot vala, Nem tütom hua fogni, vettem Zeochy Balint Vramtol 6 1/2 eol zenat f 191 [Kv; Szám. 5/XIV. 57]. 1606 De myert az Agoston falui Jozagh Jobbagiostol igen felette szwkseges Miklos vramnak akara azt Eliberaln [Köpec Hsz; Ks 90]. 1615/1616 Mindeneknek az kiknek illik adgyük emlekezetre az mi irásunk által valo jedzesünkben, hogy talala meg minket az Nehai Rögör Fenessi Martonne Süuegh Borbara aszszony ke-reu(n) ezen felette szorgalmatosson hogy nemünemü igassaganak elő vitelere ne fogyatkoznauk meg

vagy inkab ő ne fogyatkoznak megh [Gyf; RDL I. 100]. 1639: felette sok latorságba elegyttette volt magát [Homoródsztpál U; Szád.]. 1644: Haydu Marto(n) Es ferencz Deak feoleotte sokat vetekedenek feleslenek Egjmassal [Mv; MvLt 291. 428a]. 1715 az Illyeni uton levő Majorság földb(e) el vetett kölessét hogy nem Termet ezt az okát tudom mondani, hogj bé vetették rettenetes zapor esső érte, melly miatt a földb(e) verődvn, felette ritká(n) költ [Sárkány F; Ut]. 1782 ezeken kívül a' melj appertinentiak az irt ház heljek után vadnak, azok nem felette régen Falu közönséges helyeiből fel fogott heljek [Dombó KK; JHb XIX/22. 10]. 1804: erről az Ur Dombjáról pedig azt beszélik, hogy ott lett volna Báthorinak a' Bagosi Udvarháza; ennek a' fundamentomat nem olyan felette régen, leg alább az én értemre, fel hányták volt egyszer bizonyos Can-cellisták parancsolatjából [Bagos Sz; EHA]. 1841: Minthogy belső telkeimen semmi épületek nintsenek meg egyeztem benne hogy azokra illo sellér házakot, de nem felette költségeket készíthessenek [M.igen AF; BLv.]. 1864 felete Szikalyos földé lévén, felette nehéz szántani [Szotyör Hsz; MNy XXXVIII. 306]. — L. még ETA I, 150; RettE 134, 211, 226, 246—7, 252; RSzF 108, 246, 252, 281.

Szk: ~igen nagyon, szerföltt. 1583 Zemekkel latthiak sok helieken Az twznek Alkolmatossagat, mind Thwzeleo heliek miath, s mind Zena tartasok miat Alkolmatlan helie(n) Azert felette igen kerik Biro vramat tanachaual egie(te)mbe, hogy erre legh feo gondot visellen [Kv; TanJk V/3. 275b]. 1610 felette igen megh fogiatkozu(n) en magamat es apro arua gyermekimet nem uolt miuel tartano(m) es taplalom [Tövis AF; Bál. 62]. 1699 Minthogy felette igen sok meg bantodott Böcsületes Atyankfiai terhes panaszszai naponkint nem hogy fogynának; de sőt inkább naponként szaporodtnak, ... vigeztük, hogy a' Ket ... felosztassek [Dés; Jk 280b]. 1711: az foldeket sém léhete uram megh kévertétném mivel az marhak félete igen dóglének [Kászon; BCs]. 1762 a' Commensuratiokban minden darab földnek individualiter széllét hosszát fel mérvén, ne sajnállyák a' földék szélességét annak hosszúságával multiplicálni, nem pedig addálni a' két numerust, mert így Felette igen meg kárasadunk [Szava K; RLt O.1]. 1775 Szotyori Gábor uram szemelnek látásában felette igen hibás, mert nappal nem lát tyukszemü [Kvh; HSzJP Franciscus Kolosvári (alias) Borbély (34) vall.]. 1802 a' Gabona felette igen meg-szokott drágodni [DLt nyomt. kl] * ~ igen nagy szerföltt nagy. 1758 egy Pál nevű beteges, háromesztendő, hitvány gyermekének dajkájává tett az asszony, mely miá felette igen nagy bajom volt, minthogy nem tudtam úgy is a gyermekkel való bánáshoz mint a ló [RettE 63] * ~igen nagyon szerföltt (nagyon). 1653 Báthori Gábornak vala egy nagy kővér aszszony a felesége. de talám nem szerette igen nagyon* [ETA I, 104 NSz. — *Az 1610. évvel kapcsolatos feljegyzés] * ~ nagy szerföltt nagy. 1609: Lattua(n) Asz

scholanak felette Nagy pusztassagat Romlot Al-
lapathat kenszeretnek megy restauralmá (!)
[Kv; Szám. 126/IV. 118]. 1674: Besztercze tarto-
manyaban ... össze gywlekezwen orvok, Tolvajok
es Latrok, Felette nagy Tolvajlásokat czelekednek
[Kv; PLPr 1612–15. 116]. 1773 Felette nagy
abusus szokott practizáltatni némely possessor-
roktól és sós helyeknek lakossitól a tilalmas és
fattyú-só aknáknak kinyitásban [SzO VII, 194].
1749 itt közöttünk igen Szűk volt az vaj itt az
vdvarban pedig egy Cseppis nem találatik mivel
a mult Esztendei felette nagy szárazság miatt vaj-
at nem Csinyálhattak [Szentdemeter U; Ks 83
Ambrus Gergely lev.]. 1776 Láttam, s tapasztal-
tam mind a Groffnének, mind Anniko Kis Asz-
szony o Nának felette nagy busulásokat, Szomorú-
ságokat [Kóród KK; GyL] * ~ nagyon szer-
föltt (nagyon). 1629: Hogy penigh hallam az
Nagy Mihajl kialsat ki futek latam hogy égh az
haz, nem felette nagyon, ha ember leszen vala
nem egh vala anny haz el [Kv; TjK VII/3. 103] *
~ nagy sok szerföltt/rengeteg sok. 1598 Vagion
panazolkodas felette nagy sok hogy az zeoleokbeol
karokat es veniket igen hordanank [Kv; TanJk
I/1. 324] * ~ sok 'ua.' 1647 Egy Albas Simon
nevű gonosz tevőreis felette sok panasza vagyon
[BesztLt 130 a fej. rend. Mm főtisztelhez]. 1738
a mostani terhes állapothoz képest felette sok lo-
val való postálkodás kívántatik [Dés; Jk 490b].
1742 égszseri sütéskor felette sok vakarukat te-
kenyökkkel sütnék [Kv; Aggm. C. 12]. 1760:
adott Isten egy fiacskát holdfogya és újság kö-
zött a bika-jegy alatt ... Nagy, épkezláb gyer-
mek és felette sokat szopható [i.h. 107]. 1770: Né-
kem felette sok bajom volt szegénnyel [RettE 219]
* igen ~ szerföltt. 1650: az Castelyka ... pin-
czeinek gerendaj meg toredeztek, hiazattianak (!)
igen felette megh rongiosodott [Folt H; BK
sub nro 117]. 1752 A kócsár* legényünkis félek,
hogy ide hadgya az udvart, mert aztat igen felette
gazolya [EMLt. — *Értsd: kulcsár]. 1816 Gya-
log katona Ifjabb Keresztes Samuel felesége Szóts
Mária (20) így vall a' Nhai tisztelt Ur igen
felette bajos természetű Ember volt [Sszgy;
HSzjP] * igen-igen ~ szerföltt nagyon. 1675
Percipialtunk Inventarium szerent ket Bol-
tokban leuó, valami ighen ighen felette meg ve-
szett rothatt dohos buzat, Eotven Eoregh köblöt
[Kv; Szám. 35/I. 3].

felettebb szerföltt, nagyon; peste másurá, mult;
überaus, sehr. 1570 az melly gyermek akkor
Kakas Andrasnal lakyk wolt ... Laczko new
Andras uram az Scholaba Jartatta, es mikor az
oskolaba nem ment megh werthe Andras vram
de nem feletteb hane(m) konyeden [Kv; TjK
III/2. 41]. 1595 az Ris kassat most ne(m) kap-
hatnj: Dragais felettebb [Kv; Szám. 6/XVIIa.
207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] | Se az ökröt,
se ménes lovat ne hajtasd felettebb az erdőbe
[SzO V, 160 Fejes Mihály a Havaselvéről feleségé-
nek Csernátomba (Hsz)]. 1599 Stenchel Janos
vram ... valya ... en nem eoogykeztem felet-

tebb nyerny benne chyak az en penzem Ieott le-
gyen ky belleolle [Kv; TjK VI/1. 330]. 1609
Varasunk Zabadsaganakis felettebb derogalna ha
az illien uitkez Zemelliet Varasunkbul nem exter-
minalnok [Dés; DLt 315]. 1623 Ha azertt az
felek io akarattiook szerent vrutok contentalliak
auagj mostan contentalnj akarnak es lezen mybeol,
az felekis fyszessenek deha nem volna myuel fi-
zetnj feletteb eoeket ne saczoltassak [Szereda
Cs; Törzs]. 1683 u. Felettebb az ministeris ne
oneraltatnék az Fizetes kívül valo Terhes Praedi-
kallással [Kraszna Sz; SzVJk 39]. 1748: Léven
kett szegény Jobbágyom ... Kézdí sz: Léleken,
kiket is ez adoval a' mint hallom a betsfületes falu
igen meg terhelt, ugy az extraordinarium Servi-
tiummal is feletéb aggravaljak [Csekefva U; Ap.
1]. 1782 égykor két Lovait alma után Rákosra
Küldöték, mellyeket annyira meg terheltenek,
hogj ... a' jobbik el döglött, és kik látták, azt
mondották, hogy felettebb meg terheltetett s ugy
döglött el [Torockó; Thor. XX/5. 29]. 1803
Ezen Hely egy felettebb el gyökerezedet mive-
letlen hely [Bábahalma KK; RLt O. 1]. 1825
Dées és Somkut között lévő Hidak ... oly rosz
állapotba légyenek, hogy az utazás felettebb vesze-
delmeztetik [Dés; EHA]. — L. még RettE 123,
170, 193–4, 222.

Szk: ~ kevés nagyon/szerföltt kevés. 1721
Ra(ti)oja szerint percipialt Borsó, Lencse, Kender
és Len mag, Bab 's kölös, olyan nagy oeconomiaban
felettebb kevés [Dés; Ks 26. XIV. 1] * ~ lévő
szerföltt, rendkívüli. 1813 bátorkodom aztotit
alázatosan jelenteni, hogy midőn a' Malom gabo-
nával az örölhetésre nézve bővelkednék, a' Ma-
lomnak felettebb lévő el rongyoltatása mián
semmi reménységem nintsen ához, hogy csak az á-
renda summának felétis ki vehessem [Déva; Ks 117
Vegyes ir.] * ~ nagy szerföltt nagy. 1740: ezen je-
len való 1740 Esztendőben éppen Karátsón előtt
felettebb nagy árviz lévén malmunk(na)k az
gáttya mellett nagj szakasztast causalt [A.ilosva
SzD; SLt 25. W. 17]. 1800 tapasztaltam, hogy eo
kegyelmek egy más között felettebb nagy iztelen-
ségben élnek [Bereck Hsz; HSzjP Mikó András
(80) vall.] * ~ nagyon szerföltt nagyon. 1786:
A' Nagyob erdöket pediglen kivált a' szomszéd
helységekben felettebb nagyon pusztittyák az ir-
tással [Torockó; TLev. 9/24] * ~ sok rengeteg/
szerföltt sok. 1599 myerthogy feletteb sok pa-
naszolkodasok vadnak es abusosok Eo kgmek
azert inkab akarwan minden koron az keozeonse-
ges iora tekinteny, hogy nem mint in priuatiu,
Matol fogwan annakokaert Interdicálnak mindene-
ket eo kgmek az vasnak kereskedeseteol [Kv;
TanJk I/1. 332]. 1604 az Barnasibok(na)k szor-
galmathosson azokra az Szemeljekre vigiazaasok
legyen az kyk Szaantattnak ha kyket Juthé-
zenek eo magokban az feoldnek Quantitassahoz ké-
pest feletteb sokat fizetny, tehaatt, az Bahrnasibok
az olyanoknak neveket ezekben(n) tarccyak, seoth
referallyak [Kv; TanJk I/1. 475]. 1749: Eleitől
fogvan az Martonosi es Fotosi ket ág Ecc(lá)k
interesre kiadott buzaja es penze irant feletteb

sok bajoskodása leven mostan a Sz: Uisitatio minden akadékokat elharitvan de praesenti tanaltatik flo hung. 154 d(en). 90 [Martonos Hsz; SVjk]. 1816: A Buza itt valo Asztagokatis felettebb sok eger lévén nagyon vesztegetik [Hidalmás K; IB. Tanko Josef tt gr. Korda Annához] * ~ való a. szerfölötti, rendkívüli. 1567: En Thomory Myklos. Adom Emlekezetre Myndeknek kyknek Jlyk, hogy En Latwan Jozagonknak feletthet walo pwtzwasat, Orozfajabelj^a, es septeberlj^b Rezeonknak, melyek Halabory Palnal Zalogon Thartatthanak, kenzeritettem Arra hogy az meg Jrth rezeket valamint es valahogy kezemből ky veghyem, hogy thellessege el ne pwtzwlina [Gyf; Ks. — *^a—^b Oroszfáján és Septéren (K) lévő]. 1570 Az varga vrain dolga feleol Ig zoltak hogy Byro vra(m) Be hywassa az ceh Mestert es Eleybe aggya hogy vgi Arwlyak Myweket es oly arron aggyak hogy ky Melto es Alkolmas Arra Myert hogy Az Beort eokis olchoban vezik, vgi hogy panaz Reaiok Neh Ieoién felettebb valo draga volta feleol [Kv; TanJk V/3. 11b]. 1657 az eleobbi hely alkolmatlannak lattatott lenni^a, az kinyer szinnek feletebb valo obstaculumia miatt [Kv; ÖCJk. — *Ti. ötvösszínnek]. 1770 Szekely Mihály uram ökgime... az felettebb való italozással kivált a pálinka italtol magát obstrahálná, mert felettebb élt s él mostan velle [Dés; DFaz. 28]. 1714: A pintze Földé Felettebb valo Nyirkassága elháríttására, abban Árkokat vágattatott és Csatornát készítettén, a' vizet abból Ki vette [Banyica K; Bfr 117/1]. — b. igen nagy számú. 1732 Aszt el hiszem hogy Radics Borbara Aszszony(ua)k tetvei szaparadhatta(na)k rabságaban, de az nem volt hogy teste a Sanyaru rabság, és a felettebb való tetvek miat ki sebesedet volna és férgek is este(ne)k volna belé [Kv; MvRK].

feletti 1. vmi fölött lévő; de deasupra; über, oberhalb. 1849 Ifjabb Ujvári János a predikáló szék feletti korona fa virágjait ő csinálta [Damos K; RAK 125]. 1852 A' molnár ház feletti hiru rész nintsen, nemis volt körül pavimentumozva [Km; KmULev. 2]. 1858 a' szála mellett lévő szoba feletti karzat padozatja jo [Mv; TSB 39].

2. vminél fennebb fekvő; situat mai sus decit . ; höher (liegend), oberhalb. 1823 A' Falu feletti jó karban lévő szálló [Erdőszengyel. MT TSB 43]. XIX. sz. köz.: A' Falu feletti egy nevezett fiatalos Erdő [Somlyóújlak Sz; EHA]. 1867 a ramotsa feletti nyíl erdő [Tarcsafva U; EHA]. 1871 Kenderes kert feletti Kisszálló [Bordos U; EHA].

3. vmire vonatkozó; referitor la ceva; sich beziehend, hinsichtlich. 1848: az öcsém uram előtt is szinte tudva lévő birtok feletti rövid időn bizonyosan bé következő változások, 's az ebből minyájunkra nézve háromlő veszteség nyilvános [Jpp Sz; Végr. Veres József lev.]. 1851: nints vége a' sok osztozkodás, fordítás feletti vitéknak [Kv; Pk 7]. 1867 az erdő osztály Feletti elő készületek Sessiók rendezése jelen ho 14ére határoz-

tatot [Kórispatak U; Pf Péterfi Sándor kezével].

félévenként félesztendőnként; semestrial, din din şase în şase luni; halbjährlich. 1851: köteles leszen az irt Bérnök ezen haszonbért félévenként mindég előre beszolgáltatni [Kv; Pk 3].

féléves félesztendő; de o jumătate de an, de şase luni; halbjährig, ein halbes Jahr alt. 1843: (Meghalt) Harkó Kata — fél éves, az annya a tánczbul jöven, éjjel meg nyomta [Nagykapus K; RAK 11].

felez 1. fölöz (szóráskor a gabonáról a pelyvát/polyvát és töreket eltakarítja); a lua cu mătură (pleaia); abstreichen (Spren, Spelze vom Korn). 1600 Hogy Barotról haza ieőwe, akkor az fel zemenek semmi niawaliaia ne(m) wolt, en nalam zabotis feleze [UzT 15/124] „Antal Albertne Ilona, Almasso(n)* lako” vall. — *Homoródalmáson (U)].

A jel-re 1. fölöz al. MTsz, OrmSz, SzegSz.

2. átv felemel/magasztal; a ridică/inălța; preisen, rühmen. Sz. 1867: a jövendőt nem lehet tudni az Isten aláz is felez is [Uzon Hsz; Kp V. 413 Kispál Károly Kispál Lajosnéhoz].

félezer ötszáz; cinci sute; fünfhundert. 1782/1799: a' Groff Ur ő Nagysága . három három Márjással ki akar bennünkő (!) fizetni, noha némelyikünk tsak egy Rétet két háromszáz forintok-banis Zállagositott, de némely közülünk fél ezer forintigis Zállagositott [Torockó; TLev. 5/16. 361 Transm.].

felezet, fölzet a gabona fölözésekor letakarított pelyva/polyva (és törek) pleavă măturată cu mătură; mit Abstrichbesen ausgesonderte Spren/Spelze. 1675/1688 u.: Az gabonának csepeltetésinek idein szorgalmatos gondod legyen rea. hogy szalmaiban felezetiben (!), annal inkább polyvaiab(an) az szeme el ne mennyen, masoktol el ne lopattassék, hanem mentől takarekosabb(an) lehet úgy bannyanak vele [Borb. I. Petki János ut. csikcsicsai jb-bírájához]. 1883 Máté Istvánnak el adtam töreket fölzetet 2 napi dologér [Etd U; NkF].

felező 1. E szk-ban; în această construcție. in dieser Wortkonstruktion: alá s ~ alá s fel járkáló/sétifikáló; care se plimbă de acolo pină acolo; herumpazierende. 1820 Székely Rosi nem is érdemli, hogy a' betsülletes Emberek sorába számoltassék, lévén ő tsak egy fostoros pipázó, Uttzán alá 's felező személy [Várfa TA. JHb Fasc. 48].

2. ~ seprű fölözőseprű (fölözéskor használt seprű); măturoi cu care se mătură pleava; Abstrichbesen. 1679: Vagyo(n) az Csürben Buza tarto. őregh, deszka szűszek egyik fedeletlen nro 2. Viseltes Szütt gyékeny nro 2. Fa Gereblye nro 3. Felező seprű nro 4. Szoro lapát nro 3 [Uzdiszt-

péter K; TL. Bajomi János inv. 131]. 1773: Egj csép egj rosz felező seprű es vago gereblye [Medes-ér U; Pf]. 1787 Két tsép, két Gereben, és egy felező seprő [Mv; MvLt 8].

Nem eléggé szabatos értelmezését, de jól szemléltető képét 1. OrmSz. *fölöző söprű* al.; a szabatos értelmezésére 1. a SzegSz *fölöző* címszavát.

felfá 1. kapufelfá, *rég* kapubálvány; usori; Tor-piosten. 1587: Az oda ala walo Espotalybely kapw kerteheoz veottem egy kapu balwant, mynd keoteo, es fel fayawal eozze f. 2 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 12]. 1827: uj fenyő Deszkakis Kapu-Cserefa Szem-ölekjeivel és fél fáival [Koronka MT; Told. 34].

2. hosszában kettévágott gömbfa; lemn des-picat in lungime; Halbholz. 1595: Ezen Hidhoz vöttem Hidlani vallo fell fakatt szarufa sabasu tolg fatt Huson niolcz sallat. vöttem sallat anakys killec sz pinzen summa fl. 2 d 52. sent antall Estin vöttem Ezen nagi Hidhoz Hidlani vallo fell fakatt sarufa sabasu fakatt Husonni sal-lat fl 2 d 16 [Kv; Szám. 6/XV. 59].

fellakad kb. feltör/buggyan (a víz); a izbucni; hervorquellen. 1753 itt meg az széleken* mind fel fokatt volt az jég most* már azt várnám hogj evel a hideggel meg erősödnék [Komlód K; Wlt Ves-selény István feleségéhez. — *Ti. befagyott álló-v. folyóvíz parti részein. *Március 1-én].

Olvadáskor először a sekélyebb-vízű és így könnyebben fel-melegedő parti részekben kezdődik az olvadás, és itt tör/buggyan fel a jég színére a víz.

fellal 1. falánkul elfogyaszt; a minca/devora tot; auffressen/speisen. 1806: egy kevés kolbászt kap-tam de tsak kenyér nélkül felfaltam hirtelen [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 153].

2. elfoglal; a ocupa; besetzen. 1600: Kowachj Thamasne Korond Annor(um) 100 ... hiti zerent azt felele Nagy Kouachj Benedek azt mon-gia hogj az mint az eotueos lazlo eoreokseget fel falta vala sofaluj Janos most a feleol feltettenek es meg felelte(m) hogj semi keoz nincz hozza hanem chiak hatalomal vette kezehez [UstT 15/173].

3. kb. felharácsol/vásárol; a cumpăra; auf/anikaufen. 1833 a' Vásárokan a' sok Tordai, és már még külső Falusi gabana szedéssel keres-kedők fel falyák előllünk*, hogy tsak nemis szol-hatunk hozzája [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

*Ti. a tordai kenyérsütő-áru kofák elől].

4. átv kb. elharácsol; a acapara; jm etw. rauben. 1873 Annak okáért esedezünk Nagodnak azon, hogj el intézése által minket vigasztalás nélkül ne hagyjon, hogj műis el nyomorodott állapotunk-ból előbb mehessünk, mert így az tehetősebbek sem fálnak fel mindent előttünk telhetetlenségek-vel, a' vellünk (így!) edgyütt épített jóságainkat sem rontják el előttünk, s ki ki igaz jussa, és költ-sége szerént vihethi mestersége folytatását más meg-sértődése nélkül [Torockó; TLev. 9/45].

fellalaztat kb. kereket egybeállítat/szerkesztet; a pune să obadeze; felgen lassen. 1792: most kö-

zeleb múlt vasárnap pedig láttam, hogj Péter szekeréből az Özvegy egy Kereket ki akara venni, mellyet ugyan tsak az özvegy falaztatott fel [La-pugy H; Ks XLVIII/7. 11].

A kerék-egybeállítás műveletére 1. Frecskay 152.

fellalusi vsz a Felfalu (MT) tn -i képzős szárm.; formá derivatá cu sufixul -i de la numele topic Felfalu: din Suseni (Mureş); mit -i Ableitungs-suffix gebildete Form des ON Felfalu: Felfaluer. 1725: Medicus Felfalusj Mihály Vram [Dátos TA; Ks 95].

felfárad (fáradtságosan) felutazik; a călători (ostenindu-se); (reisend) sich hinaufbemühen. 1714/1781 Néhai Nemzetes Matskási Péter Uram ... egynehányszor a Felséges udvarból Decretumokat eő Nagysága ellen extrahalt, az mellyekben* édes ura eő Nagyságának fáradhatatlan munkáját mutatta az Felséges udvarnál, e végre Agenseket nagy költségivel tartott, és utollyára maga szem-lyében is Bécsben fel fáradt [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 467. — *Ti. a fej-i dekretumok ügyében]. 1780: hogj Causamat Sériesben tétet-hessem ide fel fáradtam Tordáról [Mv; Told. 30].

felfaragott (ki)faragott; cioplit, sculptat; aus-gehauen. 1681: Az Malom ház előtt vago(n), fel faragott Uy felső kö Nro 2 Faragott új Talp fa Nro 2 [Vh; VhU 576].

Némi valószínűséggel a szövegben a *felfaragott* olvasattal és így a 'félíg faragott' jel-sel is számolhatni. E jel-sel kapcsolat-ban a szerk. azért el fenntartással, mert a malomkövet rendsz. messze földről teljesen kész, kifaragott állapotban szállították a megrendelő, ll. vásárló lakhelyére.

felfaresokú 1. fél csípőjében béna; a fi paralizat in şold; in einer Hüfte lahm. 1831 Pej Kantza. Az Anya Czitzka a fel fartsaku az Apja Gálánt [Berz. 20]

2. kb. elferdült; inclinat; schief geworden, sich verdreht. 1793: (A) romlást nagyon segítette azon Bothajtásnak nem egyenes, hanem fél fartsaku Circulussa [Kv; Pk 2].

felfaresokúlag ? féloldalasan, oldalogva; şoldiş; halbseitig. 1782 mondek az a ketek legénnye hi-bás lehet mitsoda fél fartsokullag megyen az uton [Zágon Hsz; HSzJP Agneta Bede Consors Gabrielis Vajna (45) vall.].

felfed 1. kitakar; a descoperi/dezveli; auf-decken, entblößen. 1593: Nyreod David vallia: Mikor az gyermek teste latni menek, . fel fede(m) az giermeket, hogi lassam ha valami Ver Indulas lezen raita [Kv; Tjk V/1. 434]. 1598 Zep Mik-lozne Magdolna azzonj vallja mikor ele Jeott volna Borgyasne es latta volna hogj az eo tejet fel fettek, kerde ki fette fel es mondak nekj hogj Gergely Antalne [Kv; i.h. 271]. 1736: az asztalnok a csatlóssal elé állot, annak kendő lévén az nyakában, és az étkeket felfedte, az fedőtálakat az csatlós elvévén, azután ledlitenek [MetTr 324].

2. (leplet, ruhát) felemel; a ridica (valul, rochia); (auf)heben, lüften. 1629: fel fede az Csiszar galne fia az szürít az Inasnak, s kerde hogy mi lelte tars az kezedet [Mv; MvLt 290. 164a]. 1644: en felfedem az leplet rola az szegeny aszonrol... az Tomporan mint az eökleom ollian vermet latek, s be vala oltatlan meszel vettue [Mv i.h. 291. 421a].

3. ~i magdt kitakarózik; a se descoperi/dezveli; sich entblößen/aufdecken. 1630 En az Fazakas György előbi Felesege betegsegeben mentem latni es agiaban fekwuen fel fedte magát es mutatta hogi eo raita niczen (!) semy Verés hanem az madraia miat monda hogj meg kell halni [Kv RDL I. 20 Szabo Gyorgyne Borbarazonny vall.].

felfedél féloldalasan lejtő (ház)fedél; acoperiş cu un singur versant; Flug/Pultdach. XIX sz. eleje a vár alatt egy nagy pintze, a rajta találtató hordo Conservatoriummal... Ezek felett egy más edeny conservatorium kö lábakon Szin formálág fél fedélre [Déva; Ks 90. XCVII. 7].

felfedélű 1. féloldalasan fedett; cu acoperiş cu un singur versant; mit Flug/Pultdach debacht. 1810: van egy öt szakaszú Léczből cserefa rámkára építet sendejes fél fedelű ujj tyuk ketretz [Doboka; Ks 76 Conscr. 34]. 1820 k.: Ezen Telekre az Uttza felől bé menet Jobra, egy kised, kőből rakott Fenyőfa Kozoru Gerendákon épült fél Fedelű, Tölgyfa szarvazatu Zsendelyes, Fenyő deszkákkal padolt Gabona Conservatorium [Dés; RLt].

2. ~i kocsi félfedelese/félig fedett kocsi; trăsura cu coviltir pe jumătate; Kutsche mit halber Wagendecke. 1699 vagjon edgy Szekér Szén, melljben vagjon felig viselt fél fedelű kocsi ket kötő lanciaival edgjütt nro 1 [O.csesztve AF; LLt]. 1848 k. A Félfedelű Kocsinak a hátulso féderstokra egy spangnit megnádoltam, arra két Federt a többi hozá tartozandoival felraktam, a tengejekre a négy kosajmmit meg szoritottam a többi hozá tartozando srofjaival együt, a' rud szárnyát megszorítottam az also trogert meg nádoltam [Kv; Újf. „Fekete Ferentz Kovacs Maiszter” kezével]. 1855 a kitsi fél fedelű kocsiban a vásárra ment [Marosgeze AF DE 5].

felfedelt felfedeleztet (fedélként felrakat); a dispune să se pună cu acoperiş; bedachen lassen. 1606 Uitettem az Jspotali sőuenienek meghleszazasara ket zeker zalmat d 40 Egi olahhal fedettem fel, attam annak d 12 [Kv; Szám. 12a/I. 31].

felfedetés elő/feltárás; prezentare; Aufdeckung. 1846 Sérélműnknek Fel fedetése tekéntetéből Fallyamadtunk az íránt [Nyáradmagyaros MT; MRLt].

felfedez 1. (vkin ruhadarabot) felemel/lebbent; a ridica puţin în sus (o rochie); aufheben, lüpfen. 1665/1754: Ha az utzan vagy piatzon, valamely

Asszony embernek avagy Leánzónak, bátor Atytyafia légyen-is, palástyát avagy mentéjét felfedezí, büntetése egy heti bér [Kv ACart. 13. *Ti. vmelyik céhbéli legény v. inas].

2. kb. kitakar; a descoperi/dezveli; aufdecken, entblößen. 1739 sokszor, sok hejeken egjmással csókolódtan(a)k jatzottanak, vendégeskettenek, egj másra hajtván fejeket egj Szekérben egjgjütt alutának; pendelyétis Liszcai Benjamin Lakaktos Márián(a)k fel hajtotta, szemérmét felfedezte [Dés; Jk 314].

3. dtv felfed/tár; a dezvălui; aufdecken, bloßlegen. 1796 Sajnoson kéntelenítettünk Exád előtt felfedezni, Papunk állapottya íránt Eclesiánkban történt Változásunkat [Réce Sz; KemLev. 1265]. 1819; Néhai Rákosi Boldisár számtalanszor feleségének mondotta hogy te teszel engemet engemet* a' földbe, és te miadtad kellene nekem meg halmam, hanem okát soha fel nem fedezte se nekünk, sem pedig másoknak asztat nem mondotta, hanem mint házi keresztyét örökké magába tartotta [Kv; Pk 2. — *Így kétszer!]. 1828 Junius 7én a Fazakas Czéhnek gyűlése tartatván, ottan délutáni 4 orakor mint azon Czéhnek Commissariusza magam is meg jelentem az holott is mind az előtt mind akkor minémű rendetlenségeket vettem észre, orvoslás végett a Tktes Mgtusnak a következőkbe bátorokodom fel fedezni [Dés; DLt 581].

4. észlel, tapasztal; a observa; bemerken. 1792 az egy által semmiképpen végben nem vihető fáradságos munkának két Notárius által fojtatni Szokott dolgok(na)k tsak 30. forintokkal valo tsekély jutalmaztatását fel fedezvén, ezen kevés fizetéseket... szapotittatni tellyes tehetségek szerént törekedjenek [Zilah; Borb. II hiv.]. 1795 a Malom(na)k s Gátnak szer felett valo fel emelése miatt a Nagyságatok Malmok p(rae)juditiuamait, s okozott kártételeit mi képpen fedezték fel, s minémű Orvasló protestatoria p(rae)cautiokat kivántak még akkoris tetetni, azon readmonitióból meg tettzik [Ádamos KK; JHb XIX/48].

felfedezés 1. felfedés, kinyilvánítás; dezvăluire, manifestare; Aufdeckung, Offenbarung. 1804: a' Méltóságos ur hibás gondolkozásának, és igen léhas okora épített tselekedeteinek gyökeres, és nyilvános fel-fedezése [Berz. 21].

2. maga ~e maga-meztelenítés/meztelenkedés; dezgoliere; Nacktheit. 1799: az Uj parasztnak gyermekei minden rendelkezéssel, mind e máig napig merős meszittelenen azoknak szülei pedig illetlen magok fel fedezésekkel a Városon szerte széjjel minden fenytés nélkül kaborolnak [Kv; EM XLVIII, 488 gub.].

felfedeztetik a se descoperi; entdeckt werden. 1827: egy ily veszedelme a Juhoknak fedeztetett fel közlebről az ók legelőjekre nézve egy fű nemének (németül Pfriemen Grass deákul Stipa Pennata. Magyarul Hajka árva leány haj tollu fünek neveztetik) meg esmért volna által [TLt Köz. ir. 836].

felfegyverkezés fegyveres felkészülés/szerelkezés; inarmare; Aufrüstung. 1659/XVII. sz. m. f. Az hát az oka, nem mi, ezeknek az veszedelmes állapotoknak, azki keresztén szomszédink ellen való felfegyverkezésével az hatalmas török nemzetet provokálta [EOE XII, 217].

felfegyverezett felfegyverzett, fegyveres; inarmat; bewaffnet. 1800 Possessoratus O-Budaensis^a, Colonistaikkal, és fel fegyverkezett némelly Cselédjeikkel elé állattanak, holott össze zördülvén, tsak ugyan az egyben jött sok féle atyafiságtalan szobéli versengések, s vetélkedéseik után az két Inclytus Possessoratusnak^b végre az egyenes atyafiságra általunk biratattván, tőnek egy más között illetén Inviolabilis Compositiot [K; JHb LXVII/4. 15. — ^aBurjánosóbuda (később: Bodonkút K) latinított mu-i alakja. ^bTi. a diósi- és óbudainak].

felfegyverezik 1. felfegyverzi magát; a se inarma; sich bewaffnen/ausrüsten. 1598: fel fegyverkezűe(n), menth Vduaro(m)ra Benedekffy Christoph kire en megh sem Indúltatúa(n) bekesse-gesse(n) hazamba maratta(m) [UszT 13/103]. 1599: Egy Alpreti Jobbagiom ... Jw volt szent-benedekj Nemes vduarhazamtul ide Alpretra az falun Zinien által akar Jwni es minthogy ez Kan Palt valamj reghj bozzusagh viselte, az en meg newezet Jobbagiom ellen, nem tudatyk michoda gonoz indulatbul szant szandekkal fel fegyverkezet, es az falunak Zinjenek felseő vighinel meg leste, szabad vttiaban, es mikor be irkezet az en megh newezet Jobbagiomat [Alparét SzD/Szinye^a; Ks. ^aKésőbb Radákszinye SzD]. 1702 De mikor szinte végső pusztulásunkra fel fegyverkeztenek volna ottan érkezett az Méltóságos Commissio [Torockó; TLev. 4/3. 16]. 1765 (Murvai János) ki köszöriült kardal fel fegyverkezvén, tarsá(na)k lántsát keziben adván nagy káromkodással ment az Actionált fogadoban [Torda; TJk V 259]. 1816 A tekintetes Urak és Kigyelmetek Több Complex társaikkal edgjütt. nagy sokasággal össze Gyűlvén és vérengző eszközökkel fel fegyverkezvén ... a Sinfalvi^a Határan fekvő Marha Legelő helyjét mera et absoluta potencia mediante el foglalván, azt fel szántatták és Törökbuzával bévetették [Asz; Borb. II. — ^aTA].

Szk: felfegyverkezve való fegyveres. 1596 az gonoz zandekot fel fegyverkezűe valo oda Jeouetelet megh bizonytom [UszT 11/32].

2. **felfegyverkezi** magát felfegyverkezik; a se inarma; sich bewaffnen/ausrüsten. 1778: a Fő Bőro Váradi Moses Ur Aleksza nevezetű Bírāja feles emberekkal Vasvillakkal kapákkal és kövekkel fel fegyverkezvén magokat, meg támádtak elő Nsga Udvari Tiszttyeit és a szekereket [Kéménd H; JHb XXXI/51. 73].

felfegyverkeztet felfegyvereztet; a dispune să fie inarmat; ausrüsten/bewaffnen lassen. 1780: az

egész Jozságot fel fegyverkeztette [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

felfegyverkeztetett felfegyverzett; inarmat; bewaffnet. 1767: Iosika Imre vr ... a végre fel fegyverkeztetett Cseledivel Jobbágyival a Titt Exponeus Vr rata Portiojában Sorte Divisionis obvenniált, és ... azon Nms Udvarházat ... Majarjával edgyütt Occupálta [JHb XXXV/55].

felfejtés kinyilatkoztatás; declaratie, afirmatie; Offenbarung, Äußerung. 1849 Hogy ezen ki vonat a' két rend beli ki nyomozásba le sorolt Tanuk hit szerinti vallás tételekből Tisztelt Özevgy Cseh Josefñö — és Fia Tisztelt Cseh Sándor Ur által bé adott Jegyzékből, — ugy emlékek szerint szovalis előttünk tett Fel Fejtésekből irtuk ki, arról igaz Hitünk szerint bizonytságot Héjosfálván Május 7 én 1849 Babós Gáspár és Orbok Moses Ki nevezett Biztosok [Héjjasfva NK; CsZ].

felfejthet felbonthat, érvényteleníthet; a putea desface/anula; auflösen/aufheben können. 1579 mj közzwlwnk ez arwtt es ez czerelest, ez megh nevezött öröksegők állapattyaban fel feythetnókis awagy retrattalhatnókis, soha retrattaln j nem akar-iwk es megh haboritan j sem akariwk [Uzon Hsz; Kp 1].

felfejthetetlen felbonthatatlan; de nedesfácüt; unauflösbar. 1614 teonek mi eleottónk illien fel feithetetlen es allando uegezest [Kisborosnyó Hsz; BLt].

felfejthetetlenképpen felbonthatatlanul; nerevocabil, irevocabil; unauflösbar. 1578 ez dolgoknak megh allasara, ez kótesnek fel feythetetlen keppen valo megh allasara es bizonytsagara attwk az my Lewelwnket az mj hitwnk zerint irattatwan, peczietwnkel megh erősítettett [Uzon Hsz; Kp 1].

felfők kb. össze-visszaparázni; a regula; abficken/finkeln. 1631: Szilagj Janos ezt mond gja vala Szanto Peterenek, te fertelmes lilek kurua nylua(n) valo kurua vagi te, read bizonytom en azt az egeaz varassal hogi nylua(n) valo kurua vagi mert hetuen hetszer fel fektak teged Bonyhan^a az Czizmadianeual eggjütt [Mv; MvLt 290. 258a. ^aKK].

felfelé 1. magasabban fekvő hely felé; in sus; aufwärts. 1708 váár eppittetes, épületre való és Tüzi fa hordás, fű hordás szüntelen a' szegénység nyakán vagjon, meg pedig csak a' var körül való Jozságb(an) alafele Also vistig Uczakig^a, felfeleis ut plurimu(m) mind a Mglis Herczeg^b faluin fordul meg [Fog; KJ. Fogarasi János lev. — ^aA.vist, A. és F.ucsa P. ^bII. Apafi Mihály]. 1733: el mentünk Vasas Szentivanra^a. a Falusiak(na)k vala egy helyen, a porgolatou által hago ősvenyek, mellyis a Porgolat mellet felfele Csapatva jarodot, es ne(m) által keresztül a földeken [Wass. — ^aSzD]. 1770: egj Kapjoni Udvari

Cselédgye ezzel mindgyárt nagy Sebesen meg indult mindenütt az Szamos partja szélén felfelé [Dés; JHbB 361]. 1843 a' Kapus víze mellett fél-fél az úgy nevezett fél-szer utszán keresztül [Gyalu K; EHA].

Szk: ~ való magasabban tekvő. 1605: Tot-hazy Eotwes Mihály vallia Az zeoleonek Tawaly haznatis oda az Andras deak hazához zwrette vala Colosine hogy inkább olyan fél fele való helyen megh marazhassa az valonoktól, mely bor mostis oda fogh Andras deaknal lenny [Kv; Tjk VI/1. 709].

2. fennebbi irányba; in sus; nach oben. 1744 Petru le búván, hátb(a) kézdi útni Posta Mester uram, és azon vert Legény fel felé útvén, úti Posta Mester Uramn(a)k az fejét, s be tőri [Szent-andrás H; Ks 101]. 1759 Léven ekkor a' Kopiais nevezett Marusán Gavrilanak a Kezébe, a nyelvél fel felé tartván a' Vasa pedig s.v. a Czomján fe-kíve [Árpástó SzD; BK]. 1840 Béll Sámuel meg vizsgálván Teste Sebére nézve, a Nyelő Gégen az Ádám Almáján által hatva, — de az Gége portzogóját meg nem sértve, külemben az hasítás fel felé hatva a' bőr ki fordulást tette, mind azon által nem Halálos [Dés; DLt 848b].

félfele 1. félre; intr-o parte; beiseite, seitwärts. 1573 Martinus Weres hity zarent ezt vallya hogy Adam Istwan Mond az Battyanak, My dolog hogy fél fele Raktad Az en famat talam ky akarz <az> hazbol tenny [Kv; Tjk III/3. 198b]. 1595 15. Septemb(ris) Zegei Gaspar es Zöcz Gaspar Wrajmat küldek ő km(e)k Tanaczúl az Nemet fegyűeresek eleyben, hogy ha el mütathatnak, hogy fél fele hadnak Colosúarth ... Mentenek Réuig ő kmek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 185 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1819 látván a pappiros legény, hogy az asszony a' gornyyikt megbirja, kezében volt páltzájával hozzá ütött 's fél felé döjtette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

Szk: ~ áll el/félrehúzódik. 1656—1657 1656-k esztendőben .. Majusban és juniusbán ő nagyságához^a lengyel, svécziak és kozák követek igen solemnis legatiokál jöttek ..., a mely úgy látszik, hogy ő nagysága lengyel királyságra való hivatalában fogott lenni. 1657. Az új esztendőre kelve, urunk minden hadait hirtelen megindittá^b... Azok is a mely lengyelek a követségben urunkhoz járának, részszerént jövének ugyan melléje, de nagyobb része félfele állanak előtte, melyen vrunk igen búsula [ETA I, 160—1 NSz. — *II. Rákóczi Györgyhöz. ^aA szerencsétlen végű lengyelországi hadjáratra] * ~ megy ki bajára/félre való dolgára megy ki. 1632: Geörgi Deak ... fel fele ment ki en le fekuim [Mv; MvLt 290.98a].

2. ~ szólít félrehív/szólít; a chema la o parte; zur Seite rufen. 1597: Porozlo Zabo Marthon ... wallia Mikoron en az asszony fogny mentem volna Nagi Andrassal egyewt, amely azzonnial Kadas Janost zolliak, talalom az azzont az enmaga(m) hazamnal.. zolitam fél fele az azzont intek Andrasnak hogy az ablak ala allion halgassa ha mit ki wehetek beleolle [Kv; Tjk VI/1. 98].

3. ~ való dolgára megy bajára/szükségét végezni megy; a se duce să-și facă treaba; seine/jhre Notdurft zu verrichten gehen. 1633 kerdem mit keres ... elsőbe azt mo(n)da ... saluo honore sic dictu(m), hagi fél fele való dolgára ment volt az Malom alá en feddem rea hogy ott ne jario(n), mert nincz nekj ott semmi jarioia [Mv; MvLt 290. 115b].

félfelel féloldalt; pe o parte; halbseits. 1592 az lakatos le uona fél feleol az Aitorol az szarht hogy az kuczioth hoza rezellie [Kv Tjk V/1. 218b]. 1694: Vagjon itt a' Sebes Vízén, két bokor kovekre forgó, alól csapo malom ... Vagjon itt a' kő pad, melljre szólgál, egj fa grádlts, mellj is kárfás félfelel [Sebesel AF; RfR]. 1779 a szoknyáját meg nyomván a köteje el szakadott és fél felől a szoknya le is suvadott [A.csernáton Hsz. HSzJP „Uxor Ladislai Gajdo Anna Paputs” (43) jb vall.]. 1801: aszt panaszkolta Pataki Josefne hogy ugy a székhöz szoritotta Kolosi Josefne asz-(ony) hogy a segge^a fél felől meg szederjesedett [M.köblös SzD; RLt. — *Kihúzza és föléje írva: az alfele].

felfen '?'1596 engemet eő zidot rutolt, ornak, toluajnak feje keötet ebne(k) mely zitkait holt diometh fel ne(m) vette(m) volna. Eztis hosza fe(l) hogy az or eb el lopta masonnét az zalanat fél fente (!) de nem úgy lezen (fgy!) [UszT 11/13].

félfenekű fenékdongás; cu scindură de fund; mit Bodendeube (versehen). 1820 Edgy Szekrény és edgy fél fenekű 13 vekas fenyő fa Tonna [Mv; MvLev.]. 1826 Avatég fél fenekű faabrontos Hordok Szilvások 22 Darabb [Szentdemeter T. Told. 41]. 1849: Egy fenyő fából való fél fenekű tonna [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

felfér elfér; a avea loc; a încăpea; Platz haben. 1736 Egyik asszony fél nem fér az szekérre, eleget könyörög, hadd ülhessen fél ő is, fél nem veszik [MetTr 419].

félfertály 1. félfertálynyi mennyiség; o jumătate a litră; Halbviertel. 1582 16 January keolt az wonas igazito wraimra . Bors keolt ez nehany nap lb. 1/2 d. 32 safrany keolt fél fertály d. 88 [Kv; Szám. 3/V. 6].

2. ? ~ óra? kb. egy nyolcad óra; o optimă de oră; ceas; ein Achtel Stunde. 1779 talán fél fertály-órág a Dubába tartotta 's azután el eresztette [Km; KLev.].

3. ~ onként félfertály-számra; cu o jumătate de litră; halbviertelweise. 1800 A' vásárban a' Pályinkának, fertályanként, fél fertályanként való el adásának, ugy a' bornak kupánként, és vedrenként való el nem adhatásának, ki kiáltásáért fizettünk két renden [Torokó; TLev. 5].

félfertálynyi ? kb. félbogyácskányi; de o jumătate de căpiță; von halbem Femchen. 1793: üdösb Bartok András ... a szénájából kártételtis ál-

talunk kívánván legitimáltatni . . . , tanáltuk mint egy négy széná kasnyi szénabéli kárnak, a mellyis tézen mint egy fél fertálynyi szénát [Torockó; Bosla].

felfertályos felfertály úrtartalmú; cu o capacitate de jumătate de litră; Halbviertel groß (Rauminhalt). 1775 3 fel fertályos öveg x 2 [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. 1806: Cserefa Vasas Cassába be tétet(ett) Egy Réz kupa . . . dto Réz kupa fél . . . dto Fertályos Réz kupa . . . dto Fél fertályos . . . [Szu; UszLt XII. 87]. 1849: A Fogadóba Fel kupás üveg 4 Fertályos üveg 2 fél fertályos kettő Fertályos Pohár három [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

felfeszít 1. felfeszeget; feszegetve felnyit; a sparge, a deschide cu forța; (auf)sprengen. 1597 az fogoly legénys egiénessen rea valla hogy eois tars volna az orsagban, mert az feizewelis ew feizette volna fel az ladat s az penztis ew veotte volna ki beleolle [Kv; TjK VI/1. 5]. 1754: kelle-tett az Láda Zárnak nyelvit vagyis üközőit (: melyis az Ládának fedelire volt fordítva vagy szegezve:) fel feszittenem [Gernyeszeg MT; TGsz 33].

2. feszegetve fel/kiemel; a ridica cu forța; aufstemma heben. 1584 hywata oda Zabo Catot es Ez Zabo Cato oda Jeouen kere teollunk egy feizet, a feyzeuel fel feizte a küzeobnek keouiet es Alaia sot hamat hintűen A kwzeobot esmeg heliere fordita Herselnit penig haromzor altal hagata raita [Kv; TjK IV/1. 221]. 1730: az nállunk való Jnas Török, Antalkával haza jóvének, s — mondák hogy az meg nevezett jószágon az Szebeni György Mával edgyütt pénzt találtak volt .. az követ is mondák az Gyermekok hogy ők feszítették fel [Altörja Hsz; Borb. I].

felfillegtet 1800 a' midőn a' Torotzkai közönséges vásári piatzon a' magam szokott árusi mesterségemet folytattam volna réám jötte nek Mlgs B. Torotzkai János Urffi, és Mlgs B. Torotzkai Joséfa Kis Aszszany, engemet az árumtol továbbátka, valamely erős . . . legénnyek által el hirtzoltattak, igen kémeletlenül meg kénoztattanak, az Oram fel filleggették, meg pofáztattak . . . le vonattattanak, és igen kémeletlenül 26 bottal való ütést kellett el szenvednem, mely ütésekre or filegettésre pofan tsapásokra magamat érdemesnek nem esmértem [Torockó; TLev. Bírósági ir. Torockai jb-ok perai földesuraikkal. Ifj. Bott István colonus vall. — *Így, de alkalmasint tollvesség az a-zó pofaztattak h.].

fél-fizetés 1. fél-papibér; jumătate retribuție de preot; halber Priesterlohn. 1866: Az Agyagfalvi* 50 évet hivatalosan tul élt, meg világitalanodott Pap fél fizetéssel nyugalomra lépett [Gyalu K; RÁk 108. — *U].

2. fél-céhtaksa/céhbélelési díj; jumătate din taxa de intrare în breaslă; halbes Zunftbeitritts-geld. XVIII. sz. eleje: művel hogy minden Czehek-

ben ugy szakás hogy az Mesterek(ne)k fiainak vagy Leányainak fél Czé igassága vagy az mű becsületes Czéhbe (így!) is ugy legyen, hogy csak fél fizetést adjanak*, nem egészét mint az idegenek [Kv; PosztCart. — *Ti. a céhbe lépéskor].

félflanel kelmefajta; un fel de stofă; Art Stoff. 1794: 2 Sing fél flanel [Mv; DE 3].

felflukterez társalog; a conversa; sich unterhalten. 1847 a' többek közt volt egy tekerő slajfer is és Berki Károly — kik együtt németül felfluktereztek s azután a' slajfer kártyát kért [Dés; DLt 498].

felfog 1. (földet) használat, megművelés céljából) birtokba vesz; a lua în stăpînire (un pămînt) cu scopul de a-l lucra/cultiva; (zwecks Anbau) in Besitz nehmen. 1593: Azt twdom Hogi fallw Erdeybeol fogok fel azt az peres Helliett Ha ki kedig Haznatt akart rayta veny Mind Niomassaba(n) Mjnd vettes kerten kertel veotte Haznat Mynd ez Ideyglén [UszT]. 1622 Szeoleótis mondgyak hogy vagy on Eccl(esi)a számára, Vicei Peter fogta fel, meg kel tudakozni [Fellak SzD; SzJk 11]. 1641: az Ures hegyen az minemű szőlőt bir . . . pusztából fogta fel Nagy Miklos [Inó Sz; GyK X. 30/8]. 1669: egyéb aránt ha ki Uj Irottvant; vagy szőlő hegyett akar fel foghni, az maga szabadcságab(an) áll [Dés; Jk]. 1687 valamennyi fundus eze(n) a' Zavoij Uczan vagy on) . . . mind azokat az Ur rétéből ingye(n) fogtak fel [Hátszeg; VhU 123—4]. 1702: az Szár hegy oldalónis fogtanak fel és irtottanak egj darab erdőtt szőlőnek [Szentmargita SzD; EHA]. 1737 Minthogy Sigmund Josef ur(am) az Keresztesen osztott földet másnak adta, gratificalodván város közönséges földével, hogy attol aki fel fogta el vétetvén Heves Istvan Uram(na)k cedallyon [Torda; TjK I. 145]. 1767 fel fogott egy földet, és szegte fel Kölesnek [Vécke U; Told. 69]. 1777 Csikjenőfalvi Szeke-res András primipilus tanquam inspector ratione officii proclamáltatá ugyan Csikjenőfalva közül való lakosokot, akik a közönséges falu aszálásából lett helységeket felfogták, és ugyan azokat is, akik közönséges pusztás marha legeltető helyeket felfogták ezelőtt circiter 10—15 esztendőktől fogva [Jenőfva Cs; RSzF 135]. 1805 Ujj Szőlő . . . mellyet . . . az Asszony Számára fogatt fel [M. sülye AF; MúzRadák]. 1818: egy nagy teritoriumatt fogatt fel [M. fráta K; KLev.]. 1843: a' Mlgs Béldi Laszlo Ur akkori d(omi)nalis Birája Kondra Nika, a' kérdés alatt lévő porondos Helyet ki bo-rozdoltatta — 's így felfogva, egy darbig pusztán állott, az után pedig ugy kezdette néhai Béldi Laszlo Ur használni, hogy ez előtt mintegy 9 — v. 10. évekkel Deresztét épített reája, s a' Helynek egy részit, a' Jovát felszántották [Bodola Hsz; ULt 12].

A régiségben az egyes települések határain műveletlenül hagyott közös földből megművelés céljából a birtokosok, jb-ok és zs-ek annyi földet tettek, alakítottak termőföldé, kaszálóvá v. szőlővé, ill. gyümölcsösé, amennyire szükségük volt. Az ilyen föld aztán fiúról fiúra a felfogó birtokában maradhatott.

Szk : bitangjában ~ kb. törvénytelenül birtokba vesz. 1745 : a több szántó földeket és kaszálókat mind Szelistván Gligor nevű sellére bírja és colállya csak úgy bitangjában fogván fel két három Esztendőktől fogva [Ugróc K; RLt] * **ökörtılalmasnak** ~ vmely határrészt ökörlegeltetés céljára kijelöl. 1815 a Joseff Császár idejében pedig parantsalat jöven ki hogy minden Falunak Ökör Tilalmasnak legyen, s annál fogva régentén ezenn két nevet viselő Helyet Ökörtılalmasnak fogván fel az olta annak hivattatik, s annakis használtatott mind ezen Esztendeig [Körtvélyfája MT EHA].

2. használatba vesz, művelni kezd; a lua in folosință, a începe să cultive; in Gebrauch/Verwendung nehmen. 1742 : mikor fel fogtuk a' bányát, megh egyeztenek az Istalljosok és Gárgyásiak* ... 's az Istalljosok választani hagyák az Gárgyásiakat [Torockó; Bosla. — *Ti. a Gárgyás és Istályos bányabéli tulajdonosok]. 1780 Ha valaki olyan Verőtis fogna fel, melyben tsak két vagy három Vasa lenne maga részéről illendő költséget téven a' Verőre, 's azt építvén arrais futathassan [Torockó; TLév. 6b].

3. (állatot) befog/hajt; a lua de pripas; eintreiben. Sz. 1744 : Egyeden tserélvén egy Borzási Magyar Ember két ökröt ..., egyik ökör ide haza szalatt, Eltettő Uram valahol fel fogta, a' szegény ember eleget Istenkedett érette, de bizony máig sem atta viszsza [Szentegyed SzD; Wass]. 1763 : égy jó Kantzája, ... egy Lova el tévellyednek és az Menesi Falus Biro fel-fogja őket 's magánál tartya egj két nap, varván ha Ura találkozik [Udvarfva MT; Told. 44/15]. 1769 Committaltatik ..., hogy Idegen el tévellyedet Marhát a ki fel fogtöstent Vice Tiszt Atyáknkfiaihoz hajtásák [UszLt XIII. 97]. 1849 négy kihizott Serteseket hajtattak el, ... Buza Nonuj is fogott fel e' féle Serteseket, de hanyot nem tudom [Héjjasfva NK; CsZ].

4. a sarjút ~ ja kb. a sarjún a legeltetést eltiltja; a interzice pășunatul otăvii; die Grummetweide verbieten. 1710: Mikor az Sarjut egyező akarathol a határ bírák felfogták, senki lovát, tehenit barmát oda bocsátani ne merészellyen míg meg szabadíttya a határbiro [HSzj határbiro al.].

5. vmilyen célra visszatart; a reține pentru un anumit scop; für irgend einen Zweck zurückhalten. 1711: salvo honore két vono marhát még a Fársángba Sakács (!) Peter ur(am) fel fogván a Hamor számára avagy épületre akarja eőköt tartani, bizony it is szükséges volna bar csak kettő volna, mivel feles kertelőink, és egyéb dolgaink is volnanak [Impérfva Cs; BCs].

6. (erőszakosan) el/lefoglal; a ocupa (cu forța); (gewaltsam) in Besitz nehmen. 1595 : 10. May Cornis Gaspar, Waradrol valo szabad haiduit, sebeseket, parttekaioakat, 2 zekerral vitték Thor-daig miért hogy ő magokis eggyk (!) mind szekeren akartak menny; Megyen volt az feleki Erdőre 2 szeker, azt foktak fel [Kv; Szám. 6/ XVIIa. 61 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1743 : ezejgetni kezdek az emberi az Nemes Peter Selle-

reit es az Selleri az szena füét felhagják, és az Veselenyi emberei potentiosse fel fogák [Bom. XI. 9]. 1763 : azt az darab nyomast Tilalmasnak fel fogta tsak azért, hogy rajtunk huza vonát tehessen [WLt].

7. (fegyvert, ill. vmilyen ekként használt eszközök vkire) ráfog, nekiszegez; a ridica arma împotriva cuiva, a îndrepta arma spre cineva; auf jn anlegen. 1761 : Ferentz Lőrincz ... az Apjára is lattam egykor hogy egy kapát fel fogott vala, hogy főben üsse [Szászstiván KK; BK]. 1782 : feléje fordult a' Pistallyal, és réájais fel fogta a' Pistalyt s egyenesen neki tartá hogy meg löjje [F.zsuk K; SLt LXXII. 5. 9]. 1796 Nyikoláj a' kapát fel fogta, hogy a' nyelével meg tsökje [Panit Sz; TSb 2].

8. ütést kivéd; a para o lovitură; (Schlag) abwehren. 1585 Kelemen takach ezt monda: Ad megh Az zegheny embernek Az syweget mit vezed ereowel el teolle, Az legeny meg tagada, es Azonba esmeg vizza vete, a' syweget De ottan Rea futamek az Iffiw a' takachra es hozza vere, De A takach fel fogha, Es monda: Meg lad te gonoz Jffiw hogy bizony panaszt tezek Biro vramnak [Kv; Tjk IV/1 475]. 1591 Balogh Thamas valia mikor Pyrga Janos rezegen megh iwt volna, kezde Nemetwl zidni Bernald Mathiast, es Merai Thamast, Azonba kezde ez keozeorwsa Mathiashoz verni egi lozzu rjclw fejzeuel, mely wtst Matias egi feizeuel fel foga [Kv Tjk V/1. 127. *Pyrga Janos].

9. (inget, szoknyát) felemel; a ridica (cămașa, fusta); (Hemd, Rock) aufheben. 1583 : Kalmar Janos Iunior vallia, hogy az eo hazok eleot le wl Balasy, es egsszer Syweolteny kezdte, hat megh hallotta Sandor Katalin a' Syweolttest, es az Alfelen fel kezdte foghny az zokniath [Kv; Tjk IV/1. 196]. 1589 : hazanal Forben Melegb bort Ittak az teuznel Es az Azzony fel foga Zoknyaya es Inge allyat .. mi nizzewk vala hogi az Meztelen testiwl vgi Ewle az Matias deak eolybe [Alór/Dés; DLt 226. — *A várossal tőzsomszédos település]. 1639 mondom latade hogi felfogta az inghalliat hat lattade az meztelen testet az aszonnak [Mv; MvLt 291. 177a]. 1724 Radnoti Susi (15) Pekri Ur(am) szolg(á)l(ó)ja volt az el múlt esztendő(en) ita fatet(ur) ... hogy ezzel tsalogatott Pekri Ur(am) magához, Szoktselekedjem úgy, amint ő kglme mongya, Szoknyátis tsináltat nékem, az ingemetis Sokszor fel fogta, az agyhoz húzott, és hogy ne(m) engedtem megis vert [Szentkirály MT BK].

10. fel/kiemel; a ridica; ausheben. 1584 : Takach Jeremias vallia Egy giermekennek a' talpach-kaia fel fordula az vargane Annia hat be keototte, vgian azon Nap Iuta oda ez Zeoldne el Almelkodank hogy be Ieowe, fel foga a' beolcheoból az gyermekeket, es kery vala a' felesége(m) hogy ne oggya fel, De vgian le hania rolla a' keotest [Kv; Tjk IV/1. 258]. XVIII. sz. eleje (A lónak) fel fogván az egességes lábát mogyoró fával kémeletlen a Szijun alúl dörgöld ki az inbúl a rosz vért [JHb 17/10 lóartási ut.].

11. kb. fog, (el)kap; a apuca; fassen, erwischen. 1792: láttam a Papnét, Péter háza körül indulatoskodni egy botot ragada az Özvegy Péter ellen, de Péter a Bot elől, és az Annya elől tovább tovább hatrált, kiáltván a Báttjának Popa Joszivnak, hogy ne hadná az Annyát anyira indulatoskodni hanem vitetné haza, Juonu Veduvi

fel fogta az öreg Papnét s — haza vitte [F. lapugy H; XLVIII/7. 15 Holgyán Josziv (18) vall.].

12. kb. (útjában) elkap; a inhăța/inșfăca (pe drum); erhaschen/wischen. 1743 Karakai Boldisár uramot is tanálván az után monda hogj engemet fel fogának, el vivenék s megh bírálának a minútát megh is irám [Szentlélek Hsz; HSzJP Kozma László (55) ns vall.].

13. (felfelé) ered/indul; a porni în sus; sich (aufwärts) bewegen. 1653 És a molduvai tábort is megismerők, és oda fel menvén, kérdők ha ilyen s ilyen búdosó szekér-tábort láttanak é? S mondák, hogy látták tegnapi nap délután hogy a Hutin felé mennek vala ... mi sietséggel felfogánk utánok és elérők őket — hát megszállottak* [ETA I, 132—3 NSz. *Az 1621. évre von, feljegyzés]. 1745 jo hajnalban jöven az szásznyfresi határan elől talált két embert egyik ember az oldalra fel fogott [Szásznyfres SzD; Ks].

14. kb. felkarol, pártfogásba vesz; a ocroti/proteja, a lua sub protecție, aufnehmen, in Schutz nehmen. 1787 Tott István Katának, akit Néhai Császár György a felesége holta után fel fogott, és az árváira, és magára gondot viselt két hétig, dietim a xf (!) 12 [Mv; MvLev. Császár György hagy.]. — Nagy valószínűséggel ide vonható adalék: RettE 170.

Szk: pártját ~ja. 1770: Lengyelországban a dissidensek feles számmal lévén A dissidensek pártját a királyéval egjütt fogta fel a muszka [i.h. 218].

15. (vizet) megösszegyűjt; a aduna/stringe apa; (Wasser) (an)sammeln. 1597 Emrich Velch wallia ... mikoron esseő essetis tekeneokkal bochkakkal fogtak fel az vizet [Kv; TjK VI/1. 79]. 1842 a kád szélín elől egy csatorna van mely a le csepegő vizet fel fogja [Km; KmULev. 2]. 1864 A falu felső végén Albispatak .. a hegyekről le zuhano esső vizet fogja fel de külömben száraz szokott lenni [Szárhegy Cs; GyHn 53].

16. benő, felfer/vesz; a năpădi; bewuchern, überwachsen. 1732 egy láb föld .. felső szellyit a tovis bokor fel fogta [Nagyida K; Told. 11/70] | a Verőfény oldalt a bokor a töviss igen fel fogat [Szászsztyjakab SzD EHA]. 1748 Ezen Tanorokban feles jo féle Gyumölcs fák vadnak, de nagyobb részt ezen Tanoroknak az erdő erőssen fel fogta, ugy hogy sok munka kévantatik míg ki tisztíthatni [Koronka MT; EHA]. 1759: az erdő ezen földet fel fogta, és inculte hever [Lázárfva Cs; BLt 9]. 1799: a bokor azokat fel fogja innen vagyan hogy a közel lévő földek madarasak lévén tiszta vagy jo elegyes búzát éppen nem várhatni hanem tsak rosot* [Kv; Aggm. C. 114. — *Olv. rosot]. 1823: (Bgy) régolta Törökbuza használásra ki

szakasztott földet a' Füzes fel fogott [Dés; DLt].

17. kb. levághat; le tud vágni; a putea tăia; abmăhen können. 1768 a Sarju Gyarapodik, akit a kasza fel fog fel kaszáltattuk [Eszmény SzD; Told. 5a].

felfogad 1. megfogad; a făgădui/promite; geloben, versprechen. 1570 Zabo Andras hithy szent vallya, hogy ... hallotta azt hogy Zekel peter azt Montha Zabo vinchenek, Jm az zalonnakat oda adom kegnek az adossagba, Az Theoby reolis Jamborul megh elegitlek, Jm azt fely fogadom Andras vra(m) eleot ez vallo elét [Kv; TjK III/2. 16]. 1589 azon kirlek hogi fogad fel hogi sem vradnak, sem senkinek meg ne(m) mondod [Dés; DLt 226]. 1600 mi Eleottwnk Siliester ferenczy kouaczis fel fogada Busi miklosnak hogi valamy az eo Thehettség lezen nem hadgia ha nem gondgiath viselli es megh oltalmazza minden haborgatoktol minth zinten az eo magaeth [Vaja MT; Törzs]. 1604: De ő ne(m) tud aba semit hogi az otalomsagat Janosi gergely fel fogatta volna, sem hogi tolle meg kertek volna s meg ne(m) atta volna [UiszT 18/125 „Kouachj görgj kws kedey zabad zekel” vall.]. 1668 Beldi Paal Uram oda hivatvan Uzonban monda az Ur eo kme, nam Domokos Janosnak is fel fogadtall (igy!) hogy be megy en is kerlek, hogy menj be [Imecsfa Hsz; HSzJP Thomas Imecs de Imecsfalva (35) vall.]. 1715 Kőnczeiek fertelmes mocskos levelet irtak ellenem az Gubernatornak, az melljert ellenek az Gubernatoris kemenyen meg haragudot, es fel fogada hogy bizony meg hőcsültet vellek, hogy olljan emberek illjen embert többször nem mocskolnak [Ap. 2 Apor Péter lev.]. 1800 a' kik az eskütre s Egyhaz fiura támadtak illetlen szokkal illetvén, őket meg kövessék s fel fogadják, hogy többé olylat nem fognak tseledetni [M.bikal K; RAK 84].

Szk: hitre ~ esküvel megfogad. 1562: Némelyek választák* a királyné aszszonynak kívánsága szerént a Kasimir lengyel királynak másik fiát a királyságra a László herceget, kit immár Mátyás király halála után a csehek töttek vala ilyen ok és fogadás alatt, hogy a Mátyás király feleségét, a Beatrixet elvegye; kit hitre a László király felfogada, de a koronázás után ő abban semmit meg nem álla [ETA I, 10 BS. *Mátyás király halála után, 1491-ben].

2. el/felvállal; a angaja/accepta; an/übernehmen. 1561 Senki egy mesteris töb myet fel ne fogadgion ha nem chak az menyit alkotmas wdeigy ket legennyel es ket inassal iol meg Chinalhat es el wegezhet [Kv ÖArt.]. 1604 az al peresnek zolgal wilagosban az(on) bizonysg hogi az marhanak gondwiseleset telliesseggel fel ne(m) fogatta, chiak Igierte arra magat hogy Erőmet otalmazna ha oltalmazhatna [UiszT 18/126]. 1631 En sem arujokat sem vegezesekeket nem tudom sem hallotta(m), sem hogj bajat fel fogatta volna Nytrő Gaspar nem tudom [Mv; MvLt 290. 232b]. 1715 Kolosvárra menvén ... nap számra dolgozni, me-

nénk a Tizenhárom Városba edgj ember(ne)k a háza-hoz, hogj edgj darab szőlejét szakmánnjáb(an) fel fogadnuok [Homoródsztpál U; WH]. 1728 : egi Udőn ennek előtte fel fogadá ez az vén Sorbán az Tordai Csordát s én kezes lék erette [Altörja Hsz; HSzjP]. 1771 : Csiktapolcai Simon Péter az falu helyett felfogadá a strázsálást újesztendő nap-jáig, hogy minden szabad ember adjon 6 ejtel gabonát s fél szekér fát, egy jobbágy személy 4 ejtelt, fél szekér fát [Taploca Cs; RSzF 94–5]. 1810 : (1 pásztor) a' régi Contractus tartása szerént felfogadá a' közönség Burju Csordáját, ugyan a' régi bérre, hogy híven és igazán őrizi egészen a' Marha bérekedésének idejéig [F. rákos U; Falujk 58 Sebe János pap-not. kezével]. — L. még DFaz. 54; HSzj búza-maglás és mészégető al.

3. elfogad/vesz; a accepta/lua; annehmen. 1631 adanak Colomiban Keresztes és Pál feleségekkel egyeteniben egy belseő eoreokseget eőreők eő-reőkbe, fiuról fiura, maraduara maraduara mindenek ellen euincalliak Kelemen Janos vramat, ugy posteritasit, mert minden uer attiafiat meg-h kenaltak vele, de senki ezen formán fel nem fogatta [Szentgyörgy Cs; IB].

4. társul ~ társul fogad/alkalmaz; a accepta ca asociat; als Teilhaber annehmen/anstellen. 1561 : Valamely mester legent az mwyre tarsul fogadna fel es annak felet harmadat wag' neg'ed rezet adua, Az warasnak es az cehnek zokasa ellen eg' gira ezwsten maradion ket reze az Biroe az thanache harmada az ceha leg'en [Kv; ÖCART.].

felfogadhat el/felvállalhat; a putea angaja/accepta; annehmen können. 1589/XVII. sz. eleje Ha peniglen ezis teőrténnek, hogy ualamey Parago, uagi Rako Mester ez tisztesses Cehet el hadná ... semmikeppen Jnaest es Legent nem tarthatnak, hanem ugi mint az teob Cehen kwuwl valo Kantá-rok, éllienek. Az az: az mint irua vagio(n), eősz-sze ne tarsolkodhassanak se ketten se teőbben eőssze tarsolkoduán, semmi nemw miuet fel ne fogadhassanak, egibe giwluen, ne miuelhessenek [Kv; KőmCART. 22].

felfogadott el/felvállalt; angajat, acceptat; an-genommen. 1589/XVII. sz. eleje Az Ceh Mesterek penigh iol rea vigiazzanak, hogi nemw nemw boszu-sagert, se az Mesterek, se az szolga rend az mész-ben tekozlast ne tegienek, vagi egieő utonnis boszu-bol kárt ne tegienek az Gazdanak, hane(m) ha az fel fogadot miuet szep takarosan, és az eő tiszt-ségeknék, io híreknék neueknék őreghbwlesere, dicizetire, vegezzenek el minden fel fogadot epit-menieket [Kv; KőmCART. 19]. 1653/1754 k. : Ha valamely Mester közölünk a' fel-fogadott miveket fogadása szerént tisztességesen el-nem készitené, és a' miueltető emberrel meg-nem bé-kélvén tehát a' Czéh minden engedelem nélkül meg-büntesse flor. 2 [Kv; ACJk 8]. 1791 a Fel Fogadot Johakot Februariusb(an) hajtották haza hogy számban adják Széplakra [F.ká-polna KK; SLt évr. Tolán Kosztin (36) col. val.].

felfogadtat megfogadtat; a pune pe cineva să făgă-duiască; jm ein Versprechen abnehmen. 1586: Addigh az eo keze irasat kezemben nem Atta, mgh Nem fel fogattatta velem, hogi nalam az eő keze ira-sath megü nem tartom, hanem esmet kezehez Adom [Kv; TJk IV/1. 619–20]. 1634 ker uala azo(n), hogy eskugiem megü, hogy senkinek nem mon-do(in), seot ugián fel fogattata [Mv; MvLt 291 14a]. 1651/1653 fel fogattata az szaszszal, hogj teőbszeőr itt nem duggat [Bikfva Hsz; BLt].

felfogandó használatba veendő; care urmează să fie luat în folosință; was in Gebrauch/Verwen-dung zu nehmen ist. 1772 : Ha ... az Eccla ... őtet azon fel fogando* Jozságról és épületeiből ki küldené Sőt kiis hányatná, in eo Casu, tartozzék az Eccla minden épületeit néki meg fizetni [Ádamos KK; JHb XIX/13. — *Ti. szántó-földből házteleknek].

felfogás I. (használat, megművelés céljából) bir-tokba vétel; luare în stăpinire (cu scopul de a-l lucra/cultiva); (zwecks Anbau) Inbesitznahme. 1717 : ugy értettem hogy az odal fel fogásra Becski Uram(na)k is akarattya volt [M.köblös Szd; RLt]. 1752 a Jázi határon a Tő felett valo verő fenyes Oldalon ... a melly Gazos földet fel fogtak 's irtogattak gyümöls fákkal oltogattak, azon földet birták é Borzáék békességesen az olta mi olta fel fogták ? Mikor Borzáék fel fogták 's irtogatták tiltattaké törvényesen ezen földek-(ne)k fel fogásától s irtogattatásoktól hogj fel ne fogják mert ez falu földé vagy Uras föld ... [Kr; BK vk] | Azon Deutralt földnek fel fogásá-kor nem tudom hogy ellenzette volna senki [Jáz Sz; BK]. 1796 : a melly erdőket a mi regi eleink előre néző elmejekkel ... őriztek és nevelték, azo-előre nemelly magok különös hasznokat szerető s azt az közönseges jonál elébb betsülő emberek ... sok szanto föld és Rétek fel fogásaival és irtasai-val ugy el pusztítottak hogy már sok helyen az erdős helyből kopaszság és mezőség formáltatott [Torockó; TLev. 10/6]. 1830 ezen Törőkbuzás helyet L. Báro Bornemiszsza Leopold Ur eő Nagysága ... a' Commune Terrenumbol fel fogat-tatván Törőkbuzával bé vetetettet — azon fel fogásig pedig birták a Sztrigy Szatsaliak [Vh. Born. Vegyes oszt. 4/43]. 1839 : a' Rakos pataka Ökörtilalmasnak határozatott — és onnat a' fel-fogást tett birtokosok ki rekesztetnek [M.gyerő-monostor K; EHA].

2. (megművelés céljából) birtokba vett föld; pământ luat în stăpinire (cu scopul să fie lucrat/cultivat); (zwecks Anbau) in Besitz genommes Feldstück. 1817 az úgy nevezett Bakónn, az új fel fogásban, kis kútról fel menő út mellett levő Törők búza [Dés; EHA]. 1824 Vagyon ... egy fel fogása a Koristáj oldalaba [Szásznyires Szd; Ks 79. 103]. 1836 Az irt uton alol és feljül, ugy a szorosan alol a' nagy árok felbontatásával egytt egy darab ujjonon valo felfogás [Vámosgálfa KK; Ks 78. 21 Conscri. 14].

3. használatba/művelés alá vétel; luare în folosință/lucru; Ingebrauchsnahme. 1742 Végeztük communi voto hogy . ha a' Verő senki-nek nem kell, 's valakinek tehetsége lenne annak fel fogására, az megh engedtetik, hogy a Mlgs Familia^a kart ne valjon a' Dézma aránt [Torockó; TLev. 9/2. — *A Thoroczka család]. 1780 : senki az el romlott régi és pusztába álló Verők helyeinek fel fogasa szine alatt, se titkon, se nyilván, azokra futatni ne mérészellyen, kívánván azzal mind a' Mlgs Familiát, mind a Várost meg csalni [uo.; i.h. 6].

felfogat 1. (használat, megművelés céljából) birtokba vétet; a dispune să fie luat în stăpînire (cu scopul de a-l lucra/cultiva); (zwecks Anbau) in Besitz nehmen lassen. 1782 fogatott fel eő Excellenciaj egj darab Tanorokot Czigányokkal ásacellentiaja Sánccal, tövissel, és gjakran vert s ültetett füz fákkal körül vétetve [Dombó KK; JHB XIX/22. 30]. 1813 a F Berekszoj Határban ... még ez előtt 14. esztendőkkal, szép fiatalos köz osztatlan szabad erdő lévén, fogatta fel maga számára az Exp(onen)s Groffné Aszszony [F. berekszó Sz; BfR III. 12/9]. 1845 Sombori Elek Ur a Commune terrenumbol egy darab Cziheres helyet a maga rendin a maga számára Senki a falusiak közül ellene nem szólván, fel fogatott [Hidalmás K; SL].

2. befelfogat; a dispune să fie luat/confiscat; einfangen/festnehmen lassen. 1697 1659-ben circiter Sz. Mihály nap tájban buza maglaskor Cimbórn lévén három számú kanca lovaimat fogatta volt fel, hogy küldjem ki füvelni szolgámtól [Sszgy; HSzJP]. 1802 a' falus Biro paroutsolt, hogy kabalasztassak, és ez után az ottan szánto Hat embert, és a Tisztet a' három Ekét fel fogattya [Felőr SzD Torma].

felfogatik 1. (használat, megművelés céljából) birtokba vétetik; a fi luat în stăpînire (cu scopul să fie lucrat/cultivat) (zwecks Anbau/Verwendung) in Besitz genommen werden. 1717 A' Kózárvá fel valo forduloba(n) a Szamos parton vagyon egy darab szanto föld, mely nyilakból fogatott fel [Dés; DLt 504]. 1746 : egy darabotska^a most fogatatt-fel pusztából [Vadasd MT; Told. 42. — *Ti. szőlő]. 1814 : in Pojána Ráká-teulaj vagyon egy darabotska tseplesz Tilalmos Erdőjek mely nem régen fogatott fel [Benedekfva Sz; Bet. 3]. 1836 : Az ugy nevezett Bornyu-kert vén Tökékből, Tövissel, bokros, győkeres helyekből ki irtatván, Szántonak felfogatott [Vámosgál-fva KK; Ks 78. 21 Conscr. 18].

2. működéssé fogatik; a fi pus în funcționare; in Betrieb gesetzt werden. 1779 az Nagyságtok fel hagyatott és pusztulásra jutott verei^a, soha fel nem fogatnak [Torockó; Thor. 21/20. *Értsd verő].

3. (állat) befogatik/hajtatik; a fi prins/luat de pripas; eingefangen werden. 1729 Bányabükön lakó Roszuan Gábor, Fiscus sellérének egj Vértse Deres Szörű kúsded Lova, el tévejedvén 13. Maji

fogatott fel .. Csorda Pásztortol Marián Thodortól [Kv; Tjk XV/7. 40]. 1811 Azon bitang Lo a' Száro-z-vámon fel fogatott [Dés; DLt 146].

4. elfogatik; a fi prins/arestat; festgenommen werden. 1763 Tagadhatatlan mivel maga is fa-teallya az I. hogj az actionalt két ökreket ő lopta el, melyek most kezín talaltatván, vélek edgjütt fel fogatot, és fogságban tétetett [Torda; Tjk V. 176].

Ha. 1805 fel is fogatatt volt [Ózd AF Múz-Radák].

felfogatott felfogott, birtokba vett; luat în stăpînire; in Besitz genommen. 1695 Huszár Mátyástól felfogatott Erdő [Harasztos K; EHA].

felfogatatt (használat, megművelés céljából) birtokba vétet; a dispune să fie luat în stăpînire (cu scopul de a-l lucra/cultiva); (zwecks Anbau/Verwendung) in Besitz nehmen lassen. 1813 : Jól tudom hogy itt a F Berekszoj Határban a Dumbráva és Gyálu ku Zájka s Pojáná Luj Kojbis ide rugo Határ részeit, még ez előtt 14. esztendőkkal, szép fiatalos köz osztatlan szabad erdő lévén, fogattatta fel maga számára az Exp(onen)s Groffné Aszszony^a [F. berekszó Sz; BfR III. 12/9 Gávrís Ursz (38) col. vall. — *Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna]. 1830 ezen Törökbuzás helyet L. Báro Bornemiszsza Leopold Ur eő Nagysága a Commune Terrenumbol fel fogattatván Törökbuzával bé vetetettet .. — azon fel fogásig pedig birták a Sztrigy Szatsaliak^a [Vh; Born. Vegyes oszt. 4/43. — *Sztrigyszacsál (H) lakosai]. — L. még RSzF 176.

felfogatattás birtokbavétel; luare în stăpînire; Inbesitznahme. 1738 az Venhegyi szőlő(ne)k és örökössége, ... az Actrix Aszszony által első fér-jével valo fel fogatatása [Torda; Tjk I. 177].

felfogatattik 1. (használat, megművelés céljából) birtokba vétetik; a fi luat în stăpînire (cu scopul de a-l lucra/cultiva) (zwecks Anbau/Verwendung) in Besitz genommen werden. 1714 : Fele Zálag, fele pedig a Falu földiből fogattatott volt fel [JHbB Fasc. M. 47. — Tomai László megjegyzése]. 1735 (A szőlő) pusztajában volt s pusztából fogattatott fel, és az Incta is azolta miolta fel fogta sem egyszer sem másszor juridice nem impediáltatott [Torda; Tjk I. 66]. 1760 : másaktól ugy hallattam hogy ezen fundus, a' Falunk külső közönséges Appertinentiájából fogattatott fel [Dés; BK]. 1761 miolta reá emlékezem mindégig a' Falu közönséges hasznára tartatott a' p(rae)tendens rét, s más Mlgs Possessor Urak részére se fogattatott fel [Illyésfva Sz; BfR 45/9]. 1813 ezen most általam körül járt, és el eskütt fogás Erdős Fialatos köz osztatlan helyből fel fogattatott az Exp(onen)s Groffné Ur Aszszony eő Nga^a számára annak több lehet 12 esztendejénélis a régi fogásbeli jegyekis meg találtattak, és meg ujjiattattak [F. berekszó Sz; BfR III. 12/9. — *Özv. gr. Tholdalagi Lászlóné gr. Korda Anna]. 1846 : a fungens

bíró, Török Sigmond ... közönségünk elejébe terjeszté ., hogy a vonó marhák számára a közönség hol és micsoda tilalom által fogattassák fel (így!) a helyeket, melyre a közönség egyetértéséből a vonó marhák számára felfogattatott az alszegi Árnyék [Zalán Hsz; RSzF 176]. — L. még DHn 13.

Szk: *ökörtilalmasnak* ~ vmely határ rész ökörelgeltetés céljára kijelöltetik. 1823 Királyi parantsolatból rég fogatott fel a' . Marosra járó nevezett alatt lévő hely . Ökör-Tilalmasnak, a' mely hely az előtt volt szántó [Körtvélyfája MT EHA].

2. művelés alá fogatik/vétetik; a fi luat in lucru, in Anbau genommen werden. 1741 Mint hogy a' Porondokhoz ritkán szokott szerencsése lenni a' Nms Városnak, az árvizek(ne)k insolentia-jok miatt, tettett, hogy a Malátan fogatassék fel egy darab pusztá hely vetemények(ne)k. Mellynek subdivisiojára exmittáltatnak *atyámfiai ő kglmek [Dés; Jk 553b. — *Köv. a nevek fels.]. 1746 Középp lábban egy darab*... most fogottatott fel Pusztából [Vadász MT; EHA. — *Ti. szőlő]. 1796 adott ... egy darab addig merőben haszon vehetetlen odalt, de aval nem kárt hanem hasznót tsínált mert addig haszon vehetetlen lévén, már Szőlőnek fel fogattatván, magának is akkora Szőlő hegyet fogott hogy azon particulaja az egész el adott földnél többet ér [Lukafva MT; DLev. 3. XXV. 4].

3. használatba vétetik; a fi luat in folosintă; in Verwendung/Gebrauch genommen werden. 1777: Tudgya az Tanu nyilván és bizonyosan, hogj ... ezen Nagj Bunyrol Illondára menő Ország Ut ez előtt nem régen fogattatott fel, és hogj a' régi Ország Ut, melly az Körtvélljesível cölncidált alkalmatlan sáros feljárására nézve el hagjattott ? [Körtvélyes SzD; TL vk].

4. be/felfogatik; a fi prins/luat de pripas; eigenfängen werden, 1806 a' Pap Demeter Kantzája meg is került, mivel . bitangul fel fogattatott [A.várca Sz; BfR 130/1].

felfogdos fel/összefogogat; a prinde/captura unul după altul; anch und nach einfängen. 1855 A szakácsok felajdulására az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopót és agarat és ölbe ragadva hurcolja ketreczőkbe [Ujfé 266].

felfoghat 1. (használat céljából) birtokba vehet; a putea lua in stăpinire (cu scopul a-l lucra/cultiva); (zwecks Gebrauch) in Besitz nehmen können. 1748 Vagyon ezen Vápa Szőlőnek mostani tetein el menő uton felyül nagy darab helység, mellyetis ennek utánna batron succesivis quibuscumque temporibus fel foghatni Szőlőnek mivel igen ritka, és drága Szőlőnek való helység [Koronka MT EHA]. 1759 ezen Falusi szőlő hegyben, aki akart, s tehetsége volt réa, magának foghatott fell s építhetett szőlőt [M.borosbocsárd AF; DobLev. I/290. 5b].

2. foghat, keríthet; a putea găsi; nehmen/schaffen können. 1754: ő kgyelmek ... bizonyos Szükségektől kénszerítvén Laszlo András uramtól ... Leváltanak volt harom magyar forintokot, de akkor Regiusokot nem foghatván fel mind eddig el haladot, mostan annakokáért mi előttünk adá Zállagban a' Szántó földit [Makfva MT; DLev. 1. VIIIA. 8].

3. 1742 Végeztük communi voto hogy senki minden személlj valogatás nélkül harminzt vas tsinálás résznel a' verőben többet fel ne foghasson másnak kárára, midon másnak kellene a verő [Torockó; TLev. 9/2].

felfoghatás 1. kb. művelhetés, művelési lehetőség; posibilitatea de a lucra/exploata; Anbaumöglichkeiten. 1800 minthogy a fel hagyott és sok esztendő alatis bé nem romolható Torku Bányák nem művelhetesiből Tarsasagunknak a Vas köre nézt nevezetes kára vagyon, méltoztatnak és méltoztatnanak Nagyságtok Közönségesen, az ilyen forma Bányák fel foghatása iránt az Esztendő számát Kevesebbre reducalni [Torockó; TLev. 9/31].

2. felfogóképeség; facultatea de percepere, putere de înțelegere; Auffassungsvermögen, Fassungskraft. 1846 három héti tanítás után az én jelen létemben ki kérdezettek a Templomban, és az ő értelmek meg, vagy fel foghatásához képest a' meg elégedésig feleltek; ugyan akkor az Uri Szent Vatsorában is részesültek e' következők* [Bádok K; Rak 257. — *Köv. a nevek fels.].

felfogható használatba/művelésbe vehető; poate fi luat in lucru, poate fi cultivat; anbaubar. 1815: Az egész ugy nevezett Ujhegy igenis fel fogható lehet min Commune terrenum [Dés; EHA].

elfoglalt 1. kb. oda foglal/szerel; a lega/imbina, anfügen. 1695 Bémenvén a belső udvarra a nagy kapunak alsó sorkán vas karika vagyon, vas csapon forog, felyül pedig egy sing vas karikával vagyon felfoglalva, gerezdes cserefa zár lévén rajta kolcsostól [O.csesztve AF; ETF 108. 7 Gyulaffi László udvarházának lelt.].

2. elfoglalt, birtokba vesz; a lua in stăpinire; besetzen, in Besitz nehmen. 1781: Kimenék a Piacra véllé* és a Falunak két részire kiis kiáltotám s híré tévén hogy azon hely már ki légyen borzoldva fel foglalva és már senkinek sem engedtetik [Buza SzD; LLt Csáky-per 181. L. 5. — *Ti. a falu strázsájával].

felfoglalás kb. rögzítés; fixare; Befestigung, Festmachung. 1852 A Serház Istalójába a strajfák fel kötésére vásárolt 8 Istrangokért fizettem 1 Rft 4 xr . a Serháznál lévő Istáloba ... ké-szített Strajfák oszlopainak fel foglalásokra [Dés; DLt 1343].

felfoglalt elfoglalt, birtokba vett; ocupat, luat in stăpinire; besetzt. 1817 Minthogy néhai Péter János ... a falu Szabad Erdeiből egy kis pár-

técolla (!) szénafühhelyet fogott volt, jenőfalvi Kálmány József őkegyelme vicinitásába. Ezen felfoglalt helységet ennek előtte való időkből elvette vala a közönséges falu Péter Jánostól [Jenőfva Cs; RSzF 139].

felfogó I. *mn* felgyűjtő; care captează; A. affang-. 1847 A padimentumra sok must csöpeg: annak egy igazi tőpessztőben fölfogó tekenőjének kellene lenni blánákból öszszeeresztve, mint a nagy sajto tekenője [Kösl Kamény Dénes kezével].

II. fn 1. birtokba vevő; cel care ia în stăpînire; Besitznehmer/ergreifer. 1801 Lá Doszu Culmi Pojenyilör nevezetű helyen, lévő irtás földet, az én értemre 's emlékezetemre Bozintán Kosztán birta..., de ennek első és az Erdőből fel fogója Drentye Mitru volt... hanem Bozintán Kosztán irtotta és takarította ki Erdőből, és ő vitte ilyen állapotjára, hogy most minden részeiben haszon vetető [F.berakszó Sz; BfR III. 12/7].

2. (állatot) befogó személy; persoana care prinde/în de pripas (un animal); Einfänger. 1747: adhorta az fel fogót, hogy azon Lovat ne tartsa, ne hogy baja légjen miatta, hane(m) tsapja el Torda felé [Torda; TjK III. 187].

3. 1673 Egi vas peczenie ala valo fel fogo [Wass. Borsai István hagy.]. 1685 e. az élés házban Fel fog; Nro 1. Serpenyő Nro 1*. [Borberek Af; MVRK Urb. 25. — *E kettőhöz foglaló-jellel megjegyezve mindezt vas].

Alkalmasint a 'zsírfelfogó edény' jel-sel számolhatni.

felfogogat (használat céljából) fel-fel-fog, rendre birtokba vesz; a lua pe rind în stăpînire (cu scopul de a-l lucra/cultiva); (zwecks Anbau) nach und nach in Besitz nehmen. 1804 a' tsuma előtt még a' többi itten körül lévő kertelt helyek is szabad helyek voltak, hanem azután kezdették lassanként fel fogogatni [Sárd Af TSb 51].

felfogott I. (használat céljából) birtokba vett; luat în stăpînire (cu scopul de a fi lucrat/cultivat); (zwecks Verwendung) in Besitz genommen. 1724 Az Pojánt és Falu fel fogot erdőket valaki erdőlné pusztitáná szántaná három forintokig az Falu büntesse meg [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 34]. 1745: az Pelső határon az Arnyék fél nevő helyben egy darab erdőből fel fogott, tűzel, fejszével irtot örökség [Magyaró MT; EHA]. 1763 Az Ávas nevű Erdő alatt fel fogott Uj Sessiók [Boroskrakó Af; EHA]. 1773: A Pusztá és a Telkek között fekvő közönséges Terrenumból fel fogott föld [M.kecel Sz; BHA]. 1785: valakik erdőből irtásokkal szénafühhelyet akarnának felfogni, szabad lészen... hűrivel légyen azon faluhéi eskütteknek és hűtös szabad bírónak, hogy hol kíván helyet felfogni és miképpen, nehogy valakinek privátusnak kárára légyen az felfogott hely [Taploca Cs; RSzF 137]. 1814 A Tartsa-falvi Határ ha a' Sok felfogott Tanorok nem volna elégséges volna; de így bizonyosan nem talállyuk elégségesnek mint hogy a' jobb Pascuumok mind Tanorokban vadnak [Pf. — *U]. 1846: a

város köz helyéből fel fogott foglalásának mekkoróságát, és határát igazán járják, és jelellék ki [Dés; DLt]. — L. még Bhn 94.

2. használat/megművelés alá fogott/vett; luat în folosință/in lucru, cultivat; in Anbau genommen. 1652 Most az fel fogott wltetes szedelő igen szép termet, mindewt bewltettek [Szászfehes K; GyU 121]. 1699 Vagyon... egy darab mostan fel fogot dnyes kert gyalog fűsz sövény kertel be kerítve [Szentdemeter U; LLt Inv. 32]. 1722 vagyon három darabotska fel fogott szőlő [Unoka MT; GörgJk 161]. 1759: Az ökör Tilalmasból fel fogott Kender földön [Kutyfva Af; EHA]. 1787 Csiktaplocai Alton Márton a csiktaplocai felfogott Ajkertbe praetendálja csiktaplocai Salamon Mátétól, hogy amint (!) a kötél füvin egy mérés szénát megcsinált és elvitt, adja vissza [Taploca Cs; RSzF]. 1791 a Tamila mellett felfogott gyümöl(csőst) ujra tsemetékkal bé plántáltom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1814 a Kalotsai határon vagyon a Tekintetes Exponens Urak(na)k nem régen fel fogot nevendékeny Tilalmas Erdejek [Bet. 3. *Kiskalocsa SzD]. 1816 régi fel fogott s el hagyatott szőlő [Szentimre MT; BalLev.]. — L. még RSzF 177.

3. használatba vett; luat în folosință; in Gebrauch genommen. 1770 Mi ezen Helyet ahol ezen ujjonon fel fogat Bányák vadnak sem a Mgs ezen ujjononfel fogat Bányák vadnak, vicinitásokrol rescribálni nem tudgyuk a mi értunkre senki sem a Mgs Uraságok között sem pedig a Widallyi Lakosak között ezen helységet különben nem birta [Torockó; Thor. XVI/39].

4. befogott/hajtott; prins, capturat; eingefangen. 1808 A' felfogott bitang Kantza Ló fekete szörű, 14. markos, idős, bal szemén fekete farkas hájag [DLt 698 nyomt. kl]. 1813 A' fel-fogott Kantza hermelin szörű hodos homlokú [DLt 48 nyomt. kl].

Szk: bitangban ~ kóborlóban/kóborlás közben befogott. 1759 egy alkalmatossággal Fekete Körösi emberekkel találkozáván azon bitangban fel fogott lovakat nékiekis notificáltam az lovak után Dávára mentek, és ottan el veszet marhájokra réa ismervén, és Solito modo heted magokkal réajak esküvén akkori Udvarbiro Uram ki adta [Bulzest H; Ks 101]. 1804 Ennek előtte néhány Hetekkel el veszvén elsőben két pujka fíjajim, annak utánna edgyenként többek is, meg találtam azoknak kettejét Almási Daniél Uramnál meg rekesztve... tartozott volna azokat vagy úgy mint bitangban fel fogattakat Tiszt kézhez adni, vagy nekem megjelenteni [Torda; TVLt Közgy. ir.].

5. felfoglalt; confiscat/sechestrat; beschlagnahmt. 1738 Az Actor az fel fogott fejszét tégye magájévé, legitimi modo jurálván azon, hogy tulajdon magájé, és genosz ember által veszett el, nem peng a tseléggyi vesztették el [Torda; TjK I. 174]. 1843 a Bottyánék által fel fogot szekeret késérik a Szénás Szekérig [Bágyon TA; KLev.].

6. benőtt, felnőtt/vert; năpădit; bewachsen/wuchert. 1757: A Kurta fejen egy Bokortol fel

fogot regi Záb föld [Csomortán Cs; EHA]. 1783 : egy Tövistől fel fogat Láb földben irtott jo három szekér szénát termő irtavány kaszállot [Buza SzD; Llt Csáky-per 110. L. 17].

felfojt (vizet) fel/megdug, felduzzaszt; a stá-vili/zágázu; aufstauen. 1626 az az wtt az hol Lorincz Balint az vizet fel foytotta s gatott du-gott, az eőreőkke szabad utt volt Aztis tudo(m) hogy soha ott gaált nem volt, hanem hatalmassul foglalta el Lorincz Balint [Kozmás Cs; BLt 3 „Marthon Peter Kozmassy” (60) vall.].

? **fel folyó** (felfelé)folyó; care curge, curgător în sus; (aufwärts) fließend. 1772 : a Gátrol le foljo viznek a’ Gát alacsonyágából származható sebessége, a’ Silip árkan fel foljo vizet fel nem tolja [Sövényfa KK; JHb XX/27. 281].

fel folyó fuszulyka-vetés karóspaszuly-vetés; semánatúra de fasole agățatoare; Stangenbohnen-saat. 1736 Vetésék ... Tatárka vetés nr 2. Kender Vetés nr 4 Bab vetés metr. 1/2 Fel fojo fuszulyka vetés a kertben metr. 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 175].

fel fon 1. megfon/köt; a împleti; spinnen/flechten. 1593 Ahul Tamas az seouent fel fonta vala, latuk hogi egi tenierneuel bellieb esset az Andras feoldere az fonas [Kv; Tjk V/1. 368]. 1682 : Vettem egy szekér vesszőt az harangláb mellé 36^a. — Item. Azon vesszőt, hogy felfonták egy ajtómejjékkal együtt 39^b [Kv; ETr 107. 13. — ^{a-b} Értsd: dénár]. 1777 : építettett volt ... egy derék házat ... ekörül 320 karobol álló Sövény kertet félig fel fonva melynek csak támaszazás vala héjja [Hosszúaszó KK; BLt 9].

2. körülsövényel, sövényel körülfon; a înconjura cu un gard de nuiele; umflechten. 1680 : Ez kett fellyeb megirt maganossan kiuul valo inventalt ket kised halas tokon alol vagyon egy öreg halas To is, melynek körös környul az mellyeke, nagyob resztől tölgy fa karocsakara rakottya vesszővel fel fonva [A.porumbák F; Ált Inv. 33—4].

3. felfüz; a însira; aufreihen. 1736 : A kisasszonyok, sőt elévaló fő nemes leányok is az fejeken két felől, az homlokokra feleresztve sok színű festett strucz tollakat viseltenek, s igen díszesek voltak azokkal. A hajokat .. két felől lebecsátozták vékonyon, imitt amott jó féle gyöngyöt is felfonva, elegyítették, az kitől kitölt, közben [MetTr 344].

fel fonás (sövény)fonás; împletirea gardului de nuiele; Umflechten. 1586 : az mit az Malom hazra es az poórhosz valora keöltötem ... veottem asz seóvniheöz hat szekér vesszőt ketteit vettem —/48 ... Az fél fonasatol es teowisselesetol eos-veseggel fizettem —/85 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23—4]. 1606 Fonattam az Jspotal] haznal az vcza felől szaz niolezuon niolez karora ualo söuent Vezzöt hordattam az söueniek(ne)k fel fonasara 12 zekerrel, negy negy eőkreön, szekereröl

fizettem d 50 ... f 6 d [Kv; i.h. 12a/I. 31]. 1810 : A Gátra Esztendőnként kell 20 szekér vessző, — Szekerét 2, fel fonását 10 Mforintra veve, tészen 50 Mf [Doboka; Ks 76 Conscr. 93].

fel fonat 1. (sövényt meg)fonat; a dispune să se împletească un gard de nuiele; umflechten lassen. 1605 : Tetczik azert eo kgmeknek hogy amely Attiaifiaknak effele keoz seovenyek feleol volna controuersiaioik hogy a’ kik az keoz seowent nem akartak fel fonattny, az eo seowenieket az fel eppitetet seowenyhez ne ragazhassak [Kv; TanJk I/1. 517].

2. (sövény)fonásra felhasználtat; a dispune să se folosească la împletirea gardului de nuiele; zum Umflechten anwenden lassen. 1625 : Veottem Egi szekér vesszőt az plebanos Vra(m) Istalloianak ... ket ölaual fel foniatam .. ket Tottal meg Tapattatta(m) [Kv; Szám. 16/XXX. 29].

fel fonatlik megfonatik; a se împleti; geflochten werden. 1694 : Ez meg irt Udvar ház előtt által ellenéb(en) vagjon az Majorház melljre njilik egi pusztá kapu sovenjel támasz alljáig fel fonatva [Borberek AF; BfR].

fel fonatlan koszorúba (fel)nem font/kötött; ne-legat/nepus in cunună/funie; in Kranz nicht gebunden/geflochten. 1746 : Felfonatlan Veres hagyma Metr 3 [Borsa K; Told.49]. 1747 : Felfonatlan Veres hagyma Metr 3 [uo.; i.h. 24].

fel fonhat megfonhat; a putea împleti; flechten können. 1593 ahul az ket agu fa fel neot vala az seouent igen nehezen fonhattak volna fel miat-tok, ha le ne(m) vagtak volna [Kv; Tjk V/1. 368].

fel font 1. megfont; împletit; geflochten. 1605 : Forgott eo kgmet eleot az Seowenyeknek my vol-tok, panazolkodwan beosegesen arról hogy az keoz seowenyeknek fel eppiteseben Nemely zomzedok tellyessegesen megh Vonnak magokat, Annak vthanna magokat gondolúan kertelny akarya az eo puztaiat, es az fel font seowenihez ragasztia seoweniet [Kv; TanJk I/1. 517]. 1680 Vagyon eő Ngok(na)k ezen szakadekb(an) az berek felől ra-kottya vesszőkből magossan fel font jo tövises leszás támoszos kertel bekertelt egy mehes kertek [A.porumbák F; Ált Inv. 36]. 1692 vagyon egy tölgyfa talpokra, sasokra csinalt sövényből felfont kis haz [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

2. be/(fel)sövényelt; împletit; umgezäunt. 1777 : volt fel alittva ezen haz körül ... 320 igen jo csere karokkal s vesszőve félig felfont kert | kö-rülletette ... vesszővel fel ig fel font kert [Hosszú-aszó KK; BLt 9].

fel font o jumătate de funt; ein halbes Pfund. 1589 : Egy font és tik lot veres fonal f. 1. d 50. Tizen egy keotes kez fonal f. 1. fel font giapot. feyer fonal [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. 1802 : Martius 28dik napjára ki tett positioban, a’ Borévi

Utra adott fel font puska por olyan költségnek esmérte a' melyel a' Szám adok nem tartoztak volna, hanem Borév, azért a' szám adoknak kiis tétetik difficultasnak 24 Pénz [Torockó; TLev. 5].

felfontnyi de o jumătate de funt; halbpfundig. 1706: mint egy fel fontni karakaly czerna [LlT Pasc. 108].

A Lázár család Moldvában lévő birtokainak összeírásából; az összeírók kétségtelenül erdélyiek lehettek.

felfordít 1. átv is felborít; a răsturna; umwerfen. 1593 Kadas Mathiasne vallia Estwe keseo fele vala, mikor Janos deakne a' Baniaj azzontol Gheszteniet vasarla De katonakis eleghe(n) Valanok ot keorniwlle vgia(n) estwe gyertia világkoris zittak az Azzont hogy merien Gheszteniet mert fel forditanak mind zekeresteol [Kv; Tjk V/1. 430]. 1842 15ik Novemb: Török János (: Kadét:) 45 éves — Gyaluba egy urdogás szekérral menván a Szamoson keresztül, a viz hirtelen meg áradván, a szekeret fel fordította és ő ötédt magával kik a szekeren ültek, vízbe esett [Nagykapus K; Rak 10].

Szk: ~ja a házat. 1806: lármáztunk ithon eleget majd fel fordítottuk az házat [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 343].

2. felhajt/tűr; a ridica/sufleca; aufschlagen. 1593 Zedch Janos, Zeoch Georgi valliak: Minket ketten huanak oda Zeoch Palhoz hogi nizzuk mys az gyermek mint halt megh: hogi oda iutank fel fordítak az lepedeöt rolla, es latuk hogi a fara kek es zeoldes vala [Kv; Tjk V/1. 404]. 1629 Balogh Giorgine ezen közben felfordita szokni-áját urte az seggit s mondotta joietek ide egjetek igjatok ebek [Mv; MvL 290. 142]. 1753: (A tisztartót) le vonatá az hajánál fogva az földre es meg vereté két Emberivel fejit lábát meg nyomotta két felől állat az ket legen s, ugj verték a mentét fel fordították a fenekéről... az Nadrágis meg szagadazat az Pacza helyin [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1797: Csernátoni Antal Ur-is le-vetkezett, s' fell-forditván a' Paplant le-feküdt a' Grofné mellé, de meddig feküdt ott, nem tudom mert én-is osztán le-feküvén a Palotára ell-aludtam [Koronka MT Told.].

3. összezavar; a incurca; verwirren. 1782/1799: Míg Praefectus Desi Sigmoud Uram ide nem jött, addig régi ususunkba jól voltunk, de hogi ide jött azolta mindenünket fel fordította, melybe hogy az Uraságnak akarattya volna nem tudjuk [Torockó; TLev. 5/16. 368 Transm.].

felfordíthat megváltoztathat/másíthat; a putea schimba; ändern können. 1764: (Az alperes az ítéletet) ma új documentumaival melyek(ne)k éppen semmi ereje nintsen, fel nem fordíthattya, ez okon salva conscientia itilhet mais á Biro [Torda; Tjk V 197].

felfordítottat felhajtat; a pune/dispane să ridice; aufschlagen lassen. 1753: le vonák és meg verek

paczaval az mentetis fel fordítottak az farárol [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

felfordítottat felhajtat/tűret; a ordona să fie ridicat/suflecat; aufschlagen lassen. 1753 az Mentet fel fordítottattat a fararol hogy ne szakgjan [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

felfordul 1. el/feldől; a se răsturna; umstürzen. 1609: Fazakas Baldisaral rakattha(m) egy kemenchyet az scholaba(n) mert fel fordult vala [Kv; Szám. 126/IV. 125]. 1846 Dévarol Laposnyakra* haza ment egy két lovu batárdba egy lejtőn a' batár kereke nem köttetvén meg, a' lovakra nyomult, ezek meg ijedtek, és el ragadtak... a' hinto fel, és háromszori karikázással a' Marosba fordult [Kv; Pk 7. — *H].

2. el/feljön; a veni; (herauf)kommen. 1728 Edes Batyám Uram ne sajnallya kglm holnap delre Köblőkre fel fordulni es ezen instructioval procedalni [Dob.; RLt]. 1729: elő kglm(ét) pediglen soha fel nem vehetém ide, noha azt igire, hogy az Innepek edgyik napján fel fordul [Somlyó Cs; Ap. 1 Gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1739: Fel fordulva ide Petekre* s Palosra^b Geczi Urammal mint beszélgettem Exciad(na)k kívántam insinualni [Ks 99 Nagy Boldizsár lev. *U.^bPalos NK].

3. felfelé fordul; a se întoarce în sus; aufwärts gehen/sich begeben. 1694: onnét fel fordulvan az mindenik Lapos cseréje felső részere .. alol az Vápás része údósbik Vas György U(ram)na)k^a [Mezőmés K; Wass. — *Értsd: juta].

4. kb. elővételődik; a fi reluat; sich gefunden/vorgekommen werden. 1681: Retye Matthe Ura(m), az Sz: ministeriu(m) ellen sok izbéli motskos maga viselese; cselekedese előttünk titokban ne(m) léven teőbbi között az aszónyi állat kisirtgetese paraznasagra, (: töb szamnelkül valo p(ro)cessusys fel fordulva(n) :) toab impunē semmi keppe(n) el nem szenvedhettyük [SzJk 152]. 1747: (Egy ember) midőn... az tömlőczben edgj nap s edgj étszaka detinealtatott volna, irtoztato karomkodast Teremtettézt vitt végben . tettszett az Judiciu(m)na)k, hogy három szombaton meg pénteketesék, huszon öt öt kemény ictussal Ha pedig .őbszőr efféle tselekedete comperialtatik, ezen tselekedeteis fel fordul, s érdeme szer(int) bűntettetik [Torda; Tjk III. 167]. 1757 adgya elé^a, mert Isten ő Kegyelmet úgy Segéllye ha elé nem adgya, az több tselekedetei is fel fordulnak, s bizonyosan fel akasztják [Mocs K; Mk IX Vall. 186. — *Ti. az ellopott pénzt]. L. még DFaz. 17.

5. meg/összezavarodik; a se incurca; sich verwirren. 1766 Semmi nevezetes dolgot nem tudok írni, mivel nem is esett valami nevezetes dolog, hanem látjuk, hogy mindenféle törvényünk, addig observált jó rendtartásunk felfordult* [RettE 196. — *Köv. a terjedelmes részletezés]. 1780 mind ezekből Méltotatit Natságtak bősiten által látni, mely helytelen és Isten s természet törvénye ellen való dolog lenne, ha el rekesztetnénk

igaz kérésünktől, most mi vagyunk illetően állá: patban, maszszor másokis lehetnek köztünk, és éppen fel fordulna a' természet törvénye, ha midőn a' madárnak tollat 's szárnyakat adott a' természet, melyekkel repülvén magának eledelt kereshessen azonban repülését meg gátolván élhel halásra jutatná [Torockó; TLev. 9/17].

6. 1584: Takach Ieremias vallia így gyermekeknek a' talpachkaia fel fordula az vargane Annia hat be keoteotte | Accedal eheöz Az Takach Ieremias vallasa minemeokeppen az gyermekeknek laba talpa fel fordulwa(n) es ky tekeredwe(n) ez Azony huiatla(n) oda me(n)t, es eordeoghy hatalmawal illien veszet Niaualiát vgy hozot chak harmadnapra heliere hogy semmit a' gyermekek tizta epp testnel Ne(m) esmertek Bew Baios voltayert twz legien raita [Kv Tjk IV/1 258–9].

felfordulás kb. felbolydulás; turbulenz, agitatie; Verwirrung, Aufruhr. 1613 Erdelnek fel fordúlassanak ket az vagy egynehany emberek voltanak okai, mellet ha eggiesek voltunk volna nem onnitra (1)* czondorlottak volna, teörtentek azért ezek fel fuakodot telhetetlen megh elegendhetetlen gyomrokból hamis tanaczok keouetsegek mia^b [SzO VI. 40 *A szász iratszerkesztő tollvétsége an-nira h. ^bA szászoknak Báthori Gábor erőszakoskodása miatti paauszaj].

felfordult visszajára fordult; intors (pe dos); verkehr. 1736: Ne kaczagjad erdélyi magyar midőn hallod, a franczia asszonyok uralkodnak az férfiakon .. Azért én is az mostani felfordult világhoz alkalmaztatom írásomat, és az asszonyok köntösön kezdem el ezen cikkelyt [MetTr 341]. 1736 u. mikor az akkoti időbeli dolgok eszemben jutnak, s ellenben látom a mostani mindenkép felfordult állapotot, mingyárt megszorodom sokszor a könnyeim is hullnak a szememből | Ó mostani felfordult világ! egy nyomorult fő emberecske nemhogy más ember jobbgyasszonyát, de magát is jó nemes embert vagy annak gyermekeit szégyenlené atyafiának mondani [MetTrCs 449, 481].

? **felforgács** 1798/1821 Egy fél forgács pártá óv [Kv; Pk 5].

felforgat 1. megmásk; a modifica/schimba; (ab)ändern. 1711 az Aszonyhoz peng nekem Sem(m)l közöm ... ezen törvénykezéssel mind fel akarja forgatni biro Moses Uram eleitől fogva valamik az Guberniumbul jöttek parancsolatok bizonyos hogy nagy bestelenségire szolgálnak az Aszon(n)akis, ugy gyermekeinekis [Ks 96 Kornis István feleségéhez].

2. átv meg/összezar; a incurca; verwirren. 1715: Az Várbeli Commenda(n)sok kivált Píner (?) Commendans miatt sok senyvedésben volt az ő Her(czege)se Provisoratussa, és azis a dolgokat valamint akarta, sokszor tövel hegygyel forgatta fel, s akadályoztatta, valamint akarta [Fog.; UtI]. 1751: Én itt Balástelkén lako Vándor

nevezetű Familiát . ismerem s tudom fe-löllek mondani, ... hogy Ns Küköllő Vármegjében, sőt talám az egész Országban is ezenél istentele-nebb, igasságtalanobb, verekedőbb, vérengzőbb, erőszakosabb, káromkodobb emberek nincsenek, minden közönseges igasságot fel forgatnak, akár kivél ok nélkült czivodnak, verekednek [Balász-telke KK; IB. Michael Rempner (60) jb vall.].

3. (iratanyagot) felhány, átforgat; a răscoli, aufwühlen, durchsuchen. 1702 mivel hogi az Eleinktől hallottuk, hogy ez mű szegény váro-sunkis szabad hellj lett volna, arról pedig az kolos-vári^a káptalamiban levél volna Parancsolatot vévén ki vittük bé az kolosvári káptalanoknak ő kegyelmek pedig a Leveleket tisztek szerént fel forgatván, és azok között a mű Privilegialis Leve-lünkis feltalálván műnekünk ki írták s ke-zünkben adták [Torockó; TLev. 4/3. 1b. — *He-lyesen kolozsmonostori].

4. ~ja magdi kb. vmit maga magáról elbeszél/mond, élé/felhoz; a povesti/relata ceva despre el însuși; von sich selbst erzählen/vorsagen. 1724: Tudom l(hogy) Pekri Uramnál egyszersmind egy Menyetskének két gyermeke lett, és az után is meg viselősödött az Udvarába, Tudom, h(ogy) egy Nemet Leányon is erőszakott tett, ki is Lud-végi uramhoz Szókött és ott fel forgatta magát, mint bánt véle Pekri Ferentz [M.királyfa KK; BK. Kis Sámuelné (38) jb vall.].

felforgathat 1. összezarvarhat; a putea incurca veruirren können. 1795 az egész dolgat egészen fel forgathattya es homaljba hozza [Aranyosrá-kos TA; Borb.].

2. felbonthat; a putea desface; auflösen kön-nen. 1779 A praetendens pedig körösebb ké-zel nyuljan ha mit akar a dologhoz mert mert^a ily könnyű Szerrel erős Divisionalis Contractusur-kat fel nem forgathatja [Msz; Sár. *Így kétszer.]

felforgató átv felfordító; rásturnátor; umstürz-lerisch. 1764 hallám hátszegvidéki borbátvizi Bálya József nevű becsületes ifjútól, hogy amaz nagy hírvé-név, minden dolgokat fenékekkel felfer-gató Bukkow generalis meg holt Szebenben [RetIE 166].

felforgattatik összezarvartatik, fel/megbolygat-tatik; a se incurca; verworren/durcheinander-gebracht werden. 1780 a' törvények a' jó rend tartás fel forgattatnak, és nekünk Birakul semm-tehetségünk nem lesz a' törvények még tartatá-sára [Torockó; TLev. 9/16].

felforgó fennforgó, szóban forgó, in chestine, vorliegend. 1778 az Revolutio^a elő .. paci-fice birta az Asszony . az kérdésen fel foga-jozagot [Vadverem AI^a JHb XXIX/21. — *A kuruc szabadságharc].

felforg szóba kerül; a fi vorba de; die Rede kommt auf 1776 Valami ujjabb Reversalis dolga, melyet akkor estve adott volt ... Grofi

Lázár János Urffi ő Nga a Mlgs Praepost ur előtt, vagy Tisztelendő Szeredai Domokos ő Atyasága előtt, nem forgotté fél? [Nsz; GyL, vk].

felforralhat felfőzhet; a putea fierbe; aufkochen/brühen können. 1735: (az sennának száratkált el kell hánni, tsak az leveletskéi jók:) ruhába kötven és reggel vagy két phindsia szilva, vagy apro malosa levivel, akar kávéval vagy herbathevel, fel forralhatni, egy tojás sültig gyengén pesegven az tűznel, kifatsarhatni a ruhát, az levit hőregebbe fel a Kis Aszszony [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton kezével].

felforraszt felhegeszt; a suda; (an)schweißen. 1808 A' Csőjét el vágni, új erányzot, és a' vesző tartot fel forrasztani xr 51 [Kv TKhf pműv.].

felforrt feltűzelt/gerjedt; inflácárat; angefeuert/aufgehetzt. Szk: *méreggel ~ méregre gerjedt*; infuriat, miniat; in Zorn geraten. 1765 mindenek (!) maga oltalmára tselekedte, már ezenn méreggel fel forrott, mindenre kész, s halálokra igyekező embertől magokat oltalmazván [Torda; Tjk V. 259].

felfosztozódik kb. pendelyt/szoknyát derekára, övedzőjére felfog/tűz; a prinde fusta in briu; den Roch schürzen/in den Gürtel einfassen. 1629 (Az asszonyinak) nem uolt Zabad az Varosra be ieőni annak utannais tudom hogj be orozkodott az Varosban de oly rezegen ieőt ki hogj el deőt az kapun kívül rutul fel foztozodva^a en az kapuból tizedes leuen Vizele edtoztettem hogj el nem menth [Kv; Tjk VII/3. 62. — *E szó beorozkodik al. sajtóhibával!]. 1640 Balogh Istvánné — ők^a ittak az cigányokkal, s felfosztozódttak s egyik aranyosnak mondotta az övét s a másik gyönösnek^b [Mv MvLt 291. 233a—51a átirásban! *Ti. az asszonyok. *Ti. az asszonyok a szeméremtestüket]. 1723 edgy néhányszor hol az Maros-(na)k ki úttese hol az Buni patak(na)k arádasa ugy el töltette az egesz Folti mezőt, hogy az szőlök alatt valo utig csolnakokon jártunk, és midon a víz szállott fel fasztazodva, szégett hordozván utánnunk ugy kellett aratnunk és egyben gyűjtelnünk is az már le aratatt gabonát [Folt H; BK ad nro 144].

A jel-re nézve 1. Tsz *felfosztozódni* meg a MTsz *fosztozódik* és ezt köv. címszavait.

felföldi felsőmagyarországi, felvidéki; din Ungaria de sus; von/aus Oberungarn. 1817: Vagyon egy Felföldi egyenes kés Communióhoz tartozó [Marossztkirály MT; UnVjk 339].

Szk: ~ bor. 1579: Az Napon hoztanak vala eg felföldy bort feyrwarol, az Haydo Ianos fyzetem... d. 41 [Kv; Szám. 1/XVIII. 36]. 1594 Ratio Vinorum. Restal az warban 20 hordoban es altalogba (: ennek hete fel földi borok:) [Somlyó Sz; UC 78/7. 7]. 1595: vittek felföldj Borokat Wránk ő f:(nek). Húnyadj szánossok füzete-sünkert vettek [Kv; Szám. 6/XVIIa. 34—5 ifj.

Heltai Gáspár sp kezével] * ~ *darabos gelét* felvidéki szemcsés máz. 1799 Attam Török mártan uramnak fél mása Fel Földi darabos gelétt tizen három magyar Forintokért hitelbe 3 [Zilah; ZFaz. *darabos gelét* al.].

Szn. 1575 felföldy miclos [Dés; DLt 185]. 1589: Felföldy Georgyot vitte Zabo Georgy 2 Loual Hunyadra [Kv; Szám. 4/VI. 129]. 1597 Zeoch Janos vitte 2 Loan postan vrünk zolgaiait felföldi Tamast Katonaban [Kv; i.h. 7/XII. 61]. 1732 Johannes Borbely al(ia)s Felföldi [Dés; Jk].

felfőz főzéshez felhasznál; a folosi la gütit; zum Kochen verwenden/brauchen. 1595 Az az fel boryút penig harmad napig ő kmekek fel főztük és süttük [Kv; Szám. 6/XVIIa. 14 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1670: adtam. negy font Ris kasat, az Ketejet fél főztek fúrjes Kasanak it letünkör [Uti]. 1756 eo Exja itt Létébe szüret Lévén naponként mustos pecsenjére es egjeb főzélékre főztek fól az szakácsok mustat... l veder 2 ejtel [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

felfúj 1. a sufla; blasen. 1631 monda Czonkane, hogj menien el s fuja fel egi nad sippal az Borsos Tamas seggibe (igy!) [Mv MvLt 290. 233a].

Szk: ~ja a hitet '?' 1570 Katalin Kerekes Mathiasne, azt vallya, hogy eo Ment volt Nagy Janosne hazához egy varro azzonhoz, oth hallotta hogi azt Mongya volt Nagy Janosne, Az en Eochem fely fwa az lytet, ha haggywk vala az Anyam is Megh eskesik vala [Kv; Tjk III/2. 142b].

Az 'el/felmondja, fújja az eskü szövegét' jel-sel számolhatni.

? 2. 1869 Az oskolából sokan kérelmeztek, de még eddig csak kettőt a kik fel is vannak öltözve^a és engem visáltak meg a többit ezután fogjak felfújni (igy!) . Pálffi Károly mp leendő baka [Kv; Pf. — *Ti. önkéntes újoncnak].

felfut 1. a alerga in sus; hinauflaufen. 1570 Veres Benedek vallya, hogy egy Nap esthwe Latta hogy Zygarto Gërgh lowon Jeott volt Megh az Mezeoreol, es hogy haza jw myhelen lewat Megh keoty hazanal, Azonnal ky Jndwl es fely fwth volt Az vchan [Kv; Tjk III/2. 73]. 1598 En fel futek az legeniekhez eokis ala futanak latam azúta(n) hogi eleget tusakodanak egimassal [Kv; Tjk V/1. 149—50]. 1626 Hallek dobogast az hidon azonközben fel futanak az en kertem mellet [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. 1804 a Felle:geis tölle valo feltiben azon Cseréses hegyre kezdet fel futni [K; KLev.].

2. vkihez sietve felmegy; a se duce in grabă la cineva; sich eilend hinaufbegeben. 1629: mikor Aniammal az Nyörö Gaspar hazaba(n) laktunk fel futot hozzank gyakra(n) ez az Simonfine s utanna fel iöt az Nenie [Mv; MvLt 290. 189b]. 1638: En Fel Futek Varga Miklosekhoz es megh mondam nekik az dolgot [Mv; i.h. 291. 151b].

3. (növény) felkúszik; a se cățara; sich emporranken. 1794: egy néhány Szőlő venike azon...

Dio fára fel futattok (!) volt [Szászkerked K; L/Lt Csáky-per 227. l. 28].

felfuvalkodás dolyfösség, elbizakodottság; ingimfare, infumurare; Aufgeblasenheit, Überheblichkeit. 1567 Egy mesternek se legeny^a zabad eccersmynt ket aprodnal tobbet tartani... Ha penig effele mas valamely az o vrat maga fel fuvalkodasabol wakmerosegeből wde elot el hadna es egy holnapig haza nem menne hozzaia. Annak utanna fel ne veg'ek ha nem ha wionnan zerzodik [Kv; ÖCArt. — Oliv.: legyen]. 1584: ez mostany wy Basa. az eo allapattya es rendy felet (!) illien felfuvalkodással embertelenséggel hordoza magát Erdelyhez es az feiedelemhez [Báthory, Erd-Lev. 229]. 1618 Kamuthi uram mindenben látá, hogy elvétette útát az nagy akarat es felfuvalkodás miatt [BTN 89].

felfuvalkodik dolyfösen elbizakodik, dolyfösködik; a se ingimfa; sich aufblasen/überheben. 1642: Bekel Janos fel fuvalkodvan az egesz Czehot illetlen dologgal, es illetlen szokkal illetven, Esztendeig es harom napig ne mészaroilhason, hanem ha io mód alatt az B. Czehnak kedvet keresne [Kv; MészCLEv.]. 1662: Egyéb had mellette nincsen annál az töröknél s talán ezer kurtány havasalföldi, de az török igen felfuvalkodva vagyon az rendkívül való kis győzedelemmel [Szűv.; TML II, 239 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

felfuvalkodott dolyfös, szertelenül elbizakodott; ingimfat; hochmütig, überheblich. 1613 Erdelnek fel fordulásának ket az vagy egynehany emberek voltanak okai, mellet az eggiesek voltunk^a volna nem onnitra (!) "czondorlottak volna, teörtentek azért ezek fel fuvalkodot telhetetlen megh elegendhetetlen gyomrokból hamis tanaczok keönetsegek mia [SzO VI, 40. — "A szászoknak Báthori Gábor erőszakokodása miatti panasza. "A feltehetőleg szász iratszerkesztő, ill. íródeák tollvétsége annyira h.]. 1653 1633 esztendőben Rákóczi György fejedelem Zolyomi Dávidot arestaltatja és a törvény halálra ítéle... egyébaránt is igen kevély, felfuvalkodott, istentelen, magamegesmeretlen esztelenséggel való ember vala [ETA I, 145 NSz]. 1759: Így cselekszik a mindenható szent Uristen a felfuvalkodtakkal, akik az ő erejekben bíznak. Mert ez^a is olyan ember vala, hogy magához képest másokat számba sem vett, minden embert contemnált [RettE 95. — "A halatlanul pazarló gr. Bánffy Dienes]. 1794: ő egy olyan fel fuvalkodott ember hogy mindennel kész egyben kapni akár mi kitsíd dologért, Minketis meg tsuolt, egy szoval garáznás perditus [Déva; Ks 79. XXVII. 10]. — L. még RettE 133.

felfuvalkodottképpen dolyfösen, szerfelett elbizakodottan; ingimfat, infumurat, increzut; überheblich, hochmütig. 1600: Zekel Janos... monda nagy fel fuvalkodot keppen tars hoz ennekemis egy halat... kyre monda ez io hal embernek valo es iambornak [Kv; TJK VI/1. 444].

felfüdző füzös; cu şnur; Schnur. 1802: visel sötét kék Kaputot, sárga nadrágot, fel-füdző Stiblit, kerek Kalapot [DLt nyomt. kl]. 1815: König Boldisár... a' ki eredetére nézve Báváriai visel fel füző paputsot [DLt ua.].

felfüggeszt 1. függő helyzetbe felerősít/akaszt; a agáta/atirna; (auf)hängen. 1595: Az Feredő hazra az mit költettem... Wrich Mester czinalt igen szep fleissen (így l) az 4. Tablanak szerszamat az ő maga vassabol, és fel függesztette, és belől szegező vassakat... f l d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 249 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: 28 Die Marty, hogy az nagy harangh wteioet fel vontak, es az harangba fel fwggezettek, fizettwnk az segiteoknak d 12 [Kv; i.h. 9/IX. 30]. 1692: Papiros Csinalo Haz ezen hazban vagyon Papiros szarasto sparga, 34 rendben fel függesztve [Gör-génysztimre MT; JHb Inv.]. 1736: volt egy más bolt de az olyan sötét vala..., hogy tölben, ha csak négy gyertya nem égett felvonó gyertyatartokban az boltnak majd közepin fel függesztve... sem az mester könyvből tanítani, sem az gyermekek tanolni nem láttanak [MetTr 430-1]. 1840 k.: Egy Silt a' mely is az helbergen fel függesztve szokott állani [Kv; ACArt. 29]. — L. még ETA I, 120.

2. feltűz; a fixa/prinde de...; aufstecken. 1653 az apámnak... volt a szablya-tarsolyában egy igen szép tafota lovas-zászlója... és a kopját elvevé töllem, és reája felfüggeszté a zászlót hamar, és szöllita egy városi embert, és a zászlót kezébe adá, és a város népének lovasit alája állatá hamar [ETA I, 63 NSz]. 1736: Mikor az egész ceremóniának^a vége volt... az ezüst czimert az templom belső oldalára felszegeztek, úgy hasonlóképpen az aranyas zászlót az templomban nyel-nél fogva felfüggesztették, az ott lobogott [MetTr 410. — "Ti. a temetési szertartásnak].

3. kifüggeszt/tűz; a expune la vedere; aushängen/stecken. 1653: Mert a czélmestereket keresték fel minden czélnak, és úgy vizsgálák meg a város népét és úgy tudák meg, hogy hány ember maradt meg minden czélnak. Ezt registrumba írván, osztán a szerént dolgoztak és czirkáltak is, annak seriessét felírták, és táblára ragasztván, a kapuba felfüggesztették [ETA I, 75-6 NSz]. 1736 Voltanak az megholtak dicséretiről való kinyomatott versek is chartákon felfüggesztve [MetTr 407-8].

4. felakaszt/köt (akasztással kivégez); a spinzura; henken, (er)hängen. 1715: ennek az Juon-(na)k az Apját Lukát Régenben felfüggesztették [Erdőszakál MT; WH. Gregorius Balás (80) j b vall.].

5. kb. felilleszt; a pune deasupra/la, an/aufsetzen. 1665/1754: az ujj Társ legény... tsinál-tasson egy ötven pénz erő ezüstből állo Siltet vagy Czimert, melyre a' Papjától vett jelt metzesse fel nevelé együtt, melyet az Vilcumnak fedelére emlekezetre fel-függesznek [Kv; ACArt. 22-3].

6. a suspenda; jm des Amtes (zeitweilig) entheben. 1796: Tegnapi Napon T. Esperest Uram,

mind a Papot, mind a Mestert Cselekedetekre nézve szolgálattok folytatásától felfüggesztette, és már ma a' Templom bé zárottatva, sem papunk sem Mesterünk nincsen [Récse Sz; KCs K. 1265].

7. vmitől függővé tesz; a face dependent; von etw. abhängig machen. 1805 kérdésbe jött közöttünk hogy a' három vagy p(ed)ig a' Négy Ágas vas futatás álllyane meg? és jollehet mind a' két rendbeli futatásnak feles pártfogoi találtattak, megis mindazonal(ta)l pluralitate Votorum meg edjeztünk vala abba, hogy a' három agas vas futatás allyon meg közöttünk, Ngd Gra(ti)ajától fűgesztvén fel főképpen azt, hogy a' mostani terhes idő 's szer felett való nagj kölcséghöz képest mellyket meltoztatik Ngd minekünk applaci-dálni [Torockó; TLev. 9/38].

8. elhalaszt; a amina; auf/verschieben. 1700: ugy hallom hogy Kgld el hitette volt magaval hogj én az köveket k(ne)k meg nem adom ..., immár fel függeszttem el küldését ... Szállítsák oda az hová kgld kívánnya [Ks 96 Gr. Mikes Gyerőfi Borbárához].

felfüggesztés suspendare(a exercitárii functiunii); Enthebung. 1827 Hivatalától fel függesztett Stationalis Commissarius Csernátóni Sámuel ... kérelem Levele által előbbeni hivatalába lejendő vissza tétetetését kérte ... Mely kérelem Levélre ... a következő válasz adtam, hogy az Ő Felsége által kegyelmesen ki bótstott Királyi Biztosoknak adott utasítás világos értelme azt foglalja magában, hogy az olyan közönséges Tiszt kitsapongásai, aki a köz administrazio folyásában alkalmatlan akadályul szolgál abban a Hivatalától lejendő fel függesztéssel is megzaboláztassák [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez].

felfüggesztet kifüggesztet; a dispune să fie expus la vedere; anshängen lassen. 1588 Vegheztek elseoben a' karo feleol hogy Mind a' három kapura, két vagy három teorweny karot chinaltasson biro vra(m), ot fel fwggheztesse, megh kialtassa egy Nehany vasarnapian, hogy minden vgy hozzon karót hogy kiszeb a' theorweny karonal ne legien, Mert ha kwleomben hozza valaky, hat eó kgme biro vra(m) vgya(n) az kapu eleot megh egettesse [Kv; TanJk I/1. 74]. 1809: ezen Honap^a lőén költ Udvari Decretum által ide küldetett General Pardon oly parantsolattal adatik ide zárva által Kegyelmeteknek, hogy aztot a közönséges helyre fel függesztetvén ki hirdettetni, és a meg tett ki hirdetésről magokat a Királyi Gubernium előtt legitimálni elne mulassák [UszLt ComGub. 1737 gub. — *Október].

felfüggesztethetik elhalasztathatik/napoltathatik; a se putea amina; verschoben/vertagt werden können. 1844: az elébbiekbén érdekelt ítélet tellyesedésbe vétele fel nem fűgesztethetik [UszLt XI. 86/1. 27].

felfüggesztetik 1. felaggattatik/akasztatik; a fi agátat; aufgehängt werden 1593: Mierthogi

constal Mondro Peternek nielve vallasabol az éo Jstentelen gonoz chelekedeti, ki hatra vetuen mind az Jstennek s mind az embereknek teorueniet, zanzandekkel vrara tamadot, es teob later tarsaual megh eolte, seot ennek eleotteis effele gilkossagokban tapaztaltatot .. lo farkon megh hordoztassek, fogoual megh fogdostassek es az bwntetesnek heliere ki vitessek, ott keze laba el vagdaltassek, vegezetre teob tagait (!) negi rezre vagassek es fel fwggeztessek karoba [Kv TJk V/1. 449].

2. elhalasztatik; a se amina; verschoben werden. 1766 Idárais^a el bótstattatik rendes hivatalja szerint a Szengyeli levita ha aszt valami szomorú Casus nem akadályoztatja Sz. György napig, ki nek vgyan oda való menetele addig posita Conditione fel függesztetik [GörgJk 203. — *Nagyida (K)].

3. a fi suspendat din serviciu; (des Amtes zeitweilig) enthoben werden. 1809 Dersi Procurator procuratori Hivatalától fel függesztetik [Szu; UszLt ComGub. 1655]. 1813 k. (Barátosi József) áskálodott utánna mind addig mig a' Czeh mesterségbe fel-függesztetett volt, de vádaskodásai nem igazak(na)k tanálatván vissza tétetett [Dés; DLt 56-hoz].

felfüggesztett suspendat, interzis (să-și mai exercite funcțiunea); (des Amtes) enthoben. 1827 Hivatalától fel függesztett Stationalis Commissarius Csernátóni Sámuel előbbeni hivatalába lejendő vissza tétetetését kérte [Szászrégen; TLt Praes. ir. 65/1827-hez — A teljesebb szöve 1. felfüggesztés al.].

felfüggesztő 1. függő; atirnat, care atirná; hängend. 1589: Ket Wst fel fwgghezteo [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68].

Szk: ~ *részgyertyatartó*. 1637/1639 Egj Böregh fel fűgezteo rez gjortjartarto, kett rend cseokkal, meljnek az teteien egj kett feiü sás (!), sok apro rez madarakkal, az hozza ualo vas lanczocsjka is Jelen uagjon. aestim(áltuk) f. 20 [Kv; RDL I. 111] * ~ *részüst*. 1636: Egi fel fwggeszteo rész wst ros az fogantoia ér f. 1 d. 75 [Kv; i.h. 109] * ~ *üst*. 1627 Egy két vedres Onos rez wst tt f. 4 ... Egy Jo Onos fel fwggeszteo wst tt. f. 5 [Kv; i.h. 132]. 1662: Fodor Gergelinek kilencz forint adossaghra deputaltunk ket fel fűggeszteo vsteót edgik Oregh, masik kiszeb [Kv; i.h. 147] * ~ *üstöcske*. 1625: egy fel fűggeszteo üstöocze masfel wedres [Kv; i.h. 126]. 1627: Egy Kis fel fűgeszteo wsteocze hitua(n) szabasu aestim: f. — d. 50 [Kv; i.h. 133]. 1639 Egy fel uedres felfűgezteo üstocake f. — d. 50 [Kv; i.h. 116].

2. felfüggesztés céljára való; pentru a atirna/agáta ceva; Hänge-. Szk: *üst ~ uashorog*. 1637/1639: 1. Konjhara valo vst fel fűgezteo vas horog f — d 75 [Kv; i.h. 111].

felfüggesztődik vmilyen jog élvezésétől eltítődik; a fi interzis să mai exercite un drept oarecare; vom Brauch irgendeines Rechts verboten

werden. 1854 : Dalhaü Jósef ... hibáit elnem ösmérve meg támadolag kezdett fel lépni. Mint-hogy Dalhaü Jósef a' Czéhunkat meg kívanta tsalni és rontani függesztődjön fel a' további legény kaptatástól és a Czéhbai járástól [Kv; ACLev. Hat. Prot. 34].

felfüggő I. mn felakasztható; care se poate atârna/agăta; aufhängbar. Szk : ~ út. 1588 Egy kisdéd fel fwggeo wst [Kv; KvLt Vegyes I/2. 19].

II. fn fülbevaló; cercel; Ohrgehänge. 1713 Egy Pantlikára való függő rubintos Smaragdós Egy fülre való Arany fel függő ez is Zöld smaragdós [Wass. Id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

felfülfel. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ hall/hallogat fülhegygel hall/hallogat; a auzi zvonind; munkelnd hören. 1744 : En éppencsak a Tavaszal kezdém fél fülfel hallogatni egytől is s másolís hogy jobb lenne minékünk ha Vármegyei modra adozhatnánk [Nagyajta Hsz; INyR 37 Kiss György Pál (30) pp vall.]. 1834 Ujság semi nevezetes. Azt az egyet fél fülfel hallám* [Kv; Pk 7. — *Köv. a hír előadása].

felfülfü I. egyfűlű (edény); cu o singură toartă; einhenkelig. 1679 fél fűlű fenyő Sajtar nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 109]. 1688 : vagon Sütő ház Ehez vagon Egy öreg fel fűlű cseber [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 5]. 1745 Éczetes csobolyó nro 2 Fél fűlű tseber nro 1. Csobolyó forma vizes kártos 2 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1782 Egy Portzelán sótzos fél fűlű Csésze két Tányérjaival [Sáromberke MT; TSb 26].

2. ~ vas ' ? ' 1780 : Verőkben mivelő Kovácsoknak, a' kik fejsze nélkül dolgoznak fizetések ... a' Stompok tsinalásáért tizenkét pénz egygyért, egy fél fűlű, egy lapos, és két sing Vasért külön külön értvén öt, öt pénz [Torockó; TLev. 8a].

felfüstöl I. (húst) füstöléssel tartósít; a afuma (carne); räuchern. 1732 az husatt felfüstöltem mind meg vagon szamb(an) tudom adny mind egy fikarczaig [Noszolyi SzD; Ap. 4 Hathazi Kristóf Apor Péternéhez].

2. méhet kifüstöl; a afuma (albinea); ausräuchern. 1844 : el orozván Baránétol egy Kass Méhet a Nagyobbak a Méhet fel füstelték s együtt el költöttük [Bágyon TA; KLev.].

felfüstöltet (húst) füstöléssel tartósíttat; a da sã se afumeze; räuchern lassen. 1811 A napokban egy akora hartsát fogtak itten, hogy egy mazzánál többet nyomott, féltünk hogy meg nem él, és azonnal fel is füsteltette a feleségem [Branyicska H; JHb Jósika János lev.].

felfűtés (ki)fűtés; încălzire; Heizung. 1699 vettem két Szeker fát Sz. Laszlai* Embertül, a

kemenczenek fel fűtésére [Kv; KvRLt I. C. 8. 19. — *Tordasztlásláról (TA) való].

felfűz (gyöngyöt) fonalba fűz; a înșira (mărgale); aufreihen. 1657 Vagion huszon negj szem fwzetlen Bőregh kalaris, aprobb Eőtt szem. Fell fwzve kett szall czernaba(n) keőzep szerw hatuan egy szem; azok közt huszonhatt arany szem [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. 1773 Tizenkilent arany gyöngyős boglárból álló nyak szorító melynek ketteje nints fel fűzve, de meg vagon [RLt Salánki Ráchel lelt.]. 1800 : adott áltol ... lo Egy Nagybatska jo féle gyöngyöt egy jo hoszu rendes 2o Kisebetske jo féle gyöngyöt felfuzve 3. kis darabot [O.fenes K; JHb LXVI. 46]. — L. még RettE 72.

felfűző I. felfűdző

felfűzőtt inşirat; aufgereiht. 1805 Egy drotra fel fűzőtt egy néhány Pejér Gyöngy [Szamosfva K; BLt 9].

felgalázol összepocskol, összeviszza gázol; a călca cruciş şi curmeziş; kreuz und quer treten/waten. 1847 : a' mellette legelő sertések többször bé rohannak, a rétet felgalázolják [K; KLev.].

felgarra kb. nagy hangon; cu voce mare; aufschneidend, anmaßend redend. 1769 : a tegnap Pergőné Aszszonyomnál ivutt Andonia Szimion édes Attyával s minden ok nélkül nagy felgarra fuvalkodással fel kiáltának, mind Szimion mind édes Attya, mondvan .. ő venné leg elsőben fejét Toldalagi Ferencznek, feleségének gyermekestől edgyüt [Nagyercse MT; Told. 3a].

felgárdáz felkáváz, táj felgárgyáz (a kút szája köré párkányos fakorlátot emel); a ghizdui/ingrădi; mit Brunnenkranz einfassen. 1694 az rez Kad mellet va(gyo)n egj Kősziklaból ki vagot Kut, mely(ne)k az felső resze faragot kövekéből fel va(gyo)n rakva azon kövek ismet faragot fakkal fel va(gyo)n környül gardazva, egy viz vono Kerek va(gyo)n felette lancz es kötes nélkül Va(gyo)n egy vastag fakkal felgerendázott mely kút, mely negy szegre körös környül Deszkával be va(gyo)n padolva, es azon fellyul is faragot Tölgy faval az Kutnak szaja, kerekdeden fel van gardozva [Kóvár vid.; JHb Inv.].

felgárdoz I. felgárdáz

felgárgyázott felkávázott; ghizduit, ingrădit; mit Brunnenkranz eingefast. 1746 egy felgárgyázott kőből ki rakott kerek Kut [Borsa K; Told. 49].

felgárgyázta felkávázta; a dispune să fie ghizduit; mit Brunnenkranz einfassen lassen. 1694 : vagon a' Konjha-ház. Ennek mellette vagon az Kúth, .. melij a' feneketől fogva, a föld színéig, fából fel rakott régi munka; de a' föld színe-

től fogva, Bpatakine Assz(onyo)m, ujjolag gárdáztatta fel, tsak fával [Kisened Al' BfN néh. ifj. Bálpataki János urb.].

félgazda fele paphér-fizető (egyháztag); enori-as care plătește numai jumătate din retribuția preotului; hakben Priesterlohn zahlendes Gemeindeglied. 1700 k. A' Somlyai Lakosok kik(ne)k buzajok terem adnak két két véka rostált buzát a fél gazdák kik nem szanto vetők hane(m) csak magánosok, egj vékat, Ha buzajok nem terem dr. 60 hatvan pénzt, fél gazda /. 30 [Somlyó Sz; SzVJk 67].

félgázol összevevissa gázol; a călca în lung și în lat; kreuz und quer waten/treten. 1745 egy katona kardot ránt azonba(n) az egész vásár Szer-te Szélyel szalad úgy hogy az mi el adni valo ele-delt vitték volt mint Sokadalomb(an) az aszonyok mind fel gázolyák edenyeket őszve tapodnak [Uzdisztpéter K; Ks 5. X. 6 Molduván Gligor (28) zs vall.].

felgerendázott gerendával béelt; căptușit cu birne; mit Balken verkleidet. 1694 Va(gyo)n egy vastag fakkal felgerendázott mély kút [Kővár vid.; JHb Inv. — A teljesebb szöve. l. *felgárdás* al.]

felgerjed (indulat, érzés) fellobban; a se minia/aprinde; (Erregung, Gefühl) aufbrausen/entflammen. 1620 k. (Szent Lőrinc napján) senky ne kazallyo(n), hogj az Isteny Myltosagh az Innep Zegessere my ellennwnk haragra fel ne gerjed-sye(n) [Cszs; Ks 90].

felgerjedés (indulat, érzés) fellobbbanás; rábü-nire; (Erregung, Gefühl) Entflammen, Aufbrausen. 1577: Az Colostromba valo Balwanyozas felől zoltak eo kegmek . Miért hogy penig naprol napra hovatowab az balwanyozas mind erot vezen, kybol Ieowendeo romlast es vezedelmet Remel-nek lenny, es az iste(n)nek haragjanak fel gerje-deset, Annak okaert eo kegmt Byro vramat tanachyawal keryk hogy venne elejt eo kegmek, és ha zwkseg vgian eomagais Byro vram zemelye zere(n)t talallya meg a' feyedelmet, es ha lehet e' dolgot tawoztassa el eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 156b. — Ez esetben alkalmasint az akkor Kv-on túlnyomó többségében református, ill. unitá-rinus városi lakosságnak az elenyésző kisebbségben élő katolikuság elleni vélekedéséről van szó.]

felgerjedt át is fellobbant; aprins; entflammt. 1590: Byro vram az vensegebeol valogatoth zeme-lyeketh gywchie be kiknek az tanukath megh Ielenche hogy eo kegyelmek ennek vtannais ebben e' fell gerjeth tewz oltasaba eleb mehessenek io moddal [Kv; TanJk I/1. 131]. 1593 eo kegme" rendellen bizonios rendet, modot, hogi keozeon-seges helien, keonieorges helien keonieorgeswnkel engezelliwk Jstenwnuknek fel geriedet haragiat [Kv; i.h. 220. — "A püspök]. 1634: En Kun

János latom az szent Istennek ellenünk fel ger-jedett méltó haragját az pestisnek közöttünk valo rettenetes grassálását, melyet az Szent Isten az mi bűneinkert rán(k) bocsátott [OL. Teleki It Földváry oszt., végr.]. 1659: Gondolám azt is, talám a Nagyságod ellen felgerjedett harag csen-desedik az portán azzal, ha napfényre jó [EOE XII, 207 Barcsay Ábrahám II. Rákóczi György-höz].

felgerjeszt felbuzdít; a indemna; ereifern/mu-tigen. 1736 az nagy jó Isten, az ki megengedi ugyan hogy az szent Peter hajója habozzon, de soha meg nem engedi hogy elmerüljön, felger-jeszte némely szent hitekhöz buzgó erdélyi lelkeket, úgy hogy ma Isten jövotából annyi fundatiot tet-tek, hogy ... bővön vannak fundálva az clericu-sok (így!) [MetTr 423—4].

félgírás félgírárt érő; care costă o jumătate de ghiră (unitate monetară); eine halbe Gira (Münz-einheit) wert. 1642 az szallagh" Egi Fel giras pohar es egi szep gyuru [Kv; RDL I. 128. "Értsd: zálog]. 1722 k. volt egy kisded ezüst poharis mint egy fel giras melyből Huszar Peter többet teven hozza csinaltatott egy giras ezüst tangyert aranyast [Abafája MT; GörgJk 164].

felgomolyodik összebonyolódik/zavarodik; a se incurca; sich verwirren. 1617: Ennek az három falunak törüeniek fel gomolioduan ugi mintt Madaras(na)k Balintfaluanak, Szent Laszlonak az 3 falu kertyek dolga felől. Ezert kellétett ezúe giülni az három falunak, hogi az kertnek megh büntetessett a 3rom falu törüeniet ki uittek uolt az három faluból Arra nezuen hogi az három falu kerti felöl ualo törüeniek s uegezések megh gomoliodot, azért az három falunak ugi kel-lete eozue giülni | Mikor az három falu törüenie fel haborodot gomoliodott volt tehatt akor ugi uegesztünk uolt hogi az három falunak eott es-küttje igazicza az kert lato birokal [Msz; Törzs].

felgondol 1. elgondol/képzeli; a-și închipui; sich vorstellen. 1712: sok helyekből az szegénység elis-ment, azért nemis tudom felgondolni miképpen ve-gyem meg", mert ottan, ottan, csak mégyen az szegénység [Nagyalmás K; Ks 95 Gr. Csáki Ist-ván lev. — "A kivetett porciót].

2. kigondol/talál; a născoci/inventa; ausklü-geln/denken. 1763 Rosnyai Josef ellenem mi machinalodik, valamit fel tud gondolni, minde-nekkel vádol [Mv; Told. 33/29]. 1844: Szakmári Ferentz ... Cseresnyés Dánielnét . . sok motsko-lodo szok között, az Istent, Szűz Máriát, a' mit csak fel tudott gondolni mocskos szokkal szidal-mazta [A.sófa U; DLt 1441].

felgondolhat kigondolhat/találhat; a putea nă-scoci/inventa; ausdenken/erraten können. 1765 (Az executorok) a kegyetlenségben semmit el nem mulattak, a mit fel gondolhattak, s annyira ül-

dőztek bennünket hogy már azt gondoljuk vala, hogy tsak el kell pusztulnunk erről a Hellységről [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 303].

felgondolható elgondolható/képzelt; imagi-nabil; erdenkbar, vorstellbar. 1710 akar hol meg jrt kezesek Horuath Györgi Urhoz feleségihez, és Gyermekihez is hozzájuk szabadoson nyulhas-sanak ... sőt akar holott akarmi féle Országokon akar mifele fel gondolható utakat, modokot ... hozzá nyulásáb(an) az p(rae)jnsertelt kezesek el követhessenek [Csíkszereda; Borb. I.].

félgömb emisferă (obiect în formă de jumătate de sferă); Halbkugel. 1838–1845: Papik félgömbre kiesztorgált erős fagócs, mit rézsutosan álló kőről vastag kurta botokkal ütnek ki a ben levő játszó, s a kün bizonyos távolra állók az alatt ezt béhajtani ügyekeznek [MNyTK 107 papik al.].

félgörbéd felkunkorodó; care se încovoiaie în sus; sich in die Höhe krümmend. 1848: Boldizsár Mihály félgörbéd orru, idomos száju, beszél ma-gyarul és cigányul [Kv; DLt nyomt. kl].

félgránát posztófajta; un fel de postav; Art Stoff. 1620: Posztorul. Egy Vegh egez Granattul f 4./ Egy Vegh fel granattul f 3/. Egy Vegh Egesz Skarlattul f 5./ Egy Vegh fel Skarlattul f 2/50 .. Egy Vegh egez Saiatul f 2./ Egy Vegh fel Saiatul f 1./ [KvLt II/69 VectTr 5].

felguvad l. felkuvad

félgyakor-szita ritkás szövétű szita; sită cu țesături mai rare; Sieb mit dünnem Gewebe. 1738 A Szíták iránt meg alkuttam. Az két Gyakor szítának az árra d.68 Az két fel gyakor szítának d 36 [Papolc Hsz; Ap. 2 Jeszenszki Pál Apor Pé-ternéhez]. 1782 Fél gyakor szítának az Ára [K; KLev.]. 1787 Egy fátyol szita Detto fél gyakor szita ... Detto ritka [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 4].

félgyapot pe jumătate bumbac; halbe Baum-wolle. 1694: Egy Ing fel gyapot valora den. 60. Egy ferfi gyapot Ingh valora den 60 [Kilyén Hsz; BLt 4].

félgyász a gyászolás második szakasza; semi-doliu; Halbtrauer. 1735 Valami fel gyászhoz valo plántlikák (!) [Sv; Hr].

félgyászós félgyászban viselt, félgyászhoz való; pentru semidoliu/doliu mic; zur Halbtrauer (ge-hörend). 1770 Fél gyászós karkötő Pántlika [Andrásfva U; EMLt]. 1788 Egy pár ezüstös fekete szívérványos karkötő, hozzá hasonló pánt-lika, és gyöngyre valo pántlika ... Egy pár feketés szívérványos félgyászós konytra (!) és gyöngy kötőre valo pántlika, és ehez hasonló fűző [Mv; TSb 47].

felgyavul felgyógyul; a se vindeca; heilen, ge-nesen. 1751 Soika Danilla mostani beteges agyá-ból fel gyavulván Bulzestre maga örökségire viszá-mégyen [Tomest H; Ks 72. I 79].

felgyepesedik elgyepesedik; a se transforma în pajiste; rasig/rasenbewachsen werden. 1826: ezen birtokomatt ki akarnám jártatni, minthogy már az borozdalsok bé töltek és a' kut folyamatjais helyen helyen fel Gyepesedet [Dés; DLt 1151].

felgyertyáz gyertyaöntéshez felhasznál; a folosi la turnarea luminărilor; zum Kerzengießen/ziehen anwenden. 1701 Karkó Sándor is 9 ejtel faggyat gyertyázott fel lejtmány uram számára bíróságá-ban [Szentdomokos Cs; SzO VII, 70].

felgyógyít meggyógyít; a vindeca; heilen. 1574: Zeoch Balas Igen beteg volt, Ieot volt oda hazahoz Zabo Peter ... Meg Mongia neky hagi Beteg Nem mehet hozzá, Mond Zabo peter No tudom Mybe betegwlt meg mert az eo féldebol ky asta az hatar keowet es az en feoldemre vitte kyt harom Ember fely Nem birt volna ... Isten fely Ne go-gicha hane(m) Negen vigek ky agiabol, az chigan agebet [Kv; Tjk III/3. 375].

felgyógyul felépül, meggyógyul; a se întrema/vindeca; gesund/heil werden, genesen. 1572: Ez elymwlt Ideoben volt Az eo hazanal Seres Myhal Betegeskedett, mykor fely gyogywlt volna ... kerj volt eo teole hagi megh adna az fl 2 [Kv; Tjk III/3. 41]. 1573: Kalmar Janos vallasa igaz hyty zerentt ... Az ky hywatastys Varadda yol Twdom hagi halalara hywak ky Twlem az azzon Tanacyot kerdwen En Intettem hagi el mennyen, mertt ha el nem megyen es fel gyogywl orekke rea nehezel erette [Kv; i.h. 174b]. 1756: egy hetet otthon töltött s ismét vissza ment Munker Marton Uramhoz ... azután fel gyógyulván ismét ide vissza jott Hazul [Kv; Told. 16/42]. 1842 a' Lelkem Anyám naponként rosszabbul van ... én nem reméllem hogy többé fel gyógyuljan [Kv; Pk. Pákei Krisztina férjéhez].

felgyógyulás felépülés, meggyógyulás; întrema-re; Genesung, Gesundung. 1770: Első betegségéből valo fel gyógyulásával Olosz Ferencz ur-nak, midőn Személyesen udvaraltam volna, maga mondotta; hogy akkori betegsége előtt feles le tett pénze lett volna [Déva; BK sub nro 2017 Adamus Pogány (51) ns vall.]. 1814 a' Czéhban én betegségem mián jelen nem lehettem, de fel gyógyulásom után ... meg jelenvén a' Czéhban akkor azon Határozása a' Czéhban nem tanálta-tott. Ki tette kezét réá, nem tudom [Dés; DLt 56. 7–8].

felgyógyulgat feléledezik, javulgat, épülget; a se întrema/vindeca încetul cu încetul; nach und nach gesund werden. 1796 ezen Erdő a mult Esztendőkb(en) meg perselődött volt, a melyből most gyógyulgat fel [Szentegyed SzD; Wass].

felgyűjt 1. a incendia, a da foc; in Brand stecken. 1565 Azt^a mikor megértették volna Csehben, a csehek a várat felgyűták és mind megegeték — úgy menének ki belőle [ETA I, 23 BS. — ^aTi. az Erdőd vára megvételekor esett török kegyetlenkedést]. 1592: Nagi Benedekne Soffia vallia bár Irgalmas ne legien nekem az Jsten, ha ez esse lelek maiorat fel nem giuítom [Kv; Tjk V/1. 183]. 1606: Benkő Istua(n) aszt mo(n)-ta hogj ne(m) mint egj hazba(n) lakna(m) uelek Jakab fel gyűtanan (!) az hazat [UszT 20/107]. 1636 gyuczy fel égésd megh mit búszül miaja, de az Azzóny semmit nem szólá raja [Mv; MvLt 291. 63a]. 1648 kovat, taplot probaltatot, hogj fel wgiekezet hazat giujtanji [HSzj kova és tapló al.]. 1679: varasunkban egyűtt is masut is hirten valo hazak gyuladasi törtéven mint olyan Casusban vigyaztatvan s circaltatvan migh latta hogy Néhai Nemes Imre Janos özvegyének hazat akartak fel gyujtani [Dés; Jk]. 1759: halottam aztis hogy ezen előttűnk lévő bévetett föld ... azért adatott volna Buttyán Simon Ur(na)k hogy a Bersző patakján lévő malmát felgyujtván elégette [F.fentős Szt; TL. Buttyán Petre (66) ns vall.]. 1797: Az Isten botsassa meg és te is meg' botsásd mert én gyujtattam fel a te házadat Popa Jakob Román sogoram tanításából, és ingerléséből [Sebeshely AF; JHb Grozár Busa 40) jb vall.]. 1807 egy tsono szöszötis fel gyujtottam a boltba játékból, de nem igen pirongattak meg érette [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 263]. 1843: bányia miért Matoztatta meg kárait mert fél attol, hogy Kis Siga fel gyujtja meg szabadulása után [Bágyon TA; KLev.].

2. ~ *vkít* a-i pune cuiva foc la casă, a-i aprinde casa cuiva; anstecken/zünden. 1775 azt is ... casa alias Papuk Györgyötől bizonyosan halottam, hogy Mert Györgyöt a házába fel gyujtja, és meg öli [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

felgyűjtás aprindere, incendiare; Anstecken, Entzündung. 1763: az Inasok egjmással vetelkedvén, Boros Miska az A. Inassa, Böszörményi eöklme Inassára harintotta az Haz fel gyujtasát, melyet maga Josi sem tagadott [Torda; Tjk V. 157]. 1814: a' tűz kemény hidegbe a' szoba bé melegítésére jo sőt szükséges, igen de ezt lehet fordítani valaki Házának fel gyujtására is [Dés; DLT 56].

felgyűjtat a ordona să fie aprins; in Brand stecken lassen. 1788 az akkori Josikannus Sz. Jakabi Tiszt ... azan le kaszált és fel gyűjtet egy néhány villa hegyesseket mind fel gyujtatta és el egettetté [Szentjakab TA; JHb XI/27].

felgyűjtás incendiare, aprindere; Anzünden/stecken. 1763: Josi maga fatealta volna az Háznak tölle, vagy általa lett fel gjujtatását [Torda; Tjk V. 157].

felgyűjtatik a fi incendiat; angesteckt/in Brand gesteckt werden. 1761: Tudgya é a' Tanu hogy

azon Malma eö kglmének ... fel gyujtatot és el egettetett ? [M.köblös SzD; RLt].

felgyűjtattat a face să fie aprins/incendiat; in Brand stecken lassen. 1764: a Doszul Máre nevű Erdőben .. az Falu közönséges szükségire kaszált kész jo szénáját fel gyujtatatták [BSz; JHbK LIV/14].

felgyűjthat a putea aprinde/incendia; in Brand stecken können. 1845: Husvét harmad napján estve a Madarasi Adámné háza szeglete meg gyujtásáról mit tudsz és ki gyűjthatta fel? [Dés; DLT 502. 2–3].

felgyűl 1. fel/meggyullad; a se aprinde, a lua foc; in Brand geraten. 1582 Keomywes Peter vallia, ... Zuchaki Janos ki Swte eleb az eo Neki megh teolteot Zakalost, es hat meg Nitotta az Almariumot akiben a' por Allot .. De mingiarast fel Lobbana a por, es ha eo ket kezewel fel Nitotta volna (így!) Az Almariumot, tehát fel Nem giult volna a por [Kv; Tjk IV/1. 51]. 1614: Az kj keues marha holta után marat vala valami vörös fonalis volt az marhak között és hazamnal a Boltban fel gyűluan, tob marhakkal egyűt nagyűb resze megeget, es csak Jsten oltalmazta hazamatis [Kv; RDL I. 8]. 1653 (A) törökök azt is mondák Jósikának, micsoda tűz volt volna a kit Tömösvárhoz láttak az ég alatt; mert hát a császár poros szekerei gyultak volt fel a táboron [ETA I, 48 NSz].

2. kigyullad; a lua foc, a se aprinde; sich entzünden, in Brand geraten. 1653 valamint a gertyával é vagy mint? de felgyűlt a szép klastrom és úgy égett vala el [i.h. 71]. 1661 s eo akart az eszterhaba is leoni, hogj fel gjullion az Neste haza [HSzj eszterha al.].

felgyullad 1. meggyullad, lángra lobbán; a se aprinde, a lua foc; in Brand geraten. 1573 Gywlay Leorinch .. latta hogy fwst tamadot az Darochy Maioraba, Azomba felis gywladot az chwr es ely eget [Kv; Tjk III/3. 190]. 1629 az Hazamis csak nem fel gjuladott ugj leoue Veres Martonhoz [Kv; Tjk VII/3. 64]. 1701 az házában lövődöztek, csak kicsid, hogy a háza is fel nem gjuladott miatta [Rákos Cs; SzO VII, 76].

2. fellobban; a se aprinde, auflodern/flammen. 1636: eligh tálalát fel tartani az gertyiat, es mingyarast fel gjuladát [Mv MvLt 291. 62b].

felgyűjt 1. összegyűjt/szed, a aduna; (zusammen)sammeln. 1790: A Madár Fejeket a Rendelés szerint a Biro fel gyűjtven küldöm az Urnak [HSzj madárfej-gyűjtés al.]. 1804 az egy országos sokadalmakon kívül több napokon senki idegenek summason semmi victulekot fel szedni, fel gyűjteni meg nem engedtetik, ngymint szalonnát, Turot, Tojást, Vajat, Vadat, Halat, szárnyas Majorságot, valamint szintén Vadak s, ki vágok s nyuzok állatoknak bőreitis [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

2. szénát (össze)gyűjt; a stringe finul; Heu zusammentragen/machen. 1587 Az Beztercey Gyeorgh towan alol valo zena Retetth kazaltak megh Eozsessegei tyzen Nyolchyan Ennek az fel gywtessere fizettem kilencz embernek d. 90. Az Harmad Veolgybe kazaltattam 22. Vitornat 20. Rwdat, Attam Vitornayatul d. 33. f. 7. d. 26 Az hwz Rwdtol attam d. 15. . Ezt Gywyteottek fel az beressek es Jobbagyok [Kv; Szám. 3/XXXIV. 9]. 1590 Kazalo reth vagio(n) kith minde(n) eztendeon eo magok megh kazalnak, fel gywtnek ott kertbe rakják [Kajántó K; GyU 17]. 1631 lata(m) hogj fel gyűjtöttek az szenat megh mondam nekiek hogj azt az kenestet negi Bagliaba(n) rakiak [Mv; MvLt 290. 530]. 1633 Egy Rétet be kertelnek meg kaszál(na)k. Fel gyűjtik, be hordgyak [Leesmér Sz; SzVJk 53]. 1701 A Teli accorda szerint a várhoz Tartozó három szelistét hogj meg kaszályák a Mintyánok, és fel gyűjcsék ő Kglme serio parancsollya meg [H; UtI]. 1716 (A rétet) az napokban megh kaszáltattom, mikor cseledim fel akarták volna gyűjteni, az Nghod azon jobbagyi meg nem engedték, hanem erőszakosan Törventelenül fel gyűjtették, mer el vitteki, ne(m) tudom [Désfva KK; Ks 95 D. Belényesi Mihály lev.]. 1732 Circiter 8, vagy 9, Szekerekkel ki menénk az Szénát fel gyűjtők, Szekérre fel rakók Deszmérben* bé vívók [Pata K; JHbK LVI/19. — *A Patával tözsomszédos Dezmér]. 1770: Bezdédi Magdás Blága minek utánna a Szénát fel gyűjtette, azt az ide valo Nyekitáék magok számára be hozták ide a magok Házokház [Salamon SzD; JHbK LIV/12. 11]. 1793 az Utrizált Széna fűről Vonka Vaszilly a' Szénát fel gyűjtette 's takarította [Mezőmadaras MT Berz. 14. XVI/40]. 1801 Széna fű, melyet az Ekklesia kaszál, a' Pap felgyűjti, az Ekklesia bé viszi [Szék SzD; SzConscr. külön mell.].

3. összehív/gyűjt; a intruni/aduna; versammeln. 1599: Az uta(n) ugy kezdé az falún zelle zagüldanj, Jobbagyt ugy gyűté fel, Az vtan zolgstol jobbagyostol fegyueres kezzel úgy Jeoue az Nagy Janos hazara [ÚszT 13/106 Catherina cons.nob. Imre (?) Veres de Ders vall.]. 1605 Az Jeoue Hetföre Biro Wram ő kket fel gyűtze [Kv; TanJk I/1. 500]. 1688 midőn procedalni akartam volna, azon legitima Executiot sokszor említett Kamuti Sasanna Aszsz(ony), nagy sokasagot fejveres kézzel fel gyujtvén, obviolta volt [Kv; JHbK XLIII/36]. 1765 Imre György a történt dolognak estvéjén a több Iffiakat fel gyűjtötte volna vas villákkal és bótokkal, meg fenyegetvén az előtt való estve a meg holt Murvai Jánost [Torda; TJk V 252]. 1792 hallattam, hogj a Nagy Biro egy nehány Nemeseckett, és városiakatt fel gyűtett, s azok hajtották bé* [Déva; Ks 73. VII. 98. — *Ti. az ökröket]. 1812: a Falut pedig fel gyűjtették a' Birák [K; KLev.].

felgyűjtés szénagyűjtés; stringerea finului; Heu-machen, Heuen. 1587 Az Beztercey Gyeorgh towan alol valo zena Retetth kazaltak megh Eoz-

sessegei tyzen Nyolchyan Ennek az fel gywtessere fizettem kilencz embernek ... d. 90 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 9]. 1595 Az plebanos fiwet eleo weolgiben hogj meg kazaltattam 10 vitornat, Ez felül meg irt 17 vitorna zenanak fel gywtessere keolttettem 20 emberre, tezen f 2 d 40 [Kv; i.h. 6/XIII. 12]. 1683 k.: wagyon ket Reth ezek(ne)k alkalmatos időb(en) valo le kaszallással. Fel gyűjtésevel be hordásával az Waros beliek tartoznak [Kraszna Sz; SzVJk 39].

felgyűjtet 1. szénát összegyűjtet; a face ca finul să fie strins; Heu machen lassen. 1722 k. Az also Szenafüben edgy Ret vagon, melyet az Ekklesia le kaszál, a Parochus az özvegy Aszszonyokkal s Leanyzokkal fel gyűjteti, az Ekklesia be horgya [Ercse MT GörgJk 159]. 1726: Tudom hogj az Szükségkor megh kaszáltatta vala* Nehai Biro Samuel Vram eppen a Falu végéigh fel gyűjtetvén elis hordatta a Szénáját rolla [A.detrehem TA; Born. IX. 5 Major Togyer (70) jb vall. — *Ti. a Béli tava nevű tóhelyet]. 1762: ezen helyen edj darabot kész le kaszált szénául Aknai Dobai Moses V(ram) ő Kegyelme elcsavált, ... hallattam hogj kalákasokkal gyűjtette fel és rakadta (!) a maga szénája közzé [Désakna; Hr 1/3]. 1821 az Exp(onen)s Ur a' Szénát fel is gyűjtette, és bé hozatta [Apahida K; RLt O. 2 Kozma Lup vall.].

2. összegyűjtet/szedet; a face să fie adunat; einsammeln lassen. 1829 Tkts D* Commissarius Dési Joseff ur itt Vajda Urnál létib(en) sok Culnarekot parautsolt a Notarius Urral itten a Falubol a Birák által fel gyűjtetni [Mezőkölpény MT. TSb 48. — *Olv. Dúló].

3. összegyűjtet/hívat; a dispune să fie convocat; adunat; zusammen(be)rufen lassen. 1699: Osztata(n) a Falut azon Falus biro által fel gyűjtette volna, hogj falu szerib(en) házaukint keressek az el veszett fát [Hagymásbodon MT; Bál. 62]. 1815: Fel gyűjtetvén a' Falusi Embereket, egy Néhány Számbol álló őróg neimes, és paraszt Emberekkel, Hitelesen ki nyomoztatta a' Controversiában forgo Hellyet [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Blos Gora (50) vall.].

4. egybe/összetereltet; a ordona să fie adunat/strins; zusammentreiben lassen. 1711 Tudom hogj azon Marhákat és meneseket egj Kús András nevű Kurucz Kastaly Györgj Ur(amm)al egjütt fel gyűjtették itt Szárhegyen egy kertbe, és onnat az a kurucz el hajtata nem tudom hova [Szárhegy Cs; WLt Petrus Mezei (40) pp vall.]. Tudom azt is, hogj a kik imitt amott meg maradtanak volt azon marhák felib(en) (így!) Lázár Ferencz vr(am) fel gűjtetét [Újfalu Cs; WLt Georg. Kastaly (45) ns vall.].

felgyűjtettet összegyűjtettet; a face să fie strins; (ein)sammeln lassen. 1717 az Fejér Lencsét meg kaszáltattuk fel gyűjtettük de még eddig sok dolgaink(na)k miatta ki nem csepelethettük [Búzásbocsárd Af; BfR].

felgyűjtött összegyűjtött; strins; (ein)gesammelt, geheut. 1730: maga Nádudvari András Uram Birájával az Ur Josika ur(am) részére kaszált és fel gűjtett s négy buglyakb(a) rakat szenát potentiose el vitette [O.bogát AF; JHb XXVI/57]. 1788 (A) Josikánus Sz. Jakabi Tiszt észrevén azan le kaszált és fel gűjtet villa hegyeskeket, mind fel gyujtatta és elegettetté [Szent-jakab TA; JHb XI/27].

felgyűl 1. összegyűjtődik/gyűl; a fi strins; geheut werden. 1610: Tudom azért hogy <az> holt maros teóvinel vagjon Lazar Istvannak egy Darab kazalo retj, eősteöl <m>arattja* kin egi Zakaz Zena fel giwl [Alfalu Cs; Törzs. Beőge Ferencz (60) jb vall. — *Értsd: őstől maradtja (ti. földje)].

2. összegyűlik; a se stringe; eingesammelt werden. 1873 Felmé.etett és fel gyűlt 6 nagy véka és 4 kupa* [Búrjánosóbuda]; RAK 122. — *Ti. zab. *Később: Bodonkút K].

3. felgyülemlik, meggyűl; a se aduna/acumula; anwachsen. 1772 most pedig a' Silipről le foljo vizet nem tolyla fel a' Gatrol foljo viz, hanem az ár viz idején fel tolná, s azért gyűlne fel a' Malom alá a' holt viz [Kük.; JHb LXVII/236] | a' Gátról le folyó Víz a' silipről le folyót ... árvíz idejün fel dugja; s ez az oka hogy a' Malom alá a' holt Víz fel gyűl és ott hever [Mikefva KK; XX/27. 26].

4. összegyűlekezik; a se aduna/stringe; sich versammeln. 1653 Báthori is hivatá a székelységet Dévához* — mert Dévába vala Sigmond* — és ugyan szép had gyűlt vala Dévához; de nem gyűltek vala fel szívesen melle*te valami régi bosszúság miá [ETA I, 67 NSz. — *1602-ben. *Báthori Zsigmond fej.]. 1776: Mivel az körül valo Falukban is igen sok károkat tettek*, mivel igen sokanis vadnak ha egészségem engedné az volna az Szandekom hogy felesed magammal fel gűlívén gjalog hajtokkal hajtatlan ugyan meg puskáztatnám őket [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter kezével. *Ti. a farkasok].

felgyűlt egybegyűlekezett, összegyűlt; adunat, strins; versammelt. 1758 Koszta Mihály a fel gyűlt Falut a Kornételki praediumban árpával bévetett Földhöz vitte [Erdőalja KK; Ks 66. 45. 17f].

felháborít 1. felbolygat/zaklat; a tulbura/räscoli; aufregen, aus der Ruhe bringen. 1763 Manyika Juon mikor a' Tatár hir fel háborította vala az Országát Juhakat is feles számúal hajtát mikor Záhrol ide költözet Gálfalvára | Amidőn az Országot nem régiben a' Tatár hir fel háborította volt, az én két ökreim eleib(e) Manyika két ökrét is eleiben fogván, ugy hoztam ide Gálfalvára hat tele Sákot [Gálfalva KK; Mk VII/1. 22, 35].

2. megzavar; a conturba/stingheri/tulbura; stören. 1769 ritka akármifele gyűlekezet volt, melyben ök jelen lévén fel nem háborították, s széjel nem verték volna [Bukuresd H; Ks].

3. bosszús indulatra/haragra gerjeszt; a minia/infuria; aufregen, erzürnen. 1599: Az Juh tei dolgabol, miert hogy az weghez me(n)t dologh wolt es fel haborította, azon J az A ellen patwaro(n) marat [UstT 15/190].

4. felborít; a rásturna, a nu respecta; umstürzen, über den Haufen werfen. 1608: soha se magok se maraduaiok azt fel nem haborittsak* [Cszs; Bál. 60. — *Ti. az alkut, a megegyezést]. 1649: Mis (!) fen megh irt birak vettettük (!) szasz forint kőttelet hogy ha vala mellik fel ezt (!) alkalmatt fel haborittana tehát szasz forinton maradgion [DLev. XXXI. A.5]. 1653 ez szabad akarattból valo alkuvast ha valamellik fél fel haboritana, tehát az ide felljeb megh jrt haro(m) köz embereth (?) külön külön diakon maradgianak [Bh; Told. 1a].

felháborító fel/megzavaró; cel care tulburá/conturbá/stinghereşte; Störer. 1705 az Ellenkezőket s közönseges bekességnek fel háborított meg Szégyenitvén, Kgls Vrunck eo Felsége . azokon kívül, kik fő indítói s okaj voltak ennek, az mostani haboruságh fen tartásának, Gratiát és minden eddigh valo tselekedetektől generalis Amnestiat offeral [Nsz; KvLt I/19 gub.].

felháboríttatik felzaklattatik; a fi conturbat/tulburat; aufgeregt werden. 1856: Bocskor Klárát azon Déési el tserélt Házakból Belke Sigmondnak számos fegyveres Parasztjai maga mellé valo vétele által erőszakosan ki hányván; . . ezen Zenebonás erőszak által a köz bátorság fel háborítottat [HG].

felháborodás haragra gerjedés; infuriere; Erzürnen. 1628 u. Hites feleségem . ellenem ualo fel haborodasanak oka, hogi az eő nagi ektelen gondviseletlenségereol es kemenisegereol dorgaltam [SzJk 32]. 1730 Csudálkozom pedig azonn, hogy írja az Aszszony, hogy Kálnoki Mihály Vr(am) volna az oka az Aszszonyal valo fel háborodásomnak, Istennel bizonyítottok hogy annyi fel háborodásomot az Aszszonyra nem ismérém magamba, mint e mai lett ártatlanba [Fehéregyháza NK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péternéhez]. 1798 a Legény Gazdájais az alatt kérdvén okát fel háborodásoknak az vdvari Nyerges, a Nyergesné . s azután tsak hamar Másokis kik el választásokon munkalkodtanak vgy egyben bonyolodtak hogy azt se lehetett nézni jól, ki hogy ütt egymáshoz [Déva; Ks 115 Vegyes ír.].

felháborodik 1. felmérgeződik/düledik; a se minia/infuria; sich (ab)ärgern. 1670 Az Szolgáto(n) ha valaki fel haboradt, vert ontott az Tisztartanak egy forintal tartozott [Középlak K; Wass]. 1819 az Exp(onen)s Joszivot is meg üte ismét egyszer; erre Kretsun Josziv fel háborodván, a fejszével a gornyik(na)k vága [Déva; Ks 116 Vegyes ír.].

2. kb. felidegesedik; a se enerva, a deveni nervos; erziürnen, nervös werden. 1812 Ugy tapasztaltam, hogy a Groff Ur eö nsga szerette volna a Groffné, de a Groffné nem akarta szeretni 's, inkább másokon kapdosott; 's, mikor a Groff valahonnan utból megis érkezett azt mondotta a Groffné: Bár tsak maradtál volna oda, Csenedesebb vagyok mikor nem látlak; mert mihielyt látlak egészen felháborodom; mellynél fogva mondom hogy egészen gyűlölte a' Groffné a Groft [Héderfája KK; IB. Bordi András (25) grófi kertész vall.].

3. meg/összezavarodik; a se incurca; verwirrt werden. 1617 Mikor az három falu* törüennie fel háborodott gomoliódott uolt tehett akor ugi uegestünk uolt hogi az három falunak eott esküttje . . . igazicza az kert lato birokal [Msz; Törzs. — *Bálintfva, Madaras és Szentlászló, mindhárom MT-ben].

felháborodott 1. felbolydult; neliništít, agitát; unruhig geworden, in Unruhe geraten. 1614: Menniucl nehezab penigh es munkassob, az nem czik kwlseo ellensegekteol keorniwl uetetet, es giakran megz rontatot, hanem belliwl eonen magaban fel háborodot orzagokat gubernálni [Ks 87 egy-i végzés]. 1659 Mivel az mostani fel háborodot állapotokba(n) az Országban leuő közönseges ellenségre, Toroczka Jaszlone, Toroczka Jánosne es Toroczka Sigmundne Aszszon(yom) jobbagy fel költék, megh engettük hogj, se magok szemelyekb(en) se Fiok, se joszagokrol soldost az mostani hadj expeditora ne alliczanak [Thor. XIV/7 fej.]. 1675 az fel háborodott üdöb(en) néminemü javaimat lādamb(an) be tette(m) volt emberséges Ember gondviselése alá [Kv; TanJk VIII/11. 367]. 1677 Noha Istennek hala a szomszéd Nemzetek(ne)k ennyi sok fel háborodott állapot közzött is, edes hazankra közelítő veszedelmet nem tudunk; mind az által akarok kglteket serkentgetni, kötelessége szerent valo gond viselésre [UszLt IX. 76. 7 fej.].

2. felingerelt; irritat, tulburat; aufgeregt. 1700 Kglđ légye(n) edgy kis patientiaval addig, mig ezek az fel háborodott emberek meg csenedesednek valamennyire [Ks 96 Gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. 1776 Egy üdö vártatva kijöve Groffné Aszszonyom ő Nga ä Segestyéből egész elváltozott ábrázattal, . . . s, nagy fel indult, s, háborodott* állapottyában hozzám igy Szólla* [GyL. Adalbertus Biro sículus es Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva* vall. — *G. Vizi kat. kántor (30) vall-ában: ä Groffné ő Nga tsak hamar, nagy háborodva, és változott ábrázattal, onnan ki jöve. — *Köv. a grófnő szavainak idézése. *MT].

felhág 1. fellép; a se urca; auftreten | felmászik; a se cățara; aufklettern. 1568: Pesti Katus Azony iur(ata) fassa est, Ezt hallottam hogy egy eyel, gergel deak valtyk szitkozodek, es az haz heara is fel haga [Kv; TjK III/1. 237]. 1573 Gywłai Benedek . . . Egykor fely hagot volt az

zeowenre es az lessat Igazgatia volt [Kv; TjK III/3. 181]. 1582: Eg'kor leowe el Az Aztalos Im reh fia es . . . fel haga seowenyere Nag Antal monda Neki, Ne hag fel vgmond mert bizony meg wtlek, Amaz vgian fel haga [Kv; TjK IV/1. 58]. 1598 Az bechysek el menenek velünk oda az lul en neke(m) buzam vala az kis Antochy (?) Mihaly hazahoz, fel haghanak megh latak az búzat [UszT 13/38]. 1631 Mikor elsőben ez az Olajos Istua(n) ot megien vala által az hidon enis akkor hagek fel az hidra a berekből [Mv; MvLt 290. 235b]. 1651 Kata Balas az hazam hijara fel hagot szalonnamba(n) el szelt [Szászsztyörgy BN; Wass. Deak Janosne Deak Borbara (33) vall.]. 1742 egy nagy alma fára fel hágtak hogy az ágait le vágják [Kincsi KK; JHBK XXVIII/6]. 1767 Ferentz Lőrincz . . . hogy a' pitvar ajton bé nem mehetett a hijjuba hágtott fel, onnan szállatt lé a' pitvarba [Szászsztyván KK; BK. Andreas Gubás (40) jé vall.]. 1785 az idegen Tolvajok az Ház héjára fel hágtanak [Piskinc H; GyK]. 1810 Ifjú Legény Borbély István Az Erdőre menvén fel hágtott a' fára s ugy vágván, onnan le esett [Gyalu K; Rák 146].

Sz: ~ az ugorkafára felkap az ugorkafára. 1774 amillyen nagyon felhágatál a' parasztsággal az ugorkafára oly nagy gyalázattal le esel [Sajókeresztúr SzD; Becski lev. Becski Sigmund Becski Miklóshoz].

2. Nemi von. nyil-ban; in relatiíi sexuale; in sexueller Beziehung; rāmászik; a se sui; darauf krieche, besteigen. 1633: aztis mo(n)dak Fülöp Palenak az katonak, hogy hetuen lietszeris fel hagnak rea ez ejel hogi be nem hatta vinni az Aszont* [Mv; MvLt 290. 133a/2. — *Pap Annokot]. 1640: Régenben az sokadalomban addig ittak ez az Börveiné s Nagy Péterné, hogy az latorok egyik felhágott s a másik leszállott rólok, úgy paráználkodtak [Mv; i.h. 291. 233a–51a átfírásban!].

3. felnyúlik/rúg; a se întinge; hinaufreichen. 1760: Hesdát névű Falunk(na)k határ széllye . . . meg útközvén it ä Szent Lászlói határrál, innét féll hágg Vále Bouluj névű hegyre [Hesdát TA; EHA] | (A határ) le ereszkedvén az Csetelki völgyre azon völgyön jó darabig mégyen és fel hág egy Fetskés nevezetű nagy tsupra [Novoly K; BLt]. 1782 (A határ) ezen Metánál is már le ereszkedett az Erdőn pe Gylu (!) Birnyelor Lá Fintine vagy Csétarne nevezetű helyre és onnan fel hágot lá kapu Péczy Oji [Galgó Sz; EHA].

4. felemelkedik/megy; a se ridica/urca; sich erhehen. 1684: Ebben az holnapban* jó üdö járt a buzának. Az buzának vékaja felhágott másfél forintra [Torda; TT 1899. 265 SzZsN. — *Jún.]. 1788: a Török buza még eddig látom nem igen hág fellyebb 14 garasnál itt nállunk az alföldiek nemis keresik reménlem hogy talám egy fori .tra ittis fel hág ezután [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1818: Az idén is alkalmasint termet Gabona, . . . de mihejt szedni kezdtették, a' pálinka főzők, mindgyárt fel hágtat [Fog.; Konstantinus lev.]. 1850: 100 pengőert adnak 300 bankot, az aranyis

rémítőleg fel hágott [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: ~ az ára vminek. 1724: igen gyenge Szürettek lett ... már husz forintra fel hágott negyvenesseinek az ára [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péterhez]. 1771 a szarunak az ára igen fel hag [Kv; FésüsCLev.]. 1793: edgy Véka Törökbuza edgy M. forintra 10 sustákra, 4 Márlásra s még ötreis fel hágott vala hanem már most edgy két Esztendő alatt kezdett le Szállani az árra [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIb/b. 16]. 1800 k.: a Nagyságos Vr előtt is tudva vagyon tsak a ... Lovainknak milyen nagy Summara hágott fel árrok [Torockó; TLev. 9/30]. 1816: az Husnak ára fel hágat [Déva; Ks 102]. 1847: a gabona ára igen fel hágott volt [M.köblös SzD; RLt Rettegí S. jk 53].

5. megy, rüg; a costa, a se urca la (suma de); ausmachen, betragen. 1850 k.: A' kuthoz való gabonákat 's egyéb aproságokat mind magam állottam ki, de a' melyek még is sokra felhágat [Szucság K; RAK 97].

6. kb. felszaporodik; a crește, a se ridica la; anwachsen, sich anhäufen. 1758 k. Levált volt költsön szegény Horvath Joseff Ur(am) az szegény Anyámtól negy szasz, s egyhány forintot melynek Interesse jo nagy summa pénzre felis hágott [Ks 11. XLVI gr. Kornis Antal lev.]. 1831 az adosság summája egész ez előtt két hónapokig mind hágatt fel [A. Jára TA; TLt Közig. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő kezével].

felhágat felmászhat; a face să se cațere/urce; aufklettern lassen. 1606 osuat Janos vaga Imreh Lukaczhoz, ozton osuat Janos fel hagata Dersi Janost az keörtuelj fara, le razata az teöbbit [UstT 20/203 Brittanus Imreh de Kis Kede (U) vall.].

felhágdos fellépdes; a se tot urca; (hin)auf-treten/steigen. 1593: Catalin fazakas Janosne valia Gyertiaia vala estwe kesen a' Baniaj Azzonnak, ... es ez Janos deakne ot hadgos vala fel a' Gheztienies zekerre ... Mongya vala az Baniaj Azzony Janos deaknenak, Ne hagy fel, Ne hadgos mert keseo vagyon gesztenieis kewes vagyon Nem Adok [Kv; Tjk V/1. 431].

felhágdosó lajtortja létra; scară; Leiter. 1736 Fel hágdosó lajtortja 2 [Földvár TA; CU XIII/1. 288].

felhágthat felléphet; a se putea urca; (hin)auf-treten/steigen können. 1736: (A lakodalom) másod napján ... az palota vagy szín előtt egy meghántott ... fenyőfa fel volt állítva, annak az tetején fűrés volt, és az ráson fa általtéve, az kin az ki felhágthatott réá, oda fel meg nyugudt [MetTr 389-90].

felhágó I. mn 1. feljáró; pe care se urcă; Steige-. 1787 a Pitvarba Egy lujuba fel hágó Lajtortja, régi, és hitván [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 12].

2. fellépés céljára való; pentru urcare; zum Auftritt dienend. Szk: ~ deszka. 1850 az társzekér egyik hátulso kerekébe 4 falfát 2 küllöt és tsapokat ujat tettem ... Két felhágó detzkát [Kv; Újf. 1] * ~ felhérc. 1861 Jegyzés N. Újfaludi (1) Ur számára kováts munkárol Kétt uj Rud szárnyát be kötöttem ... 1 f 34 x. 2 otska fojtot 20 xr Két uj hátulso fel hágó felhértzet két uj pánt (1) 4. Stitznit ujba igazítottam és fel srofoltam 1 f. [Kv; Újf I.1] * ~ vas. 1677 vagyon egy bőrs Kocsy . két fel hágó vas rajta [Dés; Borb. II. — Mezőmadarasi nemes összeírók jel.].

3. felnyúló; care se întinde sus; hinaufreichend. XVIII sz. eleje az Csiki Uttya alyába negy fel hágó föld [Tekerőpatak Cs].

II. fn 1. hágó; urcú; Gebirgspfad/Paß. Hn. 1607 az fel hagoban [Csekefva U] | A Felhagoba Székelyfalu. — Remeteszeggel együtt Mv határába olvadt bele]. 1627: az fel hagoba(n) az kert felet (sz) [Galambod MT]. 1632: Fel-Hago Toueben (k) [Vadad MT]. 1638: fel hagoba(n) (sz) [Muzsna U]. 1644 az felhagob(an) (sz) [Kercsed TA]. XVII. sz. köz. Felhagoban (sz) [Szentmihály U]. 1679: Az Fel hagoban (sz) [Nagyak AF]. 1690: az Tordátfalvi fel hágó uton fellyül (sz) [Tarcsafva U]. 1691: Fel hágob(an) (sz) [Szentmárton Cs]. 1693: Nagy völgyb(en) az fel hágob(an) (sz) [Iszló MT]. 1699: Fel Hágoba (sz) [Kelemenelke MT]. 1714/XVIII. sz. v. a fel hágónak a felső lábán (sz) [Albis Hsz]. 1718. Az fel hágoban [Szentmihály Cs; Borb. II.]. 1721 A felső határba Felhagoba [Szentimre Cs]. 1723: az fel hágoban (sz) [Kissolymos U]. 1745 A' Felhágob(an) [Sövényfa KK]. 1757 A Motsaron a Fél Hagob(an) [Csomortán Cs]. | A Fejéritős Godör fel hágójában (sz) [Nagyernye MT]. 1766: Fell hagoban (sz) [Szentkirály Cs]. 1772 A Fell Hágó nevű helyben [Tusnád Cs]. 1773 Meleg Völgy alatt a felhágoban (sz) [Ditró Cs]. 1775 A fel hágó nevű helyb(en) (sz) [Homoródsztpéter U] | A Fel hágob(an) (sz) [Muzsna U]. 1778 A Kis Kendi Pusztá Szőlő felől a Felhágoban (sz) [Nagykend KK]. 1780 A Felhágoban (sz) [Diós K; BHn 68]. 1792: a fel hágó fején (sz) [Abásfva U]. 1807 A' Felhagoba (sz) [Szentgerice MT]. 1810 Felhágoba (sz) [Bibarcfva U]. 1834: a Felhágó (sz) [Énlaka U]. 1836 A' Külső Felhágoban (sz) [Makfva MT].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

2. szekérhágcsó; scară la trăsură; Trittbrett/eisen. 1823 Két uj fel hértz pátza | egy fojto karika ... egy uj fel hágó ugy uj tő karika [Déva; Ks 106. 151].

felhágós felhágó/nyúló; care urcă/se întinde în sus; hinaufreichend. 1752 A Fejéritős gödörnél egy fel hágós zab föld [Iszló MT; EHA].

felhágott felemelt; mairit, majorat; erhöht. 1800 k. a Szolgak(na)k Verős Kátsoknak* Szén tsinálloknak és egyéb dolgosa(na)k az drágaság

ban fel hágott fizetések [Torockó; TLev. 9/30.—
*Tollvétség *Kovdtsoknak* h. v. nyj-ias alak?].

felhágat felemel; a mări/majora; erhöhen.
1774 Antal Mihály ur(am) beszélte nekem
hogy 60 forint fizetése van, és 40. veder bora,
de a bort 'a mint hallottam már fel hágatták 50
vederre [Szentdemeter U; LLt Vall. 239].

felhagy 1. elhagy a părăsi; verlassen. 1677
Mivel a leanzo meg maradt volna az ő Kovats
Andrashoz való kötelessége(en) de az legenj
hagja fel az leant, Tetzet az törvenj(ne)k
hogy az leanj liberaltassek az legentől, az legenj
pedig Kovats Andras ligaba vettessek [SzJk 113].
1762 Meg engedtetik a' n. Enyedi Bányászok-
(na)k, hogy a' mely Bányákat a' Toroczkozi La-
kosok fel hagytanak, és abban dolgozni nem akar-
nak s nemis dolgoznak, az Ezüst es on Ertzetek
kereshessék, és hajthassák [Torockósztyörgy;
TLev. 8/7]. 1796 már annyira is meg keseredtem
volt, hogy házamat, melyet és magom építettem,
fel hadgyam [Kv; Aggm. B. 15]. 1810 (A pász-
tor) a' régi Contractus tartása szerént fel fogadá
a' közönség Burju Csordáját, ...; ha pedig,
mint Katona ember valami történetből a' Csordát
üdü nap előtt felhagyná, vagy felhagyni kéntel-
lenitnék, . . tartozzék maga képéb(en), a' Csor-
da mellé alkalmas embert állítani [Frások U
Falujk 58 Sebe János pap-not. kezével].

Szk: ~ *rajta*. 1689 Nagy Bálint Annok mátká-
jától Vén Mihálytól separatiót kíván, mivel
fel hagyott rajta [SzJk 241]. 1697: Causa Fű-
zesien(sis)*. Birtalan Kata Mátkájától idősbik
T.N. Vas György Ur(am) Timárjától separatiót
kíván, és egyszersmind absolutiót, mivel a' Timár
sponte fel hagyott rayta, a Czegei b: Pradicator
T: Nemegeyi György Ur(am) és más hites em-
berek előtt a' mint testimonialissából ki tetczik
[i.h. 307. — *Ördögösfűzes SzD].

2. *szövetséget* ~ mátkasági kötelezettséget/kö-
tést felbont; a desface logodua; die Verlobungs-
pflicht (auf)lösen/rückgängig machen. 1672:
Causa Katonaiensis*. Erős Ersők de Magyaro
keresi Kovacz Balintot matkáját. adgja igaz okat
miert hadta fel szövetséget velle. Deliberatu(m).
Mivel egymashoz való szereteték meg hült, azért
teczet hogy divortialtassanak egymastul [SzJk
120. — *Katona K].

3. eláll vmitől; a renunța la ceva; von einer
Sache zurücktreten. 1573: Mezaros Balint Es az
felesege Orsolia, Azt valliak hogy Eok Arwltak
volt meg Torozkaywal 118 forintba az hazra három
fizetesbe, tahat meg Ertette palochy Es hozzáok
leot Megh tyltotta rolla hogi Meg Neh vennek
Mert neky Marhaya volna Benne, Azert Nem En-
gedne nekyk, Eok azt halwan fely hattak Nem
veottek meg [Kv Tjk III/3. 250]. 1769 A
Felséges Királyi szent Igyekezet kívánván sok
hasznos, és szükséges okokra nézve az Határoknak
három Résekre való szakasztását, s úgy az
három Határnak fel állását a Tavaszzsal
ki intéztetet Com(m)issariusok által ...; De most

már mi gondolatból, a mint értettük fel akarják
hagyni, és tsak két határokra, a régi modon akar-
ják bírni . . igen keményen porontsollyuk, hogy
az Három Határokat, kettőre le hagyni meg ne
mérészellyék [UszLt XIII/97 gub.]. 1800: Jolle-
het az Nagyságos Praeses Vr azon 22da Marty
küldött bölts el intézéseiben az Irtásokrol nem
emlékezett azért alazatosan Kéri Társaságunk
hogy ez az Erdők bővüléseért ezen tull meg
szűnnyék, és az erdő helyen fel hadni, parantso-
lattyát a Nagyságos Vrnak el várjuk [Torockó;
TLev. 9/31].

4. oda/otthagy, megvállik vmitől; a lăsa, a se
despărți de ceva; sich von einer trennen, von
einer Sache lassen. 1573 Erreol Assecuralliak
eo k. hogi az myt ely keolt az espotalnak (!)
zkwsegere az Eo magaeibol Io zamvetes
zerent Meg elegitik rolla, Addeg ely sem veszik
teole az Tyztet ha mykor fely akarna hadny mig-
len az eowerel meg elegitik [Kv; TanJk V/3.
91a].

Szk: ~ *ja a munkát*. 1728 mégis elein, közep
vagj vége feleis fel hadna az munkat s másutt
mást vállalna fel . . akár honnét el hozathassuk
és az Város munkájának elvégzésére adigallias-
suk [Dés; Jk] * ~ *ja a szolgálatát*. 1802/1816:
ami illeti Nagy Sándort a Lázár Kis Aszszonyokni,
szegődék szolgálatyát ősszel fel hagyá [Dálnok
Hsz; Kp IV. 317 Péter Anna (38) vall.].

5. lemond vmiről; a renunța la ceva; auf etw.
verzichten. 1603 Bodon Janos vallia . . itt
az piachon zolitam az feleki kenezett. kerde(m)
a' feold dolgaból mibe vagio(n) Monda hogy en
fel hattam, noha en zantottam vala megh magam-
nak, mert lato(m) hogy ne(m) birhato(m) [Kv;
Tjk VI/1. 627a]. 1741: Ezen . . szánto földet
az Atyam is birta en is birtam, nekem eleg szánto
földem leven, fel hadtam az után Runkán Gavrilla
birta mind eddig [Bányabükk TA; JHb XIII/15.
2].

6. (meg)műveletlen hagy a lăsa nemuncit/mc-
cultivat; unbefahrt lassen. 1723: Bene fele for-
dulo hatarban valo szánto föld ennek az
két vegiben edgy edgy kevesett fel hagjtak [Derzs
U KaLt Apor István ir.]. 1747 az I . . nem
hogj azon szőlőből fizetett volna valamit. sőt
az szőlőtis fel hadta nem mivelte [Torda; Tjk
115]. 1786 hallattam hogy Pungratz
György Vr is szőlőtt fogott irtott volt az Falu
erdejéből s azt be is kerittette építtette volna, de
idővel ismet fel hagyta s a boker fel nőtte hogy
pusztajab(an) Miveletlen állatt [Berekeresztúr MT;
Bet. 6 Nagy Ferentz (58) ns vall.]. 1804 ezen
helly az eo Nga birodalma alat volt mert
régén Miko Pál Úr fel is szántatta volt
de az után fel hagyták parlagba állot a tovaí esz-
tendeig [Hídvég Hsz; Mk I. IV. 121].

7. hasznavétlen hagy; a nu se folosi de ceva;
unbenutzt lassen. 1732 az előtt halas Tois volt
benne, mely(ne)k dugasa meg tettzik, fel hadtak
[Nagyida K; Told. 11. 70].

8. kaszálatlan hagy; a lăsa necosit; ungemäht
lassen. 1743: ejezgetni kezdek az emberei az

Nemes Peter Sellereit es az Selleri a szena füet fel hagják, es az Veslányi emberei potentiose fel fogák [Born. XI. 9 Joannes Paraszki (86) zs vall.]. 1756: hallottam hogy a Nagy Atyámnak ... 15 Szekér Szénát termő Rétye lett volna, melyis minekutánna az Atyámra szállott ..., az Atyám fel hagyván a porongy* felnőtte [Omlásaj SzD; Ks 19/IX. 11. — *Ugyanitt többször így!]. 1807 néhai Rettégi Sigmund Ur által Communé Terrénumokból fel fogott Viz között lévő Kaszálló Hellyeit körös körül a Szamos veszi kerítésben; a Mezőn lévő Kaszállók pedig fel vagynak hagyva, és nem kaszállatnak [Apahida K; RLt O. Marosán Gavrilla (56) col. vall.].

9. meghagy; a lása; belassen. 1772 azonn Földek mind Nyilas ház után valo Földek, s mi is szántottuk ..., míg ennek előtte huszan hat Esztendőkkal ex Communi Consensu ökör tilalomsnak fel hagytuk [A.detrehem TA; Born. IX. 47].

felhagyandó (care este) de lăsat; was übriggulassen ist. 1843 a Sz: péteri vásáron eladott marhák árát méltóztatasson Nagyságod rendelkezni, ha egészbe Adminisztrálendo, vagy pedig bár mi része az itteni szükségekre fel hagyandó leszen? [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Csiky Zsigmond P. Horváth Ferencz].

felhagyás 1. abba/félbehagyás; incetare, contenire; Aufhören, Einstellung. 1845 utosittatnak a kantárkodással valo felhagyásra [Kv; AsztCSzám. 159].

2. hasznávetlen hagyás; nefolosire, neintrebuinare; Nichtbenützung. 1804 Hány esztendeje annak is hogy ezen rétetske fel hagyatott? és azon fel hagyás valamely turbáltatás mián esett? [Kiscég/Kissármás K; RLt O. 4 vk].

felhagyatik 1. műveletlenül hagyatik; a fi lăsat nelucrat/necultivat; unebaut gelassen werden. 1747: az negyedik szőlő az elpusztult hegybe volt, de az felhagyatott, mivel mikor szintén meg épült volna földle le szakadozott [Mezőbánd MT; EHA]. 1793 Az Omlásban vagyon edgy nagy Suhartz föld melynek a két vége mivel tetik a' közepe a' Soványság miatt fel hagyatott [Kakasd MT; DLev. 2. XIII. B/b. 16]. 1816: a Nagy vápa mellett terméketlensége miatt fel hagyatott (sző) [Tóftva MT; EHA].

2. hasznávetlen hagyatik; a fi lăsat nefolosit; nutzlos gelassen werden. 1804 Hány esztendeje annak is hogy ezen rétetske fel hagyatott? [Kiscég/Kissármás K; RLt O. 4. — A teljesebb szöveg felhagyás al.].

felhagyatott 1. elhagyatott; părăsit, abandonat; stillgelegt/verlassen. 1762 Mindenek(ne)k az Ezüst és on Erczeknek ki keresésére szabad leszen új Bányát kezdeni, ugy szintén a' régen felhagyatott Bányákbanis bé menni, azokat dolgozni [Torockósztyörgy; TLev. 8/7]. 1766: el Suadozott

és az örököstől fel hagyatott föld [Kissolymos U; Márkos-lev.]. 1779 az Nagyságtok fel hagyatott és pusztulásra jutott verei* soha fel nem fogatnak [Torockó; Thor. 21/20. — *Értsd: vasverő].

2. műveletlenül hagyatott; lăsat nelucrat/necultivat; unbestellt gelassen. 1753 Vagyon az Varhegyben egy pusztajában fel hagyatott szőlő hegy [Borsa K; JHb III/84].

felhagyott 1. elhagyott; părăsit; verlassen. 1604: az mostany bé gyewytesen eo kegielmek varasúl vonas igazgatókat rendeliene, hogy azért Job modfawal az wonassnak igazytasa veghez mehesen így vegeztenek eó kegek feleolle, hogy az kewlseo megh egett fel hagiott haz helyeket vonasra ne vessék [Kv; TanJk I/1. 465]. 1756k.: ha valamely el hagyott Bányának Gazdái közzül valamelyik azon fel hagyott Bányát ujjában coláltatni akarja, 'a több Gazdák, vagy Társak híre nélkül idegen Társakat bé ne vehessen [Born XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1800 Mig ezen Patak régi fel hagyot árkan folyt az ide valo Unitaria Ecclesia Templomát, és Parochiális Házát állottaé viz valaha, s állaná is ma is, ha ezen patak régi folyamiattára viszzá vitetné? [Msz*; Berz. 5. 45. 585. — *Marossztkirályra (MT) von. vall.]. 1830 a' mostani ki járo erdőből ut mellett Északra egy régen fel hagyot ut [Albis Hsz; EHA].

2. műveletlenül hagyott; lăsat necultivat; unebaut/bestellt gelassen. 1765: eókegielme ... a Farkas patak nevezetű helyben a fel hagyott szőlők között valo gyümölcsösben Madaras Petér feleségével, Nagy Borbárával magát parázsnaságnak tisztatalonságában elegiíteni mérészelte [Torda; TJk V. 281]. 1772 régen fel hagyott pusztá szőlő Földje [Backamadaras MT; Hr 1/7]. 1806 a miveletlen fel hagyott régi Erős oldal nevezetű ki Táblázott helyek [Szentháromság MT EHA]. 1833 a' Gatsi fel hagyott szőlő pusztá [M.péterlaka MT EHA].

3. meghagyott, rendelt; lăsat, destinat; be-stellt/lassen. 1821: Említettnek az osztály Lístákban sok Haloványok, és Ergék, melyek közt haszonra fel hagyattaknak iratnak [Dés; DLt].

Ha. 1774 fel hagyatt [T; CU]. 1806 fel hagyatt [Szentháromság MT; Sár.].

félhaj félhájazat/fedelezés; acoperiş înclinat numai într-o parte/cu un singur versant; Flug/Halbdach 1679 Bástya. Az Udvar Keretésének Tő felől valo szegeletiben, del felől szegeletessen éppetetett sóvényes oldala, Kivül belül tapaszos, kívül meszes; Fel hajra valo sindélyezese jó | Vagy(n) ezen kis kertb(en) fel hajra valo Éresz 2 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 75]. 1681 (A) nagı Tirnaz fel hajra valo.sindelyezese nem régen renováltatott [Vh; VhU 546].

Az adalékok nagy valószínűséggel egy síkban lejtő fedelezésre vonatkoznak.

félhajazat félhájazat; acoperiş înclinat numai într-o parte/cu un singur versant; Flug/Halbdach. 1679 Fás kert, avagi Öregy Uy Konyha Udvara. Ennek három oldala az Nagi Udvar kerétese nyediek oldala, az kutnal való által rekesztés. Az Uca felől való oldala az Kaputól fogva az szegelet bastyaigh, fel hajazatra vagyon. Ezen fel hajazat alatt vagy(n) Boros Öregy, ő hordo nro 99. ő Átalagh nro 3. Lovak eleib(en) való szena tartó boszru saraglya nro 2. Kadar mesterségehez való, aroncz vono szek nro 2. Kaposztás Öregy hordo nro 1. Dagasztó szék nro 4. Szemet hordo kosár nro 1. Vendegsegh idején Udvarra való kereszt labas, tőke, gyertja tartó nro 7 [Uzdiszt-péter K; TL. Bajomi János inv. 92–3]. 1681: Sütő Kemence, ez a Molnar haza előtt fél hajazat alatt vagy(n) sövényes kerétesb(en) [Vh; VhU 577].

A jel-re l. félhaj al. a jegyzetet.

félhajít meghajít/dob; a arunca (in cineva/ceva); anwerfen. 1590: ezen keozbe Bodo Marton meg zida rutul Andrast, es fel hagitta egj zekercheuel auagi chakannial [Kv; TjK V/1. 44 „Andreas Varadi Kadas Istuan zolgaia” vall.].

félhajlott 1. '?' 1675 Nemzetes Klobusiczki Pal Ura(m) egy barna pej, be esett szügyü, fel hajlott akasztó fa bélyegű Lovát meg lelven Vy falusi Samuelnél, annak rendi szerént Nemes személyekkel reá esküvén magáévá tette [Kv; TjK VIII/12. 59].

2. ~ orrú ? piszeorrú; cu nas cîrn; stumpfnasig. 1804 Grimm Gottfried fél-hajlott husos Orru [DLt nyomt. k1].

félhajszogat hojsz, hojsz kiáltással fel/megriaszt; a strîni/peria cu strigăte de huo, huo; mit hojsz, hojsz-Rufen auf/erschrecken. 1599 mikor az en hozzam tartozo negy zemly ... Alparetrol ki indultak volna Agaraimmal es kopoimmal, kyket annak modgia zerint egybe keoteoztek volt ... Az Actrixnak megh holt Vra, es Vranak velle valo zolgai az en Alparethi hataronon zabadon Jarwan es Nyulazwan ... kopoymat, Agaraimath fel hozzogattak, kyaltottak, es megh fogtak, el akartak vinni [Dés; Eszt-Mk].

félhajt 1. felterel; a mîna/goni (in sus); auf-treiben. 1590 Mykoron Kys Imreh vramtol 200 egy Nehany Ludakat fel haytotanak volna kolt Zab el három helyk (!) 3 Napon kobol 10 [Kv; Szám. 4/XX. 27 Hooz Lőrinc sp reg.]. 1626 az Beczj Pálne marhaját fejos tehenit diznayt azon hajtottak fel s johait is [BLt 3 „Giorphy Damokosne Ersebett Kozmassy” (60) vall. — *Kozmás Cs]. 1699: Ezen erdő pedig nincs külön szakasztva a kastélyhoz hanem a falué egészen hane(m) a mennyi Disznót ő Ngok fel akarnak hajtani szabad [Rava U; LLt]. 1738: a Nms Város Ménessét és Csordájátis hajtsák fel a Szalcsva felé 's a Szalcsváb(a) is bé [Dés; Jk 488a]. 1754:

(a) Tehenet akkor én Segítöttem fel hajtani Korbátfalvában [Usz; Pf]. 1788: ő kegyelme 3 esztendő négy Csikait is hajtsák fel [Mezősolyos K; Bfn I. Kátai Mihály lev.]. 1821: Pap Alexandruj ... az Embereket erősen biztatta hogy a Marhakot ... a Migs Aszony Udvarába hajtsák fel [Noszoly SzD; Matskási Lt Noszolyi lev.]. 1847: Békövetkezvén az aratás ideje, akkor viszont az erdő hátulsó részire felhajtani* és ottan addig kihálva pásztorolni, míg a közönség rendelést tészon róla [Zalán Hsz; RSzF 202. — *Értsd: kötelesek a pásztorok]. — L. még i.h. 194, 204, 278..

2. felmeneszt; a face să meargă, a trimite; fahren lassen. 1716: A jövő heten karo után fel hajtom a szanakat [Abosfva KK; Ks 96 Somodi András lev.].

3. felszed, behajt; a strînge/aduna; einsammeln/heben. 1706: Ngd Meltosághos parantsolattját az élés iránt aláz(ato)son vöttük. Bizony dologh az mi szorgalmatoskodásunko(n) el nem mult, de az szegénység(ne)k tehetetlenséghe miatt ... fel nem tudtuk volna hajtani, ha Ngd Biro Pál Ur(am)-ot bé nem küldötte volna [UszLt XIII. 94]. 1746: A' mi pedig a' Szántó földek és széna füvek taxáját illeti valahol valami fructificalt, tartoznak azt is fel hajtani, és az Eccla előtt hitelesen demonstratiot tenni [Zalán Hsz; SVJk]. 1786: Taxasak miként praestáltak az Taxát azt nem annyira tudam; hanem az Uraság Tisztartoi vagy Taxa szedői és Darabantok kik fel szokták hajtani tudgyák [Torockó; TLv. 4/13. 7–8]. 1814: Minden gazda ember a' 6. sustákat ... adgya meg; melljet a' Falus Biro hűtőseivel együtt felhajtani magát kötelezte is [Frákos U; Falujk 86 Barabás Áron pap-not. kezével]. — L. még RSzF 178.

Szk: taksa ~ani. 1774: ezt ők* panaszozták Nékem a midőn egy télen taxa fel hajtani hozzá-jok voltam [Szentdemeter U; LLt Vall. 89. *A jb-ok].

félhajt 1. (rá)hajt; a ridica și a pune peste; aufschürzen, überschlagen. 1642 Tüsi Márton-tul hallottam azt, hogy kiáltja vala ucca hallatára, hogy ... Én vettem vala gyolcs inget, gyolcs előruhát neki, zöld szoknyát neki, sokszor hajtottam fel az zöld szoknyának az alját az szemére s az fejére, s hányjad te is immár s hűrböljed immár — úgymond. Ezt Szócs Miklósné felől mondja vala [Mv; MvLt 291. 349b–51a átfrás-ban].

2. benyakal; a da/turna pe git; hinunterstürzen. 1573: Teglas Antal ... vallia aztis hogi Magiary Katalin Bezelette Neky hogi vgan Isternert kerte Kapa Myhalne hogi Borbely Kelemenhez Menyén, Es keryen oly vyzet teole ky archon az Santa* hasa voltanak Eo ely Ment es kert adot nekы kelemen azt Monta ez oly vyz hogi ha lo lenne benneis Mind ely zaggattia, Es hogi oda vitte az vyzet az santa Mind fely haitotta de semy nyavalia Ne(m) leot [Kv; TjK III/3.

63. — *Egy terhes sánta asszonyra vonatkozik e vallomás-részlet]. 1732 égett bort nekem is adtanak egy egy keveset, s fel hajtottam [Hévíz NK; JhBT].

3. beiszik/rüg; a se ímbäta; sich betrinken. Sz. 1838–1845 felhajt: „megittasodik »Jól felhajtott a Krisztus véréből« azaz részeg» [MNyTK 107].

felhajt³ felhajt/dob vkire; a arunca (in sus) in cineva; auf jn hinaufschleudern/werfen. 1590: Hallottam az Zayt mondgia wala az Eotues legjen az felperesnek meliel (!) Marton, mert meg mutatom az vtoth az meljre kel menned, Marton pedig zekercheuel awagi chiakannial fel hait az legene, halottam hoga wizza eset a' minel haytottak [Kv; TjK V/1. 45, 47] | Innet Aloí zekerceuel vagy chakannial fel haytottak, hallottuk a' penghesset [Kv; i.h. „Vicej Magdolna Azony” vall.].

A szövegbeli hait frott alak hajt mellett — nem csekély valószínűséggel — hajtának is olvasható. Minthogy amúgyis a mai erdélyi nyj-okban, sőt még a mindennapok köznyelvében is a hajt igének van, s feltehetőleg a múltban is volt — nyilván téves ejtés-elisklással — hajt ejtőváltozata is, az e címző alá vont két adalék a felhajt igéhez is tartozhatik.

felhajtható felterelendő; de minat (sus), care trebuie minat sus; was aufzutreiben ist. 1634: eo kegnnek ... fogadgyanak Teoser legenyeket, kik fel haitsak*, a' kik fel menendeok, es fel haitandok, mind Zombatigh^b [Wass. Cegei Vass János végr. — *A barmokat ^bNagyszombatig.]. 1756: tavaszszal minden fell hajtando Turma Juhtól, Uraság konyhájára kell egj nyuzó báránynak ingrediálni [Déva; Ks 94. 24. 3].

felhajtás behajtás, felszedés; stringere, adunare; Einhebung. 1745 A mi a penz fel hajtasat nezi en váltig kemenykedtem, kemenykedemis, Sött kemeny Executiokatis jártattam .. s nagyobb reszint fel is került [Árkos Hsz; Ap. 4 Benkő Raphael Apor Péterhez]. 1765 Husvét után ... a szolgáló Biro kezdett járnai a contributio fel hajtasában tsak két Rhenes forintot költöttem az alatt az üdö alatt [Karkó*; Eszt-Mk Vall. 247. — *Később: Boroskrakkó AF]. 1769: Keményen porontsollyuk a Falus Birák(na)k, Perceptorok(na)k és Esküttek(ne)k, hogy az Adonak fel hajtasát minden haladék nélkül ugy szorgassák hogy külömben Kemény Executiot fognak szenvedni [UszLt XIII. 97]. 1843: midőn a' restans Contributio fel hajtasát végre hajtani törekedett volna*, ... mézszáros Szabo János^b ... azon okból miért vette fel tsak rajta a Contributiot Exequiatioval (!) megtámadtatott [Dés; DLt 586. 1. — *Pekárik Jóseff, volt adószedő, ^bTollban maradt: italt].

felhajtható. Csak jelzős szk-ban; numai in constructii atributive; nur in attributivem Gebrauch: elhajtasos; cu tiveală; mit Aufschlag. 1788: egy fejer Czernás Totos fel hajtasu Lepedő, Két ánkos haj egy kendo, és egy also Lepedő ...

Veres fejtős fel hajtasu egy felső Lepedő, Totos vánkos haj 2 [Mv; TSb 47].

felhajt 1. feltereltet; a ordona sã fie minat (sus); (hin)aufreiben lassen. 1711: ă nagyobbik tehen meg döglek, és ă más Tehenet fel hajtaták ă Lázár Ferencz ur(am) udvarába Szárhegyen, Szakács Mihály mind ă hármát le üt-teté; a megh holt Tehennek is ă bőrit fel viteték [Gyszm; Wlt Steph. Csiki (52) armalista ns vall.]. 1746 Groff Bethlen Samuel ur Ugráról feles Disznokat be fogad s fel hajtattya ezen Bükre, és egész őszig mig jól meg hiszladodnak ott legel-teti [Lupsa F; Ks 67. 46. 21]. 1760 Az Juhokat ez uttal fel hajtattam fejős Szamban kik voltak, három meg döglőlvén hajtnak 47 darabot [Déva; Ks 94. 24. 4].

2. behajtat, felszedet; a dispune sã fie strins/adunat; einheben lassen. 1765: mikor ... Kornis Gábor Uram hajtattya fel a qvantumot, tizen egy versen jöttek militaris Executorok reánk [Ompoica AF; Eszt-Mk Sárd cs. Vall.] | kárt okozó Executiokalis hajtatta fel a mü Falunkból eo kegyelme a Contributiot ... [Szeszcsor H; i.h. 254. — A teljesebb szöve. felhajthat 1. al.].

felhajtatás feltereltetés; minare; Auftreibung/ treiben. 1786: A két vén béres ökörnek Herepére* valo fel hajtatások abba mult el, hogy a Guraszádi^b ember bé nem adta [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *H. ^bGuraszáda H].

felhajthat behajthat; a putea dispune sã fie strins/adunat; einheben lassen können. 1732: ă Nga azt várta hogy ăn ki jüjkek, hogy annál inkább mindeneket felhajtathassanak és vihessenek mit találnak [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1786: Ami kevés restántiát fel hajtathattam, s egyébből is amit kaptunk Groff Gergely Vrfinak által adom ha Isten le hozza [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

felhajtatik feltereltetik; a fi minat (sus); (hin)-aufgetrieben werden. 1589: Tecczet egienleó voxal hogy az zamweweo Vraim penzt Aggyanak Juh vetelre, Amy penigh azt Nezy hol Baranioz-zuk megh ..., az Varos juhais fel haytassek az falukra [Kv; TanJk I/1. 104].

felhajtattat feltereltet; a dispune sã fie minat sus; (hin)aufreiben lassen. 1761 Baro Daniel Urfi ă kemenden* levő közös egj nehany bivalyaka-t nem haitottatta ide Branyicskara osztásra, azert Principalis Uram eo Nga fel haitototta lonara^b [Branyicska H; JhB XXXV/45 7. — *Kéménd H. ^bAranyoslónára (TA)].

felhajthat 1. behajthat; a putea stringe/per-cepe; einheben können. 1765: kárt okozó Executiokalis hajtatta fel a mü Falunkból eo kegyelme a Contributiot ..., egy, két Executor pedig jó móddal akár mikor könnyebben fel hajthatta volna [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 254].

2. előteremthet; a putea procura/gási; auf-bringen/treiben könnyen. 1788: Eddig tellyessé-gel a Ludesdi épület dolgáb(an) nem mozdulhat-tam egy nyomotis a mezei takarodás mellől, ezen túl már réá érkezem a restántiák zaklatásá-ra, de honnan tudjunk 500 réues forintat előre ki tsinálni a Pallérnak? mert anyi a restántiákból se sülne ki ha szintén mind fel hajthatnokis, hát a minden napi ház szükségét tselédeknek, szekér és eke eszközöket miből potoljunk? [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

felhalad 1. kb. elhajt felfelé; a mina in sus; vorbeifahren. 1812 Grantzki . Feleségestől Lo szánnyával . felhaladott [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

2. fölülmúl; a întrece; übertreffen. 1726 a ki latta az előbbeni épületeket azt mondja hogy a mostaniak igen sokkal fel haladgyák a régieket [BLt 7].

felhalva félhalottan; pe jumátate mort; halbtot. 1749 Mikla Kratsony Panaszolkodik hogy ... Paur Thoma Piaival és Vejeivel engemet a Földre le vertek. és fejemet be törvén maid fel halva az Dsugye Udvarán hagyat [Vályebrád H; Ks 62/22]. 1788 egy Gerenda végbe úgy bele tsapo-dat hogy fél halva Vittük be [Nyárádkarácsonfa MT; Told. 76]. 1849 Néhai Cse Josefft a' közelebb mult őszén egy vasárnap kün az uttzán meg hallom hogy meg akarják ölni, oda futék, és látom az udvaron Cseh Sándort nagyon véresen a földön fél halva heverni [Héjjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

felhány 1. (földet halomba) rak, felhalmol/dom-bol; a face grămăjoare, a îngrămădi; an/auf-häufen. 1570 Az Byro vram Akaratyat Megh lérthettek De eo k. keryk azon hogy az hatar Dombokat az zamosfalwyakal, vythassak Megh, Omatis lywasson Embereketis Azonkep-pen Innetis Bocyasson Embereket ki Reaya es hannyak fel [Kv; TauJk V/3. 9a]. 1580 arra az helyre feol meruën mertünk egy Darab Nyl anagy Lab feoldet es vgia(n) ottau Egy halmot feol hanywa(n) Eppittünk honna(n) Egyenesen ala Therwe(n) Job kezre mind az patakig ala halmokat — , hanyattünk es Eppittünk [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1625: mikor musna es Agiag falui hatar Jaras leon az mattisfaluiak Jarak ky az hatart az ket falu es az birak aka-rattiabol es teczesebol es azon hantak fel az hal-mokat [Agyagfva U; Uszt 156b-c]. 1749: Lévéen Angyalos(na)k egy felfogott erdeye. ... ennek utánna felfogott erdő légyen ... A' régi Halmokat hannya fel ujjolag az Ekk(esi)a [Angyalos Hsz; EHA].

2. fel/megás; a sápa; auf/umgraben. 1804 itt a' mi határunkon ma is egy helyet Ur Dombjának hívnak, erről az Ur Dombjáról pedig azt beszélük, hogy ott lett volna Báthorinak a' Bagosi Udvar-háza; ennek a' fundamentomát nem olyan felette régegn, leg alább az én értemre, fel hányták volt

egyszer bizonyos Cancellisták parancsolatjából 's meg is kapták [Bagos Sz; EHA].

3. felrak; a încărca; aufladen. 1585 Borokat hozanak az vrak zaimara 4 zekerral fizettem az korchyolasnak tölle hogy fel ha(n)ta d.24 [Kv; Szám. 3/XXII. 78]. 1589 Hogi fel hantak azon borokat mas zekerekre, attam az korchyolaso(na)k f. 1/20 [Kv; i.h. 4/X. 39]. 1775/1781 eő Nagysága olyan asztagokat rakatott, hogy két állások-ról hányták fel tsak az asztag koszorujáig a kévé-
ket [Máda H; JHb LXXI/8. 384].

4. feldobál/hajigál; a arunca (in) sus; hinauf-schleudern. 1747: (A vádlott) égi háboru dörgés és villámás alkalmatosságával köveket hányván fel a' sendelyre, masok(ua)k ditsekedett hogi őis tud olytatén keppen tselekedni* [Torda; Tjk III. 180. — *Ti. mint Isten]. 1803: a' meny-i Juhot elől 's hatul találtak, fejeket el tsaposták. a' szekerekre fel hányták, 's el vitték [Toplica MT; Born. XVc. 1/57 Sztóján Jakabuc (32) col. vall.]. 1843 a két darab Talpat a' pintzébe az állásra fel hánta [Dés; DLt 65].

5. felvet, táj felduvaszt; a îngrămădi; aufstehen. 1749: az Küküllőnek áradása Lévéen az Jegit fel hányván .. az Viz annyéra fel dugult vala, hogy az Korodi Malomnak kerekerei nem foroghtak [Zágor KK; Ks 15. LXXXVII. 4].

6. feltölt; a innámoli; verlanden, aufschütten. 1592/1593 Tudom az Reti Malom alol mely po-rond ziget vagion kouachios porond vala elej-teöl fogua az Kws zamos vize hanja fel Dees feleol valo felin mellette [Déce SzD; Ks. — Itt és alább Dés és Szentbenedek határhelyére von. vall.] az az hely elejn kouachi és feoweny hancias vala, Egyezeris, mazzoris az viz kezde fel hannj [Szentmargita SzD; Ks]. 1772 ha egész ereje* a Malomra menne sokkal sebesebb volna, és az mely iszapát a gátrol jövő viz a Malom árkab(an) fel szokatt hánni sokkal könnyöbben és hamarébb kitakarítaná [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 375. *Ti. a víz sodrának].

7. felforgat/túr; a răscoli; aufwühlen. 1584: Ilona Zekel Marton felesége vallia mikor chehi Caspar az Darochy Istwanne hazahoz leowe Byel

Az haz heian Nezegetet es vegre zablias kezzel gyakdosa es fel hania az Agyat [Kv; Tjk IV/1. 345]. 1598 Garay Andras wallya Aldozoban leze(n) ket eztendeie hogy Hidalmason az Thurt Janos zolgay marhamat* fel hantak wala noba ezeleot Sibon igaza(n) megh harminczadlotta(m) wala engemet az zolgai Somborra igazítottak ... az miglen oda lartam tehat addigh fel hantak marhamat, sewlliezettek, vezettek [Kv; Tjk V/1. 182. 4. — *Értsd: a harmincados legények a portékákat]. 1630: Istua(n) Deak fel haniua(n) az szenat az Hadnagy Inassa Mihok ezzel az fogolj Leannial hat oth fekeznek volt [Mv; MvLt 290. 197a]. 1673: (A) dézma asztaghot mind tetejétől fogva az parkányán alol háro(n), vagi negedik kévéig fél hányván, egj kéven kívül épp kévét ab-ba(n) édgiet sem láltunk [Déva; Törzs]. 1721 az Almarium kolcsával (egy) a Bérlesekét ... fel hántam én ottan Roka mály bérlest nem tanál-

tom [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1786 (A bácsné) ládáját arestáltattom, de midőn fel hanytom, sem(m)it se kaptom benne [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

8. átkutat/motoz; a scotoci/a căuta cu de-amănuntul; durchsuchen. 1756 engemet 's Újhelyi Samucl Uramat a' Nemes Tanács el küldte: hogy a Németi István Uram Ládáit hánnók fel, ha talám valami nyomába igazíthatnánk, a Titt Mlgs Aszszony pénzinek [Kv; Mk IX Vall. 62]. 1757 mindenekeket felhántak, mindent meg vizsgálóztak, mindenhez hozzá nyultak [Csicsókeresztúr SzD; LLt 49/1277]. 1798 a' Ládáját a bor ár-ért es egyéb hordóbéli czinkusokért fel hanytuk [Dés; DLt].

9. át/felforgat; a răscoli; aufwühlen. 1670 Kgd parancsolattya szerint Ura(m) az mély privilegíomos leveleimet szorgalmason fel hanyva(n), talalta(m); magam parialtam [Beszt; BLt 9 Nic. Gavay Béli Pálhoz]. 1736 u. Gróf Apór István egykor Fejérvárt létünkben oda hivatá a két cáptalant az én praesentiámban s mondja neki: Édes két szemű cáptalanim (mert mindenik vak volt a fél szemivel) hanyjátok fel a cáptalant, ha valami írásokat tanálnátok az én familiámról, fáradságtok jutalma megleszen [MetTrCs 446]. 1747 Az Archivumban pedig már az mennyi Levél hátra vagyon, alkalmasint fel hánytuk [Nsz; Somh.]. 1809 Méltóztatik az Ur asztott irni hogy az által adott quietantiát Sohult nem találja, de leg alábbis két hetek alatt tudossítani fog iránta ujononis fel hányván minden írásait [M.bikal K; Bet. 2]. 1842 A' héten az Archivumot fel hánytuk az Archiváriussal a' Somlyo Csehi Szorosbeli Malomról szollo levél iránt [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

10. fel/kicifráz, rég meghány; a împodobi/garnisi; verziieren. 1688 Megy Szin kanavacz Soknya viseltes szellyes és keskeny arány galandal fel hányva az allya [Beszt; Ks S. Misc. 27]. 1696 k. : haj szin sima atlasz sűrű Arany Galandal fel hányva [MNY XXXVI, 198]. 1717 : Karinasin szin kanaváz szoknya elo ruhástól arany galandal sűrűn fel hánuva I | Tetszin bársony váli arany csipkével fel hánuva [TSB 5]. 1736 : Kis subájok is volt akkor az kis asszonyoknak s fő emberek leányinak az palást, ez is kül meg volt erősen hányva arany vagy ezüst csipkével vagy kötéssel, az kitől mint tölt ki; az kitől kitölt, úgy fel volt hányva, hogy felyül harmada a matériának alig maradt simán [MetTr 343].

11. felemleget/hánytorgat, szemére hány/vet vmit vkinek; a reproşa cuiva ceva; jm etw. vorwerfen. 1764 azt is fel hányám Nékie hogy a Jobbágyokkal szolgálatb(an) magának Török buza kasnak valo fát, vesszést hordot [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1826 fel hányad azt a' mit te magad adtál [Kv; Pk 6].

felhányás felrakás; încercare; Aufladen. 1585 7 Noem. Hozauak fayedelem zamara 6 zekere(n) bort fiztettem az korezhvolasnak fel hanyassatol Egy Zekerre d. 6 [Kv; Szám. 3/XXII. 78].

felhányat 1. feldomboltat; a dispune să fie făcute grămăjoare; aufhäufen lassen. 1570 Erthyk eo k. hogy Zuky Istwan kenallya Magath az hatar dombnak meg vytassara, Mely hatar-dombot Body Gaspar Iteleo Mester hanyatot volt fely [Kv; TanJk V/3. 9b]. 1639/1727 : My arrol valo leveleket megh olvasván és ruminalvan az két Palu Balla, és Kis Nyulas között valo határt így igazítottuk Az hatar Dombokat penigh avagy jeleket, hanyattuk fel ilyen formán [K; Ks 14. XXXI. 3. — *Köv. a részletezés].

2. fel/megásat; a dispune să fie săpat; aufgraben lassen. 1727 Tudgyaé a' Tanu: Hogy azon Parlagot Szuka István Uram, hoszzú árokra fel hanyatván, maga éppétett szőlőt rajta? [Kr; Borb. II].

3. feltúrta; a dispune să fie răscolită; aufwühlen lassen. 1723 Most az kaptalannal beszellek Kólosvarat, meg nezem az Levelek laistromat, ha valmi sorsot kaphatok bizony mindgyárt fel hanyatom [Ap. I Apór Péter feleségéhez]. 1733 (A leveles ládát) tavaj hanyattam fel eczer [Kóród KK; Ks 99 Kóris Ferenc lev.].

felhányattik széthányatik; a fi împrăştiat; auseinander geworfen werden. 1832 A' Felséges K: I: Tanács által kirendelt Comisarius Urakkal .. és ... a' Föld mérő urakkal edgyütt Bögöznek Zetelakával* per alatt lévő Havasbéli Differentialis helyén kilentz napig ültünk az holott is a' már nevezett Comisarius urak a' két felek fen álló bizonyágai előtt az ennek előtte mint egy hat esztendővel Zetelaka által halmoknak praetendált kő hanyások fel hanyattak melyekben is találtattak ujj cserepek nem régi üveg darabok 's hot szénis [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev. *U].

felhányattatik át/felforgattatik; a fi răscolită/răvăşit; umgewühlt werden. 1755 Parantsoltatott hogy néhaj jó Klmes vr(am) eo Excellya Cancellariája fell hanyattassék, és mi Guberniumot illető írások volná(na)k azok az Archivumb(a) reponáltassanak [Nsz; Ks 96 Baló Antal lev.]. 1763 : Mind ezen Portékák mi előttünk fel hanyattatván ismét azon Ládába rakattak és az említett Aszszony által bé záratván és el petsételtetvén Szadler András Mészáros Mester embernél ő Kglménél mint maga szállásán hagyattak [Nsz; Szer.].

felhányhat feltúrhat; a putea răscoli; aufwühlen können. 1720 Nehai Rác Janossal nem kevés esmeretségem volt, és ha fel hanyhatnám Leveleimet azok között töb írásatis mütathatnám [Dés; Wass „Sig. Varadi Senior de Kis Budak“ vall.].

felhányt feldombolt; a ingramădit, adunat în grămadă; aufgehäuft. 1572 : eg' ther helyen talunk . egy ryggy (!) fel hant hathar domboczkát [Dés; DLt 184]. 1805 : elmentünk ... Csingo

Tábla nevezetű Erdőre mindenütt kapakkal fel hányott halmokkal meg különböztették nem lévén a' benne levő Cserefa fiatalak arra valok, hogy béle vagott Keresztekkel meg lehetett volna különböztetni [O.palatka K; RLt O. 1. 114].

felharagszik megharagszik; a se supára; sich erbösen, böse werden. 1604: mikor alkoznak uala űgia(n) Zolokmaban az eöreksegh felöl az peresek, Akkor ne(m) alkhathnak, hane(m) fel haraguanak Vas Peter feleségeuel, es haza menenek [UszT 20/124 „Anna consors Agilis Andreae Pelbart In. Zolokma Inquilina” vall.]. 1606 Thudom hogy Vas Peter oda jeott uala Zolokmaba feleségeuel, az eöreksegh felöl Alkon(n)i kezdének. 25 forinton lagia felesége kepeben veghre 12 fori(n)tra zolla, Demjen Boldisar hat forinto(n) kerü vala, Vas Peter fel haraguek, s el mene [i.h. Andreas Jakab de Zolokma^a lib. vall. — *U]. 1760: erre Mihály fel haraguván azt kezdé mondani, hogy az ördögök szagassák el a ki a máséba lakik [Ditró Cs; L.Lt]. 1833: Felharaguya Magyori Sigmond Vetzsei^a Jóságomra jött, marháimat éhen elhajtotta [Pf. — *Vece MT].

felhasít felmetsz/vág; a táia/spinteca; aufschneiden/schlitzten. 1716: hadgy bekit az ebnek, mert mentől inkább veszik ezekben hogy haragszol, annal inkább azt gondolják hogy boszonthatnak, am had cifrázza az orrom hasicsak fel, ha ket Esztendőre úgy nem jár mint az Anya [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez].

felhasogat darabokra hasít; a spinteca in bucăți; zerschneiden/hauen. 1629 megh az első Urae volt az lada az kit fel hasogatot eötnécs Istua(n) [Mv; MvLt 290. 182b]. 1707 Az Ecclesia Ladáját az Ellensegh fel hasogatta volt [Dés; DLt 488]. 1744 Tudom hogy egy Sessio volt Quondám értem mikor fel hasagatták az Attyafiak [Koronka MT; Told. 14/11]. 1771: valami kö padakat habzokat vagott ugjan Kiralfalvi Atyim, elis hozták a' Malom számára, de minekutánna sok ideig ott hevertének volna, az edgjiket Adámosi Szabo Janossal edgyjűtt fel hasagották [Sóvényfa KK; JHb LXVII/171]. 1782 egy huszanhat fogu vas Borona is maradván, a Boronát fel hasagatván, szegeit mind el vitték [M.fodorháza K; KvRLt VII. 27 Pop Nyisztor (50) zs vall.]. 1794 (A) Cserefának a' derekát fel hasagatva a Csürbe gazzal bé takarva ... meg számláltuk [Szentkirály MT; Berz 6. 51. S. 73]. 1825: 25 Szál 2 őlös hosszúságú otska deszka, létzeknek fel hasagatva 6 Rf 15 xf [Dés; DLt 3].

felhasogatás felosztás; impärtire; Aufteilung. 1745: minék előtte az jóságok fel hasogatásához fogtak volna az meg nevezet Mltgos vrak, mindenféle Lábas marhákat ugymint ökrököt, teheneket méneseket, gyermek lovakot sv Sertéseket ... három egyenlő részekre subdividaltatta(na)k [M.új-falu K; JHbK XLVI/44 Ioan. Simon de Désfa vall.].

felhasogattat darabokra hasított; a ordona să fie tăiat/spintecat în bucăți; zerhauen lassen. 1791 egy három ölnyi hosszúságú Cserefa tőkéjét Közma Ferentz Urnak, kút gárgyák(na)k fel hasagattatta [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

felhasznál 1. használ, rég (nőt) él; a folosi (o femeie), a trăi (cu o femeie); gebrauchen, benützen (eine Frau in Kebsehe). 1849: Krizsán Mária is azt mondá szemébe Kelemen Beninek, hogy ha Kelemen Beni a' mellett áll, hogy ötlet fel nem használta, 's a köntösöket is tagadja, ugy Kelemen Beni egy elátolkodott gaz ember [Kv; Végr. Vall. 82].

2. hasznosít; a utiliza/valorifica; nutzbar machen. 1864: (Az) Állbispatak oly fehér szikár földet tartalmaz, melyet jelenleg is haszálóknak fel Balánbányán próba tégelyekre [Szárhegy Cs; GyHn 53].

felhasználtság [nőre von.] használat, rég élés; folosire (a unei femei); Gebrauch, Benützung (in Kebsehe). 1849: az udvarbani lakásom alkalmával Kelemen Béni által lett felhasználtságom következtésébe, látva Kelemen Béni általa lett terübe lett ejtésemet, azonnal számomra egy az udvarhazhoz (!) közelébe ugyan ahoz tartozó alkalmatosságokba behelyeztetett [Kv; Végr. Vall. 95. — A szöve. ilyen zavaros!].

felhasználítik a fi folosít; benutz werden. 1857 istalo jaszajara haszálatot fel^a [Mezőber-genyé MT; MRLt. Tomai László kijegyzése. *Ti. a szóban forgó faanyag].

felhat 1. felterjed; a ajunge sus; hinaufgelangen. 1672: az kender feöldekis az mint uegget az kvkeölleő fele jeönek, azokrais fel hatott^a, s vízbén allottak feleig az kender feöldek, az Orszag utjatis mindenkor el lepte az aruiz [Ádamos KK; JHbK XXI.16. — *Értsd: a Küküllő árja]. 1723: mikor meg árad á N. Szamos ugy fel tolyla á Kis Szamost a Deési gát miatt, hogj ugy áll mint a tó, meddig hat fel azt ne(m) tudam [Közárvár SzD; Ks 25.IV.5]. 1772 a' mostani Csékelly Víznek bővségeszerintis vagyon ezen Malomra fel tojulva más fél singni és Négy Czólni Víz; mely a' silipben egészszen a' két alsó Kerekak alá fel hatatt [Ádamos KK; JHb XX/27. 15–6].

2. felér/hatol; a ajunge pină sus; hinaufdringen/gelangen. 1571: az zeginy keossegh is vgy anynyira meg prédaltattott hogy vagion testek es lelkek kiknek fohazkodassok az hatalmas Istenhez fel hatott. feleo hogy az vrsten zernyeo vezedelmes ostorat ne bochassa orzagunkra [SzO II. 323. — A székely nemzet a rendekhez]. 1808 Serbenázt Pétre a marháival a Falusiak gabanájába lettéb sok kárákat tétetett melyért sok panasz is hatatt fel az Udvarhoz [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 3 Kerekas Gávril (26) vall.]. 1827: az edgyik Mlgs Osztazo Fél által jelentett Apellatio uttyán felsőbbi ellátás végett ezen osztályos Úgy, a Szokszor (!) tisztelt Törvényes Derék Szék eleiben fel

hatván és ottan benne a' mult 1799dik Esztendőben Martius 7-én Meg jobbito Itélet (Reformatorium Deliberatum:) mondattatván [Erdősztyörgy MT/Mv TSb 51].

felhatalmaz feljogosít, meghatalmaz, a imputernici; ermächtigen, bevollmächtigen. 1873: a m.bikali ev. ref. egyház fel van hatalmazva 150 száí fa eladására az ekkla erdejéből [M.bikal K; RAk 304].

felhatalmazás 1. meghatalmazás; imputernicire; Bevollmächtigung. 1872: Az ekkla peres ügyébe a cath. ekkla ellenébe az ügyvéd Bodor Pálnak felhatalmozványt adtak..., aláírta a lelkész az ekkla megbízásából, felhatalmazásából [Burjánosóbuda K; RAk 121].

2. meghatalmazás (meghatalmazó irat) act de imputernicire/de autorizare; Ermächtigungsschreiben. 1856 ujból is kérlek, hogy átalanas fölhatalmazást készíttess [Kv; Bet. 4 Tóth Zsigmond lev.].

felhatalmazott meghatalmazott; imputernicit; bevollmächtigt. 1847: Mü kik alább neveinket le írjuk és az alább meg irando örökös Csere vásárba kész fogással fel hatalmazott köz birakok vagyunk adgyuk tudtára és örök emlékezetire mindeneknek a kiket ezen dolog illet vagy illetthet* [Bözöd U; Borb. II. László István székely ns kezével. — *Köv. az ügy előadása].

felhatalmaztatik feljogosíttatik, meghatalmaztatik; a fi imputernicit; ermächtigt werden. 1842: Eskettem össze Budán* T. Ns. Bartha Sándort... T. Ns. Lázár Máriával harmadik Gradusba lévő Atyafival Esperesti meg hatalmazásnál fogva, melynél fogva az Innep napon való Copulálásra névze is fel hatalmaztattam [RAk 8. — *Később: Bodonkút K]. 1876: A gondnok, ha olesón alkudhatik, felhatalmaztassék még most 18,000 zsendely megvételére [M.bikal K; RAk 325].

felhatalmozvány meghatalmazás (meghatalmazó irat); act de imputernicire/de autorizare; Ermächtigungsschreiben. 1872: Az ekkla peres ügyébe a cath. ekkla ellenébe az ügyvéd Bodor Pálnak felhatalmozványt adtak [Burjánosóbuda K; RAk. — A teljesebb szöve. *felhatalmazás 1.* al].

felhatároz kijelöl; a hotárnici; abgrenzen. 1671/1795: Igy határozván fel eő Kglmek ezen Contrroversaban lévő darab határt és Falut [Barátfa K; LLt Fasc. 61].

felház 1. hátulso ház; casă din fund; Hinterhaus. 1604: Az haz felől En Igy Tudom hagi az pinczet s az fel hazat görfi balasnak Engede görfi lazlo [Uszt 18/138 „görfi Janos Kerezturfalwi” pp vall.]. 1633: az Azzonio(m) ... az fel haz hatulso ajtaját is megl nitotta ug boczatotta be ott az legent [Mv; MvLt 290. 120a]. 1713 az ur Lázár Gjör uram reszire ... jutott ... egy ház pitvara

bot hajtás alatt mellette levő bolthajtás házzal, es ugyan a mellett levő ház végiben levő kis fel ház-lal egjütt; azon bolt hajtásos hazak alatt levő pincze pitvaranak fele reszivel [Baca SzD; JHb XII.2].

A megadott jel-re névze az 1633-i adalék forrásából kijegyzett két adat tájékoztat; egyik tanú ugyanis a felház-ra a továbbiakban így hivatkozik: Tudom azt is hagi szabo Jakabne Assionio(m) soksor nitotta ki costue az kis kaput, es az hatulso haz ajtaját s ugi uarta kesseo estueig Abrugi Istuant | mikor penig az katonak megl fogtak vala Abrugi Istuantis, akkoris ugi rekesztettek uala be az hatulso hazba(n) [Mv; MvLt 290. 120b].

2. emeleti szoba; cameră de la etaj; Zimmer im Stock. 1573: az Eoczym ... Elseóban azban Lakott az zobaban azkiheöz az kis wdwar es a(z) bolt walo ..., Eő maga ment azonyom akaratya Ellen fel hazban [Kv; Tjk III/3. 198d]. 1636 ezen Tornaczbol nyilik harmadik ayto az felhazakba meneő gradicz eleött, egy uduario hazra, ennekis fa mellieke aytaya bellett, fejes uas szegekkel uert, uas sarkos, pantos retezes [Siménfva U; JHb Inv.]. 1717: Az kapu* felet vagyon erigálva két Fel Ház [Pálos NK; LLt. — *Ti. a curiáé].

3. filegória; chiosc de grădină, pavilion mic; Gartenlaube/haus. 1781 volt egy fel ház is vagy Filegória cserefa ágasokra, és zsendélly fedél alá készülve [Királyfva KK; LLt 24/25].

felházaeska felső szobácska; cămăruța de sus; obores Stübchen. 1656: Kapu felet ualo fa oszloponk allo fel hazacska [Doboka; Mk Inv. 5].

fél-házhely kettéosztott telek; teren/lot împărțit în două; in zwei Teile geteiltes Grundstück. 1593: attam Ciehibe* ... Egy fell haz heliet ket Zanto földön kwől [Perecsen Sz; WLt. — *Valószínűleg Somlyócséhiben (Sz)]. 1688 Adá ... Kelemen Jánost fél haz helyivel őregségeuel (l) együt [Bál. 44]. 1780: Antiqua Várség jussán birt fél Házhéjét [Kide K; BHn 94].

A települések belterületre meghatározott számú és kiterjedésű telekegységekre oszlott. A lakosság szaporodásával e telekegységek — örökösödés v. vásárlás útján — kettő, majd négyfelé is oszlódhattak, és így fél-, sőt negyedtelkek (házhelyek) keletkezettek.

felheceel felloval/tüzel; a afița/instiga; anfeuern. 1838—1845 heccel: „Heccel (fől-, rá-), tüzel, nógat, rábeszél valamire valaki ellen, bujtoogat [MNYTK 107].

felhegy felső hegy; muntele de sus; der obere Berg. 1649: Anno 1649, 6 die May viradora az hidegh az all hegyeket mind el vötte, megl az fel hegyekettis megl haborgatta sok helyyeken [Kv; ACjk 63a]. — Vö. az *alhegy* címszóval.

Hn. 1724: Koronaki Fel hegy Szin Bora változni kezdett Ur. 26 [Koronka MT; Told. 29/12]. 1748: A Fel hegy Szölő és Vápa Szölő között van egy dombocska Verő fényes oldal ki az hegy tetőig [uo.; EHA]. 1757 A fel hegy nevezettü ős szölő [uo.; EHA].

felhegyeztet szénaboglyát (kazlat, asztagot) hegyesre tetejeztet; a pune să se facă vîrf, a vîrfui;

Henschober (Feimen, Diemen) zugespitzt decken lassen. 1599 : 31 Aug. Az Szena megh rokkant uala hecziettettem fel attam 8 embernek hogy be heczettek napszamra d 10. egiknek az o szenaua hegyzetek be d 80 [Kv; Szám. 8/XIII. 35 Szabó András sp kezével].

felhőjáz fedelez; a acoperi, a pune acoperiş; be/ überdachen. 1590 Veöttem az Swteolhazhoz 1110 Sendelt, Zekeres Matiaszol fl. 2 d. — Hogi fel heaztak az Achoknak munkajokerth es heazo zegert lecz zeggel egietembe, fizette(m) fl. — d. 60 [Kv; Szám. 4/XIX. 17].

felhőjáz fedélzékét készített; a pune să se facă scaun la acoperiş; Dachstuhl machen | fedelez; a acoperi, a pune acoperiş; bedachen. 1587 ve- ottem lechieket egj szekerekkel hatwant az arra f. 1/20 Meg feier varra voltam lenart vram heiaztatta fel az lechieket alais hordottak [Kv; Szám. 3/XXX. 21 Seres István sp kezével].

felhőre (ló)szekéren, *ritk* taligán: a rúdágasra v. ágasfára, hátul a nyújtóra keresztbe helyezett vasalt fa; crucea carului/căruței, cruce de căruță; Bracke, Querscheit. 1587 Az Taligara valo Keolc- hyeg. Chynáltattam fel herczet egyet s ket hamfat d. 17. Veottem ahöz ket Apro vassat [Kv; Szám 3/1. 6–7]. 1590 Az Taligahoz valo fazerzammak meg vetele. Monostor vchaban Kyweol Kerekes Demeterrel miwelttettem chinalattam három vyh kereket egiet chynalt d. 55 tezen f. 1 d. 65. Chynalt 2 felherchet d. 14 [Kv; i.h. 4/XIII. 6]. 1594 (Ke- rekes Mihál) Chinalt egy Nywtot, feelherzet f — d 15 [Kv; i.h. VII/6.6]. 1629 Eot ferhez lan- czajual eggjut [Szentdemeter U; LLt]. 1638 : egy felherczet Cenaltatot vala szabo Dani [Mv; MvLt 291. 137a]. 1675 Vagyo(n) ket ló után valo jo vasas kis szekerek minden vasaival ep jo, egy. Bú rós koczi vagyo(n) egy, haro(m) vasas kéreke, egy fako 3 tangyír karika 2 vas Lőcz káva Lőczzeuel Fel herczével Derek szegével, egy tengely vég- hezivel, ket fel huzo vas rajta [Dés; Borb. II]. 1706 az Bereczkiek vitték el edgy vasas fel- herczet [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1747 : Egy Tár Székerek eleiben valo Felhértz meg kívántato vasaival és léptsőjével edgyütt [Szpring AF; JHb XXV/88. 4]. 1798 Vasaltam egy uj Szeker Főrhéctzet [Déva; Ks 72. 54]. 1823 Eö Nga Pritskájába Tengely nádozására, és Ferhelc ke- szittes(ére) ord : Pánt vas 15 lb [Déva; Ks 106. 151]. 1834 Ferhértz tarto vassal egygyütt [Etéd U; NkF].

Szk : felhőgő ~. 1861 Jegyzés N. Ujfaludi (!) Ur számára kováts munkárol Két uj hátolso fel hágó fel hértzet két új pant (!) 4. Sticznit ujbá igazítottam és fel srofoltam 1 f. [Kv; Újf 1].

Az ellőso felherczhez egylovas szekéren egy, kétlovason két hámfia csatlakozik, a hátulso felherc a hátsó tengelyhez csatolt felhercvassal — az ellőso felherc hasonló célú vasával együtt — fellépőül szolgál. — A jel-ne névze I. SzamSz felherc és szeker al., valamint MNr II, 215–6.

felhőrepálea a felherc felületére erősített vas- pánt; bandă de fier pe crucea căruței/carului;

Eisenband auf der Bracke. 1823 Két uj fel hértz pátza egy fojto karika ... egy uj fel hágó egy uj tő karika [Déva; Ks 106. 151. 1-hoz]. 1825 Egy Felhértz vasával, most egy felhértz pátza mint [Dés; DLt 595]. 1864 egy felhértz pacza igazi- tása [Kv; TGsz 37].

felhőresről felherczcsavar; şurubul de la crucea căruței; Querscheitschraube. 1864 egy felhercz pacza igazítása, egy felhértz Strof ujra vágása [Kv TGsz 37].

felhőreszeg felherczrögző szeg; cuiul de la crucea căruței; Querscheitnagel. 1649 Az Posta louak szekereinek czinalt egy uj főlhercz zeget D. 25 [Kv Szám. 26/VI. 541]. 1829 Egy új Ferhértz szegét tsinaltam [Mv LLt].

felhőrevas fierul de la crucea căruței; Bracke- sen. 1652 Egy szakállas gim. Két Fel hercz vas Két tengely tőn fojto szekerek karika [Gör- gény MT Törzs]. 1692 Csatlas vas nó 3 Fel- hertz Vas nó 1 [Bethlen SzD; BK]. 1836 Két felhértz vasak [Kv Pk 3].

felherget ? felingere/hergel; a aşıta/monta/ur- stiga; aufregen. 1814 : szo közben a' jött ki, hogy midőn Barátosi Josefet Ezüst Pénzének létével (így!) nevezetesen Dobai Mihályné fel hergette, azt mondván hogy jo leszsz Bányai István Uram adossága le fizetésére [Dés; DLt 56].

félhet tarthat vmitől; a se putea teme de cer- etw. befürchten/von etw. halten können. 1692 Felhetni attolis hogy vagj edgjik vagj masik re- sze az varmegjeknek es egjeb adoza helyek[ne]k ugj megh romolhatik, hogj semmit se(m) adhat [Szőkefva KK; Törzs. Sárosi János kezével]. 1708 : az ide be valo hordasais* ig(en) bajos ott a Tajon kovalyogva(n) gyakra(n) a' Kuruczok uj- jabb kartolis felhetünk ha utb(an) Talállyák [Fog. KJ. Fogarasi János lev. — *A gabonáé]. 1732 : Az Rosa hegy alatt levő Ne(m)es Városunk Malma Gáttya(na)k tul felől lévén bontakozás, a Közep- innis igen le nyomodott s meg kopott, melyek- iránt felhetni igen nagj kártol [Dés; Jk 428b]. 1749 nem lehet Securitással a' Házokban lakni annyira ruinalottak, hogy az fala is az Házoknak dülő félben áll .. Sőt egy Szélben le omlik az egész épület áttul félhetni [Köröspatak Hsz. Ap. 1. Ant. Kálnoki lev.]. 1793 ezen Controversias Ma- lom gát igen fél jót az Mlgs Bároné Aszszony tel- jire Most igen fél hozták a Silipeket, és fél- hetni az Udvar házakat a kártol [Kisrápolt H. JHb XXXI/36.3].

félheti egy fél hétre való; care se cuvine pe o jumătate de săptămână; für eine halbe Woche. 1665/1754 Mikor egy héten az Legény két napot innepel, vagy két napot el-sétál, tartozik a' gazdája azon hétre fél-heti bérrel [Kv ACart. 16].

félhető félő; e de temut că, trebuie să ne t mem că ... ; es ist zu befürchten. 1679 : Félhető

hogi ... gyuladás ne essek [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 66]. 1825 a' föld ottan porha és Ganéjas tehát félhető annak^a a' viz felől valo le hajlása és suhadása [Dés; DLt 595. — ^aTi. az istállónak].

félhintó hintófajta; cupeu (un fel de calească); Art Kutsche, Halbkutsche. 1717 En Brassai Szent János uczában lako Hinto csináló András alkuttam meg Tek(intetes) Nemzetes Uzonj Béli Kelemen urammal hogy készitek ő K(e)g(ye)l(me)-nek egy fél hintott tizenkilencz forintért ilyen conditionál, hogy ő K(e)g(ye)lme adgyon bört, posztot, Rojtott, az lakatosnak és képironak fizeszen, én tartozzam mindent egyebet adnj, a' mjj hozzá kívántatik, belől sárga szeggel verjem meg [Brassó; BLt 1].

félhintó-forma félhintószerű; ca un cupeu; halb-kutschenartig. 1656 Vagyo(n) az szeker színben az Istallo mellett egy Uy fel hinto forma szőr ponyuaua be buritva [Doboka; Mk Inv. 7].

felhírdet 1. kihírdet; a anunța; bekenntmachen. 1602 Haunes Fenescher, es Merten Ebaser ... valliak hogy Ach Mihaly Instantiaira eok kerte meg az mostany feleséget az kereztenieknek zokasok zerenthi es az praedicallo zekbeol felis hyrdettek, minekewuk azt mondottak hogy eozeveg azzonj az vra megh holt [Kv; Tjk VI/1. 630].

2. (hírtétellel) felgyűjt; a aduna sus (prin anunt); (durch Bekanntmachung) einsammeln. 1653 bíró vramék legottan felhírdeték a bástyákba a Czöhokot és egyéb rendet is; és a taraczkkal hármat lövének, hogy a vidék felrezenjen, és értse hogy valanui új dolog vagyon a városban, és öjni tudja magát a miben lehet a szókott katonáktól [ETA I, 144 NSz. — *1633-beli Mv-lyel kapcsolatos eseményre von.].

felhírtet felavat; a promova, a primi in rindul; einweihen 1844 a Deesi Czizmadia Czéli remek készítésre (!) hat Egyéneket bocsátott megj mivek elkészítése után mestereknek fel fognak hiteltetui nev Szerint Ezen Szemeljek^a [Dés; DLt 855. — *Köv a nevek fels.].

felhírtetés felesketés; luare a jurământului; Vereid(ig)ung. 1826 Szék Assessorai Fel-Hírtetése [UzLt III. 48].

felhív 1. a chema (sus); hinaufrufen. 1570 Zabo Myhal vallja, hogy . egy korba hytta volt az zabo Janos Jnassa fely az Thoromba es mykor onneth ala Jeot volna, kerdezy volt zabo Janosne ha latta az toromba az Trombitast [Kv; Tjk III/2.24]. 1578 Nem Sok Ewdeo mwlwa frusinazzonnak Az annya Thorozkay Ferencze, meg hala, hywak fel az Attyafiai halalara frusinazzont [Torda/Boldoc TA; Thor. V/14 Johannes Zekely (55) jb vall.]. 1635 mingiarast gyertiat gyvytata es fel hiva az fel hazban [Mv; MvLt 291. 56b]. 1750: Midőn Oh^a szeréntt Aldojoban

itten Sokadalom lett volna, akkor az bakkantsosok káplárját az Uram eő Exja Házában fel hivta^b [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev. — ^aTi. az ó-naptár. ^bBalog János tt]. 1776: Mgs Gróffné Aszszonyom ő Nga, Szüntelen nagyon szomorkodott Semmi kedve nem vólt, Sirt Bánkodott, ugy annyira hogy Sziv fogása is következvén, engemetis fel hvtak vizasztalására [Kóród KK; Gyl. Gabr. Martonffi (33) káplán vall.].

2. egybe/összehív; a chema laolaltă; einberufen. 1584 eo kgmek Varosul Zorgalmatoson kerik Biro Vramat, hogy mikoron az Aros Rendek a sokadalmokbol meg Ieőnek, ereossen megh paranchiolia nekik el Iartatwa(n) eoket hogy egy Bizonios Napot egygyt legienek Mert varosul az Aros Rendeket fel Akariak hiny, es dolgok leszzen vellek [Kv; TanJk V/3. 285b]. 1590 Estuere Hyttak fel az Tanachyhazhoz Byro vramat Tanachyual egytetembe. Estue vachiorara Elseo 2 tal Ettek volt Boryw husch Súffaul^a [Kv Szám. 4/XX. 39 Hooz Lőrinc sp reg. — *Köv a többi fogás fels.].

3. felszólít/kér a soma/invita; auffordern. 1849 felhívom a tisztelt kinyomozó bizottmányt, vegye kérdőre Krizsán Máriát, hogy ... honnan mi jövedelme volt! felhívom a tisztelt kinyomozó bizottmányt ... Krizsán Máriát kérdőre vonatni [Kv; Végr. Vall. 6].

felhívás 1. (hivatalos) felszólítás; somație (oficiálă); (amtliche) Aufforderung. 1867 E fel hívást a kir. kormánysszék azzal indokolja, hogy . a' sorozás ügyben szükségelt családi kimutatásokat az Ev. Ref lelkészek gyakran feluletesen állítják ki [Gyalu K; RAK 138].

2. kb. felfolyamodás; apel; Berufung. 1842 Visgáltatik Tarcsafalvi Sylveszter Judithnak mint A. Férj ellen — a Kereszturfi széki alpapi széken indított — lefolytatott és törvényes fel hívás utján ezen K. Tanácsshoz hatott váloperes ügye [Kv; Borb. I.].

felhívát 1. beidéztet/hívát; a face să fie citat/ chemat; vorladen lassen. 1576/1577 Egykor .. Thorozkay Matthias es ferench hywattak volt fel eotet varfalwj Gergellinel Egietembe Thorozko Zentgeorgyre kwideottek volt eoket Az Azzonhoz ... hogy Eozwe hozhatnak eoket Bekessegre [Torda/Kv; Thor. VI/4 Joh. Varfalwy ns vall.]. 1615 Monda Biro U(ram)* ma keső de holnap jo reggel be hjuatom az Urajmat az Esküeteket lassam Gaspar U(ra)mekis mit mondanak, kēgmedetis fel hjuatom [Kv; RDL I.100. — *Thar András, kolozsi bírő]. 1784 minekelőtte a Regiusokat fel hivattuk az Arenda puctumait maga Rosnyai János Ur Minutab(an) in pure megirván, midőn a Regiusok meg jelentenek es az Minutát előttek fel olvastatott volna (így!) . az egyik Regius ... monda^a [Msz; MbK XI. 71. — *Köv. az idézet].

2. elhívát; a chema; rufen lassen. 1595: Thdđom hogy az en eoche(m)mel egygt ieőűenek megh az molduai fogsagból Simo Janos, Gegeő Balintne Aszonjo(m) hyuattia volt fel az eo kgmek

hazahoz, ne(m) Jeóhet fel kylemben, mert ige(n) megh dagadoztak volt az labai [UszT 13/37 Michael Lazar de Taplocha pp vall.]. 1709: Alvinczine Aszszonyom Tiszt vramekat ide Galfalvára* fel hivatá hogj igazittanák el az biroságot [Ks S. 37–9. — *KK]. 1756 fel hivatatt magához [Petek U; Hr 3/15].

felhívatik felszólíttatik; a fi somat; aufgefordert werden. 1867: A' Sáros Pataki Füzetek Sík évi folyamára előfizetésre fölhívatnak, a' T. Papok, akár külön, külön akar Társulatokban [Gyalu K; Rák 59 esp. körül.].

felhízásban lévő félig hízott; pe jumátate ingrásat; halbfett/gemästet. 1766: Pap Péter Ur(am) valami fél hízasaban lévő Uraság s. v. Sertéseit el adta [Abosfva KK; Ks 8. XXV. 18].

felhízalt félig hízott; pe jumátate ingrásat; halbfett. 1766: Mi hat darabból álló fél hízlalt s. v. Sertéseket Vettünk meg [Kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18].

felhízott; gras; fett. 1874 A' Jozság jövedelme pusztítójának egyenesen a' nagy fel hízott Egerket és a' rettentő sok Gergeritzéket lehet tartani, meljek Legióként vagynak az Ő Nagysága Csüre körül lévő Asztagokra [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

felhízott félig hízott/hízalt; pe jumátate ingrásat; halb fett/gemästet. 1797 az Ifju Groff Ur eo Nga el vetetett ..., egy fel hízott Sertést [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Szk: ~jában való. 1699: Itt vagyon edgj sövény diszno olban, két fél hízottfáb(an) valo középszerű ártány [Mihálcfa AF; LLt Gyulafi László inv.].

felhódol behódol; a se supune; sich ergeben/unterwerfen. 1666: alázatosan jelentem Ngd(na)k* az szegeny Atyam(na)k Belenyesen innen az Fekete keresbe(n) Gyalmar alatt volt egj Lehecsen nevű falucskája, melynek Varad el veszese után semmi hasznát nem vöttem, mivel pedigh Kegmes Ur(am) más becsületes embereknek joszagi kik sokkal annal bellyeb s szorossab helyen vadnakis fel hodolnak. Nagod(na)k könyörgők alázatosan nekemis ... egj annuentialis levelet adni, had küldhessek rajok s holdoltathassam fel mivel azonkivülis feles joszagimtol fosztatta(m) megh [H; Szer. Gorgocs Mihály foly. — *A fej-nek].

felhódoltathat behódoltathat; a putea face să se supună; sich ergeben lassen können. 1666: Nagod(na)k könyörgők alázatosan nekemis egj annuentialis levelet adni, had küldhessek rajok s hodoltathassam fel [H; Szer. Gorgocs Mihály foly. — A teljesebb szö. *felhódol* al.].

felhóhérol fel/lemészáról, megöl/gyilkol; a ucide/omori; töten, ermorden. 1634: Kerekes Balasne-

tol ... hallam hogy monda, Im idegen orszagban az Isten megh tarta az fiamat, es haza hivate(m), im ithon fel akartak meszalni, hoherlani, de ne(m) neuzet senkit [Mv; MvLt 291. 2a. — L. még *felmeszáról* al.]. 1688 Az mikeppén kussébbik Miklos Deák Ur(am) uia iuris keresi Csutak Jstuanne Aszoniomat, mert hogi eo keglm(e)t azzal difamalta uolna, hogi ur(a)t üdnezwit Csutak Istuan Uramot, eo keglmé, hoherlotta uolna fel. szembén leuen az D(omi)na Incta ... beszédre kiment procuratoriul (!) czak el ment sém(m)inel magat nem defendalta [Ksz; BCs].

félhold semilună; Halbmond. 1807: Egy bri-liánt reszketőő a' melly félholdot és tsillagot mutat [DLt 378 nyomt.].

Szk: ~ figurájú félhold alakú. 1834: (A föld) más vége Fél hold Figurájú [Gyalakuta MT; EHA].

félhold-formálag félhold-alakúan; in formă de semilună; halbmondformig. 1874: a Sinfalvi Hátárban bé Biro Nemes Rákosi és Várfalvi Közös-ség. Possessorak, meg kerestetének bennünket avégre, hogy ... Törökbuzássai között fél hold formálag tekervényessen folyó kövendi patakat, s annak ... Árkát egyenes új Természetes Arok-ban, folyambann, vétetni* [Asz; Borb. II. *Értsd: szándékoznak].

félhold-vágó kovácszserszám-fajta; un fel de fierar; Art Schmiedewerkzeug. 1872 Egy rozsz fél Hold vágó xr 3 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11 kov.].

félholt holteleven; pe jumátate mort; halbtot. 1776: annyéra volt, hogy fél holt vagy fél eleven volt [Nagyida K; Told. 22].

félholtan holtelevenen; pe jumátate mort; halbtot. 1724: Nemellyek . pinzért kivannak Lovakat adni; s mihelt a Lovakat elé allittynk azon-nal a Lovakat el vizsik, s annyira hajtyak hogj fél holtan hozzák némellyiket vissza [Ne; Ks 83. — A városi hadnagy a főispánhoz]. 1738 ezen Ser-vicz polturaért oly kemény executiot Szenvedünk, hogj ... Zágónban a falu hűtös polgarat gomolya-ban köttetvén, és jeges vízzel meg öntöztetvén az hideg aérre ki vitette az hol is az nagy hidegben annyira meg badgjadott, hogy fél holtan lévén tandem ugj bocsáttatta ell* [Hsz; Ks 99. — *Értsd: a katonai executor]. 1847 valaki hátom megöl oroszba (!) egy fával úgy meg üt mindjárt el estém a földön el terültem fél holtan [Dés; DLt 1135].

felhólyagzik 1. felhólyagosodik; a se băscia; blasig werden. 1584: Grusz peter vallia hogy vala-miél kente volt megh* de effelikorigh Igen ereos-se(n) fel hoiagzot volt az oldala [Kv; Tjk IV/1. 257. — *Zeold Ambrwsne]. 1872: a sok mérges hernyo ... ha az embernek a' testire esik mint ha a tűz égetné a helyit ugj fáj s utánna fel hojagzik [M.egregy Sz; JF. V. Baczó László lev.].

2. feldagad, *rég, táj* fel/kiduvad; a se umfla; anschwellen. 1744: Vonya Muntyán Roman Philipet ugj főben úte, hogj a feje mingyarást fel holyogzott, de Vert nem láttam [Besenyő AF; Told. 3].

felhompoz halmocskát rak, felhantol/dombol; a musuroi, a face musuroi; aufhäufen. 1773 ez az Kis Cserefa fiatal, mellynek tövire most keresztelt váguunk, és hontotis rakunk innen mégis alább menvén más Cserefa fiatal mellé á melly egyenessen a határ széllyén ál, ezen az részen, á tove fel van hompozva, és megkeresztelve [Vaja MT; Told. 3a].

felhompoztatik halmocska rakatik, felhantoltatik; a fi musuroit; aufgehäuft werden. 1846 töröküzás Földe kijárására ... el indulván ... egy kőkeny bokor régi jegynek meg állítatván, 's fel hompoztatván [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 70].

felhord 1. (terhet) felvisz; a duce (o povară) sus; (Last) hinauftragen. 1573: Katws Zabo peterne leania Azt vallia hogi eo azkor egi ceberrel Bwzat hord volt fely ki ragadia^a kezebeol az cerbret (l) es eo hordia fely^b Bwzaia benne [Kv; III/3. 293. — ^aAz „Igartone leania.” ^aA malomba a garathoz]. 1595: 27. Nouemb(ris); Egy Egez hētig czjnaltatta(m) az feredő haznal: Az Kemen-czerol hordottak le, az nagy örög kőuacz köuet: vegtere ismeg fel hordottak és be raktak az Nagy örög ep kőuaczköüeket [Kv; Szám. 6/XVIIa 251 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: Az mel ember az chyerepet fel hordotta attham neky f — d 14 [Kv; i.h. 126/IV. 106]. 1676/1681: á migh fel hordgiakis á borokat hiteles igaz emberek légyenek mellettek [Vh; VhU 658]. 1736: húsvét másod napján az vízben vető hétfűn ... estve az frajok az leányok házában kádokkal hordották fel az vizet [MetTr 359]. 1819 maga Rákosi Ur a' pálinkát töbnyire egyedül hordotta fel a' pintzéből egy zöldes nagyotska karafinával [Kv; Pk 2].

Szk: zszindely ~ ani. 1699: nap szamosokatt adasso(n) Beldj Ur(am), segitenj sendelyezés-(ne)k jdejn, sendely fel hordani, szeget fel vinnj [Kv; BLt 7].

2. felszállít; a căra (ceva) sus; hinaufbefördern. 1585 Az varos Touat hogy halasztatuk az ky az halat fel horta tött 11 vtat fyzette(m) ... f. 1 d. 76 [Kv; Szám. 3/XXII. 28]. 1631: ugian akkor reggel mindeneket latta(m) hogi fel horda az asszony az apia hazához [Mv; MvLt 290. 55a]. 1661 Egi ember hogi ala horta az Lakatoshoz, ismet mas hogi fel hordotta^a, attunk f—//32 [Kv; SzCLEv. — ^aTi. a szakállasokat].

felhordás 1. felvitel/vivés; ducerea (sus); Hinauftragen. 1667 (A bornak) az sütétben estvének idején valo fel hordásakor keolteottunk gyortyára ... d 12 [Kv; SzCLEv.].

2. felszállítás; cărare (sus); Hinaufbeförderung. 1603: Pribek Ferenczne Marta azzony ... vallia: Emlekezem ra minthogy az fel meresebe es fel hordasaba ott voltam hogy 13 keobleot hagiót negied hean az Zekely Leorincz hazanal Veres Georgy [Kv; TJk VI/1. 655].

felhordat (terhet) felvitet; a face să fie dus sus; hinauftragen lassen. 1609: (A búzát) az felseo hazamban fel hordattam fizettem ... d 16 [Kv; Szám. 126/IV. 67]. 1638 Akkor mikor Borbelj Mihályne Aszonio(m) el mene Beret halomba(n)^a ... Mindent fel hordattak az Uarba(n) borbéli Mihalinejek [Mv; MvLt 291. 123a. — ^aBerethalom NK]. 1763 ezen szénát az Udvari Cyűrös kertb(e) fel hordottván ... Mányika Juon ... el adta Juonnak az Exp(onen)s Aszsz(ony) ő Nga Tehén Pásztorának [Záh TA; Mk V. VII/1. 14—5].

felhordattat felhordat/vitet; a face să fie cărat sus; hinauftragen lassen. 1598 Hogi az fakat az cyntermbol az boltokra fel hordattattuk attunk ket embernek f — d 12 [Kv; Szám. 7/XVI. 46].

felhordhat felvihet; a putea duce sus; hinaufbringen können. 1765: Tudgyaé a Tanu ... hogy ... ki nem engedte meg hogy ... réája bizott őrelni valo gabonáját egymás után az Garatb(a) fel hordhassa Györgyítza és meg őrelhesse? [Záh TA; Mk V. VII/19 vk].

felhordó care duce sus; Hinaufträger. 1778: Az ácsoknak kezek alá zsendelyt felhordó nap-számosnak 9 napra ... fizettem fl. hung. 02 den. 52 [Kv; ETF 107. 15].

felhordoz a duce/transmite; anführen/bringen. 1678: bátorsággal elhiggye azt az urad is, s mással is elhitesse bátorsággal, hogy azok mind merő hazugságok, valamit oda felhordoztak mert az hatalmas császár^a és vezir az német császárral való frigyét és békességet fölbontani nem akarják, hanem erősen őrzik [BTN 112. — ^aTi. a szultán].

felhordozóskodik felhordozgat; a tot aduce sus; nach und nach hinaufbringen. 1819 egy fél kupás karafint elő mutatván ... Szilva pálinkát pintzéből fel hordozoskodni szokta vala [Kv; Pk 2].

felhoz 1. a duce sus; hinaufbringen. 1586: az mit az Malom hazra keölteottem ... Az Cziovek vereő bakot ala es fel hoztak att(am) — /6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 23]. 1588 hogy el vowe az eokreoth nem biram terhetem hanem egy azzony leon kezes erettem hogy az terhet fel hozzam az hegyen es hogy az vtan vizza vizem az eokreoth neky [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlabas jb vall.]. 1593: Mikor az lato bortt az leany fel hoza az azzony Jwek benne [UszT]. 1633: az pinczeből bort hoztak volt fel es attül reszegőit volt megh az az leani [Mv; MvLt 290. 141a].

2. felszállít; a căra/transporta sus; hinaufbefördern. 1716 a fejrnek valo Buzát fel hozták most [Abosfva KK; Ks 96 Somodi András lev.]. 1759: a' mi Atyánkat cir(citer) Tiz esztendőskorában, olyan állapotban, hogy a' maga Lábán még olyan utat nem tehetett, hanem szekeren vagy Eken Vintzről hozta fel Csákyára egy Csákyai Száva Togyer vagy Juvon nevezetű Vintzen akkor szolgálatban volt Jobbágy [Girbó AF; JHb Szász Togyer (45) és Gligor (40) j b vall.]. 1808 Gyergyószárhegyi Simó Márton gyalog katoná... szárhegyi Szabó Antal huszár katonán és Mezei Mihály gyalog katonánén... keres 3 1/2 kalongya kender és 3 kalongya lent, hogy a szárhegyi hídon alól a víznek áradása miján a magoké gyanánt felhozták volna [Szárhegy Cs; RSzF 162].

3. fel/megemel; a înălța/ridica sus; erhöhen, heben. 1793: most az Malom Silipeit és az Gátat igen fel hozták az Mlgos Exponens Aszszony ő Nga helyire, és félő hogy az víz kárt teszen az udvarházak fundamentumáb(an) [Kisrápolt H; JHb XXXI. 36.3].

4. kb. be/felterjeszt; a prezenta/inainta; unterbreiten. 1572 Keryk eo k. biro vramat es kyalbyro vramat Ereys hogy keowessek az Zamadas dolgaba az regy lo rendtartast vgi hogi valasanak eo k. az Ides vrainm keozzwl keteot, kyk zamot veuen az teob vrainmtwl az Safar vrainmtulis, es az parcialt csinallia megh hozzak vgy fely az zam veoué vrainm eleybe, hogy Ne legien az fele zwrazwar Mint az eleot neha leot [Kv Tan]k V/3. 52a]. 1593 az minemw Irassat es keotesset fel hoztak ide az zaz vrainm elejben, eo kegmek elegedendeonek itiltek hogi az Plebaniaara valasztassek: Azert tablara Iaruan, egienleo suffragiummal valasztottak Erasmus vramat az plebania tiztinek viselesire [Kv; i.h. 1/1.222].

5. (bizonyítékként/érvként) előad/felemlít; a prezenta/aminti (ca dovadă/argument); (als Beweis) vortragen/führen. 1596 engemet eo zidot, rutolt, ornak, toluajnak feje keotet ebne(k) mely zitkait holt diomerth fel ne(m) vette(m) volna. Eztis hosza fe(1) hogy az or eb el lopta masonnet az zalanat fel fente (!) de nem úgy lezen [UszT 11/13]. 1849 Kelemen Béni az Iső kérdésre tett feleletben azt hozván fel, mikép ön Krizsán Mária részére kostot adott volna, — mondja meg ön, ha csak is Krizsán Mária részére adott é kostot? [Kv; Végr. Vall. 70].

felhozandó felszállítandó; de cărat sus; was hinauf/zubefördern ist. 1777 Ha mi vetési lesznek, mind Pokában, és Gyulason, Tartoznak az osztozo Atyafiai tizsteségesen a Jabbagyakkal fel takaritattni, és ha mi gabona lenne, és egyéb fel hozando portékája, ide fel vecturázattatni [Vajdasztiván MT MbK IX. 48].

felhozás 1. felszállítás; căratul în sus; Hinaufbeförderung. 1597: A tegla dolgarol... Teglas Martontol Vettem 900 p(er) f 1 d 28 Ezeknek fel hozasatul... fizete(m) f 2/76 [Kv; Szám 7/XIII. 20].

2. elhozás; aducere Fortbringen. 1653 Bátor Sigmund Molduvával kijöve, nagy Csáki István által segítséget kérete a töröktől... Székely Mózes is sokat fárada a törökek felhozásában, kiket útba is indítanak, el is hozván [ETA I, 61–2 NSz].

3. kijelentés; declarație; Äußerung. 1849: Mikos Jánossal sem volt semmi aféle esmeretsegem, miről Kelemen Béni vallomása rendén álmadozni kíván; s mindezeknél fogva Kelemen Béni a szembesítéskor ezen felhozásaira nézt meg is fogom czáfolni [Kv; Végr. Vall. 36, 77].

felhozat felszállítat; a dispune să fie cărat sus; hinaufbefördern lassen. 1586 az port fel hozattá az Claústromban [Kv; Szám. 3/XXIV. 23, 25]. 1846 a panaszo által hibásnak fel jelentett Schlágját. a' Tanáts házhhoz fel hozattuk [Dés; DLt 698].

felhozatás aducere; Hinaufholen. 1789: Marha orvos ember fel hozatására 36 xr [HSzj marhaorvos al.]

felhozatlik felemlítettik; a fi amintit/pomenit; erwähnt/angeführt werden. 1858 Tartando Czéh gyűlés alkalmával felhozatván miszerént a' már nagyban el harapózott és meg sokasult Czéh ellemeseket (!) (fusereket) illő utra térítettésért az illető hatóságának annyiaval inkább által adni, mint hogy hovátovább a' nagy elszaporodás miatt, a' Czéhális Mesterek jogai meroben letipottatnak és meg semmisítettnek [Kv; ACLev. HatProt]. 1872: Felhozatott a papi telken levő csűr-pajta reperálás [Búrjánosóbuda*; RAK 18. — *Később; Bodonkút K].

felhozattat felszállítat; dispune să fie cărat sus; hinaufbefördern lassen. 1687 Edes Kélmess Asszonyom*; alazatosan könyörgök Ngk..., hogy az Bellenyes Videken valo Jobbagymat, az it valo Praesidium által hozattatna fel őő Nga [Scmlyó Sz; UtI. — *A fejedelemasszony].

felhozódik említődik; a fi amintit; erwähnt werden. 1854 Czéh gyűlés tartatott a' melyben fel hozodott és panaszkodott miszerint Dalhaci (?) Josef a' Czéhutl sorára kapott legényt egy Kádár mesternek adta volna által, véle közös dolgoztatás véget [Kv; AsztCLEv. HatProt. — *A Darllaci (Darlaci) elírása?].

felhozott 1. felszállított; cărat (sus); hinaufbefördert/gebracht. 1758 Papiros Officiából fel hozott szürke bibula papíros kötés 120 [Déva; Ks 76. IX. 8].

2. említett; amintit, pomenit; erwähnt. 1834: megfontolás alá vevén a' Törvényes Derék Szék... mind két részről felhozott okokat, Erősségeket és Bizonyitto Irásokat... ezekben tézi meg a maga Határozását [Asz; Borb. I]. 1840 (A jelentés) nekem vissza adatván, hogy az abban Bizonyásául

fel hozott Róth Pál Ur Béressét a' bé panaszlott pásztorokkal Confrontályom [Dés; DLt 36/1847]. 1849: Kelemen Béninek felhozott felelte valótalan, és reám nézve rágalom, melly által saját büntetteivel ártatlanságot kívánna bémocskolni s bémurkolni [Kv; Végr. Vall. 35].

felhő felleg; nor; Wolke. 1653 Ezen esztendőben nagy villámlás lobbanás lőn az égen felhő nélkül [ETA I, 103 NSz]. 1847 a legszebben föl-tisztult egenn naponta hirtelen felhők gyűlnek [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

Sz. 1669 Molendinum non habent; még az erdőn a' faja a' felyhőben az Vize [Tormás H; BfN. Székely László urb.].

felhörpeget felhörpölget/szürcsölget; a sorbi, a bea sorbind; aufschlürfen. 1735 Az Mlgs Anniska KisAszszony olly nap az mellyen jobbskán szokott lenni, egy lot mannat és egy quönting Folia Sennot vagy az mennyi egy ezüst kelánban fér ruhába kötvén és reggel vagy két phindsia szilva, vagy apro malosa levivel, akar kávéval vagy herbathevel, fel forralhatni, egy tojás sültig gyengén pesegvén az tűznel, kifatsarhatni a ruhát, az levit hőrpegesse fel a Kis Aszszony és fél óra múlva hőrpegessen kenyér nélkül egy néhány kelán borköves levest [Ns; Ks Borosnyai N. Márton lev.].

felhűszakadás (pusztító)záporosd, zivatar; ru-pere de nori; Wolkenbruch. 1849 Folyó hó 13kán oly nagy jégese, és felhő szakadás vala hogy semmi sincs ... a Szőlőbe sincs semmi remenység a nagy jég miatt mert csak a csöntörgeje maradt — még egy ifju jöves sincs [Kebele MT Újf. 3 Kimpián János gondv. lev.].

felhűsín szürkésckk albastru-gri; graublau. 1761 eo Nga Frantzia szarvazatu cserp fedél alá extrálatott párkányozott oldalú és szegeletű felhő szín formára festett oldalú szép Uri Udvarházat [Szászvevsszód NK; JHbK LXVIII/1. 210].

felhugyozik fellövel; a tişni în sus; hinaufschleiben/spritzen. 1613 az nyári házban alatt az földön egy igen szép sokszegű, fejér márvánkőből csinált csökme, az kiben huddozott fel az szép víz tizenkét csödből és ismét ugyanott elenyészett [BTN].

felhureol a căra cu greu sus; hinaufschleppen. 1778: amíg e' lett a' Biro mint hogy mindjárt fel költ az ütés után, Urszulyt is fel hirtzolta, s el vitte a' maga Házához fogságra [Egerbegy TA; JF. Juditha Antal Francisci quondam Fülep rel. vid. (56) vall.].

felhús. Csak szk-ban; numai în construcție; nur in Wortkonstruktion ~ában lévő felhúzásban levő; (care e) pe jumătate îngrășat; in halbgettem Zustand. 1796: Fel husában lévő Hizo sertes Nro 2 [Kótód KK; Ks 72.54] * ~ban vagy félíg hízott; pe jumătate îngrășat; halbgett 1708: még ezek

válagatott Disznok, fél husba(n) alig vad(na)k [Fog.; K]. Fogarasi János lev.] * 1740: a' Mek-kora hízott sertés infra decimáját pedig 8—8 pénzzel váltják meg, ha jó kövér, ha pedig fél-húsban vagyon négy negj pénzrel redimállják [Körösfő K; BfN Gyulai csomó].

felhúsú félíg hízott; pe jumătate îngrășat; halbgett. 1786 Esztendő Kan nro 2 Nagy Gönne nro 11. Kövér vagyis fél husu Sertés nro 3 [Nagyalmás K; JHbK XXI/36]. 1801 Nintsen ma olly ügye fogjott a ki már koros és fél husu sertéseket felében hizlalni adgjen [Ádamos KK; JHb. Jósika Miklós lt].

felhúszas felpicula (aprópénz-fajta); jumătate de pițulă (un fel de monedă mică); Halbsechser (Art Kleingeld). 1864 a levél vívót fel huszással fizesse ki [Köröspatak U Pf. Szász Sándor lev.].

felhúz 1. felvon/emel; a ridica; aufheben. 1752: Toldalagi Mihály Ur Hudokon (!) lako Praecup Jakab nevű Jobbágy birot annyira meg verette volt hogy az földről mások huzták fel [Told. 37/44. — *Görgényhodák :T].

2. felvontat; a trage sus; hinauftragen/schleppen lassen. 1800 tudom azt, hogy éppen ott a' hol most a' Benedekfalvi Malmok gáttya által van kötve a' Kelentei Határhoz, oda töttek volt egy Malmot a' Ködiek* ..., melyet a' Kelenteiek meg nem szenvedvén, a' Czoptáit el vágta é. a' vízre el bósáták, nem ment igen messze a' Malm. mert meg akadott, és meg is feneklett, onnét abból a' Helyből magok a' Ködiek ki szabadítván, fel huzták magok határookra [Benedekfa Sz; BfR II. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vécervölgyi Bányai János kezével. — *Benedekfával szem-sződös Kelence és Kód Sz]. 1815 a Déési Reformáta Eklésia Malma Bontóját a Szamoson fel huzták [Dés; DLt 80].

3. ráhúz; a trage pe; an/aufspannen. 1829 Egy ujj Rafót tsinaltam Dúfla srófra fel is húztam [Mv LLt]. 1848 k. A Kis szekérnek a kerékére egy ocska ráfot felhúztam 1 fl. [Kv; Újf. 1].

4. a ridica (trágaciul); aufziehen/spannen. 1776 az Flintaknak Sarkányát fel huzták, s egyenesen tzelőzták ő Nsga Prefectussát és Tisztartóját [Marossztyörgy MT; Mk 36. 5/4]. 1782: Praefectus vram. Egy Pistalyt vett elé, és annak Sarkány-nyát fel huzván azt felénk tartá hogy közüllünk Valamellyiket meg löjje [F.zsuk K; SI. XII. 5.9 Juráth Ignáth jb. vall.].

5. fel/ráemel; a ridica; hochheben, anlegen. 1570 Kertes Imreh, ezt vallyá hogy mikor ew az korchoma hazhoz Jwto volna, Latta hogy az Kayantay legen az aztalnal fen al wolt es zekerche volt kezebe fely huzwa, chyuka Lazlo penigh az Tharsaywal al volt az aztal eleot, es Mond hogy hat kurwa fyanak Zydal azonba vgy wtheotte az zekerchewel Archwl [Kv; TJK III/2. 54]. 1594: Borbeli Balint vallia Fodor Gergelit latam hogi az Aito fele tazita az Azzont, de az feoldre nem esset, azonban kezeti fel huza az Azzonihoz,

de en nem lattam hogi meghwteotte volna az Azzont [Kv; TjK V/1. 472]. 1600 Azonban az lowat wte az sarkantiuwal, s fel huza az chakant, hogy wagia Gergelt [UszT 15/141 „Fazekas Martonne Anna Udwarhely” vall.]. 1630 : iüy kite ... eb ugy mond ese lilek fia, az szekerczetis kezebe(n) fel huzta vala s ugi hija vala ki [Mv; MvLt 290. 207a]. 1796 : Pakulár Nyikuláj szidván Vadas Györgyöt ..., a' kapát felhúzta ..., hogy Vadas Györgyöt meg üsse [Mezőpanit MT; TSb 2].

felhúzás felemelés/vonás; ridicare, tragere in sus; Hinauftragen. 1730 : Alkudtunk es edgjeztünk meg a' Déési Rosa hej alatt levő Nemes Városnak Malma Malom köveinek fel húzására ... kaczkai Illye György nevű Malom Mesterrel [Dés; Jk 499]. 1751 Attunk az Atsnaq sendelyjeseért ... a Nap Szamosnak Attunk negy sustakot a Csatorna fel huzasaert [Kv; ACJk 82b].

felhúzott 1. ridicat; aufgespannt. 1776 : kik mentenek hatalmasul fegyverekkel Flintákkal, Pisztolyakkal az ő Nsga rendelt embereire? és kik akarták végre fel húzott Puskakkal meg löni? [Marossztygyörgy MT; Mkg 36.5/4 vk. — L. még *felhúz* 4. al.].

2. átv (fel)emelt; ridicat; angelent. 1710 : látván az Istennek mint Szabados cselekedetű Urnak bűneinként igen méltán az Istennek itéletiből réánk fel huzott ostorát [Visa K; BLt].

felhúzó-vas kocsitengely-rész; parte de la osia căruței; Teil der Wagenachse. 1675 : Bűrös koczi vagyó(n) egy ... egy tengely véghez szegivel, ket fel huzo vas rajta [Dés; Borb. II].

felibe fölé(ke); deasupra, peste; über. 1595 Zöcz Mihály Wramtol vöttem 2. Czatornat az Tanaczhoz feliben, kit felis vontattam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 253 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1703 mikor el temettük Csiszér Georgyöt, akkor hallottam mondottak hogy Bör András es Büköcs András ölték meg .. Azt látam hogy Büköcs Andrást es Bör Andrást oda vittek, az test felib(e), az Testhez és holmiket töllők kerdeztenek, de ök tagadtak [Kv; Wass. Baka Péter (29) vall.]. 1732 : Ágy felibe valo kék kamuka SelyemSupellát két darabban, gombjával, Sinorával, Rojtyával [Ks. Kornis Zsigmond lelt. 4]. 1764 : hallottam ezen szavait is Szilágyiné Asszonyom(na)k a' többek között : Magának köszönnye, ugy mond, a' jo Etsém Geréb Elekné, ha több vagyon is irva a' Contractusokban, mert én a' Regiusokat már meg nem hamissithatom, ök ugy írták, a' mint én mondtam, akkor ne állott volna a' fejem felibe, 's ne ösztönözött volna; Mondja édes Nénem Asszony ennyinek s ennyinek [RLt O. 2 br. Iulia Korda (41) vall.].

feliben felesben (fele termés részedésre); in jumátate; auf halbe Rechnung, im Teilbau. 1800 Dosa Adam ur ... Ilentz falvi Jussát adta felibe valo mivelésre [Ilencfva MT; DLev. 3]. 1814 :

felibe ki vett föld [Dés DLt 174]. 1834 : én magam is a' mult esztendőben egy darabocskát vettem volt bé felibe [Bodola Hsz; BLt 9].

Szk : ~ *ad.* 1777 Kratsun Stefanról nem elmekezem hogy Feliben vagy Czimborában adta volna Földeit ennek előtte valo Esztendőkben mivel jo Gazda lévén maga mindenkör megmivelte [KS. Franc. Winter de Rettég (34) vall.] * ~ *kiadott.* 1851 A' felibe ki adott érintett egész rész jószágra háromlandó Cs : kir:adót — minden névvel nevezendő köz terheket, rovatokat egyedül tulajdonos Úr asszony tartozik fizetni [A.esküldő K; RLt O. 4].

féliece kb. 4 dl-es mérőedény; vas pentru măsură capacitate de 4 decilitri; Halbquart. 1683 : Szallitanak ... Merő Ejtelt no 4. Iczet no 4 Fel Iczet no 2. Fel Ejtelt [Uti].

félieceés félieceényi (kb. 4 dl-nyi); de o capacitate de 4 decilitri; Halbquart (groß). 1679 Fél Iczes, hasatt, kis kupa nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 77].

félieceitálódhatik boldogulhat; a se putea pri-copsi/izbuti; mit einer Sache fertigwerden können. 1726 : az időnek mindennapi alkalmatlan volta mia bizony keves dolgainkb(an) foeliceitalodhatunk, mivel alig mehet ki az ember az Nagy Sár mia Hazabol is [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. 1744 : Mlgs Oláh Püspök Ur(am) eo Nsga sollicituskodik az unialt Oláh Papokrol emanalt Diplomának confirmatiójab(an) és publicatiójab(an) de hogy minden reszeib(en) ezen Diplomának félieceitalodhassek nem igen remelhettyük [Nsz; Ap. Árkosi Benkö Ráphael és Imreli József Apor Péterhez].

félidézett megidézett; citat; volgeladen. 1846 : az Investigatioban fel idezett Tanuk közt lehetnek rankorosaim [Dés; DLt 530/1847. 28—9].

félidő 1. félesztendő; o jumátate de an; Halt-jahr. 1585 : Az varos vegezesse zere(n)t fogattunk 2 barna Sybot fel wdöre Eggyk Mattyus Benedek fel eztendőre atta(m) f.3. Masodyk barna Syb louas Istua(n) fiztettem fel Eztendőre neky. f.3 [Kv; Szám. 3/XXII. 79—80].

2. **félideje van a gyermeknek** a(terhesség) feleidejében van a gyermek; fátul este la jumátatea perioadei de graviditate a mamei; das Kind ist in der Halbzeit (der Schwangerschaft). 1590 Hallottam az leannak zaialub hogy mo(n)ta hogy Pribe giermeket czinalt nekj es Jmmar fel Ideie vagio(n) az giermeknek [Szu; UszT].

3. **terhének félidejében van félidős** (nő) (a terhesség feleidejében van gyermekével); a fi la jumátatea perioadei de graviditate; mit dem Kind in der Halbzeit der Schwangerschaft sein. 1804 : Donáth Anis terhének fél idejibe volt [DLt nyomt.].

félíg 1. vminek a fele részéig; pe jumátate; bis zur Hälfte. 1634 : lattam azt hogy az Meszaros

tehene felígh be buyt at Aztaghba [Mv; MvLt 291. 8a]. 1706 Vagyon az Udvar hazon felyül egy vetemenyes kert felígh sövennyel fel kertelve [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. 1736 félíg Lészázatlan, fedetelen, félíg Szalmával fedett, tövissel Lészázott Támaszos kertek [Pöldvár TA; CU XIII/1.271]. 1777: építettett volt ... egy derék házat ... ekörül 320 karobol álló Sövény kertet félíg fel fonva [Hosszúaszó KK; BLt]. 1805: az Atyám az Ergét félíg mindenütt bé kaszálta az egész kaszálónak fele részt bírván az Atyám [Dés; DLt 1825. évi iratok közt. — Keresztes András (26) s vall.]. 1844: a' lako Udvarház ... fedele félíg, felyül avaték [Abafája MT; TSb 11].

2. félíg telve; pe jumátate plin; halbvoll. 1629 Egi desa félíg sonkolios nezzel [Szentdemeter U; LLt]. 1683: Egi Tonnáb(an) malosa szölő félígnel alabb [UtI]. 1733: egi kotárka Törökbuza félíg valo [Hacezsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházánál]. 1788: Egy Désátska félíg Tök maggal [Mv; TSb 47].

3. kb. felerészben; pe jumátate; zur Hälfte. 1569: bernald balas megh ecczer az kardotis félíg, ky vonta vala, es vgy fenyegeti vala apamat [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Blasius Zabo de Band vall.]. 1570: Zeoch Antal hity zerent vallya, hogy akarya ky vonny zablyayath Istwan, felygh ky es vonta volt [Kv; Tjk III/2. 195]. 1631: egyszer Istuan deak, egy hegyes teort (vagy pallos uolt:) ki ranta az holn (!) aloll félíg az hwueyebeol ki uonnan [Abrudbánya AF; Törzs. Petrus Vajda (33) concivis vall.]. 1654: Midön azert be akartunk volna az Moczar Istua(n) házába menni ... Czegé(en)* lako Szöke Ferencz. Vás Janos Ura(m) Jobbágya félíg ki vont Mezitelen fegyverrel háromszor egymás utá(n) Vas Laszlo és Vas János Uramék képében arceála [Dob.; Wass. — *SzD]. 1726: eo kglme bennünket ... hozván ki ide N: Doboka Vármegjeben N: Iklodra Legitima executionak peragálására M: Aszsonj Lázár Maria Aszsonj eo Nga Kovacs Janos nevü Udvari Jobagi Biraja ... az executiot háromszor félíg ki vont kardal Repulsioval obviala [Born. VII.6]. 1799: Egy Mch kas Cir(citer) félíg aszalt Fuszukával [F. szuk K; SLt Vegyes perir.]. 1815: egy Mch kosár teli, más félíg granát fuszulykával [Baca SzD; TSb 6]. 1850: A második szoba felső padlázattya is tsak félíg vagyon meg [Gyéresszékírály TA; DE 5].

4. ~ viselt(es) pe jumátate uzat; (halb) verbraucht. 1699: vagjon edgy Szekér Szén (!), melljben vagjon ... félíg viselt fél fedelű kocsi két kötő lanciaival edgjütt nro 1. Jtem konjha Szekér fel viselt(en) valo nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyujafi László lett.]. 1730 Két Singes kora Gyontapos Lada, zarjaval Kotsával egjutt, félíg viselt [Usz; Pf]. 1792 találtuk Az Udvarházat* ... vagyon benne négy tisztességes Szoba, egy konyha, három szoba, tisztességes deszka Pádi-

mentummal, ..., a Nagybobbik Ház, ... vagyon ezen házokban két félíg viseltes kementze zöld mazu kályhákbul [Apahida K; RLt O. 2. — *Rettegi Zsigmond udvarházát].

5. ~ fűtős '?' 1699: Vagyon ezen ház(na)k egi Zöld mazu félíg fűtős Tüzelő kemenczeje, az allya téglából van ki rakva [Szentdemeter U; LLt Inv. 25].

felígazít 1. ráigazít/szerel; a monta; aufmontieren. 1798 az Bányából hosztak egy Pár Sánto Vasat En azt fel Igazitottam Az Ekére és ki lukastottam x. 36 [Déva; Ks 72.54 kovácsm.].

2. eligazít; a aranja/rezolva; erledigen. 1590: Eztis tudom hogy egyczer az falw egybe gyült vala hogy az Chywtor Benedek feoldet es Janchio Peteret fel Igazichak mer Elegendendeo feodeok Nem volna de En nem udo(m) Mit chielekettenek [UszT]. 1605: Bocsátattuk Pettky János uramat, tanásunkot és kegyelmek között valo generalisunkot, azonképpen Zuhay Gáspár uramat, magyarországi főhívünkét ... hogy az mely kevés subsidiumocskát es ajándékot kegyelmek maga szabad akarattjából most először minnekünk ígért, azt kegyelmek között felszdessék és az egész székelység között mindenütt felígazítván kezünkkhöz szolgáltatassék (!) az rendelés szerént [Barabás, SzO 355 fej.]. 1634 Hallott(am) Kerekes Zabo Istvantol, es Uyhely Nagy Marthontol, hogy az mi eo rajok haramlik, kezek fel igazítani es megh adni Zeochy Istvannak [Mv; MvLt 291. 10b].

felígazítás fel/kivetés; impunere; Auferlegung, Veranlagung. 1590 ochatott volt ennek Elotte valo napokban dulot ki az szék az ket ket penz Restantianak fel igazítása felol, melj ket ket penzt Rauas zerith az Zenth Janos napbeli gylesbe Vrnk Akarattjából az gylesbe ment Vraknak feo es nemes Vrajmna Azon keppen az lofejeknekis ket ket penzt Rendelt vala az szék [UszT].

felígazított eligazított/rendezett; a face să fie aranjat/rezolvat; erledigen lassen. 1590 tellyessegel az varos azt el nem vegezte, hogy menyuel aggianak azok teöbethe, Az mint penig az vegezes volt hizzwk azt hogy biro vram feül vette az kj penig tellyessegel meg nem attais my mindenkor azt montúk hogy az mint az registrumban wagion azon kepen feül Jgazittassa [Szu; UszT].

félíg-félíg minden alkalommal felényiig; de fiicare dată pînă la jumátate; jedesmal bis zur Hälfte. 1693: Podor Istv(an) Nalla leuő pallossat háromszor félíg félíg kivonu(an) es igt ton repulsiot [K; Born. XL. 87]. 1771 a Monár .. Lencseit fuszulykáját félíg félíg mind el iszopolta a Melgos Urnak is a Lentséjét s a fuszujának felét a Malomházon felyül el iszopolta* [Eszény SzD; Told. 5a. — *A kiöntött patak].

félíg-meddig 1. nagyjából, úgy ahogy; de bine de rău; halbwegs, halb und halb. 1700 k. azon szölött itt marus székben havattón* ... nehai

Györgj János edgy kevésse imigj anugj, félíg meddig művelté vesztegette, hol kapálatlan, hol levedzetlen maradt, s — hadta, csak mi hasznát sem vehette [L/Lt 65/17. — "Havadtó MT].

2. félíg telve; pe jumátate plin; halbvol. 1789 21, Uveg Bor Viz 10 közte tele 11 pedig félíg meddig Rf 7 [Mv; ConscrAp. 6].

félignyire félíg, felerészig; pe jumátate; bis zur Hälfte. 1772 Az Tornáztban sendelly fedél alatt égy fel járo Garádisotska vagyon, melynek két oldalai Dészkával bé vadnak felignyire szegzeve [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. 1801 a' 98. Togatusokbol-is tsak valami 70-et helyyezhetethettünk a még félígnyire is fel-nem épült Collégiumunkba — a' több Déákok... künn laknak szerte széjjel a' városon [Kv; SLt P. Horvath Miklós öccséhez]. 1823: mint egy félígnyire fel mentem a Lajtorján [Dés; DLt].

féligre felerészben; pe jumátate; Zur Hälfte. 1748 félígre Irtovány, félígre Erdő Kun Mihály Uram maradékinak juta [Kál MT; Berz. 2 41/127]. 1811 Baroti Lengyel Éva nevezetű menyetske mint égy 38. Esztendős a' feje elől félígre kopatz [DLt 508 nyomt. kl].

féligyekezik 1742 maga is fel úgyyekezik annak idejiben, s Molduvába mennyenek bé [Szemerja Hsz; Ap. 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez].

felíjed felriad; a tresäri; aufschrecken. 1776 A Grofñst virattigis talpon álván mellete, láttam, hogy ottan fel ijedett, az ágyban fel ült és fel fogott Kezekkel kért minket ilyen formán Lelkeim inátkozzatok, hogy átokra ne fakadjak [Köröd KK; GyL. Christ. Kováts conj. St. Miklos (55) vall].

felíjeszt megriaszt; a speria; erschrecken. 1703 Kornis Sigmond bár erre a földre ne jút volna mert ugy fel íjesztette eszt az népet hogy Szekere hátán vadnak [Gyeke K; Ks 96 Kornis István feleségéhez].

felíllik talál, illik; a se potriveri; passen. 1589/ XVII. sz. eleje mindenek az melliek az wdó szerent lesznek, ugian az wdóuel egi arant nultak el, es az melliek adgi bizonios wdoben vegesztettek, nem illenek fel (így!) minden wdókra, hanem ugi mint embertől valonak, kwlömb kwlömb változások alá uadnak uettetuen [Kv; KómcArt. 1—2].

felíndít 1. útnak indít; a porni la drum; entsenden, abschicken. 1767 az Exponens Ur Motsi Udvarházától fel indított azon marhákat [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 10]. 1787 Moston egy szekeret felíndítván rakattam reá 7 véka körtvélyt, két fris özöt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1790 A mult napokb(an) fel indított Jantso ur Guraszádáról három úrmös átalag és holmi kony-

hára valokat ., a sok jég és alkalmatlan ut mián nagy bajjal eddig el jöttek most azért azokkal egygyütt, melyeket én is egybe szerezhettem fel indítám [uo.; BK ua.].

2. álv elndft, felidéz; a porni/provoca; verur-sachen, auslösen. 1647 Girgiay Janos pap... nagiot kaczaga, s monda, ihon Domine magister, im az felöl gondolkodam most, mely nagy dolgot es zurzavart inditottam en most fel, illen Szegeny pap leven, az feő emberek között [Sárfva Hsz; BfN Andreas Porro rector scholae vall.].

3. felingerel; a ařta/instiga; er/aufregen. 1572: Nyarzoyak kyk Az Hataryarásban woltanak Ezok Mynden dolgoth Eggaranth wálnak: Lattok ezt hogy Az Neomeos wraym, Brossen wertek wyzha ewket* hogj Ne Indetanayak Az haborusagoth De My Nem Lattok hogj... Az Neomeos wraym keozwl walaky Jndetoth volna walakyth feol [Nyárszó K; KP. — *Ti: a zenu-dülöket]. 1597 Zaz Balint farkas vczay Capitan wallia, Thúdom azt hogy bozzús wolt zabo Mihaly Kadas Ianosnera immar teob eztendeienel de en nem thúdom hogy arra walo bozzúsagbol fútot volna reank es minket fel inditot volna [Kv; Tjk VI/1. 33]. 1752 Joseph Urí Imets-nét Feleségem ellen fel indította egy nagy hazugsággal, panaszolván, hogy azt mondotta volna á Feleségem, hogy Imetsnét á Perengerb(en) meg csapattya [Torja Hsz; Ap. 3]. 1779: Tudgyac a Tanu hogy . Néhai Méltóságos Liber Báro Magyar Gyerő Monostori Kemény Gergely Ur eo Nga Mlgos Libera Báronissa, Bánffi Mária Asszonytol született Gyermekei ellen valamelyik Captalon vagy Itélő Mester Ur előtt Protestatiót tett volna ? ... Ezen Protestatio tételre kik indították fel Néhai Kemény Gergely Ur eo Ngát [Dob.; KS vk].

4. felgerjeszt; a porni/stirni; aufregen/reizen. 1581: az Vrsten orzagunkbaly sok Jamboroknak zyweket fel Inditvan fel(seged) fayedelemsege kiwanasara [Gyf; MNy XL, 77]. 1728 Köteleségem végbe vitelére fel indítván az holnap di-csösséges Sz. Borbára napja, nem mulathatám el, hogy ez levelem által az Aszsz(ony)n(a)k ne ud-varolnék [Ap. 1 gr Haller János gr. Kálnoki Borbálához]. 1741: ha mire Isten arántam fel indittya Ngos Groff Uram szivét, meg kettőzetett háládatosságot érdemelvén Istenem eleiben Ngos Groff Uram életét háládatos emlékezzettel bé mutatni el nem mulatom [EMlt Onadi B. Josefnek gr. Teleki Ádámhoz Pracofourti ad Oderam kelt. lev.].

felin íttatik készttetetik; a fi indemnat; zu einer Sache bewogen werden. 1674: Gombkötő Jstvan Hunyad Varossa Biraja Supplicatioja. Tekéntetben vővén mostani Bironak alazatos Instantiajat es hogy az altal az jóvendő Birakis jo magok viselésére s hozzam lejendő hűségrek fel-inditassanak megh engedtem hogy az régi szokás szerint nekik jarion megh az heti vasar vama [VhU 452 Thökölyi Imre vál.]. 1675/1688 u. Engemet mindenkről giakorta tudosicz, hogi ez

iránt io magad forgolodasat enis latvan, indittasam fel hozzad valo io tetemenjre [Borb. I. Petki János instr-ja csúcsicsai jö-bírájához]. 1796: Felindittatvan azért Communitasunktol, Biraki kötelesegből egész térd hajto mély alazatos-sággal Instalunk Ngod előtt azon, hogy melto megfontolásra vévén bñlts elmejevel azt, hogy minemű romlás és kár következze ebből az erdők és gyümölcs fák pusztításabol [Torockó; TLev. 10/2].

felindul 1. fölfelé indul; a porni in sus; hinaufgehen. 1592 Zabo Miklos vallia Mikor az barommal fel jndulank Zent birtalan nap taiban, huzon eot forintba zerzeottem megh en feiervari Josauul zent Mihali napigh [Kv; Tjk V/1. 223]. 1596 mo(n)da az J hogy, meny be, ... oztan latam hogy fel Indula oda az J [UszT 11/91]. 1634: Azonkozben fel indula Georgy Ispanne az utzian de igen nagy vala az viz [Mv; MvLt 291. 27a]. 1652 Felindulván az Várban az kapu előtt job kez felől vagyon egy oh sendelyes Pilegoria [Görény MT; Törzs]. 1744 Ha savanyó vizs üvegek készülhetek Pista Kocsis indúllyon fel [Déva; Ks 78. XIX. 24]. 1758: Fel indúl . uána és bé is érem [Ecsellő Szb; KvAKt Mss hung. 11]. 1850: a szőlőbe Marhák rohantak bé, fel indultam a hegyre azakat lekeríteni [Dés; DLt 1320].

2. haragra lobban/gerjed, felgerjed; a se infuria/minia; in Zorn geraten. Szk: *uki ellen* ~. 1798 amikor az Asszony elő Nagysága Dominalis Biraja által, egy ruddal meg akarta volna futtatni mekkorását, a Biro ellen nagyon fel indult volt [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev. — *Ti. a helynek] * *umin* ~. 1573 Koncha Ianos azt vallia latta keozykbe Eontette peter az Boert es azon Indwltak fely [Kv; Tjk III/3. 203]. 1778 Mara Lörintz Vr fel indula és ő Nsgának Gondviselőjét ... meg fogák és szemem láttára az Udvarb(a) vivék [Mezőmehes TA; Wass. Csizskutyán Gavrilla (30) zs vall.] * *umire* ~ 1753 Ezen szokra fel indula Popa Nyikula rutul kezdé Arramot(!) otsmanyitani tolvajnak gyilkosnak szidni [Abrudfva AF; Ks]. 1794: az Falu oda hivatá, hogy mutassa meg igasságát mellyet hozott Déváról az Dsugyaságról, mellyet ő meg is mutata de oda adni nem akara arra fel indulanak a Falusiak az többek közül Mikle György protestálni kezdte hogy az Faluban többi ne járjon mert mir van Ujj Dsugyajok [Vályebrád H; Ks 81. 57/56 Opra Ignát (55) vall. — *Bulza Jánost] * *umire nézve* ~. 1645: tagadnys kezdette mar nimjelje, az mit az előt mondot es az mire nüzue cekis fel indultak (!) had procedalhasanak dolgokba(n) [Kisbudak BN; BesztLt Rettegij István kezével].

felindulás útnak indulás; plecare (la drum); Aufbruch. 1764 Alvinczi Gábor felindulása* előtt harmadnapal megbetegedék s meg is hala [Rette 178—9. — *Ti. Bécsbe való indulása].

felindulhat megindulhat; a putea fi miscat/emotionat; gerührt/ergriffen werden können. 1749:

ki indulhatna fel a Szegeény Ember(ne)k szánakodására, és segéltésére maga jelen való nagy kárával [Ap. 5 Apor Péter aláírásával] Nem religiositáért, hanem köz igazságért méltán fel indulhat a' jo szívu Biro, hogj inkább a' Novizáns A elő Excellentiája Malma emeltessék feljebb kár nélkül mint sem az én kised Malmocskám tolláltasék, régi őss Malombeli jussom praejudiciumával s nevezetes kárammal [Kük.; JHb LXVII/241].

felindultatik 1. ~ *umin* felindul, indulatba jön; a se minia/infuria; in Zorn geraten. 1572 Balint Lakatos Peter fia, Azt vallia hogy Caspar ... az kerekesset vty megh, Azon mynd fely Indwltatnak es az ki hozza ter volt verek vonzak [Kv; Tjk III/3. 25]. 1573: Katalin Nehay Nagy Menhartne Azt vallia hogi ... Mazas peterne Ereeszen zidogatia a leant Mindenfele zitokal ... Meg Iwt az Anna* meg kerdy my lelte ky Bantotta volna, az zolgalo Meg Monta hogy az Mazas peterne leankaya wteotte^b Azon fel Indwltatik az Azzon Ben hazaba, Mind Besteyével Mind lelkewel Mind kwrwawal hwl My zayara Iwtot Ereeszen zitkozodot az gyermekert [Kv; i.h. 271. *Mazas Balintne. ^b A Mazas Balintne leánykáját].

2. *umi végett* ~ 'ua.; idem'. 1573 Caspar deak Symandy olaz myhal deak zolgaya ... latta hogy az puskarne kalachsíteo Satora eleot al volt es ket zinget (!) Egymashoz mernek volt ., Latta hogi az kalachsíteoneye Nagiob leot egy kevesse Az puskarneyenel, ... hallotta az vtan vra satoraba hogi valami glolch veget Indwltattak volt fely az zing Meresre [Kv; i.h. 267b].

felingerel 1. indulatba hoz; a infuria/minia; aufregen, in Erregung bringen. 1629 méltoztassék vram kgd ujobban Considera(t)ioba(n) venni az Türieken esett alkalmatlanságot ... A' Türiekek is azt el kerülheték volna uram; ha egynéhányonn szánt szándékkal azt a három Németet fel nem ingerlették volna [Balásfva; BK. Venicei Sándor Bethlen Gergelyhez]. 1812: a Nagy Asszony és a Groffné annyira fel ingerlették a Nagy Grofot, hogy késén vatsora után ... orákig kéntelenítették kún ülni [Héderfája KK; IB].

2. feltüzelt; a atifa; anfeuern. 1764 valamelyik félt el áltattya hogy hamissan volt a compositio s ugy ingerli fel az annak előtte végb(en) ment compositonak fel bontására [Erdőcsinád MT Told. 44. 25].

felintéz elrendez; a pune la puct; erledigen, in Ordnung bringen. XVIII sz. eleje Vagjon egj Nemes Pusztá hellj vinarum Circiter 300 mellj felis van rudalva, az Többivel edgjütt fel van intézve [H; JHb XLI].

felinventál felleltároz; a inventaria; inventarisieren. 1615 Meli oda vit Jokrol Verner Georgy vram es Neb Janosne Duruttya Azzonj egy massal igy vegeszenek hogi az Jokot fel inuentálnok, es az Jok maradgyanak Duruttya Asszonnak kezenel [Kv; RDL I. 96b]. 1619: Az mj penigh az Borka

reszét nejj Minel hogj eö maga kezehöz neötte es gondiat akarja viselnj, tehát fel ne(m) Inuentaltuk [Kv; i.h. 107 Andr. Junck kezével]. 1647: Az Czejt hazban semmit nem Inventaltunk, mivel a Praefectus s Porkolab keze alatt vagjon, felis vagjon minden Inventalva az Prefectusnál [Marosillye H; Vlt 55/5415].

felinventáltat felleltároztat; a dispune sã fie inventariat; inventarisieren lassen. 1640 Az czejt-házat, minden munitiókat, hova hamarabb lehet, az ott valo káptalanokkal felinventaltasd [Rák-CsLév. 65–6. A fej. feleségéhez].

felinventáltattatik felleltározttattatik; a fi inventariat; inventarisiert werden. 1634: az mely nap Folvari^a Janos Deaknet el temetek .. ugy egyezzenek egy massal reggel Biro Urmhoz joyjenek, es mindeneket az mi az hazakba(n) lezuek fel inventaltattassanak [Mv; MvLt 291. 12b. ^aAlább a forrásban: Foldváry].

felír I. ráír a scrie/insemna/nota; daraufschreiben. 1657 a beregszásziakat is derekasan szemlyválogatás nélkül levágták^a. A beregszászi templomban ezt az írást hagyák a falra felírva^b [ETA I, 162 NSz. — ^aLubomirszki lengyel marsal és a német csapatok. ^bKöv. a felirat szöve]. 1776 az hitlés után ilyen forma Szókat szólla B. Henter: Már én is Sok Viszontagságok, Nyomorúságok után, fel írák a Dispensatoria az esztendő Számat, Napot holnapot, hogy el nyertem Groff Kornis Annát [Kóród KK; Gyl. Gabr. Martonfi (31) káplán vall.]. 1865 Azon ládák mellyek^a betűk vagy nevekkel vannak megjegyezve, általam beltartalmakkal együtt azoknak hagyományoztattának, a kiknek nevék vagy kezdő betűjök a^a ládán felírva találattik [Kv Végr. 4. ^aKöv. a nevek és betűk fels.].

2. felmetsz/vés; a grava in ; (ein)gravieren/meißeln. 1592 Ezwt poharaim uadnak zam zent kiken az atiam nene fel vagion irua [Kv RDL I. 5]. 1776 micsoda nével nevezendő bonumokat ezüst Aranyas egybe járo Czapa, és Aranyas szellyű más ezüst aranyas Czapas pohárokat azokon ki neve volt fel írva tud a Tanu? [Hr vk].

3. feljegyez; a anota; aufzeichnen. 1574 Viece gaspar hity vtan Azt vallya hogi Jeot volt hazahoz Debreceny Bornemyzza Antal Kis Imrehel Egetembe, Mond otth Antal Im zamot vetetwnk Kis Imrehel ez Ados lewelbeol Marad meg adossa fl. 195 K. Iria fel [Kv; Tjk III/3. 324]. 1591 Thudom mert ott valek az notarius hazaba(n) mikor prokatorat vallanak az felselo bodogazzonj fali lo feiek Lazlo Martonis megh ada az ket penzt az notariusnak hogj eo nekj is jrio(n) prokatorat, de el felejtette volt fel írj [UszT]. 1629 Kis Janos Deak Ur(am) fassus est En miuel Deak leuen, sok ideigh valo dolgát hogj el ne felejczek fel szokta(m) írni [Mv; MvLt 290. 174a]. 1650 az megh holt Fejedelem^a idejeb(en) megh ravak az falut ... az Czehfey Lazlo Uram Jobbagyit

Czak negy emberre ravak de az a Negy ember nevek szerint kik legyenek, akkor ott az Ravasiro Fejedelem embéri nem kerdek fel sem írák [Miké-háza SzD; Ks 42. C. 42. — ^aI. Rákoczi György]. 1744 a Faluknak el oszlások előtt Tiszt és Commemorator Vraimék minden Falusi Biráknak a neveket fel írták heted magokkal [Közéapjta Hsz; INyR. Incze György (54) vall.]. 1753: azokat az kik contribualtanak en magam irtam fel [Altorja Hsz; Törzs. L. Mike (88) pp vall.]. 1775/1781: egy véka buza vetés után fel lehet írni, hogy lehet aratni két kalongya buzát [Renget H; JHb LXXI/3. 373].

4. összeír; a conscrie; zusammenschreiben. 1573: Katalin Mezaros Oswaldne Azt vallya hogi mikor ely temettek volna az leant Azonnal az hazhoz Mentenek hwl meg holt .. valamye Marat volt Mind meg zamaltak fely Irtak[Kv; Tjk III/3. 242]. 1592 Feics Ianosne Orsolia Azoni vallya: Tudom hogi az limitalas megh leon, Kadar Gergeli vala ott eo Ira felis, es mindeneket Teglas Ianosne hozot el, es mindeneket fel írtak, es fel oztottak valamik ott az haznal voltak [Kv; Tjk V/1. 218]. 1622 Egyház szamara ualo foldek uadnak, de fel nem Irtuk [Bethlen SzD; Szjk 8]. 1669 Hiva minket mező Bandon lako Fodor Gergely mező Bandra^a hogj holmi szanto földet szena reteit hit szent ki Iartatnok es fel Irtok [MbK. ^aMT]. 1724: Az Monorai discursus szent denominallyon Nacsagod mindenik szolgabíró melle egy, egy Assessort, had írják fel minden faluka (!) az pásztorakat [Veresegyháza Af^a Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1781 az adot iro, vagy Confrontator Commisariusok Midön az Adámosi adoza Nepnek Adoját fel írták igen durván, mintha részegek lettek volna, szörnyű káromkadásokkal és szitkokkal aggreáliáltak, külön, külön a népet? [Adámos KK; Pk 7 vk]. 1817 Én Nagy András Urammal az V.Sz. Iványi Járásb(an) tanáltato, és eheli házra juto szegény Gazdákat fel írtuk [Póka AF; TLt 542 (belekeverve az 1317/1817 csomóba)].

Szk: zászló alá ~. 1650 akkori fejedelmünk Commissariusokat bocziatua(n) az helisegre, minket fel irtanak akkori Commissariusok sine Contradictione zászló alá [UszT 8/64. 74d].

5. rávezet/ír a introduce in a nota pe ; auf etw. vermerken. 1605 Az mely Vraimnak penigh az eot ezer forint kyweol ados chedulava vagion, tehát azoknak chedulayokra defalcaliak adayokat de minden chedulakra fel írak az defalcatiot [Kv; Tan Jk I/1. 494]. 1866 (A) Köz synat Fő Tárgya lévén a^a Mlgs Fő Tiszteletű Püspök Jubileuma az emlék egy diszen ezüst csattokkal ellátott Biblia legyen, mely 60 for. ér. Ezt a^a T. Papság hordozza. Minden T. Pap a^a Kör levét végére írja fel, hogy tehettsege szerént mit szánt e^a célra [Gyula K; Rák 111].

6. beír, írásba foglal; a scrie, a formula in scris, abfassen. 1630 Az testamentom feleol tudom azt hogj testamentomot teon felis írak az epik testamentom leuel Meszaros Mihalyneal vagion [Mv; MvLt 290. 219a]. 1667: kíváná ó kme

Monostori Istvan Uram, hogy az kiket mi előnkben hivatra öküme, mi azokat erős hittel megh esketnők, es az mi előnkben adatot Utrumok szerint mi azokat fide n(ost)r)a medlan(te) megh examinálnok s fel írnok [Ne; RDL I. 148g]. 1764 Kedves Férjem B. Diószegi Ferentz Vram Korda László Vrammal holmiket a' miket a' Néhai Aszszony fateált fel irtanak [RLt O. 2 br. Iulia Korda (41) vall.]. 1782 vallatásokban engemet is nagy hamison belé irtanak a Regiusok ..., és sok ezen Olá Boldisár Rész Joszág iránt valo tudományomot, mintha magam fateáltam volna, fel irták [Csáki-gorbó SzD, JHbK VIII/18]. 1828 A Nyilas Gyurka kertye s telke ugy a' Felső Fogado a Rettegi Mihály Nyiljab(am) környül állásasan fel van írva mi módon bírodik [Apahida K; RLt O.4].

Szk: vallást/vallomást ~. 1610 paranczol Felged ... Hogy az kiket az exponens mw eleonkbe hivat azokat meg esketteötneök es valasokat igazan hit zereut fel írnok [Gysz; Törzs]. 1620 Orbay Zekb(en) Gelenczen lako Dok Matyas Ur(am) valakiket mi előnkben hijnú (!) hűtők szerent valo vallasokat fel írnok [Bet. 1]. 1654: Hiva minket Deesen Lako Vitzlo Bacsj Janos vram Szurkerek (!) nevo falluban hogj az minemu vallokat mi elonkben Hinanak Azoknak vallasokat fel írnok rend szerint Azirt mi Egedelmesek lúnk az mi kegelmes Urunk Parancolattnak vallasokat rend szerint fel irtuk [RLt O.5 Steph. Szavaj de Dees nb vall. — *Szilkerék SzD]. 1713 hűtök után való vallasokat fel irtuk [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. 1820 ketelen vagyok azt hinni hogj vallomásmat fel irták, 's e' miá kelle most azt a' mi eszembe jutott azt repetalum [Várfa TA; JHb Fasc. 48 Biro Sigmund (49) hűtes assz. vall.].

7. felterjesztést ír; a scribe un memoriu/o petítie; Unterbreitung verfassen. 1700 az az Schola az nekünk adott Templomhoz valo. Mű pedig erőszakkal nem foglaljuk. hanem az Vdva(r)ban fel írunk felölle s dirimállja az Vdvar [Törzs].

8. aláír, a iscáli/semna; unterschreiben. 1798 Mi ide alább neveinket akik felirtuk adgyuk tudtára mindeneknek mostaniaknak és jóvendöbelieknek hogj mi a Csegezi Nemes Tar János ö kegyelme Nemes Házához avégre hívattattunk, hogj az mingyart alább meg irando vásárban vagyis Cserében Regiusok, Köz Birák Tanubizonyság tévők lennénk [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongv. Pál hűtöss ass. kezével].

felírás 1. leírás, írásban foglalás; scriere, formulare in scris; Abfassung. 1741 hiva minket az Nemzetes szempali Andras vra(m) szempalon Colos megeben lako az Ngd kegelmes patens <m>andatumaul nouaiban Colosmegeben nemw nemw valoknak megh vallatassara es ualasoknak be utelere es es (így!) az szerent fel Jrasunkra (!) [JHb].

2. feljegyzés; insemnare; Aufzeichnung. 1643 u./1770 k. ítéltük méltónak fel írását [Tótháza K; SzConscr. 139].

3. összeírás; conscriptie; Zusammenschreibung, Registrierung. 1699: Vagyon más edgj kised fekete paraszt rekeszes Ládais, melyb(en) vadnak missilis és egjéb kevés hasznu Levelek, holmi díbáb, haszontalan, és fel írást Sem érdemlő kevés edgjetmásokkal [Kv; Wass]. 1801 Felírása ös örökös Rész Birodalmának kezdődött és folytatott [Nagynyulas K; DLev. 5].

4. aláírás; iscálire, semnare; Unterschrift. 1774 Irtam ... és Nevem fel-írásával meg-erősítetem, ez ide alább meg-irt Regiusokkal Coramizáltatvan [Kozárvár SzD; Told. 22 Adamus Szatsvai és Georgius Balog de Sz. Czegő aláírásával] Szatsvai és Georgius Balog de Sz. Czegő aláírásával. 1817 Melly Zallagos vasart mű kéz bé adással meg bírált Regiusok a szerént a mint a vásárló felek meg egyeztek igaz hitünk szerént meg irtuk nevünk fel írásával a szokott petsetünkkel megis erosítottuk ki adtuk Bözdön [Bözd U; Borb. II Nagy György us kezével]. 1844 Melly ki nyomozást hogj mindenekben a' fennebbiek szerint vittünk véghez arról Bona Fide Bizonyságot Tészünk Tulajdon neveink felírásával meg erősítve ki adtuk [Sófva U DLt 1441].

felírhat 1. ráírat; a pune să fie scris în/pe; daraufshreiben lassen. 1634 Valamellyk helyre fognak temetnj, kerem a Patereket .. hogj chinaltassanak az falra egy Tablat, kire irassak, vagy mettessek ezt* fel [Wass. Wass János végr. — *Ti. a nevet]. 1743: (A) Ládát megis Czedolástattam és az Czedolannis fel irattam [Szentdemeter U LLT Fasc. 159]. 1765 Thordai Borbélj Samuel .. volt Varfalván Schola Mesteris az Templombeli éneklő székreis fel iratta volt az nevit [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. feljegyeztet; a pune să fie notat/insemnat; aufzeichnen lassen. 1590 teollewnk lopot vala f. 5 ... kiert mikor megh akarua(n) fogtatnj, az anja ne(m) huya mondwan, ha en elob lallanal megh halok, az eo rezebeolj tud, en Jamborok eleot fel irato(m) [Kv; Tjk V/1. 27 Oláh Janos vall.]. 1595 Sylveszter Istvánnak földé vagyon nálunk zálogon pro fl. 5. tíz ospora héján. Irasd fel a derék regestumba [A.csernátón Hsz*; SzO V, 159. — *Az idevaló Fejes Mihály lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból]. 1600 Feies Janosne Orsolia azzoni Ezt Valya ... razmanine azoniennekem azt mondotta hogj ualमित en az en fiannak attam fel irattam eczeris mazoris [Kv; Tjk V/1. 381a]. 1629 az mit keölt perre prokatornak az kik el erik teörueniel az mit fizett, irassa fel jóuendeöben az eöreöksegből veheti megh [Mv; MvLt 290. 174b]. 1675 Az juhgyüteménre, sajtra, túróra, ordára igen rá vigyázz, mint adgyák be, arról igaz számot tarts, s igazán fel is frasd, azzal együtt kit hova költesz [Cszs SzO VI, 351]. 1728 Hadnagy N Lócsej Joseph Atyánk-fia öö kglme Tizedesek által hírdettesse meg hogj valakik(ne)k Sertesek vagjon Hetfün kosár Czinálásra az Cziczhegen egj egj Embert, Annak utanna a Makra adván más Pásztor eleib(e) ki ki sertessét fel iratv(an) ugj adgja a Pásztor eleib(e)

[Dés; Jk 379b]. 1817 Határok nem is igen termi az ősz Gabonát . . . , a Birák és köz Lakosok feladása Szerint, declarálván ők azoknak, ritka, és gazos voltokat, és azt is hogy nemely helyeken fele vagy még annál is töb része Csenkesz, a Rubrikában meg külömbzetetve fel íratni [Oroszfalu MT; TLt 1470/817 G. Hegyesi István szb aláírásával].

3. összeírat; a pune să fie consemnat într-un registru; zusammenschreiben lassen. 1573 Azt is vallia Keomyvesne hogi aztalos leorinch Jamborokat gywteot volt es Minden Marhait ewzst mywetis az Eo magaet fely Iratta Mind corekseget, Azvtan az felesegyetus mind ewzst Marhaiatis kyleon hogi az ketfele gyermekek Reszeket ky Inetezek Beleole [Kv T]k III/3. 195]. 1605 mo(n)da Zecohy Georgyne hogy hyuassunk Deakot, Irassuk fel, mo(n)da hogy ne hyuas, mert en nekem sem(m)i marham ninch kit felirassak hane(m) az kehely pohart Ersoknak hagia, egy ladat egj medenczet, egy parnat heastul [UstT 20/134 20/134 „Haelena Consors Agilis Joannis Pap In Vduarhely” vall.]. 1634 mindenecket el hordotatokat az haztol, maga ezt uegezok, hogi mindenecket fel irassunk es az utan az varba(n) egy bizonyos helyre rakjunk [Mv MvLt 291. 13a]. 1736 Mikor harmacl napján az uj házások az szülei házától el akartanak menni két cancellista deákkal vagy két nemesemberrel, valami parafernumot adtanak legkisebbig felíratván, szekérre rakatták [MetTr 392]. 1773: ki Specificaltatta s Iratta fel az ot talált Mobile Bonumokot, Portékákat? [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69 vk].

Szk: a hadba ~ vkít. 1653 Lón egy mustra Lőrinczfalvánál is az hol maga is volt Bethlen Gábor és felírat a hadba engem [ETA I, 140 NSz] * vkinek nevét zászló alá ~ ja. 1680: Kovács András hámosi fűrészhöz szolgált, egy olykor az Olt vize mellett halászáván kapitány uram számára s akkor mondá Biro Márton: felíratam az nevedet az zászló alá [Göröcsfa Cs; CsVLT 83 Joannes Balás de Göröcsfalva (38) pp vall.].

4. beírat, írásba foglaltat; a pune să fie scris/formulat în scris; niederschreiben/verfassen lassen. 1659: annak okaert ereos hűtöl (!) megh eskettük Daniel Uramot hogy mindent eleo ad es neuez a . . . Diuisiora, mind Ingo s Ingatlan jokot, adosagokatis mint rendel fel iratuk, es igy tisztunk szerint procedaltuk (!) [Kv; RDL I. 143].

Szk: attestációt/vallást ~. 1619: Hoza my newnk az N. uallato paranczjoltattjat Vzonj Beldj Keleme(n) Vrunk . . . , meljben paranczjola N(agysagod) mj nekwnk tőoh hiuey keőzeott hogj az kiket az Exponens Vrunk eleonkbe(n) hiautna, azokat ereos hwtel megh esketneok es uallasokot fel Iratnok [BLt]. 1651: Hiva minket Ara(ny)as szekb(en) Várfalu(n) lako, Adoni Samuel Al(ia)s Borbely nemes személy eo Naga Valato Para(n)tsolettjaual . . . Az Fodor Tamás Nemes személy házához az hol most lakik hogi mi, neműes nemű Vallok(na)k Uallásokat es hűteok uta(n)valo attestatiokat, fel irat(n)uk es tw kgtek(ne)k fide N(ost)ra Mediente, megh íratua(n) által kwldenwk |

Hiva minket hogi mi nemw nemw vallok(na)k hűteok uta(n) valo uallasokat es attestatiokat, fel irat(n)uk es tw keglme(te)k(ne)k Fide nostra mediente megh iratua(n) által kwldenwk [Asz; Borb. I] * feleletti ~ja. 1792: Idősb Gjörgj Péter azt mondá a több ott lévő felelők(ne)k. hogj ami képpen én feleltem másis ugj feleljen, mind az által aki mint tudja ugj feleljen, s ugy irassa fel a maga feleletét [Ust; i.h. II, „Nob. Gabriel Simon ex Kis Soljmos” (66) vall.].

felíratás összeíratás; conscriptie, consemnare într-un registru; Registrierung. 1650 En az fel irataskor gyermek voltam, ne(m) Contradicaltam, s aztat kel immar longussal keresne(m) mert addigh ha Contradicaltam volna, consequaltalak volna [UstT 8/64. 74c]. 1785 Ezén le irt Joszágokból, és azokban tanáltattot mindennemű Felkelhetőknek Számban vétele, betsűje, és fel íratása mi általunk ment légyen véghez [Szu; Ks 73.55].

felíratuk 1. feljegyeztetik; a fi insemnat/notat; aufgezeichnet werden. 1779 fel irattak az Inventariumnak 98dik Levelére vagy oldalára [Zágon Hsz; NkF]. 1840 k. A Hajtás a Disposition által adja Számtartónak azon Czedulát, melyek mellett őlfát vittének el, s a hány őlről valo Czinkust ele mutatt, hogy annyi el költ fel iratik, ugyan annyinak kell percipálni az naprol a Számtartónak is az árrát [Görgény MT; Born. G. XXIVb].

2. összeíratik; a fi consemnat; zusammen-geschrieben werden. 1681 (A) P(ro)ventus Vasak a hunyadi számtarto gondviselese alá mint (!) be hordatvan ott inuentaltattak in genere, mely dologh azert hozatik emlekezetbe(e), hogi kételkedés(en) ne légye(n), azo(n) ott talalt vasak hol, s mint irattak fel [VhU 608]. 1810: mind(en) Tábla meg szomszedolva felíratott [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 337].

3. írásba foglaltatik; a fi formulat în scris; verfaßt/abgefaßt werden. 1760 Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tétetődje(ne)k fel, minden világossan irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne légyen [Igenpataka AF; TLMiss. gr Teleki László aláírásával]. 1789 Mikor malom jó állopottya irant Investigatio volt, akkor mi nemű declaratiot tett a Tanu iránta, a szerent iratott è fel a' Régiusok által a Declaratio, a mint tétetett a Tanu által? [Kük.; GyL vk].

felíratott összeíratott; consemnat într-un registru; registriert. 1805: az Urbariumban 18-ik szám alatt fel iratott ablakos Szotyor megszakedozván, annak helyiben Gy(alog) katona Ferencz János eo kegyelme más jó szotyort adott [HSz ablakos szotyor al.].

felíratatt 1. feljegyeztet/vétet; a pune să fie notat; aufzeichnen lassen. 1634 Berkezi Szabo Mihaly Felesegevel edgiut Meszaros Judittal, ados-soknak vallak magokat . . . , melliet proculom-ba(n)is (!) fel irattattanak [Mv; MvLt 291. 26b].

2. összeíratatt; a pune să fie consemnat într-un registru; registrieren lassen. 1560 Az temeswary Janos gyermekey Ezwst es Egyeb Marhayaról walo regestom Mellyet az Ew feleségeh testamentom zerenth Mynekunk^a mykola ferencznek^b és horwath myklosnak fell Irattatoth es hagioth ombozy Myklos kezebe meg tartasra az arwakknak [JHb QQ Temeswary Janos reg. — ^aE szóban egy egykorú kéz a *h-t l-re* és az *u(=ü)-t y-ra* javította. ^bUgyanaz a kéz a keresztnevet *ferenzel* ragos alakra javította]. 1583: Walamy marhaia, arany mywe gyengyeos es keowes draga marhaia, es egieb aproleka maradoth wolt az zegeny azzonyonknak^a, aproleka maradoth wolt az zegeny azzonyonknak^a, az Registomban felyrattatwan ynkab mind oda attuk eő Nagawal [BáthoryErdLev. 31 az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz. ^aBáthory Kristófné Bocskai Erzsébetnek].

feliíratathat összeíratathat; a putea face să fie consemnat într-un registru; registrieren lassen können. 1679 ezen kamoraban levő egyetmas-(na)k nagyub része szemet modon lévén, jo rend-(en) nemis vétethetett; Az kinek gondviselese alá tartoznak, ugian az ha szépen fel tisztitana es kit bit helyere rakna ... ugi irattathana(na)k minde-nek szep rendel fel [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 30].

feliíratattuk 1. feljegyeztetik, a fi insemnat/notat; aufgezeichnet werden. 1665/1754: Ha valamely legény vakmerőségre vetvén magát, ..., és but-suzatlan el-menvén visszá nem akar jöni, tehát az olyan legénnek neve bé iratik a' fekete könyvben, a' melyben minden betsületi el-vesztett Legénynek nevek fel-vadnak irattatva [Kv; ACart. 19]. 1721: Mint hogj eddig az időnek mostohasága miá Városunknak adosságit Sem rendb(e) nem vehettük Sem peniglen kinek mit fizettünk nem Con-signalhattuk. Azért ... ezen Könyvet rendöltük arra, hogj ez után mind aszt kinek mit fizetünk, és kitől mit kérünk ide fel iratassak [Kv; PolgK 47]. 1766/1802: a Contraversiában lévő helyek közül a Pojána Nyikita nevezetű Irotvány egészen a Nagy Kristolcziaknak itiltetik azon okbol melyek fel irattattanak [BSz; JHb LXVII/3. 3]. 2. összeíratattik; a fi consemnat in registru; registrieren werden. 1676 Hasonlóképp(en) czak font számra irattatvá(n) fel az ön szerszámokis, ... mi igy inventaltuk [Kv; RDL I. 155a]. 1765: egyéb aproság miszerek is melyek fel ne(m) irattattak [Kóród KK; Ks 19.I.6-hoz].

feliíratott összeíratott; consemnat in registru; registriert, 1576 Ez pedygh fel Iratato Marha Myndenesteol wagion Az Nagiobik Sargha wasas Ladaba [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 8]. 1826 O Nádasi^a Máté Kosztán halálakor fel irattott mosiajáról szollo Level [LLt 10/5. ^aK].

feliírhát fel/odajegyezhet; a putea nota; auf-zeichnen können. 1646 azert írta(m) ilyen Articulatim^a hogy külön külön mindenue fel írhatta

kd az margora az valaszt [Bádok K; III/72 Kézdi-polyáni Veres István apjához. ^aTi. pontokba foglalva].

feliírkál összeírogat; a conscrie; nach und nach zusammenschreiben. 1664 Nemzetes Váradí Ud-varhelyi György hívünket, fogarassi és minden örökös jószágunknak praefectussát több melléje rendeltetett híveinkkel, Fogaras földére küldöttük, a' végre, hogy az ott valo Bojérságot szorgalmasan fel írkalván, azkik mind személyekre es értékekre nézve alkalmasnak ítéltettek az Bo-jérságra, . . , tehát mi is őket abban meghagynók [Veress, Doc. XI, 52–3 Bornemissza Anna kivált-ságlevelé].

feliírkáltat felírogattat; a pune să fie insemnat/notat; nach und nach zusammenschreiben lassen. 1656: Szolgaim(na)k, czieledimnek, kiknek adossa maradok, igaz contentatiot tenni, noha macula-tumba(n) irkaltattam fel, de bizony dologh most eztendeo alatt, miolta Isten, az niavaliakkal latot sok maradot el benne [Ádámos KK; Bál. 93].

feliíródhatik feljegyeztethetik; a putea fi insemnat; aufgezeichnet werden können. 1850 Kötelesek a Papok arra, hogy a mátriculából mindenkinek élet ideje, a Férfiaknak nem csak születések éve hanem annak napja is pontosan fel irodhassék [Nagykapus K; RAK 4].

feliíródik 1. feljegyeztetik; a fi insemnat/notat; aufgezeichnet werden. 1819: Itt a bizonyságok irodtak volt fel hibáson, feltserélődve^a [Damos K; RAK 18. — ^aKihúzott szöve-re von. NB]. 1840: a Költség lista Szerent tsak egy mázsának irodot fel [Görgény MT; Born. G XXIVc Gaál István kezével].

2. fel/íratatik; a fi notat/scriis; vermerkt werden. 1822: a ki adando ujj Bollétára a szerent irodjon fel a Testimonium, mint fellyebb írva van [RLtS. Pataki Mihály és Katona Sigmund aprósó-áruló biztos ut.].

feliírogat 1. a conscrie încetul cu încetul; nach und nach zusammenschreiben. 1630: valami portekat ollia(n) ruha neműtis hania ki az felesége Gal Mihalynak az kit fel irogatanak [Mv; MvLt 290. 211a]. 1752: ma holnap Jobbágyok leszünk mi mivel ottan Deshazan irogatanak valami becsületes Cancellista Deakok Jószágokat fell, s Zengeték hogy azok utannunk járnának [Desháza Sz; Ks 101]. 1753 Hol kezdtették clisöbben, és kik név szerent az Adozó rendet fel irogatni, és után hól continuálták, mitsoda helyekben, mitsoda faluban ? [Törzs. Wesselényi Ferenc ké-zével].

2. feljegyezget; a insemna încetul cu încetul; nach und nach aufzeichnen. 1764 Pető György uram volt Literátus, mindeneket ő kegyelme iro-gatott fel [Káposztásszmtiklós MT Told. 76].

3. jelentést frogat; a scrie rapoarte; öfter. Bericht(e) schreiben/erstatten. 1727: kel lenn:

falu közzé az uton, és minden utczájt fel járván az edgyik azt mondotta a más kettőnek csak öt embert hadgyanak meg [Abosfalva KK; Ks 94]. 1741: mi az egész falut fell járván arra alkalmas szuszéket másnál nem találhattunk [Mezősályi TA; Ks]. 1822: fel is járták az Erdőtt ..., ott arra való fákat nem találhatván [JF].

3. fellátogat; a merge (la cineva) in vizită; öfters besuchen. 1632 engemet ugyan igen megszi-dogatott vala eccer az az Szócs Mihály az asszony miatt. Azt tudom, hogy az kerten járt fel hozzája [Mv; MvLt 290. 79b–82b átirásban!].

4. felmegy/vezet; a duce; (hinauf)führen. 1725 A' Remekes völgyb(en) a' mellj Ut fel jár azo(n) tér meg egy föld [Mezőbánd MT EHA].

5. felkerül, asztalra kerül; a ajunge pe masă; auf den Tisch kommen. 1800 Bé gyűjtöttük az Városi Exactorokat Szám adások végső el igazítása végett a' kiknekis Etelekre költöttük 1/08 a' két nap alatt fel járt kilentz kupa bor 2/70 [Torokó; TLev. 5].

6. (oda)járul; a se duce (la ...), a merge (la ...); öfters hingehen. 1747 a' kérdőben forgó Kis Pál ház a' Keserű és Pünkösti familiával együtt járt fel a' Communióra [Tudom hogy Pünkösti, Keserű, Kis Pál és Szaboltsi Uramék itt Uzonban egy charekterű emberek voltak és a' Communióra egy-ütt jártanak fel [Uzon Hsz; Kp I. 160a].

7. kb. (vmely pontig) felportyáz; a face incur-siuni (pină la un punct oarecare); auf einem Streif-zug gehen. 1657 Bocskai állatta helybe Ma-gyar- és Erdélyországnak mind külső s mind belső szabadságát, ez telepítette az hajdu váro-sokat az török ellen nagy földnek bástyájával, egyébiránt az török Ecsedig, Kállóig, Szatmárig feljárt és hódoltatott [KemOn 26].

8. egyházi bűnbocsánatra v. tanításra jár; merge să primescă iertarea păcatelor; zum Sün-denerlaß oder Religionsunterricht gehen. 1734 Az Leány Gyermeknek iránt igen helyes a kívánság mert ugj vagjon fel téve hogj vasárnapokon fel járjanak es fenn maradgjanak, bár ugj lótt volna eddigis, de a jo Atyák s Anyák fel nem jártatták, s akik fel jőttekis a Templomb(a) tanításra fenn nem maradtanak [Dés; Jk 556b]. 1772 csak Szombaton járván fel vasárnap reggel követ(ett) Ekklesiát Horvat Josefne Neh. Szőlősi Samuelnek elmaradt özvegye ki is mondotta hogy meg esett Neh. Ferjének Testvérétől Szőlősi Mihálytól [Gyalu K; RAK 173]. 1791 A' Nös Paráznák egy hét alatt a' Templom ajtajába fel járván ugyan a' Templomba Vasárnap Reggeli Isteni tisztelet végén kövessenek Eccel(esi)at, ha többször bün-hődnék valamennyiszér történi annyi hetek alatt [M.bikal K; RAK 10]. 1802 Szakáts Jankone a volt Parnasi Mesterné Csőtörtőkön kezdjen fel jární a Templomb(a) és vasárnap reggel köves-sen Ecclát, mivel az Ura élet(én) tett paráznasága is világosságra jött [uo.; RAK 85].

feljárás 1. felmenés/menettel urcare Aufgang. 1842: Ezen gabonás elein van, minden oszlopok

nélkül egy tornáczotska, mely néhány interima-liter oda tett deczkákkal van ki padolva, ezen tor-náczra, egy három léptsőből álló gradicsotskán van a' feljárás a' gabonásba [Opra Kercisóra P; TSb 51]. 1849 az Istállók hijjára egy feljáráshoz valo fa garádits, jo állapotba [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. ? jártság, vminek járt volta; umblat, bătă-torit; An/Auffahrt. 1777 Tudgyae az Tanu .., hogj ezen Nagy Bunyrol^a Ilondára^b menő Ország ut ez előtt nem régen fogattatott fel, és hogj a' régi Ország ut, mely az Körtvélyesével coin-cidált alkalmatlan sáros feljárására nézve el hag-jatott [Körtvélyes SzD TL. "SzD. "Nagyilon-da SzD].

3. felmenetel/utazás; călătorie Rcise. 1730: T Kolosvári András Ur(amnak) az Ország közzé fel járásáért fizettem Rf. 7 [Kv Szám. 56/NIX. 19].

4. egyházi bűnbocsánatra vagy tanításra járás; mersul la iertarea păcatelor; Wallfahrt. 1772: Masodszor követett Ekklesiát Kerekes Sára Fő hetig valo fel járasa után a' Templomb(an) özvegy-ségéb(en) Paráználkodván [Gyalu K; RAK 17]. 1785 A R Catholica Vallasrol hat heti fel járt után Redealt Tot Jánosné Dobos Ilona özve es-kettetett R. Catholicus Pap által már jó darab idő-vel avertalt es most is a' R. Catholica vallás tarto Butsi Mártonnal [uo.; RAK 9].

5. iskolába járás; umblatul la școală; Schul-besuch. 1869 minden népiskolai hatóság és tanító utasittatik a feltételek és rendeletek pontos teljesítésére, kiválólag elrendelvén a tanköte-les gyermekeknek éven át 8 hónapig rendes feljársát [M.bikal K; RAK 175].

6. lépesős feljáró; scară cu trepte; Stiege. 1820 A Serfőzöbe épült uj Pinzéhez az hiuba valo fel-járás [Déva; Ks 105. 173].

? feljárdás-nyl 1776 Vagjon edgy Fél Járdásnyi Széna fű, Vagj is Rétetske [Hosszú-patak KK Mk Ugron lev Péter Puska (73) jlt vall.].

feljárhat 1. felmehet; a se putea urca, hinauf-gehen können. 1581 az Jesuitak Az mely garadichion penig Ala Jarhatnak Az eo kertyekbe Azt fellywl erősse(n) be padoltyak hogy senky falra onneth alol ne Iarhasson Biro vra(m) h nélkül fel [Kv TanJk V/3. 247b].

2. (vmely pontig) felhajózhat; a putea naviga (pină la un punct) (bis zu einer Stelle) mit dem Schiff fahren können. 1754 az iszapos és fővényes helylynek közepe táján némellyikünk kö-zöttünk kik hajosok vagyunk, a' Sos hajokkal fel járhattunk az említett kerten tul Solymos felől levő Szakadáson is [Haró H GyK 20 m. és r. tanú vall.].

feljárhatás felmeletés; urcare Aufgang. 1849 Bástyába feljárhatásra épült fa garádits karazatta., jo moddal épülve [Szentbenedek SzD, Ks 73. 55]

feljáró I. mn 1. iskolába járó; care umblă la școală, care frecventează școala; wer die Schule besucht. 1876 A második csoport is kevés híjjánál feljáró, olvas a' betűzést végezvin A' harmadik egyszer másztor feljáró Gőnczi táblát s más betűzéseket kezdők [Bádok K; RAK 254].

2. fenn levő, lábon járó; pe picioare, care umblă; auf die Beine gekommen, nicht bettlägerig. 1652: eze(n) az nyaro(n) mind beteg volt az Buxa Istvá(n) Felesege hol fel iaro beteg hol feküvő betegh hagamzba(n) [Bód SzD; BK. Szyrb Abraham (75) jő vall.].

3. felmenő; care urcă/duce; hinaufführend. 1650 az megl Jrt Falu között ala es feliaro Orszagh Uttia [UszT 42]. 1656 feljaro utcziczka [Polyán; Bál. 93. — *Később Kézdisztkereszt Hsz]. 1707 az uy Kertbeli fel jaro hagobali föld [Pálfa U]. 1710/1792: Falu közönséges Uttia az küpüs kutra fel jaro [Dálnok Hsz; BLev. Transs. 27]. 1751 Ló rezen fel jaro Falu közönséges Uttia [Szárhegy Cs; GyHn 52]. 1757 az erdore féll jaro utt [Szentmihály Cs]. 1796 a Teleki Tamás Uram Kerti mellett Lévo Fel jaro Erdőlő Ut [Albis Hsz; BLev. Vall. 3]. 1801: a' nagy völgybeli Szőlők külső gyeplője mellett fel, vagy le járó út [Sövényfa KK]. 1809–1815 az Uj Égésre fel járó ut [Dés]. 1818 a mostani vágás alatt lévo Táblában fel járó uton alol lévo szegeletske erdő adattassék által [Kv; KmULev. 3]. 1838: Benn a' Faluban az erdőre fel járó síkator [Csekelaka AF; KCsl 3]. 1840

Kenderaszo Rétyéből a Csomafái nagy szekérutba Féljáró uttol kezdve (sz) [Bádok K; BHn 39].

4. felnyúló/rúgó; care se întinde; sich hinauf/erstreckend. 1652: az Kis Berek terj az falu fele fel Jaro Labba(n) [M.dersze SzD; DHn 39]. 1654 Sido mellet egy fel jaro feold 5 Kobles [Kv; RDL I. 142]. 1671 Sz: Egyhaz hagioabeli fel jaro szanto földek [Szentmihály U]. 1685 ugyan azon fel járó földre dől, keresztül jaro egy darab földcske [M.köblös SzD; Becskl]. 1699: az Kapus felől fel-jaro földek(ue)k az vege az keresben forgo Kovats Istv(a)n Ur(am) földén szakadot megl [Mezőbánd MT MbK 90 Nagy Sebestyén András (100) ns vall.]. 1719 lévén két holdocska szántó földgye az Nagy rétes Névű szőlő Mátra fel járo lábban [Ne; DobLev. I/97]. 1723 az Köves patakbol fel jaro földek [Bádok K; BHn 24]. 1757 Kaszáló ví(cinusa) Nap Nyugatrol a fel járo földek betűje [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1766 vicinusa ... alól a' fel járó Szőlők(ue)k betűi [Backamadaras MT; LLt 339 Litt. B]. 1810 k.: a Bikásban, a vicinussa nap keletről a völgyről fel járo széna füvek reá ruگو végei [Tür AF]. 1824 Letzkébe fel járo szánto ki a' palás martig [Etéd U].

Hn. 1743 Az feljáró földekben (sz) [Boroskrakó AF]. 1748 A Féljáró nyilak között (k) [Folyfva MF]. 1754 A' Féljáró Lab (sz) [Radnótfája MT]. A' fel jaro nyilbann (sz) [Erdőcsinád MT]. 1755 a feljáró lábban (sz) [Komjátszeg TA]. 1758 A Feljáró Lábban (sz) [Bh]. 1774 Az fel járo kender jben (sz) [Ádamos KK].

5. feljárás céljára való; pentru urcare; zum Aufgang. 1692 ezen haznak padgyara fel jaro kis vas sarkas, pantos, retesz, reteszfiis ajtoczaka vagyon [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1693 az Alsó iratos ház annak felette levő Küs hazaczkákkal, es fel jaro gradiczaval együtt, azon fel járo helyvel [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1744 ezen Gabonásnak az hijjara fel jaro deszka ajtoczka bőr sarkokon forgó [Ádamos KK; JHbK XXVIII/10]. 1801 A padlásra fel járo ajto rossz [Déva; Ks 108 Vegyes ir.]. 1825: A' Gráditra fel járo Uttza ajto [Dés; DLt 595].

Szk: ~ *deszkagrádics*. 1736 egy lyuban feljaro deszka garadics [HSzj kalocsa al.] * ~ *grádics*. 1592: 16 Nouembr(ri)s .. az Monostor ucza kapu(n)al a' fel iaro Garadichnak weöttem 4 lepesnek valo keöwet az fenesi Banjabol f o d 48 [Kv; Szám. XIV/5. 162]. 1609: Vru(n)k belseo hazaban attam Giortiat No 18 ... Az fel Jaro garadichhoz, orozoknak No 12 [Kv; i.h. 126/IV. 252]. 1632 Also Porumbaki Uduar ház . Uduarbiro háza. Vagio(n) egj fel iaro gradicza, fel oldala dezka(z)att az feli Sindeliezett [A.porumbák F; UC 14/38. 176]. 1677: vagyon ... tornáczos nyári ház, melyre szolgál három szál deszkákból deszkás hejazat alatt három szál deszkákból álló feljáró grádics, két felől való mellieke karfás, két oszlopokra [Madaras Cs; CsVh 51]. 1693 az Alsó iratos ház annak felette levő Küs hazaczkákkal, és fel jaro gradiczaval együtt, azon fel járo helyvel [Abafája MT; Told. Huszár lev. 17a]. 1752 az also Pallota végib(en) vagyon a Pincze torkán téglából epült egy kisdég, de meg repedezett Boltacska, fel jaro deszkás oldalú grádicsával, es rajta lévo festett zaros ajtajával együtt [Pókafva AF; JHb XXV. 73]. 1794: Vagyon ezen fundamentumbol valo ujj épületek .. egy különös fel járo gráditza [Kv; CsS]. 1809 a' Várházban fel járo Goráditson állt [Dés; DLt 145]. 1819 A Fejaro (!) grádit (Baca SzD; Tsb 6) * ~ *grádicsocska*. 1744 Epítettett Gabonást Vagyon tágos tornáczo(z)cskájá deszkával meg berelve, harom foku fel jaro gradicsocskájá [Ádamos KK; JHbK XXVIII/10]. 1852 az udvarra fel járo gradisatska mely fából fa lept-sökből volt készitve el romlott [Dés; DLt 1248] * ~ *tornác*. 1766 Egy Filegoria ... fel járo Tornátza . oldala jukatonson vagyon ki vágva [Hosszútelke AF; Kath.].

6. ? felfelé nyíló; care se deschide în sus; sich nach oben öffnend. 1772 Hat ablakai vadnak ezen két részre külömbzetetett Istállonak, ugy az Lovak helyeis közeke fenyőfa Deszkákkal el vagyon rekesztve. Jo Sorogja és vállu van benne. Az Hijuban két fel járo Ablakak vadnak [Kozmás Cs; Bethlen Kt Mikes conscr.].

II. fn 1. feljáró/nyúló föld; pámint care se întinde în sus; hinaufreichendes Feldstück. 1751 a Tibor ut mellet fel jaroiban [Borosbenedek AF]. 1839 A' Tövis ágy fel-járójában [Mezőmadaras MT].

Hn. 1578/XVII. sz. köz.: Az fel iarob(an) [Kide K; BHn 86]. 1591 az minemeo szeoleye ... az chyk mal keozott ... az Mezeben az fel iaroban

vólina [Déva H; JHb 53/f]. 1607 A' Feljaroban [Székelyfa préd. MT]. 1617/1628 az melj Földet mind az o Ditro mellett s mind az Fel Jaroban en birok [Ditró Cs]. 1620 Az fel iaroban [Mv; Told. B. 20]. 1622 fel iarora rugb az Keő lik oldalán de igen roz (sz) [Felőr SzD]. 1643 u./1770 k.: in Peljaro fű [Szava K]. 1648 az fel jaroban (sz) [Hidalmás K]. 1653 Pata volgiben az fel Jaroban es az hagimas agiban [Kercsed TA]. 1658 az fa Ut alat az fel jaroban [Sárd AF]. 1666 az Kis Kutnal az feljaroban [Vámosgálva KK]. 1693 : Czike falva(n) alol . a' feljarob(an) [Homoródalmás U]. 1725: A feljaroban (sz) [Dályán KK]. 1737/1792 in Loco Fel-jaroban (sz) [Ördögösűzes SzD]. 1740 Kis Szén égetőben a feljaro-ban [Sztána K]. 1742 A fell jároban (sz) [Bh]. 1754 : A' Felső Feljaro(b)(an) (sz) [Gernyeszeg MT]. 1755 a Feljaro nevű helységben (sz) [Nagylak AF]. 1761/1808 A' Feljarobann a Kert megett (sz) [Szind TA]. 1773 Az fel járob(an) [Mező-veregegyháza SzD]. 1798 A' Fel Jároba (sz) [Maroskeresztúr MT]. 1806 a fel jároknak alá véginél [Buzásbocsárd AF]. 1815/1817 Az fel jároban (k) [Kányád U]. 1823 Feljaro(ban) (sz) [Abosfa KK]. 1827 A Robopan a Peljaroban (sz) [Szökefa KK]. L. még BHn és KHn Mut. vö. még *feljövő II. Hn* al.

A címszó jelzet nélküli alakjai az RHA-ból valók.

2. feljára; suis, scară: Aufstieg, Stiege. 1817 Az Udvar feljarojan lévő Kapu [Spring AF KvAKt Mss hung. 6]. 1854 Mentünk az Palotára mely (így!) fel Jaroja Jo állapotban vagyon az általánosan lévő Pádimentum és karzat hasonlóan Jo [Sárd KK; Wass].

feljaro(beli) feljaro-helybeli; din locul pe care se urcă; von der Auffahrt. 1677 Az Malom kört-uelj Terib(en) meljnek az hat hold felöl szomszidja az fel Jarobali színafevnek [Kide K; Kidei lev.]. 1844 Pojénybeli Ujfelfogási Feljaro(beli) szántó [Bádok K; BHn 31].

feljaro(gat) fel-feljár; a merge din cind in cind sus; öfters hinaufgehen. 1632 Parkas Gergely város hites drabantja fassus est: Láttam azt sokszor, hogy feljött az Szócs Péter fia, Mihály mester azzal a Berkeszi Mihálynéval az várban majd vagyo(n) eztendeje, hogy járogattak fel az várban [MvLt 290. 79b–82b átirásban!].

feljárt [fennebb]említett; sus-numit, amintit mai inainte; (oben)erwähnt. 1808 Ítélet ... Ad 2dum Ezen pontra nézveis az előbbeni Deliberatum nem változtatik az ottan fel járt okoknál fogva. Ad 4tüm 5tüm et 6tüm Ezen Pontok iránt is az előbbeni Deliberatum meg marad az ottan fel járt okokból [Ász; Borb. II].

feljártat 1. be/összejártat; a pune pe cineva să utureire ceva; durchstreifen lassen. 1717 küldöttem Tyuk tojást 232 it az körül valo Falu-
kot mind fel jartatam de többét ném szérézhe-

te(m) [Szentdemeter U Ks 96 Fodor Márton lev.].

2. egyházi tanításra jártat; a trimite la învățătură religioasă; jm Religionsunterricht erteilen lassen. 1780 sziveim örömére szolgál az nekem, ... hogy T P Szatmári Uram a Nemes Ifjakat különösön fel jártatya és az Valásra tanítya és tégedet is fel jártat T P Méhes Uram azért azt az drága időt ne vesztegesd el édes kedves Piam [Borb. II Bethlen Krisztina lev. Nsz-ből].

feljártathat feljárathat; a putea trimite; schick-
ken können. 1705/XVIII. sz. eleje mostoha Anyánk ... a Szegény ötszénket Borberekli Istokot az Enyedi Collegiumban onnat fel jártathassa, taníttathassa Istennek ítéleti által [Ne; DobLev. I/59].

feljavul 1. felgyavul

feljebb 1. magasabbra; mai sus; höher. 1573 Molnar Marton Azt vallia hogi zol volt Zabo le-nart Borbel Ianosnak hogi Ne zaytolna az eo fe-olden ely Menne onnat hazwd Bestie kwrwa-fyawal benne valaki varos feldenek Mongia Mei-enym, Meg az giepwtis fellyeb teszem Innet ha akarom, zaszwl Nem hallota hogi semmy gonozt zolt volna [Kv Tjk III/3. 300]. 1592/1593: az a' porond ne(m) vala olljan magassan mert mikor Áár viz vólt fellieolis ment az viz raita, Mikor nem Nag(i) vólt az Viz olliankor keet felcol folt az viz mellette az Kws Zamos Eleyn meegh few sem vólt rayta, de hogi zagatnj kezdze az viz zent Benedek fele, vgy kezdze fellieb telny, es megl feoueniesednj [Szásznyíres SzD; Ks]. 1609 ha pedigh fellieb telnek az tonak uegi tahat az Vi-tezleo Beldi Kelemen is az tonak uizet anira ala errezze hogi az farka fellieb az megl nevezet hatar-nal ne tendallion [BI.t]. 1625 az koniha kemeniet fellieb kellet Rakatnunk, mert felette fusteos volt [Kv; Szám. 16/XXX. 23]. 1682: (A malomnak) az sylipjet fellieb kellene venni [Mánya SzD; Ks 9. XXI. 3]. 1723: ezt a Mostani Deési gátot égy Sing-uire fellyebb tsinálták, mintsem a Revolu(tio) előtt volt [Szásznyíres SzD; Ks 25. IV. 5]. 1746 eő Nga Malma, a' miolta az eő Nga birodalina alatt vagyon egykor felyeb vétetett és meg ujjittatott a gáttal edgyütt, de ugyan tsak helyéből, vagy régi fundamentumából meg nem mozdítottatott [Ádamos KK; JHb XIX/7]. 1772: a' Silip circi-ter másfél araszviel fellyebb emeltetett [Dombó KK; JHb LXVII/2. 307].

Szk: *feljebb* ~ egyre/mind magasabbra. 1592/1593: Zamos mikor megl aradot valamenjre azou folt zillel, de hogi fellieb fellieb Telek az feouen' haniassal az Zamos vize két feleol kezdze ala fol j [Szásznyíres SzD; Ks. — Dés és Szentbenedek közötti határra von. vall.]. 1653 Tanko Máti: . ottan ottan hatalmasul boszszuságára fellyeb fellyeb vetteti gáttját molnára nyilván vala-kárára [Esz-Mk fej.]. 1834 a' Szamos gát-tyát ... időről időre fellyebb fellyebb emelte,

s a' Malom alá Lészákat botsátott [Dés; DLt 566/1837].

2. magasabban; mai sus; höher. 1767 az akkori Tisztelendő Pater Házába, holott az Mostani Gabonás vagyon annyi Buza volt szemül, hogj azonn Ház Ablakának also szemöldökénél feljebb volt a' tiszta szép Buza [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1801 a Pitvarba vagyon egy Kőből tsinált, Sőtő kementze, és felette egy fenyő Fából hosszában kúrtó feljebb a rövidebb mobilak (!) fél tsinált két ajtaival [Nagynyulas K; DLev. 5].

3. több(et); mai mult; mehr. 1590 Az Owarhan, Az Calastromban volt Zakallas porr vittük Az Eotweossek Torniaba 7 tonaban Telly Az ketey Az Teoby felignél fellyeb, es egyk Tjen hytwan [Kv; Szám. 4/XX. 20 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1699 Az Bototlan helyeken negy ököröl egy kőből Zabot, ket ököröl ket vékát, a Marhasok, es Marhatlanok egy egy vekat szoktak adni fellyeb nem [Vécke U Llt].

Szk: ~ nem léphet többet nem adhat. 1679 Pát az előttis ex debito soha nem adtunk* az jo akarat penigh annjra mint klmed* idejeben senkire sem terjedet, most is fellyeb nem lephetünk hanem egyik reszre huszonöt szekerrel vagy szannal, ezen kívül ha ki magatul kedveskedik jo cselekeszi [Dés; Jk 39b. — *Ti. a papnak. Ioannes Soti pastor eccl.].

4. többre; mai mult; höher, weiter. 1567/XVI. ss. m. f. vrunk öfelsege adot vala Nekwnk az almasy* banya aranyat, peter deak altal m(arcas) 75, p(esetas) 10 k(arat) 14. ezt hogj betewök zent katalin azzony Napian, első cementbe lön gradussa k(arat) 21 1/2. Masod betetelben volt orank is es fellieb ment vala Joulal 23nal [Nsz; MKsz 1896. 355. — *Minden valószínűséggel Nagyalmas H. — A teljesebb szöve. cement 2. al.]. 1575 Mikor az Mixture beleie veted, tahat akoris chak adig, Meeg három paternostert el Mondaz, adig allion az twzben, oztan Mingiarast el kezgied Isten akarattialból az granalast, Igy Jo lezen, de ha Mennel kesebben Jartatod, annal Inkab karosb es ha lozer tezed be az kemencheben egy chalnera sem hag fellieb az gradus, hanem chak vezteg al, Mert ky Ment belölle az Myxtura [Nsz; i.h. 467]. 1604: biro vram az valasztot negj Vraimmal egyetemben zorgalmatoson munkalkodgianak hogj az ket ezer forintot Zallitchak három ezer wagy mentel fellieb ben negy ezer forint [Kv; TanJk I/I. 480]. 1636 Megh latogatuan az házának mind(n) riszit, es allapatiat, Noha eo keg(y)elmek valamiel fellieb mentenek az Becziwbe, De my annak utanua goldolkoduan, az mostani filelmes allapat feleol, szállítottuk es hadtuk az házát, Niolezuon forintban [Kv; RDL I. 109]. 1694 röz ember vagy, Embereges Ember gyermekénél fellyeb böczül(ö)d tehen szolgálat [Torockó; Pk 7]. 1834 Hogj Septembertől drágában lehetett adni a' Buzát aszt nálunk mnyáján tudják, mert akor a' vetés alkalmatosságával feljeb hágat, és akkor én is ... ugy attam a' mint fizetődöt Besztertzén [Sajókeresztúr SzD; Born. F.

Ilg Benő Josef számadó lev — L. még ETA I, 92.

Szk: feljebb ~ mind/egyre többre. 1715: a Gogjak ... azon nyil kaszálójak(na)k fűvét esztendőként eladták ... mind feljebb feljebb menvén utoljára ötven forintba verték volt fel az árát esztendő által [Lupsa TA; WH] * ~ való kelés növelés. 1810 A malombeli és Fogadobeli Tiszta Jövedelmeknek feljebb való kelését a' nem engedni, mivel ezen Faluban sok malmokat és Fogadokat építettek [Doboka; Ks 76 Conscr. 100] * mentiől ~ legtöbbért. 1624: ezek az ablakok kisebbek annal, azért talám tizen két mentiől fellyeb tizen három forintban egyiket megh kezthetni [Mv; Törzs. Tordaj Pal Deak özv. Belleni Sigmondnéhoz] * (vminek az ára) ~ hág (vminek az ára) emelkedik. 1759 a törökbuza elmegyen vékája egy máriáson; tavasszal, úgy hiszem feljebb hág [RettE 97].

5. többel; cu mai mult; (mit) mehr. 1692 Az varmegjeken pediglen akkoron hogj ha egjeb adoza rendek bar 50 Ezer R forintot vennenek magokra mégis esnék egj kapura /iR 150 Igy is az varmegje kapui cu(m) /Rf 17 terheltetnnek fellyeb [Szókefa KK; Törzs. Sároai Janos kezével]. 1784 A Torotzkai Birák a Szofogadatlan-ságért, Tilalom Rontásért e egyéb más ilyen forma interveniens Hibákért extrajudicialiter fellyebb 50. Pénznél senkit meg ne büntessenek [Az Per folyásoknak ki Menetelek is lévén, az iránt ugy regulaztatik az Torotzkai Forum, hogy semmi némű casusban, avagy Szin, és praetextus alatt fellyebb három forintnál ne büntethessen [Torockó; TLev. 2/6. 4b].

6. drágábban, magasabb áron; mai scump; teurer. 1570 zeoch Balintne adot volt valamý vasat nekyk hogi ely aggyak es ha mywel fellieb atthatyak mynt eo hatta Eowek legen az fely [Kv; TjK III/2.7]. 1573 Lyppol (!) peter Azt vallia hogi eo az Zaraz beort fellieb atta valaményewel kyleneched fel forintnal Zeoch gergnek Es Ambrusnak [Kv; TjK III/3. 176]. 1590: hozzaw georgy .. monda Jeozte the, oda mene monda, mas fellieb aggya a' sert hogj ne(m) mint the [Kv; TjK V/I. 21 Petrus Veres jun. vall.] | veottem ... 1235 Tykmonyat kyt felyeb kit alab tt [f. 4// d 29 [Kv; Szám. 4/XXI. 40]. 1594 keth vagy három borth korchiomaltak, egy pinszel fellyeb az w magokenal [Mákó K; GyU 27]. 1623 Ha miuel Fellieb adgiak el az hazatt, annak az superflúuma, fel ozollion kezoetteők [Kv; RDL I. 121]. 1632 ha valamellyik el akarná adni fellyebb pedig ne athassa az mint a falu adta [Udvarfva MT; Barabás SzO 365. — *Ti. a falutól kapott nyillas ház helyet. *Ti. annak, aki el akarja a falutól kapott ház helyet adni]. 1674: ... egy pártha covet ... mellyet divizor Uramék ... eotven forintban hargván, mi fellyeb el nem adhattuk 46 forintnál [Kv; Szám. 34/L. 1]. 1684: ha Varosunkbeli emberek kereskedesnek okaért fonta Szallonnat, Sajtot, Turót es Ordát vesznek, fontyat se hazoknal se az piaczon ött penznel fellyeb sub poena f 6/ merni ne meresszellyek,

Kül valok pedig négy penznel felyeb merni sub poena praemissa ne meresszelyek [Dés; Jk 21a]. 1697 tizen nyolcz, husz, huszon egy huszonket polturánál feljeb nem kel az buza akar melj szep legyen [Szilágycseh; BK. Kúmvész Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1711: valóság hogy a Zab szűk volt, de a pénz annál szűkebb, mert 9. pénzen felyeb itt a Zab el nem ment [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1718 Az kgd fekete Lova iránt vagjunk alkalomban, el ment a Német 11. Aranyig, talán az 12. Aranra réá verjük, ha lehetne feljebbis [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1746: Senki is a' Vargák között ... egy par talpot a' leg jóvát felyebb hat pólturánál adni ne mérészele [Torda; Tjk III. 69]. 1775/1781 egy véka Török buza szokott el kelni hol tiz poltrán, hol egy Márjásón hol felyeb [Algyógy H; JHb LXXI/3. 380].

7. kb. magasabb értékben/értékkel; cu valoare mai mare; von höherem Wert. 1761 A rézpénz aligha bejöhethet, mivel bizonyosan beszélnek hogy a prussus és török kész ezüstpénzben beváltották s magok országokban feljebb jártatják [RettE 127].

8. fennebb, fentebb; mai sus; höher, weiter. 1503? a Nagy Mathenak egy szantto folde felieb [? Szentlélek Hsz; MNy LX, 205. — *A közlemény helyesírása későbbi korra mutat; a ? a szerk. fenntartását jelzi]. 1560 felyeb azon vizen, molnot ne chynalhasson bamfi menyhart az gattyat se keőthesse felyleb annál, amint mostan vag'ou [Mv JHbK XII. 7]. 1582: eg Jardan zeoleo theo vala az eg Rendben áki eg kichenne fallyebb All vala [Kv; Tjk IV/1. 21]. 1595: Azon felyleb menek tahagh Varga Peter zablas kezzel az Peterfi Leorinch kapuiaban all ... Esmet felyleb menek [Uszt 10/103]. 1653 Ebben az esztendőben* már összfelt hadait inditván Bethlen Gábor, felméne először Kassára, de azután feljebb szintén Ausztriába elérkezének [ETA I, 123 NSz. — *1619-ben]. 1719: vettem egy Darabot* flo. 8 felyeb az Gelenczei határban [Imecsfa Hsz; Borb. I. — *Értsd földet]. 1741 Tudom, hogj az mostani Baczai révre* járó út régenten nem vált Ország úttya hanem felyeb volt az réven által járó Országút [Szentmargita SzD; EHA. — *Az előbbi településsel szemben a Szamos jobb partján fekvő Baca felé való átkelő hely]. 1772 eo Excellentiája Malma abban az időben a Fekete Uramé meg volt, ... sokal felyebb állatt [Szókefalva KK; JHb LXVII/2. 360]. 1814 tudom hogy meg verte volt Dobai Mihály Uram Barátosi Josefnet Melly meg verettetése azért esett, hogy Barátosi Josefne nem engedte meg Timár Ujvári Samuelnet a színben nállánál feljebb levő helyen árulni [Dés; DLt 56. 6]. 1846 a' Comedianak ottan vége lévén jöttünk felyebb a Comedias után [Dés DLt 560/1847. 18].

Szk: feljebb- ~ mind/egyre fennebb. 1803 Gyitrai Puskás v. Deák Urék ... most nem régtől fogva kezdik az erdő felé a' Galotzás Hoszszába felyebb terjesztgetni, és a' colonialis házakot benne inkább inkább szaporítani [Gyszm; Born. XVc. 1/22 Lázár alias Ani'sor (60) civis vall.]

9. fennebb; mai sus; weiter oben | előbb; mai înainte; vorher. 1590 Ez mostany kapitan wra(m) perneszy Istva(n) w k: me kapytanságabays Ez al pereseket törüenyhez hyua(m) jrette hozayok mo(n)dam ez folyeb megy Jrth dolgokath patua-roznak mo(n)dom az El uegezeth dolognak megy ne(m) allassaerth [Farcád U; Uszt]. 1623 Czök beleoll kellett az Istallokott közű falokkall vgy altal zaggattny az mint felyeb megh Jrtnak [Törz. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1639: Amint feljebbis irám én nemi bánom ha az eo Naga birájais tsináltat ot Sz. Georgieon affele veteménynek valo kertet a' minemüt én tsináltatta(m) mert az falu feolde s eleg tágas hely [Homoródsztpál U; Szád. Rédej János Nagy Tamás de Fogaras udvarhelyi vár-provisorhoz]. 1646 mű felyeb megh irt Birak kezökbe szollank es ily alkotok meg ókót* [Léc-fva; BLt. — *Köv. az egyezség szöv.]. 1656 Eszt penigh mü előttünk felyebb megh irt birak előt adak* egymasnak fiurol fiura Lea(n)rol léanra maraduarol maradua [Impérfva; BCs. — *Ti. a cse-rejőszágot]. 1668 eo kglmek varasul, valasztanak el minket felieb denominalt szemelieket magok közűl es küldenek el a' vegre hogy az nemes varos nevevel. azt az Corodi* falut váltanak ki az Atjafiaktol eo kglkteol [Kv; KvLt I. 180].

*Köröd, a várostól északra]. 1700 kezeknek be adasaual miunköt felyeb megh irt biroket megh biralanak [Alfalu Cs; LLt Fasc. 157]. 1748 Minkelelte Szilágyi, alias Lakatos János ura(m) Assessorságra fell vétetett a' mint felyeb is mendám N(eme)ssi szabattssággal elő ember volt [Semlyó Sz; TKI Franciscus Tidrik (!67) jurassor val.]. 1792 Mindezek a midon elő fordulnak, Követeirk Városunk részéről Szorgalmatosan azon gyekezzenek, hogy az felylebb említett punctumok Hazánk Törvénye út mutatása szerént, és a kö-zönséges jora tzélozva határozattassanak meg és munkalkodtassanak ki [Zilah; Borb. II követut.]. 1844 Többet nem tudok mint a' mennyit felyebb meg vallek [Selye MT; D.4].

Szk: a ~ elmúlt a lefolyt/zajlott. 1726 Az felyeb el mult magyar revolutioban vitette volt el Leveles vagj Kalamaris Ladainkot Eder Gabor Uram [M.bükkös AF TGsz 16]. 1733 az moderna A az felyeb el mult időkbén iteratis vicibus magát lopás(a) elegyítette volt [Torda; Tjk I. 3].

10. ~ emelhet jobb sorba juttathat; a putea asigura o soartă mai bună; ein besserer Los sichern können. 1585 Catalin Philip ferenczne vallia Tudom hogy zegeny el Ada hazat hogy felieb emelhesse a' fiat es Iob hazat zerezhessen neky, es mas hazat veon [Kv; Tjk IV/1. 437].

11. ~ való akadémia külföldi/külsországi akadémia; academie străină; ausländische Akademie. 1770 a fiamnak Rettégi Zsigmondnak Szegedi Sámuel nevű perceptora menjen feljebb való akadémiaakra [RettE 234].

A 'főiskola' jel-sel is számolhatni.

12. ~ való eleji elődei, ősei; predecesorii, strămoşii; Vorfahren, Ahnen. 1755/1797: ezeknek

édes Attya hogy Néhai Ns Mihály István Vram volt, azt is tudom, fellyebb való Elejkekről nem emlékezem [Nagymon Sz; Borb. II Steph. Varga (65) nob.] | (A Mihályék) fellyebb való Elejkekről Semmi declaratiót nem tudok tenni [Nagydoba Sz; i.h. Georgius Ladányi (42) ns vall.].

◇ Szk : ~ *bocsáttatik* felfolyamodásra bocsátatik. 1666/1701 Privilegiumok(na)k háborgatásához nyúlni nem akarnak, hanem csak szintén az mint maga az dolog az Colosvári Uraim állapotát meg változtattya ához képest nekünk ez tetczik: hogy Száz forintig való dolog decadtassak az eő kgek Forumán, finalit(er) fellyebb való dolog penigh ott el kezdődven, per viam Appella(ti)onis bocsáttassék az vár(me)gye székire, es ha az dolognak merituma azt kívánnya, onnét fellyebbis [KvLt I. 188 egy-i végzés] * ~ *folyamodik* magasabb fórumhoz fordul. 1801 kentele-nftettünk az Ursorimert felyeb fojomodni [Beszt-lt II. B. 684] * ~ *való a.* előbbi. 1589 a fellyebb valokkal össze vetvén, mégyen az egész adosság 56 Rh forintokra [K; Somb. I]. 1749 (Az összeget) addálván a' fellyebb való summához tézen Flr. 148,32 [Oltszem Hsz; SVJk]. — b. előbbi, megelőző. 1685 : az fellyebb való Esztendoben Csiszár György Ura(m) illetlen Czehünkét betelenítő szovajval megh bantotta [Kv; ÚCJk]. 1723 mind ezek* penig most az fellyebb való esztendőben let éhségben Szélyttenek el [Mezőcsán TA; Ks 15. 21. 5. — *Ti. az előbbieken felsorolt zs-ek és jb-ok]. 1700: a' fellyebb való időkb(en) holmi Causa agítaltatvan a' Nemes Szeken akkor... feleletemtis ne(m) mindeneb(en) ugy vihettem vegen a mint kellett volna [Dés; Jk 305b—6a]. 1766: Disznajoi* Magyarai Mihály if(jú?) Legény a fellyebb való időb(en) el mátkásítván Répáról* egy Mária nevű Leánt meg tsalattatott [GörgJk 208. — *^a-^bMT]. — c. magasabb. 1589 en fellieb való adott ne(m) tudo(m) hogy vetettenek akkor, az után ki mit érdemlett 40 penzt ki 25 penzt Zabo Tamásra is 50 penzt vetettenek vála [Szu; UstT]. 1605 az Nehai Nemes Janosue Laios Katha es Nemes Andras az fia uetettek Zaz forinthba zalagba Keofalubeli eoreokeos es zalagos rez iozago-
kát . fellyebb való summaba senkinek el ne zalagosithassak, se el ne adhassak [Déva; JHb XXXVI. 2]. — d. súlyosabb. 1583 vegeztuk, hogy valamellink az masikat szidalommal es tiztetlen szoval illeti, a' meniszer czielekezi, annyoz buntessék minden engedelem nélkül egy forintal: Es ha az gyalazathoz kepest, fellieb ualo buntetest érdemel az Ceh lassa meg es ott igazodgiek el előbb [Kv; MűszCLev.]. — e. ?jobb sorban levő. 1683 u. ha el ado Leanzo hazasulható legény es Fellyebb való üdős Perfiak s Aszszonyi állatok meg halánduak... az minsternek Fizeszen az temettető [Kraszna Sz; SzVJk 39].

◇ Sz : *oly részeg*, hogy ~ *sem lehet* oly ittas, hogy olyanabb nem lehet. 1640 mind az kettő *oly részeg* volt, hogy soha feljebb sem lehet [Mv; KvLt 291. 233a-1a átirásban].

feljebbecske 1. fennebbecske, fentebbecske; cu ceva/puțin mai sus; etwas höher/weiter. XVII. sz. köz. : (A földnek) vicin(usa) kívül a Gáton felyül mindjárt az Uraság Diszno Dinnyének fogott földje felyebbecske a' kerülőjében... a réája rugo Földek vége [Mezőbánd MT; Wass]. 1732/1793 : a' Szász ut mellett egy hold... felyebetske egy fél ál [Albis Hsz; BartosLev.]. 1754 Koszta Mihály is feljebbecske rajtak irtóni kezdett volt | az Utrumb(an) Specificalt Sz földet Vládék... fogtak volt fel tövisből es gyeptől Koszta Mihály is rajtak feljebbecske belé szurta volt magát [Erdőalja KK; Ks 39/XI. 11]. 1796 Ismét ottan felyebbecske rosz föld [Balázsháza SzD; Wass]. 1824 Ugyan ott fejjebbecske a Petzér réten [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 98]. 1841 a kő rakástól fejebbecske ésmet le rogyot a tsiko és az edgyik híd alol valo posvány végébe beleesett az iszapba [Dés; DLt 1541. 8a].
2. kissé magasabban; cu ceva/puțin mai sus; etwa höher. 1770: ha a Király falvi Malmat jól eresztik, s magos gátot nem kötnek néki az Adamositis felyebbecske vennék, mind a kettő foroghatna [Sövényfva KK; JHb LXVII. 111].
3. egy kissé előbb/fennebb; cu ceva mai înainte/mái sus; weiter oben, vorher. 1807 azon szántás mellyről felyebbecske emlékezetet tettem, az én üdömbe is Contraversia alatt volt [Kmlév. Georgius Bakos (77) mákói (K) ns vall.].

feljebben feljebb; mai sus; weiter oben. 1638/1647: Ez feljebben megh irt panaszkodással való beszédit ro kegl(ne)k az nemszetes Tekentetes es vitezleó Czeffei Lazlo uramnak megh halgata(m) [Noszoly SzD; Wass].

Szk : *mentől* ~ még feljebb. 1604: biro vram az valasztot negy Vraimmal egyetemben... zorgalmatoson munkalkodgianak hogy az ket ezer forintot Zallitchak harom ezer a wagy mentol felyebben negy ezer forintra [Kv; TanJk I/1. 480].

feljebbvaló előljáró; conducător, superior; vorgesetzter. Szk : ~ *tisztek* előljáró/felettes tisztségviselők; slujbașii superiori/mái mari; Amtsvorgesetzter. 1765: mű falusiakul azt voxoltuk, hogy addig el ne botsássuk, á mig fellyebb való Tiszte-től parantsolatot iránta nem veszünk [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 24].

feljegyez 1. felír; a scrie; aufzeichnen. 1572: Eppel Peterne volt volna Ados neky zaz hatwanhat forintot kikbeol adot volna meg 36 forintot... kireől Ados lewele vagion melnek az hatara vagion fel legezwe a mit meg adot az Adossagba [Fog; SLt S. 10]. 1653: azt ide feljegyzem*: ott a catholicusok vagy pápás keresztýéneknek hány templomok vagon Galatában es benn Konstánczinápolyban [ETA I, 118 NSz. — *1614-ben]. 1708 a' hordok czedulájokrais fell volt jegyezve mellyik bort hány penzen kezdgyek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1761: az a Nyil jutott 6 Ngának melyben az Néh Generalis Josika Joseff Vr Udvara volt fel jegyezve [Branyicska H; JHb XXV/46].

15]. 1834: míg az Új pap bé állíttatnék — az olyan actusokat — melyeknek a matriculában bé kell iratni — egy külön papirosra jegyezze fel a Pap [Nagykapus K; Rak 7] az Apja írás tudó 's a Bibliába feljegyezze' [Angyalos Hsz; HSzjP. Máté István (21) „conventios cseléd” vall. — “A tanú életkorát]. 1850: méltotzassek Nagyságod is feljegyezni ne hogy el felejtődjék [Görgény MT; Born. F. oszt. VIa.]. — L. még RettE 123, 261.

2. felrajzol; a desena; zeichnen. 1589/XVIII. sz. eleje Ezen bwntetes alat legien az is, az ki az elő Mesteri jelét az Cehben fel nem tudná Jegizeni saiat kezuel es elemeiebeől [Kv; KőmCART. 25].

3. jegyzékbe vesz; a tece in listá, a inregistra; ins Verzeichnis eintragen. 1669 el mentünk ... mező Bandra es annak hatarib(an) Levo földeket szena reketet ... fel Jedzettük [Mezőbánd MT; MbK]. 1756 Dévai Dominiumnak. az 1743. esztendőől fogva 1755 dik esztendő ki folyásáig eleitől fogva ... Proventusokról Computust tévén, azon esztendők alatt a' mi Uraság jóvedelmi lehetnek ... fel jegyeztük [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1780: kéttzeri futatást restantiába acceptálván jegyezzék fel .. annyi Restantiát, annak rendi szerént ki futatni meg engedtetik [Torockó; TLev. Sb-6a]. 1805 ezen jelen levő munkákat fel jegyeztük [Ajára TA; BLt 9]. 1819 a Décan a Temetőkör Cathalogust olvasson, a jelen nem lévőket Szorgalmatoson jegyezze fel [Kv; MészCLev.]. 1834: Az Új papnak bé állításával .. az Esperes v(agy) képe írjon bé a' matriculában minden actusokat — melyek a köz-időben vitettek végben — a melyek az interimale protocollumba fel vannak jegyezve s így adja által azokat [Nagykapus K; Rak 7].

4. írásba foglal; a formula in scris, a așterne pe hirtie; etwas zu Papier bringen, niederschreiben. 1603 Az mi hitónk szerint jegyezteők fel ez testamentomot kit pechyetónkelis megh Erősitónk [SLt A. B. 7. Vizaknaj Ieremias buzai préd. kezével]. 1854 A tények nyílt mozgalmi erősebb tollak által följegyezték; de sehol sem látom a családi élet izgalmait 's metamorphosisait [ÚjE 4] a néhai Ipomnak több keresetei is voltak mellyek az osztály Levélbe fel vagynak Jegyezve [Uzon Hsz; Kp V. 398 Kispál György lev.].

feljegyezget felfograt; a nota mereu; öfters aufschreiben. 1624: ugy Jedzegeteok fel hogy ki menibe Jarna [Mv; Bál. 54]. 1769—1770: Én rettegi és kisbudaki Rettegi György minekutána egynéhány esztendőre más volumenbe holmi dolgokat feljegyezgettem volna, ezelőtt mintegy két esztendővel félbe hagytam [RettE 215]. 1777 (gr. Bethlen Rozáliának) jegyezgetnök fel minden Smukkjait, Ezüst-edényeit [Nsz; JHbB 406 Bethlen Rozália lev.].

feljegyezgettetik felfogattatik; a fi notat; nach und nach aufgezeichnet werden. 1839 az egész Czéh, külön külön, fejenként a Catalogussok szerint a maga voxolását meg tévén ... s általunk

szorgalmatoson fel is jegyezgettetvén ... a bé vet voxok általunk fel számitattak [Kv; ACSzám. 126].

feljegyezhet jegyzékbe vehet; a putea trece in listá; aufzeichnen können. 1792: minthogy mindennemű megkívántató vasmunkát a communitás fel nem jegyezhet, azokat is a kovácsok ezen fen-nebb irtakhoz alkalmaztassanak [Árkos Hsz; RSzF 292].

feljegyeztet felfírat; a pune (pe cineva) să no-teze (ceva); etwas aufzeichnen lassen. 1652: Eszt tudom mondani hogi En uelemis jegiesztetett fel Barla Miklos az Borbeli Gergelinél valo ados-sag(b)a n egiszeris maszszoris [Borb. I „Rakoson” lako nagioobbik Czipkes Istua(n)”) (55) ns vall. — “Aranyosrákos TA].

feljegyeztetük felfíratik; a fi scris; aufgeschrieben werden. 1799 az addig szokásban volt ... hosz-szu Rovasok helyett két féle hasított Rovások vulgo Czinkos nevezetűek .. készítettessenek ..., 's ezen e szerint készítettő Rovásokra minden Administratio igasságoson fel jegyeztessék [AszLt Nr. Reg. 207 nyomt. gub. körend. 6014, 6463]. 1811 az Épületek Betsűjek feljegyeztetett [Spring AF; KvAKT Mss. hung. 6]. 1833: a' meg keresztelte(ne)k születése, és megkereszteltetésé-nek napja, ugy .. végre a' Segéd Bábának is neve jegyeztessék fel [Vaja MT; Hagymásbodoni (MT) ekklézsia könyve]. 1839 1826 Apr 28an készült usura Lista, melyben a' régi adosságok jegyeztet-tek fel [Kv; Ks 73. 55].

feljegyzés 1. jegyzékbevétel; trecere in listá; Eintragung (ins Verzeichnis). 1600 Az Meraj Baran diznobil valo penznek be Jeowetelenek fel Jedzesse [Kv; Szám. 9/XII. 104 Igyártó Simon isp. m. kezével]. 1756 Abronts darabok vadnak, melyek nem szükségesek az fel jegyzésre [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 14]. 1819/1831: Fel Jegyzése Azon ősi, és Szerzemény Leveleknek, mellyek Néhai Ádámosi Hunyadi Ferentz Urrol, és Házas Társa Almási Borbára Aszszonyrol egyenes Maradékokra. által szállottak [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1823 Majus 13-tól fogva az adossak által praestált Usorák fél jegyzése [M. derzse SzD; Hodor lev.].

2. jegyzék; listá, registru, notá; Verzeichnis, Register. 1793: Az Kosesdi Postális háznál Inventált mindenféle ingó bingő eszközöknek fel jegyzése [H; Ks 78. XVII. 1]. 1815: Ezen Virágos Berki Rész Jozságból Esztendőt által Örökségenként bé jöni Szokott Dézmának és egyéb Datiáknak pénzé tett fel jegyzése [Ks 77. 19. 498—9]. 1832 Ujj-paraszt Varga Josi Javai-nak feljegyzése, és becsü-arra. lo Egy rongyos fuvo 1 Rf 30 xr. 20 Egy kis ülo 2 Rf 30 xr. 30 Egy kis kalapács 24 xr 40. Egy vas-fogó 40 xr 50 Egy nagyverő-kalapács 1 Rf 15 xr [Bh; KLev.]. 1840 k.: Orvasságok feljedzése [SL].

feljegyeztet 1. jegyzékbe vett; trecut in listá / registru; ins Register eingetragen. 1651: vetettem

szamot Istvandi Balint Uram(m)al el igazsádot minden dolgunk, oh (!) Kigyelme megh contentalt mind ez fel jedzett művekről [Kv; AsztCjk 74b]. 1768 En az Utrumban fell jedzett szürke szörű Kantza lóvat jól, mivel ennek előtte Nyolczad fél Esztendővel én adtam volt Dobrosz Buknak, mint egy kinteléségből [Bereck Hsz; Szentkgy Vlád Pórá (46) lib. vall. — *Utána tollban maradt: ismerem] 1789 bé mentünk a Patikának azon Részébe, melyly vagyon a Laboratorium, és a nagyobbik Patika Ház között, melyben találtattak ezen alább irt rendel fel jedzett Portékák [Mv; ConscrAp. 22]. 1812 A több fel jegyzett mobiliák az özvegy declaratioja szerént vagy el viselődtek vagy el vesztek [Mv MvLev. Szabadi József hagy. 9].

2. fel/beirt; scris; aufgeschrieben, eingetragen. 1777 Tit Also Peter Uram az utrumban fel jedzett Sessiot házastol birja, s azt tudom hogy az olta amiolta Unialodtunk békesseges birodolmában vagyon [Mezőpagocsa MT; BK. Borka Gábor (67) ns vall].

feljel 1. felül, felyül

feljelent 1. felettes (hatóságnak) jelent; a raporta/denunța (autorității superioare); (einer Behörde) Anzeige/Bericht erstatten, anzeigen. 1813 a' külső országai Académiákra szándékozó Ifjak neveiket a' Mlgos Pő consistoriumnak fel jelentsem [Ne; NyIrK XII, 139]. 1825: Czetz Vártán Ur, nem akarja a Csatányi Emberek által két marhával Tallygával hozatt fát egy Szekérbe venni; Competentiájában; tehát én* azért jelentettem fel a Tks orátor Uraknak ezen dolgot, hogy tudhassam magamat mihez tartani; két három, két Marhával hozott Tallyga fát egynek vegyek é vagy nem [Csatány/Dés; DLt 288. — *Az erdőpásztor]. 1861: Az oskolákat pontosan meg kell vizsgálni, ha valami hiány találna lenni, azt fel kell jelenteni [Gyalu K; RAK 58—9 esp. kl].

2. bejent; a anunța, a face cunoscut; mitteilen, kundgeben. 1806 die 4dik Januarii céhat gyűjtetvén célmester uram még pedig generális gyűlést, amelyben is feljelenté céhmester uram, hogy az legénységek articulust kívánnának [Dés; DPaz. 33].

feljelentés (felettes hatósághoz) jelentés; raport, denunț (către autoritatea superioară); Bericht, Anzeige (an eine Behörde). 1869: a tanítóknak írásban tétessék szoros kötelességekké a mulasztó gyermekek és mulasztási eseteknek az egyházi hatóságokhoz időnkénti feljelentése [M.bikal K; RAK 175].

feljelentetük 1. (be)jelentetik; a se anunța, a se face cunoscut; angereigt/mitgeteilt/kundgegeben werden. 1871 Elnök jelentí, hogy neki ez a botrányos eset jelentetett föl, hogy .. Kelemen János a Febr 26kán délutáni isteni tisztelenen illetlenül viselte magát, a rector tanításába bele szólván [M.bikal K; RAK 289]. 1873: A kántori kertbe

keletről a méta szilvafák levágása a gyűlésnek feljelentetvén, vizsgálat rendeltetett [Burjánosbuda*; RAK 18. — *Később Bodonkút K].

2. be/megvádoltatik; a fi acuzat/invinuit; angeklagt werden. 1842 Hogy ha pedig az irt két parázna fél, ezután is egymással össze jöven, egymással tiltott Szerelmbe élnének, mihelyt fel jelentetnek, rögtön a Tekintetes Nemes Tisztok kezei közzé, meg büntetés véget adadni rendeltetnek [Nagykapus K; RAK 22].

feljelentődik bejelentődik; a fi anunțat; mitgeteilt/angezeigt werden. 1852 19ik Januarii 852 Kántor Céhyűlés tartatot feljelentődött, hogy több mesteremberek a Céh Cassájába tartozó tömegi Camatokat a maga rendin bé fizetik — többek pedig tartozásaik kamataikat fizetni vonakodnak [Kv AsztCLEv. Hat. Prot. 32].

feljőzanodik kijőzanodik; a se trezi din beție. nüchtern werden. 1773 én az Utrizált időben egész Nap föld részeg lévén Semmire Nem figyelmezttem; Hanem hogy Más Nap feljőzanottam tanálkoztam a' Quaestionált káressal kiis panaszképpen elé beszélte meg történt kárát [Dés; Ks 32. XXXII].

feljő 1. felfelé jön; a veni in sus; hin/heraufkommen. 1573 Fazakas Georgy Azt vallia hogy ... latta hogy Tompa Istwan fely Ieo volt [Kv; Tjk III/3. 79]. 1598 Eotwes Martonne Ersebet azzony wallia Thamsis az varos Zolgaia keozep vca(n) ieo wala fel estwe kesen wala [Kv; Tjk V/1. 149—50]. 1640 En az varbel megiek uala ala hallek kialtast iaygatast hamatagatast az keozben az Aszszony Darabantia ket karora tamazkodua(n) manko modra jeő vali fel nagy sirva [GyK. Anna Fazakas vall.]. 1769 egy estve vatsora utan keső Setétben láttam hogy a Tsztos Professor uram Háza felől fejér köpenyében egy magas szál ember fel jüven a mi kapunk előtt fel mene a Cantorunk Háza felé [Szu; IB]. 1843: én a közelebb valo vosárnap jöttem a falu között fel [Moson MT; TSb 49].

2. magasabbra/ északabbra fekvő v. központi fekvésű helyre jön; a veni într-un loc mai ridicat/ mai spre nord care are o poziție centrală; herauf/nordwärts/auf die Mitte (zu)kommen. 1572: Markos Antal ezt vallia, hogy Ieo fel az piaczra gazdaia azzon Ammy sasparlasa (!)* it fen volt el vegezwe(n) azt haza teer [Kv; Tjk III/3. 86c. — *Eljárás sapharlása (olv.: sáfárlása) h. ?]. 1599 Mikor a' Warhoz ualo Ispan valek jeottem enis fel hól dezma felől feidelem szamara, hól pedig Makkot foglaltunk [UszT 14/9 Nicolaus Jakab de Farczad (60) pp vall.]. 1629 Hallottam, hogy hitta az katona az hiuban, hogy jónél fel, garda asszony, nyírjuk meg ezt az bört, mert én elme-gyek az kvártéljban [Mv MvLt 290. 150b—3b átrásban]. 1769 Láttam most nem régen hogy estve alkonyodatt tájba a Nagy Réthben Vizelve felől negyen fel jüvenek s rakodni kezdenek kert ágal [Bögöz U; IB. Ladó János (45) jb vall.].

3. eljön; a veni; kommen zu ... 1571 Eheszer
Mykoron Byro uram ... az Zaz vriamat Beh
gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyetwl
ogwa egy oraiglan fely Nem Ieone, hane(m) az
vian Erkeznek mykor az orah ely teolt volna, Tyz
penzt vegenek rayta [Kv; TanJk V/3. 31a]. 1598 :
Gegeó Balintne Aszonjo(m) hyuattia volt fel az eo
kgmek hazahoz, ne(m) Johet fel kylemben, mert
lge(n) megh dagadoztak volt az labai, hane(m)
louat kyldett volt az Aszoni uta(n)na, fel Jeó es
ozton en ne(m) tudo(m) mynt s hogy bochatottak
el hazoktúl [UzT 13/37 Michael Lazar pp vall.].
1625 Masnap Mattius uram fel jeóve oda Masua
megien vala ugy kezdenek vezekedny [Szentlélek
Hsz; HszJP]. 1637 Csiszár Pal ... monda hogy
nen júsze oda fel ugj mond edes tars [Mv; MvLt
291. 108b]. 1663 az korczomallaskor Jo akaro
Chebeli uraynak latogatasunkra fel Júen keöltöt-
tunk f l d 25 [Kv; SzCLev.]. 1679 Egyszer fel
júve(n) Cserei Ur(am)hoz találtam Cserei György
urammal, hogj suttogtak, miről ne(m) tudom [Fog;
Törzs. G. Huszti (42) vall.]. 1707 : Már tsak azt
várom hogy Miskolczy Ur(am) fel jűjjon [Klokotis*;
KaLt Körtvélyesi János Korda Zsigmondhoz. —
*Klokodics, később: Krassócsörgő H]. 1722 ta-
lalkozám szemben Deési Laszlo Urammal, kiis ak-
kor jűtt ki az Hazbol es palástal vala az Mente
rajta, es monda némek miért nem jűsz fell meg
holt Nimeth Sigmond [Hosszúaszó KK; Szentk.
Paulus Hoszszupataki (40) jb vall.]. 1736 az
deákok ... mihelyen reggel csegették felkelésre,
mindjárt az semináriumban feljőttek, s mind addig
ott voltak, az míg estve lefeküvére imádkoztak
azután mentek az szállásra [MetTr 428]. 1748
meg varja Groff Kálnoki Antal Ur(am) eo Ngát
hogy fel jőjön [Somlyó Cs; Ap. 5 Bőjte Lőrinc
Apor Péterhez]. 1769 meg is izentem volt
Raduj Janosn(a)k. hogy jűjjon fel mert rá
tudom igazítani a bádrda de nem jűtt fel [Nagyga-
lambfva U IB. Kobori János (36) jb vall.]. 1831
Fejér János megsejditvén a Lármát hozzám fel jöt
[Dés; DLt 3].

4. odajön; a veni acolo; hinkommen. 1572
egben zaydulauak Es az walkay keossegot három
fele zakaztak. Es zaszgasban feol Jevenek, Az Neo-
meos vraym Monostory Kabos Ferench Es Kabos
Gabor [Jákótelke K; KP]. 1573 Tompa Istwan
... fely Ieo volt Mond zolgaianak Ahwl vagion
fogiatok megh [Kv; Tjk III/3. 79]. 1584 : Theo-
reokt Jllies vgray. vallia Oza(n) fel Ieowe
a' chaplar, es Monda : Hituan ember mayd embert
sertesz [Kv; Tjk IV/1. 321]. 1636 egy veres hold-
dos lous fel jone az falu melle egy kopenyegh vala
az Legenye(n) [Mv; MvLt 291. 7a]. 1743 : mikor
az említett sóvényfalvi Malom(na)k a' gattját meg
kötötték volna a' Malmon alok jegyet töttek,
inás nap mikor meg földelték ujabbban fel jöttek a
jegyek Círcalására és éppen egj singni fel toljulása
volt a' viznek [Dombó KK; JHbK XXVIII/9].
1785 Mikor ide fel jöve lakni szegény, nyomoru
ember vala [Kvh; HszJP Petrus Szóts filius Ni-
colai (50) vall.].

5. vñova felutazik; a calători unde va; irgend-
wohin reisen. 1673 : Porro Pál vram harmad ma-
gaul vgy minth Porro Andress es Rakosi Janos
vramal Abrugy baniara fel Jeottek [Abrudbánya;
Berz. 17]. 1658 Rákóczi fejedelem pedig feljött*
vala Görgény várába, és ott lón karácson tájig
[ETA I, 166 NSz. — *1657-ben]. 1737 Én ide
Peselnekre* olly szándékkal jöttem vala fell hogy
innen Kászoni erdőkre continuállam Vadászo
utamott [Peselnek*; Ap. Kálnoki Mihály Apor
Péterhez. — *Később: Kézdikővár Hsz]. 1761
Baczoni Daniel Uram az utrizalt Mobiliak-
(na)k fel osztasara fel jött [Branyicska H; JHb
XXXV/45. 8]. 1796 jo lenne Kedves Ötsém
Uramnakis ide fel jőnni, a' mikor a Leveleket re-
gistráljuk [Kv; Incz. XI. 22b Josintzi Sándor lev.].
1814 a' Grofné Maros Vásharhyre fel-jött*
[Mv; TSb 12. *Orbórol (AF)]. 1844 Parajdrol*
fel jöttem* szilva szedni egy kis joszágunkra [DLt
1441. — *U. *Sófalvára (U)]. — L. még ETA I,
13, 93; RettE 65.

6. felvonul; a înainta/veni; aufmarschieren/
ziehen. 1562 1543 esztendőben Szulimán ..
esmét feljőve Magyarországra, és megvevé Fer-
dinandustol Székes-Fejérvárat és Esztergomot ..
ugy tére meg esmét országába [ETA I, 15 BS].
1565 Király jó tavaszra kelve nagy szertelen in-
dulna, mert a török immár feljött vala kiraly se-
gitségére [i.h. 23]. 1653 : Székely Móses* azon-
közben tehát a Sigmond* táborából tatárral és
törökkel s katonával fel jött csatára* [i. h. 64. —
*A fej-i székre törő Székely Mózes. *Báthory
Zsigmond fej. *1601-beli eseményre von.].

7. felnyúlik; a se întinde în sus; sich aufwärts
erstrecken. 1591 : otogio(n) az* altal kele az
ferench pal eoreoksegere otogion fel Jeoue a uiz
mellett az esuenien annal egheb keoz kertet en
nem tudok otogion [Egyházasolárfalu U; OfLev.
*Ti. a kerítés]. 1684 k. az To gat felol valo
reszenek edgi darabját hoszszaara osztottuk
nekünk az falu felől jutot azzal az farkal edgjűtt
mely az falu fele fel jű [Gynlatelke K; SLt AM.
22]. 1727 Hallottam aztis az őregh emberektől,
hogy az Korodi határ, régen fel lővén ezen Bértze
az említett Gótsi határ* itt útközött az Korodi
határ(ba) [Ks 12/III Joan Janosi (46) ns vall. —
*Göcs (MT) és Kóród (KK) egymással tőzomszédos
település]. 1775/1802 a Nagy Kristolczy* határhoz
tartozó nagy Bükkös Erdő a Völgy felől az
oldalan eddig az helylyig jo vagy is nyul fel [JHb
LXII/3. 70. *Később Nagykeresztes SzD].

8. érkezik; a sosi; ankommen. 1809 az Hatá-
runkon az Héjjasfalvi Marha dőge lehető kerülése
arant éjjel nappal keményen őrt állítottam eddig ...
de egy jo hír jött fel. méltoztassék meg tekin-
teni, és további őrállás vagj félbe hagyása arant
parantsolni [UzLT ComGub. 1638].

9. felkél; a răsări; aufgehen. 1634 mihelyen az
hold fel jo megh indul, es megh fogatna [Mv;
MvLt 291. 6a]. 1653 : ki a bástyácskában, s ki a fa-
lon vigyázott igen szorgalmatosan — minden em-
ber egyaránt, a míg a nap jól feljött [ETA I, 77
NSz].

Sz. ~ a csillaga. 1796 Komám Asszony nekem is fel jöve a' tsillagom mert meg vagyon Dosa Ádám vrammal a' Mátkaságon [Lukafva MT; DLev. 4. XL. A].

10. felcsap/tör; a se ridica; aus der Erde hervorschießen. 1841 kevésse tavulatska, égszer tsak látom hogy a' földből hirtelen kék lang jönnek fel [K; KLev.].

11. ~ a kommunióra az úrvacsorához járul; a se cumineca, a primi cuminecătura; zur Beichte/zum Abendmahl gehen. 1747: a' kérdöben forgó Kis Pál ház a' Keserü és Pünkösti familiával együtt járt fel a' Communióra, sőt én Kis Pál György Ur(a)mat mindenkor mint idős embert praemitáltam, utánnam osztán a' Pünkösti György Uram fiait Gábor és Mozes jöttek fel [Uzon Hsz; Kp I. 160a Keserü Ferentz (30) nb vall.].

Ha. 1692 jüjjen fel [Hosszu-Beszterce*; Becski. *A szerk. nem tudja azonosítani].

feljödögel gyak feljön; a veni (sus); langsam heraufkommen, sich heraufschleppen. 1653 Básta elé méne Dévához, és ő maga kijöve hozzája, és kezibe adá magát Bástának az ügyefogyott, álhatalatlan szegény ember* És feljödögele Bástával nagy szomorodott szívvél [ETA I, 73. — *Báthory Zsigmond fej.].

feljött felköltözött/telepedett; mutat, asezat; umgezogen, niedergelassen. 1686/1776 (A) ház és fundusnak szomszédgya .. mostonság Török földiről fel jött Ratz [Ne; DobLev. I/33].

feljötté. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: nap ~ napkelte; răsăritul soarelui; Sonnenaufgang. 1687 Mindenik Malomból Sabbatalis jár az Hunyadi P(rae)dikatornak és Oskola mesternek ... ennek előtte kezdetet terminussa ennek szombatán déleesti könyörgeskor s tartott vásárnap délyesti harangozasigh; de hofi az vasárnapi munka el tavoztassék az keresztien Urak ugi rendelték, hogy Szomaton (!) nap fel jötetől fogvan; vasárnap nap fel jöteigh légyen es mostis vgi observaltatik [Vh; VhU 48].

feljövés feljövétel; venire; Ankunft. 1597: Megh értettek ew kegmek varossúl Biro vram fel ieo-vesenek okat, es panazolkodassat az segitsegh dolgabol. Azert ew kegmekis ... ertik ew kegmeknek kedüetlenseget rendeltének ew kegmek mostan zaf forint segitseget [Kv; TanJk I/1. 291]. 1801 El kellett menni Székely Márton, és Tobiás Andrásnak, a' Titt. Notarius Pávai Ur, hagyása szerint, mivel a' Tekintetes Főbiro Ur éppen Tordára jövendő, és akkor végeznek az ide fel jövéstől [Torockó; TLev. 5/7].

feljövétel felkelés; răsărit, apariție; Aufgang. **Szk**: hajnalcsillag ~ e hajnalcsillag felkelte; răsăritul luceafărului de dimineață; Aufgang des Morgensterns. 1777: szombat etzakáján vasárnapra

virradolag hajnal tsilag feljövetelekor elmentem... házához [Roskány H; Ks 113. Vegyes ir.].

feljövő I. mn felfelé tartó; care duce în sus; hinaufführend. 1847 Feljövő utamon most többeske figyelemmel lévén, mint a régebben, a' Királyhágon innen örömmel szemléltém: hogy a' mező a' tagosítás és az ujjabbi urbér gyümölcsseit igen szépen megtermette [Újf. Újfalvi Sándor Lészai Lajoshoz Pestről]. 1848 k. a szekérnek a hegyre fel jövő lassu hajthatásával szunyokálva jövetelekkel a lepedőnek kivágásaival, Tíz Darab nagyobb és kisebb rendű Talpaim lopattak el [K; KLev.].

II. fn. kb. menedékesen feljövő/menő határrész: parte de hotar care se întinde lin în sus; anstehende Flur. **Hn.** 1680/1817 a' fel jövőben (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. 1712 a Dálnok felől való határbán a Fel jövőben (sz) [Albis Hsz; EHA]. 1777: A feljövőben (sz) [uo.; EHA]. Vö. *feljáró II. 1. Hn* al.

feljövőleg felfelé jövőben; venind în sus; heraufkommend. 1737 a' Falu alsó végénél a' Porgolát kapun belől mindjárt két felé ágazó utnak feljövőleg [Széplak KK; EHA].

feljut felér; a ajunge sus; oben ankommen. 1572: Mykor wgymond oda feol Jwttotwnk volna. Az helre Azhol Az hatarth Akartak hanny My Alank Az Monostory paratzsagh feol Ezt Latok* [Nagymeregő K; KP. — *Köv. a nyúl.]. Mykoron feol ywtank az helre Az hol Az hatarth Akaryak wala wettyny (!) Es Az Monostorhoz tarthozo keossegh azonba Megh zaydulanak Es kezdenek hagyigalny [Kalota K; KP. Rochka Janos jb vall.]. 1585 mikoron Chionkara fel jutank, latam hogy vagj harom More egj Berczen fen Alnak vala, es vgj kemlelgettnek vala [M.valkó K; KP. Tolnial (!) Gaspar jb vall.].

feljűl l. felül, felyül.

felkabaláz (ckét) ekelőra/kabalára tesz; a pune plugul pe colibă; den Pflug auf die Pflugschleife setzen. 1802 Ekkor osztán kiáltam az oda hívott falusiaknak No kabalázzátok fel az ekéket és vigyűk bé a' Faluban [Felőr SzD; Torma. Molnár András (70) vall.].

Az ekét kétágú csúsztatófára téve vitték, sőt némelyütt ma is úgy viszik szántóba, ill. hozzák haza [MTsz *chekabala, ekét és kabala* al. — A SzamSz-ban *kabala* al. és Balassa: EM XLIX, 131 a szállítóeszköz képe. — L. még Balassa, MEKE Mut.

felkalangyál kalangyába rak; a face clăi; (Ge)treide in Mandeln legen. 1610 u. en vitté(m) el a' buzat ... eo maga is segetett fel kalangyalno(m) [UztT 4/10]. 1715: Az Bunda Szalavesztra Szol-gajanak buzáját ... én arattám volt megh, melytet is vatsora korra végezvén el fel sem gyűjtöttem volt hanem szellyel hevert kévéjében, reggelre kelven az szolgál kiment hogy fel kalangyálya de már el hordottak volt azon etczakán [Középfva SzD;

SLt 29. Y. 24 Mester Urszuly (40) jő vall.]. 1799 k.: a' Pap ád magot, az Ekla ketzer meg szántja, el is veti, a Leányok le aratják a Tanításért, az Egyházfiak kéváb(e) kötik, fel kalangyálják; az Ekla bé is hozza [M.bikal K; RAK I. 1]. 1814 jo elegyes buzát fel kalangyálva meg olvasék azután minnyárt Kováts János ... elvitte [Kézdi-sztlek Hsz; HSzjP Vollonts István (56) lovas-katona vall.].

felkalangyált felkalangyázott, kalangyába rakott; fácut clái; in Mandeln gelegt. 1793: el mentünk a Veres föld nevezetű helyre, az holottis a fel kalangyált buzáját meg vizsgálván találtuk ez ottan lévő kártis nyoltz kéve buzának [Torockó; Bosla].

felkalangyáltat felkalangyáztat, kalangyába rakat; a dispune să se facă clái; (Getreide) in Mandeln legen lassen. 1606: volt az szegeniek(ne)k három köbleön ualo vetesek Leöt rayta Eötven egy kalangia buza kalongialtattam fel az Buzat egi Emberrel Attam annak egi nap zamat f — d 12 [Kv; Szám. 12a/I. 32].

felkanyarodik kanyarogva/kigyózva megy fel; a urca şerpuind; sich aufwärts schlängeln. 1769 az ország uttya ... a' Hegj oldalának éppen töviben mént, s vgy tert s kanyarodott fel azon régi által járora [Apahida K; JHbK XLII/24].

felkap 1. felragad; a ridica; aufraffen. 1570 Cristina Kadar Jmrehne vallya, Megh haragzyk zeoch gérgh Rayta, Es fely kapia az Mereo fat hogy Megh wsek belger petern(eth) De az felesége Zeoch gérghnek Ne(m) hatta [Kv Tjk III/2. 158]. 1593 fel kapa egi keouet Simon es vgi hagita agion Mihalt [Kv; Tjk V/1. 367]. 1598: Borsay Pterne Ersebet Azzony vallya Gergely Antalne ekeozbe ki veowe az chypu-rött Zattirabol es eote az feoldheoz megh hogy lagyas vala az feold nem mindenesteol romlek el chyak az hasatta zakada ky fel kapa Borgyasne es vgy vere az fejeben Gergely Antalnenak [Kv; i.h. 269—70]. 1634: megh az czakantis el eyte Bakos Daniel, es felkapa az Banfi vr(am) szolgaja, is be futa Foldvari Ianos Deakne hazahoz [Mv; MvLt 291. 2b]. 1754 az Uram két darab béka sot ... fell kapa és mindgyárt vitte Albertné után [Karatna Hsz; HSzjP Judith Henter cons. lib. Blasii Kardos vall.]. 1760: az fejszemet ... az kezemből ki ejtettem s Sise György fel kapta és el vitte [O.léta TA; JHbK LIV/33. 5]. 1800 egy kis fátskát fel kapott [Dés; DLt]. 1814: Talp-jokat az Exponenseknek fel kapván Dobai Mihály Uram, agyba főbe verte azon Talpokkal. Barátosi Josefét; Barátosi Josefne pedig égj ujjal sem bántotta viszsza Dobai Mihályt [Dés; DLt 56. 9].

2. felkapaszkodik; a se cătăra; hinaufklettern. 1805 mégyen a Ductus a Dimba Médri nevezetű hegy végre ... Innen a Fátze Tyjszilor nevezetű oldalon felkapva a Vurvu Rétyitzélör

nevezetű hegyre [Brád H; Ks 116 Vegyes. ir.]. 1808 a' mikor az Eke Taliga azon Meredek Határ Borozdára felkapott; tehát az Ekét kivetette a Földből s annál fogva egy darab hosszára ki nem Szántathatvan a' végénél Szántatlan maradt [Felőr SzD; Bet. 6 St. Gáál (64) zs vall.].

3. felnő; a creşte; wachsen. 1848 a kebelei marhás gazdák kéregetik a' Bosi utnál, es a' csonkason fellyül lévő erdönket ... ezen két darab erdő anyira fel kapott, hogy kárt az erdőkben nem fognak tenni [Kebele MT; Újf. 6 Kimpian János gondv. lev.].

4. elszemtelenedik; a deveni obraznic; frech werden. 1847: Egyéb aránt szinte jo is, ha elmegy*, mert mostanság nagyon fel kapott, disputál minde-
mert halálíg [Kv; Pk 7. — *Női háztartási alkalmazottra von.].

5. ~ a tűz fellobban; a se aprinde; a izbucni; aufflammen. 1763: az gjertya hammát el vetvén, abból kapot fel az tűz [Torda; Tjk V. 154].

félkapa kapafajta; un fel de săpă; Art Hacke. 1528 XVIII ligones fossoriales wlgari félkapa [Vh; MNy XXXI, 126].

felkapál 1. kapálással földet (meg)művel; a praşi; hacken. 1777 az Exponens földé a honnau most a' Kukurizáját le vagtak aztat én magam tsináltam volt Erdőből s mikor leg elsőben a fák gyökereit ki ástam volt akkor fel kapálván kölést vetettem volt belé [Gambuc*; KP. Prekup Toma (60) zs vall. *Később: Gombostelke AF].

2. kapával felváj/szed; a scoate cu sapa; heraushacken. 1748: a' melly szénát itt a' Maroson tul valo réten tsinaltatott vala ő Kglme, az igen poros, és fekete volt, alig tudtuk fel kapálni mikor takartuk, mert a' fű is által költe volt [Marossztkirály AF; Told. 56].

felkapáltat megkapáltat; a dispune să se prăsească; hacken lassen. 1592 Zechi Marton vallia ... Peter batiam tartot lakatot az maioron, es kertit fel kapaltatta [Kv; Tjk V/1. 229—30]. 1726 ada ... Kovács Péter ura(m) Nemes Kis Mihály uram(na)k ... egj darab pusztá szőlőt mellyet tartozik ... Kovács Péter ur(am) fel kapáltatni, és ugj által adni Kis Mihály ur(am) kezében [Mezőbánd MT; MbK 167]. 1793 az két szééri* szilvásokban lévő Szilva fa Csemetéket fel kapáltattuk [Hadad Sz; JF 36 LevK 232 Vintze István lev. — *Szér Sz].

felkapáltattat megkapáltat; a dispune să se prăsească; hacken lassen. 1782 Kintses nevezetű helljet maga embereivel kapaltatata fel [Koronka MT; Told. 4].

2. felkapantozik felkapaszkodik; a se cătăra; hinaufklettern. 1638 Csiszar Andras lattam hogj oda az eresz ala mense, fel kapantozek (!) az gerendara a lo hatarol, s az lo el mene aloa, s eo maga fel haga az haz hiara [Mv; MvLt 291. 235b].

felkapcsol 1. kezét (a fején) összekulcsolja; a-și înclește miînile (pe cap); die Hände über dem Kopf falten. 1776 A Groffné á Fejére is Kezeit fel kaptsolta, s úgy sirt, s hasonló képpen Anikó Kis Aszszony ő Ngais Szűntelen sírt, és zokogott [Kóród KK; GyL. Christ. Kovats conj. St. Miklós (55) vall.].

2. fel/hozácsatol; a lega/îmbina; zusammenfügen. 1827 A Láng fogo Kementze Téglából ujjalag rákatott vas rudra, egy más vas ruddal pedig a' közepén a Fiok gerendához fel vagydon kaptsolva [Koronka MT; Told. 34].

felkapdos fel/ragadoz; a ridica; öfters aufrufen. 1638 ez az Tollas Peter keűeket kapdosa fel s neki futamodek, s hozzá hajta az meszaroshoz [Mv; MvLt 291. 157].

felkaphat 1. fel/megragadhat; a putea apuca; packen können. 1804: mikoron kaphatott fel kezében ... egy falalozo (!) Szék Lábat* [KLev. — *Alább egy másik vallomásban egy Farago Szék lábat].

2. megkaphat; a putea primi; erhalten können. 1808/1809: ide* elégszer adott szalonnát 's az árrát nehezen kaphatta fel [Szu; UszLt ComGub. 1753. — * Szu-re].

felkaróz kb. elkaróz, karóval elrekeszt/csóvál; a include cu pari; einpfählen. 1650 (Az alperes) az be jaro utczankba(n) melye(n) hazunkhoz kel be járn(unk) fel karozta el foglalta ... oz vtanis sok karot vert fel oz maga hozan (!) klyvel [UszT VIII/64. 16a].

felkaróztatik karóba húzatik; a fi tras în țepă; gepfählt werden. 1698 Az Hazának belső Csendés-ségét habarító Tolvajok kergetésében, az regi mődot minden Rendbeli emeberek tartásák meg, minden Falus Birák valahol mit sejtte(ne)k mindgyárt az közeleb való szolgabirak(na)k vagj Tisztek(ne)k tegyenek hirt ... mert akár eők, akár az Birák vettsenek ez ellen, de felkaróztatnak miatta [UszLt IX/76. 46 gub.]. 1702 mivel ez Hazab(an) sok felől halatnak tolvajok Kék mindenüt maga szekib(en) hirdesse meg hogj senki nekik gazdalkodni ne merészellyen, mert az Mely Falu gazdalkodik harmadmagával az Biró fel karóztatik [i.h. IX/77. 50 gub.]. 1762: Piatzi Parochialis Romano Catholicum Templomot . fel verni (így!) , és belőle egy ezüst nagy függő lámpást, és két ezüst gyertya tartót, el loptak hogj pedig complex társai világosságra jőjjenek meg kívánnyaa az a előkegyelmé a Iure, hogj elsőben meg torturaztassanak, azután pedig . mint afféle Sacrilegusok fel karóztassanak [Torda; Tjk 101].

felkaszál lekaszál; a cosi; abmähnen. 1722 k. A Retecsket fel kaszállyak be hordgyak [Görgényszimre MT; GörgJk 106] Proventus Pastoris ... A Retet fel kaszállyak, takarjak, be hordgyak [M.bölkény MT; i.h. 109].

felkaszáltat lekaszáltat; a dispune să se cosească; abmähnen lassen. 1620: az fűvet ... Bornemizsa (!) Sigmó(n)d Vra(m) számára kaszálttatta fel [Disznajó MT; TSb 21]. 1763 a Sarju Gyarapodik, akit a kasza fel fog fel kaszál-tattyuk [Rsztyén SzD; Told. 5a]. 1782 az el mult ősszel egy Darabát fel is kaszaltat benne Jobbágyaival [Koronka MT; i.h. 4].

félkedvvel félvállról, kedvetlenül; cu jumătate gură, fără plăcere; unwillig, verdrießlich. 1583: wezzők ezonkbe az portanak wronkhoz es orzagunkhoz való kedwetlensegeth ... Embereönkélis az Bassa vagy fel kedwel bezeleth, az kypól megü talaltok, kyt chak feőle melleöl bochatoth, s kit pedig chak ymigy amugy erteth, es igazytoth el, melly portanak hozzank walo kedwetlensegeth lathwan az wegbeliek awagy talam értelmētis wewen az Bassatol nagy gonozzwl tartyak magokath hozzank [BáthoryErdLev. 79 az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz].

félkedvű félrészeg, kapatos; chercchelit, afumat; beduselt, angeheitert. 1849 közönségesen elhatározották: mivel mindenfelé drága a' bor — adjon minden gazda egy véka rosot: october 16án ugyan e' tárgyban Ekla gyűlése lévén, három jó-fél-kedvű egyén hozzám feljövén — sok alkalmatlan kunyorálásokra el engedtem egy vékából — egy kupát de ezen nem kel himet varni [M.bikái K; Rák 43].

felkel 1. feláll vhonnan; a se scula; sich erheben. 1563: Anna R(elic)ta Ambrosi Iso fassa e(st). Ezt lattam hogj az zabo Balint kapuya ködöth eset vala el az lean, s egy azon* segít vala fel kelny [Kv; Tjk III/1. 99. *Olv. asszon(y)]. 1570 monda feyerwary Ambrus Mennel es mennel (így!) ... es fel kelle az legyn es el mene [Erked K; JHbK XIII/23]. 1599 latam azt (is) hogj Makraj Peter ugy chapa Zabo Istuant hogj mi(n)dgyart fel deőle az patakban fel kele s el mene [UszT 13/106 Catherina cons. nb Imre (?) Veres de Ders vall.]. 1625 Boczkor Mattias fel kele es bezelgetni kezdte az Beldj vra(m) Tiztartoianal [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Ficz Janos ppix. vall.]. 1630 mindgyart haniatta esset s aunnat fel keölt s az masik aitora ment [Mv; MvLt 290.191a]. 1682 midon megh ebed felől fel nem költünk volna p(rae)sentale Incedi Mihaly Ura(am)n(ak) egy quietentialat [Kv; RDL I. 161]. 1735 mikor megittasodván, asztaltol fölkeltenek, majd hajjanyig táncz volt [MetTr 390]. 1761 Mind ezen szokat mondotta . midon az asztaltol fel kötek volt [Branyicska H; JHb XXXV/45.12]. 1793 any nyira meg-Czibarolták tépték, hogj mikor fel költ kezek alol a' Földről ugy állott a' haja mint edgy Kosár a' fején [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. 1806: fel kötem azon ülő helljemről s fel költemmel bé találtam nézni az ablakon [Dés; DLt 250. 1808]. 1812: kinézek az ajton 's, hát a' Groff akkor kél fel a Grádits aloll [Héderfája KK; IB].

2. fekvőhelyét elhagyja; a se scula din pat; aufstehen. 1570: Setet haynal korba hallia hogy az kert aytiaa megh Nyit volna, Es az felesége Zolt volna neky hogy Nylwan valaky Jdegen Ember Jar Ith, Es ew fely keolt volna Agiabol, Es ky Ment volna az vdvarra fegweres kezzel [Kv; Tjk III/2. 81 Kyrat Matthe vall.]. 1590: Orsoli (!) az Gal kowachi zolgalo leania wallia ... monda Istwan kowachjane az Peter kowachjnenak Tudode mint Iaral Tordan hogy tizenket orakor fel kelet es el menel nem tudom howa [Kv; Tjk V/1. 39]. 1600: Jm az eggik zolgam latwa(n) hogy oda megyek, akkor kell' wala fel, a masik penigh Peter akkoris weztech fekkzik wala [UszT 15/40 Kys Bodo Gergely, Zent kiraly pp vall.]. 1634 fel kelek az mint fel kelhetek, hat Bene Janos tusa (kodik) Cziki Janossal [Mv; MvLt 291. 22a]. 1736 Megviradván penig, mikor gondolta az nyoszolyóasszony, hogy az uj házások felköltek, bément, az uj menyecskét felöltöztette [MetTr 389]. 1761 Keljen fel ked Iétai, mert már szintén estve vagyom [Koronka MT; Told. 26]. 1778 Földes Asz(o)nyunk mindenkor igen későn költ fel reggel, és meg hadta, hogj a míg fel nem kél, addig a Házban Senki ne járjon [Pósa SzD; Ks 34. VI.1]. 1802 fel kelék fel öltözém és ell menék a polgárni [Oltszem Hsz; Bogáts 9]. 1851 Lelkem Anyám ő szegény oly gyenge egy ejtszaka 10 szaris fel kél serbelire [Kv; Pk Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még RSzF 70, 176, 274, 294.

3. betegágyát elhagyja; a se scula de pe patul de suferință; das Krankenbett verlassen. 1593: az gyermek agibol akkor keolt volt fel, es az leginj ereozakot akart chelekedni raita, ott foztogatta ruhaitol [Kv; Tjk V/1. 370]. 1739 szegény feleségem abortust patiait ..., es majd mindegy (igy!) el hitette magával, hogy többször fel nem kél ágyából [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1794 Soha többször fel nem kél! [Marosszékirály AF; Berz. 74/9. — "Ti. a súlyos beteg]. 1817 Veres János mólta betegségiből fel költ Szüntelen jó s mégyen vagy ő az Attyafiaihoz, vagy azok őhozzája [Szász-zsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.]. 1852 Miklos még fekkzik ... még vagy egy hétig nem ereszt fel a Doctor kopik a' himlője, s ha fel kél hamar vizkórsgót kap [Kv; Pk 6]. L. még RettE 102, 260.

4. lábra áll, helyrejön; a se însănațoși, a se face bine; auf die Beine kommen. 1817 az ökörnek hagyjanak békét, adjanak enni ínnya is ..., hát ha az Isten ugy adja hogy fel kél az ökör [Szász-zsombor SzD; BfR].

5. felébred/serken; a se deștepta/trezi; aufwachen. 1584 Kerekes Istwan es felesége Ersebet valliak a' fogoly Azony chupas Mezitelen fekkzik, es semmy lelket Nem erzewnk benne hane(m) hat Mas nap Niolez orakort fel keolt es ige(n) Niegh vala [Kv; Tjk IV/1. 246]. 1613 az azzoniom kezde költeni, mondván kely fell Geörgi, nezze mit czinal vram az zolgaloval [Nagybánya; KJ. — "Értsd: nézd sze!]. 1632: uratamat ereössen keöltöm vala fel, de Vram nem kell fel [Mv; MvLt 290. 77a]. 1736: Minekelőtte penig

felköltenek*, az musikások az vőlegénynek és menyasszonynak ... hajnalnótát vontanak [MetTr 389. — "A nászéjszaka után az új házások]. 1763: a koltsár ittasan le dől s erőssen el alutt ettzer nem sok idő mulva jú Toma költé hogj keljen fel s taszigálá de fel nem költethé a koltsárt [Betlensztrmikiós KK; BK Gazd.]. 1806: Felköltem szintén 7 kor mindnyájan jól elaludtunk volt [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 208].

6. felkerekedik; a porni la drum; aufbrechen. 1570 Az Barath Istwan vram hazanal Iwth volt Bort, Kys Istwanis yvt volt ket chywpor Bort oda es hogy azt Megh Itthak, Eo fely keolt onnat, es haza menth [Kv; Tjk III/2. 195 Iweges Andras vall.]. 1588 hon nem letemben fel keolth Nilas Tiwadar vgyan ith valo Sombori vram Jobiagia, feleségemet meg tazigalta hazamo(n) ereowel ell boczyatta az marhat kit az karrol haytotta(m) vala be [Zsákfa Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1590 Illyen dolgunk vagion ez megh Jrt Janossal es Fabian Ztaniztlaual (!) hogy In Anno p(rac)terito 1589 Circa festu(m) S. Stephani Regis* fel keoltek es el mentek teób tarsaiual Alma kerekib hataro(m)ra. Almakerekib Jobbagymnak paztorokat megh fogtak keőteőzue, es előlle az megh Jrt Jobbagymnak keozel 100 Juhokoth vgy minth Ereoss toluajok el hoztak toluajul [UszT. — "Augusztus 20-a. "NK]. 1640 Hallám azt is egyszer, hogy Molnár István felkele és elmcnc a bándi malomban [Mv MvLt 291. 233a—51a átirásban]. 1664 Varga Ersok őszve kelessek utau tsak fel költ és el hagyja ferjet separaltassek [Szjk 94]. 1734: edgyszer megh kerestenek benünket hogy Segittség(e)t tennénk az Somkuti Házhoz fa hordással minnyájan fel is költünk klákában el is mentünk [Nagynyres Szt; TKI Kardos László (50) lib. vall.]. 1780 az Sérélmeknek urgentiájára ... tartozzék(!) az Birák is felkelni és az Communitas be gyűjtésében adistentiaival lenni [Torockó; TLev. 9/19]. 1790 az árkosi Bakó János huszár ökrei ily drága magon vetett ősz vetéseinken szánzándékkal járnának sok időtől fogva; mely szörnyű nagy kártételeiért a birák és hitések felköltek és sok éjtzakákat azoknak felkeresésére eltöltöttek [Árkos Hsz; RSzF 153—4]. 1844 ezen a Télen ifjabb Deák János engemet mint mostani falus Biro ... fel vett, hogy azon Dosa professzor Ur erdejéből fák veszték el ölből s azt a faluban keressük meg, s mfi többtársaimmal fel költünk s kerestük [Selye MT DLev. 4].

7. kb. vki mellé áll, vkiért kiáll; a se expune pentru cineva; für jn eintreten. 1627 Haromszen az Oytozj Varban Erigaltunk egy Harminczadot mely megh nevezet Harminczadnak Tiztit es gonduisselet .. Conferaltuk az my Vitezőő hivwnknek Lemhinben lako Kanistos Mihalynak Hadgiuk annakokaierit es paranchiolluk ... minden rendbelj Tiztuisseleőink, es egib rendbelj embereink is, kiknek segitseget kiuania, minden segitsegel es Oltalommal legienek nekie, mellette felkelu[n] [Gyf; Törzs. fej.]. 1722 Az Egyházi Személyeknek tisztességeket minden adja

meg, és ha ki ö kglmeket gyalázná, vagy szidalmazná tartozzék a' Megye mellették felkelni, és az ollyan embert a' Nemes Szék Consti-tutioja szerint megbüntetni [A hagymásbodoni (MT) ekl. könyve. Konz.-i hat.].

8. *dtv* (vészjelre) feltámad; a se scula; sich erheben 1662: kijátoztam tolvajt hogy kelljenek fel, az harangot is felen verettem [HSz] *tolvajhid-lás* al.]. 1719 Tudom hogy harmad iden az Szűcs Vonka szenajat vitte el hatalmasul Becski Miklos vr(am), az harang felen veresre fél költ az falu de lo' hatan nyargalozvan puskával fenyegette az fa-lut s nem mérték meg fogni [M.köblös SzD; RLt Goron Paskuly (50) jb vall.]. 1792 a Hunyad varmegyei Limitaneus atyafiakot a Fő Hadi Ta-náts egy különös parantsolattal fel lazasztatta nagyon, mert akiket deputatusi nevezet alatt ... a dietára küldettenek Sérelmeknek Ország elleib(e) valo terjesztése végett, azokat Corifeusok(na)k lenni ítélte, s el fogattatások iránt kemény ren-delést tett, és a Rákosdi* elis fogták ..., a többi mellett fél költ a föld népe s mentették eddig elé a fogságtól [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — *Ti. Rákosd (H) deputatusát].

9. fellázad/zendül; a se räscula; sich erheben/empören. 1637 k. Nyilva(n) lehet Na(gysagodn)al Toroczka Jobbagyink ellenünk mint költenek fel szabadságot akarva(n) magok(na)k venni [Thor. XVIII/4].

10. fegyverre kap/kel, fegyvert fog; a lua armele; die Waffen ergreifen. 1643 k: Mivel az magyar-oroszgi urak, nemessek, feő nepek, Varasok, az nemettől szabadsagokkan ighen megh bantodtanak mar sok üdeőtől fogva ... nemet Csaszar eöket semmi könyeörgésekbe(n) megh nem halgatta, naprol napra öreghedven haborgattatások az nemet miatt ..., talaltanak meg minket, hogy fel kelven .., seghitsegekre mennenk, es eöket ven-nök az mi oltalmunk es gondviselesünk ala az nemet kemeny birodalma ellen [Törzs. fej.]. 1659: Mivel az mostani felhaborodot állapotokba(n) az Országban leüd közönseges ellensegre Toroczka Laszlone, Torockaj Janosne es Toroczka Sig-mondne Aszsz(nyom) jobbagj fel költe, meg en-gettük hogj ... soldost ez mostani hadj expediti-ora ne alliczanak [Thor. XVI/7 fej.]. 1754: Jépura az Ur Lugossi László Ur(am) Jobbagyival és Selléivel reá menének fejszékekkel és kapákkal, hogj ha valaki fel fél resistálhassanak [Tóhát AF; JHb Avram Szász (40) sz vall.]. — L. még ETA I, 44, 60–1; RettE 287.

11. felpattan; a säri in sus; auffahren, empor-schnellen. 1583 ez Iuhos Miklos chak fel kele, es Semy Jacobot veletle(n) agion wthe eg ser-leggel ... eg Zo mondatla(n) vg wthe [Kv; Tjk IV/1. 169]. 1597: Ifiabik Zigiarto Balint Coloswary ... wallia ... chiak nagi hirtelen leön hogy Sar-keoz János fel kelue(n) az chiakannyal kezde az Vraim keozed zellel ewteogetny [Kv; Tjk VI/1. 29]. 1633: Halla(m) azt Berej Janostol ... hogj szitkozodek ... megh Istua(n) fiam fel kele hogj arczio(n) neki, de en nem engedem [Mv; MvLt 290. 130a]. 1745: az legény fel kel: az kezé(en)

lévő bottal ellent kezdé hanni [Tuson]K; Ks 5. Xb Szokolyán Vanya (50) jb vall.].

12. munkahelyét elhagyja; a-si päräsi locul de muncä; die Arbeitsstelle verlassen. 1665/1754: Ha valamy legény Társaságbeli felekezetinek avagy Mesterének jelenti, határt s napot mondván hogy fél két mű helyéből, és akkorrá fel nem két, bün-tetese egy heti bér [Kv; AsztCart. 19.1].

13. a bányai munkától ~ abbahagyja a bányá-művelést/művet; a abandona exploatarea minierä; Bergbau aufgeben/einstellen. 1777: ezen Irtásnak Szegeletiben láttam Kretson Trifült, a kivel itt aláb Bányászkoztam, irtogatni ollykor midőn a' Bányai munkától föl költünk, melly irtásnak egy részecskéit ... az erdő ujfolag bé fogta [Dupepi-atra H; GyK].

14. egybe/összegyűl; a se aduna/sringe; sich versammeln. 1727: Az Répartiait 600 forintokból, mi költ fel, és hovä Erogálozott, Computusban lévén; Ami restanciában leszen, annak fel sze-desről bizonyosan 's sietve Concludálnak [Déva; Ks]. 1765 igen kevés költségek vólt akkor a Helységeknek, ... mégis az quantum könnyebben fél költ [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 24].

15. felgyűl/gyűjtődik; a aduna; sich (an)sam-meln. 1610 vagion Lazar Jstua(n)nak egy Darab kazalo retj ..., kin haro(m z)eker zena fél kelne [Alfalu Cs; Törzs. Beőge Ferencz (60) jb vall.]. 1625: uagio(n) egy ben ualo kert melljben fél kel-ne tizenket zeker zena [Uszt 24a].

16. benő, felver/vesz; a năpădi, a coperi (prin creștere); bewachsen, überwuchern. 1724: az har-madik föld egy reszit a viz meg rontotta, az más reszit penigh a berek fél köte*, az tisztán maradot resze cap. cir. met 6 [Vécs MT; Mk 9 Ioan. Sárdi (75) jb vall. — *Értsd: felkölte]. 1769 Az Utrizalt helyet ... minek utanna 8 Berei fél költe volna, ... Groff Bethlen Gergely Ur ... Guraszádi Emberei irtották, colálták [Gor-háttya (!)*; BK sub nro 260 Koruj Jánk (70) sz vall. — *Gothátya H].

17. ~ a zászló kb. a zászló felvonatik; a se înălța/ridica drapelul; Fahne gehißt werden. 1703: Az Zaszlo fél kelvén, minden Katona az Zaszlo alat járjon Hadnagy hire nélkül, se Falura menni, se mezőben az Zaszlo aloll félre járnai ne merészellyen [Uszt IX.77.69. gub.].

◇ Szk: a vacsora ~ a vacsora véget ér. 1584: estwe mikor giortiat giutattunk volna ky Menek a' kohniara még az vochora fél Nem keolt vala far-sangba vala [Kv; Tjk IV/1. 281/ * az abroz ~ az asztalt leszedik. 1595: hogj az Abraz fél két és az útanis mind estwig műlatanak ö km(ek)*: hozottam ö kn(e)k hagyasabol ismeg 4 pfont Gesz-tenyet p(ro) d 24. Es attam ö km(e)k eleiben, az harom Aztalra [Kv; Szám. 6/XVIIa 22–3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Ti. a tanács tagjai] * a próba ~ kb. a próba bevégeződik. 1648/ 1650: Vegeztek Cehwl eo kglk, hogj valaki az Cehben be akar allani, proba szedekor legyen, es az probanak latogatasa legyen eleb, hogj osztan az proba fél két, két keoz Mester által követzék

be es annak vtanna vetessek be ha erdemes leszen [Kv; OCJk].

◇ Sz: akkor kel fel a gyermek, mikor a gabona megdül? 1788: Az Aratás békövetkezett, ma kezdik ittis, Árpásonis Ngd részéről a' Sarlót vetni a' Buzára és Rosra: Nagyon megdülendeztek; de akkor kél fel a' Gyermekek (: a közmondás szer(int):) mikor ez efféle Gabona megdül [Kercsesora H; TL. Málnási László főkonzisztórium pap gr. Teleki Józsefhez]

felkeletet betegágyát el-elhagyja; a päräsi din cind in cind patul de suferintă; das Krankenbett ab und zu verlassen, aufstehen. 1853 Trési Néné is mind feküt most fel keletet [Kv Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

felkelés 1. sculare (din pat); Aufstehen. 1581 Megh ertettek eo kegmek varossul Az panaszt a ky essyk mindenfelol az kapunallo drabantokra feokeppe(n) Az Reggely fel ne(m) keles felol mykor az kapukat megh nyttiak [Kv; TanJk V/3. 244a]. 1665/1754: Az Legények fel kelésének ideje reggeli négy óra: dolgának elhagyása estveli hét óra [Kv; AsztCLev. 12]. 1700 (Látta az asszonynak) maga szolgájával a' Czinteremben a' borza bokorban edgyütt fekvéseket és fel keléseket és sokszori jádczodozasokat [SzJk 329–30]. 1777 Fejér Ruhák Felkeléskor kívántato kantus [Nsz, JHbB gr. Bethlen Rozalia kel.]. 1812 k.: Groffné a Maurer Ur Kotsijára mindenféle drágaságokat a Groff felkelése előtt fel pakolván ... el vitette [IB. Takáts Joseffné Jánosi Ersébeth (28) tisztartóné vall.]. — L. még MetTr 428.

2. ráscsalá; Aufstand. 1736 ... hogy maradvainknál nagyobb világosságban légyen az kettős főispánság, kik voltanak főispánok legutól Erdélyben az Rákoczi Ferenc fejedelem felkelésekor rövideden lefom [i.h. 411–2].

3. betakarítás; stringere (a recoltei); Einbringung, Ernte. 1728 Ajtai György rendeltetett az Kerülö melle az Zabnak, Kendernek, Kőlesnek felkeléséig egy szoval az Hatar(na)k fel szabadulasaig kikis szorgalmatosan tartoznak vigyazni [Dés; Jk].

4. felösszegegyülés; adunare, stringere; Einsammlung. 1765: az felett az adó quantumának csonkításais, mely a költségekre fordított nagyon késedelmezett az adonak szaporán valo fel kelésit [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall.].

5. elfelosztás; dizolvare; Aufösung. 1746: Mint hogy most de p(rae)senti az Inctus az repulsio meg fizetesere vagy pedig letetelére elégtelen ... a Széknek fel keléséig jo Kezest állittson [Torda; TjK III. 60].

6. sarjadzás; lástárire; Sprießen. 1817: az ujj vágásokat legelték, és az általás tetemes károkat okoztak, akadályoztatván az uj erdőknek fel kelésit [F.Árpás F; TSb 46].

felkelhet 1. felállhat vhonnan; a se putea scula; sich erheben können. 1583 Latam, hog az egyik pogachas eókeór igen Nieg es fel Nem kelhet [Kv;

TjK IV/1. 185]. 1631: azt latam hogi ugj meghüte Börnej az feleséget hogj mindjart le esek, s nem kelhet vala fel [Mv; MvLt 290. 49]. 1745: Diosi Samuel Vr(am) at ... Adoríalvan à maga Házában eltaszitották, és mint öreg beteges ember fel nem kelhetvén à földről, à Ládát Kamarájából pénzestől edgyütt elvitték [Torda; TjK II. 37]. 1779: sebhették rutul Balog Jánost ... elanyira, hogy magától fel nem kelhetett [Tamásfva Hsz; HSzJP Helena Kádár cons. Joannis Tompa (30) jb val.]. L. még RettE 230.

2. fekvőhelyét elhagyhatja; a se putea scula din pat; aufstehen können. 1634: az mikor az dologh eset, aluzik volt, es az Leanya koltotte fel ... azonkozben fel kelek az mint fel kelhetek, hat Bene Janos tusa(kodik) Cziike Janossal [Mv; MvLt 291. 22a]. 1697: még az Agjból sem kelhetet fel en dajkalkodtam tartottam az draga üdők(en) [Bölon Hsz; Berecz lev.].

3. betegágyát elhagyhatja; a se putea scula de pe patul de suferintă; das Krankenbett verlassen können. 1765: Cserei Mihály Ur(am) utoljára ... erőtelensége miá ágjából fel nem kelhetet [uo; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1822: Jakab István ... beteg talám mostanság fel sem kelhet [Mv; Told. 23].

4. betakaríthat; a se putea stringe (recolta); eingebracht werden können. 1731: Concludaltuk, hogj minden féle Tavaszí vetesnek okáért, mig azon Tavaszí Gabonák fel kelhetnek, mind addig Tilalmasba tartjuk* [Dés; Jk 412a. — *Ti. a tilalmas fordulót]. 1772: Ezen kaszálló ha jó Füvet teremne, akkora hely, hogy húsz szekér széna fel kelhethetne rólla, de sovány hely lévén, négy szekér szénánál több több* rajta nem terem [Teke-rópatak Cs; LLt Fasc. 158. — *fgy kétszer!].

5. begyűlhet (adó, járandóság); a se putea stringe (impozitul, retributia); eingesammelt werden können. 1719: az anticipalandó quantumot Kgltek holnapra fel ne ossza mert abban nem az az intentioja a Gubernium(na)k hogi bizonyos holnapokra osztassék, hanem hogj a Szegénység-(ne)k kedvezven assignáltassék ugjan, de ha mindenünnen fel nem kelhetne edgyik helyiség a másikat sublévállya [Ks 83 gub.]. 1765 némely Esztendőben az Esztendő végiig fel nem kelhetett egészen az adó [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall.]. 1780: ha valamely Verős kovács morosuskodnék, a' Dézmásra támadna, jo Vasait elrejtene, vagy proportionatē mint a Dézmás itili, hogy fel-kelhet a' terminusra, annyit minden müviből nem adna, ... a' gazdat, toties, quoties, három forintig büntessék [Torockó; TLev. 6b].

6. munkahelyét elhagyhatja; a-și putea päräsi locul de muncă; die Arbeitsstelle verlassen können. 1665/1754: Ha valamely Legény két hétnél tovább meg-marad az mühelyben, annak utánna semmiképpen haragból, bosszúságból, vagy valami rosz indulatból, vra engedelmé ellen fel ne kelhessen; ellenbe vizont, hogy ha vra engedelméből fel-kél az vra is butsu hétre ne kényszerithesse, meg ne gátolhassa, [Kv; AsztCart. 17–8].

felkelhetetlen. E szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion: ~ *jók* ingatlanok; bunuri imobile; Immobilien. 1802: felkelhetetlen jókat edgiütt szerettek, nem tudom [Aranyosrákos TA; Borb.].

felkelhető I. mn 1. Csak szk-ban; numai in construcții; nur in Wortkonstruktion: ~ *barom* lábasjóság; vite cornute; Beinvieh. 1782 Amint in anno 1781 die 7-ma Decembris Almási Antal néhai nagyattya, Botár Tamás ami felkelhető barmokból álló keresményi maradtanak azok fiat-leánt haza törvénye szerint egyaránt illetnek [Taploca Cs; RSzF 234] * ~ *bonum* ingóságok, ingó javak; bunuri mobile; Mobilien, bewegliche Habe. 1751 Kálnoki Borbára Aszszony életében minémi felkelhető bonumokkal birt? ... különösen káféhoz, herbatéjhoz valo portékái? keszenyei? lepedéji(voltak-e?) [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP]. 1775: mindenféle felkelhető Bonumot; Réz, On, Ezüst, Arany, Selyem, Posztó Ruházatokot, Drága gyöngyös, köves portékákat, Ládákat, kész pénzt, azokat mindeneket Testamentario Jure ... Leányának hagyta átok alatt [Csomafalva Cs; LLt] * ~ *ingó-bingó* javai ingóságai; bunuri mobile; Mobilien. 1790: Minden felkelhető ingo bingo és Mozdulhatatlan javaim a Feleségemre Imre Máriára száljanak [Barót Hsz; HSzJP] * ~ *ingó jók* 'ua.; idem.' 1797 A' Koronkai Portékákat is, s fellkelhető Ingo Jokát ... tőstént bé Petséltük [Kolozs; Told. 42/24] * ~ *háziportéka* házi eszközök; lucruri/unelte de casă; Hausgerät. 1780 Csikmindszenti alias hosszúaszai Vágási Albert ut actor, ugyan de eadem Vágási Józseftől ut inctustól kívánja, hogy mivel az néhai attyok jósága felosztott ad duas equales közöttök, az attyokrol maradtott felkelhető házi portékák, fésze, furu, épületek, azok is hasonloképpen oszlojanak ad duas equales [Taploca Cs; RSzF 229] * ~ *javacska* ingóságai; avere mobilă/miscătoare; bewegliche Habe. 1826: az eo Kglme el maradtott felkelhető javacskaí ... holmi kevés egyetmással, Abroszzai on edénynyel [Kv; Pk 3]. 1840: Bentze Illyésnek ... Vagnak továbbá a következő Felkelhető Jovatskai Pálinka főző üst sisakjával, Csős Csebrivel R. fort. 4 ... Két Budanka Zöldog fából Fuszujka tarto xr. 50 ... Két véka Fuszujka R. frt. 2 xr 24 [Várhegy MT TLt Közíg. ir. 1042] * ~ *jók/javak/javai* 'ua.; idem.' 1687: Azért valamikor Széplaki Petritjevit Horuát Miklos vram vagj eő kglme bizonyos embere ez levelemet meg mutattya, mind a hármat minde(n) ingo bingo marhájokkal edgiütt add kézben, hoi én kárt ne valljak miattad, Minden fel kelhető jovakkal edgiütt add megl [Fog.; SLt Mikola László lev., de csak az aláírás sk]. 1700: Intetik ... az Özvegy Gyerőffi Borbára, hogy az kezénél lévő Jóságát, és fel kelhető javait az Arváknak ugy procurállya es administrállya, hogy el szenvedhetetlen kárt az Arvák(na)k ne tégyen [Cyf; Ks 90 gub.]. 1719: sem szeműl, sem földben el vettettett Gabonában, ugy semmi néven nevezhető felkelhető Jokban az ki házásátott

Leányok ... részt nem vehetnek [Süketfva MT; DobLev. 1/95a]. 1780 a Mobile bonumokból is ha mi részem nékem obvenialhotna Kedves Testvér Ötsém Rosnyai Joseff Urom eo kegyelmének adom által ..., nem külemben egyeb minden magom különös felkelhető javaimot is [Vargyas U; MbK X. 56]. 1840: a Bosla Ferentz Uram abbéli kára indemnizatiojára ezennel le kötö és introducálais Felső és A, Szt Mihályfalvi minden Fekvő és felkelhető Javaiban [A. szentmihályfva TA; Bosla. Kövendi Kovács János, a szék bírása kezével]. 1863 A vizsgálo szék főbb feladata lejend az Egyházak minden fekvő es felkelhető javait össze írni, ugy szintén a' Papi és kántori fizetéseket [Gyálu K; RAK 84] * ~ *jóság* 'ua.; idem' 1761/1784 Groff Teleki Pál Ur minden fel kelhető, nyugovo jóságát Groff Teleki Sámuel Urnak kezéhez vette [Hosszúfalu*; TK. — *Később: Kővárhosszúfalu Szt.]. * ~ *lábasmarha* barom; vite dobitoace; Vieh. 1823: fel kelhető Lábás Marháim egyebek nistennek, ha nem tsak azon két Hámos Lovaim akadtanak meg Házomnál, mellyeket ... a Feleségem a' Tordai Jussából kapott [Szabéd MT Told. 57]. * ~ *portékák* ingóságok; bunuri mobile; Mobilien, bewegliches Gut. 1770 az Átyafiak kérének bennünket hogy kérnök Sombori Gábor Uramat arra, hogy a melly belső fel kelhető portékákat u(gy)m(int) Köntöst Ágynéműt egyben kelésekkel Néhai Salanki Rachel Aszszony Tit. Sombori Gábor Uramhaz hozott azokat adja ki conservatoria az Aszszonyak Salanki Josefne Maksai Susanna Aszszonyak [Kisestűlő K; RLt Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy.]. 1854 minden fölkelhető portékáimon kívül, levén még olyan pénzem is kamatra kiadva, melyet se boldogult Szülőimtól, se vérégi uton nem örököltem hanem takarékságom által magam gyűjtöttem 's szerettem [Kv; Végr.] * ~ *szerzemények* szerzemény-ingóságok; bunuri mobile debindite/procurate; Errungenschaftsgut. 1846: fel kelhető Szerzeményeim javaim olly Sajatytjai és tulajdonai légyenek Kedves Leányom Katona Klárinak hogy azoknak jövendő Birtokossa mindenkor és jövendőbe állandoul é: örökösen rendelkezessék [Kv; i.h.] * ~ *vagyon* ingóság; avere mobilă/miscătoare; bewegliche Habe. 1781: mikor meg holt néhai Basáné Aszszony, akkor minden fel kelhető vagyanynait néhai Borbély Samuelné Aszszony takarította magához [DLv. 4. XXXVI. MV. 1] 1837 a' Creditör magának a' kezeseknek akármi nével nevezendő 's hamarább pénzé tehető akár fekvő akár fel kelhető vagyonnyokból minden költsége 's fáradtsága meg terítésével edgiütt a' leg rövidel uton eleget vehessen vétethessen [Torockó; Bosla. András Ferenc ref. rektor nyil.]. 1868: Minden felvő felkelhető (igy l) vagyonok commissaltatván ..., ezekből leg elébbis az én félrészem és költele. részem ki szakasztasson [Kv; Végr.] * ~ *házi vagyonok* házi ingóságok; bunuri de casă; Hausgerät. 1826: nem mulatta el Deési szállásán tanaltato Házi felkelhető vagyonnyait conscri-

bálatni [Dés; DLt 243] * *külső ~ házi portéka* házi ingóságok; lucruri de casă; Hausgerät. 1780: Marhám boraim, buzám, és külső Felkelhető házi portékáim... oszolyanak hat egyenlő Rézszekre [Mv Told. 27].

2. kb. épkezláb; teafär; gesund, heil. 1639 Ezt láttam, hogy hol mi rosz Czuri Czaporos katoná, rab, miczoda az ki fel kelhető affele roszak odá tartottak, s ott dorbézlottak éjjel nappal [Mv MvLt 291. 188b].

II. *fn* rendsz tbsz-ban; de obicei la plural; gewöhnlich in Pl 1. ingóság(ok), ingó javak; bunuri mobile/miscătoare; bewegliche Haben. 1701: Az Relicta kéványa hogy mindenek(ne)k az fele az mi fel kelhető vadnak ötlet illetik, az miket penigh hazol oda hozott azokb(an) az mik el költekis neki kiadattassanak [Kissolymos U; Blev.]. 1761 A mi fel kelhető voltak a Bentser Pálné Kováts Margit Aszony itt lévő udvarában, azok mentenek a Geréb Antal ur(am) kezéb(en) [Medesér U, Ks 20. XIV 20]. 1791: Sok aproság fel kelhető maradtak ki az osztályból, nevezetesen a Sz Nádas Udvarban volt felkelhetőkből semmi osztályra nem ment [Kv; JHb XLIV. 6]. 1802: arany ezüsteim, és egyéb pénzé könnyen tehető felkelhetőim azon Praetensioknál többet érők vagynak [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. 1837 a' fel kelhetőket meljeket édes Attyával vettek kezekre [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1863 A' Mlgs Eh. F. Tanátsnak egy utasítása közöltetik az aequivalensre nézve, az Ekklesiái felkelhetők bé vallására nézve [Gyalu K; Rak 78].

felkelő 1. *mn* 1. munkaadójától megváló; care se desparte de patronul său; von seinem/ihrem Arbeitsgeber trennend. 1819 A bé vándorlott és Gazdájától fel kelő Legényeknek fel osztásokban azon rend tartassék hogy elsőbben az olyan Mester emberekhez, kik betegség és öregség miatt nem dolgozhatnak... jó Mester Legények rendeltessenek [Kv; MészCLev.].

2. mozdítható; care se poate mișca; beweglich. 1644: az Apro padokot hordokot, kadakot Czebreket Aztalokot zekeret szuszeket minde fel keleo zezamokot az Azonnak iteltunk [Körispatak U Pf].

3. ~ *marha* ingóság; bunuri mobile; Mobilien. 1604: az Gergely varga reze marha, penz, ezwt es arany es minden nevel neuzet fel keleo marhak es eoreoksegek Janos deake, es maradekie legienek [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXIX/2. 15]. 1628 Magyar Orszaghi Istuan minden maraduany visza maradgianak, Böreök Jobbagiul Kovaczi Istuannak vagi posteritasinak, mindennemw Ingo bingo, fel keleo marhayual es Jauayual [Mezőmadaras MT; i.h. 92/99. 12].

II. *fn* felkelés résztvevője; räsculat; Aufständisch. 1851 a' magyar felkelőkhez csatlakozott [Dés; DLt 600].

felkelt 1. felkelt

felken ráken; a unge/pune/aplica pe; d(a)raufschmieren, auftragen. 1759 Hajkul olaja(t) tsináltatott mind fel kente a' maga ökreire, hogy jobban hizznak, és vetkezzenek [Maros-ludas TA; TKI].

felkenet rákenet; a pune să ungă; d(a)rauschmieren/auftragen lassen. 1763 A Falubanis olyan gajvásak az Marhák hagy én többet olytant nem láttam, az Fédervájszat is mind fel kenettem az inyekre vaj az faghusára de Semit sem használt [Kóród KK; Ks CU. 18 Szarka József tt lev.].

felkér 1. elkér; a cere cuiva ceva; ju um etw, bitten. 1631 Ezeknek* . administraltatasara tartozzanak az en ioszagom visitalo Seniorok gondot viselni, az Patronusoktól fel kermi es magok el vitetni az Patronusokkal [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 7. — *Ti. adományoknak].

2. (kölcson) kér; a cere împrumut; (aus-)leihen, entleihen. 1570: ha mynd megh aggya neky az adossagot kyt Theole felj kert Buzara es egiebre*, Tahat az mywel Theob Mustot adna megh fyzethy neky [Kv; TJk III/2. 4. — *E két szó kihúzva és a *Ta* szótág a sor fölé írva]. 1629 Jelenle mi eleottunk Toroczky Zabo Istuan, hogy nemünemü szükségere, ennek eleotte ualo eszten-deöben, kenszerített egyczerys masorys bizonyos summa penzt fel kermi Asztalos Balintol [Kv; RDL I. 143]. 1671: holmi Rabok ki váltására né-mely Börmé ivektöl maga kezességére kért volt fel bizonyos summa pénzt [Radnót KK; DLev. 3. XXXI. A. 14]. 1734 Tkttes Nzs Láposi Pál Uram ö kme ada mi előnkben két rendbéli adós-ságrul frott Leveleket, mellyeknek edgyikére kért volt fel kölcsön Komornyik László Uram Matócsi Biro Sámuel Uramtól ö kmetöl husz ma-gyar forintokat [Szécs Sz; Borb. II]. 1753 Honesta Femina Helena Barabás, Pauli Szabo Consors, Annorum cir(citer) 42... fatetur... én magától Dálnokiné Asz(szony)tol hallottam, hogy a sok nyomoruság miá kételenített kölcsön pénzt fel kéri [Sszgy; HSzjP]. 1762: külömb külömb üdökben fel kért kölcsön buzát [Szentimre Cs; Hr 5/33].

3. feleségül kér; a cere în căsătorie; sich um ihre Hand bewerben. 1751 tudom hogy Sofit Rophaj Istvánné Aszszonyomtól kérték fel mikor Apáczára vitték férhez [Nagyajta Hsz; HSzjP Tot Szaboné Judit (72) nb vall.].

4. tisztség/megbízatus betöltésére kér; a ruga/ invita să ocupe o funcție, a ruga să primească o însărcinare; zum Versehen eines Amts auffordern/ersuchen. 1856 Hogy ezen végrendelet általam sajátkezüleg iratott alá annak bizonyságaul tanukul felkértem Tompa Károly, Balázs és Lugosi Urakat [Kv; Végr.]. 1860 Nevezett fiam Léczfalvi Vilmos gondnokául fel kérem Tekintetes Szász Ádám urat [Kv i.h.].

5. kb. felszólít; a soma; auffordern. 1849 Maczek Floriánné az általa tett vallomások elemzésére Kelemen Bénit felkérte [Kv; i.h. 80]. 1865: (A hagyományozott vagyont) kezelje

az, klt végrendeletem végrehajtói e végre kineveznek .. felkérem az ily módon ki nevezendő kezelőt, hogy mindjárt ki nevezése után végrendeletileg utódjáról gondoskodjék [Kv; i.h.].

6. fel/megadásra szólít fel; a soma să se predea/ să capituleze; zur Übergabe/Ergebung auffordern. 1707: el érkezvén valami Ráczok kik is kérték fel a várat, Kibedj Daniel vr(am) hozzájuk lötete [Wass. Irsaj István volt szív-i ub vall.].

7. kiadatást kér; a cere extrădare; die Auslieferung fordern. 1809: bé mentem Tekéntetes Pálfi Antalné Ifiu Aszszonyhoz, s ot a Gyilkosokot törvényesen az el fogattatás, aránt fel kértem, az ... Tekéntetes Aszszony mingyártis Szabads:got adot az egész Udvarában léendő fel keresésre [Csekefva U; UszLt ComGub. 1656 Kováts Elek dúló kezével].

8. visszaigényel; a cere înapoi, a revendica; zurückfordern/verlangen. 1624: az mely Jobbagy az fegd Deesy varosaba mentenek uolna laknia, az Exponensnek zaamara fel kerneok [Dés; DLt, 353]. 1635 Hozzak az Ngk poronczolatiat Hogh Feluynzen lako marton dyak Ur(am)tol ket Jobbagiot fel kerne(n)k [Felvinc TA; Berz. 12. 92/85]. 1694: Nagod mű nekunk parontsollya, hogy mennyünk el ... Melegh Földvár* Nemzetes Bernadi Kakutsi Geörgjine Földvári Ersebet Aszszonyhoz, és ... kérnök fel ... Sarosi Susanna Aszszonnak ... Gyulatelkérol el budosott Kerekes alias Nagy Geörgj nevű iobbágját. Mi is el menek két száz magyar fornt birságh alatt fel kérök ... feleségevel gyermekeivel és minden ingo, bingo javaival edgjútt [SLt AM. 25. — *SzD]. 1730 többet is foglaltak* de felölök megfellekeztem. A Foglalás peng azért eset hogy valami Jobbagyokat kértenek is fel nem adott Csáki László Vr(am) [Vármező Sz; TKI Hothoz Vasziy (66) jb vall. — *Ti. a jobbagyot]. 1791: En akkor mikor azon Keresben fel Tót Haczagán Bukur es Laszlo nevű Jobbagyokat az eő Felsege Deakji ugjan ott fel tött esztendob(en) es napon fel kerték Gergocs Mihaly uramtól Gondviselője voltam eő Kglme(ne)k [Keresztényalmás H; Szer. Stephanus Kőrösi (40) vall.].

9. ~i a remekcsinálást mesterremek-készítésre (a céltől) engedélyt kér; a cere (de la breaslă) permisiune pentru confecționarea piesei de maiestru; zur Verfertigung des Meisterstückes um Erlaubnis bitten. 1695 Néb Márton mester kerte fel az Remek Csinálást a' B. Ceh előtt, melyet a B Ceh megh engedet hogy az Articulus szerent 8 het s három napok alatt megh készítse [Kv; AsztCjk 18].

Ha. XVIII. sz. eleje fel kértenek [Zentelke K; BfN].

felkéredzik kb (fel)folyamodik; a recurge/apela; bei jm Berufung einlegen. 1778: A mi illeti a' Borár Togyer és Több Tarsai ellen valo Resolutiot annak már vége van, ... fel kiredzett a' Fő Biro Urhoz, és unialo-ot a' több Társaival együtt [Kv; SLt XXXIX Ágoston Márton Suki Jánoshoz].

felkéreget 1. megkéreget; a cere treptat; nach und nach verlangen. 1748 annak előtte régen fel keregették volt a Jozságnak az árrát [Uzon Hsz, Kp 106b „St. Pünkösti relictia Irsók” (80) vall.].

2. elkéreget; a obține cerind pe rind; nach und nach jm etw. abverlangen. 1572 az kyt eo raytam keres, ezeket eo apronkent en tüllem fel keregette [Kv; Tjk III/3. 262c]. 1573 azt mondom hogy teollem apronkent minden Zolgalatyat az mire zolgalt fel keregette [Kv i.h. 262a].

félkerek félkör-alakú; in formă de semicerc, halbkreisförmig. 1748: Asztal, négyszegű és egi fel kerek todalek [Nagyida K; Told. 11/95].

felkerekedik ? kb. felkanyarodik; a roti in sus: sich (hin)aufwinden. 1798 imént Lupsa Von körös körül járta, a régi itten lévő szőlő helyet a melly .. amaz ponkon elé, a szilva fák, és szakadás felett fel kerekedik [Nagykristolc*; JHb Bornemisza Anna Mária lev. — *Később: Nagy kereszties SzD].

felkerekedett kb. felgomolygott/gomolyodott; rostogolit; aufequalmt. 1764 más felől jöt nagy avar égés az én szénafüvem felé ... láttatott ott tan lévő széna rétyiben igen nagy fel kerekedett füst [Torda; Tjk V. 243].

felkerekít felövez; a încinge; aufgürten. 1776: .. ki jöve Butyka István s látám, hogy a nadrag szijja le vala odva és fel kerekített magára [Kovászna Hsz; HSzJP Kovács Juditt Libertina (60) vall.].

félkerekességű félkör alakú; in formă de semicerc; halbkreisförmig. 1840 (A gerendely) végén vagyon egy fél kerekességű tölgyfa kerék amely több fa fogainál fogva az alatta nyulongo megint fogas fenyő gerendát taszigállyá [Km; KmULev.].

felkeres 1. felkutató; a da de urmă, a găsi; aufspüren. 1595 az melly kúczit Marton fel kereset ő km(e)k ala, kenete meg hayal p(er) d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 152 ifj. Heltai Gáspár sz kezével]. 1604: Engemet hittak wala el welök az warosiak hogi fel keresswk az falun az lopot palantot [UszT 20/316 „Demien görgj Zent Ersebeti szabad szakely” vall.]. 1647 Húségtek(ne)k Tisztihez valo keőtelessegiert seriő poronczollyuk az megh nevezet latrokat fel keresse, s erdemek szerint meghis büntesse [BesztLt 130 a fej. Mm főtiszteithez]. 1681 Az Vajdanak* masut Tiszti az, hogi effele Vadorlo Cziganyokat fel keressen es haza hozzon [Vh; VhU 40. — *Ti. cigányvajdának]. 1725: ha el találna elabalni* annal inkább szokni vagj Titkon vagy nyilva(n) ... tartozzanak a ... kezesek fel keresni [Pacalka AF; Told. 25. — *Ti a jobbagy]. 1757: el mentem s fel kerestem az Runkia Juhokat [Torda; CsS. — *A Runkról (TA) való]. 1800 Vennék magam mellé elegendő Segittséget, s a föld fenekibőlis keresnök fel a kerdett Aszszonyt [Décsé SzD; Ks Vegyes ir. 92]. — L. még ETA I, 76, 138.

Sz. 1736 Farsángban penig, kivált a székelységen, az atyafiak valamelyik atyafihoz gyűltenek, onnét rendszerint ilyen cursust bocsátottak: most az emberség megindult és az embertelenséget felkeresi, s a hol feltalálja emberségre tanítja [MetTr 358].

2. megkeres; a căuta; suchen. 1598 Lúkes Dreschler wallya ... marthon Albert. Stenczel Janosnal laitoran hagot be az ablakon es az ew keme ket aros legenyenek túrbaiat kibe penzek wolt fel kereste penzeket es egiet massokat ki lopta [Kv; TJK V/1. 141]. 1625 Keokenyes felell ez cleott megh felelteonk azt keressek fel [Agyagva U; UszT 155a]. 1633 Az utan az(n) Harminczados is be jött Karoliba*, es Kerekes Zabo Istuanek fel kerestek, s eött forintot igit az Harminczadosnak [Mv; MvLt 290. 110b. — *Nagykároly]. 1737: Tudod é hogj Moldvai Todor nem más Urat, hanem Kováts Peter Ur(am)at kereste fel és agnoscalta földes Urá(na)k lenni? [Kük.; MbK VI. 4 vk]. 1794: el mentem B. Nálázi Kata Asszonynak Kotsis János nevezetű Colonussához, kittis személyessen Lako házánál nem tanálván az mezőn fel kerestem [Backamadaras MT; CsS]. 1850 Kocsis István (!) felkerestem es túb (!) hazafijakat is találtam [DLt 860 Erdődi Károly dési újonc lev. Gyf-ról].

3. ki/megkeres; a căuta; aussuchen. 1608: Az szanto Feoldeket penigh szorgalmatosson fel keresse [Kv; RDL I. 83]. 1656/1760: az ily Regestumba neveket fel keresi [Tekerőpatak Cs; Llt Fasc. 68]. 1743 az Marti János írásib(an) keresetek fel hogy menyí buza volt, és ha szinten most hirtelen fel nem kereshetnétek egy hét alatt keressetek fel [Ap. Apor Péter fiához, Jánoshoz].

4. vmilyen utat ~ dtv vmilyen utat-módot keres; a căuta o cale/posibilitate; einen Weg/eine Möglichkeit suchen. 1718 az méltóságos regium gubernium bölcsen méltoztassék oly igyenes utat felkeresni, hogy az militiá s annak tisztjel éréjk meg régi rendes mód szerint való intertentiojokkal [SzO VII. 240].

5. kiderít; a descoperi/afla; ermitteln. 1607 az el mult Vasarhely Gywlesben, mikor nagtok es tyktek az Vrnuk eő Naga p(ro)posityoiara tekintuen, es az Fiscushoz walo prouentusokat akaruan fel keresni, my kezwnknelis az Colosi és Zekj Camarak bizonios summaigh, ugi mint negyuen ezer, ket szaz harmincz eőt forintigh, es eginehany pinzj uoltanak Inscibalua [Kv; RDL I. 80]. 1646: Szebec Istuan ... be szegeődese napiat fel keresuen, egieb dolgainkis voltak, keöltéöttünk d 32 [Kv; SzClev.]. 1753 ő Nagyságát aláztatom követem ő Nagysága ugyan fel kereste igasságunkat [Korunka MT; Told. XXXVII. 50]. 1786 fel keresvén azon Tanorak körül lévő Füzsbeli kárt mind száláról szálára karojá(na)k és le tsapdosatt ágainak [Marossztkirály MT; Berz. 9. 73]. — L. még BTN 132.

6. meglátogat; a vizita; auf/besuchen. 1791 Asztatis tudgyuk hogy Orgazda, Mert az esméretlen, és ros hiru nevü emberek, Tolvajok mind ötet

Keresik fel és kérdezik, és hozzá szálanak véle esznek, isznak darbézálnak [Sebesel*; JHb. — *Később: Ósebeshely H]. 1840: utamban Deesen felkerestem a' Prokátort s beszélék vele [A. illosva SzD; KfMiss]. 1847: két hetet egésségesen a' többit betegem töltötte — betegségéből fel tambajosodván engemet ujbol fel keres [Dés; DLt 896].

7. 1842 ezen ronda levelem ál(ta)l bátyámat fel keresni tartottam kötelességemnek [Bözödújfalú U Pf].

felkérés 1. kérés; cerere; Bitte. 1655/1754 k. Hogy ha pedig történnék hogy Városunkra olyan idegen Ifjú legény vagy ház-as-ember jőne, a' ki Városunkon s Czéhünkön kívül tanult volna tartozzék a' négy aprod esztendő nem szolgálásért flor 20 Remek esztendő felkérésért flor. 1. [Kv; AsztCjk 13–4].

2. meg/visszakérés; cerere inapoi, revendicare; Zurückverlanung. 1712 Az utromb(an) forgo 200 R forintnak fel keresekor jelen voltam Szolga Biro leven Enis [Dés; SLt 14. A. 6 Daniel Pap de Des (43) vall.].

3. visszaigénylés/követelés; cerere de restituire; Rückforderung. 1668 Balla al(ia)s Swket Istva(n) ... törüeny megh szakattaigh eleb nem áll ... ha penigh elő nem állithatja, az fel keresnek idején ... maradgyon ugymint az 200 forinton [Egerbegy TA; Told. XXIII/12. 1684: Láttam az fel kérés előtt Nagy Jánost Kun Mihályi Lov Lábát fogja vala hogy patkoltat vala [Kál MT; Berz. 92/103]. 1701: mikor az ő Felsege Deaki ide az Falub(a) jötte nek ... Haczagán Bukur és László fel kérésére akkor ők itt az Falub(an) jelen nem volta(na)k [Keresztényalmás H; Szer. Georgius Hercz (30) nb vall.]. 1796: mint hogy maga parasztjának Törvényesen efféle Privilegium fel keréshez, jussa sintsen, azért paraszt, maga Földes Urától effélékben Juramentumot sem praetendalhat [Mv; TLev. 5/16 Transm. 54 tábl.].

felkeresés felkutatás; căutare; Aufsuchung. 1585: Az Adon Jaro Zolgának futasasokert hogy a' Sellereknek fel kereseseben Zorgalmatosok voltak Attanak f. 10/40 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8]. 1608: Az el adott Zeoleoknek az Arrat penigh az mint wegere mentunk Senky az Emptorok keozwl megh nem atta, de ha szinten valaky azok keozwl Jeowendeoben docealhatnays hogy megh fizette, Arra hattúk Lakatos Andras* mostan Azoknak fel keresesenek Bekett hadgio(n), hiszkw hogy az Emptorok meg Muttatiak Quo Iüre Biriak [Kv; RDL I. 83. — *Ti. a tutor]. 1690: Joannes Georgius de Begmansfelt ... el bocsátatván az országb(a)n Szelyel kobarlo, es pusztittó Kuruczoknak fel keresésére, es meg fogására, azok közfíl deprehendalt eő Kgme ittis szekünkbe bizonyos szamu Kuruczokat [Szárhegy Cs; Llt]. 1762: holt meg itt Kőb-lősn* a szegény Szabó György ... örökké kereskedett, örökké egy s más szolgáltatokban forgott, mindeneket próbált, még a Darius kincsenek felkeresésében is hozzá hasonló hitvány emberekkel együtt sok időt töltött, még se volt semmije nya-

valásnak [RettE 138. — *M.köblös (SzD)]. 1837: én akkor . . mind csak a Lovak fel keresésibe foglaltoskodtam, de nagy köd ereszkedvén, táplált a reménség, hogy ki tudja, hát ha a köd fel takarodásával Lovaimra rá akadhatak [Dés; DLt 332. 13].

felkereshet ki/megkereshet; a putea căuta; aussuchen können. 1625 A Swteők administráltak kezemhez Abrak Czip(ot) nro 895 meljnek nehaniat Zwkseseg helliekre att(ám) a' mint az derek Regestumo(m)ba(n) fel kereshetnj [Kv Szám. 16/XXXIV 287]. 1743 az Marti János irásib(an) keressetek fel hogy menyí buza volt, es ha szinten most hirtelen fel nem kereshetnétek egy hét alatt keressétek fel [Ap. Apor Péter fiához, Jánoshoz].

felkerestet 1. felkutattat; a dispune să se caute; aufspüren lassen. 1599 Báthori András . . . testét is felkerestetvén* Fejérvárra meghozatá [BTN 46. *Ti. Mihály vajda]. 1622 az Azzonjnak, az mi Jonaít el predaltak, — azoktis fel kerestetue(n), valamit fel talál hit szerint ele adattia [Uzon Hsz; BLt]. 1724: Csanáditúl hallottam, h(og) ötöt Étsedivel el küldötte Seges-várra Pekri Ur(am) es a Gubernátor neve alatt irt levelet, a folnagy fel is kerestette a Leánt, és ők el hozták, Pekri Uram dugva tartotta [Szentkirály MT; BK. Debreceni István (58) ns vall.]. 1800 én kerestettem fel a Biroval az Faluban az le vágot fát [Ádámos KK; JHb XX/19]. 1825 A Tartománybéli Fő Hadi Vezérség az iránt tanálta meg közelebből a Kir. Guberniumot, hogy Stand Maximilián nevű criminalis Bűnöst, ki a Bétsi Katonai Fogházból el szökött kerestesse fel [DLt 376 jub.].

2. megkerestet; a dispune să fie căutat; suchen lassen. 1593 Horwat Janost kwldoettem Sukra az Czako Ambrusne haloiaert, mint h(og) az tohoz kerestette fel Biro vram [Kv; Szám. XXIX/6. 50 Bachi Tamás sp kezével]. 1666 a' meg említet ládat Varadi Szöcz Janos Uram ki hozatván fel nyittatá, es a' praespecificalt Ecclesianak hagyot penzt fel kerestetven Jstvandi Balint Uram kezében ada [Kv KvRIlt VII. 6—7 Tolnai István préd. kezével]. 1724 Susi a Szalmáb(an) is el bujt Pekri Ur(am) előtt ottis felkerestette [Koronka MT BK].

3. kikerestet; a dispune să fie căutat; aussuchen lassen. 1597 Az zankazas, allorczaba walo Jaras az elebi wegezések zerint ideo vtha(n) (!) tilalmas legien, mely wegezéseket ew kegme fel kerestetwe(n) publicaltassa es kiáltassa megh [Kv TanJk I/1. 306]. 1618 Eo Kegmik az varos Protocolumabol az Tanacz Deliberatioiat fel kerestetue(n) relegattatta [Mv MvLIlt 290. 17b].

felkerestetik felkutattatik; a fi cercetat; durchforscht werden. 1803: Midőn ezen Rabok el fogattattak Házaik fel kerestetvén, tanáltattott 42. font hus [Tyéj H Ks 113 Vegyes ir.]. 1844 (A szökevények) szorgalmasan felkerestetvén, ha megtaláltnak, fogattassanak el és

szoros őrizet alatt kísértessenek a' legközelebb eső katonai tiszthatóságához [DLt 1247 nyomt. kl].

felkérlet 1. visszaigényel/követel; a cere înapi, a revendica; zurückverlangen. 1632: Pandi Janos Bathori Gabor paronczolattat hozta vala, hogj Tot Istuant fel kérésse . . . Es Pandi Janos kere hogj az felesége kepebe megh kerneők Tot Istua(n)t Mayos Tamastol [Kisborosnyó Hsz; BLt]. 1642: Kegd Vra(m) . . . borsan* leven, töllem egi jobbágit keretet fel, ha keg d jo teczese, küldgio(n) kegd egi bizonios embert hozza(m), azki megh eszmeri, ha en iobbagiom, auagi földemen lako buidoso lappango lezengő leszen [Árpástó SzD; Ks 41. B]. 1721 én nem kértem, edes Sogor Uram kigyelmedet hogy az én jobbágyomat fel kérésse vagy haza hazassa kgyelmed [Csapó KK; Berz. 17. XII]. 1784 Hatzegán Abrámot jól esmértem . . . Olosz jusszon kérétték fel Ő Ngok M. Bényéről* Mlgs L. Báró Radák István Urtol [O.tordos AF; BK 465 Juonutz Szimion (50) zs vall. — *KK].

2. (törvényes eljárás lefolytatására) kikérlet; a cere să fie învoit (pentru efectuarea unei proceduri legale); zur Durchführung des gesetzmässigen Verfahrens ausbitten lassen. 1674 Pásztor Mártonnak egy Gyeorgy nevű szolgáját kéréttük fel hogy kár téveo helyről bő hajtott marhákat mezeő pásztotoktol hatalmasul el veott [dinnye lopásért az Istuándi Istvá(n) vram) szolgaitis fel kéréttük [Kv; Szám. 34/L. 5, 6]. 1675 Tiboldi Sigmund Jobbagya Aszszonyát terhes állapattal vádolván az ucza Tizedessel hogy fel kéréttük Szolga Biro Uram(na)k adtunk és az város szolgájának f d 15 [Kv i.h. 34/LVI. 8].

felkérletendő visszaigénylendő/követelendő, de cerut[revendicat] inapoi was zurückzuverlangen ist. 1805 Nagyságod semmi superadditiorol se transactionol ne gondolkozzék, mellyeknél fogva ezen fel kérletendő Jozságokat valami uton módon az igaz örökösök Praedjudiciumára magánál maraszsa [Mv Ks 92].

felkérletés visszaigénylés/követelés; cerere de restituire; Rückforderung. 1755 a más három kérdésben forgo emberek nem laktak ezen fel kérésnek idején a Mlgs Gralis Vr földin [Balsa H; GyK]. 1793 B. Bánffy Esther Aszszony tudom hogy fel kéréte a' maga fel kelhetőt, és azon fel kérő admonitiora a' M Gróf Ur ki is adta a fel kéréselt portékákat fés ezen fel kéréséstől fogva a' Néhai Grof Ur . . . el válásra szánta magát [Koronka MT; Told.].

felkérletett visszaigényelt/követelt; cerut înapi, revendicat; zurückgefordert. 1652 egy felől . . . Suki Ferencz Vra(m), más feleől Suki Pal Vra(m) relictaia (az fel kertet leuelek dolgabol teőnek illyen uegezest mind ez máy napo(n) a' [Kv; SLt A. 47. — *Köv. a végzés]. 1793: a' M. Gróf Ur kiis adta a' fel kéréselt portékákat [Koronka MT; Told. — A teljesebb szöve. felkérletés al.]. 1807: Felelettye a Panaszlonak nem igaz

hogy Léányt a Fel kéretett Jóság nem illette [Aranyosrákos TA; Borb. II].

felkérethet visszaigényelhet/követelhet; a putea cere inapoi; a putea revendica; zurückfordern können. 1847: A haszombérlő valamig az Uradalmat kövteleseire (!) nézve teljesen ki nem elégítendi el nem költözhetik, vagy ha el költöznek az uradalom úgy mint a számadás alatti szökevény szolgát fel kérethesse [Bogártelke K; KmULev. 2].

felkéretik 1. elkéretik; a fi cerut; gebeten werden. 1832 Ez* ellen Teke^b az Udvarhoz recurált, az Acták felkérettek, de recursusnak hely nem adott [Borb. II. — *Ti. a gub-i határozat. *K]. 2. felszólíttatik; a fi solicitat/rugat; aufgefordert werden. 1864: hivatalosan fel kéretnek a' T. Papok a' nép iskolák virágoztatására minden hatahmokban lévő elkövetésére [Gyalu K; RAK 95 esp-i kl].

felkérető visszaigénylő (személy); cel care cere inapoi, cel care revendică; Rückfordere. 1796 A' Cíaltt Approbatalis Törvényben világosan megíratik hogy a' Leveleket fel kéretők a' praetendált Leveleknek mi volta aránt meg bizonyítsák hogy azoknak tartása voltaképpen a' fel kéretőt illesse, és a' fel kért Levelek effective annál légyenek a' kitől repetáltatott (így!) [Mv TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.].

felkéretetik felszólíttatik; a fi somat; aufgefordert werden 1795 Friss emlékeztetésben vagyon a Migs Aszonyoknak, hogy eő Excja a Küküllővári egész Dominiumot visza adatni fel kéretetvén, a Capitalis Summával egészen meg kinalta Nagytokat [JHb LXVI/44].

felkergeti 1. elzavar a alunga; aufstören. 1637 Pogar Istuan mondta hogi uysagot latot eő ithon az meszaros Imreh fiaival Istuannal latta hogy megl czelekettek Padocz Istuannnak, háromszor egjmas utá(n) az ablakon neztek. Szekely Istok volt . ugian eő kergette fel melleole [Mv MvLt 291. 107].

2. ? felmeneszt; a trinite sus; hinaufschicken/gehen lassen. 1814 Barátosi Josef Uram a' Czéba felettébb ittason jöven bé a' Dobai Mihály Uram Házához, és akkoron szo közben a' jött ki, hogy midőn Barátosi Josefet Ezüst Pénzének létével (így!) a' nevezetesen Dobai Mihályné fel kergette arra Barátosi Joseff azt felelte Nem kérem én azt Todorától [Dés; DLt 56. 26. *Tollvétség letételevel h. ?].

felkerhet visszaigényelhet/követelhet; a putea cere inapoi, a putea cere restituire, a putea revendica, rückfordern können. 1753 a mely Jobbagjot fel kert, vagjon harmincz öt esztendeje miolta más uraságáb(an) volt, es a Brevis szerint azt fel nem kérhette volna [JHb XXX/9 „St. Rettegi de Kis Budak (39) jur. not. com. Dobocensis” kezével].

felkérő visszaigénylő; (avertissement) de restituer; zurückfordern. 1793: azon fel kérő admonitiora a' M Gróf Ur kiis adta a' fel kéretett portékákat [Koronka MT Told. — A teljesebb szö. felhételés al.].

felkért 1. visszaigényelt/követelt; revendicat; rückgefordert. 1627 Az eoregh meddw Tehenek kezeot vagio(n) egj fel kerett Valazuti Jobbagjnak egj szeoke tehene [Mezőrűcs MT; BLt]. 1694 Uram(na)k szegődöt szolgálja a fel kért ember [SLt AM. 25]. 1818 az Exponens Közönség az ezen processusra tett felelete rendiben az előre el foglalt, es az után fel kért Marha legelő hely(ne)k remissioját teljességgel meg nem ígérte [Asz; Borb. II].

2. kölcsönkért; imprumutat; geborgt. 1735 Komornyik László Vram és az eő kgme két ágon lévő Successorj és Posteritási a . mostan Zálagban adott két jobbágyokat, tizenhet esztendők(ne)k el folyása alatt Sem magok pénzekben magok számokra, Sem másoktul fel kért pénzekben magok vagy mások számára ki ne válthassák [Szécs Sz; i.h.].

3. (tiszttség/megbízatás betöltésére) kért; solicitat/invitat (să ocupe o funcție); (zur Bekleidung eines Amts) gebeten. 1670: az d(omi)nus Anak kényszerítéséből kellett mutálni Religioját az fel kért személynek [Kv Tan]k II/1. 804]. 1863 ezen végrendeletünk az általunk felkért, s egjütt jelen volt tanuk által is ala fratva, egyik példány a városi törvény székhez letéttetett [Kv; Végr.].

4. (per útján) igényelt, keresett; reclamat (prin proces); (durch Prozeß) beansprucht. 1796 előre bótátott feleletéről az All Peres Urnak akár ki által láthattya, hogy a' Praetendensek, a' fel kért Privilegialis Levélhez valo Törvény Competentiajokat, soha meg nem mutatták, és meg mutatni sem tudják [Mv; TLev. 5/16 Transm. 29–30 tábl.]. 1798/1799: azt vitatta az Al-Peres Baró Ur . hogy a' felkért Levelekhez a' Thoroczkaiknak Competentiajok nints [Torockó; i.h. 420]. 1809 (A hely) régebben Gyurka nevű kőfarago által birattatott . hogy a fel kért hely kőfarago Gyurkának mi formán adattatott, ahoz képest a Magistratus határozását meg fogja tenni [Dés; DLt].

5. előkért; cerut; verlang. 1798/1799: az Al Peres Baró Ur . látván a' fel-kért Privilegialisnak erejét, és abból származható, vagy származandó következtől tartván, akkor kezdette azt állítani, hogy a kért Privilegialis kezénél nem-is volna [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 422].

felkertel 1. (kerítéssel) bekerít, kerítésbe vesz, rég bekertel; a impejnu/ingrădi; umfrieden. 1592 k. Az teórüeni vgy hatta vala hata jo kertbe ne(m) tartja az J. falú, tohagh en sem tartozom fel kertelnj [UszT]. 1598 k.: ez Alperesnek vala egy fél keöz kerti az mi hazunk keöz, melljet eleözeris ez J. kezde kertelni, en neke(m) ne(m) leon mit tenne(m) enis fel kertelte(m) felét [i.h.].

13/51]. 1633 Nagi Varga Mihali obligalta uolt magát arra hog egczer Vy kertel fel kerteli az keöz kertet, az maga haza kerte vegebe(n) [Mv; MvLt 290. 119a]. 1754 Ezen heljségen(!) a hol most állunk még egyszer fel kertelték volt ezen esztendőben az Muskák de Puskás Tamás Uram le vágatta most látom Ujlag fel kertelték a Muskák mind végig [Ditró Cs; LLt Dobra János zs vall.]. 1834: az udvartorto Kert tsak félig vagon (!) fel kertelve [Vécke U; Told. 39].

Szk: sövény ~ sövény/sövénykerítéssel kerít be; 1706: Vagyon az Udvar hazon felyül egy vetemenyes kert felig sövény fel kertelve [Görény MT; Born. G. VII. 4].

2. (sövénykerítés) felfon/sövény; a folosi la imprejmuire (printr-un gard de nuiele); umzáunen. 1760: Keczan Todor ... a' gát ágat el hordotta s magának fel kertelte [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

3. vesszővel be/körül; a imprejmu cu o impletitură de nuiele; umflechten. 1782/1795 két Katárka, az edgyik bé fedve ujj a' másik felig kertelve fel tsak [Sorostély AF; Ks 80].

4. vesszővel ~ elsővényel, vesszőfonadékkal elrekeszt; a zágázu cu o impletitură (de nuiele); mit Flechtwerk stauen/abdämen. 1836 A Felső Malom ... Zugoja Ujj és Kemény ... torka 'a Zugonak vesszővel vagyon fel kertelve [MNY XXXVIII, 386].

felkertelt (vesszővel) befont/sövényelt; imprejmu cu un gard de nuiele impletite; umzáunt. 1813: találtunk meg rongyolott, és félig fel kertelt sövény kertet Cserefa karok és vékony Sas fák közi kertelve minden fedél nélkül [Folyva MT; Told. 18].

felkertelés felfonás/sövényelés; impletire (a unui gard de nuiele); Umzáunen. 1738: (A városi tanács) ígér ő kglmének Csatánból tiz szekér vesszőt ket szaz kertelni valo karokat, és dolgos embereket, ezen vessző és karók felkertelésére [Dés; Jk 490b].

felkerül 1. a face drumul ocolindu-se in sus; aufwärtsgehen/fahren. 1794: Ezen Circumvicinált Kaszáloimat ... az Havadi^a nagy patak felettébb valo szakadozása miatt Vadasrol^b sem ganéjozni, sőt Takarmányát is ... Vadasra különben nem lehet vinni, hanem ha mindenkor éppen Havadra fel kerül [Mezőcsávás MT; Kp II. 45. — ^aMT].

2. összegyűl/kerül; a se aduna; sich ansammeln. 1745: A mi a penz fel hajtatas nezi en váltig kemenykedtem, keménykedemis, Sött kemény Executiokatis jartattam Nms 3 szek parantsolaty-tyabol, s nagyobb reszint fel is került [Árkos Hsz; Ap. Benkő Raphael Apor Péterhez].

3. belelkerül (vmennyibe); a costa; kosten. 1808: úgy gondalom hogy az Groff Ur udvarában bé vitetett két ökröknek két Tulkoknak, egy Boronyus Tehénnek és egy kóztának Nyári és Téli intertentiojak könnyen eddig fel került 300 vfa-

rintokra [Szászkerked^a; LLt Szent Mihályán Toma (33) vall. — ^aKésőbb: Mezőkerked K].

felkészít 1. felszerel; a echipa; ausstatten/rüsten. 1653 u. Gyorkonak, ha ki akarja tölteni az Inas esztendeit tartozzanak katonasagra fel készíteni: ha pedig nem, egy gyermek lovackát adjanak nekj [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr.]. 1681: (A hámorházban) minden hozzá tartozni szokott vas eszközeivel és viz kerekével, vas karikával, vas csapjaival az vas futatásra jó alkalmatossággal vadnak fel készítve azon két fuvók [CsVh 91]. 1736 Só öllő Resnyitze fel készítve 1 [Mikefva KK; CU]. 1829 egy fél kész festett láda ... melyek jó zárral, sorkokkal felkészítve [HSzj kalmár-láda al.]. 1842 van még ezen szobának egy ajtaja vas sarkokkal, egy kilinccsel és záro richlivel (!) felkészítve [Opraker-cisora F; TSB].

2. ellát; a prevedea; versehen, ausstatten. 1780: Abosfalvi Szilágyi Sándor midőn a' kborlásból ki fogyott ... Procuratorok mellé Tanulás véget szépen fel készítették s jo helyeket nékie szereztenek [Msz; MbK X. 59]. 1792 kétt ágyba négy derekally, kétt, kétt, vánkös, tisztességes festéssel, és lepedőkkel fel készítve [Recsenyéd U; Pf].

3. feldíszít; a împodobi; schmücken, verzieren. 1799 Ket fatyol keszkenők főre fel csináva, olosz virágokkal és fekete bársonnyal sloggal fel készítve [Kelementelke MT; LLt]. 1825: Első vagy külső haz régen Palota lévén nagy Széles ablakokkal és Csinoson el készített párkanyokkal meg Czifrázott stakaturával volt fel készítve [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Conscr. 328].

4. elkészít; a face; verfertigen. 1777 Ezek felett vagyon az Udvar közöpin egy Csigan (!) Járo kutt Cserefa gárgyával jo móddal fel készítve [Meggyesfva MT; LLt Fasc. 28. 531]. 1801: Vagyon egy kis Baltátska uj Nyell fel készítve [Vargyas U; CsS]. 1808 két kasza felkészítve [HSzj kasza al.].

5. előkészít; a pregăti; vorbereiten. 1597 Hogy az deakok In principio february Jgen meg gywltenek vala, kellett ket puzta kamarat azoknak fel kezitenunk [Kv; Szám. 7/III. 22].

6. kb. munkára/útra (el)készít; a pregăti pentru muncă/drum; bereitmachen. 1626 egy lo vasas Erniös gykines szekeret keszichien fel hat io eros lovakkal [HSzj ernaős-szekér al.]. 1802 ekkor a Biro kabaláztatni parantsolt, s az ekéket fel készítvén az után a Falus Biro szavára közben vettük az Ekéket ökrestitől [Felőr SzD; Torma].

7. kb. készenlébe helyez; a pregăti pentru ceva; bereitstellen. 1653^a Ezen a mi városunkon M. Vásárhelyt is a város népét mind felkészítették ... a Mátyás király adta szép aranyos zászlót neki oda adták vala [Nsz; ETA I, 44. — ^a1596-ra von. feljegyzés].

felkészített felszerelt; utilat, prevăzut; ausgerüstet/gestattet. 1840 egy vas lántzon függő vas ruddal felkészített mázsáló kompona [HSzj mázsáló-kompona al.]. 1842: Egy szimpla két sarkon for-

dulo, borított német zárral kulcsal-fordítottal útközével felkészített ajtó [F. Árpás F; TSb].

Szk: *árményhártó bőrről ~ sapka bőrellenzős sapka*. 1828: Zecha Josef ... viselt árményhártó bőrről felkészített sapkát [DLt 896 nyomt. kl].

? felkészülés ?? 1605: Also bodog azonjfalwj molnar giorgi zabaditata magat, az öröksegek fel készleseben es birodalmaban, mely öröksegeot bunj giorginę martazonj wetőt volt neki zalagba mint falu kepebe [UstT 20/315].

felkészül 1. elkészül; a fi gata; fertig werden. 1588: Fizettem az eo ruhazatiaban 1 frist, mely kezult fel d 80 [Kv; Szám. 4/V. 39 Gr. Veber kézel]. 1679: Ezen negi Ladakban vannak mostan elmult lakadalmi Solemnitasra csinált Pastetomok, Kűlomb Kűlomb fele állatok s aghak formajara, veres, zöld, fejer viaszbol czifrázott mesterséges munkak; ... effele sok pinzben szokott fel készülni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]. 1760: mihent fel készült az haz mindgyárt az Exponens Urak eo Ngak Parontsalatjából az eo Ngak Jobbágyi ide valo Czigányi által vágattott le [Bál. 86].

2. előkészül vmire; a se pregăti, a face pregătiri; sich auf etw. vorbereiten. 1562: 1528 esztendőben János király erdélyi és lengyel erővel újabban felkészüle és által menvén a Tiszán szálla Szinnára, Kassán aoll a Hernád mentében [ETA I, 13 BS]. 1634: Cziak hamar edgiut fel kezűlenk Zabo Daviddal es el menenk Colos varra [Mv; MvLt 291. 27a]. 1747 a Sz: Mihályfalvi lakosok sok számból allo nagy sereggel fel készülvén, botokkal, vasvillákkal, tséppel, és hajgálo kövekkel magokat meg rakván, . . . elsőben edgj Tordai ... ember(ne)k egy posztomentejit a' vágás szélből alattomb(an) s hirmélkül ellopták [Torda; Tjk III. 165]. - L. még ETA I, 12, 66-7, 75, 143.

3. felszedelőzködik; a-și lua lucrurile; sich aufrufen. 1747 látván pedig Balog László hogy nagy dühösséggel volna ellene Sipos István, ki szabadítá magát kezéből 's hajadon fővel szalada el, Sipos István pedig a Battyával edjűtt fel készülvén más helyre menén(e)k hálai [Szilágy-cseh; IB II. 106/16 Andreas Puha (80) jb vall.].

4. felszerelkezik; a se echipa/inarma; sich ausrüsten. 1827 a mészköiek fejzésen és kötellel fel készülve nem tsak a le vágatt ölekből sott a vágatlan erdőbölis a Fának javát ki szalolván erőszakosan horgyák [Mészkö TA; RMLt Mészköi lev.].

felkészült 1. felszerelt; utílat; ausgerüstet. 1758 vagyon . . . a Tökét előbb vívő kereken való hasonló új fogas vasakkal és más minden eszközökkel fel készült jo Fűrész Malom [HSzj fogasvas al.]. 1809 A' pitvarba bé menvén jutánk az első Háznak paraszt Zárjával és fordítójával fel készült berelt Ajtóra [Algyógy H; Ks 75 Conscr. 13]. - L. még RettE 96.

2. ? ? XIX. sz. c. f. égy fel készült fejez számla kalap [RLt 1].

Valamelyes valószínűséggel a 'feldiszfitt' jel-sel számoltatni.

felkever 1. felkavar; a agita; (auf)rühren. 1558 h.: Mikor az közonseges aranyat be tezik az kel-laba awagy az tegelben, Minek elotte Megnem p(ro)baltak volna az toel, hogy az aranyat ky Immar egy Massaba az az egy allath, hagi Jol fel keueriek az fenekerol es wgy agion p(ro)bat, kith meg p(ro)balianak [Nsz; NKSz 1896. 300].

2. megkever; a amesteca; umrühren. 1736: valamely leányos házhoz leánynéző ment, tyűktójást főztek s az legény eleiben tették, azt három szégyen nélkül kellett megenni ... másodsor: mikor megsózta s felkeverte, s valami kifolyt az tojásból, második szégyen volt [MetTr 377-8].

félkéz 1. o miná; (die) eine Hand. 1628/1635: Egi bokor fekete Zomanczos keze ualo aranj perecz mely niom tizen három aranniat ... Egi fel keze ualo, mely nyom niolcz aranniat* [Bodo-la Hsz; BLt Néhai Béli Kelemen inv. - "Néhai Uzoni Béli Kelemenné Bánfi Máriaé]. 1750: Egi araszocska Fűresz fel kézre [Bezdéd SzD; LLt Litt. B.]. 1776: Fornadian Janost tudjuk hogy ... már régtől fogva betegeskedik fel keze színte el szárodott Soha megsems epül [Lezsnye H; Szrk.].

Szk: félkezéhez szól félkez-vesztésre ítélését kéri. 1589 Az eo magha Jromus Peter veresegeért pedig fel kezehez zollok eo hosza, hogy nege(m) Azzonjallat leuen vert nyomoretott .. az en eleme(n) vduaromo(n) kezdett verni, Affelett myert mas még ket elete(n) Vduaron vert altal Azert(is) kjlen kjlen hatalmon vagyon Vagy major Auagy minor potentiat teze(n) [UstT 14/42] * ~en hagy félkezvesztésre íté. 1592: Boros Dienes ... Swkosd Leorinczet megh eolte volt kj vrunk drabantia volt, Ezt az Boros Janostis az teorweni akkor fel keze(n) s fel labon hatta volt melliet elis vegezett volt fl. 6 Swkosd Balinttal [UstT] * ~en marad félkezvesztésre ítéltetik. 1590 Lengyel Albertt, hogy penigh megh serte az tizedest szekerczeiwelel azert Albertt fel kezen maradtott, miert hogy az var szabadsaga elle(n) chielekedett [i.h.]. 1592: az te Atiadat (!) Boros Dyenes(ne)k Swkosd Leorinczj halalajert fejet veottek vala vgj vagion ez, teis ugia(n) akkor meg sententiaztattal Gilkos fel (!) hagiote az teorweny fel kezeden s fel labadon marattal [i.h.].

2. Jelzői haszn-ban; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch félkezes (fél kézzel kezelhető); de o miná (care poate fi manipulat cu o singură mină) Hand-. Szk: ~bárd. 1848 Fél kéz bárd egy ... 30xr Egyenes vono egy ... 30xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * ~ cseber egyfogantyús cseber. 1629 Egi kus fel kez czeberben egy keuez kenko [Szentdemeter U; LLt]. 1647: Turonak valo egy fel kez czeber [Marosillye H; Vlt 55/5415]. 1692 egy fel kez csöbör [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1734 az másik házban(an) vagion ... három öreg rudas cseber, s három félkez cseber, négy öreg cserefa kádak [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. 1749 Viz hordo Csöbör Nrő 4 ... Fel kez Csöbör nrő 2 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13] * ~ juvó. 1627: Egy rozsz fél kez fuuo tt. f. - d.

25 [Kv; RDL I. 132] * ~ *fűrész*. 1656 vagy(n) ... egy fél Fűrész oltani való [Mk Dobokai inv. 6]. 1788: 1. Kis hitvány félkez fűrész [Szentmargita SzD; Ks 67. 47. 27]. 1799: Egy fél kéz Fűrész [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ *kád*. 1700 fél kez kád nro 2 [Csicsó Cs; Bál. 71] * ~ *kasza*. 1810: Egy fél kéz kasza vas ... xr 22 [Mv; MyLev. 16. — *Szígyártó eszközök között] * ~ *láda*. 1653 Egj fél kez szaros (!) láda [Ilencfva MT; DLev. 1. II. B. 12]. 1729 Egj fél kez láda [Nyén*; SVJk. — *Később: Keresztvár Hsz/ * ~ *ládácska*. 1728 Egj láda másfel singni Mas egj fél kez ladácska [Lisznyó Hsz; i.h.]. 1761 Egy Festett vass sarkokon forgo, avadag féll kéz Ládácska [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6] * ~ *szeke*. 1759 félkez Szekerce 1 [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1817 Fél kéz sze kertze 1 Rf [Varsolc Sz; Born. IV. 41] * ~ *szórlapát*. 1688 Egj uj szoro lapat. Item egy kis fél kéz szoro lapat [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6] * ~ *üst*. 1700 Fél kéz üst nro 1 [Csicsó Cs; Bál. 71]. 1775 2 fél kéz üst (!) Rf 2. [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4]. 1782 Fél kéz üst|| Fél kéz vaslott üst [Szentimre Cs; Hr Inv.] * ~ *verő*. 1635 adtam mwszert nekj .. Egj Eoregh pörölt, egy fél kéz vereot [Uzon Hsz; BLt]. 1679 Kovacs Két kéz verője nro 1 Fél kez verő nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 44]. 1681: Fél kez verő Nro 1 [Vh; VhU 578/81]. 1786: fél kéz verő [Km; RKA]. 1812: Egy jo fél kéz verő xr 30 Egj Csonka fél kéz verő xr 6 [Mv; MLev. Szabadi József hagy. 12] * ~ *verőcske*. 1677 Vas verő ház. fél kéz verőcske nro 1 vas verő no 1 [Madaras Cs; CsVh 50].

felkezd (bányát) művelni kezd; a incepe să exploateze (o mină); abbaen beginnen. 1654: az keoszeorwa keo baniat eo kezdette fel [HSzj közsörüköbánya al.]. 1741 Moritz Mihalljnak uolt egy réze volt (igy!) azonn bányáb(an), mert velem együtt kezdette fel azann bányát másodsor [Torockó; Bosla. Vernes Gergely (50 jb vall.).

félkezi félkezes (fél kézzel kezelhető); de o mină (care poate fi manipulată cu o singură mină); einhändig. Hand-. Sz: ~ *fűrész*. 1787 Egj avatag fél kézi fűrész, és más Szöllőhez való ugyan fél kézi fűrész Egj Ramás fűrész [Mv; MvLev. 5 Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5] * ~ *szeke*. 1787 Egj avatag fél kézi szekertze [Mv; i.h.].

felkiált 1. kikiált; a striga; ausrufen. 1570 Chyuka Lazlo hity zerenth vallya hogy az mely Eztendeobe varos zolgai volt, Eo kyaltotta fély három vasarnap az Kowach Andras hazat Magyar wehahan [Kv; Tjk III/2. 140a]. 1634 Az Aldomast* haromszor kialtak fel varos törvenye szere(n)t de senki ne(m) monda ellene [Mv; MvLt 291. 27a. — *A vásárt v. vételt követő, szentesítő italozás].

2. felkiáltással kinyilatkoztat; a declara/anunța prin strigare; mit Ausruf offenbaren. 1653: Fel-

kiáltották vala pedig tanács végezéséből ugyan: hogy ha valaki az elfutás felől csak emlékeznek is, avagy el akarna futni, tehát azt mindjárt levágják s marhájából sákmányt vessenek* [ETA I. 98 NSz. — *1650-beli eseményre von.]. 1744: N. Bihar v(a)r(me)gyéb(en) a Generalis Gyűlésen, viritim fel kiáltottak minnyájan, hogy Fegyvert fognak s fel ülnek mind Mlgok Pő Rendek s Szegény Nenessek nagy készületben vadnak várván Palatinus Vrunck ő Exjától az ordelt, mindgyart indulnak [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz]

Sz: a *fejedelemségre* ~. 1653 mihelyt az ország felkiáltotta Rákóczi Györgyöt a fejedelemségre*, Kékedi Sigmund lovára ült és csak itt dobana egy estve ... s ugyan a magam lovait s szolgámat adám alája elméne új hirt vinni Rákóczi Györgynek Váradba [ETA I. 143 NSz. — *I. Rákóczi Györgyöt 1630-ban választották fejedelemmé].

3. elkiáltja magát; a striga; einen Schrei tun. 1737: az Király Biro fenyekezésre az Kösegy Közűlis fel kiáltottanak, hogy csak mind agyon kénék verni az említett Vr Jobbagyit [Gysz; LLt]. 1750 Moldvai Biro Szabo István nagy kiáltással felkiálta ilyen szokkal: Hallyad Barom Vásár senki a' Sepsi Szent Györgyek mellett fel fel ne támadgyon [HSzj „Franciscus Ovári Nobilis de Gidofalva” (30) vall.]. 1769 a tegnapi Pergőné Aszszonyomnál ivutt Andonia Szimion édes Attyával s minden igaz oknélkül nagy feggarral fuvalkodással fel kiáltának, mind Szimion mind édes Attya, mondván ő vennie leg elsőben fejét Toldalagi Ferencznek, feleségének gyermekstől edgyütt [Nagyercse MT; Told. 3a]. 1863 Kudor Ferencz öntudatlan állapotában kiáltott fel, a mint elszunyodván, álmából hirtelen felrázatott [M.bikal K; Rak 269].

4. kiáltva válaszol/választ ad; a răspunde strigind; schreiend antworten. 1653 Bástá által azt kérdi az országtól: „Látják-e állapotjokat miben légyen, avagy nem?” Arra az ország hallgat. Esmét kikiáltatja az ország között háromszor: „Quid vultis a me ut faciam vobiscum: justitiamne aut gratiam? ...” És mikor másodsor ezen dolgot iteráltatná Bástá, felkiált az ország, és azt kiáltja, „Non petimus justitiam, sed gratiam” [ETA I. 85. — *1603-beli eseményre von.].

felkiáltás kikiáltás; strigare; Ausruf. 1570: Palochy Janos. vallya .. hogy otth volt Az Byro Podor Jstwan eleot hagi Filstich leorinch vramhoz kwlte varas Zolgayat Zeoc leorincet hogy megh Erche Theole mykeppen Bochyatta volt az eo Byrosagaban Az haznak fely kialtasara Kalmar Janost, vele volt Kolb myklos es Dienes deak [Kv; Tjk III/2. 144a].

A kv-i régiségben, de alkalmasint másutt is, az ingatlanadási szándékot, ill. az ingatlaneladás v. -vásárlás megtörténtét az eladó v. a vevő fel-, azaz kikiáltatta, hogy megbizonyosodjék: nincs vétatyafi v. tőzomszéd, aki az eladásnak, ill. a vételnek ellentmondjon. — 1. felkiált al. az 1579. évi máltkot.

felkiáltat kikiáltat; a dispune să fie strigat; ausrufen lassen. 1568 bernart lamprit (!). Első testementomaba az azyyonnak f. 10 hagyoth volt es azt senky ne(m) Ellenzette de bernat Lamprit Annak vtanna mas testame(n)tomoth tezen volt, melbe felesegenek hason felet akarya volt az haznak hadny, de azt a bernart lamprit gyermeke meg Ellenzettek görg Zebert* az hazat felys ky-altatta hogy az tyz forintot ky vegye belőle [Kv; Tjk III/1. 171. — *Igy! Zeybert h.]. 1570 Kalmar Janos vallya, hōgi ew mykor Az Torozkay Gergelen Theorwenbe ely Erthe volna 18 fli(n)t Adosságot, Es Torozkay Rea Nem Jeot volna az hāgiot Napra, Eotet aztan Rea bochatta volt az Byro hōgi fely kyaltassa es el aggya az hazat [Kv; Tjk III/2. 150]. 1579 ha ky penigh hazat el Akarya valaky* keotny a' wagy örök Arun el adny, az varas zokassat keowesse es kiáltassa fel haromszor a mint annak moggya [Kv; TanJk V/3. 199b. — *Tollvétség valakynék h.].

felkísér v hova kísérettel felvisz; a escorta; hinaufbegleiten. 1784 immár Csáki Györgyöt és Kisseb Széjes István kísérek fel a biro házához [Béta U IB. Agilis Kisseb Széjes Ferentz (17) vall.]. 1872 Az alatt míg én a Grofot a maga Házában csendesítő szokkal éltetném, ezalatt a' fel lázzadt emberek Grantzki Mosest felkésérték az udvarban [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

felkísérés elkísérés; insofire, petrecce Begleitung, Geleit. XVIII. sz. v. Királyfalváról lett eljövetelemmel dispositiot tévén Borsainak a' Boroknak fel kísérése iránt „, ezzel Vasárnap este felé megérkeztem Thürben T. Gyjutó urhoz [GyL. N. Solymosi Kontz Józsf lev.].

felkőborol 1. be/összekőborol; a cutriera; durchstreifen/streichen. 1761: kegyelmetek eczakának idején reszegen dorongokkal, botokkal, nagy lár-mával a Város uttjáját fel koborolván I(sten) ellen valo káronkodásokkal az Rakos uttzai gazdának ablakjokat, kapujakat, kertyeket bé törni, rontani és az várost eczakai tsendességében fel lármázni attentaltatak [Torda; Tjk V. 43].

2. felprédál; a prāda; verderben, zugrunde richten. 1653: Megszállá azért Medgyeshez a tábor*, és látván a had, hogy a városból a várba költöztenek a medgyesiek, tehát csak hamar a falát bélyukaszták, s végre a kapuját is megnyiták, és a mi vala a kastélyon kívül, azt mind felkőborlá az hadi nép, mind lábos marhát s mind egyebet [ETA I, 106 Nsz. — *1611-ben].

felkőncol 1. felvagdal/darabol; a imbucătăti; zerstückeln/kleinern. 1633: es mi kettén el menenk, s vg' hozok el az harcat, es viuok az Bandi Ferencz hazához, s ug' konczolok fel ot feőztek megh Bandi Ferenczek feleségeitől [Mv; MvLt 290. 119b]. 1692 Lattam enis egy izben hōgi az Oláh sz Laszlaiak eot vagy hat Disznót colenek meg fel konczolak s fel osztak egj mas között [O. szentlászló KK; SLt AF. 20].

2. összekaszabol; a ciopirli; niedermetzeln. 1637: szaz Palme monda szekely Istuannenek, hōgi miért jüsz te enelőmben, ugj mond, ha ugi latlak mint ellensegemet, mert az te hazadnal konczoltak fel az en gyermekeket [Mv; MvLt 291. 90a]. 1766 engemetis egyszer minden ok nélkül jol meg vert, a' vejemet pedig egj Lántsával fel konczoltak a' Tot fiak [Koronka MT; Told. 3a]. 1785 A szegény Gyogyi* öreg Papné ma meg érkezék a vejével de semmi örömet nem találtak, mert ki azt mondja hogy egy Sellérinek a gané-jáb(an) vagynak léányi fel konczolva, ki azt hogy a Homorodi lankáb(an) ölték meg, és a Marosh(a) hányták [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev. *Algyógy H.].

felkontyol (az új asszonyinak) asszonykontyot rak; a pune în cocî părul (unei neveste tinere); die Haare (die Haarflechte der jungen Frau) in Knoten legen. 1760 Másnap* osztán a nyoszolyóasszony felmenvén a hálólázhba, a menyasszonyt felkontyolta s azután a vőfély kezénél fogva kivezette a vendégek közé, az holott mindennek kellett táncolni a menyasszonnyal [RettE 100. — *Ti. az esküvőt és a lakodalmat követő nap].

felkoszorúztatik megkoszorúztatik; a fi incununat; bekränzt werden. 1745 Sárvári Bota Mária Captiva Meretrix... elsőbben a Plengeren, Mint afféle Szokasos Bestelen Kurva Kemenyen meg veszsőztessék, azon tul fel koszorúztatván in Exemplum aliarum... a Piaczot, a hoher háromszor kerültesse meg véle, az után ki kisírtetvén az Varosrol és annak határáról Ugy el távozzon, hogy soha többé ezen Hellysegben Ne láttasson [Kv; Tjk XVI/5. 4–5].

felköttyavetyél elköttyavetyél; a vinde pe un preț de nimic; verschleudern. 1706 Marhával, és Szekérrel edgjűtt bé menének, és Nagy Ajtán mindeneke fel kotyavetyélének [KvAKt Mss 261].

felkő felső/forgókő; piatra alergătoare a morii; Lauf/Oberstein. 1753: Mola bilapidaris Az Also kéregben a fel kő hitván; a felső kéregben penig a' talp kő hitván [Veresegyháza AF Told. 18].

felkölcsonöz kölcsönt vesz fel; a contracta/luu un imprumut; eine Anleihe machen/schließen. 1791: Adamosi Hellységre esett tereh béli költségek ki potlására akkor kéntelenítettvén az irt Hellység igen terhes de bizonyos Summa pénzüt erőss kötölözés és Nagy interes mellett fel kölcsönözni [Ádamos KK; JHb XIX/32].

felkölcsonözött kölcsönbe felvett; imprumutat; (aus)geliehen 1774 Keszeg Páll sem az el vésztegetet Bonuminak árrakat, sem pedig a fel kölcsönözött adosságokat, az Exponensre* nem kötötte [Kük.; Ks 66. 45. 17c vk. — *Ti. a fiára, György-re].

felkölt ige 1. felállt valahonnan; a scula in picioare; auf die Beine stellen. 1636 en ugan az Cziganycokot fel keltem az ucia kis atyából az edgik. en lattomra embersegesen ki ment az ayton [Mv MvLt 291. 68a]. 1759: Vonyiszmát a földre le borulva találtuk, és fel költven lattuk hogy homloka egybe romolva vólt [F.szászújfalu BN; BK].

2. ágyából/álmából felébreszt/kelt; a scula din pat/din somn; aufwecken lassen. 1573 Giarmaty leme hyti vtan vallia hogi egy Eyel Lampassal leot volt eo hozza egy leany fely keolty [Kv; Tjk III/3. 55]. 1574 Meszaros Ianosne Azt vallia hogi azt Bezellette az Lean eo neky hogi Eccher efely vtan. Eotet az Azzonya fely keolty Illen zowal kely fely esselelek leany fony [Kv; i.h. 392c]. 1584 Zabo Caspar vallia harman a Tarsasagal le fekwetwnk volna a pitvarban az ket Tarsom el Alwek en meg Nem Aluzom vala, Es valaki meg Eoteoze mindniaia(n), Az Tarsomat fel keoltem, es gyertiat kezdenk giutany [Kv; Tjk IV/1. 262]. 1634 az mikor az dologh eset, aluzik volt, es az Leanya költötte fel mondva(n), kely fel Apa, mert ugy utek Georgiot, hogy talam megh hal azonkozben fel kelek az mint fel kelhetek, hat Bene Janos tusa<kodik> Csiki Janossal [Mv; MvLt 291. 22a]. 1656 jeoue az Hadnagy egy nehany magával hozza(m), es fel keolte agyambol [Kv CartTr II. 1017]. 1763: Minek utánna az ház meg gjuladott, az gazdákat fel nem költették, hanem mind ketten el szaladtanak az Háztol [Torda; Tjk V. 157]. 1770 enegemet azonban fell kötettt azon katoná [Nagykristolc*; JHbK LIV/10. 15. — *Később: Nagykeresztes SzD]. 1775: ágyombol kötöt fel a Gornyik Bonka [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1776 Butyka Gáspárné Kovács Boricza. (30) Fatetur. Szöcs Péter Uram zörgetvén az ajtót én fel költém Szöcs Péternét és azt monda be ne ereszszen egy kitsinyég[HSzJP]. 1779: költette fel a gazdáját hogy az ökreket hajtyák bé [Nyárádszbenedek MT; Told. 46]. 1814: a fiu költött fel [Kajántó K; KLev.].

3. ébresztget; a destepa/trezi; wecken. 1632 uramat erőssen keoltemo vala fel, de Vram nem kele fel [Mv; MvLt 290. 77a].

4. felkésztet; a indemna; fertig machen, an-treiben. 1764: a Bats Péter Anyossa Költette fel a Mészáros Vonul Feleségét mondván neki hogy mennyen el amerre mehet, mert meg fogják mivel az Vra el szökött [Csúcs AF; BfR 66/28 Oltyán Szimion (32) jb vall].

5. kb. fegyverbe szólít, fegyverre kapat; a chema la arme; zu den Waffen rufen. 1702: mivel ez Hazab(an) sok felol halatnak tolvajok Kgk szorgalmatasson investigallia cöket hol latitálnának, és falukat költvén fel perseqvallia [UszLt IX/77. 50 gub.]. 1749 k. ö Exja ismet Szász otven fegyveres embereit költvén fel... azon Curiát reocupáltatta [H; JHb XXXIV/24]. 1812 a nagy Aszszony Josi nevű Legényét felküldötte Milgos Simény Elek Urhoz, hogy Jóságát felköltvén jönné segítségül, hogy a Grofot udvarából

hánnyak ki [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. — L. még RSzF 218.

6. kb. fellármáz; a alarma; alarmieren. 1758 az irt Palus Biro Koszta Mihály tolvaj kiáltására... és 500 forint bírsággal való erőltetésire költötte fel a Falut [Brdóalja KK; Ks 66. 44. 17f]. 1782: Tisztartója Groff Székely Adám Vr eö Ng(na)k tumultuose fel költvén... kaszássait azokkal tselekedtették azon gabonáknak potentiose valo le kaszáltatását s galázoltatását [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 20 Udvarhelyi János (33) zs vall.]. 1811 a Midön az Egés esett... a Vajda pedig keze alatt lévő Embereit fel költvén Ugy ment ki a Tűznek meg oltására [Cold K; JHb F. 5. 3/3].

7. vkit vkire ~ kb. vkit vkire rábiztat/uszít; a aſſa pe cineva împotriva cuiva; auf jn hetzen/loslassen. 1722: ugj jártam... Pap Péter Vrammal, egj szánamat el kére mikor á szánam után mentém, hogy haza hozzam; a cselédjeit fel költi reám... Pap Péter... sokan lévén rajtam, ugj meg út főb(e) hogj a fejem bé fakad, egj kupa Vér folyt az Fejemből [Kecsed SzD; TL. Bálint Ti-vadar (42) prov. vall.].

felkölt mn 1. benőtt; acoperit (prin creştere); bewachsen. 1757 A Sándor Dombjan egy Erdőtől fel költ régen szánto föld most Néhál helyell helyell kaszallo [Csomortán Cs; Sándor conscr.].

2. '??' 1747 Kornis Sigmond Vr eo Nga egy vilagos pej szörű 3 esztendő metzetlen; sziju hátú, fel költ nyaku fekete farku serényű kos fejű gyermek lova [BSz; Ks 27. XVIIb vk].

3. táborba szállott; care este in tabără; gelagert. 1809 (A) Marsualis Quietantiakat ide zárva... külöm, Személylesen magam meg nem jelentetvén a Nemes fel költ Lovas katonaság mellett szüntelen jelen kelletvén lenni [Szkr; UszLt ComGub. 1612].

felkölte 1. felkeltette/állása; sculare; Aufstehen. 1806: fel kötem azon ülő helljemről s fel költémmel bé találtam nézni az ablakon [Dés; DLt 250/1808].

2. zék ~ törvényszéki ülés(zsak) berekesztése/vége; incheierea şedinţei/sesiunii instanţei de judecată; Aufhebung der Gerichtstagung. 1573 Zombaton^a Aldoza vtan p(ro)testal ez peres, hogy eo Ez May Napra is Idezte volna Zarko gergiet kyt Mind zek fely keolteig varta(!) de Nem leot [Kv; Tjk III/3. 200b. — *Május 2-án]. 1616: Miuelhogy nem az Procuratornal ha ne(m) az fialal Juhos Janosnal, kit mostanis Urunk akarattyabol Jakab Deak hiüt Feiervara, és annak kolcza kibén az all uala nala vagyon, és ha mostan nem producalhattyúkis ez utánis salúum legyen producalnunk. És ha az Aszszony hozza nyúlhat szék fel költigh salúum legyen [Kv; RDL I. 100].

felköltés kb. megejtés; luare; Vollziehung, Durchführung 1839: Ezen Eketésnek fel költésére Buttyán Miklos és Veres Lajos Megyei Esküdt Urak botsátatnak ki. Zilah, Januarius 6kán 1839. Laskai Lajos All Ispány [Borb II].

felköltött 1. fellármáz; a alarma; alarmieren. 1720 egy éczaka tűz támadván az ott való falusiakat fel költette, ugj oltatta meg a tüzet [Torda; Ks 33 Ród II. 46]. 1749 a Falus Biro költette fel a Kis Sajoiakat 3 forint bírság alatt, és a Tit. Exponens Aszszony mikor a malom Gátját meg akarta köttetni és dugatni a Tit(n)lalt Aszszonyra és embereire réa mentek s impediálták ugy hallattam masoktól [Kissajó BN; BLt 6 Szentivanyi Vonya (25) jb vall.].

2. fegyverbe szólít, fegyverre kapat; a chema la arme; unter (die) Waffen rufen. 1767 B. Bánfi, és Henter János Uram részéről az egész Mocsi és Jozszágokat fel költettek fegyveresen, botokkal, vasvillakkal, s egyéb vérengző eszközökkel ki küldették, hogy ha valaki bé akarná hajtani alyanak ellent, s ne engedgyék [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 13].

felköltetik fellármáztatik; a fi alarmat; alarmiert werden. 1757: ezen Falubéli Bartsai rész jóság az Uraság parantsolattyaiból Nagy Boldog Aszszony napján^a fel költetett és azon kertben mindenféle gyümölcsöt levettek, és el hordottak [Forbó AF; BK 899 9 r. jb tanú vall. ^aAug. 15-én].

felkölthet 1. felébreszthet/serkenthet; a putea trezi; wecken können. 1629 Mint egy delkor oztan enis haza menék az gyermekkel az gyermekre almot hoztak, es mind ot tuczikoltak (!) estvere mideon fel keolthettem azt monda hogy Kerekes Züle kepeben jeot rea [Kv; Tjk VII/3. 121]. 1763 a koltsár ittasan le dőlt s erőssen el alutt ettzer nem sok idő múlva jü Torma költé hogj keljen fel s taszigálá de fel nem költhet a koltsárt [Betlensztmiklós KK; BKGazd.].

2. fel/lábra állíthat; a putea scula in picioare; auf die Beine stellen können. 1771 Barbocz Simon vizre hajtván az ökröket és midőn ivut vakarodni kezdék egy tőkehez, a Csábeli Ökre Medve István eő Kigyelműnek, egykor látám hogy az ökör a földön van, s oda menék csak alig költhetem fel [Mezőmadaras MT; BK].

3. betegágyából fölkelhet; a putea scula din patul de suferință; vom Krankenbett aufstehen lassen können. 1638 noha Testemben Bettegh uagiok, de Lelkemben egesseges, Jo remsegem (!) Leuen az Istenben hogi megj ebbol az niaualiabol Jugien ualo io voltabol fel keltthet, meg aduan elobbi egesseget [Kv RDL I. 113].

felköltött fellármázott; alarmat; alarmiert. 1758: a Kornételeki háttarra vitte Koszta Mihály a fel költött Falut [Gálva KK; Ks 66. 45. 17f].

felköltozik 1. felhurcolkodik; a se muta sus; sich hinaufziehen. 1653 Gál Mihály házáról a szent György-utca meggyűlada^a, és 57 ház elége ön minden házesszközzel oda felköltoztem vala^a ett elege [ETA I, 140 NSz. — ^a1623-ban].

2. vidékről városra költözik; a se muta de la țară la oraș; vom Lande in die Stadt übersiedeln |

a földszintről az emeletre hurcolkodik; a se muta de la parter la etaj; vom Erdgeschoß in das Stockwerk umziehen. 1850 Trési Néni fel költözött hozzánk [Kv; Pk Pákei Krisztina férjéhez].

felköltoztet 1. elköltoztet; a muta; umziehen lassen. 1762 a' melly etzaka pedig fel költöztetetek Bormezei Juditot^a őtt szekéren hozák fel a' Portékákat [Oltszem Hsz; Mk RN IX/109]. 1804 azon Malmosok költöztették fel a' magok Malmokat [Makfva MT; DLev. 5].

2. ~i magát elköltozik; a se muta; ver/umziehen. 1604: Mikor fel keöltztette magát, Akkoris Eotue(n) dezka metest(!) adott zeker mu(n)-kajaba [UszT 18/43].

felkönnnyebbedik megkönnnyebbedik; a se ușura; sich leichter fühlen. 1584 Angalit Razman Palne vallia, Ez hus hagiab^a ez Minapiba meg betege swiek, hiwam hozam Zabo Catot, es megj keue, vegre fel keonniebedem [Kv Tjk IV/1. 217. — ^aHúshagyó kedd ez évben március 3-ra esett. Lehet azonban általánosabb 'húshagyás' jel-e is e szónak, s akkor a bőjtre von.]. 1596 Mirt hogi ekkor giomor es has faiasban gieotreottem, hoztak egi fel eokreot, az neuet fel ne(m) jrtak kiteol veottek, Enis kesen veottem ezembe hogi fel keonniebettem fizettek akkor teolle f. 2 [Kv; Szám. 6/XXIX. 161 Bachi Tamas sp kezével].

felköt 1. (ruhadarabot) felhúзва megköt; a lega ridicind-o (o piesă de îmbrăcămintă); (Kleidungsstück) angezogen gürten/aufbinden. 1593 Martha Simon Janosne vallia: kezde Kis Mihali vramnak mondani hogi az latrot az kuruual az felesegemel kapta(m) eggiwt, az leginis itt kwn keote fel gatiatit, a felesegemis az ladan feckiz vala, es inge zokniaia fel vetve vala [Kv; Tjk V/1. 370]. 1623 k. Georgj az ajto mege futot es oth keoteotte fel az gathiatit [Mv MvLt 290. 30a]. 1736 Nyakravalót soha máskor nem viseltek hanem mikor utra mentek, akkor némelyike szép gyoicsbol való nyakravalót kötött fel [MetTr 350]. 1793 egy par bajnok kesztyű. veres barsonybol fel kötni való [TL Conscr.] — L. még MetTr 353.

2. felövez; a se încinge; an/aufgürten. 1599 Nagy Janos be mene az hazba, fel keoté kardgyat [UszT 13/105]. 1655 pünköszt-tájban követek jövének A kiktől urunk ő nagysága a dolgot jól megértvén, miben álljon felkötvén fegyverét, személy szerint reájok indula diebus juny [ETA I, 158—9 NSz]. 1759 Derekakon kláris, ezüst lánc, vagy pártá-öveket is viseltek^a, de most az olyannak híre sücs, hanem arany láncot, akinek van, felköti a derekara [RettE 91. ^aTi. az úriasszonyok].

3. be/megköt, a lega; zubinden. 1604 fel köttetek az Zaiat hogi ne niericzien^a [UszT 18/125 „Palfi Janos fia Czikj Illiesne Zolgaia kezietit” vall. — ^aTi. a ló]. XV/III. sz. eleje Az melly lovat á folyó keh haborgat^a fel kell kötni az orrát s bellé kel az orrába töltöni, az orvosságóth

mind a kettő orra lyukába [JHb 17/10 lótarási ut.].

4. ~i az állát a-i lega bärbia; das Kinn aufbinden. 1831 Kádár Sára nékem jó Barátném lévén a' Szeretője ide való Mojses András meg holt 's mondtam neki: Nő! Te Sári, a' Szeretőd Mojses András megholt, 's éppen a Te ruháddal kötötték fel az állát [Szenterzsébet U; Borb. II. Nagy Mária néhai Mátéfi János özvegye (73) vall.].

5. felakaszt/függeszt; a agăta/atirna; aufhängen. 1582 Veres Imreh vallia, Monda ez Cassay Azzony Amely chomolekot fel keoteót az gerendaba Santa ersebbtel ezwe vegiek le azt az bwwolest Baiolast, es megh Giogiul az vra [Kv; Tjk IV/1. 108. — A teljesebb szöveg. *büvöl* al.]. 1605 ha masodszor awagy harmadczor megh tapasztaliak esmet benne hogy az gazdak hyre nekwl hoznanak zeoleot be, tehát az olyan vakmereo hytuan zemelt az lántczra tegyek az kapuban aholot az nap pironkodgyek az zeoleot nyakara fel keotwen [Kv; Tjk VI/1. 529]. 1633: ennekem szalonna(m) vala az hazba(n) fel kötve [Mv; MvLt 290. 116b]. 1703 Tiboldi Isákot... a' Templomban Temeték és a Zászlait emlékeztetre sinorral fel köttek vala ot állá sokaig a Templomban [Körispatak U; Pf]. 1758: A Palota közepin fel kötve üveg kristályos Gyertya tarto, Veres Sellyem rojtos sinoron függ Nr 2 [Déva; Ks 76. IX. 8].

6. felakaszt; a spinzura; aufhängen. 1570 Orsolya Molnar Menhartne Azt vallia hogi hallotta hogy Borsay peter Lotthyo kwrwanak zytta az ferench Annyat Es aztis Montha hogy Eomaga Megh vezy az fianak az Jstrangot kywel fely keossek [Kv; Tjk III/2. 109]. 1588 Az Ciganoknak hogy fel keotték* f. 1 Az Porozloknakis attam f 1 [Kv; Szám. 4/I. 31. — *A tolvajt]. 1594 megh fogtak eeket es fel keoteotték [Dés; DLt 246]. 1638 Kallai Giurka... Regen megh Erdemlette volna hogi ha fel kötötték volna, mert mondta annira uagion mind Eltigh lopasaval el [Mv; MvLt 291. 129b].

7. oda/hozzáerősít/köt; a lega/prinde de ceva; befestigen/anfügen. 1759 (A lovat) el vezette az ház megi s az koszu gerendához fel kötötték [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1783 Magam is láttam hogy Ó Nga útban van, a párna 'sák a bakra fel volt kötve [Perecsen Sz; IB. Jósá Márton (38) jb vall.].

8. (szőlőt) kötöz; a lega (vița de vie); (die Triebe) aufbinden. 1806 az Erkei Szőlőjét Őszel meg mettzük, Tavasszal fell köttyük, és azután ki levedezük [Dedrád K; LLt].

9. kb. (haját) be/felfon; a impleti (pärul) (die Haare) flechten. 1736: kinek, ritkán nagy haja volt, azt szépen lebocsátotta, Kiki inkább leberetváltatta, s úgy üstököt hagyának magoknak, azt szépen felkötötték s abban gyönyörködtek, mennél nagyobb csomót köthetnek az üstökükön [MetTr 354]. — L. még i.h. 363.

10. felerősít; a fixa/intări; anmachen, befestigen. 1599 Vagion sok panaszok az Kadarok felellis hogy vonogatnak magokat, es affele hordokat

amellyeket Jdegen kadarok keoteottenek, ha Ab-ronch affele hordorol le zakad, fel nem Akaryak keotny, és így sok karok keowetkeznek [Kv; TanJk I/1. 347].

11. (gátat) megköt; a lega/intări (un stăvilari); (Damm) befestigen, dämmen. 1749 az K(oro) Sz: Mártoni Malomnak Gáttya ugy fel van vetve, s kötve hogy az miatt... nem Nyomulhat ki az Küküllő Vize [Zágór KK; Ks 15. LXXVII. 4].

12. kiköt; a lega de ceva; anbinden. 1592 Chanad terencz vallia, ... mikor Kotro Mihali fia megh holt, az Apia keoteotte fel mert halotta az Jaigatastis hogi ereossen verte | Forgach Dienes vallia A mas felesége Ideiben lattam hogi Mihali ket kezét hatra keotte vala az fianak, es az kezenel fogua Maioraba egi fara keotte vala fel, es egi marok teouisses vezzeouel veri vala [Kv; Tjk V/1. 211, 214].

13. ~i a harangkötélet felfüggeszti a lelkesi tevékenységet; a suspenda/interrupe funcțiunea/activitatea de preot; die Pfarrertätigkeit einstellen/unterbrechen. 1657 sok illetlen szokkal diffamalt az D(omi)n(us) J...; te rosz aszszony, diszno rosz aszszony: ki hanlak az schola hazbol avagy ha az falu ki nem hany fel kötöm az harang kötelet, a templomban sem teszek tanitast, mert nem vagy te arra melto erdemes hogy ott Ecclesia hazaban lakjal [SzJk 82 Telegdi Györgyné özvegy papné Szöllősi Gábor szentgyevedi prédikátor elleni perében a felpres Petrus Bessenyei de Dees ügyvédje vall.].

felkötés 1. (gát) megkötés; legarea stăvilariului; Dämmung. 1606 simyen miklos wram altal zabadittata magat wy zekel falwa* az gatnak föl kötesseben Andras gereb wram Tilalma ellen [UszT 20/243. — *Újszékely U]. 1749: Nem tapasztaltuk... olly magossan való Gáttyának fel kötéssit mely miatt a Küküllőnek fel áradasakor valakinek kárt Causalna [Zágór KK; Ks 15. LXXVII. 4]. 1782 azon viz régi árka hol ide, hol tova járván, fatsarogván s egyenes uttya nem lévén az gát fel kötése mián legkisebb iszopot le nem moshat [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

2. kikötés; legarea de ceva; Anbinden. 1592 Taligas Janos vallia Tudom hogi az Kotro Mihaly fia ment hat valamí Larataihoz es ott mulattak, azon eiel keot balala az legirnek, de ammint az fel keotes volt, en vgi Jtiltem hogi zabadon megh zabadithatta volna magat [Kv; Tjk V/1. 209].

3. felerősítés; fixare/prindere de; Befestigung. 1585 Az varos kuczhya saroglyayat gyeplöwel köttem fel az gyeplöye es fel kötesse d é0 [Kv; Szám. 3/XXII. 72]. 1852 A Serház Istalojába a strajfák felkötésére vásárolt 8 Istrangokért fiztettem 1 Rf 4 xr [Dés; DLt 1343].

felköthet 1. (ruhadaralót) felhúzza megköthet; a putea lega (o piesă de îmbrăcăminte); (Kleidungsstück angezogen) gurten/aufbinden können. 1597 Zilagy Istwan wallia látam az legint hogy az padon egi varkoecn cwl. de az also

ingeis az inaba suhadot wala hogi hirtelen fel ne(m) keothette volt [Kv; TjK VI/1. 23].

2. (lábbelit) megkötvé felvehet; a putea încălți legind; (Schuhzeug) eingebunden anziehen können. 1737 Moldvai Todor... ugj jött haza hogj még annyi ideje sem volt nékie az uton hogy botakorát fel köthesse az mikor meg oldott, hanem az kezib(en) kellett haza hozni [Sövényfva KK; MbK VI. 4].

3. (gátat) megköthet; a putea lega stăvilarul; dămnen können. 1625 fel köthety Biro Georgj az Gatat ista Conditione hogj az Gatat ugj kosse hogj az uiz az Gat miat nyluan valo kart ne tegie(n) [UzT 176].

felkötő 1. felkötőni való; de legat; Anbinde-. Szk: ~ bakacsín '?. 1788 Fekete fel kötő vi-seletes Bakatsin egy pár [Mv; TSb 47] * ~ nyűg. 1679: Lo orrara valo fel kötő nyűgh, eggik ighen viselt nro 2 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 89] * ~ pánya. 1679: Paripa orrara valo, fel kötő két ághu pánya nro 9 [uo.; i. h.]. * ~ sarkantyú. 1787: két fel kötő paraszt sarkantyú Dr 8 [Mv; MvLev. Császár György hagy. 4]. 1816: Egy pár fel kötő, és két pár fel verni valo Sarkantyú [Varsolc Sz; Born. IV. Bornemissza Krisztina conscr.]. 1841 Fel kötő vas Sorkantyú egy [Dés; DLt 466].

2. vmi felkötésére szolgáló; care servește pentru legarea was zum Anbinden dient, Anbinde-. Szk: ~ horog felkötő kampó. 1761 Egy Rezes arannyal meg futotott középszerű kard két kised Csát, két szij vég, réz felkötő horgával [Branyieska H; JHb XXXV/89] * ~ lánc ö-vedző lánc. 1805: Egy brillantozott acél gála kard, fel kötő lánczával.. Egy más brillantozott vi-selő acél kard, fel-kötő Lánczával [Mv; TGsz 52] * ~ szij. 1621 Az Eggik harangnak Jsmet vasot uolt meg az fel keoteo Czattos Zya Mihaly vasarbiro Czinalta meg d 10 [Kv; Szám. 15b/IV. 17].

3. ~ üst függő üst; ceau; Hängekessel. 1629 2 üst, az egik a kemenczeben valo rakua, az másik fel keoteo üst vala [Mv; MvLt 290. 157a]. 1676 Kisannának egy öreg fel kötő üst, öt vagy hat ved-res jutott [Kv; RDL I. 155a].

felkötőfékez kötőféket feltesz; a pune căpăstrul; den Halter anlegen, halftern. 1831: a szerencsésen megkapott két Lovamat legottan meg fogtam, fel kötő fékeztem, es az egyikre fel ülén, a másikat pedig vezetéken hordozván, a Solymastotol, a Rétre le lovagoltam [Dés; DLt 332. 13].

felkötött 1. felakasztott/függesztett; agățat, a-tírat; aufgehängt. 1628: Egy falka fel kótót giartot Juh beór [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 12].

2. be/felfont; împletit; angeflochten. 1747: egy Farkas Ignatus nevű egj fejszevel utánnam hajt-ván csak az fel kötöt hajam csőgit éré, külömben ha az fejemet érte vona, mingjárt meg holtam volna [Sztolna K; JHb 74].

3. 1655 Egy kotzkas temerdek abrosz ... f — 75 . Egy gyapottos fel köteött abrosz fol-dozot f — d 65 [Kv; RDL I. 29].

felkötöz 1. kötözéssel felerősít vmire; a lega/ prinde (de); aufbinden. 1591 Az kett küchy fel kettezesettol: Myertt kellett fel kettezny Attam gyeplűnek f — d 46. Münkayaertt hogy az kett kuchyt fel ketteztek attam f — d 75 [Kv; Szám.]. 1595 Attam sziúra, mellyel az rész Dobot fel kötesztek az lora d 3 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. kötözéssel felfüggeszt; a atirna ceva/pe ci-neva legat; gebunden aufhängen. 1679 Retek magh, szalmastol fel kötözve, egi nyihany czomoval [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 110]. 1688 Minden igaz ok kívüll most az el mult Czöörtörökön Hidelven lako Binesz (?) György Szalloja Jakob, az Uramot, verte taglotta fegive-ret raita el rontotta megh kötözve(n), kenosza, Lanczal Gerendaba fel kötözte, mais élet halal között vagyó(n) dolga s allapattya [Kv; UtI].

3. megkötöz; a lega; fesseln. 1760 keményen parancsolja öfelsége, hogy ad ultimum Martii a másfélezer tyro kiálljon a gyalog tyrokat pe-dig repartialta az ország a communitasokra, azok pedig az falura, az holott is minden csavargó em-bereket felkötözvén katonának beadtak [RettE 102-3].

felkötözés 1591 Az kett küchy fel kette-zesettol: Myertt hogy egyikett Tyztan vyulan kel-lelt fel kettezny Attam gyeplűnek f — d 46 [Kv; Szám.].

felkötözött 1. felfűzött; legat in mănunchi; aufgebunden. 1757 Fel kötözött csús Törökbúza, Ötven csüből álló betsültetett Három Pénzekre [Nagyercse MT; Told. 36].

2. ~ szőlő álló szőlő; struguri legați (pe araci); aufgebundene Trauben. 1587: fel keoteozeot szeo-leokat kellett hozatnom kibeol mwstot fachiar-tanak Vrunk eo Nga aztalara is kellett naponkent — /82 [Kv; Szám. 3/XXX. 39 Seres István sp kezével].

felkötött 1. felakasztat; a dispune să fie spin-zurat; erhängen lassen. 1570 kerdezyk volt Mint legen az legen dolga... azt Monta hogy Byzon gonozwl vagion dolga, Mert vra(m) megh hatta neke(m) hogy Thytkon chigant vigez ky hogy fely keottesse [Kv; TjK III/2. 164—5 Orsola Bor Janosne vall.]. 1574 Istwan hitta kj onnat illen zowal... ely loptad zeowenyemet, de ky vonzlak onnat mint egi Ebet, Meg erlek zaz penzel es fely keotetlek az harsongartba [Kv; TjK III/3. 371 Erzebet Iaray Matene vall.].

2. kiakasztat; a dispune să fie agățat; aushän-gen lassen. 1572 eo k. Byro vram megh kialtassa hogy az 20 kewe Jo Eoreg legen, Es annak for-mayara az kapwkbanis keweke keottessen fely [Kv; TanJk V/3. 64b].

3. (gátat) megköttet; a dispune să fie legat stăvilarul; dămnen lassen. 1604 eőtetis hitták ugy keotettyk fel az gátat [UszT 18/176]. 1672 Suljok Istua(n) Ura(m) nem keőttette igen magossan az gatott, szorgalmatos gonduselese volt reaja, de az miolta az Ur Bethlen Janos Ura(m) eo kigjelme kezében juta ez az felseo malom(m) ..., megh czjak kerti vetemenye(m) sem maradhat megh, miuel eo kigjelme igen magossa(n) keőttette fel az gátott, s az derekasabba(n) ki tolja az uizet [Ádámos KK; JHbK XXI/16]. 1801: Malmának gátja az Árviznek szaggatása után végeit mind felyebb felyebb köttették, mind addig míg a' mostani patak folyamatjáig fel köttették [A.Jára TA; Blt 12].

4. felerősített; a dispune să fie prins/fixat de; befestigen lassen. 1585 Az Varos kuczhya saroglyayat gyeplővel köttetem fel az gyeplőye es fel kötesse d. 10 [Kv Szám. 3/XXII. 72].

5. átvelelkésszi tevékenységet felfüggeszt; a suspenda activitatea de preot; die Pfarertätigkeit einstellen. 1683 Detséb(en)^a lappango Somodi Annat (ki mosta(n) Matyas György szolgálója:) ha intra octava(n) dolgat ne(m) igazittya, az Falu ne szenvedgye, hanem küldgye el, ha penig az falu deliberatumunknak nem enged, hanem ot Jarattyia, az Predikator az harang kötelet köttesse fel [SzJk 193. "M.déce SzD].

felköttethet megköttethet/erősített; a putea dispune să fie legat/intărit; befestigen lassen können. 1758 Tit. Mihállez Péterné Abaffi Soffia Asz(o)ny . kívánta hogy egészen el vágattatott gáttját fel köttethesse annyira hogy Malma meg indulhasson [Kézdiszék; Borb. II].

felköttetik felakasztatik; a fi spinzurat; erhängt werden. 1591 Miuel hogy mind az eo maga nielue uallasabol, s mind penigh az bizonsagokbol vilagoson megh teccik, hagi ez Pap Mihali lopta el az Thamas Deak louat, teccik az teoruennek hagi ki vitessek, es fel keotettesek [Kv; TjK V/1. 131]. 1597 Mierthogy Bwzay Matyas tizedes leue(n) az theob gialoghosoknak gonoz peldat adot mint illyen hity zeget ki . hawat ki ne(m) teoltwe(n) el zoikeot az zazlo alol fel keotessek erette [Kv TjK VI/1. 124]. 1750 az mely . . Tolvaj az mult Őszszel a Régeni Törvényfára fel köttetett, aztat latta-e a Tanu hogy lopott volna? [T Ks vk].

felkövedz kérelmez; a cere, umi etw. ansuchen. 1727 Az B Chetől kövedzette fel esztendeig valo szolgálattját Dersi Moses mester és választva(n) Gazdája(na)k előbbi Urat Kövendi Gjörgj Attyánkfia [Kv, AsztCjK 134]. 1730 Farkas Györgyj Uram is kövedze fel az B Chetől alázatos Instantiajával az le üllő Collatiojat, mellyetis a B Ché cum honoré meg engede [Kv i.h. 14].

felkövet 1. Csak szk-ban; numai în construcții; nur in Wortkonstruktion: inasságra ~ vkit vki-

nek inasságra való felvételét kéri; a cere admitere ca ucenic; um Aufnahme als Lehrling bitten. 1732 Szabo György inasságra felkövette Szabo Gyurkat [Kv; CsCjK II. 25–45. 112] * mesterseget ~ kb. a mesterek közé való felvételét kéri; a cere admiterea în rândul maistrilor; unter die Meister um Aufnahme bitten. 1570 k. Ezt is végeztük üfelüllők, hogy mikor az újonnan mesterre lejendő az jelt kibocsát<na, gyűjti az> mestereket az céhmester házához és az mesterseget fel akarván követni szorgalmas<an> őket az választéttelre akkor a választéttelt az jövendő cé napjára halasztassák [Dés; DFaz. 6] * remeket/remekére való szolgálatot ~ remekézést/remekezésért való szolgálat engedélyezését kéri; a cere aprobarea/permisiunea să slujească în vederea confecționării probei de mastru; um Erlaubnis für den Dienst von Meisterstück bitten. 1647 1647 Mense Aprilis 23 die Követtem fel az Remeket, Isten Kegyelemességiből fogtam hozza 24 Aprilis [Kv; AsztCjK 65a]. 1692 Anno 1692 die 12 Augusti követte fel Lőrinczi Boldisár a Remekert való szolgálatot, a Céh igazságáért adott //24 [Kv i.h. 13]. 1718 Varga Aszt Marton Mester az Remekért esztendeig való szolgálattját fel követte volt de minthogy már meg mátkásodott ne kényszerítettnek arra hogy azon esztendőt egészen el töltené inkább fizetne érte, a mi(n)t hogy ez a Példa másokom is megesset [Kv i.h. 101/ * táblajárást ~ ''] 1684 Céhmester tételkor senkinek is nem szabad az táblajárást felkövetni hanem ha fekvő beteg lenne valamely céhbéli mester ember, ha penig beteg volna is, mindazonáltal voxat szükség beizenni kit választ céhmesternek, ha ki penig elmulatná, elmarad érte táblajáráson [Dés; DFaz. 11].

2. megkövet; a cere scuze/jertare.; jm Abbiten. 1702 a Czeh Mesteris valamelyik Mester Embert igen ok nélkül pirongato szoval vagy helytelen bestelenítő dolgokkal illetné a kit el nem szenvedhetne, tehát a Czeh előtt tartozzék annak idejében fel követni [Dés; Jk].

felkövetés a céhbe vételért való folyamodás; cerere de admitere/primire în breaslă; Anrufung für Aufnahme in die Zunft. 1640 addég kohat ugya(n) nem ütheti fel sem penig fuvoiat mineles feieiben meg nem indithattya, mwszereknek el vetele alatt, meglen magat az Czehben az mesterek közzé bé nem szerzi. Meg egygezuen pedig az mesterekkel es kedueket keresuén tartozik az Czehben be szolgaltatni tizenkét forintot és a collatiois megh adni; ugy hogy az elseo fel keoueteskör hat forintyat tégye le, az másik hatat penig bizonyos wdeore [Kv KovCLev.].

felkövetés-pénz a mesterként való felvétel díja; taxa de a fi primit în calitate de mastru; Aufnahmegebühr für Meisterwerden. 1697: Követte fel az Esztendeigh Remekért való szolgálatot Kövendi György mester, és edgyezett akaratbol ualasztotta mesternek Regeni György Atyánkfiait . . es adott fel követes penzt be a szokás szerint f 1. [Kv; AsztCjK 22].